

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SAMIHA AYVERDİ'NİN HİKÂYE VE ROMANLARINDA KADIN
KAHRAMANLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Pınar YURTSEVEN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kâzım YETİŞ

Şubat, 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SAMIHA AYVERDİ'NİN HİKÂYE VE ROMANLARINDA KADIN
KAHRAMANLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Pınar YURTSEVEN

(Y1312.250027)

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kâzım YETİŞ

Şubat, 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Enstitümüz Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programı Y1312.250027 numaralı öğrencisi **Pınar YURTSEVEN**' in “**SAMİHA AYVERDİ’NİN HİKAYE VE ROMANLARINDA KADIN KAHRAMANLAR**” adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 28.01.2019 tarih ve 2019/02 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Tezli Yüksek Lisans tezi 15.02.2019 tarihinde kabul edilmiştir.

	<u>Unvan</u>	<u>Adı Soyadı</u>	<u>Üniversite</u>	<u>İmza</u>
Danışman	Prof. Dr.	Kazim YETİŞ	İstanbul Aydın Üniversitesi	
Asıl Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Dınara DUISEBAYEVA	İstanbul Aydın Üniversitesi	
Asıl Üye	Doç. Dr.	İsmail KARACA	İstanbul Üniversitesi	
Yedek Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Çilem TERCÜMAN	İstanbul Üniversitesi	
Yedek Üye	Prof. Dr.	Belkıs GÜR SOY	İstanbul Aydın Üniversitesi	

ONAY

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans “Sâmiha Ayverdi’nin Hikâye ve Romanlarında Kadın Kahramanlar” adlı tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (.../.../2019)

Pınar YURTSEVEN

ÖNSÖZ

Albert Sorel, “Dünya gömlek değiştireceği zaman hâdiseler sakınılmaz olur.”¹ der. Her toplumda, her kültürde olduğu gibi Türk milleti de gömleğini 3 Kasım 1839 tarihinde Gülhane Parkı’nda Mustafa Reşit Paşa tarafından ilan edilen Tanzimat Fermanı’yla birlikte değiştirmiştir. XIX. yüzyılda Tanzimat Fermanı’yla beraber toplumda, toplumu oluşturan bireyin duyularında, düşüncelerinde, zevk ve kültürlerinde farklı bir hava esmeye başlamıştır. Akıl-duygu, fizik-metafizik, eski-yeni... kavramları bir çatışma hâlinde gündelik hayatımızın her alanında kendisini hissettirmiştir.

Yeni bir medeniyet dairesine girdiğimiz bu dönemde askerî ve idari alanda bir yenileşme hareketinin başlaması gerekirken aydınların da yanlış yönlendirmesiyle Avrupalılaşıma salt giyim-kuşam, ev eşyası, mimarî, insanlar arası sahte ilişkiler, geleneğe sırtını dönme kısacası köksüzleşme olarak algılanmıştır. Değişen ve dönüşen bir toplum karşısında sanatçılarımız da bu duruma kayıtsız kalamamıştır. Şinasi Şair Evlenmesi’nde, Recaizade Mahmut Ekrem Araba Sevdası’nda, Halide Edip Adıvar Sinekli Bakkal’ında, Yakup Kadri Karaosmanoğlu Kiralık Konak’ta Türk’ün ahlakından, kültüründen, estetiğinden uzak kadın ve erkek tiplerini, yani insan modelini anlatmışlardır.

İşte koşullar bu durumdayken dönemin paradigmasına uymayan mutasavvıf, mütefekkir Sâmiha Ayverdi, Aşk Budur romanıyla 1937’de edebiyat dünyasında yerini almıştır. Hikâye ve romanlarıyla Sâmiha Ayverdi; Türk tarihini, kültürünü, duyusunu ve zevkini vermeyi tercih eder. Dönemin aksine yarattığı zıt kutuplardan faydalanarak geleneğine bağlı, tarihini bilen, dünü bugünle başarılı bir şekilde sentezleyen, dürüst, vefakâr, fedakâr, bir yaşam şekli olan tasavvufu benimseyen insanları ve hayatları anlatır.

Bu çalışmada hikâye ve romanları kronolojik bir sıra takip edilerek Sâmiha Ayverdi’deki kadınların nasıl ve ne şekilde resmedildiğini tespit etmeye çalıştık. Elinizdeki çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Sâmiha Ayverdi’nin hikâye ve romanlarında önceden psikolojik/tasavvufî eğitim aldığı anlaşılan kadınlar”, ikinci bölümde “Sâmiha Ayverdi’nin hikâye ve romanlarının aktüel zamanında psikolojik ve tasavvufî eğitim alan kadınlar”, üçüncü bölümde “Medeni durumlarına göre kadınlar”, dördüncü bölümde “Sanatkâr kadınlar” ve son bölümde “Çalışan kadınlar” incelenmiştir. Kaynaklar kısmında yazarın hikâye ve romanlarını kronolojik sırada verdik, köşeli parantez içinde de faydalandığımız baskının tarihini koyduk.

Bu süreçte engin sabrını, hoşgörüsünü, sevgisini, ilgisini ve tüm yoğunluğuna rağmen yardımlarını, kaynaklarını, rehberliğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Kâzım YETİŞ’e sonsuz teşekkür ederim.

Subat, 2019

Pınar YURTSEVEN

---

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2008, s.17.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ÖZET.....	xiii
ABSTRACT	xv
1. GİRİŞ	1
2. SÂMİHA AYVERDİ’NİN HİKÂYE VE ROMANLARINDA ÖNCEDEN PSİKOLOJİK/ TASAVVUFÎ EĞİTİM ALDIĞI ANLAŞILAN KADINLAR 9	
3. SÂMİHA AYVERDİ’NİN HİKÂYE VE ROMANLARININ AKTÜEL ZAMANINDA PSİKOLOJİK/TASAVVUFÎ EĞİTİM ALAN KADINLAR 69	
4. MEDENİ DURUMLARINA GÖRE KADINLAR.....	125
4.1 Evli Kadınlar	125
4.2 Bekâr Kadınlar	229
4.3 Dul Kadınlar	372
5. SANATKÂR KADINLAR	405
6. ÇALIŞAN KADINLAR.....	417
7. SONUÇ.....	439
KAYNAKLAR	443
ÖZGEÇMİŞ.....	445

KISALTMALAR

- AB** : Aşk Budur
BG : Batmayan Gün
MBG : Mâbette Bir Gece
AA : Ateş Ağacı
YÖ : Yaşayan Ölü
SM : Son Menzil
YNG : Yolcu Nereye Gidiyorsun
Mİ : Mesihpaşa İmamı

SÂMIHA AYVERDİ’NİN HİKÂYE VE ROMANLARINDA KADIN KAHRAMANLAR

ÖZET

“Sâmiha Ayverdi’nin Hikâye ve Romanlarında Kadın Kahramanlar” adlı bu tezde, Aşk Budur romanının ardından birer yıl arayla yayımladığı *Batmayan Gün*, *Ateş Ağacı*, *Yaşayan Ölü*, *İnsan ve Şeytan*, *Son Menzil*, *Yolcu Nereye Gidiyorsun*, *Mesihpaşa İmamı* adlı romanları ve *Mâbette Bir Gece* adlı hikâye kitabında yer alan kadın kahramanlar kronolojik bir sıra takip edilerek beş bölüm hâlinde incelenmiştir. Birinci bölüm olan “Sâmiha Ayverdi’nin Hikâye ve Romanlarında Önceden Psikolojik/Tasavvufî Eğitim Aldığı Anlaşılan Kadınlar”da kurgunun seyri içinde daha evvel bir yaşam biçimi olarak tasavvufu benimsemiş, aşkın ekseninde olgun ve oldurucu bir ruh olan kadınlar ele alındı. İkinci bölüm olan “Sâmiha Ayverdi’nin Hikâye ve Romanlarının Aktüel Zamanında Psikolojik ve Tasavvufî Eğitim Alan Kadınlar” da romanın aktüel zamanında bir mürşidin/rehberin eşliğinde zamanla ideal kadına ulaşan kişilere yer verildi. Bu iki bölümde de amaç; Türk kültür ve ahlakını benimseyen, bir yaşam şekli olarak ifadesini insanda bulan tasavvufun ekseninde rol model kadınların örnek yaşamlarını, karakterlerini ortaya koyabilmektir. İkinci bölümün birinci bölümden farkına gelirse ikinci bölümde kadın kahramanlarımızın iç tekâmülünü besleyen, geliştiren kişilerin bir diğer ifadeyle mürşitlerin romanda bizzat yer alıp okuyucunun gözü önünde âdeta okuyucu da eğiterek irşat etmesiydi. “Medeni Durumlarına Göre Kadınlar” üçüncü bölümü oluşturmaktaydı. Bu bölüm üç alt başlıkta da ele alındı: Evli, Bekâr ve Dul Kadınlar. Medeni durumlarına göre kadınlarda, kadınların hayata bakışlarından, evliyse aile içindeki rolü, eşine ve çocuklarına yaklaşımı, çocukların terbiyesi; bekâr ya da dul bir kadınsa ne şekilde yaşadığı, hayata nasıl baktığı anlatılmıştır. Dördüncü bölüm olan “Sanatkâr Kadınlar” bölümünde ise sanatla hemhal olan kadınların sanatçı kişilikleri ortaya konulmuştur ve son bölüm olan “Çalışan Kadınlar” bölümünde ise iş hayatında yer alan kadınların meslekleri, mesleklerini icra edişleri ve toplumun çalışan bir kadına bakışı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sâmiha Ayverdi, Hikâye, Roman, Kadın.*

HEROINES IN SAMIHA AYVERDI'S FICTION AND NOVELS

ABSTRACT

In this thesis named “Heroines in Samiha Ayverdi's fiction and novels” after a year of the publishing of her novel “This is Love”, heroines who are listed in her “Sunless Day”, “Fire Tree”, “Living Dead”, “Man and Satan”, “Last Range”, “Where Are You Going, Traveller”, “Mesih Pasha Imam” novels and “A night in the Temple” fictional book have been studied following chronological order in five chapters.

In the first chapter “Women Who Seen Previously Psychological / Sufi Education in Samiha Ayverdi's fiction and novels”, women who had previously adopted Sufism as a way of life, and who were mature and deadly in the axis of love were dealt with. In the second chapter, “Women Receiving Psychological and Sufistic Education in the Current Time of Samiha Ayverdi's fiction and novels” also were included the people who reached gradually the ideal women accompanied by a mentor or a guide in the current time of the novel. The aim in both chapters; was to be able to reveal the exemplary lives and characters of role model women who adopting Turkish culture and morality, on the axis of sufism which finds a way of expression as a way of life in human. In comparison to the first chapter, in the second one of this study, the gurus - the people who feed and develop the inner evolution of our female heroes were personally involved in the novel and encouraged them by educating the reader. “Women by Marital Status” was given in the third chapter. This chapter was discussed in three sub-headings: Married, Unmarried and Widowed Women. According to the marital status of women, the view of women in life, if she is married, her role in the family, his wife and children approach, children's dressage; if she is a single or a widow, how she lives, how she realizes life have been investigated. In the fourth chapter – “Artistic Women”, artistic personalities of women who are in the hands of art are revealed and in the final chapter “Working Women” women's occupations in business life, the way they practice their professions and the view of the society to a working woman were determined.

Keywords: *Samiha Ayverdi, fiction, novel, woman.*

1. GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm'in A'râf Suresinin 11-28. ayetlerinde Âdem ile Havva kıssasından şu şekilde bahsedilir:

“Gerçekten de sizi önce yarattık, sonra size şekil verdik (sizi insan suretine koyduk) Sonra da meleklere dedik ki: ‘Âdem’e secde edin!’ Hemen secde ettiler, ancak İblis secde edenlerden olmadı. Allah buyurdu ki: “Sana en engel oldu da, Ben emrettiğimde secde etmemeye cüret ettin?” (İblis de) “Ben ondan hayırlıyım: Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.” dedi. Allah buyurdu ki: “Hemen in oradan; ne haddine ki orada büyüklenesin! Haydi çık, (oradan) çünkü sen alçaklardansın.” (İblis) dedi ki: (Bari) bana (insanların) tekrar diriltilecekleri güne kadar süre ver.” Allah buyurdu ki: “Haydi, mühlet verilenlerdensin.” (İblis bunun üzerine) “Öyle ise beni azdırmama karşılık yemin ederim ki ben de onları saptırmak için kesinlikle senin doğru yoluna oturacağım sonra onlara önlerinden ve arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım; sen de çoğunu şükredici bulmayacaksın.” dedi. Allah buyurdu ki: “Çık oradan kınanmış ve kovulmuş olarak... Yemin ederim ki onlardan her kim sana uyarırsa kesinlikle ve kesinlikle sizin hepinizle cehennemi doldururum.” “Ve (sen de) ey Âdem! Mesken tut o cenneti eşinle de, ikiniz dilediğiniz yerden yiyin ve fakat şu ağaca yaklaşıp da zalimlerden olmayın.” Derken Şeytan bunlara kendilerinden örtülmüş olan çirkin yerlerini açmak için ikisine de vesvese verdi ve “Sizi Rabbiniz, başka bir şey için değil, sırf (ondan yerseniz) melek olacağınız veya sonsuza dek (hayatta) kalanlardan olacağınız için bu ağaçtan yasakladı. Ve kesinlikle ben sizin hayrınızı isteyenlerdenim.” diye ikisine de yemin etti. Böylece kandırarak ikisini de sarktırdı.(parlak konumlarından ağaç yeme konumuna düşürdü.) Bundan dolayı ne zaman o ağacı tattılar, ikisine de çirkin yerleri açılıverdi ve başladılar cennet yapraklarından üzerlerini üst üste yamamaya... Rableri de kendilerine şöyle seslendi: “Ben sizi bu ağaçtan yasaklamadım mı? Ve size “Haberiniz olsun bu şeytan açık bir düşmandır size!” demedim mi? (Yine) buyurdu ki: “Orada yaşayacaksınız ve orada öleceksiniz ve oradan çıkarılacaksınız.” Ey Âdemoğulları! Bakın, size çirkin yerlerinizi örtecek elbise indirdik, bir de “hil’at”

(yani güzellik ve övünç duyma elbisesi veya servet ve refah) indirdik. Fakat takva elbisesi (var ya) o hepsinden hayırlı. Bu iŖte Allâh’ın ayetlerindedir.; gerekir ki dŖnr ibret alırlar. Ey Âdemoğulları! Ŗeytan, babanızla ananızı, çirkin yerlerini kendilerine göstermek için cennetten çıkardığı gibi sakının sizi de belaya uğratmasın çünkü o ve kabilesi sizi, sizin onları göremeyeceğiniz bir yönden görürler. Biz o Ŗeytanları o kimselerin dostları kılmıŖızdır ki imana gelmezler.”²

Âdem ile Havva kıssasının anlatılageldiği günden bu yana, yani insanlığın baŖlangıcından beri kadın ve erkek iliŖkisi ele alınmıŖ ve her millette, her kültür ve medeniyette “kadın”ın toplumdaki rolü üzerinde durulmuŖtur. Biz, bu alıŖmamızda Sâmiha Ayverdi’nin eserlerindeki kadın perspektifini ortaya koymadan evvel toplumlarda ve bilhassa konumuz gereği bizim kültür ve medeniyetimizde kadının nasıl algılandığı ve bunun edebiyata yansımalarının ne Ŗekilde olduğu üzerinde kısaca durup mutasavvıf, mütefekkir, yazar Sâmiha Ayverdi Hanımefendi’nin hikâye ve romanlarındaki kadının nasıl resmedildiğine bakacağız.

Âdem ile Havva kıssasına atıfta bulunularak kadına, coğrafyadan coğrafyaya, kültürden kültüre hatta bazen aynı kültürün tarih içerisinde geçirdiği deđiŖim-dnŖmlere bağlı olarak farklı bakıŖ açıları oluŖmuŖtur. Edebiyat, toplumun bir aynası iŖlevi gördüğünden her dönemde kadın nasıl algılandıysa yankısını o Ŗekilde edebî eserlerde bulmuŖtur. GemiŖten günümüze edebî eserlere bakıldığında aslında bu çerçevede kadının tarihsel süreçte ve toplumlarda nasıl ele alındığı da gözler önüne serilecektir.

Hristiyan toplumlarında kadına baktığımızda Âdem’in yasak meyveyi yiyip cennetten kovulmasına neden olduğundan dolayı kadın; baŖtan ıkarıcı, Ŗeytan, cadı, büyücü olarak grlmŖtir. Dünyada var olan her kötülüğün müsebbibi kadındır. İŖte bu sebeptendir ki Hristiyan toplumlarında kadın aŖađılanmıŖtır. Öyle ileri gitmiŖlerdir ki kadının insan olup olmadığı bile tartıŖılır olmuŖtur bir süre.

Cahiliye döneminde Arap kültürüne baktığımızda ise Hristiyan topluluklarından pek de farklı olmayan bir durumla karŖılaŖırız. Hz. Muhammed(s.a.v) gelip bir kadına nasıl davranılacağını öğretene kadar ki Arap milletinde kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldükleri bilinmektedir. Erkek hegemonyasının hâkim olduğu bu toplulukta kadın, ev ve at uğursuz sayılmaktaydı. Baba, çocuklarına her konuda

---

² Elmalı’lı M. Hamdi Yazır, Kur’ân-ı Kerîm ve Yüce Meli, Ayfa Yayınevi, s. 150

tasarruf edebildiğinden kız çocuklarını mirastan mahrum edebilir, satabilir hatta öldürebilirdi. İslamiyet’le birlikte Hz. Muhammed’in (s.a.v) devreye girmesiyle kadın hakları gündeme gelmiş, toplumun birlik ve beraberliğinde kadının önemine dikkat çekilmiştir. Kız çocuklarını diri diri gömen bir zihniyetten kız çocuklarını itinayla yetiştiren, eğiten kişilerin ahirette Hz. Muhammed’e (s.a.v) komşu olacağı bir zihniyete geçilmiştir. Kadına hiçbir hak tanımayan, kadının ne olduğunun tartışıldığı bir toplumdan İslamiyet’le birlikte kadına değer veren bir anlayış ortaya çıkmıştır.

Türk tarihinde, kültüründe, gelenek ve göreneklerinde diğer topluluklarından farklı olarak kadının yüceltildiğini görürüz. Bu ister İslamiyet öncesi Türk toplumu olsun ister İslamiyet’in etkisiyle gelişen Türk toplumunda olsun isterse Batı’nın tesirinden şekillenen Türk toplumunda olsun dünden bugüne kadar kadın el üstünde tutulmuştur. İslam öncesi Türk toplumunda esas olan kaidelerinden biri kadın ve erkeğin eşit olmasıdır. Konar-göçer bir toplum hayatını sürdüren Türklerde kadın, her bakımdan erkekle eşit haklara sahiptir. Eski Türk töresinde kılıç kuşanıp ata binen, erkeğinin yanında savaşan kahraman bir kadın olarak verilir.

Eski Türk inancına baktığımızda kadın, kutsal bir varlık olarak, olağanüstü özelliklerle donatılarak karşımıza çıkar. Işıklar içinde gökten inen, ağacın içinde güzelliğiyle göz kamaştıran bir kadın tipine yer verilir. Oğuz Kağan Destanı’nda Oğuz’un iki karısı da Tanrı tarafından gönderilen, Oğuz’un soylarının devamını sağlayan kutsal varlıklardır. Türk soyu, bir nurdan diğeri ağaçtan yaratılan iki kadından devam eder. Bozkurt Destanı’nda yine Türk soyunun bir dişi kurttan/kadından ürediği anlatılır.

Destanlardan tutun da Göktürk Kitabeleri’ne oradan geçiş dönemi eseri olan Dede Korkut Hikâyeleri’ne kadar o dönemde elimize geçen edebî metinlerde koşullar gereği kadının “alp” tipinde bir kahraman, savaşçı kimliğiyle ön plana çıktığı görülmektedir. Toplumun yaşam şekli, hâliyle edebî eserlerde yansımaları bulmuştur.

İslamiyet’in kabul edilmesi ve konar-göçer bir toplumdan yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte kadının edebî eserlerde aldığı rollerde değişiklik görülmüştür. Klasik Türk şiiri, yaygın olarak kullanılan ismiyle Divan şiirinde kadın, cismiyle var ismiyle yok gibidir. Güzellik ülkesinin padişahı, gül, servi... gibi mazmunlarla

sevgiliye/kadına atfedilen imajlar bulunmakta, lakin kadın fiziksel ve psikolojik olarak somut bir şekilde anlatılmamaktadır. Divan şiirinde sevgili âdetâ idealize edilerek gerçek dışı bir şekilde anlatılmıştır. Divan şiirinde kadının duyguları yok gibidir. Âşığına cevreder, eziyet eder ve âşık ne yaparsa yapsın âşığına yüz vermez. Muhayyel bir şekilde var olan kadın –ki divan şiirinde söz konusu edilenin kadın mı erkek mi olduğu tartışması vardır- reel çizgiden uzaktır. Aşkın objesi olarak yer alır. Sırf bu özelliklerinden ötürü Nâmık Kemal tarafından da eleştiri konusu yapılmıştır. Nâmık Kemal, divan şiirinde tasvir edilen kadını Celâleddin Harzemşah’a yazdığı ön sözünde gulyabaniye benzetip alay eder. Tabii bu sert eleştiride döneme hâkim yeni havanın etkisi de vardır.

3 Kasım 1839 Tanzîmat Fermanı’yla birlikte siyasi, askerî ve idarî alanda yapılması düşünülen değişikliklerle yeni bir medeniyet dairesine girilmiştir. Askerî ve siyasi alanda yapılması düşünülen yenilikler yanlış yorumlanınca Türk kültür ve medeniyetimiz attığı yanlış politikalar sonucu âdetâ Batı’nın kültür sömürgeciliğine maruz kalmıştır. 1839 tarihinden itibaren bilinçli olarak bir tarihsizleştirme süreci başlamıştır memleketimizde. Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde başlayan ve günümüze kadar uzanan bu süreçte yaşanan değişimler, kültürümüzde başlayan çözülüş ve bozulmalar, kendisini en iyi gündelik hayatta göstermiştir. Mimariden tutun ev dekorasyonuna, eşyalardan giyim kuşama, yeme-içme kültüründen konuşulan dile kadar bir yozlaşmanın içerisine mahkûm edildi Türk insanı. Modernleşme adı altında Tanzîmat Dönemi’yle birlikte aile içi ilişkiler, bireylerin ruhlarındaki ikilemler, evlilik kurumları, kadına bakışta da ciddi değişimler oldu. Söz gelimi Şinasi’nin Şair Evlenmesi’nde görücü usulü evlenme eleştirilip çiftlerin birbirini seçmesi fikri savunulmuştur.

O dönemin romanlarına bakıldığında kadınlarımızın Avrupaî tarzda giyinen, Batı’nın kültür ve terbiyesine kayıtsız şartsız adapte olan, alafranga bir alet –bilhassa piyano-çalan, en az bir tane yabancı lisan bilen, evin dışında çalışan yeni bir kadın tipi yaratılmıştır. Kadının eğitilmemesi, eve kapatılması, cariyelik-kölelik gibi kavramlar eleştirilmiştir. Bununla birlikte aydınlarımızın ihtiyari ya da gayriihtiyari yazdığı eserlerle yanlış yönlendirmeleri sonucu yeni bir insan, yeni bir kadın tipi türemiştir toplumumuzda. Geleneğe, geçmişe sırtını dönen, kendi kültür, duyuş ve zevkleriyle alay eden, şuursuzca Batılılaşan, Avrupaîleşmeyi giyim-kuşam, yeme-içme, gezip

tozma, imparatorluğun zengin bir dili olan Türkçenin içine tek tük Fransızca kelime yerleştirerek konuşma olarak algılayan yeni bir kadın profili yaratılmıştır.

Evet, Tanzîmat Dönemi'yle kadınların kendilerini daha iyi ifade ettikleri bir ortam yaratılmış, reel kimlikleriyle kadınlar roman ve hikâyelerde yer almış ancak olumsuz vasıflarıyla Türk toplumu yanlış yönlendirilmiştir. Nâmık Kemal, Recaizade Mahmut Ekrem, Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yol açtığı bu yeni dünyadaki yeni insan tipine karşı çıkan yazarlarımızda bulunmaktadır Nurettin Topçu, Necip Fazıl Kısakürek gibi.

İşte Sâmiha Ayverdi, Türk aydınının aksine bu yeni kadın tipine karşı çıkmıştır. Zaten Sâmiha Ayverdi için Tanzîmat'ın kendisine baştan karşıdır. Batı'nın birtakım askerî, siyasi, ekonomik ve idari baskılarla kendini Türkiye'ye kabul ettirme hareketi olarak gören Tanzîmat Fermanı'nı, Misyonerlik Karşısında Türkiye kitabının ön sözünde "Tanzîmat hareketinin aydınlar arasında Avrupalılaşıma modasını yaymakla bu taklitçi ve materyalist cereyânın garba karşı aşağılık duygularının yayılmasına sebep" olduğu şeklinde yorumlamıştır. Tanzîmat Fermanı ile toplumdaki melezleşmiş duyuş, düşünüş ve zevkler sebebiyle Türk toplumunun her bir ferdi, kendi ruhuna, özüne yabancılaşmış ve rotasını kendisine çok uzak bir kültür olan Batı'ya çevirmiştir. Yüzümüzü Batı'ya çevirince kültür ve değerlerimizde menfi anlamda bir çöküş başlamıştır. Batı dışında bir medeniyetin olamayacağı düşüncesi aydınlarımız aracılığıyla gayriihtiyari bize empoze edilirken insanlarımız konumuz gereği kadınlarımız bir kimlik kargaşası yaşamıştır. Toplumun bu çatışmadan, çıkmazdan kurtulması gerekti. Avrupaileşmeye körü körüne bağlı olan, maziye sırtını dönen, geçmişten, geleneğinden utanan aydınlarla bunu gerçekleştirmemiz zordu. Sancılı bir dönemde Sâmiha Ayverdi ortaya çıktı. Batılılaşma süreciyle yakından ilgilenen Sâmiha Ayverdi Hanımefendi'nin kırktan fazla eserine baktığımızda yepyeni bir çığır açtığı söylenilebilir.

1938'de yazdığı Aşk Budur romanıyla yazın dünyasına adım atan mutasavvıf, mütefekkir, yazar Sâmiha Ayverdi'nin kadın bir yazar olarak öne çıkması, dönemin koşulları düşünüldüğünde çok önemli bir konudur. Erkek yazarların egemen olduğu, roman yazdığı bir kültürde Sâmiha Ayverdi, bir kadın olarak edebiyat sahnesine çıkar ve Türk kadınının toplumdaki konumundan bahseder. Yazdığı dönem, yazdıkları ve yarattığı kadın profiliyle oldukça dikkat çeker. Türk edebiyatında kadından bahseden diğer romanlara baktığımızda Şinasi'nin Şair Evlenmesi, Nâmık

Kemal'in İntibah, Samipaşazade Sezai'nin Sergüzeşt'i, Ahmet Mithat Efendi'nin Felatun Beyle Rakım Efendi... -bunların sayısını artırabiliriz- kadınlarımız söz hakkı olmayan, karar veremeyen, pasif bir konumdadır. Sâmiha Ayverdi'deki kadınlara baktığımızda ise geleneği bugüne taşıyan, Doğu-Batı kültürünü başarılı bir şekilde sentezleyen, zeki, kültürlü, entelektüel, zekâ ve tecrübesiyle ailesini yönlendiren, akıl danışılan, tasavvufun merkezinde ve aşkın ekseninde bir hayat yaşayan olumlu tiplerdir. Olması gerekeni anlatırken bittabi zıt kutuplardan faydalanır. Kendisinin de kadın olmasının verdiği bir avantajla hikâye ve romanlarında tasavvur ettiği kadını ve onun dünyasını başarılı bir şekilde aktarır. Muvaffak olması, muhtemeldir ki idealize ettiği karakterlerin kendi reel gerçekliğinde yer almasındandır.

1938'de çıkardığı ilk kitabı Aşk Budur'dan sonra birer yıl arayla çıkardığı Batmayan Gün, Mâbette Bir Gece, Ateş Ağacı, Yaşayan Ölü, Son Menzil, Yolcu Nereye Gidiyorsun, Mesihpaşa İmamı adlı eserine baktığımızda Sâmiha Ayverdi'nin hayatından, çevresinden ve kendisinden izler taşıdığını söyleyebiliriz. Okuyucu, idealize ettiği kadın kahramanlarda yazarın kendisiyle karşılaşmaktadır. Roman ve hikâyelerini davasını anlatmada bir araç olarak gören Sâmiha Ayverdi, merkezine tasavvufu yerleştirdiği kadınların yaşamlarını anlatırken doğrudan olmasa da dolaylı bir şekilde normal olanın, olması gerekenin ne olduğunu, aşkın ekseninde –ki bunu yaparken beşerî aşktan ilahi aşka yönelen bir aşkı yüceltir- insanın mutluluğu, cemiyette ve mistik-ruhanî hayatta kadının sorumlulukları, kadının ailenin yapı taşı olması, kadının vazifelerinin aksatmasının ya da yanlış yönlendirmesinin toplumda ne gibi krizlere yol açacağını, kadın-erkek münasebetlerini, kadının toplumdaki, cemiyetteki konumunu anlatır.

Sâmiha Ayverdi Hanımefendi'nin eserlerindeki kadın perspektifini en iyi yine kendi cümleleri verecektir. İnsan ve Şeytan romanında geçen bir diyalog, sanırım Sâmiha Ayverdi'nin kadına bakışını ve eserlerinde kadının nasıl ele alındığını net bir şekilde ortaya koyacaktır. Olumlu anlamda tasvir edilen Murat ile menfi bir tip olan Ferhat, kadın hakkında konuşurlar:

“Çok iyi giyindiği için dâima beğenilen Ferhat, Güzin'in de, alaylarını bir takdir sözü ile bitirmesini beklerken kızım:

- Ferhat Ağabey, eğer günün birinde meslek değiştirmen îcap ederse moda ressamı ol!.. diye işi alaya vurması üzerine Ferhat belli etmek istemediği bir hiddet hamlesiyle sarsıldı ve:

- Kadın değil misin, her saçmalık beklenir, daha ne söyleyeceksen söyle bakalım... dedi.

İsmet'le benim gibi onları sessiz sessiz dinleyen Murat da söze karıştı.

Aman Ferhat ne yapıyorsunuz, kadın, hiç öyle tek kelime ile hüküm verilerek, işin içinden çıkılacak mevzû olur mu? O, her şeyden evvel hayattar bir sırdır, yaşar ve yaşatır.

Öldürdüğünü de unutmayın!

Ferhat'ın hiddetle bağırdığı bu cümleye Murat gene cevap verdi:

Evet o sulh ve harptir; cenk meydanında ölümden daha tabîî ne olur.

Her göz, kadını kendine nispeti cihetiyle bir çeşit görür. Seven adam için o, olduğu gibi değil, tahayyül ettiği gibidir. Ana baba gözü, ona karşı hemen hemen kördür. Cemiyet dalkavuktur. İlim adamı ise onu hiç göremez. Kadın, hislerimiz üzerinde yaptığı tesir ve mevkie göre mâhiyet değiştirir. Belki dediğiniz gibi saçmadır da!

Ben çok hafif söyledim doktor, o gayyâdır, nefret ve şenaattır.

Evet onun bu veçheleri olduğunu da kabul ediyorum. Fakat şunu da söyleyeyim ki, bütün bu sıfatlar onun sihirli ve rakipsiz bir hayat tesellîsi olmasına mâni değildir. Ve nihâyet o, Hâlik ile mahlûk arasında gizli bir köprüdür.

...

Neden amca? Kadın, hilkatın kusurlu bir eseridir ve nefret bile sırasında ona azdır. Şâyet günün birinde bu dediğiniz şeyler tahakkuk etmiş olsa dahi kadın denen alil mahlûk bir kat daha makineleşmiş olacaktır.

Doktor Murat zaferinden emin bir telâşsızlıkla gülüyordu. Ağır ve sâkin sesi, Ferhat kadar bana da hiddet vermeye başlamıştı.

Adamın biri, Râbia Adeviye ismindeki ârif ve mütefekkir kadının yanında dünyâyı zemmediyormuş; o kadar ki ne kötülüğünü, ne vefasızlığını, ne alçaklığını, ne hiyânetini hâsılı söylemedik hiçbir fenâlığını bırakmamış. Muhâtabını sabırla dinleyen büyük kadın, “Yavrum demiş, eğer senin dünya ile alâkan olmasaydı onu bu derece kötüleyemezdin.”

Kadın da bir dünya değil mi Ferhat? Ona, nefretli ve vahşî bir alâka duyacağınıza, tabî ve hakîkî bir iştirak kursanız daha iyi değil mi?

Kadın erkeğin yarısıdır, diyen Peygamberimiz, gene, kadın, âkiller üzerine galiptir, çünkü bunlar hissên huşûnet ve kabalıktan perhiz etmiş ululardır, diyor.

Sonra Mevlânâ da: “Kadın Hakk’ın cemâlini aksettiren ışıktır. O sanki Hâliktir mahlûk değil...” demektedir. Biz erkekler, kadına dil uzatmakla, meşhur olmak için Zemzem kuyusunu kirleten kötü psikolojiye uyduğumuzun farkında olmuyoruz.” Ayverdi (2013, ss.37-40).

Çalışmamızda Sâmiha Ayverdi’nin hikâye ve romanlarında yer alan kadınları inceleyerek değerli mütefekkimimizin kadını nasıl ve ne şekilde ele aldığı ortaya konularak edebiyatımıza katkısı da gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

2. SÂMİHA AYVERDİ'NİN HİKÂYE VE ROMANLARINDA ÖNCEDEN PSİKOLOJİK/ TASAVVUFÎ EĞİTİM ALDIĞI ANLAŞILAN KADINLAR

Mutasavvıf aynı zamanda mütefekkir bir yazar olan Sâmiha Ayverdi'nin hikâye ve romanlarındaki bazı kadın kahramanların roman seyri içinde davranışlarında, insanlarla ilişkilerinde ve dünya görüşü telakkilerinde tasavvufî bir eğitim aldıkları anlaşılmaktadır. Bunun için bu bölümde, meselelere tasavvufun penceresinden bakan ve çok geniş bir perspektife sahip olan Ayverdi'nin hikâye ve romanlarındaki bu kadın kahramanları söz konusu edip inceleyeceğiz.

Kâinata ve hayata tasavvufun penceresinden bakıp yaşayan Ayverdi, hâliyle hikâye ve romanlarındaki kahramanlarını da bu anlayışa veya bakış açısına göre kurgular. Onun eserlerine bu doğrultuda bakıldığında zaten hayatıyla eserleri arasındaki paralellik hemen göze çarpar.

Ayşe(Yaşayan Ölü) adlı kahramanımızın karakteri, olayları hem gözlemleyen hem de olayları yaşayan biri olarak romanın başkahramanı Leylâ tarafından okuyucuya tanıtılır. Leylâ'nın dikkatiyle okuyucu, Ayşe'nin kim olduğunu, kime âşık olduğunu, nasıl bir hayat görüşüne sahip bulunduğunu ve cereyan eden hadiseler karşısında nasıl bir tepki verdiğini öğrenir.

Yetiştigi çevrenin vefasızlığından, menfaatçiliğinden ve mürâfiliğinden sıkılıp – ihtiyacı olmadığı hâlde- Konya'ya fizik öğretmeni olarak atanan Leylâ'nın yakın arkadaşı Seniye'ye yazdığı mektupla başlayan romanda ilk olarak Ayşe karakterinden şu sözlerle bahsedilir:

“İşte bu bocalama devresinin kâbusu içinde bunaldığım günlerden bir gün, üç dört sene evvel Güzel Sanatlar'ın bir çayında tanışmış olduğum bir genç kıza tesâdüf ettim. Bilmem belki hatırlarsın, o günün dedikodusunu sana anlatırken, Ayşe ismindeki bu kızıdan da bahsetmiş ve: “İnsanı meşgul eden gâyet mânâlı bir yüzü vardı” demiştim de sen: “Nasıl oldu da kendinden başka birisini beğenebildin?” diye benimle alay etmiştin.” Ayverdi(2012, s.33).

Bu satırlardan okuyucu, Ayşe'nin kişiliğine ait ilk ipuçlarını elde etmeye başlar.

Ayşe, üç sene evvel Güzel Sanatların tezhip ve minyatür bölümünü bitirmiş ve akabinde – anne ve babasını kaybettiğinden- Konya’ya gelip “tezhip ve hat sanatıyla az çok alâkalı olan herkesin âşinâ olduğu” Ayverdi (2012, s.36) büyükbabası Hattat Gerçek Çelebi ve büyükannesi Şükriye Hanım ile mütevazı ve sade bir hayat sürdürmektedir. Ayşe; “çok az konuşan ve iç dünyâsını kalın bir sükût perdesiyle örten” Ayverdi(2012, s.41) kâmil insan konumundaki büyükbabası Gerçek Çelebi ile “yalnız kendi inançları ile mesut olan ve gayesinin mihverine sâdık kalan bir doymuşluk, sebat ve dürüst”lük Ayverdi(2012, s. 42) sergileyen büyükannesi Şükriye Hanım ile huzurlu bir şekilde yaşayıp giderken, günün birinde tesadüfen Leylâ ile karşılaşır; ayaküstü sohbet ederlerken Ayşe, Leylâ’yı evine davet eder.

Leylâ, evlerindeki o ilk gün Ayşe’nin gösterişten uzak, sade tavırlarından çok etkilenir ve kendi kibarlığının yapmacıklığından ve sahteliğinden dolayı mahcup olur. O gün Ayşe, Leylâ’ya, “açık, temiz ve dolambaçsız bir sâdelikle hayâtından” bahseder. Ayverdi(2012, s.38). Okuyucu bu sayede Ayşe’nin anne ve babasını çok küçük yaşlarda kaybettiği, Ayşe’nin büyükbabasının yanında büyüdüğü, daha pek küçük yaşta bu sanatkâr büyükbabadan tezhip öğrendiği, büyükbabasının artık çalışmadığı ve gelen siparişleri Ayşe’nin yaptığını öğrenir. Bu konuşmanın ardından Ayşe, Leylâ’ya evlerini gezdirir ve Leylâ evi gezerken: “Bu ev, bu oda, bu yekdiğerinden iki nesil uzak iki insan, bana ilk hamlede, tevazu ile karışıp mayalanmış bir sanat ve kudret şahikasının zirveleri imiş geldi.” Ayverdi(2012, s.38) sözlerinden Ayşe’nin tevazu sahibi bir insan olduğu, büyükbabası Gerçek Çelebi ile mizaçlarının, hayat felsefelerinin benzerliği sonucuna varır.

Aynı gün içerisinde samimiyeti ilerleten Leylâ, Ayşe’ye “vefasız, yalancı, menfaatçı insan yığınlarına” Ayverdi(2012, s.39) duyduğu öfkeyi anlatır. Ayşe, onu olgun kimselere has bir sükûtle dinler ve mânâlı bir gülümseme ile önüne bakar. Leylâ, Ayşe’nin bu tavrını:“-Çocuk... diyordu, çocuk... bunu bilmeyecek ne var? İnsanların vefâsız, bencil, menfaatçı olduklarına mı üzülüyorsun?.. Bunun, ateşten yakmamak, kılıçtan kesmemek hassalarını istemekten ne farkı var? İnsan, kâh zulümdür, kâh fesattır, kâh ateştir, kâh ise vebâ... Gene o insan hem hikmettir, hem salahtır, hem kâinat ve hem maksut.

Lâkin sen, gözlerindeki illetten birincileri görüyor, ikincilerin gafili bulunuyorsun.” Ayverdi(2012, ss.39-40) şeklinde yorumlar ve Ayşe’nin bu hareketinden etkilenir,

bir kez daha mahcup olur. Bu durumu fark eden Ayşe, Leylâ'ya şu şekilde cevap verir:

“Hakkınız var Leylâ Hanım... insanların dostluklarından, düşmanlıklarından kaçır gibi uzak bulunmalıdır; zîra onlar bu dostluğu mutlaka bir menfaat mukabilinde satarlar. Maamâfih hangi şartta, hangi muâmeleye mâruz kalırsa kalsın, gene hayat, onu iyi kullananlar için bir ganîmet, kötü kullananlar için ise bir mihnettir. Şüphe yok ki içgüdülerimizin körükörüne esîri olur ve hayat dinamosunu menfaat kuvvetiyle tahrik edersek hayvandan başka bir şey değiliz” Ayverdi (2012, s.40).

Leylâ'nın mahcup olduğunu gören Ayşe'nin bu durumu fark edip ona cevap vermesi, Ayşe'nin düşünceli kişiliğini ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte Leylâ'ya verdiği cevaptan yola çıkılarak onun hayata ve insanlara bakış açısının nasıl olduğunu da ilk işaretleri verilmiş olur.

Leylâ, romanda Ayşe'nin olgun kişiliğinin daha ilk günden farkına varmış, Ayşe'yi ve ailesini gördükçe kendisine: “Fakat onlarda takdir ettiğim vasıfları kendimde tahakkuk ettirebilecek miyim? Daha doğrusu ben de onlar gibi dünyâyı beşer gözü ile değil de insan gözü ile görüp, gene bir beşer gibi değil, bir insan gibi yaşayabilecek miyim?” Ayverdi (2012, s.43) şeklinde sorular sormaya başlamıştır. Bu satırlar, Ayşe'nin ve yetiştiği ailenin kişiliklerine ait bilgiler vermesi bakımından önemlidir.

Roman, Leylâ karakterinin manevi aydınlanma sürecini anlattığı için Ayşe'nin psikolojik portresini, Leylâ'nın Seniye'ye yazdığı mektuplar vasıtasıyla öğrenebiliyoruz: Leylâ'nın anlatımına göre Ayşe; alçak gönüllü, samimi, tokgözlü, kendinden ziyade başkalarını düşünen geniş ve olgun bir anlayışa sahiptir. Ayrıca Ayşe'nin en büyük meziyeti, menfaatine dokunulduğu zaman küsmemesi ve insanlardan faydalanmaya çalışmamasıdır. Bununla birlikte irfan sahibi bu genç kız, hayatın bitmez tükenmez cefasına karşı manevi bir güce de sahiptir. Bütün bu vasıflarıyla da Leylâ'nın gözünde “Ayşe'ler, Çelebi'ler, hakîkaten sevimli ve uyulmaya değer insanlar”dır. Ayverdi (2012, s.138).

“Ayşe'nin evi biraz da benim evimdi” Ayverdi (2012, s.41) dediği bu eve Leylâ, ilk ziyaretinden sonra sık sık gelmiş ve bir süre sonra bu ailenin âdeta dördüncü bir uzvu olmuştur. Leylâ'nın bu evdekilerle ünsiyeti okuyucuya, Ayşe'nin –ahlâkıyla ahlâklandığını düşündüğümüz- büyükbabası Gerçek Çelebi'nin yaşam felsefesinden

ne derece etkilendiğini göstermesi ve Ayşe'nin muhitini tanıtmaya bakımından önemlidir. Ayrıca romanda Gerçek Çelebi, gerek yaşam tarzı ve gerekse –başta torunu Ayşe olmak üzere- insanların hayatlarına tasarruf edip onları yönlendirmesiyle bir mürşit konumunda idealize edilmiştir. Bu bağlamda torunu Ayşe'yi de Çelebi'nin müridi olarak düşünebiliriz.

Romanda Ayşe; büyükbabası Gerçek Çelebi sayesinde sözüyle, işiyle, huyu ve bilgisiyle olgun insan mertebesinde ve bu bağlamda Leylâ'nın iç huzuru bulmasında Çelebi kadar Ayşe'nin de payı vardır. Romanda Ayşe'nin Leylâ'ya tesirini Leylâ yer yer şu sözlerle anlatır:

“Aydınlık, âsûde ve şifâkâr muhitlerinde bana yer verdiler; ilk defa karşılık beklemeyen bir dostlukla kuşatıldım” Ayverdi (2012, s.53).

“Belki el'an nüksetmek istîdâdında olan zararlı duygularım mevcut. Fakat Ayşe'nin muhiti, onlara afyon almış sancılı bir hasta gibi sükûnet veriyor.

Buraya ilk geldiğim zaman, belki de dünyâda, yalan, vefâsızlık ve menfaat mikroplarıyla hastalanmamış sâlim bir dost ihtiyâcını en had bir şekilde hissetmekte idim.

Vaktâki günün birinde Ayşe'nin kapısından içeri girdim; bu muhîtin yıkayıcı, durultucu ve tatmin edici havası, benim bulanık ve karmakarışık hislerle, kâh yeis, kâh ikrah ve kâh ümitsizlik arzeden içime sükûnet verdi. Şimdi ben de onlar gibi, sâde, samimi ve tarafsız olabilmek kolaylığını bulacağımı zannediyorum.

Burada her şey bambaşka. Dünyâyı dünyevîlere, ahreti uhrevîlere bağışlayan vecitli bir sükûn ve kemal galip” Ayverdi (2012, s.55).

Bu satırlar Ayşe'nin hem karakteri hem aile ortamı hakkında bilgi verirken hem de Ayşe'nin ve ailesinin Leylâ üzerindeki olumlu yöndeki tesirini gösterir.

Romanda Ayşe'nin ve ailesinin karakterlerinin, olgun kişiliklerinin yansıtıldığı bir bölüm, yine Leylâ'nın Seniye'ye yazdığı bir mektupla ortaya konulur. Sadrazam Halil Paşa'nın torunu olması hasebiyle Çelebi ailesinin Leylâ'ya olan yakınlıklarını toplum yanlış yorumlamış, Ayşe'ye ve ailesine karşı maddi çıkar töhmetinde bulunmuşlardır. Bu durum karşısında sükûnetlerini muhafaza eden Ayşe ve ailesinin duruşunu Leylâ şu sözlerle anlatır:

“Hep menfaatle itham ediliş, hep yalan ve riyâ nikâbı ile örtülü farzedilen bir dostluk... Fakat benim için bu töhmetleri yüklenen dostlarım susuyor, hattâ bâzı bâzı öfkeli cümlelerle taşmamı bile, sükûtlarının asâletiyile önlüyorlar. Halkın hezeyan ve iftirâlarını, kabalık ve alçaklıklarını onların şuurulu bir irâde zırhlanmış mânevî sağlamlıkları sür’atle defediyor, hattâ mağlûp ediyor. Fakat kırılan her dalgayı bir başka dalganın tâkip etmesine mâni olamıyorlar. Çünkü onlar dünya îcaplarını yeryüzünden kaldırmaya uğraşan ahmaklardan değillerdir. Yılanda zehir bulunmadığını zannederek ona sokulan safdillerden de değillerdir; bilakis onlar her varlığı, kendi vazîfe ve istîdâdı bakımından mütâlaa ederek, bu zıt varlıkların karşısına îcap eden silâhla donanmış olarak çıkmak dirâyetini gösterirler.” Ayverdi (2012, ss.91-92).

Bu pasaj, Gerçek Çelebi ailesinin dedikodu ve söylentilere önem vermeyen bir olgunlukta olduklarını gösterir. Ailesi gibi Ayşe de yapılan bu sözlü saldırılardan etkilenmez. Bu durum, onun büyükbabasından ne derece etkilendiğini göstermesi ve olgun kişiliğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Onun bu olgun kişiliğinin verildiği bir durum romanda şu cümlelerle anlatılır:

“Bu kızın başlıca üç türlü ruh manzarasına tesâdüf edilir: Vakit vakit isyancı bir öfke ile dalgalıdır, vakit vakit cezbeli bir itâatle boyun eğicidir. Bâzen de şen, cevval, hareketli ve çalışkandır. Bu üçüncü hâlet, hemen tabîî olan her insanda tesâdüf ettiğimiz bir ruh veçhesidir. Halbuki isyan ve incizap, yüksek ruhların kendileri gibi yüksek varlıklara karşı olan çekilişlerine benzetilebilir. Sana bir sır ifşâ edeyim Seniye...bu kız seviyor. Acaba benden başkalığı ve gene benden ayrılışı bu sevgisi mi? Eğer hakîkaten onu yükselten kudret aşk ise, niçin ben sevdiğim zaman olgunlaşmadım” Ayverdi (2012, s.61).

Okuyucu, Leylâ’nın Seniye’ye yazdığı bu mektup vasıtasıyla, Ayşe’nin bu olgun başka bir deyişle insanî kişiliğinin teşekkülünde gizli bir aşk macerasının etkisinin olduğunu öğrenir. Leylâ’nın hasta olduğu bir gün, Doktor Şerif’in gelip onunla yakından ilgilenmesi üzerine, Ayşe ile Leylâ arasında bir konuşma geçer. Ayşe, Doktor Şerif’in Leylâ’ya olan aşkını görünce mustarip bir çehre ile: “-Leylâ, bu adamın sana zaafi olduğunu biliyordum ama bu kadarını bilmiyordum. Ne yapmalı acaba?” der. Ayverdi (2012, s.69). Leylâ’nın: “-Ne yapacağız, güzel bir kız bulup veririz...meselâ seni..” Ayverdi (2012, s.69) karşılığını verir. Bu söz üzerine Ayşe’nin yüzü değişir. Leylâ onun bu tepkisini “bir şakanın ikiliğini bile revâ

görmediği bir aşkı olduğu” Ayverdi (2012, s.69) şeklinde yorumlar. Bu aşkın kim olduğunu ise okuyucu, Leylâ’nın istemeden şahit olduğu bir olay neticesinde öğrenir: Bir gün Leylâ, yine Seniye’ye mektup yazmak için Ayşe’nin evine gider. Kimsenin evde olmadığı o gün, her zamanki gibi kırmızı bir kilim perdeyle ayrılmış olan çalışma odasında mektubu yazarken içeri Çelebi ve Ayşe ile birlikte bir misafir gelir. Konuşmalardan bu misafirin Seniye’nin eşi Ekmel Haydar olduğunu öğrenen Leylâ, aynı zamanda Ayşe’nin gizli aşkının da Ekmel Haydar olduğunu anlayıp istemeden bir sırta ortak olmak zorunda kalır:

“-Yalnız şu mânâyı açık olarak belirtmişimdir ki her çağda zevkim ve fikrisâbitim, sizi kızdırabilmek, hiddet ve infîalinizi tahrik etmektir. Bunu da, sevdiğiniz bir eşyâyı kırmak, masanızı karıştırmak, kitaplarınızı mürekkeplemekle elde edemeyeceğimi, seneleri bir basamak gibi kullanarak büyüdükçe daha iyi anladım. Yaşım on beşe doğru yürürken yeni bir taktik kullanmaya başladım. Artık fikirlerinize, inanç ve prensiplerinize, taarruz ediyordum.

Fakat oldukça uzun süren bu mânevî mücâdelede de aynı bozguna, aynı mağlûbiyete uğradım.

Sizi öfkelenmediğim için kendim hiddetleniyor, fakat bunu belli etmemek için de elimden geleni yapıyordum.

On sekizle on dokuz arasında, nizâ ve mücâdele şevkim şiddetini kaybetti. Hele bir sene sonra çocukluğumun ve gençliğimin tek ihtirâsı olan bu mücadeleden tamâmen geçmiş bulunuyordum. Zîra önümde açılan geniş bir fikir ve ruh ufkundan çok, güneşin zerrelerinden, denizin katrelerinden çok daha fazla ve şâyânî hayret mevzular belirmeye başlamıştı. Anlamıştım ki siz, havâyînesîmî gibi her varlığı bir türlü kuşatmıştınız.

Muhâlefet, zıddiyet, çekişme, şiddet, uygunluk, ülfet ve rahmet nazarinizde avâmın taksimleriydi. Sizin dünyanızdaki sulh öyle mutlak bir sulhtu ki, ben cenk hengâmında bile onun âsâyîşi içinde yaşamış olduğumu nice zaman sonra anlamış bulunuyordum.

Cisme karşı ruh ne ise, sizin için de müsbet menfi bütün kıymetler müsâvî idi.

Yirmi yaşımın toy fakat kararlı görüşü bu idi işte. Barışmıştık.

Gürültülü çekişmeler çetin münâkaşalar ve dargınlıklar bitmişti.

Tam ben enginlere açılmak için hava bekleyen bir gemici gibi, rûhumun müsâit ve lütufkâr nefesiyle sahilden uzaklaştım ki, siz en uzun ve mecbûrî seyahatinize başladınız.

İşte o zaman bu zaman ben de, büyük babamın ummânında seferberim” Ayverdi (2012, ss. 98-99).

Ayşe'nin hayat çizgisinin takip edilebilmesine fırsat veren bu satırlar okuyucuya, hem Ayşe ile Muharriri Ekmel Haydar'ın ilişkilerinin genç kızın tâ çocukluk dönemine dayandığını göstermesi hem de Ekmel Haydar'ın aşkının Ayşe'nin olgunlaşma sürecinde oynadığı rolü göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca bu satırlarda Çelebi'nin Ayşe'nin hayatında büyükbabası olması dışında başka bir yeri bulunduğunu da gösterir.

Bu konuşmaları dinlerken Leylâ, şöyle bir değerlendirme yapar:

“Halbuki Ayşe'ler, Çelebi'ler ilhâmı, zevki, heyecan ve istikameti kendilerinden alırlar; zîra onlar zamâna tasarruf ettikleri için olup bitenlerden bizim gibi şikâyetçi, müteessir ve mütehasis olmazlar. Hâdiseler onların oyuncağıdır, biz ise hâdiselerin oyuncağıyız. Bir arpa tânesi karınca için büyük gıdâdır, fakat güvercinin kursağı kaç başağı birden alır.

Seni ve beni perîşan eden hayat cilveleri onlara tesir etmez. Zîra yüzme ilmini bilmeyen için ölüm olan denizin, yüzücü kimse için zevkli bir beşik olduğu gibi, hayat ummânı da onlara, kolayca tasarruf ettikleri bir meydan olmuştur.” Ayverdi (2012, s.97).

Leylâ bu konuşmalardan sonra pencereden atlayıp mektebe Seniye'nin yanına gider. Gelmesi için o kadar ısrar ettiği Seniye'ye, duyduklarından sonra Leylâ, yeteri kadar mutluluğunu gösteremez. O akşam Ekmel, Seniye'yi mektepten alarak Çelebi ve ailesiyle tanıştırmaya götürür. Şükriye Hanım'ın misafirperverliği ve ısrarı üzerine Seniye, otelde kalmaktan vazgeçer. Daha ilk günlerden itibaren Ayşe, kendisine has bir alçak gönüllükle ve samimiyetle Seniye'ye kendisini sevdirebilir ve Ekmel Haydar'la olan komşuluklarını, hatıralarını yalansız dolansız bir açıklıkla anlatır. Leylâ, Ayşe'nin Seniye'de bıraktığı izlenimi şu cümlelerle verir:

“Seniye'nin hislerine bu muhteşem mâzîden çok pek çok korku varken, Ayşe'nin yalansız ve coşkun lisânı, onu hürmetkâr bir sükûnla hayrette bırakmış kendine

sürüklemişti. O kadar ki bunca yıllık arkadaşım beni bile kesif bir sis tabakası arkasından müşkülâtle seçmeye başladı.” Ayverdi (2012, s.111).

Leylâ, Ayşe ile Ekmel Haydar’ın aşklarını bildiği o ilk günlerde Seniye için korkarken, bir süre sonra Ayşe ile Ekmel Haydar’ın aşklarındaki büyüklüğü anladığından ve Ayşe’nin bu aşk karşısındaki sağlam duruşunu gördüğünden artık arkadaşı için korkmamaya başlar. Ayşe’nin Ekmel Haydar’a olan aşkını ve bu aşk karşısındaki duruşunu okuyucu, Leylânın şu sözleriyle öğrenir:

“...Ayşe de Ekmel de o kadar irâdeli insanlar ki, bu aşk dâvâsında, beşeriyet ve his taraflarına dâima bir köle muâmelesi edebilmişler ve edebiliyorlar. Onlar birbirine rûhen ve menfaatsiz olarak şiddetle muhtaç kimseler. Az zamanda emin oldum ki, hayat ârızaları, mecbûriyetler dolayısıyla birbirlerinden zaman zaman uzak yaşamış olan bu kadın ve erkek, aşklarının renksiz ve keyfiyetsiz ummânında, bir değil, bin Seniye’ye yer verebilir.

(...)Ayşe’nin aşkını, yüksek ve görünmeyen varlığın, irfâna, hikmete ve sonsuzluğa doğru uzanmış bir köprüsü olarak görüyorum.” Ayverdi (2012, ss.113-114).

Ayşe, aşk sayesinde büyük bir değişim yaşamış ve hatta yaşadığı bir aşk macerası nedeniyle aşkı küçümseyen Leylâ’nın da aşka bakışını değiştirmiştir:

“Evvelce aşkı karikatürize eden ben, şimdi ona boyun eğmekle bir seciye sakatlığına mı düşmüş bulunuyorum. Fakat ne münâsebet? Ben gene Mâcit’lerin aşkının, cismânî bir iştihânın ifrâtı ve karşılıklı bir menfaatin yekdiğerine çekilişi olduğunda ısrar ediyorum. Hattâ Seniye’yi bile aynı töhmetle suçlu gördüğüm zamanlar var.

Yazık ki bugüne kadar Çelebi’lerin, Ayşe’lerin rehberi olan aşktan bigâne olduğum için uluorta konuşmuş ve kendi görüşüm miktarından ileri gidememişim.” Ayverdi(2012, s.114).

Bu satırlar Ayşe’nin Leylâ üzerindeki tesirini ve yönlendiriciliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Romanın kurgusunda neşeli bir şekilde Konya’ya gelen Seniye, bir süre sonra Ekmel Haydar’ın Ayşe’ye olan aşkının farkına varır ve Ayşe’ye karşı sözlü saldırılarda bulunur: “Yalnız Ayşe’ye karşı gergin bir tavır takınan Seniye, Çelebi’ye bâriz bir muhabbet gösterir.” Ayverdi (2012, s.114). Ayşe’ye bu şekilde soğuk davranan Seniye, gün geçtikçe Çelebi’ye yaklaşmakta ve onunla aşk gibi konularda

konuşmaya başlar. Çelebi'nin aşk'la ilgili mevzuda Seniye'ye: “-Eksik söyledin kızım... Ölümle tev'emdir, eş ve çifttir! (...) İhtiraslarını, zaafalarını, isyanlarını öldürememiş kimse aşkı ne bilir?

O aşk ki, ayna gibi sırasında kendi şekvimizin nefesinden bile dumanlanır, küser...” Ayverdi (2012, s.116) sözleri, bir yandan Ayşe'nin Ekmel Haydar'a duyduğu aşkın bir nevi özetini verirken, öte yandan da Ayşe'yi yetiştiren Çelebi'nin aşk anlayışını vermesi ve Ayşe'nin yetiştiği ortamı verip Ayşe karakterinin daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlaması bakımından dikkate değerdir.

Ayşe karakterinin daha iyi tanıyabilmek için yeri gelmişken burada Gerçek Çelebi'nin yaşam felsefesini anlatan bir pasaja daha yer vermek uygun olacaktır: Ayşe; Roma'dan tezhîp öğretmek amacıyla bir teklif alması üzerine Seniye, kocasını aslen Ayşe'nin maddî varlığından mahrum etmek amacıyla, şöhret olması bahanesini ileri sürerek behemahal gitmesi gerektiğini söyler. Ayşe'nin gitmemeyi tercih ettiğini gören Seniye'nin bu konuda ısrarı üzerine, en nihayetinde devreye Çelebi girer ve ‘şöhret olmak’la ilgili şunları söyler:

“Bence hiç kimse şöhret kaygusuyla tek adım atmamalıdır; insanın düşüncesini ve hareketlerini, boş olan kıymetlere harcaması, deniz kenarında bulunan kumların üstüne, dalgaların diğer kum tabakaları getirmesi gibi, devamlı hâdisat dalgalarının o şan ve şerefün üstüne bir perde çekmesiyle netîcelenir.

Gülâbdanın içine gül suyu koymak lâzım gelirken, sirke koymamız, o gülâbdâna zulmetmek değil midir kızım? Herhâlde dünyâda şöhretten evvel aranacak büyük kıymetler mevcuttur.” Ayverdi (2012, ss.153-154).

Çelebi'nin bu tarz söylemleri onun hayata ve insanlara bakışını ortaya koyarken, aynı zamanda Ayşe'nin-romanda bu kısım tam olarak belirtilmese de- kişiliğinin üzerindeki etkisini de göstermektedir. Bu konuda büyükbabasıyla meşrepleri aynı olan Ayşe'nin kendisine ihtiyacı olanları yarı yolda bırakmamak adına teklifi kabul etmemeyi tercih etmesi de onun insanî boyuttaki kişiliğini bir kez daha göstermektedir.

Çelebi'nin hayat felsefesinden etkilenen Ayşe'nin olgun bir kimliğe sahip olduğu, Seniye ile Ayşe'nin hilkat ve insan üzerine yaptıkları bir konuşmada ortaya çıkar:

“-İnsanlar kendilerinde bulunan beşeriyet kirlerini yağmak ilmini öğrenmedikçe, hilkat zincirinin tabîi gidişini, îtirazlar, isyanlar veya herhangi bir sebeple kırmakta az çok mâzur sayılmaz mı? diyor.

-Fakat Ayşe Hanım bu sözünüzü pek az kimseye kabul ettirebilirsiniz. Hades ismini verdiğiniz ihtiras ve isyanlardan boşalmış bir beşeriyetin can sıkıcı bir yeknesaklıkta kalacağını iddia edenler her zaman karşınızdadır.

-Fakat ben bu idrâki, bu vicdânî menzile yükselmeyi bütün bir beşeriyetten istemedim ki. İtiraz edenlerim olabilir; ben onları da haklı bulurum. Taştan mücevher olmasını istemek, hem mânâsız hem câhilâne bir temennîdir; ancak aslında cevheriyet kabiliyeti olanların taş kalmalarına acınır.

Bana îtiraz edenlerin de hakları vardır: dünyâyı dünya yapan, çokluğun çeşit çeşit görünüşleri ve hislerin cezir ve meddidir. Fakat insanı da insan yapan, birliğin mutlak sükûnu ve âsâyişi değil midir?

O insan ki zamâna, hâdiselere, hislerine ve içgüdülerine râmolarak, kâh acı sarı, kâh gül pembe, kâh yeşil olur. İşte bunlar, devrânın esîri olmakla, yazın giyinen kışın soyunan bir ağaç gibi, ancak hâricî tesirlerden ilham alırlar.

Halbuki diğer zümre, bütün renklerin bir araya gelmesinden hâsıl olan beyaz renk gibidir ki, ne kederin şiddetinden sararır ne neşesinin kemâlinden kızarırlar.

Evet hakkınız var. Bu zümreyi düz ve hareketsiz bulanlar pek çok... fakat düşünmüyorlar ki, tek renk sâhipleri, çeşitli istîdatların sarısına da siyahına da mâliktirler. Zîra onlar bu beyazlığı, bu mutlak sükûnu, ancak bütün renklerin birleşmesiyle elde etmişlerdir. Onlar kendi cihanları içinde öyle geniş bir zevk bulurlar ki dünyanın hiçbir kaydında o merteye haz yoktur.” Ayverdi (2012, ss.124-125).

Bu satırlarda anlaşılıyor ki Ayşe manevi dünyası kuvvetli olgun bir ruha sahiptir. O yüzdendir ki kendisini Ekmel Haydar’dan bile kıskanıp tahammülü aşan saldırılarda bulunan Seniye’ye bile acımakta ve hiçbir şekilde cevap vermemektedir:

“(…) bu akıllı kız, etrâfında cereyan eden hâdiselerin sanki hiç farkında değilmiş gibi. Olgun ve kemalli bir sükûn ile hep aynı yüksek irâdeyi gösteriyor ve misâfirinin tahammülü aşan tecâvüz-kâr tavırlarına asla karşılıklıta bulunmuyor. Kim bilir belki de Seniye’nin bu haşin tavırlarına hakikaten bigânedir.” Ayverdi (2012, ss.159-160).

Hayata karşı duruşu, yaşanan hâdiselere karşı göstermiş olduğu tepkiler ile mütemadiyen Leylâ'yı etkileyen Ayşe, daima onda bir saygı hissi uyandırmıştır. Leylâ'da saygı hissi uyandıran ve Ayşe'nin insanî boyuttaki kişiliğini ortaya koyan bir bölüm gene, Leylâ'nın aşk konusunda yaptığı mukayese vesilesiyle verilir: Leylâ'ya göre Ayşe'nin aşkında canlanmış ve şekillenmiş bir kemal ve irfan bulunmaktadır. O Ayşe ki bir kafestedir fakat bu kafesten şikâyetçi olmayan bir arslan gibidir; çünkü o aşkın acısında bile bir zevk dalgası bulur. Sevdiğinden cismen uzak bulunsa bile üzülmez; çünkü Ekmel ile Ayşe, mana yakınlığını birbirlerinde bulmuş ve ruh birlikteliğine ulaşmış kimselerdir. Bu yüzden araya bir değil binlerce Seniyeler, Melekler de girse onlar için fark etmez.

Romanda Ayşe ile Ekmel Haydar'ın aşklarındaki büyüklüğü anlatan bir olay daha vuku bulur. Seniye, Çelebi ve Ayşe, hep birlikte Konya'nın dikkate değer abidelerini gezmeye giderler. Ekmel Haydar bu geziye katılamaz; çünkü bir dostunu ziyarete gider. Leylâ da akşama kadar dersi olduğu için onlarla gidememiştir. Lakin öğrencilerin aşkı olması nedeniyle Leylâ o gün erken çıkar, Çelebi ile Ayşe'nin çalışma odasında günlüğünü yazmaya gider. Ayşe ise acil gelen bir siparişi yetiştirmek adına, Ekmel Haydar da dostu hasta olduğundan ziyaretini yarıda kesip eve dönmek mecburiyetinde kalırlar. Tesadüfen evde karşılaşan Ayşe ile Ekmel Haydar konuşmaya başlarlar ve Leylâ, bir kez daha duymaması gereken bir şeye şahit olur:

“-Burada berâber kalmamız münâsip değil, Seniye Hânım'ı üzmüş oluruz, diyor.

-Ben her zaman seninle tek ve tenhayım, kalıplarımızın bir saatlik baş başa kalmasından ne çıkar?

Ekmel, Ayşe'nin cevap vermesine meydan bırakmayan bir sesle âdeta haykırıyor:

-Benim kendi kendime olan bu iştîyak ve ittisâlimden başkalarına ne gibi fenâlık gelebilir? Ben senin ezelde rûhun beşiğini salladım, fakat sonra bu cenîni kaybettim. Her adımda karşıma çıktığın halde, gene onu bulamamakla yedi deryâyı geçtim, yetmiş iki milleti aradım.

Fakat seni bulsam da bulamamak, kaybetsem de kaybedememek heyecan ve hasretinden bir an uzak kalmadım. Sen, yakınlığında en şiddetli hasreti, uzaklığında en şedid yakınlığı duyduğum tek insansın Ayşe...

-Biliyorum.

-Buraya, sana, o kaybı bulup tekrar kaybetmek korkusuyla gelmek istemedim.

-Onu da biliyorum.

-Söyle Ayşem, ne istersin, ne yapalım onu söyle?

-Sen bana her şeyden evvel istemeyi unutturdun. Deniz içindeki balığın su istemesi gülünç olduğu kadar garip de sayılır. Maamâfih belli olmaz, hilkatın öyle cilveleri vardır ki, insana, balığın su istemesinden daha akıl almaz şeyler istetir. Fakat bu talep, istemekle alâkası olmayan bir çeşit feryattır.

Eskiden öyle zannedirdim, bir törpü gibi aşındırıcı zaman, günlerimizin üstünden geçtikçe, bugünlerin hâtıralarını ve hâdiselerini de eritecek, küçültecek, varlığından çalıp ademin kucağında gizleyecektir. Ben de aramızdaki bu müşterek hâdiselere, gökteki yıldızlara bakar gibi uzaktan bakacağım...

Gene öyle zannedirdim ki, hâtıra denen mânevî köprüler, bir sel, bir feyezan karşısında mukâvemet edemeyerek sürüklenip gider ve ben sâhilde yapayalnız kalakalırım.

İşte o toy, o çocuk zamanlarımin feryatlarından hâlâ ezâ ve mahcûbiyet duymaktayım.

-Fakat sen ve ben aramızdan nehir geçen iki ayrı sâhil miydik Ayşe? Farzımuhal öyle bile olsak, birbirimize yer yer bağlanmak için hâtıralar köprüsü kurmaya ne lüzum vardı? O su ki, iki sâhili yekdiğerinden ayırdığı farzolunur, hayır asıl köprü odur. O akar su, her noktadan iki sâhili birbiriyle birleştirici en kuvvetli vâsıtaadır.” Ayverdi (2012, ss.134-135).

Bu satırlar, Ayşe'nin hayat çizgisinde yaşadığı değişimi verirken, öte taraftan Ayşe'nin ruh ve mana birlikteliği demek olan aşkını da gösterir. Benliğini aşkla tebdil eden bu genç kız, aşkın bizzat cevherinden hayat bulmuştur. Bu konuda en büyük yol göstericisi, şüphesiz ki, Çelebi'nin tâ kendisi olmuştur. Çelebi'nin aşkla ilgili görüşlerini de, Ayşe ile Ekmel'in diyaloglarına şahit olan Leylâ'nın sözlerinden öğreniyoruz:

“Aşkta ölmeyi bilenler, ölmeden ölen ve öldükten sonra da yaşayan kimselerdir.” Ayverdi (2012, s.149).

Seniye, kocasını Ayşe'den kıskandığından artık İstanbul'a dönmek için ısrar etmesi üzerine Ekmel Haydar Konya'dan ayrılmak için hazırlık yapar. İstasyondayken Ayşe, Ekmel Haydar'ı Melek konusunda uyarır:

“-Melek'ten mektup alırsanız cevap yazmayın! Temiz ve iyi kadındır fakat taşkındır, hareketlerine pek sâhip değildir... Böyleleriyle yalnız bir defa konuşulur...” Ayverdi (2012, s.180).

Bir ana şefkatiyle Ekmel Haydar'a yaklaşan Ayşe'nin bu hareketini Leylâ: “Evet bu, bir ananın, sabî ve mâsum çocuğuna gösterebileceği temiz, titiz, bâhusus, bîtaraf alâkanın tâ kendisi.” Ayverdi (2012, s.181) şeklinde yorumlar.

Bu bölümde Ayşe'nin hayatına tasarruf edip yönlendirmesi nedeniyle Ekmel Haydar'ın kendisini Melek konusunda uyaran Ayşe'ye sarf ettiği sözler, Ayşe'nin kişiliğinin ortaya konulması açısından önemlidir:

“-Hakkın var Ayşe... fakat ben de haksız değilim. Bu türlü karışık müşkül işleri idârede, kendimi tarafsız bir idârecinin eline bırakmaya ne kadar muhtaç olduğumu sen bilirsın.

Ben, idâre edilmek, yoluma çıkan bu türlü ârızalardan kurtarılmak isterim ve gene, bu ârızaları îtiraf edecek, hesâbını verecek bir yardımcıya muhtâcım.

Bilirsın ki, her güzelliğe kolaylıkla akıp giderim, zîra her güzel şeyle aramda gizli bir birlik vardır. Fakat eğer kendi elimden ayırt edemeyeceğim bir el beni o şeyden menederse, itâat eder, boyun eğerim.

Halbuki karım, güzel bir tablonun karşısında hissettiğim zevki bile kıskanır, beni hırpalar.

(...)

-Peki Ayşe...(…), Melek'e karşı ihtiyatlı davranırım. Zâten sen beni kimden menettin de dinlemedim?” Ayverdi (2012, s.181).

Ekmel Haydar ile Ayşe, bu konudan sonra bir daha konuşmazlar ve veda anında ikisinin de gözlerinden yaşlar akmaya başlar ve buna şahit olan Leylâ: “Demek ki ruhların da ağlayacak gözleri varmış!” Ayverdi (2012, s.183) sözlerini söyler. Bu söz, aynı zamanda Ekmel Haydar ile Ayşe'nin mizaçlarının benzeştiğini de göstermektedir.

Bundan sonraki bölümlerde Ayşe ve Leylâ, Seniye'nin doğum haberini ardından da ölüm haberini alır. Seniye'nin ölümü üzerine Leylâ'nın: "Zavallı güzel kadın, ne olurdu herkese gelip çatacak olan bu ölüm, seni alıp götürmeden evvel bir Çelebi'nin, bir Ayşe'nin öldükleri ölümle ölseydin.." Ayverdi (2012, s.198) sözleri, Ayşe'nin olgun kişiliğini son kez ortaya koymaktadır.

Romanın sonlarına doğru Leylâ, kitabını bitirmiş ve büyükannesinin hasta olduğu haberi üzerine İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da bulunduğu süre zarfında Ayşe'nin Konya'da ne yaptığı bilgisi verilmemiştir. Romanda Seniye'nin vasiyeti üzerine Leylâ ile evlenmek isteyen Ekmel Haydar'a Leylâ: "Siz, sizin için olan Ayşeninsiniz..." Ayverdi (2012, s.220) cevabını verir ve Doktor Şerif'e, evlenme teklifini kabul ettiğini bildiren bir telgraf gönderir.

Konya'nın bu en güzel kızı romanda yazarın sözünü emanet ettiği idealize edilmiş bir kahraman hüviyetiyle karşımıza çıkar. Vak'anın bitiminde Ayşe'nin çocukluktan bu yana âşık olduğu Ekmel ile evlenme imkânının zuhuru onu "alıcı" pozisyonuna geçirirken Leylâ'ya yol gösteren kişiliği ile de kahramanı yönlendirme fonksiyonunu yüklenir. Zira Ayşe, aşk vasıtasıyla ruhî tekâmülünü tamamlamış³tir. Öyle ki Ayşe; çalışkan, büyükbabası Çelebi'nin yerine dışardan ve içerden gelen siparişleri yapan, gerek büyükbabası, büyükannesi gerekse Ekmel Haydar ile Seniye'ye saygıda kusur etmeyen, kendisine ihtiyacı olanları yarı yolda bırakmayan, çok sevdiği adam evli diye mesafeli duran, düşünceli yapısıyla çevresine rol model olan, sessizliği konuşmaya tercih eden, küçük şeylerle uğraşmayan, kadirşinas bir kızdır.

İsmet (İnsan ve Şeytan) karakterini, olayları yaşayan ve bu olayları olduğu gibi hatıra niteliğindeki defterine kaydeden romanın asıl kahramanı Şevket Bey tarafından okuyucuya tanıtılır. Okuyucu, Şevket Bey sayesinde İsmet'in geçmişini, ailesini, çevresindeki insanlarla ilişkilerini, insanların onun hakkındaki görüşlerini ve bütün bunlardan yola çıkarak İsmet'in hayata bakış tarzını ve yaşam felsefesini öğrenir.

"Hayâtın dış yüzü ile olduğu kadar, iç âlemiyle de alış verişte" Ayverdi (2013, s.10) bulunan bir kişiliğe sahip İsmet; romanda önemli bir devlet adamı olan Maliye Nazırı Halim Paşa'nın kız kardeşi Nazîfe Hanım'ın kızı ve memleketin tanınmış doktorlarından biri olan Operatör Doktor Şevket Bey'in de eşidir. Dünya içinde

---

³ Baniçiçek Kırzioğlu, Sâmîha Ayverdi Hayatı-Eserleri, Erzurum 1990, S.563

kendisine başka bir cihan kurmuş derinlikte ve olgunlukta bir karaktere sahip İsmet, romanda ruhsal yapısıyla âdetâ Halim Paşa'nın kopyasıdır. Çocukken annesi Nazîfe Hanım ile sık sık Halim Paşa'nın konağına gelir ve burada Ahçıbaşı Şaban Ağa'nın oğlu Şevket Bey'le kendi içinde bulunduğu mevkiyi düşünmeden oyunlar oynar. Şevket Bey'in hatıralarından müteşekkil romanda bu durum şu cümlelerle anlatılır:

“Ben, konaktaki bütün imtiyaz ve mevkiime rağmen kendi seviyemde bulmadığım için sokulmaya cesâret edemediğim bu kıza karşıdan bakar, hattâ onunla konuşmak hakkını bile kendimde görmezdim. Halbuki bu sevimli çocuk, hiç de benim gibi yapmaz, kendisinden kaçtığımı anlayınca taşlıkları sofaları çınlatan incecik sesiyle hep beni arar ve oynamak ister, çok defa da yakalamaya muvaffak olurdu. O, sonraları aristokrasi ne demek olduğu kendisine öğretildiği zamanlarda da gene bana üstün bir tavır takınmadı.” Ayverdi (2013, s.61).

Bu satırlar, İsmet'in kişiliğine ait bazı ipuçlarını barındırmakla birlikte, eşi Şevket Bey'le olan ilişkilerinin tâ İsmet'in çocukluk dönemine dayandığını göstermesi açısından da önemlidir. Anlıyoruz ki İsmet, makam ve mevki gibi maddi şeylere önem vermemekte ve eşinden çocukluğundan itibaren hoşlanmaktadır.

Yeri gelmişken burada İsmet'in kişiliğinin üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu düşündüğümüz Halim Paşa'nın ruhî portresini vermemiz İsmet'in daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır:

“Paşa'nın insanlığının belki hiç bilmediğim çok olgun veçheleri vardır; (...)

Şimdi gözümün önüne geliyor. Selâmlıkta bir gün saz vardı; Paşa'nın en sevdiği ferahfezâ beste çalınıyordu. Mûsikîye şiddetle zaafî olan bu hassas devlet adamı, koyu bir haz içinde idi. Ancak, zayıf ve soluk yüzünün hâkim bir zevk istîlâsiyle okşandığı bir anda, birdenbire silkindi ve kolunu ileri doğru kaldırarak:

-Susun! diye bağırdı.

Saz durdu, herkes şaşırılmıştı; bu ihtarın sebebini Paşa'nın dudaklarında boşuna aradılar; gerçi hiçbir şey söylemedi; fakat yüzünde, bir an evvelki zevkin yerini alan bir vecd ve istiğrakla, karşiki mescitten gelen ezan sesini dinlemeye başlamıştı.

Paşa'nın bu hareketini mâkul bulmamıştım. Her halde benim gibi hoşnutsuzluk hisseden birçokları daha vardı. O bizim bu hissimizi duymuş gibi şu cevâbı verdi:

-Müezzinin müminleri ibâdete dâvet ettiği sese kendi hazzımı okşayan sestem daha ziyâde hürmetim vardır. İnsanlar, nefislerinin hazlarına hâkim olabildikleri nisbette insan olurlar. Ben böyle düşünürüm; fakat başka türlü düşünenlerin de fikirlerine hürmet ederim.

Paşa'nın bir iç âlemi olduğu muhakkaktı" Ayverdi (2013, ss.68-69).

Görüldüğü gibi Halim Paşa; inançlı, münevver ve hoşgörülü bir adamdır. O, nefisinden ziyade varlığın özü olana imana yönelmiş ve bu imanın verdiği bir vecd ve istiğrakla yaşamaktadır. Yine Paşa'nın hayat felsefesini yansıtan bir bölümde, ihtiyar dayısı Sürûri Bey ile yaptığı konuşmalardır:

"Bu devirde Sürûri Bey, zamânın parlak ve gözde bir şahsiyeti idi. Konağa geldiği zamanlar, Paşa, bir dayıya gösterilmesi îcap eden itibârı esirgemez, fakat onun her kıymeti hor görüşü ve her şeyden üstün tuttuğu ilim için de:

-Dayımın bilgisi en yakın ve en yaman düşmanıdır. Bu akıl ve ilim ona haydut oldu, yolunu vurdu; keşke hiçbir şey bilmeseydi de hilkata kafa tutmak akılsızlığından uzak kalsaydı... demekten geri kalmazdı.

Sürûri Bey ise, çok defa şöyle böyle bir münâzaanın sonunda, parmaklarını yeğenin cebine takarak yeğenin önüne gelir ve:

-Halim, Halim... Bir gün gelecek ki, riyâziye her meçhûlü halledecek; müspet bilgilerden başka şey için kafanı boş yere safsata ile yorma. Riyâziye sizin metafiziğinizi ayağının altına aldığı gün, ilim de ölmez zaferini îlân edecektir. Bunu biz âlimler yapacağız, evet yapacağız.

Halim Paşa'nın bu kendinden az yaşlı dayıya merhamet dolu, belki acımdan daha geniş bir hüznle baktığını görürdüm. İztırapla kuruyan dudakları:

-Eğer hilkat seni kendisini tanımaktan mahcub etmeseydi, beyazı siyah görmek yanlısını işleyemezdin. Hak, bütün eşyânın aynıdır, lâkin kıskançlığı, hakikatini gizler. Senin inkârın da gene ondan olduğu için ne diyebilirim? Yalnız şunu söyleyeyim ki, sen, öğrendiğin, bildiğin her şey için bir vâsıtasın, hem de zavallı bir vâsıta. Hilkat sana, çalış, öğren ve öğret, diye mükemmel bir varlık hediye etmiş, Sen ise akıl yordamıyla yakaladığın bilgilerin, aydınlıkta görülen bilgiler yanında ne zavallı şeyler olduklarını bilmiyorsun. İlim diye isimlendirilen bilgilere mâbut gibi tapma!" Ayverdi (2013, ss.72-73).

Bu cümlelerden anlıyoruz ki Halim Paşa, manevi yönü kuvvetli tasavvuf anlayışıyla aydınlanıp kâmil insan mertebesine ulaşmış bir insandır. “Hak, bütün eşyanın aynıdır” sözü de kendisinin tasavvufla içli dışlı olduğunu gösterir. İsmet, küçükken sık sık geldiği bu konakta şüphesiz ki dayısı Halim Paşa’nın bu dünyasına komşuluk etmiş ve dayısının bu kişiliğinden etkilenmiştir. Halim Paşa’yı bir başka seven İsmet’le ilgili kitapta şu sözlere yer verilmiştir:

“Hem İsmet dayısını insan kudretinin dışında bir aşkla sever ve onunkine benzeyen mânevî dalgalara kollarını açık bulundururdu.” Ayverdi (2013, s.72).

Aynı hayata göz kırpan bu iki insanının yani İsmet ve dayısı Halim Paşa’nın meşrepleri birbirine benzemektedir. Onların kişiliğinin belirgin kılınması için de Ayverdi, bu karakterlerin karşısına tam tersi özelliklere sahip fizikî âlemle alâkadar olan İsmet’in annesi Nazîfe Hanım ile annesinin ihtiyar dayısı Sürûri Bey’e yer vermiştir. İsmet’in eşi Şevket Bey ise, ne İsmet gibi mümin ne de Sürûri Bey gibi münkirdir, bu iki âleme de uzak kalmış biridir.

İsmet, annesinin vefatından altı ay sonra Halim Paşa’nın münasip görmesi üzerine Halim Paşa tarafından himaye edilip okutulan nihayetinde doktor olan Şevket Bey ile evlendirilir. İsmet; kendisini bu güzel insanlardan mahrum etmemek adına, onlar vefat edene kadar konakta kalır. İsmet’in buradaki tavrı, onun insancıl yanını göstermesi açısından önemli bir noktadır. Şevket’le evliliklerinin ikinci senesinde Güzin doğar, aynı senenin sonunda Paşa ile karısı art arda vefat ederler. Bunun üzerine Şevket Bey ile İsmet, konağı boşaltıp Şekerpare Kalfa ile Çengelköy’deki konağa taşınırlar.

İsmet, kocasının ihtirasını görünce onu Avrupa’ya gitmesi için teşvik eder ve bu konuda kocasını cesaretlendirir.

Avrupa’ya gitmek için bavullarını hazırlayan Şevket Bey, aldığı bir telefon üzerine erkek kardeşinin vefat ettiğini öğrenir. Yeğenleri Şakire ile Ferhat’ın başlarında anneleri olmadığı için İsmet, Şevket’e çocuklardan birini getirmesini, diğerine de nakden yardım edilmesini teklif eder. Şevket, Ferhat’ı İsmet’in yanına bırakır, Avrupa’ya gider. İsmet, beş yıl boyunca çocuklara tek başına bakıp kocasını sabırla bekler. Bu bölümlerde bir kez daha İsmet’in fedakârlığı görülmekte, karakterine ait bazı özellikler de bu tür olaylara gösterdiği tavır ve davranışlarla ortaya konulmaktadır.

Yükselmek hırsıyla biteviye çalışan Şevket Bey, beş sene Avrupa’da kaldıktan sonra, memleketine kendisinden evvel şöhreti gelmiş biri olarak döner. Şevket bilir ki bu başarıyı ona sessiz bir gayret ve sebatla temin eden İsmet’tir. Bunun bilincinde olan Şevket Bey, İsmet’le ilgili şu sözleri dile getirir:

“Hâsılı dâima fedakârlık yapan, isteklerinden duyularının îcaplarından geçemesini bilen o oldu. Bir şeyi arzu ettiğim zaman karşılaştığım müşküleri gene karım yendi. Beni, meslek hayâtımın dışındaki teferruatla da yormadı, zevkim olmayan işlere sevkmedi. Eviyle, çocuğuyla, kocasıyla, bütün kudretini harcayarak didindi durdu.” Ayverdi (2013, s.76).

Bütün ömrünü kocasının huzurunu temin etmek için çalışan bu kadın, aynı zamanda kendi manevi dünyasını da ihmal etmemiştir. Şevket Bey, İsmet’in bu özelliğini de şu cümlelerle anlatır:

“Fakat gene de bütün ömrünü verdiği bu üçüzlü meşgale arasında, içinin sesini dinlemeye duymaya vakit buldu. Beni de evet beni de, kendi gibi görmeyi belki çok istedi. İhtimal ki hayâtının tek üzüntüsü de bu oldu ve sevdiği insanın bîgâne tavırlarından duyduğu yürek sızısını ise kâh ihtiyar dayısına, kâh bir dostuna, kâh kızına, fakat hemen hiçbir defa da doğrudan bana hitap etmeksizin söyledi:

-Tahta kılıç kılıf içinde oldukça, kıymetlidir; zîra kılıfa bakan onu kılıç zanneder. Fakat kından çıkınca ağaç parçası olduğu anlaşılıp ateşe atmaya yarar. Tahta kılıcı cenge götürürsen, nâdim olursun! Bu dünyâda rûhuna bak ve gör ki, tahta kılıç gibi mânâsız mıdır? Yoksa demir kılıç gibi cevherli midir? Bunun için sen de rûhunu bu dünyâda birçok defalar imtihan et, boş bir güvenle onu mânâlı zannedip son menziline bu boş zan ve îtimat ile gitme!” Ayverdi (2013, ss.76-77).

Bu satırlar İsmet’in hayatı nasıl anlamlandırıldığını ve yorumladığını göstermesi açısından önemlidir. İsmet’in iç âlemine verdiği önemi gösteren bir bölümde, annesinin ihtiyar dayısı Sürûri Bey ile yaptığı konuşmalardan öğreniriz. Akli ve ilmi her şeyin üstünde tutan ve mâneviyat denen olguya zerrece itimat etmeyen Sürûri Bey’e göre: “mâneviyat denen şey, iptidâî kafaların cezâ kanûnudur; halbuki ilim adamları, yâni zamanlarını beşeriyetin menfaati yolunda kullanan kimseler için bu zihniyet, hem lüzumsuzdur, hem de ayak bağıdır.” Ayverdi (2013, s.13). İsmet’in hayat felsefesini ve imanla ilgili donanımlı bilgilere sahip olmasını göstermesi bakımından dayısı Sürûri Bey’e verdiği cevap dikkate şayandır:

“-Bal, bal... demekle ağız tatlı olur mu dayıcığım? İrâde ve doğruluk lafzı da, en doğru en irâdeli geçinenlerde bile çok defa zevki ve lezzeti varlığımıza sirâyet etmemiş bir kelime hâlinedir. Doğru adam, yalnız iş hayâtında para çalmaya, başkalarının zarârında kendi menfaatini aramayan kimse midir? Bence doğruluk, kendi vücûdu memleketinin gizli, âşikâr ihtiraslarına hâkim olarak, hırsı, tamâhı, kibri ve gurûru silebilmektir. Bunları yapabilen, zaten hayâtın dış yüzünde de doğrudur. Hattâ ihtiraslarını ezecek irâdeye sahip oluş da doğruluğun îcâbıdır. Bence kökten ayrı düşmüş kupkuru fakat dosdoğru bir dal olmaktansa, biraz eğri, fakat yaş ve semere verici bir dal olmak evlâdır.” Ayverdi (2013, ss.13-14).

Yine bu bağlamda İsmet’in Sürûri Bey’e bir hiddet anında söylediği şu sözleri de vermemiz, onun manevi kişiliğini ve bu konudaki sağlam duruşunu daha iyi gösterecektir:

“-Sen dümensiz, küreksiz bir kayık gibi başı boş yelken açmış gidiyorsun. Halbuki hayat yolu, bir yarış ihtirâsıyla koşularak geçilmez. Menzilin neresi? Dur biraz, dinlen, pusulanı aç bak, gittiğin yeri gör! Herkes bir teknenin sâhibidir ve hayat seferi esnâsında onu idâreden mesuldür. Sana, dur biraz, etrâfını araştır ve teknene, görülmesi, bilinmesi îcap eden kıymetleri bul ve yerleştir!diyorum.” Ayverdi (2013, s.21).

İsmet’in ihtiyar dayısı Sürûri Bey ile yaptığı bu konuşmalar, okuyucuya Halim Paşa ile Sürûri Bey’in konuşmalarını çağrıştırmakta ve İsmet’in Halim Paşa ile ruhî anlamdaki ünsiyetini de göstermektedir.

İsmet’in inanç mevzularını bu kadar önemsemesine karşın hayatındaki boşlukları yükselmek hırsıyla dolduran Şevket Bey’in bu konulara kayıtsız kalması İsmet’i üzmektedir ama asla Şevket Bey’e bu konuda ısrar etmemiş, onu kendi hâline bırakmıştır.

İsmet’in kişiliğine ait bazı özellikler, yine Şevket’in yaptığı bir değerlendirmeye ortaya çıkmaktadır:

“Karım, fikirlerini hazır elbise gibi muhîtinden alan bir insan değildir; düşüncelerini kendi dokuyan ve irâdesini oyuncak gibi kullanan bu cesur ve mert seciyede, mânevî bir veçhe olması belki de gıpta edilecek bir mazhariyettir. Fakat, dosdoğru işleyen sağlam bir kafanın, görünmeyen yardımcı bir kuvvete muhtaç olup olmadığını düşünmek, hayâtın en az üstünde durduğum bir noktasıdır. Karımla aramızda yegâne

çözülmemiş düğüm olan bu bahsi, hiçbir defa da cevap almak ısrarıyla kendi kendime sormamışımdır.” Ayverdi (2013, ss.12-13).

Aynı zamanda İsmet; sükûtun kıymetini lüzumundan fazla bilen, etrafındaki insanlara kusurlarına ve yanlışlarına rağmen hoşgörüyü yaklaşan, kendisini hayatın görünen cephelerinden ziyade görünmeyen cephesiyle meşgul olan iyi bir eş, iyi bir anne ve dolayısıyla iyi bir insandır da.

İsmet’in mizacını ortaya çıkaran bir bölüm, annesinin kopyası olan kızı Güzin ile olan ilişkisi ve kızının gönül bağı ile bağlı olduğu bir nazırın oğlu Dr. Murat’la olan rabitalarıdır. Şevket’e göre onlar, kendilerinden başka bir fikir âleminde birleşmiş kimselerdir. Bu yüzden Şevket, eşi İsmet’in hayran olduğu bu adamdan hiç hazzetmez. Doktor Murat’ın evlerine konuk olduğu bir gün Şevket Bey, Güzin ile Murat’ın yakınlıklarını doğru bulmadığını söyler. İsmet de: “-Bunda ne fenalık var Şevket? Doktor Murat, Güzin’in bir şifre kadar kapalı ve dolaşık varlığına nüfuz edebilen belki tek insandır. Hattâ bence bu çetin şifreyi Murat’tan başka çözebilen bir ikinci yaratılmış yoktur.” Ayverdi (2013, s.34). Şevket Bey, Doktor Murat’ın hayranı olan İsmet’in böyle bir cevapla karşılık vereceğini bildiğinden İsmet’in verdiği cevaba şaşırmaz. Rakibi olarak gördüğü Murat karşısında Şevket Bey, karısına cevaben Ferhat’ın Güzin’e daha münasip bir eş olacağını söyler. Üzgün bir çehre ile İsmet; “-Güzin’e yazık olur” Ayverdi (2013, s.35) der. Karısının verdiği hükmün yanlışlığını göstermek adına Şevket Bey, Ferhat’ın zeki ve becerikli bir adam olduğunu söyler. Bunun üzerine İsmet’in vereceği cevap, okuyucuya İsmet’in Ferhat hakkındaki düşüncelerini göstermekle beraber İsmet’in insan olmak meselesine yaklaşımını da ortaya koymaktadır:

“Doğru, kabul ediyorum, fakat zeka başka, seciye başka şeydir. Bu ikiyi birbirine karıştırma ve zekî dediğin kimselerin behemahal şahsiyet sâhibi olmalarını da iste.”

İsmet’in Ferhat hakkında verdiği kanaatlerinde yanılmadığını gösteren pek çok olay tahakkuk eder. Bunlardan biri, Ferhat ile Murat’ın kadın hakkında yaptıkları konuşmalardır. Bu konuşmalar aynı zamanda İsmet’in, Güzin’in ve Murat’ın hayata bakış tarzının yakınlığını vermesi açısından önemlidir:

“Çok iyi giyindiği için dâima beğenilen Ferhat, Güzin’in de, alaylarını bir takdir sözü ile bitirmesini beklerken, kızım:

-Ferhat Ağabey, eğer günün birinde meslek değiştirmen îcap ederse moda ressamı ol!.. diye işi alaya vurması üzerine Ferhat belli etmek istemediği bir hiddet hamlesiyle sarsıldı ve:

-Kadın değil misin, her saçmalık beklenir, daha ne söyleyeceksen söyle bakalım... dedi.

İsmet'le benim gibi onları sessiz sessiz dinleyen Murat da söze karıştı.

-Aman Ferhat ne yapıyorsunuz, kadın, hiç öyle tek kelime ile hüküm verilerek, işin içinden çıkılacak mevzû olur mu? O, her şeyden evvel hayattar bir sırdır, yaşar ve yaşatır.

-Öldürdüğünü de unutmayın!

Ferhat'ın hiddetle bağırdığı bu cümleye Murat gene cevap verdi:

-Evet o sulh ve harptir; cenk meydanında ölümden daha tabîî ne olur.

Her göz, kadını kendine nispeti cihetiyle bir çeşit görür. Seven adam için o, olduğu gibi değil, tahayyül ettiği gibidir. Ana baba gözü, ona karşı hemen hemen kördür. Cemiyet dalkavuktur. İlim adamı ise onu hiç göremez. Kadın, hislerimiz üzerinde yaptığı tesir ve mevkie göre mâhiyet değiştirir. Belki dediğiniz gibi saçmadır da!

-Ben çok hafif söyledim doktor, o gayyâdır, nefret ve şenaattır.

-Evet onun bu veçheleri olduğunu da kabul ediyorum. Fakat şunu da söyleyeyim ki, bütün bu sıfatlar onun sihirli ve rakipsiz bir hayat tesellîsi olmasına mâni değildir. Ve nihâyet o, Hâlik ile mahlûk arasında gizli bir köprüdür.

(...)

Siz âdeta işi feministliğe döküyorsunuz, ben bu bahsi hiç sevmem, dedim. Murat:

Ben de öyle, dedi. Hem cemiyetteki en sahte cereyanlardan biri bu kadın-erkek dâvâsıdır.

(...)

(...)Kadın, hilkatın kusurlu bir eseridir ve nefret bile sırasında ona azdır. Şâyet günün birinde bu dediğiniz şeyler tahakkuk etmiş olsa dahi kadın denen alil mahlûk bir kat daha makineleşmiş olacaktır.

Doktor Murat zaferinden emin bir telâssüzlükla gülüyordu. Ağır ve sâkin sesi, Ferhat kadar bana da hiddet vermeye başlamıştı.

-Adamın biri, Râbia Adeviye ismindeki ârif ve mütefekkir kadının yanında dünyâyı zemmediyormuş, o kadar ki ne kötülüğünü, ne vefâsızlığını, ne alçaklığını, ne hiyânetini hâsılı söylemedik hiçbir fenâlık bırakmamış. Muhâtabımı sabırla dinleyen büyük kadın, “Yavrum demiş, eğer senin dünya ile alâkan olmasaydı onu bu derece kötüleyemezdin.”

Kadın da bir dünya değil mi Ferhat? Ona, nefretli ve vahşî bir alâka duyacağımıza, tabî ve hakîkî bir iştirak kursanız daha iyi değil mi?

Şimdi Murat’ın gözleri, elindeki mücevheri göstermek için cevâhirci arayan bir ısrarla karımın gözlerinde durdu. Son sözünü ona söylemek istediğini anladım; zîra bir noktaya varınca, ne Ferhat ne de ben onun hakîkî muhâtapları değildik. Nitekim artık bizi kendisini anlamak için çok kifâyetsiz görür gibi yüzünü ve sözünü İsmet’e döndürdü. Ben meclislerimde bu adamın bizi atlayıp, karımın ve kızımın idrakleri üzerinde duruşuna şiddetle kızarım.

-Kadın erkeğin yarısıdır, diyen Peygamberimiz, gene, kadın âkiller üzerine galiptir, çünkü bunlar hissen huşûnet ve kabalıktan perhiz etmiş ululardır, diyor.

Sonra Mevlânâ da: “Kadın Hakk’ın cemâlini aksettiren ışıktır. O sanki Hâliktir mahlûk değil..”demektedir. Biz erkekler, kadına dil uzatmakla, meşhur olmak için Zemzem kuyusunu kirleten kötü psikolojiye uyduğumuzun farkında olmuyoruz.

İsmet, aramızda her hangi bir münâkaşa çıkmasından ziyâde benim sinirlendiğimi hissederek bahsi kapatmak için Murat’a yalnız surat asmakla cevap verdi ve Güzin’e de bir iş söyleyerek içeri yolladı.” Ayverdi (2013, ss.37-38-39-40).

Bu satırlardan da anlaşıldığı üzere Murat da İsmet’in düşünce tarzına yakın düşüncelere sahiptir. Ortak zevklere sahip oldukları içindir ki İsmet eşiyile konuşmadığı mevzuları Murat’la konuşur; öte yandan İsmet, kocası Şevket’i üzmemek için Murat’a cevap vermez, kızını içeri yollar. Böylece burada biz sadece İsmet’in kocasını üzmemek için ne kadar dikkatli davrandığını, aynı zamanda onun ne kadar sakin ve sükûnetli bir ruh yapısına sahip olduğunu anlarız. Bu üçlü yani İsmet, Güzin ve Murat yan yana geldiklerinde Allah’tan, onun şaşmaz hesaplarından, insan olmak meselesinden söz açarlar. Bu durumu Şevket Bey’in sarf ettiği şu sözlerden anlıyoruz: “Hilkatin gizli ve şaşmaz hesaplarından ve aldanmayan

şuurundan bahsediyorlar. Zâten onlar bir araya gelince sözü behemahal bir başka dünyâya kaydırırlar. ” Ayverdi (2013, ss.101-102).

İsmet; Şevket Bey’in mide rahatsızlığı nedeniyle aldığı bir aylık izin zarfında, Şevket Bey’e Bolu’ya kızı Güzin ile gidip kısa bir tatil yapması teklifinde bulunur. Şevket Bey, İsmet’in bir şey yapmadan evvel her şeyi en ince teferruatına kadar düşünüp hesapladıktan sonra önüne getirdiğini bildiğinden ve biraz da eşinin gönlünü hoş etmek niyetiyle teklifi kabul eder. İsmet, Şevket Bey’e seyahate çıkmadan ihtiyar dayısı Sürûri Bey’i ziyaret etmesini rica eder. İmansızlığı iman edinen bu adamla bir fikir ayrılığı yaşasa bile onu sık sık ziyaret etmesi ve kocasına da bu konuda ricada bulunması, İsmet’in kişiliği hakkında bize tamamlayıcı bir bilgi vermektedir.

Şevket Bey Bolu’ya gitmek için hazırlanırken İsmet, mevcudiyetinden bile utandığı kardeşinden bir mektup alır. Mektupta İsmet’in alafrağa, mirasyedi, züppe biri olan erkek kardeşi Muhtar, dış işlerindeki görevinden alınmış ve bu yüzden maddi sıkıntılar çektiğini söyleyip yardım istemektedir. İsmet; bu kardeşini pek sevmemekle birlikte, insan olmanın getirdiği sorumluluklar hasebiyle eşi Şevket Bey’le Sirkeci’deki otele kalan Muhtar ve ailesini evlerine bir süreliğine davet ederler.

İsmet; an’anededen yetişmiş olmanın verdiği bir terbiye ve insanlıkta evlerine çağırılmış olduğu bu insanlara misafirperverliğini kâfi derecede göstermektedir. Lakin Muhtar, Muhtar’ın eşi Mâlike ve kızı Lâle kısa sürede sanki burada kırk yıldır yaşıyorlarmış gibi aileyle birdenbire teklifsiz olmuşlar ve bu evin huzurunu altüst etmişlerdir. Evde terör havası estiren bu insanlara karşı tam Şevket Bey hiddetlenip bir şey söyleyecekken karısı tarafından engellenir. Bu durum romanda şu sözlerle anlatılmaktadır:

“Gece yatmaya çekildiğimiz zaman İsmet’le bir an göz göze geldik. O da, ben de bir muhârebeden kurtulmuş kadar yorgunduk. Bu müşterek hissin tesiriyle birbirine değen gözlerimiz anlaşmışlardır. Karım:

Ne yapalım Şevket, oldu bir kere, tahammül edeceğiz. Vekâlette istidâsını tanıdıkların vâsitasıyla tâkip ettir de bu mesele çabuk bitsin... dedi.” Ayverdi (2013, s.131).

Romanda İsmet’in karakterine ait özellikleri, Şevket Bey tarafından Muhtar’ın karısı Mâlike ile yaptığı bir mukayese neticesinde öğreniyoruz:

“Ve hâlâ yirmi beş senelik kocasının yanında soyunmaktan sıkılan bu kadınla, Mâlike denen o eski kerizcinin işvelerini mukayeseden kendimi alamadım.” Ayverdi (2013, s.132).

Eve geldiği günden itibaren kâh giyimiyle kâh hal ve hareketleri ile Lâle, Şevket Bey’i baştan çıkarmaya çalışır. Bugüne kadar yükselmek aşkı uğruna kendini bütün zevklerden mahrum eden Şevket Bey, kendisi ve nefsiyle bir mücadeleye girişir hatta Lâle’nin sarkıntılıkları üzerine İsmet’ten yardım istemeyi bile düşünür. Lakin her defasında bir şey olur ve Şevket Bey, İsmet’e olanlardan söz edemez. Ayverdi’nin iç monolog tekniğiyle verdiği bu bölümde Şevket Bey, İsmet için şu cümleleri sarf eder:

“O benim her zamanki dost, insan, faziletli kadını değil mi? Söylemek için çabaladığım, yanıp tutuştuğum halde dudaklarımı kim tuttu, kim bağladı?”

Bir duygu karmaşası yaşayan Şevket Bey, yaşadığı olaylar vesilesiyle İsmet’in kişiliği hakkında da okuyucuya bilgi verir:

“Halbuki karımın yardımını istesem, ona “İmdâdına yetiş!” diye haykırsam, zekâsının, tecrübesinin, mantığının, insanlığının ordusuyla derhal yanıma koşar ve beni kurtarır. Ben, meslek ve ilim hayâtında onunla muzaffer oldum, onunla yükseldim, o beni her müşkülümde destekledi, her yokuşta arkamdan itti, her tehlikede elimden tuttu. Şu halde onu şimdi neden yanıma çağırılmıyorum? Yâhut o neden içimdeki kıyâmeti görmüyor da, müşfik eli yalnız sıhhatimle alâkadar oluyor? Halbuki benim içim hasta. Asıl içim tedâviye muhtaç. Uzun, derin düşüncelerimin vardıği netîce işte bu. Gizlesem de bu, söylesem de bu! Karıma, bu hasta, bu karışık ve dolaşık içi gösteremiyorum.” Ayverdi (2013, ss.157-158).

Bu satırlar, İsmet’in Şevket’in hayatındaki yerini ve önemini göstermektedir. Şevket Bey sonunda kendi cinsî temayülleri ile baş edemez ve Lâle ile birlikte yaşamaya başlar. Dokuz ay yaşanan bu ilişki esnasında İsmet’in ne yaptığı veya bu olaya nasıl tepki verdiği bilinmemektedir. Yazar, bu dokuz aylık süreçte yalnız Şevket Bey’in yaşadığı olaylar üzerinde durmuştur çünkü roman esasen Şevket Bey’in hatıralarından oluşup onun manevi aydınlanması üzerine kurgulanmıştır. Yalnız ara ara Şevket Bey, olayların yaşandığı bu bölümlerde, kıymeti paha biçilmez bir kadını kaybettiğini hatırlamakta ve İsmet’in özlü sözleriyle kendi durumunun vehâmetini de ortaya koymaktadır.

İsmet'in Ferhat hakkındaki düşüncelerine hiçbir zaman katılmayan Şevket Bey, tesadüfen Ferhat tarafından kız kardeşi Şakire'ye yazılan mektubu bulup okur ve bu mektup vasıtasıyla Şevket Bey, karısının Ferhat hakkında verdiği hükümlerin doğru olduğunu görür. Şevket Bey, Ferhat'ın kendisi hakkındaki düşüncelerinden dolayı hayal kırıklığına uğrar ve bu vesileyle İsmet'in Mevlânâ'dan aktardığı bir sözü hatırlar: “Aslı kötü olan kişiden kötülükten başka bir şey görmedim, sen görebilirsen git benden ona selâm söyle!” Ayverdi (2013, s.185).

İsmet'in bu sözlerin anlamını Şevket Bey ancak şimdi idrak edebilmektedir. Bütün hayatını makam ve mevki sahibi olmak yolunda harcayan Şevket Bey pişmandır ama yine Lâle denilen bu illetten kurtulamamaktadır.

Son olarak Lâle, Şevket Bey'den İsmet'in Çengelköy'deki evi boşaltmasını ister. İsmet'in sağlam ve olgun kişiliği bir kez daha bu sırada ortaya çıkar. Ayverdi tarafından asaleti ve nezaketiyle öne çıkarılan bu kadın, gururundan ödün vermez ve Şevket Bey'e bir mektup göndererek evden çıkar. Bu mektup, İsmet'in manevi hakikatleri telkin eden kişiliğini ortaya koyan satırlara yer vermesi açısından bizim için önem arz etmektedir:

“Eğer bugün Allah bağımı yakmış, bostanımı viran eylemişse, bana bağısız, bostansız üzüm veriyor. Olup bitenleri yadırgamıyorum; seni her şeye tercih eden bir muhabbetle sevmiş olmamın bu kadicik acısını nasıl çekmem? Bana bu cefâyı takdir eden kudretten sızıldanmak acemiliğini göstereyim de: “Buyruğuma razı olmayan, benden başka Rab arasın” sitemine mi mazhar olayım? Hatta ben onun kazasından korunmak için duâ etmek küfrünü dahi işleyemem.” Ayverdi (2013, s.224).

Görüldüğü üzere İsmet, yaşadığı olaylardan ötürü Allah'ın hükmüne rıza gösterdiğinden dua etmekten kaçınan hikmet sahibi, münevver bir kadındır.

Yaşanan hadiseler sonrasında her şeyini kaybeden Şevket, artık İsmet'i anlamaya başlamıştır. Karısı İsmet'i şu şekilde yorumlar: “Düşünüyorum, karım da bu eserlerden bir eser. Fakat o, aynı üstat sanatkârın, gelip giderek tekâmül ettirdiği en hârikulâde bir mevzû! Her gün yeni bir gölge, her gün tâze bir çizgi ile değişen, güzelleşen ve kemal durumuna varan bu tabloyu, mesâfelerin korkunç hicâbına rağmen şu anda görüyor ve ürperiyorum.” Ayverdi (2013, s.215).

Şevket'e göre İsmet, "Her pisliği temizleyen, her atılanı kabul eden ve hiçbir şeyle kirlenmeyen azametli bir varlık."tır. Ayverdi (2013, s.217).

Romanın sonlarına doğru Lâle'nin kendisinin tertiplelediği bir oyun üzerine Lâle ölür; Şevket Bey, yeğeni Ferhat tarafından delirdiği düşünüldüğü için hastaneye elleri kolları bağlı bir şekilde kaldırılır. Son olarak romanda Ferhat'ın Şakire'ye yazdığı mektuptan Şevket Bey'in felç olduğunu öğreniriz. Ayrıca İsmet'in son defa fizikî olarak okuyucunun karşısına çıktığı bu bölümde İsmet, kendisini aldatan eşini yalnız bırakmaz. Roman kurgusu boyunca İsmet, okuyucunun karşısına evinin huzurunu sağlayan, anlayışlı, vefakâr; hatta eşinin hırsını görüp onun mutlu olması için Avrupa'ya gönderip Ferhat'la Güzin'e analık eden, fikirlerini kendi oluşturan, kocasının yaptıklarına rağmen affetmeyi bilecek büyüklüğe sahip ve aynı zamanda Ferhat hakkındaki düşüncelerine baktığımızda doğru tespitler yapan bir kadın olarak çıkmaktadır.

Güzin (İnsan ve Şeytan) romanda Şevket Bey'in gözüyle okuyucuya tanıtılan bir karakterdir. Okuyucu; İsmet'te olduğu gibi Güzin'in kişiliğini, çevresindeki şahıslarla ilişkilerini, insanların onun hakkındaki düşüncelerini ve nihâyetinde Güzin'de teşekkül eden hayat felsefesini Şevket Bey'in hassasiyeti sayesinde öğrenir.

Güzin; müreffeh bir hayat içerisinde yaşayan ancak manevi kökleriyle ilişkisini kesmiş bir baba (Operatör Doktor Şevket Bey) ile "temkinli, irâdeli bir zevce ve iyi bir insan sıfatı ile" Ayverdi (2013, s.11) eşine ve topluma karşı vazifelerini yapan, öte taraftan iç âlemine yönelip kendisine ait birtakım insanlık borçlarını yerine getirmeye çalışan bir annenin (İsmet Hanım) yirmi iki yaşına gelmiş tek kızlarıdır. Tek kız çocuğu olmasına rağmen dört yaşında yetim kalan kuzeni Ferhat nedeniyle yalnız bir çocukluk geçirmemiş olan Güzin'in mizacına ait düşünce tarzının daha belirgin bir şekilde ortaya çıkması için annesi İsmet Hanım ile babası Şevket Bey'in kişiliklerinden kısaca burada bahsetmek yerinde olacaktır.

Güzin'in annesi İsmet Hanım, "hayâtın dış yüzü ile olduğu kadar, iç âlemiyle de alış verişte" Ayverdi (2013, s.10) bulunan bir kadındır. Fedakârlığı ve vefakârlığı ile romanda ön plana çıkarılan bu kadın, aynı zamanda her daim kocasının önündeki pürüzleri ortadan kaldırması, her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşündükten sonra eşini Şevket Bey'in önüne hazır olarak getirmesiyle de bu varlık âleminde eşinin en güçlü

ve en kutsal dayanağı olmuştur. Karısına nazaran Şevket Bey ise hayatın görünen ve hissedilen cepheleriyle meşgul olan biridir. Bu adam; bütün hayatını başarılı olmak, yükselmek uğruna kendini bütün zevklerden mahrum etmiş ve sonunda memleketinde şöhreti bulmuş biridir. Eşiyle her konuda anlaşılan Şevket Bey, salt inanç noktasında karısıyla birleşmemekte ve gayriihtiyari karısını bu mevzuda üzmemektedir:

“Karım ise, bu bîgâneliğime gizli gizli üzölmekle berâber, beni kendi düşünce çevresine yaklaştırmak için asla ısrar etmez. Her hususta anlaşılan biz, yalnız akîde ve düşünce noktasına gelince, birbirimize uzak ve yabancı olduğumuzu hissederiz. Lâkin dediğim gibi, aramızdaki karşılıklı dostluk ve hürmet, belki nizâ ve münakaşalara yol açabilecek olan bu bahsi, oldukça tatsız bir sükûtle geçiştirir.” Ayverdi (2013, s.12).

Bu satırlardan anlaşılacağı üzere Güzin, birbirine karşılıklı bir dostluk ve hürmetle yaklaşan, huzurlu ve sakin bir aile ortamında büyümüştür. Tabii ki Güzin’e ve Şevket Bey’e bu ortamı sağlayan kişi İsmet Hanım’dır çünkü eşinin ve kızının mutluluğu için ne gerekiyorsa onu yapar hatta eşini mide rahatsızlığı nedeniyle izin alması için teşvik eden, onun sıhhati için tatlı tatlı tehditlerde bulunan da kendisidir. İsmet Hanım’ın bu yönünün kocası farkındadır ve eşini kırmamak için kendisi de elinden geleni yapar:

“Onun, beni benden ziyâde düşünen, alâka ve ısrarlarında o istibdattan uzak, o kadar mukavemet kırıcı bir samîmiyet ve sadelik var ki, itaat etmemek elimden gelmez.” Ayverdi (2013, s.16).

Bu kadar iki zıt hayat görüşüne sahip bir aile ortamında yetişen Güzin, fiziksel olarak babasına benzese de annesinin ruhî tekâmülünün âdeta kopyasıdır. Babası Şevket Bey, Güzin’le ilgili: “Kızıma yukardan bakarken, onun bana ne kadar benzediğini düşünüyorum. Fakat teşekkülât ve çehre itibârı ile babasının bir kopyası olan genç kızın içinde anasının ruh tecellîleri ve aşırı bir hassâsiyet zembereği vardır. Lâkin bu zembereğin, karımda olduğu gibi istediği zaman açılan, istediği zaman kapanan uysal ve hesaplı bir mekanizması yoktur. Evet onda ne anasının hazımlı ve temkinli sükûnunu ne de dayanıklı âsâbını bulmak kabildir. Çabuk hiddetlenen, çabuk yatışan, çabuk somurtan ve çabuk neşelenen müşkül mizâcı ile bu kız, benden de karımda da

bambaşka bir insandır.” Ayverdi (2013, s.26) sözleri onun psikolojik ve ruhî portresini okuyucuya verir.

Güzin; annesi İsmet Hanım gibi kendisine dünya içinde başka bir dünya kurmuş derinlikte bir karaktere sahiptir. Yine Güzin; ne düşündüğünü isabetle tahmin eden kimsenin bulunmadığı kapalı ve dolaşık bir ruh yapısına sahiptir ki annesi kızının bu vasfını tetkike değer sırlı bir güzellik olarak değerlendirir. Yalnız Güzin’in tek bir olumsuz tarafı vardır o da “insanların ve hâdiselerin gülünç taraflarını mahâret ve kolaylıkla” Ayverdi (2013, s.86) yakalamasıdır. Güzin bu özelliğinin farkındadır ve “etin ve kanının zaaflarından” Ayverdi (2013, s.86) olarak gördüğü bu yönünü körleştirmeye çalışır.

Romanda Güzin’in karakterine ait özelliklerin verildiği bir bölüm, Şevket Bey’in kızını ve yeğeni Ferhat’ı evlendirme düşüncesini tasavvur ettiği zaman yaptığı mukayesedir:

“Maamâfih hârikulâde zekidir. Lâkin bu yaratılış imtiyâzını da fitrî bir kabiliyetle gizli tutabilir. Bu yüzden onu, bön, yarım zekâlı zannedenlere çok tesâdüf ettim. Ferhat’ta ne kadar mükemmel bir intibak ve zeka çakıntıları göze çarparsa, Güzin’de ilk tebârüz ettirilen vasıf, bütün câzibesini perdeleyen huşûnet ve vahşeti, bilhassa tahlîle elverişli olmayan hislere mâlik oluşudur. Ben bile bu yakın mevzûu lâyıkiyle bilenlerden olmadığımı îtiraf ederim. Sonra Ferhat’ın ölçüleri, nispetleri hârikulâde uygun iskeletinin, kalın ve biçimli kaşlarının, siyah keskin bakışlarının yanında, Güzin’in fazla zayıf dümdüz vücûdu, bir kayısı gülünü hatırlatan solgun yüzünde iki mâvi bukalemun gözler çok hafif, çok kifâyetsiz, hattâ çok alımsız kalır.

Hayret ettiğim, hattâ vakit vakit kızdığım, bu gözlerin kâh en nâfiz bir ışıkla aydınlanması, kâh donuk ve kayıtsız bir ifâde peçesiyle gizlenmesidir.” Ayverdi (2013, s.30).

Bu enstantenede Güzin’in fizikî ve ruhî portresi ile toplumsal tasviri yapılmıştır. Ayrıca Şevket Bey’in kızı Güzin’den ziyade yeğenine büyük hayranlık beslediği ve onu daha güzel bulduğu bilgisine de ulaşılabilir. Aynı zamanda baba-kızın ilişkileri hakkında ilk ipuçlarını da elde etmiş oluruz.

Belli bir yaşa kadar Şevket Bey’in anlatımına göre, elinin “altında oyuncak olabilecek çağına kadar” Güzin’i sevmiştir ama daha sonra sebebini bilmediği bir nedenden ötürü kızından uzaklaşmıştır:

“Kızımı, elimin altında bir oyuncak olabilecek çağına kadar sevdim. Sonra ayrıldık, birbirimize yabancılaştık; sebebini araştırmadım, belki de onu sevmemiş, sevememiş olduğum için bu mânevî ayrılığın sebebini öğrenememişimdir.” Ayverdi (2013, s.83).

Baba-kızın birbirlerinden uzaklaşması, muhtemelen manevi farklılıklarından kaynaklanmaktadır çünkü Şevket Bey, Güzin’in bu esrarlı yapısından, İsmet Hanım’ı kendisine tercih etmesinden dolayı pek sevmemekte ve kızıyla yıldızları bu yüzden barışmamaktadır. Güzin, babasıyla konuşmadığı mevzuları, kendisini bu dünyada anlayabilen tek insan olan Doktor Murat’la konuşur çünkü Güzin ile Murat aynı fikir âleminde birleşmiş kimselerdir. O yüzden de bir araya geldiklerinde konuştukları mevzular, hep imanla ilgilidir. Güzin-İsmet-Murat üçlüsü bütün konulara hep iman denilen mihver üzerinden bakar.

Edebiyat üzerine sohbet eden Güzin ile Murat’a Ferhat: “Gene mi edebiyat? Bırakın şu kuru lâfları şimdi... Öyle balık var ki, iki dakıkada üç tâne tuttum. Haydi amca, haydi Güzin, haydi çabuk olun, oltalar hazır gelin...” Ayverdi (2013, s.101). Bu cevap üzerine Güzin, Şevket Bey’in Ferhat’a olan düşkünlüğünü bildiğinden babasının duymaması için hafif bir sesle: “-Güzelliğın bir rüzgârı vardır ki, bâzan kaşa göze isâbet eder; aklîselîmin de bir gölgesi vardır ki bâzan insanın üstünde tatlı bir iz bırakarak geçip gider. Bu bizim Ferhat birinciye ne kadar geniş ölçüde mâlikse, maalesef ikinciden o derece mahrumdur.” Ayverdi (2013, s.101) der.

Güzin’in babasını üzmemek için Ferhat hakkındaki düşüncelerini kısık bir sesle söylemesi, düşünceli kişiliğini ortaya koyar. Aynı zamanda bu satırlar Güzin ile Murat’ın ortak zevklerini göstermesi bakımından da önemlidir. Güzin ile Murat’ın mânevî kişiliği, ikisinin aynı akşam yaptıkları konuşmalarda bir kez görülür:

“Murat söylüyor:

-Yeni doğmuş yüzlerce kuzu, ağıla dönen analarını bulmak için nasıl zahmet çekmezse, hilkat de bu dünya kalabalığı içinde suçluyu suçsuzdan ayırmak için çok daha aldanmaz bir hassâsiyet gösterir.

İsmet’e dönüyor:

-Hani geçen gün Güzin bir kiliseyi gezmek istemişti; ben de onu Antifoniya Kilisesi’ne götürmüştüm, biliyorsunuz değil mi?

-Biliyorum, fakat ne ben dinlemeye, ne de o anlatmaya vakit bulabildik.

Güzin, suçunu bağışlatmak isteyen bir çocuk gibi anasının boynuna sarılıyor:

-Bu daha ziyâde benim kabâhatim anne... Ve anlatıyor:

-Bize Atina isminde küçük bir kadın rehberlik etti. İçerisi bomboştu, taşların üstünde kendi ayak seslerimizi dinleyerek geziyorduk. Ben üst üste sordum, kadın da üşenmeden îzâhat verdi. Bu cevapların içinde onun küçük ve soluk yüzünü derin bir acı ile buruşturan şikâyetler de vardı. “Nerede eski günler, paskalyada bile dört beş kişiden fazla cemâatimiz yok...” dedirten bir mâzî tahassürü...

Kilisenin bomboş sıralarının önünden geçerken yüksekteki kürsüyü göstererek: “Papaz paskalyada buraya çıkar ve sana şükrediyoruz, seni takdis ediyoruz ve hepimiz senin için duâ ediyoruz, der orada bulunanlar da secdeye vararak aynı duâyı tekrar ederler.”

Nihâyet kilisenin birkaç basamak ve perdeli kapılarla bölünmüş iç kısmına geldik, Doktor Murat’ı tâkiben buraya ben de girmek istedim; fakat küçük kadının eli kolumu sımsıkı yakalamış bırakmıyordu. “Hayır orası Hiyeron’dur, kadınlar günahkâr oldukları için giremezler.” dedi. Ben de bu kilise mantığına itâat ederek dışarıda kaldım ve kadının, mâbedi kuran Agyos Teodoros’a izâfe ettiği hikâyeyi dinledim. Nihâyet gene aynı sessizliğin ve boşluğun içinden geçerek dışarı çıktık.

Boşluk, biraz da yokluk gibi bir şey. Görmek istediğimiz nokta ile aramıza yığılan varlık perdelerinin yırtılması da bir nevi boşalma, genişleme ve hürriyete kavuşma değil mi? Kibirlerimiz, riyâlarımız, nahvet ve gururlarımızın eksilmesi, işte hürriyete doğru atılan adımlar. Hattâ sırasında iyiliklerimiz, fazîlet ve şerâfetimiz bile aynı tehlikeli kesâfeti mûcip olabiliyor, o noktaya ulaşmak için bunlardan da geçmek gerek.

Bize kilisenin kapısını açarak içeri alan kadının elinde büyük bir anahtar vardı. Düşündüm, eğer kilide, fiilen açıl, emrini veren bu âlet olmasaydı, şüphesiz içeri giremeyecektik ve bugün içimizde intibâmı sakladığımız o dekoru göremeyecek, bilemeyecektik.

İnsanlar zannediyorlar ki, bilinmeyen ve bilinmesi muhal zannedilen bilgiler için, şuûrun almayacağı bir didişme ve ceht lâzımdır. Halbuki çok defa bu kapıyı açan

anahtarın hareketi kadar basit ve sâde bir gayret, nice meçhulleri mâlûma çevirmek için kâfidir.

Fakat ne tuhaf ki eline o anahtar teslim edildiği halde fırlatıp atanlar, yâhut bunu bir külfet ve lüzumsuz bir savaş zannedenler de var.” Ayverdi (2013, ss.102-103-104).

Hilkatle ilgili yapılan bu konuşmalarda Güzin’e göre insanoğlu kibir, gurur gibi beşerî zaafardan arınırsa o zaman hürriyete kavuşur. Yaradan’a açılan kapının anahtarının aslında herkeste mevcut olduğunu, fakat kimsenin bu kilidi basit bir hareketle de olsa çevirmeye tenezzül etmediğini anlatır. Bu da Güzin’in olgunluk seviyesini gösteren cümleleri barındırması bakımından önemlidir. Bu konuşmalara şahit olan Şevket Bey, imanla imansızlık arasında gidip gelir.

Şevket Bey; karısının hayran olduğu, kızının âşık olduğu Doktor Murat’ı hiç sevmez. Güzin’in onunla yakınlığını doğru bulmaz ve bu konudaki düşüncelerini de İsmet Hanım’la paylaşır. Lakin İsmet Hanım, annelik yaptığı Ferhat’ın Güzin için iyi bir eş olacağını düşünmemektedir. Belki Ferhat; zeki, atılgan, beceriklidir ama şahsiyet sahibi değildir İsmet’in gözünde. Güzin, annesi gibi düşündüğünden yakışıklı kadın avcısı kuzeni Ferhat’a ilgi duymaz.

Güzin’in karakterine ait diğer özellikleri, başkalarına takındığı tavırdan da öğrenebiliriz: Güzin’in kuzeni, Ferhat’ın da kız kardeşi Şakire hastalanmış. Bolu’daki Güzin’in halası da, Şakire’yi İstanbul’a yollayıp Şevket Bey’e ve Ferhat’a Şakire’yle ilgilenmeleri için bir mektup göndermiştir. Onlardan olumlu cevap alamayan hala, en son çare olarak Güzin’e mektup yazıp durumu anlatmıştır. Bu olaya çok içerleyen Güzin, o gün hep beraber Murat’ın evine gidecekleri hâlde somurtup durmaktadır. Bu duruma sinirlenen Şevket Bey, kızına somurtmasının sebebini sorar. İlk başta anlatmak istemeyen Güzin, ısrar edilince anlatır ve babasına Şakire’yi neden istemediğini ağlayarak sorar. Güzin, babasının durumdan haberi olmadığını ve babasının yerine Ferhat’ın halasına cevap verdiğini anlar. Burada Doktor Murat’a gideceği günler, dünyanın en bahtiyar kızı olan Güzin’in, Şakire’ye edilen muameleden üzgün olması, hatta bu olaydan ötürü bu vakur kızın ağlaması onun insanî yönünü verir. Ayrıca halasının yazdığı mektuptaki: “Beni anlarsan sen anlarsın, bizim köylü olmaktan başka suçumuz yok.” Ayverdi (2013, s.97) sözleri de onun kişiliğini vermesi bakımından önem arz etmektedir.

Bu kısımda Güzin, Ferhat'ın kız kardeşine takındığı tutumun sebebinde: “-O, şalvarlı, poturlu akrabâlarını, elinden gelse yeryüzünden bile kaldırır.” Ayverdi (2013, s.98) yargısı ile açıklayıp Ferhat'ın asıl kişiliğini babasına göstermeye çalışır. Güzin'in Ferhat'a değil Doktor Murat'a ilgi duyması, onun ne kadar doğru karar verdiğini gösterir.

Ertesi gün Şakire, Şevket Bey tarafından hastaneden alınıp köşke getirilir. Güzin, iki gün içerisinde Şakire'yi tanınmayacak bir hâlde değiştirir. Romanda bu kısımlar şu şekilde anlatılır:

“Kızım yeğenini ham bir mevzû gibi işlerken, kendisine en geniş ölçüde yardım eden, bizzat Şâkire'nin bir su yumuşaklığı ile muhîtime uymayı bilmesi oldu.

Hattâ aynı uyuculuk kabiliyetiyle, dudaklarımızın hareketlerine dikkat ederek tek tük İstanbul tecvîdiyle bile konuşmaya başladı.

İki sevdâ yolu gibi şakaklarından aşağı düşen örgüleri başının etrâfına esâtirî bir hâlde gibi dolarken, bu estetik harekete, Güzin'in elleri kadar kendi zevkinin de yardımı oldu. Gene Güzin'in gardrobunun çeşitlerinden istifâde ederken, bu seçime en uygun bir zemin bahşetti. Fakat ben toy ve iptidâî yeğenimi kendi husûsî çeşnisi içinde görmeyi tercih ettiğim için Güzin'e:

-Niçin kızın husûsiyetini bozdun, geldiği gibi bırakmadın? Bende saçları da, kıyâfeti de kendisine yakışıyordu, demekten kendimi alamadım.

-Benim için de öyle baba, fakat telakkîler yalnız bizimkinden ibâret değil. Dünya denen bu meydanda îtibar maalesef kürke... dedi.” Ayverdi (2013, ss.109-110).

Güzin'in Ferhat'ın mevcudiyetinden bile utandığı kardeşi Şakire'yi değiştirmesi, onun hor görülmesini engellemek amacıyla yaptığını söyleyebiliriz. Ayrıca bu pasaj Şevket Bey ile Güzin'in mizaçlarındaki ortak ve farklı noktalara da açıklık getirmektedir.

Güzin'in olgun kişiliğini gösteren diğer bir kısım, Ferhat'a olan sevgisini bildiğinden Şevket Bey'in üzülmemesi için Güzin'in bu davayı kısa kesmesidir.

Şevket Bey'le Bolu'ya gitme hazırlıkları içindeyken İsmet Hanım'ın kardeşi Muhtar, karısı Mâlike ve Muhtar'ın üvey kızı ile eve geleceklerini öğrenen Güzin, annesi ve babasına: “-Elinizden gelen her iyiliği yapın; fakat evimizin içine bayağılık

sokmayın!” Ayverdi (2013, s.130) der. Ancak ailesinin kararlılığını görünce susmak zorunda kalır.

Lâle karakterinin varlığı, Güzin’in kişiliğini daha net bir şekilde göstermek açısından önemlidir. Lâle; hafifmeşrep, şımarık, ahlaki değerleri hiçe sayan bayağı bir kızdır. Aynı yaşlarda olan Güzin ise tam tersi bir karaktere sahiptir. Hatta İsmet Hanım’ın: “-Lâle de senin yaşında... Misâfirdir, yalnız bırakma Güzin” Ayverdi (2013, s.130) sözlerine Güzin’in: “-Benim refâkatim onu memnun etmez, belki sıkır; bu işi Ferhat’a havale etsek, daha iyi olur...” Ayverdi (2013, s.130) sözleriyle verdiği yanıt, Lâle ile mizaçlarının farklılığını gösterir.

Bu ailenin gelmesiyle evin içinde Güzin’in daha önce aşına olmadığı yabancı bir rüzgâr esmeye başlar. Bir de buna Murat’ın iki haftalığına Viyana’ya gitmesi eklenince Güzin odasına kapanır. Yalnız Muhtar, Mâlike ve Lâle’nin gezmeye gittikleri gün odasından çıkar.

Şevket Bey, Lâle’nin cazibesine kapıldığı günlerde kızının odasına girer ve tesadüfen Güzin’in Murat’a yazdığı mektubu bulup okumaya başlar. Bu mektup Murat ile Güzin’in ilişkilerinin derinliğini göstermesi bakımından önemlidir:

“Bana gelince, yakınlıklarına rağmen, onlardan uzak kalmam için seni düşünmekten daha sağlam bir siper bulamıyorum. Seni, yalnız seni Murat... Bilirsin ki, bana zevk, tenhâlık ve kendimle kalmaklıktır. Keşke bu dünyâda ne bir kimseyi bilseydim, ne de bir kimse beni bilseydi.

Dünya, acâyip bir gurbethâne, ki orada herkes bir şey isteyip beklemekte. Fakat bu bekleyişin mânâsından haberleri olan, istediği şeyin mâhiyetini olduğu gibi gören kaç kişi var ki, vücûdu zindanının kalebendi olmasın? Bu dünya bir esir pazarı... hepimiz satılık birer esîriz. Nahvetlerimiz, gurur ve şehvetlerimiz yedeğinde sürüklenen birer esir...

Şu dakikada sana yazarken, benim mi sana, yoksa senin mi bana hitap ettiğimizi kestiremiyorum. Esâsen sevgideki hîleli oyun da, senin lisânından benim, benim lisânımdan da senin söylemen değil midir? Senin kulağınla işittiğim öyle zamanlarım vardır ki, artık kendi dilimle söyleyemez olurum. İşte bu anlarımda bana somurtkan, sükûtfî, hattâ budala, mânâsız diyenler olur. Ben herkes için kendi görüşleri mütâlâa edilen bir Güzin’im. Ancak iç künyemi bilen ve bildiğin için beni onunla çağırın yalnız sensin.

(...)Evet, nasıl oluyor da senden bir an olsun sıyrılarak, etrâfımın duygularıyla duygulanıyor ve heyecanlarıyla müteessir olabiliyorum.” Ayverdi (2013, ss.168-169)

Bu cümlelerden anlaşılıyor ki Güzin ile Murat arasındaki ikilik ortadan kalkmış ve âşık-maşuk birlikteliğine ulaşılmıştır. Onlar için artık ikilik yoktur, tek bir bende birleşmişlerdir. Güzin’in Murat’a olan duygularına yer verildiği bu mektupta aynı zamanda Güzin’in dünyayı ve insanlara bakış tarzını da görmekteyiz. Ona göre bir esir pazarı olan dünya: “bütün varlığı, haşmeti ve güzellikleriyle, içimin îzah olunmaz zevkine karşı dert ve baş ağrısıdır.” Ayverdi (2013, s.169).

Aynı mektupta Güzin’in çevresindeki insanları nasıl değerlendirdiğini görmekteyiz: “Annem, yirmi bu kadar senedir yüzünü görmediği kardeşine, an’anevi ve biraz da cibillî îtiyatlarına kapılarak, zannederim lüzumsuz ve aşırı bir misâfirperverlik gösteriyor. Babam, anlattığım gibi çok asabî, üstelik de hasta. Ferhat ise kapıdan kovulup pencereden düşen bayağı bir hovarda. Evin en mâsum, en iptidâî, fakat en hârikulâde ince ve insânî duygulara sâhip uzvu Şâkire. Etrâfımdaki kayaya, balçığa benzeyen katı, karışık, yabancı tiplerin yanında bu kız sanki bir akarsu...” Ayverdi (2013, s.168).

Bu satırlar Güzin’in saflığını ve temizliğini gösterir. Viyana’dan Murat’ın dönmesiyle Güzin’in keyfi yerine gelir. Bu süreçte Şevket Bey, Lâle nedeniyle nefsiyle yaşadığı mücadeleler neticesinde kızına daha yakın davranmaktadır. Eskiden Murat ile Güzin’in sohbetlerine katılmazken şimdilerde yanlarında bulunmaktan büyük bir keyif almaktadır. Bugünlerden birinde Güzin ile Murat, kokular üzerine bir konudan konuşmaktadırlar. Güzin babasına yönelerek:

“Babamın da kokusunu tanırdım, fakat o zaman bu dâvâmla kimseyi alâkadar edemedim; fakat sonradan anladım ki, benim bu çocuk teşhisimi ilim de teyit ediyor ve “Her insanın kendisine mahsus bir kokusu vardır” diyor. Hatta Schopenhauer “Yabancı ülkelere serpilmiş Yahûdiler birbirlerini kokularından tanırlar” der. Eğer herkeste kendine mahsus bir koku olmamış olsa, köpekler, sâhiplerini koklayarak nasıl bulurlardı? Yaşım onla on dört arasında iken de, insanların bâzı kokulara düşkün bâzılarından ise âdeta nefret edişlerinin sebebini düşünürdüm. İhtirasla kokladığımız bir çiçeğin mânevî dâvetine icâbet ederken, bir leşin burnumuzu tıkatan taaffünündeki ikrâhın sebebini tâyin edemezdim. Halbuki gene birçok hayat meçhulünü aydınlatan ilim, bunu da îzah ettiği halde ben gene tatmin olamamıştım.

Zîra biz insanlar kokulara karşı gösterdiğimiz istek veya isteksizliği daha birçok şeylere, bhusus birbirimize karşı da gösteriyorduk ki, işte ilim bunu îzahtan âcizdi. Cemiyet içinde sevdiklerimiz kadar sevmediklerimiz de vardı. Fakat ben insanları birbirine yakın ve dost kılanın da gene mânevî kokuları olduğunu, o zaman çocuk idrâkimle nasıl bilebilirdim?” Ayverdi (2013, ss.176-177).

Güzin’in koku hakkında hem ilimden hem de dinden faydalanarak açıklama yapması, onun din ve ilim hakkında bilgi sahibi olduğunu göstermesi, öte taraftan babasına olan sevgisinin yazar tarafından ilk defa açıkça ortaya konulması bakımından dikkate değerdir. Buradaki en önemli kısım –şüphesiz ki- karakter aracılığıyla yazarın dinden de ilimden de faydalanılması gerektiği kısmının okuyucuya aktarılmış olmasıdır. Kaldı ki bu yazarımızın hayat felsefesiyle ölçüşen bir bakış açısıdır. Ne dini dogmatik bir ritüel hâline getirmek ne de körükörüne ilme saplanmak. Her ikisinden de ölçülü bir şekilde faydalanmak. Bu iki unsurun aslında birbirinden ayrı şeyler olmadığını Güzin karakteri üzerinden okuyucusuna başarılı bir şekilde anlatmıştır kanaatimizce.

Romanın devamında Şevket Bey’in Lâle’nin kadınca öksesine yakalanarak nefesine yenik düştüğü, Lâle ile birlikte yaşamaya başladığı kısımlarına ağırlık verilmiş ve fizikî olarak Güzin’le ilgili hiçbir olaya yer verilmemiştir.

Bir şehvet uğruna her şeyini kaybeden Şevket Bey’in bu hayat içerisinde tek tesellisi, kızının defteri olmuştur. Bu defterine Güzin birtakım sözler yazar. Bu sözler İslâm mutasavvıflarının dünya, hayat, öbür dünya, bu dünyada gönül huzuruna kavuşmanın yolları ve önemi, bu dünyada olgun bir imana sahip olmanın bir nasip olduğu, insanın her şeyden önce asıl kendini terbiye etmesi gerektiği, Tanrı’dan başkasına güvenilemeyeceği vb. yolunda öğütleri içeren A. Rıfâî’nin sözleri; şehvetin aşk olmadığı, dünyada yalnız Allah’a sığınabileceği vb. nasihatler ifade eden Hz. Mevlânâ’nın sözleri; dünyada tek nurun var olduğu ve onunla dost olmak gerektiği yolunda Molla Câmî’nin sözleri yer alır. Bu da bize Güzin, İsmet Hanım ve Murat’ın okuduğu bu tasavvuf ehli insanlar sayesinde olgunlaştığını gösterir. Belli ki Güzin, tabiat ve insanlarla ilişkilerinde doğru yolu bulmuş olgunlukta bir insandır. Bunu babası, annesi, evdeki hizmetçiler, Ferhat ve Ferhat’ın kız kardeşi Şakire ile diğer akrabalarıyla ilişkilerinde açık bir şekilde görmekteyiz. Güzin’in olgun ve mânevî kişiliğinin oluşmasında etkili olduğunu düşündüğümüz, defterinde yer alan

kâmil insanların sözlerinden birkaç pasaj vermemiz, Güzin'in hayat felsefesini anlamamıza yardımcı olacaktır:

“Ne aceptor o âdem ki, öleceğini bildiği halde ölümünü unuttur. Dünyâdan ayrılacağını bildiği halde ona dayanıp günleri gene ona muhabbetle geçirir. Allah'a döneceğini bildiği halde ondan sapıtıp başkalarına iltifat eder.”

“Kul için gönül rahatı, kimse için kalbinde fenalık kin ve nefretten bir şey kalmadıkça hâsıl olmaz.”

“Ey bizden uzak olan bîçâre! Eğer sende Allah'a ve hâlis kuluna muhabbet için aradığımız istîdat ve kalp temizliğini bulsaydık, istemesen de seni çeker ve kendimize mâlelerdik. Ne yapalım ki, bahtsızlığın ve istîdatsızlığın seni geri bırakmıştır.”(A. Rifâî) Ayverdi (2013, s.241).

“Sen şehvete aşk adı koymuşsun, fakat bu ikisinin arasında ne uzun yol olduğunu bilsen!”

“Bu dünyâda tuzaksız ve ejderhâsız bir köşe yoktur; Allah'ın halvetgâhından başka yerde huzur yoktur. Rahat ümîdiyle fâre deliğine de girsen, gene bir kedi pençesi gelip seni orada da yakalar.”

“Sen Yûsuf gibisin, bu dünya da kuyu gibidir; nasıl ki Yûsuf, kendisine uzatılan ipe bu kuyudan kurtulduysa, sen de dünyânın zahmet ve meşakkatinden sabırla kurtulursun.”

“Kimi ki, kendinin ziddiyle bir yere koydular, âkiller bunu ölümle bir tuttular; çünkü cinsinin hilâfiyle bir arada olmak, insan için mânâda helâktir.”

“Bir kimseyi asrın allâmesi de görsen, onun zâhirde olan ilmine ve marifetine bakma. Allah'la ve kulla olan ahdına bak. Çünkü ilim, kabuk gibidir; ahde vefâ ise o ilmin özüdür.”

“Ey âkil! Sakın surete bakma, çünkü cinsiyet sırrı, surette değildir; suret, taş ve toprak gibidir. Cansız olanın cinsiyetten haberi yoktur. Cinsiyet, mânâ cihetiyle kalplerin benzeyişi, ruhların ezel bilişikliği ve akılların uygunluğudur.” (Mevlânâ)

“Nasîhati kendine fayda vermeyen kimsenin başkasına da tesir ve faydası olmaz.”

“Hak'tan başkasına güvenmeyen kimseye insanlar muhtaç olur.”

“Eğer hakîkî aklın varsa, dünya sana meyletse de, sen ondan yüz çevir.” (A.Rifâî)

“Âlemde tek bir nurdan başka şey yoktur; fakat o nur, türlü türlü zuhurlarla görünmüştür. Hak nurdur ve onun değişik görünüşleri de âlemdir. İşte tevhit budur ve bundan başkası da vehim ve gururdur.”

“Gönlünün onun bunun peşinde dolaşması iyi değildir. Mâdemki bir tek gönlün var, bir dost da sana yetişir.” (Molla Câmî)

“Kaderin eseri, geçmişimizin hal üzerine çöken ağırlığıdır. Yâhut geçmişteki iyi ve kötü arzularımızın oldurduğu netîcelerdir.” (Eflâtun)

“Sünnet ve farz nedir? –Sünnet dünyadan elini çekmek, farz da Allah’ı sevemektir.” (Bâyezid) Ayverdi (2013, ss.255-256).

Vak’a bitiminde bir kaza sonrası Lâle ölür ve Şevket Bey felç kalıp hastaneye kaldırılır. Güzin’in babasına olan sevgisini ve bağışlayıcı tavrını, Ferhat’ın Şakire’ye yazdığı mektup vasıtasıyla öğreniriz. Ferhat’ın mektubunda: “Yengemle budala kızı, başı ucundan ayrılmıyorlar.” Ayverdi (2013, s.273) cümlesi, Güzin’in insani boyutunu, annesi İsmet Hanım’a ne kadar benzediğini gösterir.

Senîha (Son Menzil) adlı kadın kahramanımızın ailesini, geçmişini, insanlarla (Ressam Hâşim, Okçu Bahâeddin, Melek, Cemîle, Sîret vb...) ilişkilerini, insanların onun hakkındaki düşüncelerini ve bütün bunlardan yola çıkarak Senîha’nın hayata bakış tarzını ve onu yorumlayışını, romanın hem anlatıcısı hem de sözcüsü konumunda bulunan yazar tarafından okuyucuya takdim edilir.

Senîha, romanın birinci derecedeki kahramanı konumunda olan Ressam Hâşim’in yeğeni; “zevk ve eğlence tiryâkisi” Ayverdi (2014, s.64) olarak bilinen, Boğaz’ın en gözde yalısına sahip İlyas Bey’in güzel, güzel olduğu kadar zeki, alımlı ve ağırbaşlı kızıdır. Acıbadem’de müşterek bahçesi bulunan iki beyaz köşkten birinde doğan Senîha, çocuk yaşında annesini, genç kız iken babasını kaybedince annesi tarafından Sadrâzam Râşit Paşa’dan satın alınan Şöhret Dadı ile amcasının/kuzeni Hâşim’in babasının “kuşuklu dikkati altında muvâzeneli, mantıklı kültürlü bir kız olarak” Ayverdi (2014, s.226) büyütülüp yetiştirilir. Yazar/anlatıcı, Senîha ile amcasının ilişkilerine tam olarak değinmese bile romanda hayatın iç yüzünü görebilecek manevi bir derinliğe sahip amcanın/ Hâşim’in babasının Senîha’nın olgun ve insanî kişiliğinin oluşmasında etkili olduğu su götürmez bir gerçektir. Ayrıca onun bu olgun karakterinin oluşmasında dinsel ritüelleri yerine getiren ve bu sayede iç dünyasıyla barışık bir kadın olan annesinin de etkisi vardır. Çünkü Senîha, annesinin sabahın

erken saatlerinde kalkarak bir huşû içerisinde kıldığı namazların, okuduğu duaların tesirinde kalarak büyümüş; çok küçük yaşlarda olmasına rağmen annesinin bu ibadetlerini hafızasına kazımıştır. Senîha, annesinin ondaki etkisini şu sözlerle açıklar:

“Ne tuhaf, olgun bir ananın mukallidi olmakta bile huşû ve zevk varmış. Annemin düşünceli ve esrarlı yüzü, sanki hep o sâbit ve sağlam îmanla, bilmediğim, idrak edemediğim duâsını okuyor.” Ayverdi (2014, s.93).

Senîha'nın tiyatrodaki sergilediği “duâ” sahnesinin ardından Melek, Okçu Bahâeddin, Aziz ve Sîret'in olduğu bir toplulukta söylediği bu sözler, annesinden ne derece etkilendiğini gösterir. Ayrıca Senîha'nın manevi dünyasına ait önemli ipuçlarını barındırır. Senîha'ya göre o, kâmil bir insan olan annesini taklit eden biridir; böyle bir annenin salt taklitçisi olmasına rağmen zevk duymaktadır.

Yine Senîha'nın “dört başı mâmur, dolgun düşüncelerin üstünde dolaşarak” Ayverdi (2014, s.161) konuşabilecek bir olgunluğa ve derinliğe sahip olmasını etkileyen annesi, amcası veya dadısının dışında şüphesiz ki en önemli kişi Hâşim'dir. Hâşim, Senîha'nın hayatında ve olgun kişiliğinin oluşmasında çok önemli bir role sahip olduğu için burada bu ikilinin geçmişine ve ilişkilerine yer veriyoruz:

Romanda Hâşim, Senîha'dan sadece sekiz yaş büyük olmasına rağmen ona bir kız kardeşe duyulabilecek bir sevgiyle yaklaşmış ve ince bir hassasiyet göstermiştir. Ailede herkes tarafından sevilen, itina gösterilen Senîha için Hâşim'in yeri her zaman farklı olmuştur. Çocuklukları ve gençlikleri beraber geçen Senîha için Hâşim: “hovarda amcası İlyas Bey'in kızına ve Şöhret Dadı'ya yakın bir şefkat göstermiş olan tek akrabâsı idi.” Ayverdi (2014, s.141). Bu hayatta kimse Senîha'yı onun kadar kanatlarının içine alıp derin bir alâka/sevgi göstermemiştir. Hâşim'in bu ilgisine mukabil Senîha, gençliğinin ilk senelerinden beri iç dünyasında yaşadığı kargaşa nedeniyle melankolik bir ruh hâline bürünen bu adamın sürekli yanında bulunmuş ve onun ruhunu sakinleştiren iki kişiden biri olmuştur. Anlatıcı, Senîha'nın Hâşim üzerindeki etkisini, dolayısıyla Senîha'nın da kişiliğini şu sözlerle açıklar:

“Senîha, dürüst, olgun kıvamlı mizâcıyla bu taşkın ruh üstünde bir ayarlayıcı rol oynar ve hissî bir şecâatle dâima doğruyu söyler, fakat söylemenin yolunu bildiği için Hâşim, bu muhâlif fakat okşayıcı sestten ürkmeyiz, irkilmezdi.” Ayverdi (2014, s.14).

Bu satırlarda Senîha'nın her zaman doğruyu söyleyen ve bu doğruyu nerede ve hangi şekilde söylemesi gerektiğini bilen dürüst ve olgun bir mizaca sahip olduğunu öğreniyoruz.

Hayatının her aşamasında Hâşim'in yanında yer alan Senîha, günlerden bir gün Hâşim'in Psikoloji Profesörü Ali Feyyaz'ın karısı Cemîle'yle hayatlarını birleştirmeleri neticesinde kendisi aynı sene içerisinde herkesi şaşkırtarak “kafası ve rûhu ile denk olmayan bir aktör” Ayverdi (2014, s.15) Sîret'le evlenip uzun bir seyahate çıkar.

Senîha'nın her ortama uyum sağlayan, insanların mevkilerine ve konumlarına göre şekil değiştiren, yaşanan üzüntü verici olaylarıyla bile dalga geçen, ikiyüzlü bir adam Sîret ile evlenmesine, başta Hâşim olmak üzere ailedeki herkes karşı çıkar. Dadısı Şöhret bile binbir nazla büyüttüğü bu kızın evliliğine bir felaket gözü ile bakar ve bu durumu bir türlü kabullenemez. Onun gibi asil ve müreffeh bir ailede yetişen güzel, zengin, zeki ve kibar bir kızın/Senîha'nın Sîret'le evlenmesine kimse akıl sır erdiremez.

Burada temiz ve lekesiz bir hayata sahip olan Senîha'nın, Sîret gibi orta seviyede basit biriyle evlenmesini, Hâşim'e duyduğu karşılıksız aşka bağlamak yanlış olmaz – ki Senîha'nın Sîret'le birlikteliğinin Hâşim'le Cemîle'nin evlendikleri sene başlaması ve Senîha'nın Hâşim'le konuşmalarında Sîret'le olan evliliğini ölümle eşdeğer tutması Ayverdi (2014, s.232) verdiğimiz bu hükmü doğrulamaktadır.

Yine romanda Senîha'nın Hâşim'e olan aşkına delalet edebilecek birçok olaya vurgu yapılmıştır. Bunlardan biri, Senîha'nın nedenini bilmediği bir nedenden ötürü gün geçtikçe Hâşim'in kötüleşen vaziyeti için Melek, Okçu, Aziz -pek istemese de- Cemîle'yi yalıya davet ederek Hâşim'i kalabalık içinde oyalamayı düşündüğü bölümde karşımıza çıkar:

Bir gün Sîret'in arkadaşları Senîha'nın evine gelirler. Tesadüf ki o gün Hâşim, Cemîle ile yaşadığı bir tartışmadan sonra ondan uzaklaşmak ve Senîha ile konuşmak/dertleşmek için Senîha'ya gitmeye karar verir. Gitmeden önce eve telefon ederek Şöhret Dadı'ya geleceğini söyler. Şöhret Dadı, Senîha'nın Sîret'in arkadaşlarının bulunduğu meclisten sıkıldığını bildiği için Senîha adına bu habere çok sevindir ama aynı şekilde Hâşim'in de Sîret'in arkadaşları nedeniyle sıkılacağını düşünüp Senîha'nın Hâşim'in gelmesine engel olacağını bildiğinden son dakika

Seniha'ya Hâşim'in geleceğini haber verir. O gün Hâşim'in gelmesine memnun olan kişilerden biri de Sîret'tir çünkü arkadaşları içinde yeni tanıştığı birkaç insan Seniha'nın evine gelecektir ve Sîret bu insanlara Seniha'nın olduğu bir yerde istediği gibi atıp tutamayacaktır. Bu yüzden Seniha'nın Sîret'in arkadaşlarıyla meşgul olmaktansa Hâşim'le ilgilenmesi Sîret'in de işine gelmiştir. Hâşim geldiğinde Seniha, onu odasına gönderir; kendisi nezaketen Sîret'in arkadaşlarıyla ilgilenir. Seniha, kendisine düşen vazifeyi yerine getirip de yukarı Hâşim'in yanına çıkarken kendi kendine Sîret'in yeni arkadaşları hakkında şu değerlendirmeyi yapar:

“Tüccar, büyük ikrâmiye isâbet etmiş bir zavallı. Gazeteci, mesleği için zekâsı kıt bir acemi. Banka müdürü, mâlî işlerden ziyâde fikir adamı olması lâzım gelen olgun bir kafa” Ayverdi (2014, s.161).

Burada Seniha'nın –tabii mesleği de bunda etkilidir- insanlar hakkında isabetli değerlendirmeler yapabilecek olgunlukta olduğunu görüyoruz. Ayrıca Hâşim'in, Sîret'in arkadaşlarından sıkılacağını düşünüp gelmesine engel olmak istemesi, kendi mutluluğundan ziyade onun mutluluğunu düşünmesi, ona olan bağlılığını gösterir.

Seniha yukarıya Hâşim'in yanına geldiğinde saat bir hayli ilerlemiştir. Hâşim, Seniha geldiğinde hasta olduğu bahanesini ileri sürerek odasına gider. Seniha buna inanmasa da sesini çıkarmaz. Hâşim'in odasına gitmesinin ardından “Hâşim'in o kararsız, bulanık bedbin varlığı karşısında her zaman kendi ıztırâbını” Ayverdi (2014, s.163) unutan Seniha, onu birkaç gün oyalamak için ertesi gün Melek, Aziz, Okçu ve Cemile'yi yalıya davet eder. Seniha bunları düşünürken Hâşim rıhtıma çıkar. Bunu gören Seniha, Hâşim'in kendisine bir şey yapmasından korkarak endişeye kapılır. Seniha, Hâşim'in tekrardan içeriye girmesiyle rahatlar ve Hâşim'in neyi olduğunu düşünür.

Anlatıcı, Seniha'nın her gece yatmadan evvel günün bilançosunu yapan bir kadın olduğunu belirtirken Seniha'nın o gece bu alışkanlığını yerine getirmediğini söyler çünkü Sîret'in arkadaşları gitmemiştir ve içkinin tesiriyle her an bir rezalet çıkarabilme ihtimalleri vardır. Bu bölümde yazar/anlatıcı Seniha'nın insanlara ve hayata bakışını şu sözlerle ifade eder:

“Seniha, bu gülüp söylemekle eğlendiğini zanneden insanlara acırdı; hem cidden acırdı. Çünkü beşer denen hasta şuur, hareketini, kendini aldatmak esâsı üzerine tanzim etmişti. Zevk meclislerinde iç darlığı ile kıvrananlar, şöhret tûfânı içinde azap

ve sıkıntıdan dudaklarını ısırarak, servet ve gınâ dalgaları arasında fakrın saadetine imrenenlerle dolu bir dünya... Hep hoşnutsuzluk, hep zan, hep ümit ve tırmanış. Esâsen hayat da her gün şekil değiştiren bir zandan ve hülyadan ibâret değil miydi? Bugün bir hakikat zannedilen şey, yarın tamâmen kıymetten düşüyor ve yerini bir başka zanna bırakıyordu.

İnsanlar, sırasında çiftçiye tâkip eden leylekten de akılsız mahlûklardı. Çünkü bu hayvancıklar, hiç değilse nafakalarını yer altından çıkaran adamın ardı sıra gitmesini biliyorlar; insanoğlu ise mânevî gıdâsını ağzına kadar getiren eli itiyor ve ondan uzaklaşıyordu. Bir hakikat nafakası yakalayamadan, kuru bir zan peşinde koşan zavallı, zavallı insan..." Ayverdi (2014, ss.162-163).

Senîha, her gün şekil değiştirip bir zandan ve hülyadan ibaret olan bu hayata kendini kaptıran insanlara acımaktadır. Çünkü bu insanlar hayatta asıl gayeyi/Tanrı'yı unutmuş zavallı mahluklardır ve Senîha'ya göre kendisi de bu insanlar grubunda yer almaktadır. O yüzden sürekli acı çekmektedir. Yalnız Senîha'nın bu dertten daha büyük derdi vardır: O da Hâşim'e yardım edememek.

Ertesi gün arkadaşlarını geç vakte kadar ağırlayan Sîret, kendisi de gecenin bir vakti yatmasına rağmen İstanbul'a ineceğinden erken kalkmış ve kahvaltılık için rıhtıma inmiştir. Şöhret Dadı, Senîha'dan sonra çok sevdiği Hâşim için kendi elleriyle kahvaltısını hazırlayıp getirirken Sîret kıskançlıkla karışık bir ses tonuyla Senîha'ya: "Görüyor musun Senîha, dadın bir de, ihtiyarladım artık iş görececek hâlim kalmadı, der, dikkat ediyorum dün akşamdan beri Hâşim'in etrafında pervâne gibi dönüyor." Ayverdi (2014, s.166) der. Şöhret Dadı, Sîret'e cevap verir. Bunu gören Senîha hiç yokken bir mesele çıkmasın diye: "-Dadı, Sîret seninle latîfe etti; Hâşim'i çok sevdiğini bildiği için her zaman takılır daha alışmadın mı?" Ayverdi (2014, s.166) sözleriyle ortalığı yatıştırmaya çalışır. Bu olay üzerine Sîret ile Senîha arasında bir konuşma cereyan eder ve sonradan bu konuşmaya Hâşim de iştirak etmek zorunda kalır:

"-Yemin ederim Senîha, hayâtımda senin gibi geçimli, mâkul bir kadına tesâdüf etmedim. Ama senin de kusurların vardır ya neyse..."

Senîha gülümsedi:

-Kusursuzluk iddiasında bulunacak kadar kusurlu değilim herhalde.

-Yanlış anlama karıcığım... Kusur kelimesinden maksadım, garip garip huylar demek. Meselâ senin gibi şöhreti her tarafı tutmuş bir san'atkâr olmadığım halde, alkışlandığım zaman zevkten ve gururdan kabıma sığamam, halbuki sen?

Şimdi Sîret Hâşim'e dönmüştü:

-Evet, halbuki Senîha, perde kapanıp halkın şiddetli tezâhürleri, alkışları karşısında hüngür hüngür ağlamaya başlar.” Ayverdi (2014, ss.166-167).

Hâşim, Sîret'e Senîha'nın bu hareketinde haklı olduğunu söyler. Bu söz üzerine Hâşim ile Sîret, sanatkârlıkları ve oradan da insan olmak meselesi üzerine konuşurlar. Bir ara bu konudan sıkılan Sîret, sandalla evlerinin önünden geçen bir arkadaşıyla konuşmaya dalar. Bu arada Hâşim, Senîha'ya dışının insan, içininse bir karınca olduğunu söyler ve ne zaman gerçekten bir insan olacağını sorar. Hâşim'in sorduğu bu sorunun ardından kahkaha atması Senîha'ya onu yatıştırmak için sözünü kesmesi lazım geldiğini düşündürür. Senîha, Hâşim'le kendisiyle ilgili şunları paylaşır:

“-Ben dedi, memleketin şöhretli bir kadınıyım; ismimi bilmeyen yüzümü tanımayan hemen yok gibidir. Selâmımı şeref, dostluğumu minnet bilenlerin hesâbını kendim de bilmem. Her girdiğim yerde hürmet görürüm; bir salon, bir başka rakip salona, on beş dakikalık misâfiretimle en kuvvetli darbeyi vurmuş olur. Böyle iken alkışlardan, sitayişlerden asla haz duymam; zîra bilirim ki bunların hiçbiri bana âit değildir. Fakat ıztırâbımın derecesini düşün ki Hâşim, beni sever, takdir eder görünen kimselerin iç yüzlerini bildiğim halde aralarından çekilemiyorum. Bağlıyım, fakat ipim görülmüyor. Zindansız, zincirsiz, yaman bir mahkûmiyet bu...

Sakın bütün şu söylediklerimi oynadığım piyeslerden çalınmış sözler zannetme. Demek istiyorum ki hayat, onun esrârının câhili olanlar için bir zindan. Sen de ben de zindandayız; kendini bu ıztırapta tek zannetme.

Düşün ki her gün başkalarının fikir, heyecan ve hislerini yaşamak ve her gün benden zevk alan bir seyirci kütlesinin bakışları altında ezilmek, tartaklanmak, bu ne güç bir iş! Çok defa kendi kendime söylenirim: Çıkar artık sırtından bu iğreti kaftanı... Kaç, kurtul, biraz da kendi duygularını kendi öz heyecanlarını oyna! Fakat ben onu bıraksam da o beni bırakmıyor; insanın mukadderâtından silkinip kurtulması, zannedildiği gibi kolay değil. Eğer elimde olsa, senin, hislerini ve düşüncelerini bir araya toplamak isteyişin gibi, ben de görünmeyen zincirlerimi çözüp bambaşka bir

hüviyetle ortaya çıkacağım. Kendi kendisiyle barışmış, anlaşmış, olgun, derin bir insan olmaya özenmek benim hakkım değil mi? Nazarî olarak gayem bu. Fakat dediğim gibi, hayat sahnesinin rakipsiz efendisi, bana o nasîbi vermemiş.” Ayverdi (2014, ss.171-172).

Senîha Tanrı’ya inanmakla ve sığınmakla birlikte onu layıkıyla idrak edemediği, bütünleşemediği için bir türlü huzur bulmaz. Bu yüzden de kendi kendisiyle barışabilecek, anlaşabilecek olgunlukta ve derinlikte bir insan olmaya özlem duymakta ve bu özlemini bazen Ali Feyyaz’la bazen Okçu’yla konuşurken dile getirmektedir.

Yine Senîha’nın inanç yönünü, Sîret’le aynı gün yaptıkları konuşmada görürüz: Sîret hâlâ aynı mevzuda konuşan ikiliyi görünce sınırları bozulur ve onlara bu sıkıcı konuyu kesmelerini söyleyerek balık tutmaya gitmelerini veya neşeli şeylerden bahsetmeyi teklif eder. Senîha ona yeri geldiğinde kendisinin sahnede ağladığını hatırlatır. Sîret, orasının sahne olduğu cevabını verir. Senîha bunun üzerine dünyanın bir sahne olduğunu, insanların bu sahnede birer piyes kahramanı olduklarını söyler. Bu konuşmadan sıkılan Sîret, sözü Suavi’nin patlak gözlü karısına getirip bu kadının yaptıklarını anlatarak konuyu değiştirir. Senîha, Sîret’in insanları karikatürize etmesine sinirlenir ve bu konuda Sîret’i uyarır. Sîret: “-Beni kendine çevirmek istiyorsan, işte bu olamaz sevgilim. Eğer dünya yalnız sizin gibilerden ibâret olsa batardı, batar...” Ayverdi (2014, s.175) der. Senîha da:“-Doğru söylüyorsun Sîret... Dünya için sen de lâzımsın bana da lüzum var. Yalnız, aramızdaki fark şu ki, sen yeryüzü için beni çok görüyor, ben ise senin vücûdunu tabî buluyorum.” Ayverdi (2014, s.175) cevabını verir.

Bu bölümde Senîha’nın hayat karşısındaki tavrını görmekle beraber, eşi Sîret’le mizaçlarının farklılığını da şahit oluyoruz. Ayrıca Senîha’nın, Hâşim’in derdine çare olabilmek, bir nebze olsun kafasını dağıtabilmek için, ketumluğunu bir tarafa bırakarak kendini ona açtığını, derinlerde taşıdığı ızdırabını onunla paylaştığını görüyoruz. Zaten bu sayede Senîha’nın manevi dünyasını, din hakkındaki düşüncesini öğrenebiliyoruz.

Yine Senîha’nın Hâşim’e olan duygularına vurgu yapılan bir bölüm; Melek, Okçu ve Senîha’nın, Hâşim için endişelendikleri bir konuşmada ortaya çıkar: Tesadüf neticesinde Hâşim’in Melek’e olan aşkını öğrenen Aziz, hocası Hâşim’e karşı daha

mesafeli ve soğuk yaklaşır. Her şeyden habersiz olan Melek de hem Aziz ile Hâşim'in arasının bozuk olduğunu hem de Hâşim'in gün geçtikçe durumunun daha da kötüye gittiğini söylemek için Senîha'ya gelir. Aynı zamanda Senîha'dan Hâşim'i tatile gitmeye ikna etmesini ister. Senîha konuyu danışmak için Okçu Bahâeddin'i davet eder. Okçu, bu durumun Hâşim'i daha da kötü bir vaziyete sokacağını söyler. Soruna bir çözüm bulunamayınca Melek kalkıp gider. Baş başa kalan Okçu ile Senîha, Hâşim hakkında konuşurlar. Bu sırada Okçu, Senîha'ya hayatından memnun olup olmadığını sorar. Senîha, ancak dostlarının yanında yaşadığını hissedebilecek kadar kendine uzak ve kendine yabancı olduğunu söyler. Yine Hâşim'in kendinden daha kötü bir durumda bulunduğunu ve onun kimsesi olmadığını söyleyerek Hâşim için üzülür. Sonunda Hâşim'in bu kadar acı çekmesinin nedeninin bir aşk olabileceği konusunda anlaşılırlar.

Senîha'nın Hâşim'e bu denli büyük ve gizli bir aşkla bağlı olması, kendinden çok onu düşünmesi, Senîha'nın zaman içerisinde olgunlaşmasına vesile olmuştur. Burada Senîha'nın Hâşim'e duyduğu beşerî aşk, aslında onun aşkta herkesin ulaşamadığı bir makama ulaşmasını sağlamıştır, öte taraftan da Senîha'nın Hâşim'e takılıp kalması, onun tam anlamıyla ilahi aşka ulaşmasına engellemiştir. Senîha bunun farkındadır. Kendisi de romanın sonlarında Hâşim'e aşkını itiraf ederken buna değinir:

Senîha, yine Hâşim'in kendisine geldiği bir gün -daha öncesinde Ali Feyyaz gelip Senîha'ya evlendiği müjdesini vermiştir- Hâşim'e Ali Feyyaz'ın evlendiğini söyler. Hâşim, Allah mutlu etsin der. Senîha, Hâşim'e artık kendisinin de mutlu olması gerektiğini söyler. Lakin Hâşim bunun mümkün olmadığını belirtir. Senîha, onun kısa süreliğine bir tatile çıkmasını gerektiğini dile getirir. Hâşim bu fikre yanaşmaz. Senîha, ona kimi sevdiğini sorar. Senîha'nın bu konuda ısrarı üzerine Hâşim, onun bu yolda sorduğu soruyu kadın kaprisi olarak gördüğünü ve kendi derdinin yanında bütün dertlerin saman çöpü kadar hafif kaldığını belirtir. Bunun üzerine Senîha, sırf Hâşim'in derdini öğrenebilmek ve ona yardımcı olabilmek için yirmi yıl boyunca kalbinde taşıdığı aşkını ona itiraf eder:

“Bunların birinde sen, birinde ben varız. O sen ki bana anamdan, babamdan yakındın ve ben tıpkı yaprağının altına saklanmış bir kır çiçeği gibi hep senin gölgede yaşadım, senin varlığında saklandım. Hem de öyle bir saklanışla saklandım ki beni göremedin, kendinde olan bu kızı hiç görmedin Hâşim. Fakat bu kadar saklanışa

rağmen kokumu gizlemek elimde değildi, gözlerimin ateşinde, ellerimin râşesinde, sesimin titreyişinde hep sen vardın, bunları saklayamıyordum; fakat her şeye hepsine bîgâne olan sen, bilemedin Hâşim, bilemedin. Çünkü beni sevmiyordun, sevmeyecektin de. İşte onun için ölesiye sevdiğimi duyamadın.

Gerçi ben duyurmamak için bütün kudretimi kullandım, fakat aramızda karşılıklı bir câzibe olsaydı, sen, önüne gerdiğim bütün siperleri yıkar geçerdin...” Ayverdi (2014, s.231).

Bu itirafın ardından Senîha şu sözleri söyler:

“O kadar sevdim o kadar sevdim ki artık yoruldu ve tükendim Hâşim. Şimdi sevginin de üstünde bir hayâtım var, sana muhtaç değilim. Öyle ki elle tutulur hiçbir noktaya ilişmeden, sendelemeden bir zevk dünyâsında erimiş gibiyim.

Gerçi ben aşkın tâlimi ile kendi içime girdim, kendimi tanıdım. Fakat bulmadan bulmaya fark var Hâşim. Buldum, lâkin onun rengine boyanamadım. O bana demişti ki:

“Mâdemki seviyorsun, benim sana yüz gösterdiğim kalıba ilişip kalma. Ben güneş gibi her tarafa birden aksederim; o duvar ki aksim hengâmında güneş kesilir, gurup zamânında soğuk bir taş yığınının başka bir şey değildir. Başını kaldırıp güneşin seyrettiği göklere bak, aksettiği kalıplara değil.”

Fakat ben bu sesi dinlemedim, içimin sana uymuş nâkıs hükümlerine boyun eğdim. Maamâfih aşk ne mertebe olursa olsun insanla ebediyet cihânı arasında en kavî köprü, en sahih elçi. Varlığı ondan boş olanlar, işte vatanından uzaklarda esir ve mahsur kalmış zavallılar...

(...)

-Hayır. Hâşim söyleyeceğim. Evet seni sevmekle pek çok şeyler kazandım, fakat sana takılıp kalmakla da pek çok şeyler kaybettim.” Ayverdi (2014, ss.232-233).

Bu satırlar Senîha'nın manevi dünyasına ışık tutar ve Senîha'nın vardığı noktayı aydınlatır. Ayrıca Senîha bu aşkın ona verdiği olgunlukla çevresine de yaklaşmış, onlarla bu insanî kimliğiyle bir iletişim kurmuştur. Bu bağlamda ilk ele alacağımız kişi, muhakkak ki Sîret'tir. Senîha, Sîret'le evlendiği günden beri ona şan, şeref, şöhret sağladığı gibi karakterini de olumlu yönde etkilemeye çalışmıştır. Ancak bunda pek başarılı olamamıştır. Çapkınlıkları ile ün salan bu adam, aksine karısının

insanî yönü güçlü karakterinden etkilenmediği gibi Senîha'yı utandıracak hâl ve hareketlerde de bulunmuştur. Sîret'in bu hâl ve hareketlerine yer vermek, Senîha'nın karakter yapısını ortaya koyacağından buraya alıyoruz:

Sîret, Senîha'nın evine misafir gelen “fıkrî terbiyesi bütün benliğine sirâyet etmiş” Ayverdi (2014, s.81) mütefekkir bir kadını taciz eder. Kadın, Sîret'in bu hareketini bir hakaret sayarak kalkıp gider. Senîha, o olay yaşanırken telefonla konuştuğu için bunu sonradan duyar. Bunun üzerine karı-koca arasında bir konuşma geçer. Konuşma esnasında Senîha, Sîret'e çapkınlıklarına devam edebileceğini ama namuslu kimselerin şerefleriyle oynamaktan vazgeçmesini söyler. Ardından kendisinin de bir sahne hayatı olduğunu ama buna rağmen temiz ve lekesiz hayatına laf getirecek hiçbir harekette bulunmadığını söyleyip kendisine gelen aşk mektuplarını beraber yırttıklarını Sîret'e hatırlatır.

Biz burada Senîha'nın kocasını sevmese bile ona ihanet etmediğini hatta kendisine gelen aşk mektuplarını kocasından saklamayacak kadar dürüst ve namuslu bir karaktere sahip olduğunu görüyoruz. Yine onun bu özelliğini Senîha, Melek, Okçu ve Hâşim'in Küçükçamlıca'ya yürüyüşe gittikleri gün, Cemîle ile Aziz arasında geçen bir diyalogda da rastlıyoruz: Senîha'yı sevildiği için kıskanan Cemîle, Aziz'e Senîha hakkında olmayacak şeyler söyler. Cemîle'nin söylediklerine sinirlenen Aziz, Senîha'nın kişiliğine şu sözlerle açıklık getirir:

“-Senîha kimse ile lâubâlî olmayan bir kadındır, belki herkesin malıdır; fakat hiç kimseyi kendine mâletmemiştir. Onun kıvamlı ve dürüst hayâtında bir tek hafifmeşreplik vak'ası yoktur. Ancak yakın dostluğu çevresinde olan biz, birkaç kişiden ibâretiz. Okçu, Melek, ben ve tabîî hocam.” Ayverdi (2014, s.126).

Burada Aziz'in gözünden Senîha'nın saygıdeğer ve namuslu kişiliği bir kez daha ortaya konulur.

Yine Senîha'nın olgun kişiliğinin ortaya konulduğu bir bölüm, Sîret'in çapkınlıklarına ses çıkarmadığı bölümlerdir: Sîret, piyanist Fahâmet'in kocasından dayak yer. Hâşim'in Senîha'nın evine geldiği gün, Hâşim'le konuşurken Sîret'in odaya geldiğini duyan Senîha, Hâşim'e: “-Sîret geliyor Hâşim, şimdi içeriye, başında beyaz sargılarla girecektir. Geçen gün piyanist Fahâmet'in kocasından dayak yemiş, sakın geldiği zaman, ne oldun, diye sorma mahcup olmasın...” Ayverdi (2014, ss.224-225) der. Burada Senîha'nın insanları küçük düşürmek istemeyecek

kadar ince, anlayışlı ve düşünceli bir kişiliği olduğu ortaya konulur ki kocası Sîret bunun farkındadır ve Hâşim'e Senîha ile ilgili şunları söyler: “-Bilmez olur mu? Fakat o pek mecbur kalmadıkça kabâhatimi ne yüzüme vurur ne de başkasına söyler. Amcazâdenin huyunu bilmiyor gibi konuşuyorsun.” Ayverdi (2014, ss.225-226).

Senîha'nın aşk sayesinde olgunlaştığının gösterildiği bölüm, dadısı Şöhret Dadı'ya davranışlarında bizzat ortaya konur: İlyas Bey, evi ve kızıyla ilgilenmediği dönemlerde Şöhret Dadı, hanımının kendisine emanet ettiği bu kıza sahip çıkmış, bu kızın üzerine titremiştir. Kıza olan sevgisi farkında olmadan Senîha'nın hayatına tasarruf etme hakkını kendisine vermiş gibi davranmasına neden olmuştur. Senîha, dadısının bu yöndeki hareketlerine hiçbir şekilde müdahale etmemiş, hatta bu konuda onun kalbini kırmamak için yumuşak bile davranmıştır. Senîha'nın bu yönünü romanda anlatıcı birkaç olay vesilesiyle ortaya koymaktadır: Senîha, Sîret gibi biriyle evlenmesinin ardından –maddi yönden hiç ihtiyacı olmamasına rağmen- kocasını takiben tiyatroya yönelmiş, oyuncu olmuştur. Senîha'nın oyuncu olduktan sonraki hayatını Şöhret Dadı utandırıcı bulmakta ve bu konuda Sîret'i suçlamaktadır. İlk zamanlarda Senîha'nın halk tarafından sevilmeyip nihayetinde oyunculuğu bırakacağını düşünen Şöhret Dadı, gün geçtikçe Senîha'nın sevilmesi karşısında oyunculuğu bırakacağı yolundaki ümitlerini yitirir. Şöhret Dadı'ya göre gülmesini bilmeyen, neşesiz ve durgun bir ruha sahip kadının sevilmesi ilginçtir. Görülüyor ki burada Şöhret Dadı'nın gözüyle Senîha'nın psikolojik tasviri de yapılmaktadır.

Senîha'nın Şöhret Dadı'ya karşı davranışlarında da Senîha'nın psikolojik tasviri yapıp olgun kişiliği ortaya konulacağından Senîha'nın dadısına davranışlarını buraya almamız uygun olacaktır. Romanda bununla ilgili Senîha'nın oyuncu olmasının ardından Şöhret Dadı'nın tepkilerine karşı nasıl sabırlı davrandığını gösteren bölüm önemlidir: Şöhret Dadı, bir felaket olarak kabul ettiği Senîha'nın oyunculuğunun ardından, onun oyunculuğu otuz yaşına gelince bırakacağı düşüncesi veya ümidiyle sık sık Senîha'nın yaşını hesaplar ama her seferinde Senîha'dan bu yönde olumsuz yanıt alınca Senîha'ya bu yönde sabrını zorlayacak şekilde sözler söyler. Konuyu ve yaş mevzusunu anlamayan Senîha davayı uzatmamak adına: “-Doğru dadı, ben yanılmışım! diye sözü kapatırdı.” Ayverdi (2014, s.75). Senîha, burada da görüldüğü gibi, dadısını susturmak için bile dadısını kırmamak için sabırlı ve anlayışlı davrandığını görüyoruz.

Son olarak Senîha'nın Hâşim'e aşkı nedeniyle alabildiğine olgunlaştığını gösteren bir bölüm, Melek'in namusu için kendisini feda ettiği kısımdır: Daha önce de değindiğimiz gibi Senîha, Hâşim'in derdini öğrenebilmek ve ona bu konuda yardımcı olabilmek için Hâşim'e aşkını itiraf eder. Bu itiraftan sonra Senîha, Hâşim'e kime âşık olduğunu anlatmasını ister. Hâşim bu itiraf karşısında dert ortağı olarak gördüğü Senîha'ya, Melek'e âşık olduğunu söyler. Bu konuşma cereyan ederken Şöhret Dadı, içeriye girip Melek'in geldiğini haber verir. Hâşim, bir telaş içerisinde Senîha'nın odasına girer. Senîha, Melek'le konuşmanın bir zaruret olduğunu düşünürken Melek gelip Senîha'nın boynuna sarılır, Ali Feyyaz'la evlendiği müjdesini verir. Bunu duyan Senîha, Hâşim'i düşünerek endişeden Melek'i tebrik edemez. Senîha, Melek'e Hâşim'in burada olduğunu söyler. Melek, bu mutlu haberi eniştesine vermek için acele ederken Senîha, Melek'i durdurur ve kendisinin bu haberi vermesinin daha münasip olacağını belirtir. Melek, Şöhret Dadı'nın yanına giderken Hâşim de artık ne olursa olsun Melek'e aşkını itiraf edeceğini Senîha'ya söyler. Tam bu esnada Cemîle, konuşmalara kulak misafiri olur, Hâşim'in Melek hakkındaki düşüncelerini öğrenir, Melek hakkında olmadık şeyler söylemeye başlar. Bunun üzerine Senîha, kendi şerefini düşünmeden, bir genç kızın namusunu korumak için olayın yanlış anlaşıldığını, Hâşim'in sevdiği kadının kendisi olduğunu söyler. Hâşim, Senîha'yı durdurmaya çalışsa da Senîha engel olur ve daha da ileri giderek Cemîle'ye Hâşim'in metresi olduğunu dile getirir. Cemîle, Senîha'ya hakaret etmeye başlar. Burada Hâşim'in Senîha'ya hakaret eden Cemîle'ye söyledikleri, Senîha'nın manevi yönünü vermesi, ulaştığı mertebeyi göstermesi açısından önem arz ettiği için buraya alıyoruz:

“-Bâri metresini de berâber götür!

-Sana Senîha'ya söz söyleme, demedim mi? O ne senin ne de benim anlayacağımız kadar yüksek ve insan bir kadındır.

-Belli, îtiraflarından belli. Yoksa on dakîkadan beri tövbe mi etti de yükseldi?

-Evet on dakîkadan beri o benim için erişilemeyecek kadar büyüdü; çünkü kimsenin yapamayacağını yaptı.

-Biz de bilelim, neymiş bu yapılamayacak iş?

Senîha, Hâşim'in yeniden bir îtiraf ihtiyacı ile hummâlandığını hissederek, bir yeni hamle ile tekrar ortaya atıldı:

-Sus sen Hâşim, onu da ben söyleyeceğim: Biraz evvel Hâşim'i Ali Feyyaz'la barıştırdım.” Ayverdi (2014, s.246).

Senîha'nın Hâşim'e aşkı onu alabildiğine olgunlaştırdığı için hayatın görünmeyen cephesiyle meşgul olmuş ve bu durum onun insanî yönü güçlü bir insan olmasını sağlamıştır ki onun Melek için, yani başkasıyla evlenmiş bir kızın lekelenmemesi için kendini feda etmesi, onun olgun kişiliğinin işaretidir. Aynı zamanda onun bu olgun tarafı; onun aşka, insana ve hayata bakışını değiştirmiştir. Romanın sonunda Hâşim'e söylediği sözler bunun bir göstergesidir: Tartışmanın akabinde Cemîle'nin bir hışımla çıktığı odada Hâşim ile yalnız kalan Senîha, Hâşim'e Melek'i Ali Feyyaz'a götürmesini söyler. Hâşim, bunu yapamayacağını söyleyince Senîha:

“-Gideceksin! Meğerse sen aşkta çok acemi ve toymuşsun. Mâdemki seviyorsun daha ne istersin? Melek bir başkasının olmuş, bundan sana ne? Onu senden çalmış olabilirler, fakat aşkına, seni terkip eden seni teşkil eden, seni sen yapan aşkına kim el sürebilir? Sevgi, sonsuz bir zevk ve sonsuz bir kahırdır.

Seninle yükseldim, zîra bana aşkı öğrettin, sana takıldım ve ilerleyemedim, zîra aşkı bir vücûda mukayyet bildim. Halbuki insanın hilkatı, kendi gibi bir insanın sevgisinde oyalanıp kalmak için düzülmüş Hâşim... Meğer aşk yolunda insan bir menzilmiş... Fakat durulması değil, atlanması lâzım gelen bir menzil, hakîkata ulaştırılan bir köprü. Geç, ondan da geç, yalnız aşkta dur, son menzil budur, onda karar et!

Eğer yolcu, konduğu menzillerinden göçmese, asıl varacağı yeri nasıl bulur? Ben de zevk konaklarından, alkış ve sitâyîş duraklarından ayrılmadan, son menzilime nasıl ulaşabilirim? Acıma bana Hâşim, acıma!

Bundan sonra çocukların taşla nişan aldıkları boş bir teneke parçası gibi küçük görmelerin, alayların hedefi olacakmışım, ne çıkar? Kimbilir belki de uğraşıp uğraşıp elde edemediğim ölmez zevki, bu taşlar, bu sitekler bu hakaretler temin eder? Şu muhakkak ki, insan aşkı bir vücuttan tattıktan sonra onu bütün kâinatta görmeyi öğrenmeli...” Ayverdi (2014, ss.247-248).

Roman kurgusu boyunca Senîha karakteri, âdeta yazarın sözcülüğünü yapmış idealize bir karakterdir. Onun şahsında biz gerçek aşkın ne olduğunu, ruh olgunluğuna nasıl ulaşabileceğini öğreniyoruz. O nedenledir ki yazar/anlatıcı tarafından Senîha hep olumlu kişiliğiyle romanda yer almıştır: Sabırlı, anlayışlı,

dürüst, ağırbaşlı, mülayim, alçak gönüllü, lütufkâr, müsamahakâr, işinde başarılı olmasına rağmen bununla övünmeyen, alkışlandığı ve sevildiği için azap duyan, kocasının türlü türlü çapkınlıklarına rağmen onu rencide etmemek için susmayı tercih eden, uzun zamandır âşık olduğu Hâşim’e evli diye hiçbir şekilde aşkını itiraf etmeyip içinde saklayabilecek bir derinliğe sahip, Melek’i Cemîle gibi birinin hışmından korumak için kendi namusunu göz ardı eden fedakâr bir kadın olarak romanda varlığını sürdürmüş bir kişidir. Şunu da belirtmeliyiz ki Senîha romanın kurgusu içinde olgunlaşmış kişiliği ile karşımıza çıkar. Nitekim bazı olaylar da onun olgun kişiliğini gösterir.

Melek (Son Menzil) karakterinin kim olduğu, ailesi, muhiti, insanlarla (Ali Feyyaz, Ressam Hâşim, Aziz, Cemîle, Senîha vb...) ilişkileri, insanların onun hakkındaki düşünceleri ve kişiliğini, tıpkı Senîha karakterindeki gibi okuyucuya yazar /anlatıcı tarafından verilir.

Melek, romanda Ressam Hâşim’in eşi Cemîle’nin küçük yaşlarda hem yetim hem de öksüz kalan tek akrabasıdır. Okuyucuya, anlatıcı tarafından geriye dönüş tekniğiyle tanıtılan Melek; iki yaşında babasını, beş yaşında annesini kaybedince büyük servetiyle/mirasıyla tek akrabası dolayısıyla tek vasisi Cemîle’nin evine getirilip gözetimine bırakılır. “Kendinden başka hiçbir kıymetin üstünde durmayan, bütün hayat imkânlarını kendi nâmına harekete getirmek, kendi için hazırlayıp seferber etmek yolunda yürüyen bir mahlûk” Ayverdi (2014, s.18) olan Cemîle, bu süreçte Melek’e sürekli kötü davranır ve Melek’in mirasına göz koyup harcamaya, bu serveti har vurup harman savurmaya teşebbüs eder. Lakin o dönemde evli bulunduğu Ali Feyyaz, Cemîle’nin bu yöndeki olumsuz davranışlarına engel olur, Melek’i koruyup kollar.

Burada –anlatıcı tarafından açık bir şekilde belirtilmese de- Melek’in hayatın iç yüzünü kavrayabilecek bir olgunluğa sahip olmasında, fitratının yanında şüphesiz ki acı ile çok erken bir yaşta tanışması etkili olmuştur. Ayrıca onun bu olgunluğa ulaşmasında dünya görüşünü benimsediği, aynı saadeti paylaştığı Ali Feyyaz’ın çok büyük bir payı bulunmaktadır. Zaten romanı incelediğimizde Ali Feyyaz’ın Melek üzerinde bu anlamdaki tesirine delalet edebilecek birçok olaya vurgu yapıldığını görürüz.

Bu bölümde Melek ile Ali Feyyaz'ın geçmişlerine ve ilişkilerine yer vermek, Melek'in manevi ve insanî kişiliğini ortaya koyacağından önemlidir.

Romanda Ali Feyyaz, Melek'in annesini kaybettiği gece onu bağrına basarak evine getiren kişidir. O gecedan itibaren Melek “çocuk rûhundan umulmaz bir teslîmiyetle” Ayverdi (2014, s.203) Ali Feyyaz'a sokulur ve ona sığınır. Melek, kaç yaşına gelirse gelsin, annesini kaybettiği gece Ali Feyyaz'ın ona şefkatle yaklaşmasını unutmaz, hafızasına kazır. Öyle ki gün gelir bu sahneyi tablo hâline getirip resmeder. Anlatıcıya göre “Melek, Feyyaz'a, hassâsiyetle hayran ve kutsî bir râbîta ile bağlı” Ayverdi (2014, s.22) dır. Çünkü “ruhla maddenin âhenginden hâsıl olmuş bir kemalle mücehhez” Ayverdi (2014, s.97) olan Ali Feyyaz, Melek'e sadece büyük bir sevgiyle ve şefkatle yaklaşmamış; aynı zamanda yaşam felsefesiyle, din karşısındaki duruşuyla Melek'in bambaşka bir âleme yönelmesine vesile olmuş ve böylece olgunlaşmasını sağlamıştır. Romanın önemli şahsiyetlerinden biri olan Hâşim bunun farkındadır ve anlatıcı, Melek'i Aziz'den kıskanan Hâşim'in duygularını tahlil ederken Ali Feyyaz'ın Melek'in kişiliğindeki etkisini dolayısıyla da Melek'in maneviyatı hakkında bilgi verir:

“Fakat Hâşim pekâlâ biliyordu ki bu iki gencin kendisine tercihen tâkip ettikleri bir yoldaşları vardı ki, o, iç dünyâlarının derin, geniş rakipsiz bir hâmîsi idi. Hâşim, Melek'i ressam, Aziz'i mîmar görmekle ne kazanmış, tahakküm ve inhisarcılık hisleri ne mertebe tatmin olabilmmişti? Bâhusus Melek'le bir çatının altında yaşadığı, aynı mesleğe sâhip olduğu halde, o kendinden bambaşka bir fikir dünyâsında yaşıyor ve hiç sevmediği bir adamla dostlukta bulunuyordu.” Ayverdi (2014, ss.26-27).

Yine bununla ilgili şu sözlere yer verilebilir:

“Fakat Hâşim'in his âhizesi, kitaplarda ve dershânelerde öğrenilmeyen ilmi tâlim eden bir Feyyaz'ın, Aziz'in de Melek'in de ruhlarının kalesi olduğunu sezmede müşkülât çekmezdi.”

Görüldüğü gibi Melek'in iç dünyasını şekillendiren, onu bambaşka bir fikir âlemine yönlendiren kişi Ali Feyyaz'dır.

Melek'in olgun kimliği yine Ali Feyyaz'la ilişkileri neticesinde ortaya çıkar: Günün birinde Cemîle'nin Hâşim'le evlenmesiyle Melek, Ali Feyyaz'dan ayrılmak zorunda kalır. Bu ayrılık, daha on bir yaşında olan Melek'in çok üzülmeye ve ruhî bir hezimet geçirmesine neden olur. Anlatıcıya göre o, âdeta oltaya takılarak sahile

fırlatılan bir balık gibi ölüm sancıları çekmektedir. Ancak kısa zaman sonra Hâşim'in ona sıcak bir ilgiyle yaklaşmasıyla bu ortama da alışır. Lakin Senîha, Okçu Bahâeddin, Aziz gibi insanların bulunduğu yeni bir muhite girmesine rağmen Ali Feyyaz'ı unutmaz, Cemîle'nin olmadığı her mecliste ondan hayranlıkla bahseder ve zaman zaman ya Hâşim'in yeğeni Senîha'nın evinde ya da Okçu'nun Beyazıt'taki kütüphanesinde onunla buluşur. Burada Melek'in Ali Feyyaz'la irtibatı koparmaması ve onunla buluşması, Melek'in vefalı/kadirşinas bir insan olduğunu gösterir –ki bu olgun insanlara has bir özelliktir. Ayrıca Ali Feyyaz'a olan bağını ve sevgisini bir kez daha görürüz.

Yine romanda Melek'in Ali Feyyaz'a sevgisini ve ilişkilerini gösteren bir bölüm, Senîha'nın evine misafirlğe gittikleri gün ortaya çıkar: Melek, Aziz, Okçu bir gün Senîha'nın evine gelirler. Sonradan bu gruba Ali Feyyaz dâhil olur. Rıhtımda otururlarken Ali Feyyaz, ince bir elbise ile oturan Senîha'ya yakın bir alaka göstererek: “Üşümüştünüz içeri girelim!” Ayverdi (2014, s.99) der. Bunu gören Melek, Senîha'nın eşi Sîret'in karısını bu dost çevresinden uzaklaştırmak için kıskançlık senaryoları üreteceğini bildiğinden Ali Feyyaz'ı uyarır. Feyyaz, Melek'in ikazıyla kendini toplayıp masum bir tebessümle ondan özür diler. Görülüyor ki Melek, Ali Feyyaz'ın “dostluğundaki aşırı hassâsiyeti ve şekle mukayyet edilemeyen taşkın samimiyeti bildiği için, onu bu başıboş muhabbet tezâhürlerinde kendi hâline” Ayverdi (2014, ss.99-100) bırakmaz. Aslında bu kısımlar, romanın sonunda Melek ile Ali Feyyaz'ın evleneceklerine dair önemli ipuçlarını barındırmaktadır.

Romanda Melek ile Ali Feyyaz arasında Senîha ile Hâşim arasında geçen diyaloglardaki gibi, aşk anlamında hiçbir konuşmaya yer verilmemekle beraber yukarıda verilen olaylarla Melek'in Ali Feyyaz'a âşık olduğu okuyucuya hissettirilmeye çalışılmış, romanın sonunda evlenmeleriyle de bu durum kesinleşmiştir. Bundan yola çıkarak şu değerlendirmede bulunabiliriz: Melek yaşadığı acılar ve en önemlisi Ali Feyyaz'a olan aşkı nedeniyle alabildiğine olgunlaşmış ve bu olgunlukla insanlara yaklaşmıştır. Yalnız hemen ekleyelim ki bu olgunlaşma süreci romanın aktüel zamanından önce olmuştur. Yine bu anlamda çevresindeki diğer şahıslarla ilişkilerine baktığımızda Melek'in karakter yapısı net bir şekilde ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda ele alabileceğimiz ilk kişi Hâşim'dir.

Romanda Hâşim “sinir sistemi düzensiz bir melankolik” Ayverdi (2014, s.12) olarak karşımıza çıkar. Madde ile mana arasında gidip gelen ve bu sebeple de mutsuz olan

Hâşim, bu ruh hâliyle Cemîle ile evlenir. Ancak kısa bir süre sonra Cemîle'den uzaklaşır, manevi bir ayrılık yaşar. İşte tam bu sırada bir uçuruma yuvarlanacakken bir dayanak olarak Melek'i karşısında bulur. Hâşim, Melek tarafından "evvelâ tatlı, zengin bir çocuk zekâsı, sonra isâbetli, temkinli, işlenmiş bir akıl ve irâde tarafından zaptedilmiş, durdurulmuş."tur. Ayverdi(2014, s.23) O yüzden Hâşim, Melek'i damarlarındaki kandan daha yakın görmektedir. Anlatıcıya göre Hâşim yirmi küsur yaş Melek'ten büyük olmasına karşın Melek, onu hep "küçük ve himâyeye muhtaç bir çocukmuş gibi" Ayverdi (2014, s.22) sever. Çünkü ruh ile madde izdivacını başarıp manevi huzurunu tamamlamış bir insan olan Ali Feyyaz'dan sonra Hâşim, kendisini hoş karşılayıp himaye etmiştir.

Romanda Melek'in Hâşim'e sevgisini ve ilişkilerini gösteren birkaç pasaja burada yer vermek, Melek'in karakter yapısını ve insanlarla ilişkilerini ortaya koyacağından önemlidir. Melek tarafından –ki Melek, Hâşim'in kendisine âşık olduğunu bilmemektedir- gün geçtikçe mutsuz, huzursuz biri olan Hâşim'in neşesini yerine getirebilmek için Küçükçamlıca'ya bir gezi düzenlenir. Okçu ile Senîha'nın da oldukları gezide Melek; Senîha ile Hâşim'in doğdukları, büyüdükleri Acıbadem'deki çifte köşklere getirir. Hâşim ile Senîha'nın köşkü ve etrafını gezerken Melek'in, Hâşim ile Senîha'nın geçmişine saygı gösterip sessizce arkadan takip etmesi, düşünceli ve anlayışlı kişiliğini ortaya çıkarır.

Yine Melek'in Hâşim'e sevgisini ve bu vesileyle Melek'in karakterini, Senîha'yla konuşmasından çıkarabiliriz: Hâşim'in Melek'e olan aşkı, Aziz'in evlerine geldiği gün kötü bir şekilde Aziz tarafından öğrenilir. Romanda bu olay şu şekilde gelişir: Aziz, Melek'i görmek için Hâşim'in evine gelir. Uzun zamandır Melek'ten ötürü Aziz'e soğuk davranan Hâşim, Melek'in onunla buluşmaması için delice bir istek duyar ve Melek'in odasına gider. Ancak burada Ali Feyyaz ile Melek'in tablosu yanında Aziz'in portresini görünce kıskançlığından tabloyu kırar ve Melek'in odasından bu sinirle çıkarken Aziz'le karşılaşır. Aziz, Hâşim'in kendisine neden düşmanca davrandığını o gün anlar. O günden sonra araları bozulur ve Hâşim, o olaydan ötürü daha da içine kapanır. Melek, Aziz'le Hâşim'in aralarının neden bozulduğunu bilmez. Hâşim için Senîha'ya akıl danışmaya gelir:

"Melek hemen iki saatten beri Hâşim'in son günlerde büründüğü şiddetli asabiyeti ve Aziz'le belli olmayan bir sebepten dolayı aralarının açılmış bulunmasını anlatıyordu:

-Bu anlaşmazlığın sebebini her ikisinden de o kadar ısrarla sorduğum halde inatçı bir sükûttan başka tek cevap alamadım, diyordu.

-Hâşim seni kırmaz, ısrar etmeliydin Melek...

-Israr etmiş olduğuma pişmânım Senîha Abla... Çünkü dün akşam aynı meseleye temas ettiğim zaman eniştem gene uzun uzun sustu, nihâyet bir ölüm sayhası kopararak düşüp bayıldı.

(...)

Melek bu arada şahsî bir üzüntü olarak portre meselesinden de bahsetmek istedi; fakat odasının eşiğinden dışarı çıkmamış bir dâvâ olarak bildiği bu hâdise ile Senîha'yı ayrıca üzmemekten çekindi. Hem bu portreden ne tablonun sâhibi olan Aziz ne eniştesi ne de Cemîle'nin haberleri vardı. Melek, genç adama fotoğrafından istifâde ederek bir sürpriz hazırlıyordu, mâdemki bir kötü tesâdüf onu bu işte muvaffak etmemişti, şu halde tâmiri mümkün olmayan bir kazâdan bahsedip ne demeye Senîha'yı üzecekti?

Melek, uzun bir konuşmadan sonra hiçbir karar alamadan çıkıp gidince, Senîha, çâresizliğin verdiği bir sıkıntı ile Okçu'ya telefon ederek çağırdı; zîra Hâşim dâvâsı, artık etrâfin müdâhalesini îcap ettiren bir vahâmet kesbetmişti. Melek en fazla Senîha'nın, yeğenini bir seyâhate icbar etmesini istemeye gelmişti." Ayverdi (2014, ss.207-208).

Bu pasajda Melek'in Senîha'yı üzmemek için bir şeyleri saklaması ve Hâşim için ondan akıl danışması, kafasına göre hareket etmeyen ve gerektiğinde insanlarla istişarede bulunabilen bir kişi olduğunu gösterir. Burada yeri gelmişken Aziz ile Melek'in ilişkilerine değinmemiz, hem Melek'in daha iyi anlaşılmasını sağlayacak hem de –konumuz gereği insanların Melek hakkındaki düşüncelerine yer vermek adına- Aziz'in Melek hakkındaki hislerini öğrenmiş olacağız: Melek, salt Hâşim'e anlayış ve sevgiyle yaklaşmaz; aynı şekilde Aziz'e de yaklaşır. O Aziz ki aile mesuliyeti nedir bilmeyen bir baba ile kocasının emirlerine körükörüne itaat eden bir annenin oğludur. Bu anne ile baba, oğlunu “küçük yaşından itibâren helvacı yamaklığından kasap çıraklığına kadar para kazanacak her işe sevketmeye uğraşmışlardır.” Ayverdi (2014, s.24). Lakin Aziz “Bilmek ve öğrenmek aşkı ile tahrik edilen varlığı, hayâtın ızdırıp ve müşküllerini böylece bertaraf etmeye uğraşmaktayken, anası ile babasını bir sene arayla” Ayverdi (2014, s.24) kaybedince

Hâşim, bu zeki öğrenciyi yanına alır ve onun eğitiminden tut her şeyiyle ilgilenir. Hâşim sayesinde güzel ve müreffeh bir hayata kavuşan Aziz, buna rağmen tam anlamıyla mutlu değildir, çünkü çocukluğundan beri kendini yalnız hissetmekte ve bunu üzerinden atamamaktadır. Bu hislere sahip iken Aziz, birdenbire Melek'i bir arkadaş olarak karşısında bulur, ona sokulur. Seneler geçtikçe Aziz, Melek'e arkadaştan da öte duygular besler:

“Aziz de donup katılmış hislerinin çözülmesi, eriyip akıcı bir vâdiye intikal etmesi için Melek'in muhîtime daha yakından sokulmak ihtiyâcını şiddetle hissediyordu. Günün birinde genç kız, kendisine bir ruh fezâsı açmış olan Ali Feyyaz'ın fakültesine değil de, san'atkâr kabiliyetinin tımar ve ıslâhı, daha ziyâde Hâşim'in teşvik ve ibrâmıyla Resim Akademisi'ne girdiği zaman, Aziz de, aynı akademinin dış ve maddî hayâta daha çabuk refah getirecek bir başka şûbesine girdi. Mîmar olacaktı.” Ayverdi (2014, s.25).

Bu satırlarda Melek'in Hâşim'in isteği üzerine Resim Akademisine girdiğini öğrenmekle beraber Aziz'in Melek'e olan aşkına da tanıklık ediyoruz.

Yine romanda Melek'in Aziz'le diyaloglarını ve bu diyaloglar esnasında Melek'in karakter yapısını, anlatıcı, ikilinin Okçu Bahâeddin'in Beyazıt'taki kütüphanesine gittikleri gün vesilesiyle şu şekilde anlatır:

“Ve güneş ilk lütufkâr tebessümünü gösterirken, onlar da yavaş yavaş köprüyü geçtiler ve İstanbul'un kâh bir san'at ve kudret şâhikası kâh bir sefâlet ve zevksizlik hücceti gösteren binâları arasından geçmeye başladılar. Bir zamanlar Türk zevkini bütün asâlet ve kudretiyle kabartan âbideler... Melek bunlara bakmaktan hiç bıkmazdı. İşte Yeni Câmi, Mısırçarşısı, Valde Hanı... Sonra bu nefis eserlerin etrâfına biriken sıra sıra üslûpsuz, zevksiz binâ yığınları... Hemen her geçişlerinde Melek, esefle söylenmekten kendini alamaz:

-Bak Aziz son asırlarda şehrin şahsiyeti ne derece kaybolmuş... Tıpkı çıban çıkarmış bir yüz gibi. Memleketin bu yoksul devrinin izlerini, şehrin çehresinden silmeye mecâlimiz yok. Şu perîşan ve harap salaşlara bak. Şu birbirinin üstüne yığılmış, birbirinden ifâdesiz, uydurma mîmârîye bak...

Aziz'in san'atkâr gözü, belki Melek'in işâret ettiği noktalardan daha mühimlerini görürdü; onun bir meslek salâhiyeti ile teknik ve estetik kusurları belirtmeden geçtiği hemen hiç vâki değildi. Fakat nedense bu gün yanı başında konuşan genç sesin

kusursuz âhengi, bu çevik ve ufak tefek vücûdun muntazam hareketleri, ona her kusuru affettirecek, her suçu bağışlatacak bir genişlikle tecellî etmişti. Melek, şehrin asâlet ve târihi nâmına bir fâcia olarak kabul ettiği gelişigüzel yapılmış binâları bir bir göstermekte devam ederken, o, İstanbul’u bugünkü kadar güzel görmemiş olduğunu kendi kendine îtiraf etmekteydi. Hattâ Melek, kâh tahsin kâh tenkit mânâsında durup sağa sola baktıkça, Aziz de mihanikî bir fütursuzlukla duruyor ve genç kızın gösterdiği yerleri kayıtsız bir süratle tarayıp geçiyor ve nihâyet sanki ilk defa görüyormuş gibi, bakışları ısrarla bu çâlâk vücûdun üstünde sâbitleşiyordu. Böylece yokuşlardan çıktılar, çarşı pazar geçtiler. Melek dükkânlara girip çıkıyor, ufak tefek bir şeyler alıyordu. Nihâyet Beyazıt’a geldiler. Etrâfını şiiiriyle gölgeleyen meşhur kestâneli kahvesini Aziz çok sever, sık sık Melek’le burada otururlardı.” Ayverdi (2014, ss.49-50).

Bu pasajlarda Melek’in sanatkâr yönü ortaya çıkmaktadır. Görüldüğü üzere Melek, İstanbul sokaklarını gezerken Yeni Cami, Valde Hanı gibi Türk asaletini ve zevkini yansıtan abidelere hayranlıkla bakar. Bunların yanında güzel bir yüzdeki çibana benzettiği mimarî estetikten yoksun binalardan da nefret eder. Burada biz, mazisine sadık bu kızın tarih bilincine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca eserleri değerlendirilmesinde sanatkârane yorum dikkat çekmektedir. Resim akademisinde okumasının yani mesleğinin çevresini değerlendirmesine etkisini görmekteyiz bu kısımda.

O gün Melek ile Aziz, kütüphaneye girerler. Orada Okçu’nun gönderdiği kitapları okurken Aziz, Melek’in ilgisini çekmek adına kitaptan birkaç bölüm okur. Aslında Melek’e kitaptan okuduğu aşkla ilgili konu vasıtasıyla gizliden gizliye aşkını itiraf etmeye çalışmıştır. Ancak Aziz, Melek’te arkadaştan öte bir duygunun izini rastlayamaz. Zaten yazar/ anlatıcı tarafından Aziz’in Melek’in varlığına akan hislerine mukabil Melek, Aziz’e bir anne şefkati ve bir dost sevgisiyle yaklaşmaktadır. Ayrıca Aziz’in kendisine karşı duygularını bilmemektedir. Bununla ilgili olarak Senîha’ya evlendiğinin müjdesini vermeye gittiği gün söyledikleri de bunun kanıtıdır:

“-Aziz bu işe üzöldü zannederim Senîha Abla. Halbuki fazla hassas arkadaşlığı, benden bu yolda tek ümit dahi görmemiştir. Daha açık söyleyeyim: Ben de bu temiz insan adamdan arkadaşlıktan ileri geçmiş bir hassâsiyete şâhit olmadım.” Ayverdi (2014, s.240).

Yine romanda Melek'in mizacını veren bir bölüm, Cemîle'yle ilişkilerinde ortaya çıkar: Melek, akrabası olması dışında "his, idrak ve mizaç bakımından en küçük bir ilişik, bir benzeyiş duymadığı" Ayverdi (2014, s.19) Cemîle'nin evine geldiği gündən beri ondan şiddet görmüştür. Yaşı daha pek küçükken Cemîle'nin kendisine kötü davranmasının ve şiddet uygulamasının nedeni olarak kendini suçlayan Melek, zaman ilerleyip yıllar geçince Cemîle'nin anlaşılmaktan uzak bir insan olduğunu anlar. Zeki ve akıllı bir kız olan Melek'in insanlarla/Cemîle'yle anlaşmazlık durumunda karşısındaki kişiyi suçlamak yerine suçu, sorunu kendinde arayabilmesi, onun olgun bir insan olduğunu gösterir. Yine onun bu yönünü Cemîle'ye karşı sergilediği tavrı noktasında görebiliyoruz: Hâşim'le evlendiği zaman Cemîle, kendi güzelliğine güvenen ve bununla övünen bir kadındır. Ancak yıllar geçince Cemîle'nin bu güzelliğinden eser kalmaz. Melek, Cemîle'yi "tek iftihar ve gurur sebebi olan bu sermayelerinden mahrum olmuş görmekle" onun için üzülür. Melek'in kendisine bu kadar kötü davranan biri için üzülməsi, onun karşısındaki kişiden nefret edemeyecek kadar temiz kalpli biri olduğunun ispatıdır. Ayrıca romanda Cemîle gibi olumsuz birinin varlığı, Melek'in olumlu kişiliğinin ortaya konulmasında önemli bir fonksiyonu yerine getirmesi nedeniyle bir değer ifade etmektedir. Romanda Cemîle vasıtasıyla Melek'in kişiliğine dair önemli bilgiler elde edeceğimiz pek çok pasaj bulunmaktadır. Bunlardan biri, İzmit'ten dönen Aziz'in köşke gittiği bir gün Hâşim ile Cemîle'nin tartışmalarına tanık olduğu sahnedir: Hâşim; evlendikleri ilk sene yani karısı Cemîle'ye hâlâ âşıkken, Melek'in varlığından rahatsız olsa da, sonraları Melek'in hassasiyetindeki dostâne ve riyâsız gösterişsizliğinden etkilenerək –tıpkı Ali Feyyaz gibi- bu küçük kızı himaye eder, Cemîle'ye karşı hep savunur. Aziz'in İzmit'ten dönüp Melek'i görmeye köşke geldiği gün, yine Hâşim, Cemîle'nin sorumsuzlukları nedeniyle evin bütün işlerini bu genç kıza bırakması üzerine Cemîle'yle kavga eder. Bunun üzerine Cemîle:

“-Melek, Melek... Bu kızda kıymet verilecek vasıflar olsa, hepinizden evvel ben anlardım. Evin idâresine nezâret ediyorsa, çok bir iş mi yapmış sayıyorsunuz? O zâten başka neden anlar? Bir erkek gibi dümdüz konuşan, sâdeliği zarâfet zanneden, olduğu gibi görünmekte câzibe var sayan yarım bir kadın. Bırakın da bâri bu işe yarasin...

Cemîle biraz da Aziz'i üzme için gittikçe coşan sesiyle devam ediyor:

-O bir kere erkekler üstünde hiç de tesir yapmayan acâyip kadın tiplerindedir. Gençlik tarâveti geçince, bu kızı herkes benim gibi mânâsız, kuru ve eksik bulacaktır. Böyle eli her tarafa birden yetişenlerde, ideal kadınlık vasıfları bulunamaz. Bence kadın, yalnız cinsinin alâkalı olduğu noktalar üstünde durmalıdır. Yoksa silâhsızdır, tuzaksızdır ve avsızdır.” Ayverdi (2014, s.192).

Bu satırlardan Melek’in dümdüz konuşan, sadeliği zarafet sayan, ev işleri dâhil olmak üzere her işte başarılı bir genç kız olduğunu söyleyebiliyoruz. Yeri gelmişken onun Hâşim ile Cemîle’nin evliliklerinde/ilişkilerinde oynadığı role değinebiliriz: Hâşim, nasıl ki bir anda Ali Feyyaz’ın eşi iken Cemîle’ye âşık olup evlenmişse o kadar süratle de Cemîle’ye aşkı bitmiş, ondan uzaklaşmıştır. Şüphesiz ki Cemîle’nin durup dururken çıkardığı huysuzluklar ve bilhassa ev işleriyle ilgilenmeyip evin, hizmetçilerin elinde harap olması etkili olmuştur. Bütün bunlar Hâşim’in ondan soğumasına, manevi bir ayrılık yaşamalarına sebep olmuştur ve bu ayrılık nedeniyle karı-koca sürekli tartışılar tâ ki Melek büyüyüp ev işlerine el atıncaya kadar:

“Melek, Senîha’nın dâvetine de Hâşim’in ısrârına da aldırılmayarak köşkte kaldı. Evde misâfir olduğu günler, bunun ağırlığını yalnız o hissedirdi. Esâsen Cemîle’nin mevkiini çığnemedi, ondan üstün zekâsını ve idâre kudretini açığa vurmaktan evi çekip çeviren, dâimâ eline aldığı işi kolayından tutmasını bilen bu kız olmasa, Hâşim’in aksamadan, şaşırmadan hazır bulduğu her şey alt üst olabilirdi. Nitekim Melek bu dirâyeti göstermeyecek kadar küçük bir çocukken ve henüz Cemîle kocasının sevgisine muhâtapken intizamsızlığa tahammül edemeyen Hâşim, durmadan değişen hizmetçilerin elinde bir fâcia hâlini almış olan bu ev işleri yüzünden Cemîle ile her gün kavga ederdi. Ancak Melek büyüyüp o kendine has tevâzuu ile bu derbederliğin önüne geçtikten sonradır ki karı ile koca arasındaki bu gürültüler olsun eksilmiş oldu.” Ayverdi (2014, s.127).

Bu karı-koca arasında âdeta bir nâzım, bir âhenk vasıtası olan Melek’in ev işlerindeki maharetinin Senîha’nın dadısı Şöhret Kalfa da farkındadır:

“Bu Melek de yaşına başına göre ne akıllı kızdı. O olmasa Hâşim’in evinin nasıl bir zavallılığa düşeceğini, Şöhret pekâlâ tahmin eder, bu yüzden onun etraflı kavrayışına ve dirâyetine büsbütün hayran olurdu.” Ayverdi (2014, s.207).

Bu pasajlarda hem Melek’in karakter yapısı ayrıntılı bir şekilde ortaya konulur hem de Hâşim ile Cemîle’nin –görünürde de olsa- devam eden evliliklerinde önemli bir

denge unsuru olduğu görülür. Ayrıca Melek'in diğer insanlarla ilişkisi de son derece iyi ve içtendir.

Bu genç kızın belli bir yaşa geldikten sonra büyük bir mirasa sahip olmasına rağmen bu aileyi bırakıp gitmemesi Melek'in ne kadar vefalı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Görölüyor ki roman kurgusu boyunca Melek, yazar anlatıcı tarafından hep olumlu kişiliğiyle yer almıştır. Çok açık bir şekilde gösterilmese de manevi dünyası geniş olan bu kız, âdeta bir önder gibi Aziz'i de kendi yolunda sürükleyecektir. Romanda yazar Melek karakterini öyle bir çizmiştir ki eserde Melek; sabırlı, anlayışlı, düşünceli, tevazu sahibi, arzularını akıl süzgecinden geçirip öyle uygulamaya koyan, kendisine ihtiyacı olanları yarı yolda bırakmayan, vefalı, fedakâr, geçmişine sadık, büyüklerine saygılı, yaptığı her işte -bu ister yaptığı tablolar olsun isterse ev işlerindeki kabiliyeti olsun- başarılı bir yapıya sahiptir.

3. SÂMİHA AYVERDİ'NİN HİKÂYE VE ROMANLARININ AKTÜEL ZAMANINDA PSİKOLOJİK/TASAVVUFÎ EĞİTİM ALAN KADINLAR

Sâmiha Ayverdi hikâye ve romanlarında -kendi hayatında olduğu gibi- tasavvufa büyük önem vermiştir. Ona göre tasavvuf, bilinen teorik bir bilgiden ziyade yaşanan bir hayat felsefesidir. Bunun içindir ki Ayverdi, eserlerinde tasavvufî terimleri doğrudan vermemiş, bunun yerine tasavvufu aynen Mevlânâ'nın Mesnevi'sinde olduğu gibi bir kurgu içinde hikâyeleştirerek anlatma yoluna gitmiştir. Bunu yaparken de "tasavvuf ahlâkını benimsemiş" kahramanlardan yararlanmıştır. Biz de bu bağlamda birinci bölümde Ayverdi'nin eserlerinde tasavvufî eğitim aldığı anlaşılan Ayşe, İsmet, Güzin, Melek karakterlerini ele aldık. Bu bölümde ise, roman seyri içinde psikolojik/tasavvufî eğitim alan kadın kahramanlar üzerinde durulacak ve bu doğrultuda kahramanlar incelenmeye çalışılacaktır.

Meryem (Aşk Budur) hâkim/ilahi bakış açısıyla yazılan eserde Meryem'in ailesi, muhiti, insanlarla (Zeyyad, Üçüncü Menzer, Hamza, Yusuf vb...) ilişkileri, insanların onun hakkındaki düşünceleri ve en önemlisi aşk vasıtasıyla ulaştığı olgun/insanî kişiliği, hâl ve geçmiş olmak üzere zamanın iki boyutunda yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Meryem; romanda babasının/Zeyyad'ın himayesinde Bizans'tan ve Acemistan'tan getirilen hocalardan iyi bir eğitim alarak yetişen, güzel, güzel olduğu kadar zeki yaratılışa sahip biri olduğu yazar/anlatıcı tarafından belirtilir. Annesini küçük bir yaşta kaybedince Meryem, saray gibi olan evinin bütün işlerini, babasının şiddetini düzenleyebilecek hassas bir denge ile yapar. Anlatıcıya göre o, aslen zor olan bütün bu işleri, büyük bir kolaylıkla yapabilecek yetenekte biridir. Babası Zeyyad kızının bu maharetlerinin farkındadır ve Meryem'in dirayetli ve şuurlu yapısından mahrum kalmamak için kızını, yeğeni Hamza ile evlendirmekte acele etmez. Romanda Meryem'in bu olumlu yönlerini sadece babası değil, dönemin Hayre Hükümdarı Üçüncü Menzer de fark etmektedir. Onun için Üçüncü Menzer, kızın aldığı eğitimle zenginleştirdiği bilgi dağarcığını ve "tefekür ve zekâ hamlelerini" Ayverdi (1938, s.10) takdir eder, onun –hangi konuda olursa olsun- fikirlerine değer verir:

“Meryem’in söz söylemesini, fikirlerinin selâbet ve isabetini, tefekkür ve zekâ hamlelerini, yaşlı ve tecrübeli Hükümdar bile takdir eder ve Müsahibi Zeyyadın kızını, kendi evlâdlarından fazla severdi.” Ayverdi (1938, s.10).

Görülüyor ki Meryem; idari işlere eğilimli olmasa da annesini çok genç yaşta kaybettiği için sarayın ev ve idare işlerini kolaylıkla yapan, aldığı eğitimlerle kabiliyetlerini bir bir ortaya çıkaran, nerede, nasıl söz söylenmesi gerektiğini bilen, “tefekkür ve zekâ hamle”leriyle çevresini kendisine hayran bırakan, doğru fikirler yürütebilen olumlu bir yapıya sahiptir. Bu yüzden Üçüncü Menzer, bu kızı kendi çocuklarından fazla sever ve düzenlenen eğlencelerin hepsine Meryem’i davet eder.

Romanda Meryem’in karakter yapısı ve düşünce tarzı, çevresindeki kişilerle ilişkileri neticesinde ortaya çıktığından, Üçüncü Menzer’le olan bölümlere burada yer vermek, Meryem’in daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır:

Hayre Hükümdarı Üçüncü Menzer, başmüsahibi Zeyyad’ın kızı Meryem’e büyük bir sevgiyle bağlıdır. Hatta anlatıcıya göre Üçüncü Menzer, Meryem’i o kadar çok sevmektedir ki saray eğlencelerinin çoğunu onun adına düzenlemekte ve bu eğlencelerde muhakkak Meryem’i de yanında görmek istemektedir. Lakin Meryem, bu eğlencelere katılmayı pek sevmez, hatta mecbur kalmadıkça da iştirak etmez. Anlatıcı, Meryem’in eğlencelere katılmak istememesinin nedenini ise şu sözlerle açıklar:

“Onun başlıca hususiyetlerinden biri de, ürkek bir gazal gibi herkesten kaçması ve cemiyetin zevk aldığı şeylerden zevk duymaması, kendi gönlüyle başbaşa kalmayı tercih etmesi idi. Müvazeneli ve makul Meryem, bu bahiste hırçın ve tekdi.” Ayverdi (1938, s.10).

Meryem’in bir özelliği, ürkek bir ceylan gibi insanlardan kaçıp kendi gönlüyle başbaşa kalmayı tercih etmesidir. Ayrıca her mevzuda dengeli olan, mantıklı davranan Meryem’in toplumun eğlendiği bu tür faaliyetlerden zevk almaması da sebepsiz değildir. Anlatıcıya göre Meryem, gittiği her toplulukta, istemeden de olsa, dikkatleri üzerine çekmekte ve ona âşık olan tüm Hayre erkeklerinin ilgisinden, iltifatlarından rahatsız olmaktadır. Çünkü Meryem, amcasının oğlu Hamza dâhil olmak üzere hiç kimseyle ilgilenmemektedir. Meryem’in bu ilgisizliğine herkes şaşırmakta, bu durumu anlayamamaktadır. Bu yüzden de ona “gönülsüz Meryem” Ayverdi (1938, s.11) demektedirler. Burada anlatıcı araya girerek aslında Meryem’in gönülsüz biri

olmadığını, aksine onun gönlünün pek az kimseye nasip olabilecek derecede kuvvetli, şiddetli bir aşkla dolu olduğunu belirtir. Öyle ki Meryem, kendisini baştan aşağı yakan bu duygu nedeniyle, çevresiyle arasına âdeta bir duvar örerek kendisini yalnızlığa sürüklemiştir. Meryem, gönlünün bir aşk için yandığını bilmekte lakin bu aşkın sahibinin kim olduğunu bilememektedir. Bu onun için de büyük bir sırdır ve Meryem, bir muamma olan bu aşkla dolu gönlünden korkmaktadır. Çünkü bu aşkın sonunda büyük bir felaket yaşanacağını hissetmektedir.

Bu satırlarda bir taraftan Meryem'in karakter yapısı ortaya konulur, öte taraftan Meryem'in toplum/erkekler tarafından algılanışı ifade edilir. Ayrıca Meryem'in niye toplumdaki kaçtığı da öğrenmiş oluruz. Yine o, sadece erkeklerin ilgisinden rahatsız olduğu için değil, yaşadığı toplumun gerçek yüzünü bildiği için de bu toplumdaki uzak durmaya çalışmaktadır. Ona göre bu toplum kendi eğlenceleri, menfaatleri için her şeyi ve herkesi hiç düşünmeden feda eder. Bu yüzden de iğrençtir ve kördür. Ayrıca şuursuz bir sürüden farksızdır. Çünkü bu dünyaya bağlı insanlar, tıpkı ağaçta çürüyüp küçücük bir sarsıntı ile düşüp toprağa karışan bir yemiş gibi ölüp toprağa karışmalarına rağmen hâlâ uyanmamaktadır ve kendilerini dünyanın geçici zevklerine/heveslerine kaptırmaktadırlar. Bu toplumun diğer önemli bir özelliği de nankör ve vefasız olmasıdır. Çünkü bir ferdini kaybeden toplum, açığını hemen bir başka bireyle kapatarak öleni unutmaya vefasızlığını gösterir. Lakin "Meryem, dünya hayatına yüksekten bakabildiği için, onun bu hayvanî cebhesini görebiliyor ve mümkün olduğu kadar ondan uzak olmaya çalışıyordu. Eğer o da bu rüzgâra kapılanlardan olsaydı, ağacından henüz kopmuş çiçekli bir dal gibi, rüzgâr önünde şaşkın ve perişan, sağa sola çarpacak, şuursuz bir gidişle sürüklenecek, nihayet yaprağı da, çiçeği de türlü takallüblerle yolunup toprağa karışacak ve unutulacaktı.. Meryem bu hayatın nesini istesin, hangi müstakar zevkine bel bağlasın da kendini onun için salıversin? Onun gönlü ihtiyacı, vicdaniyatın hududu görünmiyen vüsatine dayanıyor, sathî ve firarî zevklere kanamıyordu." Ayverdi (1938, s.68).

Meryem, güneşe ve puta tapan bir toplulukta yaşamasına rağmen içinde yaşadığı bu toplumu beğenmemektedir. Onun için toplum hep olumsuzluklarıyla var olagelmıştır. Bu yüzden de o, bu toplulukta hiçbir şekilde yer almamaya çalışmış, kendi yalnızlığıyla arkadaş olmayı tercih etmiştir. Ayrıca onun bu dünyanın nimetlerine ve geçici zevklerine bel bağlamayıp onlardan yüz çevirecek bir fitrata

sahip olduğunu da söyleyebiliriz. Anlatıcı, aslında bu şekilde Meryem'in farklılığına temas ederek onun ileride geçireceği değişime işaret etmektedir.

Meryem'in karakterini veren bir bölüm, yine bir gün sarayda düzenlenen eğlence ve sonrasında yaşanan olaylar neticesinde ortaya çıkar: Üçüncü Menzer, Bizans elçisi Marküs'ün şerefine sarayda bir eğlence düzenler. Her zamanki gibi Meryem, bu eğlenceye babasının ve Hükümdarın isteğiyle katılmak zorunda kalır. Ancak yine Meryem'i gören erkekler iltifat etmeye başlar. Bu iltifatlar, Meryem'e sevinç yerine elem vermekte, bir hançer gibi kalbine saplanmaktadır. Bu esnada Hükümdar Üçüncü Menzer'in, Bizans elçisi Marküs'le salona teşrif etmeleriyle Meryem, başındaki kalabalıktan kurtulur. Üçüncü Menzer, Meryem'i Marküs'le tanıştırır. Lakin aynı durum burada da tezahür eder ve Marküs, Meryem'e güzel sözler söyleyip asılmaya başlar. Meryem'in bunaldığını gören Hamza, onu alıp sarayın üst katında bulunan bahçeye götürür. Meryem, doğanın tesiriyle kendine gelir, rahatlar.

Meryem'in kendisine edilen bu iltifatlardan mutlu olmayıp acı çekmesi, onun yaratılış gereği farklı biri olduğunu göstermektedir.

Marküs ülkeden ayrılmadan evvel kendisine hediye edilen cariyeyi değil, Meryem'i Üçüncü Menzer'den ister. Üçüncü Menzer, çok sevdiği bu kızı, şöhretini çok iyi bildiği Marküs'ten korumak için Meryem'in Hamza'nın nikâhlısı olduğu ve bir haftaya kadar evlenecekleri yalanını söyler. Düğüne Marküs'ü de davet eder. Meryem de hem memleketinin selameti hem de kendisini Marküs'ten korumak için sevmediği adamla/Hamza ile evlenir. Meryem'in ruh tahlilini ayrıntılı bir şekilde yapan anlatıcıya göre, Meryem'in o gece bütün uzvu titremekte ve bu olup bitenlere anlam verememektedir. Bir hafta öncesine kadar Hamza ile arkadaş kalmak istediğini, onun kendisine olan duygularına bir set çekmesini istemişken bu evlilik nereden çıkmıştır. Anlatıcı, Meryem'in o geceki hislerini ve düşüncelerini şu sözlerle açıklamaya devam eder:

“Meryem, bu hayat muammalarının menşeyini bilmek, öğrenmek istiyor. Zira bunlar bilinmedikçe, insan kendini gurbete düşmüş bir yalancı hissediyor. Benliğine, ruhuna, hasılı hilkatın sırrına bigâne olan kimsenin bir diyar garibinden, bir yabancından ne farkı olabilir? Mechûller içinde yaşamak, kendine ve kendini yaratana yabancı olmak kadar azablı şey olur mu? Meryem işte daima bu azabı, bu üzüntüleri çeker. Fakat nerede ona bu yolda yardım edecek, bilgisi, bilgileri mağlûb edecek

vücut nerede? Meryem işte, hasretini çektiği bu vücudu arıyor ve kanmıyan ruhu, tabiatın fevkindeki azamete yetişmek istiyor. Bu ateşin kabiliyetli kız, ancak o zaman rahat edecek, kendine sahip olacak...” Ayverdi (1938, ss.47-48).

Bu satırlarda Meryem’in yaşamına anlam katabilmek için bir arayış içinde olduğunu görüyoruz. O, yaratılış gereği, hayat muammasının kökenini bilmek, öğrenmek istemektedir. Çünkü ona göre bu sırlar bilinmedikçe insan, gurbete düşmüş bir yabancıdan farksızdır. İnsan, ancak ve ancak benliğini, ruhunu, kısacası kendini Yaradan’ı bildiği müddetçe insan olabilir. İşte bu sebeple Meryem, bu bilinmezler içinde yaşamaktan azap çekmektedir. Meryem’in ruhunu kasıp kavuran duygulardan kurtulabilmesi için ona yardımcı olabilecek, onun dünyaya gelişinin manasını anlatabilecek birisine ihtiyacı vardır. Bu kişiyle de Meryem, henüz tanışmamıştır. Burada Meryem, adeta müşidini arayan bir mürit gibi yansıtılmıştır.

Yine Meryem’in bu kişiliğini gösteren bir bölüm de Üçüncü Menzer ile yaptığı bir konuşma neticesinde ortaya çıkar: Hamza, Meryem’le evlenmelerinden kısa bir süre sonra Firavun’un tedavisi için Mısır’a gider. Hamza’nın Mısır’da olduğu günlerden bir gün Meryem, Gamze’nin teklifiyle babasının yanına gelir. Tesadüf o ki, aynı gün Üçüncü Menzer de Zeyyad’ın evindedir. Meryem, daha kapıdan adımını atar atmaz Hükümdar, Meryem’i: “-Vay ipekkurdu, nasıl oldu da kozanı delip dışarı çıkabildin? Diye latife ile” Ayverdi (1938, s.68) karşılar. Bu soru üzerine Meryem: “-İpekkurdu, yani kendi kendini hapseden mahlûk demek değil mi Hükümdarım? Niçin gülüyorsunuz? Öyle... Bu maksatla kullanılan bir hitab bu!” Ayverdi (1938, s.69) sözleriyle cevap verir. Ardından ipekkurdunu kendine göre yorumlar: Ona göre ipekkurdu denilen böcek, kendini havadan, sudan mahrum bırakarak koza gibi dar bir hücreye kapatsa da aslında manada özgürlüğe kavuşmuştur. Meryem, burada kendisiyle ipekkurdu arasında bir benzerlik kurmaktadır. Çünkü o da dünya nimetlerinden elini eteğini çekmiş, kendisini yalnızlığa mahkum etmiştir ve o, bu mahkumiyet içerisinde hakikatin sırrına ulaşmaya çalışmaktadır. Bu fikirleriyle hayatın manasını anlamış olan Meryem, buradan başka bir konuya geçer ve dünya hakkındaki fikirlerini dile getirir: Meryem’e göre dünyanın iyi yanı kadar kötü yanı da bulunmaktadır. Meryem, dünyanın bu iyi yanını sevmekle beraber kötü yanlarından da nefret etmektedir. Çünkü dünyanın bu iğrenç tarafında insanlar vefasızdır ve insan çürük bir dal olan bu dünyaya bağlanırsa aynı bu dal gibi küçük bir sarsıntı ile yere düşer.

Meryem'in dünyaya ve insanlara bakışını yansıtan bu satırlarda, ayrıca onun ebedî bir zevkin peşinde olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte Meryem'in karşısındaki kişi hükümdar bile olsa açık ve samimi bir üslupla düşüncelerini savunabilecek kadar cesaretli biri olduğunu da söyleyebiliriz. Onun bu tavrını, yine bu yöndeki düşüncelerini, diğer insanlarla ilişkilerinde de göreceğiz. Bu bağlamda akla gelen ilk isim, Hamza'dır.

Hamza, küçük yaşlarda hem annesini hem de babasını kaybedince amcası Zeyyad'ın yanında kalmış, onun himayesinde yetişmiştir; dolayısıyla da Meryem'le uzun yıllar aynı çatı altında yaşamıştır. Bu birliktelik bir süre sonra Hamza'nın, Meryem'e büyük bir aşkla bağlanmasına neden olmuştur. Buna karşılık Meryem; Hamza'nın insanî yönlerini, dostluğunu, arkadaşlığını, mertliğini övmekte ama onu Hamza'nın istediği gibi sevmemektedir. Çünkü Meryem, Hamza'nın maddi aşkının ötesinde henüz kendisinin de bilmediği meçhul bir aşka yelken açmıştır. Bunu Hamza da bilmektedir. Anlatıcı, Hamza'nın gözünden Meryem'in aşkını şu sözlerle tanımlar:

“Güzel, ateşin, gümrah duygulu Meryem, Hamza'dan uzaklaştığı nisbette aşka, Hamzayı ürküten meçhul aşka doğru gidiyordu.” Ayverdi (1938, s.22).

Hamza bunu bilmesine rağmen Meryem'den kopmamakta, sabırla Meryem'i beklemektedir. Meryem, Hamza'nın aşkını saygı duymakla birlikte Hamza'ya acımaktadır. Aynı zamanda Hamza'nın kendisiyle ilgili hayal kurmaması için Hamza'ya soğuk davranır ve her daim Meryem, Hamza'ya onu sevmediğini gösterecek şekilde hareket eder ve hatta bunu dile getirir. Romanda bununla ilgili bölümlere sık sık yer verilmiştir. Bunlardan biri, Hamza'nın Meryem'i kıskanmasının akabinde yaşanan olay neticesinde ortaya çıkar: Hamza, Meryem'i görmek için evine gelir. Meryem'in odasına girdiğinde Meryem'in teyzesinin oğlu Halit'in ona şiir okuduğunu görür. Meryem, Halit'e şiir kitabını kendisine bırakmasını söyleyerek ondan gitmesini ister. Halit gittikten sonra da Hamza, Meryem'e, onun burada ne işi olduğunu sorar. Meryem, Hamza'yı incitmemek için uğraşsa da nihayetinde buna tamamen son vermek için Hamza'ya hangi hakla bunu kendisine sorduğunu sorar, ardından kendisi için yapılan heykeli, Halit'in ona bıraktığı şiir kitabını parçalar. Akabinde Hamza'ya dönerek: “-Hamza... ben şimdiye kadar hiç bir tarafa gönül bağlamadım. Şu parçalanan kıymetli eserler gibi, o eserlerin canlı birer nüshası olan vücudlarından da gönlüme karargâh aramıyorum. Nafile, benim üzerime töhmet koyma. Sen, mizacımın büyük bir aşk istidadıyla

yuğurulmuş olduğunu en yakın bilenlerdensin. Fakat bu inkişaf etmemiş duygu, belki de ömrümün sonuna hiç kimseye sıçramıyacaktır. Zira bu aşk ihtiyacı, his kayıplarının esaretine mütehammil değildir. Benim endişem, bu serabî duyguların esaretine bağlanamaz.” Ayverdi (1938, s.30).

Görüldüğü gibi Meryem, yüksek bir aşk istidadiyla yoğrulmuştur. Bu yüzden de o, Hamza'nın kendisine duyduğu beşerî bir aşkın peşinde koşmamaktadır. Meryem, kendisini bildi bileli “ilâhî şuurun akıl erdiremediği gizlilikleri” Ayverdi (1938, s.52) öğrenme özlemiyle yanmıştır. O, çevresindeki kişilerin söylediği tek tük sözlerle avunabilecek yaratılışa biri olmadığı için “hakikata karşı daima aç, daima mütehasir, daima teşne” Ayverdi (1938, s.52) dir. Anlatıcıya göre o, âdeta boyu yetişmediği hâlde kollarını annesinin boynuna dolamak isteyen bir çocuğun çabalaması gibi kendi gayretiyle aklını kullanarak ilahi hakikatlere uzanmaya çalışmaktadır. Meryem, bu yaratılışa bir kız olduğu için Hamza'ya ilgi duymamakta ve kendisini özüyle tanıştıracak kişiyi beklemektedir.

Meryem'in karakter yapısını ortaya koyan bir bölüm, Hamza'nın Mısır'da bulunduğu süre içinde Gamze ile yaptığı bir konuşmada ortaya çıkar: Meryem, Hamza'nın Mısır'a gitmesinden kendini sorumlu tutar ve bu onda manevi bir yük hâline gelir. Hamza'nın sağ salim bir şekilde dönmesini dört gözle bekleyen Meryem, bu sıkıntısını Gamze'yle paylaşır. Hamza'yla aynı çatı altında yaşamayı, cehennem hayatı ile bir tutan Meryem'in buna rağmen Hamza'nın dönmesini istemesi, insanî duygularının güçlü, olgun bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir. Hamza'nın dönmesiyle rahat bir nefes alan Meryem, Hamza'ya soğuk davranmaya da devam eder.

Romanda Meryem'in hayatında dönüm noktası, Ebüşşettar aşiretinin reisi Yusuf'la tanışmasıyla olacaktır. Hamza Mısır'dayken Ömer adında bir köleyle tanışır. Bu köle, onlar gibi güneşe ve puta tapmamaktadır. Hamza, Mısır'da bulunduğu süre zarfında Ömer'le zaman geçirip sohbetler etmektedir. Hamza, Mısır'dan ayrılırken Ömer'in kölelikten azat edilmesini sağlar. Hayre'ye döndükten sonra Meryem'le beraber Ömer'in Mısır'dayken bahsettiği Yusuf'un yanına gider. O ilk buluşmada Meryem, kendilerini çok sıcak bir şekilde karşılayan Yusuf'un yüzünü bir bilmeceyi çözmek ister gibi dikkatli bir şekilde inceler ve onun sevgi konusundaki konuşmalarından çok etkilenir. Konuşma esnasında Yusuf'un Meryem'e bakışı, Meryem'e âdeta bildiklerini unutturup bilmediklerini öğreten yepyeni bir dünyanın

kapılarını aralar. Yusuf'un Meryem üzerinde bıraktığı tesiri, anlatıcı şu sözlerle açıklar:

“Bir aralık Yusuf yüzünü Meryeme çevirdi:

-Aşiretimize ilk ziyaretiniz değil mi Meryem? dedi. Konuşurken bakışları birbirine değmişti. Nazarların bu çarpışması Meryemi zeminden semavata, oradan gene şiddetle zemine attı.” Ayverdi (1938, s.119).

O günden sonra Meryem, Yusuf'un bakışlarını unutamaz ve sürekli onu düşünür. Yusuf'tan bu derece etkilenen Meryem, aslında kendisinde var olan aşkı ortaya çıkaracak, kendisine hakikati anlatacak kişinin Yusuf olduğunu anlar. O Yusuf ki, çevresinde bulunan bütün kabilelerin “sevgi noktası” Ayverdi (1938, s.123) dır. İçinde bulunduğu toplumun ihtiraslarından uzak, basit, sade ve mütevazı bir hayat yaşamakta; ilmiyle, irfanıyla, kendisine akıl danışmaya gelen beyaz sakallı insanlara bile yardımcı olmaktadır. Puta tapan bir toplulukta o, tek Tanrılı bir inanca sahiptir ve çevresindeki insanlara da bu inancı aşılama, onları yönlendirmektedir. Romanda o, âdeta bir peygamber gibi insanlarına yol gösteren kâmil bir kişi konumundadır. Onun bu kişiliğinden Meryem de etkilenmiş, kendisine yol gösterecek kişinin o olduğunu daha ilk görüşte anlamıştır. Meryem, artık bir aşk tahtı olan gönlünün hükümdarını bulmuştur. Meryem'in değişimi, Yusuf'u tanıdıktan, onun sohbetlerine katıldıktan sonra başlayacak ve ona olan aşkı bu genç kızı, hayatın manevi yönünü kavrayabilecek bir olgunluğa ulaştıracaktır.

Meryem, ilk ziyaretten sonra Hamza ile birlikte sık sık Yusuf'a gider. Meryem, bu ziyaretlerde Yusuf'u tanıdıca yıllarca aradığı aşkın sahibinin o olduğuna da emin olur ve bu aşkla beraber değişmeye başlar. Anlatıcıya göre Meryem'in gönlü artık eskisi gibi soğuk, boş, avare değildir, tam tersine Yusuf'un aşkıyla dolup taşmıştır. Bugüne kadar kimsenin gönlüne takılı kalmayan kalbi, nihayet aradığını bulmuş, Yusuf'un aşkıyla dolmuştur. Anlatıcı, Meryem'in Yusuf'a olan aşkını uzun uzadıya anlatır. Biz, burada Meryem'in Yusuf'la konuşmalarına yer vereceğiz çünkü Meryem'in değişimi, Yusuf'a aşkı kadar Yusuf'la geçirdiği vakitlerde yaptıkları konuşmalar neticesinde de gerçekleşir.

Günlerden bir gün Hamza ile Meryem, Yusuf'a giderler. Sohbet esnasında Hamza, Yusuf'a meşhur bir müneccim olan Ebnadire'nin hasta olduğundan, iyileşmesi için içki içmeyi bırakmayı tavsiye ettiğinden ama Ebnadire'nin “içmiyeyim de öleyim

mi?” Ayverdi (1938, s.143) dediğinden bahseder. Bunun üzerine Yusuf, Hamza’ya ilimle ilgili bir konuşma yapar. Yusuf’a göre ilim, insanın kendini tanıma eylemidir. Ancak ilim denildiğinde akıl yani maddi olan şeyler kabul edilmektedir. Lakin akılla anlaşılacak bu ilimler, ruhun olgunlaşmasına hizmet etmez. Asıl ilim, kalp ilmidir ve ancak insan bu ilme sahip olursa, yani aşka sahip olursa hakikate kavuşabilir. Yine Yusuf’a göre insanlar ilmi bir araç olarak kullanıp kendi özünü araştırmalıdır. Bunu yaparsa insanoğlu çok şey öğrenebilir, ama bu salt ilimle olmaz. İlim, burada tek başına yeterli değildir. İnsanı, insan yapan aşkın kendisidir. İnsan denen mahlukat, aşkla kuşatıldığı zaman hakikatleri olduğu gibi görebilir ve hayatta gerçek mutluluk neymiş öğrenebilir.

Yusuf’un bu konuşmasından sonra Hamza bahçeye çıkar. Bu sırada Meryem, Yusuf’a ebedî aşkın kendisiyle dünyanın geçici zevkleri arasına bir engel koyduğunu ve bu aşkın şimdi çıkmaya hazır olduğunu söyleyip Yusuf’un konuşmaya devam etmesini ister. Yusuf da Meryem’e aşktan bahsetmeye başlar: Yusuf’un anlatımıyla, aşk, seven, sevilen ve sevgi olmak üzere üç öğeden oluşur. Fakat hakikatte bu üçü de aynı şeydir. Sevilen sevenin aynası, sevgi de mecmuudur. Nasıl ki, aynaya bakan bir kimsenin gördüğü bakanın gölgesinden başka bir şey değilse sevenin de sevilene olan hayranlığı, gene kendi suretine, kendi aşkıdır. Birbirlerini seven iki kişi, bunu bilmedikleri için bu muameleyi iki taraflı görür. Hâlbuki seven, sevilendir; sevilen de sevendir. İşte aşk budur ama bu birliği idrak edemeyenlerin aşkı cüz’idir. Bu yüzden de insanlar esas olanın aşk olduğunu anlayamazlar. Kısacası insan, aşkta kendini yok ederse Allah’ın varlığında var olur.

Mahlukat denen varlık, bir hayalden ibarettir. Esas olan Allah’tır. Bu kâinatta ondan başka hiçbir şey yoktur. Buradan anlaşılıyor ki, insan insanlığını bulup irfan ve aşk noktasına dâhil olabilmesi için kendisini Allah’ın varlığında soyutlaması, yok etmesi gerekir. Ayverdi (1938, ss.148-149).

Yusuf’un bu anlattıklarıyla Meryem’in gönlü, âdeta sarhoş olmuş gibidir. Bu sırada Hamza, bahçeden gelir ve Meryem’le kalkıp giderler.

Meryem, Yusuf’la konuştuğunda ona daha çok bağlanmakta ve her geçen gün onu artan bir aşkla sevmektedir. Anlatıcı, Meryem’in hislerine şu sözlerle açıklık getirir:

“Yusufun aşkı, gözün görmediği, aklın bilmediği asımanlardan süzülüp ebedî bir şelâle gibi gönlüne doluyor. Yusufun sözleri, bu sözlerin her bir hecesi, aklı kapan

bir kudrete bürünmüş te gelmiştir. Bu sözlerde mestedici aşk kokusu tütüyor. Meryem, başını, bu mestedici kokuya gömüyor, orada kalmak, orada ölmek istiyor. Yusufun her tavrında, aşkın fasih beyanını neşreden bir hususiyet var.

Bunu Meryemden başka kimse görmüyor mu? Görüyor; görmüşler de her biri birer Ömer, birer Mahbub ve Yusufun sayısı bilinmiyen yakınları olmuşlar.. Fakat Meryem onu sade gözleri, hisleri, hattâ göz kesilmiş her bir mesamesile de görmiye kanaat etmiyor. Onu aşkı, aşkının ziyası, nuru ile görüyor. Yusufun sevdasına iftikar eden her zerresi haykırıyor, onu âleme bildirmek, bu endaze ve ölçüye gelmiyen aşk tufanını anlatmak için çırpınıyor. Ne olur keşki sevdiğimi bütün cihan sevse de hep sözlerimiz onun kıssaları olsa diyor.” Ayverdi (1938, s.152).

Meryem, Yusuf’a aşkıdan çevresini ihmal eder. Öyle ki kırk gündür saraya gitmez. Üçüncü Menzer, Meryem’i görmek için Hamza’ya haber verir. Meryem, Yusuf’un, eşi Ümmül Bedr’i almaya geldiği zaman onun yanında kalamaz ve mecburen saraya gitmek zorunda kalır.

Saraydan döndükleri gece Meryem bu kâinata Yusuf’tan daha çok sevilecek bir varlık olmadığını düşünür. Ona göre sevmek kelimesi bile Yusuf’a olan hislerinin yanında çok basit ve ilkeldir. O, Yusuf’u sevmiyor âdeta tapıyordur. Bu hisler içerisinde birden Meryem, ne zaman bu kadar Yusuf’a bağlandığını düşünür. Anlatıcı burada şu sözlere yer verir:

“Yusufla Meryem, ebediyet göklerinin ebedî aşınalarıdır. Yazık ki ruhun, geçtiği merhaleleri unutmak nasibi vardır.” Ayverdi (1938, s.171).

Burada Meryem’in aşkının beşerî aşktan öte bir aşk olduğu anlaşılmaktadır. Bu iki âşık ezelde, ruhlar âleminde, birbirlerine âşık olmuşlardır. Lakin bu dünyaya gelince unutmuşlardır bunu. O yüzdendir ki Meryem, Yusuf’u görür görmez garip bir heyecan duymuş, aradığı kişinin o olduğunu anlamıştır.

Günün birinde Meryem, kimseye haber vermeden Yusuf’un evine gider. Kapıyı Yusuf’un açmasıyla Meryem ona sarılıp bayılır. Burada Yusuf da kıza âşık olduğunun farkına varır ve oradan uzaklaşır. Bu sahne artık ikisinin inkâr edemeyecekleri aşklarını yüceltir. Bu olaydan sonra Yusuf ile Meryem, zaman zaman buluşurlar ve dinî konularda konuşurlar. Bu konuşmalar vesilesiyle Meryem, uzun süredir aradığı, hasretini duyduğu yepyeni bir dünyayı keşfetmeye başlar.

Yine Yusuf'un Meryem üzerindeki tesirine ve Meryem'in kişiliğinin değişimine neden olan diyaloglara burada yer veriyoruz: Meryem ile Yusuf'un buluştukları bir gün Meryem, ruhun bu dünyaya niçin geldiği ile ilgili sorular sorar. Yusuf, Meryem'e vücutta hayvanî ve ilahî olmak üzere iki türlü ruh bulunduğunu ve insanın bu ilahî olan ruhu anlaması için kendini soyutlaması, Allah'ın varlığında varlığını yok etmesi gerekmektedir, diye açıklama yapar. Bu cevap üzerine tam olarak tatmin olmayan Meryem, Yusuf'a neden bir ruhun bedene bağlı olmak zorunda olduğunu sorar. Bunun üzerine Yusuf, ruhun bedene girmesinde pek çok hikmet vardır, düşüncesiyle şu açıklamayı yapar:

“-Yaradan, ruha cesed âlemine gelmek ve orada ülfet ve karar etmek için şevk ve muhabbet verdi ve dedi ki:

Ey ruh, sana seyr ve sefer etmek gerektir. İstical et ki seferde yoldaşın benim yardımımıdır. Korku ve muhataralarda koruyucun gene benim muavenetimdir. Ey ruh, ayrılık gamını tatmamış kimse, birlik zevkine ulaşamaz.. Hemen git ve bil ki her durakta sana ben yol göstericiyim. Senin vücudun daima benim kudretim ve iradem elindedir.

Biçare ruh bu füsun ve kıssaları işidince, ihtiyarsız olarak birlik âleminde hareket edip kalıba ve dünya yuvasına ülfet etti. Bunların çokları da, geldikleri yeri, asıl vatanlarını unutarak hüsranda kaldı.” Ayverdi (1938, s.193).

Görülüyor ki Yusuf, Meryem'e geldiği yeri, aslını hatırlatmaktadır. İnsan Tanrı'dan gelmektedir. Bu gelişimin asıl sebebi vahdet-birlik hâlinin önemini kavramaktır, onun yani bir oluşun zevkini duyabilmektir. Basit anlamda insan sevgilisinin, sevdiğinin yakınlarının, hatta evinin, vatanının önemini, onunla birlikte yaşamının zevkini ancak ondan ayrıldıktan sonra anlar. Bir bakıma Yusuf, sevgiye aç olan Meryem'e neyi sevmesini gerektiğini hatırlatır. Bu ilahî anlamda olmanın yanında beşerîdir de. Çünkü böylece Meryem kendi varlığının anlamını kavrayacaktır, ilahî varlığa doğru yükselişin şuurunu kavrayacaktır.

Konuşmanın devamında Yusuf şunları nakleder:

“Ruhtan, söz ve lisanla haber vermek mümkün değildir Meryem... Şunu söyleyeyim ki safî ve mücerred ruhun bedene taallük etmesinde birçok faydalar vardır. Bir manayı, harf ve savttan uzakta iken, bir harfe bağlarsın; hatta o harfi lâfz ve savta getirip, fikrinin mahzeninde mevcut olan mana ve muradları muhataba bu suretle

bildirirsin. Çünkü harf, savt ve lâfızsız, manada zuhur yoktur. Bir mimar da bir binayı kurmak için evvelâ onu çizer; yani dimağındaki manayı bir şekle kaydettikten sonra onu tatbik eder.” Ayverdi (1938, ss.193-194).

Yukarıdaki pasajlardan görüldüğü gibi Yusuf, vahdet anlayışının çok girift konularını çok basit olaylarla anlatmaktadır. Elbette bunda yazarımızın geniş bir kitleye hitap isteğinin payı vardır. Ama bir başka nokta, kahramanımız Meryem her ne kadar aşka teşne de olsa müptededir, yeni meselelerle karşılaşmaktadır. Bunun için Yusuf, konuyu basit olaylarla anlatır. Söze gelmeyen bir anlamı kimseye anlatamayız. Plan/çizim olmadan bina kurulamaz. Yusuf, Meryem’i eğitirken ruhun vücutla birleşmeden görülmez, anlaşılmaz bir varlık olduğunu ifade eder. İnsanın varlığı ruh ile anlam kazanır ve kendini belli eder. Ruh, vücudu hareket ettiren kuvvettir, güçtür. Kâinatı hareket ettiren de ezeli güçtür.

“Biz insanlar, bir fayda ve lüzum görmesek, bir manayı bir kelimeye talik etmez ve zamirimizde olan manayı, harf ve kelime vasıtasile âleme söyleyemezdik. Mademki mahlûk iken bizde bu fayda görülmüş oldu. O halde Yaradanın, mana âleminde olan ruhları dünya hayatına getirmesinde niçin fayda görülmesin? Ruhun bu toprağa taalluk etmesinde bir fayda da budur ki, insanın kalıbı zemininde bir istidad vardır ki, ruhaniyet tohumu, cisimler tarlasına saçılınca öyle aşk gülleri hasıl olur ki, akıl, onun miktarını idrâk edemez ve hesabını bilemez. Her ne kadar ruh, birlik âleminde de zevkte, izzet ve şerefte idise de, bu istidadının tamamı, insan cesedine taallûk edip, cisim zemininde tekâmül ettikten sonra hasıl olur ve aşk lezzetinin kemali de, müfarekatın acılarını çektikten sonra duyulur.

İnsanın sair mevcudattan mümtaz olması da, onda Allahı görmeye kabiliyet olmasındandır. Binaenaleyh insan, Allahı görendir. Onu görmeyen göz, göz olmaz ve göz derecesine çıkmıyan insan da insan olmaz.

(...)

Demek oluyor ki, safî ruhlar ve görünmeyen ilahî vasıflar, insan cesedinde zuhura geldi ve bu vücut aynasında yüz gösterdi.

Safî ruh bedene gelmekle kemal tahsil eder; zira onun vücudunda bilkuvve olan hâsiyet, cisimler âleminde file gelir ve sabit olur.” Ayverdi (1938, ss.194-195).

Kısacası ruhun bedene bürünmesi, layıkıyla Allah’ı bilmesi içindir. Bütün kâinat ve kâinatın içinde yer alan varlıkların hepsi Allah’ın varlığını işaret eder çünkü bütün

kâinat odur. Ondan başka hiçbir şey yoktur ki görülmemiş olsun. Gözü olan hakkın halk olduğunu, aklı olan ise halkın hak olduğunu açık bir şekilde bilir. Ayverdi (1938, ss.195-196).

Meryem, Yusuf'u hayranlıkla dinler. Bu sırada Yusuf, Meryem'e "Senin bana aşkın, bende aşkın mutlak zuhurunu gördüğün içindir; benim sana aşkım da, sende kendimi gördüğüm içindir.

Sen o kadar ben olmuşsun ki çok defalar sende söz söylenecek vücut bile göremem. Ben seni müşkülâtsiz fethettim Meryem.. Aşk seni evvelden pişirmiş, hazır bir hale sokmuştu. Onun için seni ilk hamlede yanımda ve kendi canımda buldum. Seni henüz görmediğim zamanlarda da daima benimleydin" Ayverdi (1938, s.196) der.

Bu cümlelerde görüyoruz ki Meryem, vahdet sırrına erer, ilahî varlığa kavuşur. Bununla Meryem, ilahî varlığın içinde yok olacaktır. Böyle birinin artık olgun bir insan olması tabiidir. Tasavvuf tarihi bunun örnekleri ile doludur. Elbette Meryem'in bu olgunluğa ulaşması birden olmaz. Meryem, Yusuf'la tanışmadan çok evvel zaten yüksek bir aşk istidadıyla dünyaya gelmiş, zamanla da aşk onu yoğurmuştur. Yine şunu görüyoruz ki Meryem'in Yusuf'a aşkı, aslında Yusuf'ta tecelli eden Tanrı'nın nuruna duyduğu aşktır. O, aslında aşkın kendisine âşık olmuştur. Bu da Meryem'in Yusuf'a duyduğu aşkın, maddî aşkın ötesinde ilahî bir aşk boyutunda olduğunu gösterir. Zaten romanda önemli bir şahsiyet olan Yusuf'un görevi, Meryem'i ilahî aşka ulaştırıp olgun bir insan olmasına yardımcı olmaktır.

Konuşmanın devamında Yusuf, Hamza'nın Meryem'e olan beşerî aşkını değerlendirip ilahî aşka değinir ve dünyada ne kadar güzel şey varsa Tanrı'nın nurundan başka bir şey olmadığını belirtir.

Meryem'in Yusuf'la "Hayat, ölüm, ruh, beden, Allah, vahdet-vücut..." gibi konularda yaptıkları sohbetler, onun hayata bakışını değiştirmiş, uzun zamandır aklını kurcalayan soruların cevap bulmasını sağlayıp ölmeden evvel ölmeyi öğrenmiştir. Meryem'in bu değişimini, anlatıcı şu sözlerle ifade eder:

"Meryem de ölümü düşünüyordu. Artık ölse de ne gam? Aşk bu vücudu ebedî bir kaftan gibi sarmış, Meryem bu ateşin içinde yanmış, yanmış erimiş..."

Bir el, varlığını örten bu ateşin kaftanı çekip alsa Meryemi altında bulamayacak. Ancak bu boş örtünün içinde aşkın ebedî ve nuranî çehresi belirecek..." Ayverdi (1938, s.198).

Burada Meryem'in ölmeden evvel ölmesi, bu sayede olgunlaşması anlatılmıştır ki bu da Yusuf'un sayesinde olmuştur.

Meryem'in Yusuf'a olan aşkı ve bu aşkın boyutu romanda sık sık vurgulanmıştır. Romanın bir bölümünde Meryem, Yusuf'a aşkından dolayı ayıplanmamasını istemekte ve Yusuf'a olan aşkının, aslında Tanrı'nın onun vücudunda akseden güzelliğine ait olduğunu ve zaten bu aşkı, yıllardır kalbinde taşıdığını, onu gördüğünde de bütün vücudunun bu sebepten aşk kesildiğini söyler.

Meryem, Ümmül Bedr'in evde olmadığı bir gün, gene koşa koşa Yusuf'un yanına gelir. Burada Yusuf, Meryem'e, insan denilen hakikatin, kâinatın yaratılmasına sebep olduğunu, insanın asıl vatanından ayrılıp bu gurbet diyarına gönderildiğini ve kâmil insanların kendi öz vatanlarına özlem duyduklarını ve asıl vatanlarına ulaşmak için pek çok sınavdan geçtiklerini belirtir. Ardından Meryem'e, onun aslından bir parçası olduğunu ve ayna hükmünde olan bu parçadan kendini gördüğünü anlatır. Hayatta her şeyin değiştiğini ama bir tek aşkın değişmediğini ve kâinatın yaratılış sebebinin aşk olduğunu söyler. Yine insan ile Tanrı'nın arasındaki engelin yerle gök değil, kendi varlığı olduğunu ve onun bu varlığını yok ettiği zaman hakikate erişeceğini ifade eder.

Daha önce de söylediğimiz gibi Meryem, Yusuf'la ettikleri bu sohbetler vesilesiyle Allah'a aşk vasıtasıyla ulaşabileceğini öğrenmiştir. O, bu aşkla o kadar büyük bir değişim geçirmiştir ki eski ham, basit, olgunlaşmamış varlığından utanmakla beraber Yusuf sayesinde bu geçmişinden nefret etmemeyi bile öğrenebilecek bir olgunluğa ulaşmıştır. Artık Meryem, bütün dünyayla barışmıştır. Meryem, Yusuf'un onun üzerindeki tesirini şu sözlerle açıklar:

“Çok defalar gayet samimî bir hisle kendimi ölmüş ve yepyeni bir hayatla dirilmiş, geçmişinden bir iz bile kalmamış zannederim.” Ayverdi (1938, s.214).

Romanın devamında Meryem ile Yusuf, Aynülkamer'e giderler. Burada onlara Yusuf'un eşi Ümmül Bedr, Hamza, Ömer, Mahbub'un karısı Sude, Sude'nin yeğeni Zehra eşlik eder. Orada Hamza ile Yusuf, dinî sohbetler ederler. Sonra yine hep beraber Aynüsselam'a giderler. Bu mesire yerlerinde anlatıcı, Meryem'in Yusuf'a olan aşkını uzun uzadıya anlatır. Aynüsselam'da iken Yusuf, yine Meryem'e Allah'a ancak ve ancak aşkla ulaşabileceğini ve insanın ancak aşkla diri, aşksız ise ölü olduğunu söyler.

Romanın sonlarına doğru Yusuf, Hükümdar Üçüncü Menzer tarafından bir yıllığına Medine'ye gönderilmek istenir. Yusuf'un gideceğini öğrenen Meryem hasta olur. Hamza, çok sevdiği Meryem'i, Yusuf'a götürmek ister, ancak Meryem bir çılgılık kopararak can verir. Meryem'in yaşadığı aşkın büyüklüğünü Hamza, romanın sonunda şu sözlerle açıklar:

“İşte, aşk bu imiş, canını aşka vermekmiş.” Ayverdi (1938, s.271).

Roman kurgusu boyunca Meryem, müreffeh bir hayat içerisinde yaşamasına rağmen o hayata ayak uyduramayan, sarayda düzenlenen eğlenceler gibi manasız meşgalelerle uğraşmaktan zevk almayan, hayatın maddî yönünden ziyade manevi tarafıyla ilgilenen, vakitlerini tefekkürle geçirmeyi seven, iltifatlardan sevinç yerine azap duyan, yaşadığı toplumu sorgulayan, sürekli hakikati arayan, yüreği büyük bir aşkla dolu birisidir. Romanda Meryem'i incelediğimizde görüyoruz ki Meryem'in hayatı, Yusuf'tan önce ve Yusuf'tan sonra olmak üzere ikiye ayrılır. Yusuf'tan önceki Meryem, bir arayış içinde bulunan ve aradığını bulamamanın mutsuzluğunu yaşayan biriyken Yusuf'la tanıştıktan sonra ise kalbindeki aşkı ortaya çıkararak ve bu aşkla kâinatın özünü kavramış olgunlukta biri olarak karşımıza çıkar. Romanda aşkı nedeniyle Hamza'nın olgunlaşmasını sağladığı için bir mürşit konumundayken Yusuf'la dinî sohbetleri hasebiyle de bir mürit konumundadır. Yusuf'la edilen bu sohbetler, bir nevi eğitimle Meryem'in önünde zamanla yeni dünyalar açılmış, aradığını bulmuştur.

Aliye (Batmayan Gün) adlı kahramanımızın kim olduğu, nasıl bir fitrata sahip bulunduğu, nerede eğitim aldığı, çevresi, çevresindeki insanlarla iletişimi, insanların (İrfan Paşa, Prof. Dr. Kerim Bey) onun üzerindeki etkisi ve bütün bunlar neticesinde oluşan kişiliği, okuyucuya, yazar/anlatıcı tarafından takdim edilmektedir.

Aliye; romanda altmış yaşında olmasına rağmen “mûnis ve uslu bir çocuk mizâcına mâlik” Ayverdi (2012, s.11) aynı zamanda “derûnî bünyesi cüce kalmış” Ayverdi (2012, s.25) bir baba/Sezâî Nur Bey ile “yalnız maddî kıymetlerin üstünde duran” Ayverdi (2012, s.40) gösteriş meraklısı bir annenin/Fikriye Hanım'ın ağırbaşlı ve olgun bir ruha sahip yirmi dört yaşlarındaki tek kızıdır. Romanda da görüleceği gibi annesinden ve babasından farklı bir yaratılıştaki olan Aliye'ye ailesi tarafından “sistemli ve müspet bir zihnî terbiye” Ayverdi (2012, s.17) verilmiş ve bu şekilde Aliye disiplinli bir hayat içinde yetiştirilmiştir. Babasının/Sezâî Nur Bey'in

memuriyeti sebebiyle Aliye Avrupa'nın çeşitli yerlerinde eğitimini sürdürmüş, ancak babasının emekliye ayrılıp İstanbul'daki İrfan Paşa köşküne yerleşmesi nedeniyle de tahsilini tamamlayamamıştır. Ayrıca Aliye, romanın aktüel zamanında üniversite son sınıf öğrencisidir ve eğitimini tamamlayıp diplomasını alabilmek için kısa bir süre sonra Almanya'ya gidecektir.

Şüphesiz ki romanda anlatıcı, Aliye'nin aklın sınırını aşmayan, maddiyatın çerçevelendiği bir ortamda yetiştiğini göstermeye çalışarak ondaki manevi eksikliği ortaya koymaya çalışmıştır. Böylece Aliye bu eksikliği hissedecek ve bir arayışa yönelecektir. Zaten romanda da Aliye'nin İstanbul'da bulunduğu altı aylık süreç zarfında büyükbabası İrfan Paşa'nın “derûnî şahsiyetinin olgun çehresini” Ayverdi (2012, s.10) keşfetmesi, ona bu imkânı sağlayacak, böylece farklı bir âlemin kapılarını aralayacaktır.

Romanda Aliye'nin büyükbabasının kâmil kişiliğini ne zaman, nasıl ve ne şekilde keşfettiği açık bir şekilde belirtilmemiştir. Yalnız onun doğduğu günden beri çevresindekilerden farklı bir yaratılışa olduğu, İstanbul'a geldikten sonra daha da değiştiği, gerek Aliye'nin kendi ifadelerinden gerekse romandaki diğer kahramanlar vasıtasıyla sık sık vurgulanır. Romanın bir bölümünde Sezâî Nur Bey, İstanbul'a geldikten sonra Aliye'de hayatın olumsuzluklarına, sıkıntılara ve zorluklarına karşı bir kayıtsızlık baş gösterdiğini söyler. Ona göre artık kızında hayata dair küçük hislerin, gündelik duyguların hassasiyeti yer bulmaz. Yine annesi Fikriye Hanım'ın: “Aliye zâten doğduğu günden beri kimseye benzemeyen bir mahlûktur; hele İstanbul'a geleli bir hal oldu.” Ayverdi (2012, s.27) sözleri, onun doğduğu günden beri farklı yaratılışa biri olduğunu ve İstanbul'a geldikten sonra farklı bir ruh hâline büründüğünü gösterir. O yüzdendir ki Aliye, annesinin ona şefkat göstermemesine ve bulunduğu her fırsatta ona saldırmasına eskisi gibi üzülmez ve bu konuda annesine hem saygısından hem olgunluğundan hiçbir şekilde cevap vermez. Aliye'deki bu değişimin sebebinin İrfan Paşa'nın kendisi olduğunu ise daha sonradan öğreniriz.

Aliye, her an artan bir merakla hayatın iç yüzünü araştırabilecek, hayat denilen bilmeceyi çözmek için bütün enerjisini kullanabilecek kabiliyette biridir. Yüksek bir aşk istidadıyla doğan Aliye'nin karakter yapısının şekillenmesinde ve belli bir kemâle ulaşmasında -muhakkak ki- büyükbabası İrfan Paşa'nın büyük bir tesiri olmuştur. Vefatından önce bıraktığı zengin muhtevalı notlar ve estetiğin metafiziksel boyutta algılanışına sebep olan tablolar, Aliye'nin hayata bakışını değiştirmiş, farklı

bir âleme/fizikötesi bir âleme yönelmesine neden olmuştur. Burada İrfan Paşa'nın Aliye'nin kişiliği üzerindeki etkisini ortaya koyabilmemiz için İrfan Paşa'dan bahsetmemiz yerinde olacaktır.

Döneminde İrfan Paşa; muhitini dürüstlüğü ve samimiyeti ile kendine bağlamış, bulunduğu vazifeleri yüzünün aklıyla başarmış, büyük bir devlet adamıdır. Romanda İrfan Paşa, büyük bir devlet adamı olmasının yanında “Hâlik’in varlığına karşı, âdeta mahlûkun yokluğunu îlân eden” Ayverdi (2012, s.16) “Secde Eden Kadın”, “Tefekkür”, “Aşk ve Bakış”, “Ders Çalışan Mektepli”, “O ve Ben”, “Fırtına” gibi çok beğenilen tablolara sahip kabiliyetli bir ressamdır da. Aynı zamanda manevi bir derinliğe sahip olan İrfan Paşa, sağlığında bu iç dünyasını ve yaşam felsefesini yansıtan notlar tutmuştur. Anlatıcıya göre bu notlar üç kısımdan oluşmaktadır. Birincisi şarabî kaplı bir defterdir ki İrfan Paşa'nın hususî düşüncelerini içerir. İkincisi mavi kaplı bir defterdir, o da İrfan Paşa'nın kıymet verdiği kimselerin özlü sözlerinden oluşmaktadır. Son olarak üçüncü defter hatıralar ve vecizelerden ibarettir. İşte İrfan Paşa'nın bu paha biçilemez değerdeki notları ve tabloları, zengin bir kütüphaneyle birlikte Sezâî Nur Bey'e kalmıştır. Ancak Sezâî Nur Bey kendisine bırakılan bu emanetleri korumakla yetinmiş, ama bunlardan istifade etme yoluna gitmemiştir. Buna mukabil Aliye, hayatın görünen cephesinden ziyade görünmeyen cephesiyle meşgul olup hayatının her döneminde manevi bir eksiklik hissettiği için “büyük babasının mizâcının, duygu ve kabiliyetlerinin mirasçısı olmuş” Ayverdi (2012, s.11) büyükbabasının emanetlerinden gerektiği ölçüde faydalanmıştır.

Romanda kahramanların anlatımına göre Aliye, salt mizaç olarak değil fiziksel olarak da İrfan Paşa'nın kopyasıdır. Bunu bahçıvanları Rüstem Ağa'nın “Çenene bir sakal tak, Paşa Efendi'nin kendisi...” Ayverdi (2012, s.32) deyişinden anlayabildiğimiz gibi büyükbabasını yakından tanımak isteyen Aliye'ye Sezâî Nur Bey'in söylediği şu sözlerden de çıkarabiliriz:

“Sen babama çok benzersin Aliye... O da senin gibi uzun boylu, koyu lâcivert gözlü, sarı saçlı, beyaz tenli idi.” Ayverdi (2012, s.19).

“(...) seneler geçip büyüdükçe, bana, babamı unutturmayan en canlı hâtıra sen oldun...” Ayverdi (2012, s.20).

Yine bu konuda annesi Fikriye Hanım'ın sözlerini örnek olarak gösterebiliriz:

“Esâsen kızını da sevmemesine başlıca sebep İrfan Paşa’nın rûhî ve maddî varlığının benzeri olması, mütefekkir başı, formaliteyi mühimsemeyen karakteri idi.” Ayverdi (2012, s.42).

İktibas edilen bu metinlerden de anlaşılacağı üzere Aliye, büyükbabasının hem ruhen hem de bedenen birebir kopyasıdır. Aynı zamanda annesinin Aliye’yi büyükbabasına olan bu benzerliği nedeniyle sevmediğini görüyoruz. Ayrıca Aliye’nin sürekli düşünen, formaliteleri mühimsemeyen, büyükbabasının ruhunun olgunluğuna sahip bir genç kız olduğunu öğreniyoruz.

Olay örgüsü boyunca Aliye’nin karakter yapısı, düştüğü manevi boşluk bizzat kendisinin anlatımlarından da ortaya çıkar. Bunun romanda pek çok örneğine rastlarız. Bunlardan biri, Aliye’nin Sezâî Nur Bey ile İrfan Paşa’nın tablolarını seyredip bu tablolar üzerinden kendini yaratan kuvvet hakkında konuşmaları sırasında vuku bulur/cereyan eder: Baba-kız İrfan Paşa’nın yaptığı tablolara bakarlarken Aliye birden “Secde Eden Kadın” adlı tablonun önünde durarak: “Ben pek küçükken bu levhanın karşısına geçer: ‘Ah şu kadın başını yerden bir kaldırsa...’ derdim. Halbuki şimdi, ‘Ne mesut kadın, başı secdeden bir an bile kalkmıyor...’ diyorum” Ayverdi (2012, s.16) der. Aliye’nin değişimini bir kez daha gözler önüne seren bu sözlerin ardından baba-kız arasında Aliye’nin hissettiği manevi boşluğu gösteren bir diyalog gerçekleşir. Babası, Aliye’ye mutlu olmak için secde etmek mi lazım geldiğini sorunca Aliye: “Orasını pek bilmiyorum... fakat şu muhakkak ki, kendini yaratan kuvvete boyun vermek ve onun kudretine karşı hiçliğini bilmekteki zevk, kudret ve varlığı kendinde zanneden kimsenin cehâletine elbette tercih olunur. Fakat bu secdeye lâayık olan Allah’ı nerede bulmalı?” Ayverdi (2012, s.16) der. Bunun üzerine babasından Allah her yerdedir cevabını alan Aliye, kendisini yaratan Tanrı’yı yakından görmek, tanımak istediğini söyler. Ancak babasından bu konuda da cevap alamaz. Sorusu cevapsız kalan Aliye, babasına, bugüne kadar kendisinin maddi bilgiler doğrultusunda yetiştirildiğini ama ruhî bünyesinin teşekkülünde ona hiçbir konuda yardımcı olunmadığını, ruhunun bu eksik ve çürük tarafını İstanbul’a gelip de büyükbabasının dünyasını keşfedince fark ettiğini ancak büyükbabasının notlarının da anlaşılmaktan çok uzak ve kapalı olduğunu ve bunu kendi başına yapamayacağını ifade ederek büyükbabasının notlarından birini okur:

“Dünyâda her şey güzeldir. Çirkinlik yoktur. Mâdemki her şey bir sebep ve maksat uğrunda, aynı kuvvet tarafından yaratılmıştır, o halde bu büyük kuvvetin fenâ ve çirkin bir şey îcat etmesi imkânsızdır.

Fenâlık ve çirkinlik denen şey, güzellik ve iyiliğin bir derecesinden ibârettir.”
Ayverdi (2012, ss.17-18).

Bu ve buna benzeri notları okuyan Aliye, babasına hitaben insanların yaptığı onca kötülükleri nasıl iyi bir şey olarak kabul edebileceğini sorup bunları kendisine anlatmasını ister. Sorularına cevap alamayan Aliye, büyükbabasının notlarının nasıl girift konular olduğunu anlatmak istercesine okumaya devam eder:

“Her uğradığın musîbet, kendi fiilî ve kavî hareketlerinin eserleridir. Birinden tokat yerken, kendinin de kime tokat vurduğunu veya vurmamak niyetinde olduğunu veyahut başka bir sûretle etrafını rencide ettiğini düşün! Düşün. Zîra en geniş hazîne insanın kendi varlığıdır. Bu, öyle bir sonsuzluktur ki, şu koskoca dünya onun köşesinde toz zerresi gibi kalır.” Ayverdi (2012, s.18).

Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere, insanın başına bir felaket geliyorsa bunun sebebi yine kendi hareketlerinde saklıdır yani bir insandan dayak yediğinizde bunun sebebi sizin daha evvel yaptığınız bir hatadır, bir başkasına zarar vermenizdir. İnsanoğlu düşünürse kendisi de bunu görecektir. Yine aynı insanoğlu kendi varlığının bir hazine değerinde olduğunu ve kalbinde kocaman bir dünya sakladığını da bu vesileyle görecektir. O zaman anlayacaktır ki kendi varlığının yanında bu dünya bir toz zerresinden ibarettir.

Tasavvufun özünü oluşturan bu satırlar bize Şeyh Galip’in: “Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen/ Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen”⁴ mısralarını hatırlatır. Bu mısralarda olduğu gibi İrfan Paşa’nın asıl anlatmak istediği şey, insanın büyük âlem, kâinatın ise küçük âlem olduğu düşüncesidir. Bilindiği gibi dinimizde “Yerlere ve göklere sığmayan Allah’ın mümin kulunun kalbine sığması” meselesi vardır ancak Aliye, hayatı boyunca aklî bilgilerin ışığında yoluna devam ettiği için İrfan Paşa’nın anlattığı bu sözlerin delalet ettiği kavramları layıkıyla anlayamamaktadır. Bunun için de sık sık İrfan Paşa gibi birine ihtiyaç duyduğunu dile getirmektedir.

---

⁴ İskender PALA, Kronolojik Divan Şiiri Antolojisi, 2004, İstanbul, Kapı Yayınları, s.264

Yine bu konuda Aliye, İrfan Paşa'nın "Tefekkür" isimli tablosunun önünde dururken büyükbabasının defterinde yer alan "Tefekkür"le ilgili bölümleri okur:

"Tefekkür, benim güzel arkadaşım, sen beni bırakma, ben sensiz olamam! İrfan kendini bildi bileli tefekkürdedir. Neyi fakat? Kendi hiçliğini ve bütün eşyâda, bütün yaratılmışlarda gördüğü ilâhî şuur, azamet, saltanat ve hikmeti!

Her bir zerre ile kendini gösteren bu azametten habersiz olan insan kalabalıklarının bîçâreliğini...

Bir an, kendinin rabbânî kudrete karşı yokluğunu bilerek yaşamamanın, beşeriyet kirleriyle yıllarca yaşamaktan daha âlâ ve faydalı olduğunu...

Maamâfih tefekküre nihâyet mi olur?"

(...)

"Ey insan, Allah sana akıl vermiş, niçin yaratıldığını düşünmen için. Göz vermiş, her bir varlıkta onu görmeyi için. Kulak vermiş, her sadâda onu dinlemeyi için, Allah nerede, ben onu görmüyorum dersin şunu bil ki, o, gizli değildir. Her şey, her gördüğün o... gizlilik yok! Gizlilik de görmezlik de sende... Eğer onu sana göstermeyen şu vücûdun kesâfetini ortadan kaldıracak olursan, onun gizli olmadığını, bütün mevcudatla kendini göstermiş olduğunu ve senden görünenin de gene o olduğunu kolaylıkla görürsün. Ama her yaratılmışta bu kabiliyeti aramak olmaz. Bir köre, güneşi niçin görmüyorsun, denebilir mi? İşte bu gibi kimselerin de hakîkati görmeyişleri, mânevî körlüklerindedir.

Maamâfih anadan doğma bir körün on beş yirmi sene sonra birdenbire gözlerinin açıldığı da vâkidir. Şu halde, tamâmen kabiliyetsiz zannedilen bir kimsede de birdenbire hakîkate karşı istîdat uyanabilir.

Fakat tefekkür aşksız olmaz; aşkı olan da hakîkatten uzak kalmaz. İnsan aşkla öyle bir hâle gelir ki, çok defa kendi söyler, kendinden kendi öğrenir." Ayverdi (2012, ss.23-24).

İnsanoğlu niçin yaratıldığını, kim tarafından yaratıldığını ve sonunda nereye döneceğini düşünmelidir. Eğer insan denen eşref-i mahlukat bunu düşünürse nihayetinde kâinattaki her şeyin Allah'ı işaret ettiğini, hatta kâinatta O'ndan başka bir şey olmadığını idrak eder. Böylelikle hakikati örten perde aradan kalkar ve kişi Allah'ın varlığında yokluğunu görür. Ancak bunun için var oluş sebebini

düşünmelidir. Var oluş sebebini düşünen insan görür ki bir aşk üzerine vücut bulmuştur ve ancak aşka sahip olan kişi düşünme hassasına sahiptir. Bu yüzden tasavvufta tefekkür etmek önemli bir ibadettir.

İrfan Paşa, görüldüğü üzere burada yaratılış nazariyesini anlatır. Âlemin yaratılmasının sebebi aşktır. Tanrı'nın aşk-ı zatî nedeniyle kendini görmek ve göstermek istemesi üzerine âlemi ve âlemin en değerli varlığı olan insanı yaratmıştır. İnsan kendi varlığını ortadan kaldırırsa kâinatta aşktan başka bir şey olmadığını görebilecek ve hakikate engelsiz ulaşabilecektir. İrfan Paşa, notlarında sık sık buna vurgu yapar. Gene İrfan Paşa notlarında birlik âlemine (vahdet-i vücûd) salt aşkla ulaşılabilceğini, aklın bunu kavramada yetersiz olduğunu anlatır. Yine dünyada tam marifetin aşkı bilmek olduğunu, ona sahip olmayanın ölüden bir farkı bulunmadığını, can çekişme denen şeyin aşksız kalmak olduğunu, aşktan habersiz olan kişilerin ise yaratılış nedenini bilmediklerinden hakikate asla ulaşamayacaklarını belirtir. İrfan Paşa'ya göre ruhun olgunlaşıp kemâle erebilmesi için en değerli köprü aşktır.

İrfan Paşa'nın aşkla, manayla ilgili notlarını okuyan Aliye, "Tefekkür" tablosunun ne amaçla yapıldığını anlamaktadır. Ancak anlayabildiklerinin yanında anlayamadıkları Aliye'nin bocalamasına neden olur. O, bu şaşkınlık içerisinde kelimelerin işaret ettiği anlam dünyasına bir örümceğin ağlarına dolanması gibi daha da sarılır, bağlanır. Onun için Aliye, hayatı gerçek manası ile anlayan, dünyevî zaafardan, ihtiraslardan kurtulmuş bir İrfan Paşa'ya ihtiyaç duymaktadır. İrfan Paşa gibi birini bulursa onun dünya görüşünü, yaşanan bir inanç sistemi hâline getirip hayatının içine karıştırabilecek, büyükbabasının büyük bir aşkla bahsettiği o âleme ayak basabilecektir. Bu arayışla etrafını inceleyen Aliye, ister istemez, yıllardır dirsek çürüttüğü hocalarını değerlendirmek mecburiyetinde kalır. Ona göre hocalarının bilgileri, aklın sınırlarını aşmadığı için İrfan Paşa'nın o engin bilgisinin yanında çok basit ve boştur. Hayatı maddeden ibaret görmeyen Aliye'ye göre bu maddî bilgiler, insana özgürlüğünü veremez ve hocaları ne kadar maddî bilgilerle dolu olsalar da, manevî açıdan da o kadar boştur. Aliye, romanda böyle insanları – kendisi de dâhil olmak üzere- yarım insan olarak nitelendirmektedir. İşte Aliye, tam manasıyla bir insan olabilmek için kendisine yol gösterecek, karanlıkta yolunu aydınlatacak birine ihtiyaç duymaktadır. Aliye bu kişiyi bulamadıkça İrfan Paşa'nın notlarına sığınmaya devam eder:

“Ruh, ceset âleti, ceset vâsıtası ile ya sâfileşmek sûretiyle tekâmül eder, beşeriyetin üstüne çıkar; yâhut toprağa mensup hayvânî vasıflarla kirlenip tabiat zindanında kalarak aslında aslına erişmeye muktedir olamaz. İşte bu gibi kimseler kendilerini, yükselere çıkmış kimselerden zannetmek cehâletinde bulunurlarsa da o büyüklerin cilâlanmış gönülleri, bunların yalanını haber verir. Çünkü bu gönüller ayna gibidir. Eğer sen ayna ve terâziye iki yüz sene hizmet de etsen, böyle diye ki: Ey ayna benim çirkinliklerimi güzel göster, sen de ey terâzi, benim kötü hallerimi az göster, ben size bu kadar hizmet ettim, yalvarırım, bu hizmetlerim mukabilinde beni haddimden ziyâde gösterin noksanımı göstermeyin!

Ayna ve terâzi hiç kimsenin tehdit ve ricâsından dolayı doğruyu göstermekten sükût eder mi? Onlar, ulu mihenklerdir, bu teklifinden dolayı sana derler ki: “Ey iz’ansız, kendini maskara etme... Hiç tasavvur olunur mu ki, ayna ve terâzi olsun da bunlarda hîle bulunsun? Fakat korkma, bu ayna gibi olan gönüller her gördüklerini söylemezler. Zîra onlara gayptan bir ses gelir: Sus ey sâfi söyleme, dudağını sözden bağlı tut ve denizin dibi gibi ol ki, gürültü ve dalga, derinliklerde yoktur. Denizin yüzünü buruşturan rüzgârın, derin sulara hükmü geçmez.”

“Mânâ önünde sûret zebundur; yâni sûreti tahrik eden mânâsıdır. Mânâ nasıl isterse öyle eder ve sûret, bu emre karşı, ben bunu yapmam, demeye kadir olamaz.

Harfler ve sözler, insanın nefesi olmadan vücut kisvesi giymediği gibi, nefes de Büyük Akl’ın irâdesi olmadan mânâ kastına muktedir olamaz.

Şu halde hakikat ve mânâ hasebiyle bütün mevcûdat harfleri ve kelimeleri gerek ulvî gerek süflî bir olan o Akl’ın görünmesinden başka bir şey değildir.

Çünkü iki âlem de onun nakşıdır. Nakşı ne demek, kendidir.

Eğer birliği yakînen görmek istersen aşk ele getir ki kendi hakikat ve mânânın feleğine ve birlik göklerine çıkasın, bu sûretle vücût ve zaman kayıtlarından silkinip kendini bulasın!” Ayverdi (2012, ss.37-38).

Ruhtan, birlik âleminden, manadan bahseden bu notlar; Aliye’nin insanlık anlayışı bakımından büyük adımlar atmasını sağlar. İrfan Paşa’nın, üzerindeki olumlu anlamdaki bu tesiri onun çevresine bakışını, yaklaşımını da etkiler. Bu bağlamda romanı incelediğimizde Aliye’nin, kendisi için düzenlenen “vedâ çayı” için gelen insanlara bakışını ele alabiliriz:

Aliye eğitimini tamamlamak için kısa bir zaman sonra Berlin'e gidecektir. Fikriye Hanım, eğlence tiryakisi bir insan olduğundan bundan istifade ederek perşembe günü için "vedâ çayı" Ayverdi (2012, s.28) adı altında bir ziyafet düzenler. Fikriye Hanım'ın samimi dostları o gün vaktinden evvel gelir. Bahçede otururlarken Perihan Hanım tarafından Aliye'nin nerede olduğunun sorulması üzerine Fikriye Hanım, kızını aramaya gider. Ancak bu sırada Fikriye Hanım'ın dostları, fırsattan istifade ederek Fikriye Hanım'ın dedikodusunu yaparlar. Aliye, istemeden de olsa, bunlara kulak misafiri olur. Fikriye Hanım, Aliye'nin odasına girip dostlarının onu sorduğunu söyleyince Aliye, annesine onların dost intihap edilecek kimseler olduğuna inanmadığını, dost denilen insanların dostlarıyla alay etmeyeceklerini, bu insanların "rûhî şahsiyeti kıvam bulmamış kimseler" Ayverdi (2012, s.45) olduğunu, bu tarz insanların övdükleri kişileri bir anda paçavra gibi yerden yere fırlatabileceklerini söyler. Fikriye Hanım kızının bu söylediklerine çok sinirlense de gülümseyerek misafirlerinin karşısına çıkar. Bunu gören Aliye, annesine hayret etmekten kendini alamaz. Çünkü biliyordur ki şu anda annesi öfkeden yerinde duramamakta, karşısında duran şu insanlardan nefret etmekte ancak buna rağmen hakiki simasını gizleyebilmektedir. Bunun üzerine Aliye, İrfan Paşa'nın: "İnsanın çektiği elem ve gönül darlığı, dünyaya olan iltifat ve bağlılığı nisbetiyle artar." Ayverdi (2012, s.47) sözünü hatırlar. Burada anlatıcı, Aliye'nin bu insanlara bakışını şu şekilde anlatır: Anlatıcıya göre Aliye, bu ikiyüzlü insanlarla beraber bulunmak istememekte ve bu insanların eğlence uğruna yaptıkları iğrençliklerden tiksiniyor. Ona göre bu insanlar, dedikoduyla gıdalanmaktadırlar. Bunun içindir ki Aliye, bu insanlardan uzak durmakta ve düşünce itibarıyla farklı karakterlerde olsalar da sadece Selma ile arkadaşlık etmektedir. Anlatıcı, burada, Selma ile Aliye'nin geçmişlerine, ilişkilerine ve karakter yapılarına yer vererek Aliye'nin daha iyi tanıtılmasını sağlamıştır. Buna göre Selma, hayatta sık görülen sâde, dümdüz ve tatmin olması kolay bir varlıkken, Aliye hayat muammasını çözmek için bitmez tükenmez bir enerjiye sahip yılmaz, yorulmaz biridir. Ancak bu ikisinin birleştikleri ortak noktalar da vardır. "İkisinin de insânî hisleri kuvvetli, ikisinin de estetik duyguları zengin, kültürlü, zekî ve zarifteler." Ayverdi (2012, s.48).

Görüldüğü gibi Aliye; insânî duyguları güçlü, estetik duygusu zengin, kültürlü, zeki ve zarif biridir. Onun estetik yönünün zengin olduğunu, zaten İrfan Paşa'nın tablolarını değerlendirişinde de görebiliriz. Ayrıca ziyafet günü komşuları Ulviye

Hanım'a eşlik eden Doktor Cevat'la dans hakkındaki konuşmalarından ve bestenigâr peşrevi çalınca onu büyük bir vecdle dinlemesinden de çıkarabiliriz. Aliye'nin karakter yapısının ortaya konulabilmesi için bu bölümlere burada yer veriyoruz:

Aliye ile Selma yemekten sonra çınarların altında oturmaya giderler. Doktor Hüsnü ile Doktor Cevat, Aliye ile Selma'ya eşlik ederler. Bahçede otururken Doktor Cevat, dansı ikiyüzlü insanlara benzettiğini, dans denilen hareketlerin insanların cinsî taşkınlıklarını bir nevi toplum tarafından disipline edilmiş şekli olduğundan bahseder. Aliye'ye göre ise dans denilen bedensel hareketler estetik bir ihtiyaç sonucu doğmuştur. Buna misal olarak zeybek oyunlarını, millî-mahallî hareketleri verir ve bu hareketlerin, dans denilen türün ortaya çıkışının amacını gösterdiğini ve bu hareketler neticesinde Mevlevî semalarının ortaya çıktığını anlatır. Bunun üzerine Doktor Cevat, şimdiki dansların farklı bir amaçla yapıldığını, erkeklerin belini kavradıkları kadınlara karşı şehvî menfaatlerinin bulduklarını, kendi arzusuyla bunlardan uzak durmakta büyük bir zevk bulduğunu anlatır. Doktor Hüsnü'nün ikazı üzerine Aliye'ye samimiyetin bir kusur telakki edildiğini söyler. Aliye de, kendisinin samimiyet denilen duygunun hayranı olduğunu, onun takdir edilmediği zamanlarda bile bir meziyet olduğunu ifade eder.

Bu satırlar Aliye'nin dansa bakışını ve bu konudaki bilgisini ortaya koyması bakımından önemlidir. Ayrıca Aliye'nin Doktor Cevat'a söylediği sözlerden samimi bir insan olduğunu ve onun kendisi gibi samimi insanlarla sohbet etmekten zevk aldığını söyleyebiliriz.

O gece saz eşliğinde fasıllar çalınca Aliye, gerek annesinin yaşayış tarzından dolayı gerekse Avrupa'da eğitim görmüş olmasından mütevellit, Türk müziğini yakından bilmediği için utanç duymaktadır. Ayrıca o gece yeni keşfettiği Türk müziğini hayranlıkla dinlemekten kendini alamamıştır. Daha sonradan öğrendiğimiz üzere Selma'dan Erzurum Türküsü'nü öğrenip bunu piyano eşliğinde çalıp söyleyecektir.

Burada görüldüğü üzere Aliye, yeni bilgilere, kültürlere her zaman açıktır ve bu konuda büyük bir hoşgörüyü sahiptir. Ayrıca öğrendiği halk türküsünü Batı'ya ait bir enstrümanla çalabilecek sentezde bir kişiliği de bulunmaktadır.

Aliye, ziyafet gecesi tanıştığı Doktor Cevat'ın düşünce itibariyle kendisine benzediğini fark etmekle beraber aradığı rehberin o olmadığını da anlamıştır. Ona

göre Cevat, olgun bir ruhtan ziyade olgunlaşmaya aç bir insandır kendisi gibi. Böyle olmakla birlikte Aliye, kimseyle konuşmadığı konuları Doktor Cevat’la konuşmaktan zevk alır. İade-i ziyaret için annesiyle Ulviye Hanımlara gittikleri gün, Doktor Cevat’la Allah, gayb âlemi, kendini bilme ilmi, mana gibi konular hakkında sohbet ederler. Yine o gün ilk defa Kerim Bey’den konuşulur. Doktor Cevat, Kerim Bey’den kendisini öğrendiğini, bu dünyada kendini öğrenmekten daha değerli bir ilim olmadığını ve ancak insanın kendini bilmekle cehaletten kurtulabileceğini anlatır. Yine hakikati maddede değil manada aradığını, ancak maddî zevklerden de baş çevirmediğini, mana bir ummansa maddenin bu ummanda bir katre olduğunu ve gayba inanmaya mecbur olduğumuzu dile getirir. Aliye de, gayba inandığını çünkü yeri geldiğinde bazı olaylara müdahale edemediğini, yani kendi irademiz dışında vuku bulan olayların olduğunu, lakin buna rağmen inandığı şeyi görmek istediğini söyler. Doktor Cevat da, herkesin kendisini yaratan kuvveti tanınması gerektiği ve her hadisenin o kuvvetin istemesi neticesinde ortaya çıktığını ifade eder ve Marc Orel’in “Rabbânî kuvvetlerden istimdat etmeden hiçbir şey hayra sevkedemezsin.” Ayverdi (2012, s.71) sözünü söyler. Aliye’ye Marc Orel’den bahseder. Bu ikiliye Doktor Hüsnü de eşlik eder. Aliye, Cevat’ın getirdiği Marc Orel’in kitabından sözler okur:

“Hayat bir mücâdele ve yabancı bir menzilde duraklama, ölümden sonra kalan zafer ve şan ise bir gölge, unutulmaya mahkûm bir hiçtir. O halde bu seyâhatte bize kim rehber olabilir? Yalnız bir şey, tek bir şey ki o da felsefedir.” Ayverdi (2012, s.78).

Aliye burada felsefeden maksadın manevi bilgiler olduğunu, zira felsefenin kendi içindeki zıtlıklardan ötürü sakat taraflarının bulunduğunu söyler. Cevat, Aliye’ye katılmakla beraber felsefenin bir ruh ilmi olmadığını yalnızca ruh ilminin bir basamağı olduğunu, felsefenin zan ve şüpheden ibaret bulunduğunu ve insan için en dehşetli şeyin şüphe olduğunu anlatır. Bu konuşma Fikriye Hanım’ın kalkmasıyla son bulur. Burada Aliye’nin Ulviye Hanımlardan ayrılırken annesinin şımarıkça ve çocukça hareketlerinden mahcup olması, onun olgun karakterini bir kez daha ortaya koyar.

Aliye’nin olgun kimliği ve hayata bakışı, Selma’nın köşke geldiği gün ortaya çıkar. Aliye, Selma’yı beklerken bir yandan da İrfan Paşa’nın notlarını okur. Bu notların birinde ruhun devamının aşkla olduğu, var olan her şeyin aşktan dolayı vücut bulduğu, aşka sahip olanın ebedîlerden olacağı, ölümün ona yaklaşamayacağı anlatılır. Yine İrfan Paşa’nın “Büyüklerin sözlerinden kendim için topladığım

öğütler” diye başlayan vecizelerin”den Ayverdi (2012, s.89) ruhun devasının kötülüklerden uzak kalmak demek olduğu, suçlu kişiye kendi ayıbının yeteceği, cefaya katlanmak istemeyenin dünyaya bağlanmaması gerektiği, ilmin sonuna varmanın imkânsızlığı, insanın iyiliğinin yük olmakta değil yâr olmakta bulunduğu ile ilgili metinler okur. Aliye, Selma’nın gelmesiyle okumaya ara verir. Selma, Aliye’ye çok fazla kitap okuduğunu, hayatın biraz da dışında dolaşmasını, kendisinin hayatın vecizelerinden başka bir şeye daha tahammül edemeyeceğini, hayatın eğlenceli bir yolculuk olduğunu ve onu hoş geçirmeye bakmak gerektiğini söyler. Aliye, bu cevap üzerine ona hayatta hep güzel şeyler olmadığını, hoş olmayacak olaylara mani olup olamayacağını, hayatın ölümle son bulmadığını, kendisinin ölümden sonraki hayata hazırlandığını ve yine kendisinin hayatı bilerek severek yaşadığını anlatır. Yine Selma’nın hayvanla insanı karşılaştırması üzerine Aliye, insanoğlunun iradesini istediği gibi kullanabildiği gün insan olacağını söyler. Ardından arkadaşının canını daha fazla sıkmamak adına mevzuyu değiştirir.

Aliye’nin hayata karşı bakış tarzını veren bu satırlarda, ayrıca onun evine gelen birine ne kadar nazik davrandığını, karşısındakini incitmemek adına nasıl dikkatli hareket ettiğini de görmüş oluyoruz. Burada Aliye’nin düşünceli ve anlayışlı kişiliği ortaya konulur.

Selma’nın köşkte bulunduğu o gün Aliye ile Selma, Doktor Hüsnü’nün Selma ile evlenme isteğini konuşurlar. Aliye, Selma’nın bu konuda istekli oluşuna üzülür çünkü Selma’nın evleneceği Doktor Hüsnü’nün onun için uygun biri olmadığını düşünmektedir –ki romanın sonunda Aliye’nin düşüncelerinin doğruluğu gün yüzüne çıkacaktır. Zaten Hüsnü, Selma’yla Aliye’ye güçlü hislerinden dolayı evlenmiştir. Çünkü Hüsnü’ye göre Aliye’de beşerî olmayan bir hâl bulunmaktadır ve Aliye’deki bu hâl Hüsnü’yü korkutmuş, dolayısıyla o da hemen Selma’ya yönelmiştir. Lakin romanda Hüsnü’nün Aliye olan hisleri sık sık vurgulanmıştır. Hüsnü’nün bu hislerine karşılık Aliye, ona bir şey hissetmemekte ve hep mesafeli yaklaşmaktadır. Romanda da görüleceği üzere Aliye; güzellik, yakışıklılık gibi şekle ait unsurlara itibar etmemektedir, onun için manevi güzellikler önemlidir.

Bütün bunlar ve romanda Aliye’nin sık sık İrfan Paşa gibi birine ihtiyacı olduğunun vurgulanması onun yakında böyle biriyle tanışacağını ipuçlarını vermektedir. Ayrıca romanda İrfan Paşa’nın hatıralarında sürekli “K” rumuzlu birisinden bahsedilmesi, anlatıcının kurgu boyunca İrfan Paşa’nın “Aşk ve Bakış” adlı

tablosunun ve bu tablonun karşısındaki genç tıbbiyelinin fotoğrafının üzerinde bilhassa durması da bunun bir göstergesidir. Bu bağlamda romanda Aliye, babasına yazdığı mektuplarda “Aşk ve Bakış” tablosunun sahibine ve İrfan Paşa’nın hatıralarında bahsettiği kişiye farkında olmadan nasıl bağlandığını, onu nasıl etkilediklerini anlatmıştır.

Aliye, Berlin’e gitmek için yola çıkmıştır. Aliye, yolculuk esnasında da büyükbabasının birlik âleminden, insanın asıl manasından, insanın bu dünyadaki yolculuğundan, her şeyin zıddıyla var olduğundan, kâinattaki her şeyin insanda toplandığından(İnsanın büyük âlem olduğunu) ve bütün bunlara görebilmek için aşka sahip olmak gerektiğinden ancak o zaman tam anlamıyla insan olunabileceğinden bahseden notlarını okur. Bu notlar, Aliye’nin ruhî bünyesinin teşekkülüne zemin hazırlamaktadır.

Aliye, Berlin’e gittikten sonra babasına iki mektup yazar. Bu mektuplardan Aliye’nin iki kere tiyatroya, bir kere de sinemaya gittiğini öğreniyoruz. Burada Aliye’nin entelektüel kişiliğini görüp vaktini nasıl geçirdiği hakkında bilgi sahibi oluyoruz. Ayrıca Aliye’nin komşuları Kerim Bey’in oğlu Feyzi ile tanıştığını bilgisine de ulaşıyoruz. Bundan sonra yazdıkları mektupları Aliye babasına göndermez. Yazılan ama gönderilemeyen mektuplardan Aliye’nin Kerim Bey’le tesadüfen tanıştığını ve bu tanışıklıktan kısa bir zaman sonra sürekli Feyzi’nin odasında sohbetlerde bulduklarını öğreniyoruz. Zaten Aliye, Kerim Bey’i daha ilk görüşünde “Aşk ve Bakış” tablosundaki kişi olduğunu anlamış ve tuhaf bir hisse kapılmıştır. Büyükbabasının “K” rumuzuyla bahsettiği kişinin o olduğunu da daha sonradan öğrenir. İrfan Paşa’nın hatıralarından gıyaben tanıdığı Kerim Bey’le Aliye Tanrı’dan, onun kudretinden, aşkın gücünden, ruhtan, manadan konuşurlar. Kerim Bey’in Aliye’deki etkisini ve hayatında nasıl bir dönüm noktası olduğunu göstermek için burada bu diyaloglara yer veriyoruz: Aliye, Kerim Bey’e hakikati arayan kişinin, onu felsefede değil gönül bilgisinde bulabileceğini söyler ve manadan konuşmak istediğini belirtir. Bunun üzerine Kerim Bey, aklın manevi bilgileri kavramada yetersiz olacağını, eğer hakikatse söz konusu olan onun kalpte mevcut olduğunu, ruhun olgunlaşmasını sağlayan gücün aşkıta bulunduğunu, aşkın insanı özüne ulaştırdığını ve aşkın bildirdiği gerçeklerle aklın bildirdikleri arasında sonsuz bir fark bulunduğunu anlatır ve Mevlânâ’nın “Benim vücûdum kabından hakikat denizine yol vardır; benim o deryâ ile alış verişim vardır. Gerçi bir katreyim; fakat bende umman

gizlidir. Bir zerreyim; fakat bende güneşler gizlidir.” Ayverdi (2012, s.157) sözlerini, İbni Arabî'nin “Eşyâ hakîkî vücûdun sûretlerde görünüşünden ibârettir.”, “Hilkat Mutlak Vücûd'un âdemden varlık âlemine geçmesinden ibârettir” Ayverdi (2012, s.158) sözlerini ekleyip Kur'ân'daki “Her nereye yüzünüzü çevirerseniz Hakk'ın bir yüzü oradadır.” Ayverdi (2012, s.158) ayetini söyler. Daha sonrada söylediklerini sağlamlaştırmak adına İmâm-ı Ali'nin “Görmediğim Allâh'a tapmam” sözünü ve Ebûbekir'in “Hiçbir görmedim ki onda Allâh'ı görmeyeyim.” Ayverdi (2012, s.158) sözünü aktarır. Böylece Aliye, büyükbabasının defterlerinin gözünün önünde açıldığını görür ve kendisi için kapalı bir hazine olan bu sırlar bir bir aralanır. Aliye'deki manevî eksiklikler tamamlanmaya başlar. Böyle olunca Aliye aradığını bulmanın verdiği rahatlıkla mutlu olur.

Aliye, her ne kadar aşka/hakikate aç bir insan olsa da, büyükbabasının aşkla ilgili teorik bilgilerini okusa da müptededir. Kerim Bey bunu bildiğinden ve onun aşk kesilen varlığını yakinen gördüğünden, müşidin müridine anlatması gibi basit bir şekilde Şark dünyasının bilginlerinden örnekler vererek kâinattaki her şeyin Allah'tan başka bir şey olmadığını, aşkın kendisinin Allah'ın varlığında zuhur ettiğini ve hakikate ulaşmanın öncelikle bu birliği görmekle mümkün olabileceğini anlatır. Aliye, ailesinin yaşayış tarzı nedeniyle bilmediği Doğu bilginlerini bu şekilde Kerim Bey'den öğrenmiş olur. Kerim Bey'le Aliye'nin aşk hakkındaki konuşmaları romanın birkaç bölümünde geçmektedir. Bunlardan birinde Aliye Buda'nın yaşamak ve hayatın, marifet ve aşk demek olduğunu ve bunlardan uzak yaşayanlara insan bile denemeyeceği hakkındaki sözlerini söyleyip Buda'ya hak verdiğini belirtir. Hayatın mihverinin aşk olduğunu düşünen Aliye'ye Kerim Bey hak vermekle beraber onun sadece hayatın değil yaratılışın, kâinatın da mihveri olduğunu belirtir. Ardından Diyojen'le İskender'in meşhur konuşmasını hatırlatarak insanın kalp rahatının sırrını bulması için maddî bilgilerin yeterli olmadığını, zaten insanların bunu bulmak için bir çaba sarf etmediğini, insan için en elzem şeyin kendisini bilmek ilmi olduğunu, kendinin bilmenin ise kolay bir şey olmadığını, bunun için Bergson'un da dediği gibi akli bir kenara koymak gerektiğini, kendini bilmenin, ruhu tasfiye etmenin ancak ve ancak “Mutlak-ı Vücûd”u bilmekle mümkün olduğunu anlatır. Ardından Kerim Bey, İngiliz âlimlerinde Anna Kigford'un “Mânâ ilmi, yalnız bir ilim, bir felsefe, bir ahlâk, bir mezhep değildir. Belki o kendisi, ilim, felsefe, ahlâk ve mezhep olup, diğer ilimler ve felsefeler onun hazırlığı yâhut bozulmuş şekilleri ve ifâdeleridir.” Ayverdi

(2012, s.192) sözünü ve Eflâtun'un "Yüksek bilgiler kitaplarda bulunmaz; insan için onları kendi vicdânı hazînesinden, kendi içinden derin düşünce ve araştırmalarla çıkarmak ve mukaddes ateşi kendi zâtî membaında aramak lâzımdır." Ayverdi (2012, s.192) sözünü anlattıklarını sağlamaştırmak adına verir.

Romanın bir yerinde de Aliye ile Kerim Bey, İrfan Paşa'nın "Mânâları aynı olan kimseler, bir gün olup karşılaşınca, birbirlerine şiddetle yaklaşırlar." Ayverdi (2012, s.166) sözü üzerinden insanın manası bulması ile ilgili konuşurlar. Kerim Bey, "insanın da mânâsı, yüzünden o uyuşturucu maske kalktığı zaman, zamirinde gizli olan mânâyı yâdederek uyanır." Ayverdi (2012, s.167) der ve insanın uyanması için belli bir zamanın geçmesi gerektiğini söyler. Yine insanın bu iç âlemine sahip olmadan evvel ölüden farksız olduğunu, bedeninin iç âlemden mahrum olmasıyla anlam ve şuur bakımından da eksik sayılacağını ve böyle insanların bunları bildikleri hâlde idrak edemediklerini, bunlardan yararlanamadığını ve manası bulamamış bu kişilerin hayat seline karışıp günün birinde kaybolacaklarını, bu yüzden de insanın en büyük zevkinin kendini bilmekten ileri geldiğini anlatır.

Aliye'nin İrfan Paşa'nın notlarından okudukları ile Kerim Bey'den öğrendikleri paralellik içermektedir. Aliye, İrfan Paşa'nın notlarını okuyup anlamadığı bu birlik âlemi(Vahdet-i Vücûd) ve aşkla ilgili konuları, Kerim Bey sayesinde anlamakta ve bunları içselleştirebilmektedir. Kerim Bey'den önce İrfan Paşa'nın notlarını okuyarak zamanın nasıl geçtiğini anlamayan, hatta bu yüzden günlük ihtiyaçlarını bile ihmal eden Aliye, şimdi ise artık tamamen zevk dalgasında yüzmekte ve manevi ilmin ona bahşettiği mutluluk içinde yaşamaktadır. Artık aşkla içli dışlı olan Aliye, bir süre sonra kendine aşkı bilip bilmediğini bile soracaktır ama hemen ardından bu soruyu yersiz bularak "Hiç aşkı bilmeseydi bugünkü Aliye olabilir mi?" Ayverdi (2012, s.177) sözünü söyler. Kendisini ucu bucağı olmayan bir âleme sürükleyen büyük bir kuvvet olduğunu düşünen Aliye, âdeta bir volkan hâline gelen gönlünün içine baktığı zaman orada gördüğü hayalden korkarak kendini geri çeker. O, gördüğü bu manzaradan kaçır ve Kerim Bey'e aşkını kimseye bahsetmemeye karar verir.

Romanda Aliye'nin bir değişim ve dönüşüm yaşadığını gösteren pek çok ifade bulunmaktadır. Öncelikle Aliye, babasına yazdığı mektupta kendisi için yumurta ile civciv benzetmesini yaparak kendisindeki değişimi ortaya koyar. Ona göre o, önceden kendisini yumurta gibi hissederken Kerim Bey sayesinde küçük gagasıyla

kabuğunu delen civciv olmuştur. Yine babasına yazıp da göndermediği mektupta kendisindeki değişimi şu sözlerle dile getirir:

“Şimdi öyle bir kuvvete sâhibim ki, yer ve gök birleşse, bendeki bu kuvvetin bir zerresini hâsıl edemez. Kızın, âlemde olmayan bir kuvvete sâhip oldu, çünkü kendinin bir varlığı olmadığını, yaratıcı kuvvete karşı nihâyetsiz derecede zebun olduğunu görerek bildi. Sen de gör baba... Cihanda, cihânı evirip çevirip idâre eden buyruktan, o büyük kuvvetten başka hiç, ama hiçbir şey olmadığını sen de gör... Ben şimdi, “Dünya ve bütün âlemler nerede?” diye arıyorum. Fakat bütün tecessüsüme rağmen o kuvvetten başka bir şey göremiyorum.

Gök, yer, ay, güneş bütün kâinat birer hayal!.. Tek hakikat yalnız o...” Ayverdi (2012, s.199).

Görüldüğü gibi Aliye artık muammaların ortasında değildir.

Aliye'nin kişiliğini veren bir bölüm de Feyzi ile Kerim Bey arasında geçen bir konuşmada ortaya çıkar. Aliye, yukarıdaki pasajın yer aldığı bir mektubu yazarken zatürre ile karışık bir kalp zafiyeti geçirir. Feyzi de Aliye'nin yanına geldiğinde ister istemez bu mektubu okur. Feyzi bu durumu babasına söyleyince Kerim Bey, ona Aliye'nin aşkının masum olduğunu, onun aşkı bu dünyada bulmadığını, bilakis aşkının bizzat kendisi olduğunu söyler.

Aliye, hastalığı süresince yanında ayrılmayan Feyzi'den İstanbul'a gelmesini rica eder. Gelmek istemeyen Feyzi'ye söyledikleri onun olgunlaşmasını göstermesi açısından önem arz etmektedir:

“İyi kötü, güzel çirkin, bütün varlıkların şahsına ve hukukuna hissen hürmet etmezsen, ne babanı, ne de beni sevmiş olursun kardeşim. Zîra bil ki bizi sevmek onlara hissen saygı göstermeye bağlıdır. Çünkü hep birdir, bir de heptir. Küllün içinden herhangi bir şeyi seçmek, ondan nefret etmek, birliğe karşı küstahlıkta bulunmak demektir. Düşün ki bütün bu görünüş âlemi, muazzam bir sanatkârın eseridir, bu itibarla her yaratılmışta ondan bir parça vardır.” Ayverdi (2012, s.221).

Feyzi samimiyetini, dürüstlüğünü bildiği Aliye'yi kırmayarak geleceğini söyler. Burada da gördüğümüz üzere Aliye, gerek İrfan Paşa'dan okudukları gerekse Kerim Bey'den öğrendikleri ile olgunluğa ulaşmış, hatta bu konuda insanlara doğru olanı göstermeye çalışmaktadır.

Romanda Sezâî Nur Bey, Aliye'nin hastalığını duyunca Berlin'e gider ve kızını İstanbul'a getirir. Fikriye Hanım, Kerim Bey'in Aliye'yi methetmesinden ötürü kızına çok sıcak davranır. Burada da Aliye ile Kerim Bey birlikte vakit geçirirler, beraber Göksu'ya giderler. Göksu'nun meşhur kır kahvesinde çay içip sandalla geri dönerler.

Romanın sonlarına doğru Feyzi'nin İstanbul'a gelişi nedeniyle Kerim Bey'in evinde bir ziyafet verilmektedir. Aliye o gün güzelliğiyle göz doldurmaktadır. Aliye'nin fizikî güzelliğiyle manevi güzelliği bir uyum oluşturmaktadır. O gece Doktor Hüsnü, Aliye'nin Kerim Bey'le bir ilişki yaşamasından endişelenerek Aliye'yi bir şırıngayla zehirler. Ardından Selma'yı kolundan yaralayıp kendisi de intihar eder. Aliye ile Selma, Kerim Bey'in müdahalesiyle kurtulur.

Romanı etraflı bir şekilde okuduğumuzda Aliye'nin bir mürit gibi yansıtıldığını görürüz. Kurgu boyunca Aliye hep olumlu özellikleriyle ele alınmıştır. Dedikoduyu sevmeyen, dürüstlüğü ile dikkati çeken, karşısındakine kendi kendisiyle konuşuyormuş hissi veren bir karaktere sahiptir. Aynı zamanda boş vakitlerini İrfan Paşa'nın notlarını okuyarak, tefekkür ederek geçirir. Bu notlar onu manasız meşgaleler ve zevklerle meşgul olmaktan alıkoyar. Berlin'de Kerim Bey ile tanışıp onunla sohbetler ettikten sonra ise Aliye, zaten büyükbabasının zemin hazırladığı varlığı ile de kendini bulacak ve artık kâmil insan mertebesine ulaşacaktır. Bir bakıma okumalarla başlayan eğitim, sohbetlerle istenilen noktaya ulaşacaktır.

Juliette Maurain (Ateş Ağacı) karakterinin kim olduğu, nasıl bir fitrata sahip bulunduğu, çevresi, çevresindeki insanlarla ilişkileri, insanların (burada kastedilen bilhassa Cemil Canoğlu'dur) onun üzerindeki etkisi ve bütün bunlar neticesinde oluşan kişiliği, okuyucuya, genellikle romanın asıl kahramanı konumunda olan Cemil Canoğlu'nun gözünden, bazen de Juliette'in amcası Max Frapie'nin anlatımlarından ve Juliette'in bizzat kendi söylemlerinden, yani kahraman anlatıcı denilen bakış açısıyla nakledilmektedir.

Juliette; romanda gerek “sun'îlik ve lâubâlilikle sakatlanmamış zekâsı” Ayverdi (2014, s.110) gerek şahsî fikirleri ve engin kültürüyle gerekse fiziksel güzelliğiyle çocuk denebilecek yaşta dikkati çekmiş Fransız asıllı bir jeologdur. Amcası Max'in anlatımlarından öğrendiğimize göre Juliette, çevresinin kendisine karşı gösterdiği bu sevgi ve ilgiden dolayı hiçbir zaman kibre kapılmamıştır; hatta onda kendini bildi

bileli maruz kaldığı bu iltifatlara karşı bir kayıtsızlık, önemsemezlik söz konusudur. Yine amcasından öğrendiğimize göre o, etrafında bu kadar varlıklı/zengin talipleri arasından kendisini, samimi ve içten bir aşkla seven bir yüzbaşı ile evlenir. Ancak daha evliliklerinin üçüncü yılında Juliette, Madagaskar’da görevinin başında olan eşini, yerel bir hastalıktan kaybeder. Eşinin vefatı ile Juliette, tekrar bir sevgi çemberiyle kuşatılır. Ancak o, eşinden sonra kimseyle hissî bir münasebette bulunmaz.

Burada -yazar tarafından romanda açık bir şekilde belirtilmese de – Juliette’in evliliği, onun dünya görüşüne dair önemli ipuçlarını barındırmaktadır. Ona methiyeler düzenler arasında zengin biriyle evlenip her türlü maddî imkânlarla sahip olabilecekken bunları elinin tersiyle itip kendisini gerçekten sevdiğine inandığı yüzbaşıyla evlenmesi onun maddî ihtirasları olmayan, aksine manevî kıymetlere değer veren biri olduğunu gösterir. Ayrıca böyle bir ilgi karşısında kibirlenmemesi ve kişiliğinden ödün verecek herhangi bir harekette bulunmaması onun olgun bir insan olmaya eğilimli bir ruha/yapıya sahip olduğunun kanıtıdır.

Romanın aktüel zamanında Juliette, Petit Parisien gazetesinde yazar olarak çalışmaktadır. Yirmi altı yaşında olan Juliette, günün birinde hem Anadolu’nun jeolojik yapısını yakından görmek hem de dinlenmek maksadıyla Türkiye’ye seyahat etmeye karar verir. Aslında bu seyahatin gerçekleşmesinde iki sene evvel Juliette’in oryantalist olan arkadaşının: “Siz Türkiye’ye bir seyâhat yapın, zîra hamurunuz o topraklardan çalınmış.. fakat size Türkiye gösterilmesin; orayı kendiniz görün!” Ayverdi (2014, s. 117) sözü de etkili olmuştur. Arkadaşının bu sözü, Juliette’in manevî kişiliği hakkında bize ipucu vermektedir.

Mudanya’dan vapurla gelen Juliette’i Vali Rasim Bey’in ricası üzerine Cemil Bey alır. Bu Cemil Bey’e verilmiş bir rehberlik görevidir. Cemil Bey, Juliette’i görür görmez etkilenir. Cemil Bey’e göre onda “bir âlim kuruluşundan ve bir muharrir tecessüsünden ziyâde, anlaşılması ve idâre edilmesi müşkül, derin bir çeşitlilik var.”dır. Ayverdi (2014, s.101). Cemil Bey’in Juliette’den etkilendiğini gösteren bir bölüm şu sözlerle dile getirilir:

“Bu ne geniş fihristli bir kitap... Bu ne muvaffakiyetli ve süratli bir atlayış. Kışla yazı, gece ile gündüzü bu ne mahâretli birleştiriş, gülerken ve konuşurken, beyaz muntazam dişlerini şimşek süratiyle ortaya koyan dudakları, en şuh en hareketli bir

kadına âit.. Fakat kaşlarının âmir kudreti altına saklanmış gözleri, derin, esrarlı hatta sert denecek kadar mütehakkim ve koyu bir tefekkür îtiyâdiyle de dalgın.” Ayverdi (2014, s.102).

Bu satırlarda görüldüğü üzere Juliette’in bedensel güzelliğiyle manevi güzelliği bir uyum içerisindedir. Onun derin ve olgun kişiliği bedenine özellikle gözlerine yansımıştır. Cemil’in ilk dikkatini celbeden onun bu yönü olmuştur.

Yine Juliette’in manevi portresini çizen bir bölüm, otelde çay içerken ortaya çıkar. Çay masasında karşılıklı otururlarken Cemil’in hayatını öğrenen Juliette, Cemil’in Avrupa’da iki doktora eğitiminden sonra basit bir ilkokul öğretmeni olmasına şaşırır. Gayriihtiyari Cemil’e yakın davranır. Juliette’in hızlıca değişen ruh hâline şahit olan Cemil, onun psikolojik tasvirini şu şekilde yapar:

“Bu kadar süratle değişebilen his maskesine hiç tesâdüf etmedim. Bir an gergin, uyanık ve ateşli, bir an düşünceli ve derin; bir an mûnis, mûti ve sâkin. Fakat her bir tavrından zekâ ve tetkik kudreti taşan bir tip.” Ayverdi (2014, s.105).

Görüldüğü gibi Juliette; ruhunda her türlü zıtlıkları, farklılıkları barındırabilen, insanlar tarafından anlaşılması zor bir karaktere sahiptir. Onun bu hâli Cemil Bey’i derinden etkilemiş, süratle ona yaklaştırmıştır.

O gün Juliette, Cemil Bey’in kendisine edeceği refakatten rahatsızlık duymasından endişe ettiği için bir açıklama yapma gereği duyar. Ona göre o, her gördüğünü dile getiren sevimsiz, fırsat düşkünü bir mesleğe sahiptir, lakin bununla birlikte yabancı bir memlekette arkadaşına ihtiyacı olan basit ve samimi biridir. Cemil Bey, Juliette’in ne demek istediğini gayet iyi anlar ve ona bu refakatten zevk aldığını ve bu konuda en az onun kadar samimi olduğunu söyler.

Juliette’in karşısındaki kişinin kendisini bir şeyler için zorunlu hissetmemesi için yaptığı bu açıklama onun ne kadar anlayışlı, düşünceli ve samimi bir insan olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca onun gazetecilik mesleğine olumsuz bakışını görebilmekteyiz.

Daha ilk günden Juliette ile Cemil Bey, çeşitli konularda (Doğu-Batı medeniyetleri, ilim, yaratılış nazariyesi, insanın gayesi, aşk vb...) sohbetlerde bulunurlar. Edilen bu sohbetler ve Cemil Bey’in şahsiyeti, kendi manasını arayan Juliette’in bir değişim yaşamasına vesile olacaktır. Aynı şekilde kendisi farkında olmadan, düşünce yapısı itibariyle benzediği Cemil Bey’i de olumlu yönde etkileyecektir. Biz Juliette’in

romandaki değişimini göstermeye çalışmak adına Juliette ile Cemil'in diyaloglarına burada yer vereceğiz. Bu anlamda ele alabileceğimiz ilk bölüm, Juliette'e sorulan "Neden jeolog oldunuz" sorusu üzerine gerçekleşen diyalog olacaktır. Cemil Bey tarafından kendisine yöneltilen bu soruya Juliette, eski cedleriyle alakasını arttırmak için jeolog olduğu cevabını verir. Cemil Bey, Juliette'e cedlerinin yalnız topraktan mı ibaret olduğunu sorar. Juliette, "ele gelmeyen" Ayverdi (2014, s.107) cedlerini tanıyamayacağı, "manevi köklerinin nerelere kadar uzandığını"n Ayverdi (2014, s.107) araştırma ile bulunamayacağı yolunda cevap verir. Belli ki Cemil Bey, Juliette'e aslını aramasını telkin eder. Evet, insan topraktan gelmiştir ama Tanrı ona ruhunu üflemiştir. Dolayısıyla insanın aslı Tanrı'ya dayanır. Bu noktada da Juliette "...mânevî ecdâdımızı bilmek için vâsitalara mâlik değiliz." Ayverdi (2014, s.107) deyiverir. Bu bir anlamda kişiyi vahdete ulaştırarak yollar demektir. Hâlbuki Cemil Bey'in anlayışında vasıta olmadan da Tanrı'ya ulaşma söz konusudur çünkü ona göre "-Vâsıta, uzak ve ayrı varlıkları birleştirir. Halbuki geçmiş de sizsiniz, gelecek de. Kendinizi tanımanız; işte hem aradığınız vâsıta, hem de gâye" Ayverdi (2014, s.107) diye düşünür.

Bu konuşmalarla Juliette, Cemil Bey'e kendisi için Türkleri tanımanın önemli olduğunu söyler. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi Juliette, Türkiye'ye bir anlamda kendini tanımak için gelmiştir. Bu çerçevede mesleğinin ihtimale yakın zanlar üzerine kurulduğunu, ilimde ilerlemedikçe cehillerinin arttığını, her gün önlerine dağ gibi meçhuller yığıldığını belirtir. Bütün acizliklerine, çaresizliklerine rağmen üzerinde durdukları ilim kollarını genişletmenin, bunun için uğraşmanın kendisi için bir zevk olduğunu ekler. Ayverdi (2014, ss.107-108-109).

Juliette'in bu konuşmaları onun katı/sert bir bilim adamı olmadığını gösterir. Üstelik manevi konularla ilgili büyük bir istidada sahip olduğu anlaşılır. O, buraya gelirken aslında manevi açıdan hazırdır. Zaten amcasının deyişine göre o, esasen "çok iyi ve aydınlık bir kadındı" Ayverdi (2014, s.175) Cemil Bey'e göre kendisi ile Juliette arasında komşu iki tarlanın arasında bulunan çalı çırpı bile yoktur; onlar düşünce tarzı itibariyle birbirlerine çok yakındırlar. Cemil Bey'in gözünde Juliette "başı başına zıtlarla âhenk bulmuş bir dünya"dır Ayverdi (2014, s.110).

Juliette ile Cemil Bey, Bursa'da şehrin içini gezerler. Burada Cemil Bey, onun çok güçlü bir sanat hassasiyetine sahip olduğunu fark eder. Aynı gün akşam çayını içerlerken Juliette, Türkiye'nin bilhassa İstanbul'un çok güzel bir yer olduğunu, bu

güzelliğini de Türklerin haysiyetinden, alçak gönüllüğünden aldığını söyler. Bu konuda Bonneval'in, Decamps'ın sözlerini nakleder. Juliette yaptığı açıklamanın devamında Türklerin şekilden ziyade ruha önem verdiğini bunun da Türklere çok yakıştığını belirtir. Buna karşılık Avrupalıların çok şekilperest olduğunu ama içe hiç önem vermediklerini, ruhu ihmal ettiklerinden kendilerine eğlence çıkarmak adına türlü rezilliklerde bulduklarını anlatır. Yine Juliette, insanlardaki bu maddileşme hareketinin onlardaki ahlâkı, fazileti, manevi esasları yok ettiklerini düşünmektedir. İnsanların ruh ve bedenden mürekkep olduğunu, bir tarafın ihmalinin, diğer tarafının aşırı şımartılmasının dolayısıyla maddenin de mananın da önemini kaybettiğini ifade eder. Bunun üzerine Cemil Bey de şu açıklamalarda bulunur: Toplumunu kemiren bu maddileşme hastalığını, gelecek nesil manevi bir merhemle şifalandıracaktır. Fertlerin dolayısıyla cemiyetlerin, bazı sabit fikirleri vardır; lakin bu fikirlerin değişmesi için çok basit bir neden yeterli olabilmektedir. Mesela bir insanın dünkü hisleri ile bugünkü hisleri tamamen farklıdır. Bunu yapan bir kuvvet vardır ve insanoğlu bu kudrete karşı hiçbir müdahalede bulunamaz yalnız bir tarihçi gibi izlemekle yetinebilir. Bunun için Cemil Bey, Juliette'in mesleğini de örnek göstererek onun toprağa ait bütün olayları bilimsel bir şekilde açıklayabileceğini ama oluşlarına engel olamayacağını söyler. Yine insanların aslen bildiklerini zannettiklerini ancak yakinen gördüklerinde bilmediklerini anlayacaklarını anlatır. Bu durumu, masallarda sütineleri tarafından güneşin ne olduğunun anlatıldığı şehzadelerin, günün birinde, yeryüzüne çıktıklarında gerçekten güneşin ne olduğunu öğrenmelerine benzetir. Cemil Bey'e göre biz de bu tabiat denilen zindandan çıkmadığımız sürece en azından başımızı kaldırıp bakmadığımız sürece asla maneviyat güneşinin ne olduğunu öğrenemeyeceğiz. Cemil Bey'e göre hayat, cambazın üzerinde gezindiği iptir, iman da ipin üzerinde yürüyenin elinde tuttuğu değnektir. Eğer insan kendini güvende hissetmek istiyorsa imanına sıkı sıkı sarılmalıdır.

Daha sonra Cemil Bey, madde ile mana arasındaki ilişkiye değinir. Ona göre insan mana ile dirilmedikçe heykelden farksızdır. Madde denilen şey, mananın kapısıdır. Yine madde yolken, mana hedefdir. Bir perdeden ibaret olan maddeyi ortadan kaldırmadıkça manaya ulaşılamaz ama mana, hiçbir zaman insanın madde yolunda ilerlemesine de engel teşkil etmez. Ayverdi (2014, s.113-114-115-116).

Bu açıklamalardan sonra Cemil Bey, aslında bu kadar uzun konuşup ısrarla bir şeyleri söylemenin doğru olmadığını belirtir. Bunun üzerine Juliette, onun bu konuda yanlış düşündüğünü, insanların bildiklerini bildirmeye, gördüklerini göstermeye borçlu olduklarını söyleyip şöyle devam eder:

“Faraza ben bir hatip olsam, konferanslarımın mevzûunu, yalnız inandığım ve benimsediğim kıymetler teşkil eder. Bir romancı olsam hayâta bir seyirci gibi bakıp gördüklerimi yalnız sanat meftunlarını tatmin edecek ölçüler içinde gösteren “metteur en scene” olamam. Ona, korumak istediğim idealden bir çeşni karıştırırım. Bir ressam olsam, fırçamın diline içimin dilini, boyamın rengine duygumun rengini bulaştırırım.” Ayverdi (2014, s.116-117).

Bu satırlar Juliette’in hayata bakışının özeti gibidir. Şüphesiz ki o, amcası Max’in mektuplarından öğrendiğimiz ‘Toprağın Dili’ adlı kitabı, şöhret olmak için değil bu amaçla yazacaktır. Zaten Cemil’e yazdığı mektupta onun bu ilim dalını seçmesinin iki nedeni vardır: Biri cemiyetine borcunu ödemek, ikincisi de hilkatın azametini bu sahadan seyretmektir. Ona göre meşhur olmak, insana acı ve elem veren bir duygudur.

Juliette, Cemil’le edilen bu sohbetler neticesinde anlar ki hürmet ve sevgi beslediği dostları, arkadaşları ve diğer insanlar arasından anlaştığı ilk kişi Cemil Bey’dir. Romanın geneli incelendiğinde de görülecektir ki hem yaşayış biçimleri hem de düşünce yapısı itibariyle bu iki kişi her konuda birbirlerini tamamlamaktadır.

Romanda Cemil Bey’le ‘aşk’ hakkında sohbet ettikleri akşam, Juliette’in kişiliğini daha yakından tanırız: Juliette, bahçede gezerlerken Cemil Bey’e: “-Memleketiniz ne güzel Cemil Bey... Siz bu eşsiz memlekete yakışan insanlarsınız; sanki tertemiz olmanız için hilkat sizi mânevî bir süzgeçten geçirdikten sonra dünyâyâ salmış. Düşününüz ki bir cevizi bile tam lezzetiyle yemeye elverişli kılmak için, onu kabuklarından hatta, özüne yapışık olan ince zarından soymak lâzımdır. Yalnız insan değil, onun katı kabuğunun atılması lüzûmunu, bir karga bile hayvan içgüdüleriyle düşünür ve yapar.” Ayverdi (2014, s.122) der ve açıklamasına devam eder. Juliette’e göre her şeyde atılması gereken fazla bir kısım bulunmaktadır ki öze ulaşılabilsin çünkü asıl önemli olan özdür. Hayvanların bile akıl ettiği bu durumu insanoğlu görmezlikten gelmektedir. O insan ki kendi katı kabuğunu soymaya bile lüzum

görmemekte; bu yüzden de hakiki olanı görememektedir. Ardından Juliette, insanı hakikate yaklaştıran kuvvetin aşk olduğunu söyleyen bir kitap okuduğunu söyler.

Juliette'in söylediği bu sözlere baktığımızda onun bir arayış içerisinde olduğunu görmekteyiz. Pek çok kitap okusa da, doğuştan buna istidadı bulursa da o hâlâ istediğini bulamamış; öğrendiklerini de içselleştirememiştir. Bu yüzden o aradığını bulabilmek için Türkiye'ye gelmiştir. Burada Cemil Bey'le tanışması onun aradığını bulduğunun işaretidir çünkü ona göre Allah, Cemil Bey'i manevi bir süzgeçten geçirerek dünyaya gönderilmiştir.

Cemil Bey, Juliette'in aşk üzerine söylediği bu sözler üzerine kendisi de sıkıntılarının hakikate erişmeyi engelleyen o kabuğu zamanla aşındırdığını, ama o kabuğu ezip parçalayan asıl kuvvetin aşk olduğunu söyler. Ardından Cemil Bey, Juliette'e aşkın ne olduğunu sorar. Bunun üzerine Juliette, aşkın söze gelmekten ve izah edilmekten çok uzak olduğunu; bu yüzden onu tarif edemeyeceğini, yalnız aşkı tanıyanlarla dolu bir dünyada hiçbir kötülüğün bulunmayacağını ifade eder. Ayverdi (2014, s.124).

Cemil Bey'e göre dünyada aşktan başka hiçbir şey yoktur. Kâinattaki bir zerreden gezegene kadar her şey aşkın kendisidir ve bunlardan herhangi birine saygısızlık etmek, aşkın kendisine saygısızlık etmektir. Kâinata hiçbir şey boşuna değildir. Eğer fena, kötü olan bir şeyi ortadan kaldırmaya çalışırsak dünya terazisinin dengesi bozulur. Cemil Bey'e göre biz bunları sevmek zorunda değiliz, ama saygı duymak mecburiyetindeyiz.

Bu açıklamalar bizi, yaratılış nazariyesine götürmektedir. Bilindiği gibi kâinatın ve kâinatın en değerli varlığı olan insanın yaratılmasının nedeni aşktır. Burada da Cemil Bey, aslında bunu Juliette'e anlatmaktadır.

Havanın serinlemesi üzerine Juliette ile Cemil Bey içeri girerler. Juliette, öğrenme iştiağıyla dolu olduğundan biteviye konuşmaya devam eder. İçeri girdiklerinde bu sefer Juliette, Cemil Bey'e insanların dağlara benzediklerini, yani nasıl ki her dağ yankı yapmıyorsa her hakikat de her insanda yerini bulamaz der. Ona göre aşkın kendisi sonsuz olsa da bu her aşk için geçerli değildir. Buna karşılık Cemil Bey, Juliette hak vermekle birlikte her aşkın, aşkın kendisi olmadığını ama herkeste muhakkak aşkın bir şeklinin bulunduğunu, öyle ya da böyle her insanın gayesinin aşk olduğunu anlatır. Yine Cemil Bey'e göre her insan, sahip olduğu istidat gereğince bir şeylere gönül verir; lakin beşerî olana ilişip kaldığı için ilahî aşka ulaşamaz. Akıl

gözünün dürbünü olan aşka sahip biri için görülmeyen hiçbir gizlilik kalmaz. Ayverdi (2014, s.126-127-128).

Bir mürşit-mürit ilişkisini hatırlatan diyalog sonunda Juliette, Cemil Bey'den dünyanın tek bir ruh ve vücuttan teşekkül ettiğini ve insanoğlunun tek gayesinin aşk olduğunu öğrenir.

Romanda Juliette ile Cemil Bey, ertesi gün Uludağ civarını gezmeye giderler. Orada İdris Kâhya'nın oğlu, Juliette'e Cemil Bey'le yarış yapmasını teklif eder. Juliette bunu reddederek benliği tahrik eden hiçbir şeyden zevk almadığını, iddia ile yükselmeye çalışmanın insanı küçük düşürdüğünü ve şeref için iddiaya kalkışmanın çocukça bir savaş olduğunu söyler.

O gün bütün gün Juliette ile Cemil Bey gezerler. Cemil Bey, Juliette'in kendisini bu kadar iyi anlamasından, ruhuna bu kadar yakın olmasından endişe duyarak Juliette'in yaptığı gezilere bir bahane bularak iştirak etmez. Yalnız Juliette'in gideceği günün öncesi eşlik eder. Cemil Bey'in hisleri de karşılıksız değildir. Juliette, aşkını dile getirmese de davranışlarıyla Cemil Bey'e hislerini ortaya koyar. O gün Cemil Bey'in birkaç gün Juliette ile gezmelerine gelmemesinin verdiği duygu ile Juliette, atını hızlı sürer ve attan düşerek yaralanır. Ertesi gün Mudanya'ya giderken aniden rahatsızlanan Juliette'i şoför, Cemil Bey'in evine getirir. Sabaha kadar baş başa bir gece geçirirler. Juliette, Cemil Bey'in eşinin geleceğini öğrenince hemen İstanbul'a dönmek ister. Cemil Bey onunla gelecektir. Juliette bunu kabul etmez ve şunu söyler:

“-Ben seven bir kadına bu ıztırâbı verecek kadar bayağı bir ruh mu taşıyorum Cemil Bey? Aramızda bir kadın ve çocuk başı olduğunu biliyordum; fakat karınız, kocasıyla kendi arasında bir başka kadın olduğunu hiç bilmemelidir. Söz veriyor musunuz? Haydi söyleyin karınız beni hiç tanımayacak, bu kâbusu hiç hissetmeyecek değil mi?” Ayverdi (2014, s.154).

İktibas edilen bu metin Juliette'nin olumlu kişiliğini ortaya koymasından bakımından önemlidir. Görüldüğü gibi Juliette, evli olduğu için Cemil Bey'in kendisiyle gelmesine izin vermeyecek olgunlukta biridir. Şüphesiz ki Juliette, Cemil Bey evli olduğu için ona hiçbir zaman aşkını itiraf etmemiş, hatta bunun için sözlerini seçerken dikkatli davranmış, hesaplı konuşmaya çalışmıştır. Romanda da gördüğümüz üzere o, yanlış anlaşılabilir sözlerini hemen ya düzeltme yoluna gitmiş ya da yanlış anlaşılmamak için bir açıklama yapma gereği duymuştur. Bütün

bunların tek sebebi, Cemil Bey'in evli olmasıdır. Biz burada Juliette'in özverili, fedakâr ve feragat sahibi bir insan olduğunu görüyoruz.

Romanın bu kısımlara kadar Juliette'in Cemil Bey'e hislerini yalnız davranışlarından ve Cemil Bey'in aktardıklarından öğrenebiliyoruz. Bundan sonraki bölümlerde ise Juliette'in Cemil Bey'e duygularını, aşkının Juliette'teki tesirini, Max tarafından Cemil Bey'e getirilen mektuplar vasıtasıyla, bizzat Juliette'in kendi ağzından öğrenme şansını elde ediyoruz. Kurgu gereği romanda Juliette gideli tam iki sene olmuştur. Cemil Bey, ona kaç kere mektup yazmışsa da hiçbir şekilde cevap alamamıştır. Günlerden bir gün Max adında biri gelip Cemil Bey'e bir tomar kâğıt bırakır. Bu mektuplarda Juliette'in hayatı, amcası ve Cemil Bey'in ondaki tesirine ait pek çok bilgi bulunmaktadır. Biz, burada konumuz gereği Juliette'in yaşadığı değişimi ortaya koymak adına onun Cemil Bey'e olan hislerini ve bu aşkın onda nasıl bir etkiye neden olduğunu söz konusu edeceğiz.

Saygı duyduğu kuvvetlerin en büyüğü olarak gördüğü aşkı Juliette, Cemil Bey'de bulmuştur ve Platon'un dediği gibi Cemil Bey'i sevmekle kendi yarısını bulmuş ve tamamlanmıştır. Yazar, onun Cemil Bey'e hislerini şu sözlerle net bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Zevkler, ıztıraplar, azaplar, beklenmedik hâdiseler, seyâhatler, hâsılı gündelik hayâtın tabîî şartlarını herhangi bir sûretle aşan vak'alar, ruhta vakitsiz bir olgunlaşma ve hisleri çabuk çabuk işleyip istikrâra götürme yolunda en kavî âmiller, en usta sebeplerdir.

Fakat ben bütün hâdiselerin diline lüzum kalmadan, onların hâsıl edeceği neticeyi sende buldum, seni tanımakla buldum, dersem, bana gülen olur mu? O bana gülmek isteyenlere sende bulduğum hudutsuz zevki anlatmak için, bir dakika Juliette olmalarını ne kadar isterdim.” Ayverdi (2014, ss.163-164).

Yine Juliette, Cemil Bey'i tanıdıktan sonra nasıl değiştiğini şu cümlelerle anlatır:

“Ömründe aynaya bakmamış kimse, nasıl kendini tanımazsa, ben de ancak seni gördükten sonra kendimi en hurda çizgilerime kadar öğrendim.” Ayverdi (2014, s.170).

İşte Juliette, Cemil Bey'in şahsiyetinden o derece etkilenmiştir ki aşk denilen duygunun âlemden ayrı bir şey olmadığını idrak etmiştir ve aşkın, insanoğlunda mevcut bulunduğunu bilmektedir. O yüzden de neden Vadî-i Mukaddes'te Musa'nın

ağacı ateş şeklinde gördüğünü anlamaktadır. Çünkü Musa içinde mutlak bir ateşle yanmaktaydı ve onun ihtiyacı ateş olduğu için ona Allah ateş şeklinde tecelli etmişti. Juliette, kendisi ile bu kıssa arasında bir benzerlik bulmaktadır. Ona göre o da şiddetli bir aşkla yanmaktayken o aşk ona insan şeklinde tecelli etmişti. O yüzden de o, bu aşka koşarak gitti.

Bu satırlar Juliette'in beşerî bir aşktan ilahî aşka yönelmesini göstermesi açısından önemlidir. Onun bu hâli, amcası Max'in dikkatini çekmiş ve amcasına göre yeğeni, bu hayret verici değişikliğiyle tam iki senedir bizzat güneş olmuştur. Ayverdi (2014, s.175).

Romanın sonunda Max'in anlatımlarından öğrendiğimize göre Juliette, yaptığı bir seyahat sonucu hastalanarak vefat eder.

Romanı dikkatli bir şekilde incelediğimizde görüyoruz ki Juliette Maurain; manevi derinliğinden dolayı çevresiyle arasına set kurmuş, etrafının ilgi ve alâkasından mutluluk yerine usanç duymuş, hiçbir şekilde maddiyatın peşinde olmamıştır; bununla birlikte sürekli kendini geliştirmiş, kültürüyle görgüsüyle çevresini kendine hayran bırakmış bir kişidir. Ayrıca alçak gönüllülük, ağırbaşlılık gibi güzel meziyetlere sahip bu kadın, nerede nasıl konuşması gerektiğini bilen, her türlü farklılıkları bünyesinde barındıran biridir. Türkiye'ye kendini bulmak için gelen Juliette, Cemil Bey'de bulduğu mana yakınlığı ile –bunda Cemil Bey'in şahsiyeti bilhassa etkili olmuştur- kendini tamamlamış, romanın sonunda olgun insan mertebesine yükselmiştir.

Leylâ (Yaşayan Ölü) adlı kadın kahramanımızın geçmişi, ailesi, çevresi, insanlarla ilişkileri, insanların (Hattat Gerçek Çelebi, Ayşe, Ekmel Haydar...) onun üzerindeki etkisi ve bütün bunların neticesinde şekillenen kişiliği, kimi zaman Leylâ'nın bizzat kendi ruh hâlini anlattığı bölümlerle, kimi zaman da Seniye'nin Leylâ hakkında sarf etmiş olduğu cümlelerle yani kahraman anlatıcı denilen bakış açısıyla okuyucuya tanıtılmaktadır.

Leylâ; romanda annesini ve babasını pek küçük yaşlarda kaybettiği için “bütün zevki, kesesinin kuvvetine dayanarak, muhîtinin kasıp kavuran müstebit, mütehakkim bir büyük anne” Ayverdi(2012, s.32) tarafından büyütülüp yetiştirilmiş bir genç kızdır. Leylâ'nın Seniye'ye yazdığı mektuplar vasıtasıyla öğrendiğimize göre Leylâ, çocukluğundan beri büyükannesinin bu “şiddetli yaratılışını, hükmediciliğini ve aşırı

kibrini” Ayverdi(2012, s.32) sevmeyip eleştirmekle birlikte ister istemez, tıpkı onun gibi gururlu, inatçı, asi ve bencil bir karaktere sahip olmuştur. Bu durum ona göre ya büyükannesinin karakterinin mirasçısı olmaktan kaynaklanmaktadır ya da onun karakterini benimsemekten ileri gelmektedir. Öyle ya da böyle Leylâ’ya göre bu vasıflar onda iğreti durmaktadır ve günün birinde muhakkak yok edilecektir. Aslında burada Leylâ’nın bir dönüşüm yaşayacağıının ilk ipuçları verilmektedir.

Leylâ’nın kibirli ve şımarık bir yapıya sahip olmasında -şüphesiz ki- yetiştiği aristokrat ve entelektüel çevrenin de etkisi vardır. Sadrâzam Halil Paşa’nın torunu ve Âyan Reîsi Reşit Bey’in kızı Leylâ’ya ailesinden muazzam bir servet/miras kalmıştır. Onun bu serveti, etrafında çok fazla insan bulunmasına neden olmuştur. Bunlar öyle insanlardır ki Leylâ’nın yüzüne gülerken arkasından dalga geçmektedir.

“Yüzüme gülenlerin arkamdan yağdırdıkları hiciv, istihfaf, istihzâ okları ile mânevî kametim delik deşik olmuştu.” Ayverdi(2012, s.35).

Aristokrat geçinen bu ikiyüzlü, çıkarıcı ve vefasız insanlarla yaşayan Leylâ, zenginliğin ona sağladığı iltifatlar ve imkânlar nedeniyle şımarık ve kibirli biri olmuştur. Lakin buna rağmen Leylâ’nın ruhu azap ve keder içindedir. Bu ortamda onun tek dostu, çocukluk arkadaşı Seniye’dir. Leylâ, Seniye’yle büyümüş, birlikte okumuş ve mezun olmuşlardır. Ancak Leylâ, bulunduğu ortam nedeniyle Seniye’den bile şüphelenir hâle gelir; onun kendisine çıkar için yaklaştığını düşünür.

Bu satırlardan anlaşılacağı üzere Leylâ, aslında mutlu değildir. O, menfaatçi, ikiyüzlü ve sahtekâr olmayan, samimi kimseleri yanında istemektedir.

Gün gelir bir gün Leylâ, hem büyükannesinin nüfuzundan kurtulmak hem kendisinde var olan bazı olumsuz taraflarını (asi, bencil, kibirli ve şımarık olması gibi) ortadan kaldırmak hem de bunaldığı bu çevreden uzaklaşmak için fizik öğretmenini olarak Konya’ya gider. Zaten Leylâ uzun zamandır bunu istemektedir.

“Ancak gözümü dünyâya açtığım günden îtibâren, benliklerini, menfaat, vefâsızlık ve yalan mihveri etrâfında döndüren refahlı insanlar kfilesinden uzaklaşarak içtimâî seviyeleri ve mâlî kudretleri, daha mütevâzı, daha sâde olmalarını îcap ettiren orta sınıf arasına karışmak istiyordum” Ayverdi(2012, s.32).

Bu metin Leylâ’nın karakter yapısına ışık tutması bakımından önemlidir. Görüldüğü gibi Leylâ, yetiştiği ikiyüzlü çevreden uzaklaşmak ve daha mütevâzı, daha sade yaşayan insanlar arasına karışmak istemektedir. Bu da onun, kibirli ve şımarık

ruhunun altında maddiyata önem vermeyen, samimiyet ve alçak gönüllülük gibi manevi değerlere aç bir insan olduğunu gösterir -ki bir fizik öğretmeni olarak Konya gibi bir yere gitmesi de bunun en önemli göstergesidir.

Leylâ, Konya’da İstanbul’daki gibi sahtekâr insanların bulunduğunu görünce hayal kırıklığına uğrasa da İstanbul’a dönmez. Bunun yerine insanlarla ilişkilerini keserek ders dışındaki saatlerini, özel işleriyle ve tercümeleriyle geçirir. Lakin ilk zamanlarda Leylâ, kendisini büyük bir boşlukta yalnız hisseder. Öyle bir hâle gelir ki iş hayatını tercih edip İstanbul’dan ayrıldığına pişman olur. Leylâ, ilk zamanlardaki bu ruh hâlini şu cümlelerle dile getirir:

“Benim yalnızlığım, ıssız bir çölün, yâhut tenhâ bir dağ başının kimsesizliğine benzemeyen bir yalnızlıktı. Belki hakîkaten cemiyetten soyunmuş, uzaklaşmış olan kimse için bir sükûn ve tesellî ciheti bulunabilir; fakat ben ki hesapsız bir insan kalabalığı arasında olmama rağmen yalnız ve kimsesizdim. Çünkü, gövdesi menfaat ve kanatlarından biri yalan, biri riyâ olan dostluk kuşuna yem olmak istemiyordum. Dünyânın timsâli olan bu kuş, etrâfımda döndükçe ondan dehşet ve ikrahla kaçıyordum. Büyük annemin dünyâsında öğrenmiş olduğum dostluk mefhûmu, îtibar ve şerefleri yerinde olanlara yüz gösteren yanar döner bir menfaatten ibâretti.” Ayverdi(2012, s.34).

Leylâ’nın tanıdığı bu insanlar, onda bir güvensizlik hissi doğurmuştur. Burada - yazar tarafından açık bir şekilde belirtilmese de- küçük yaşlarda annesini ve babasını kaybetmesi de buna neden olmuştur diyebiliriz. Yine bu güvensizliğin bir diğer nedeni, Seniye’nin kuzeni Macit’le yaşadığı ayrılıkla biten ilişkisidir. Hüsrarla biten bu ilişki, ister istemez onun aşka bakışını da değiştirmiştir. Bütün bunlar Leylâ’nın güven duygusunu zedelemiş ve onun insanlardan uzak durmasına neden olmuştur.

Bu yalnızlık içerisinde Leylâ, bir gün üç sene evvel Güzel Sanatlar’ın bir çayında tanıştığı tezhip ve minyatür bölümünü okuyan Ayşe ile karşılaşır. Ayşe, Leylâ’yı evine davet eder. Leylâ, hem bu kızı merak ettiğinden hem de hissettiği bu yalnızlıktan kurtulmak adına Ayşe’nin evine gider.

Ayşe’nin evine giden Leylâ, çok sıcak karşılanır ve hatta kendi gururundan, kibriden ve yapmacık hareketlerinden çok mahcup olur. O ilk ziyaretinden sonra sık sık bu ailenin yanına gider. Burada bizim için önemli olan Leylâ’nın olumlu anlamda bir değişim yaşamasını sağlayan romandaki bu şahıslardır. Bu şahısların

Leylâ'yı tanımamızda çok önemli bir yeri olacağı için kişilerle Leylâ'nın ilişkilerine değinmemiz gerekecektir. Öncelikle Ayşe'nin dedesi Hattat Gerçek Çelebi ile Leylâ'nın ilişkilerine yer verelim.

Leylâ, o gün “kökleri sâdece asırlardan gelme eski Türk sanat örnekleriyle dolu” Ayverdi(2012, s.37) bu evde, “tezhîp ve hat sanatıyla az çok alâkalı olan herkesin âşina olduğu” Ayverdi(2012, s.36) Hattat Gerçek Çelebi ile tanışır. Hattat Gerçek Çelebi öyle bir insandır ki kendisinde menfaat, ihtiras gibi sefil duygular bulunmaz. O, karakteriyle, yaşam felsefesiyle insanların ruhunu şekillendirir; bu yönüyle insanların iç huzuru bulmasını sağlar. Onun kişiliği, evin dekoruna bile sinmiştir. Leylâ da ilk gördüğü andan itibaren Gerçek Çelebi'nin kişiliğinden, yaşam felsefesinden etkilenmiştir. Leylâ, mesleğinin (fizik öğretmeni) ona verdiği bir bakışla evi inceler; evin dekorunu ve bu dekorun ondaki etkisinden şöyle bahseder: Leylâ'nın dikkatini çeken ilk şey, talik yazıyla yazılmış beyitlerle dolu levhalardır. Leylâ, bilhassa bu talik yazıyla yazılan beyitler üzerinde durur. Leylâ'nın bu anlamda ilk dikkatini çeken beyit şudur:

“Mazhar-ı feyz olamaz düşmeyicek hâke nebat

Mütevâzî olanı rahmet-i Rahman büyütür” Ayverdi(2012, s.39).

Beytin Gerçek Çelebi'nin yaşam felsefesini yansıttığını düşünen Leylâ'ya göre bu ev, bu insanlar, aynı zamanda “Aradığım acaba bunlar mı?” Ayverdi(2012, s.39)sorusunu aklına getirmektedir. Bu yeni ortam ve Gerçek Çelebi, Leylâ'ya farklı, inanç dolu bir âlemin kapılarını aralar. Gerçek Çelebi ile Leylâ'nın mürşit-mürît ilişkisi o günden itibaren başlar. O gün Gerçek Çelebi, Leylâ'ya bu beyitlerle ilgili tek tük açıklamalar yapar. Yine kapıdan Leylâ'yı geçirirken her insanın insan olmadığını ceviz benzetmesi yaparak açıklar.

Leylâ, yine bir gün Ayşe'nin evinde yalnızken Çelebi'nin levha üzerine yazdığı beyitleri okur. Leylâ'da olumlu anlamda bir etkisi olduğu için bu beyitleri buraya alıyoruz:

“Kimi kim bîvefâ dünyâda gördüm, bîvefâ gördüm.”

“Aşktır bâbâ-yı âlem, canlara cânân odur

Bil hakikatte odur giryân u handan cümleden”

“Halk içre bir âyîneyim, herkes bakar bir an görür

Her ne görür kendi yüzün, ger yahşi ger yaman görür.”

“Ya Rab seni hiç bilmeye kadir mi olur ben

Bilse bilir ancak seni sen, bensiz olan ben”

“Âteşest îñ bang-i nây ü nîst bâd

Her ki îñ âteş nedâred nîst bâd” Ayverdi(2012, ss.57-58).

Beyitleri layıkıyla anlamayan Leylâ, bunun üzerine Gerçek Çelebi'nin yazmış olduğu kâğıtları okur. Bu kâğıtlarda kâmil insanın sesinin ateş olduğunu ve bu ateşi bilmek için benliğini bırakıp gerçek kimliğini bulması gerektiği yazılıdır. O gün Leylâ yine okuduğu “Bişnev ez ney çün hikâyet mîkuned/ Ez cüdâyihâ şikâyet mîkuned” Ayverdi(2012, s.59) beyitinin anlamını öğrenmek için Gerçek Çelebi'yi bekler. Gerçek Çelebi, akşamüstü içeri girip Leylâ'nın kendisini beklediğini görünce beyti açıklamaya başlar: Neyin uzaklıklardan şikâyet ettiğini söyleyip açıklamaya devam eder. Gerçek Çelebi'ye göre kâmil insan birlik dünyâsına dalarsa uzaklıklardan şikâyet etmez. İşte neyin uzaklıklardan şikâyet etmesi de kopup geldiği mana âleminin hasretiyle yanmasından kaynaklanmaktadır.

Bu ve bunun gibi sözleri duyan ve bunların anlamlarını idrak etmeye başlayan Leylâ, hakikatin bu ailenin itibar ettiği manevi değerler olduğunu anlar ve kendisine şunu sorar:

“Fakat onlarda takdir ettiğim vasıfları kendimde tahakkuk ettirebilecek miyim? Daha doğrusu ben de onlar gibi dünyâyı beşer gözü ile değil, bir insan gibi yaşayabilecek miyim?” Ayverdi(2012, s.43).

Bu şekilde kendini sorgulamaya başlayan Leylâ'nın Gerçek Çelebi ile manevi sohbetleri de devam eder. Leylâ'nın değişimine vesile olan bu diyaloglara burada yer veriyoruz. Bir gün Leylâ, Gerçek Çelebi'nin rahlesinin üzerinde bulunan kâğıdı okumak ister. Kâğıtta şunlar yazılıdır:

“Cihanda her şey kendi yaratılışına münâsip olan bir şeyi cezbeder. Eğer karşına düşen kimsenin nasıl bir adam olduğunu bilmiyorsan, bak ki, o ne türlü kimseleri kendine dost, arkadaş kılmıştır. Zîra her yavru, anasının ardınca gider ve ona tâbî olur, tâ ki bu hareketiyle, ceddine olan cinsiyeti zuhûra gelir.” Ayverdi(2012, s.64).

Dünyada herkes ve her şey kendine uygun olan şeyi seçer ve ona yönelir. Mesela bir insanı tanımanın en kısa yolu, kendisine kimleri arkadaş edindiğidir. Bununla ilgili

atalarımızın da çok güzel bir sözü mevcuttur “Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.” Çelebi bundan sonraki açıklamalarına şu şekilde devam eder: Nefsin dünyevî olduğunu, insanoğlunun sen ve ben diyerek rütbe sahibi olduklarını, ancak insanın ne kadar yükseğe çıkarsa o kadar sert düşeceğini, insanların nice rezilliklerden sonra perişan olan aklında ilim ve birlik bulunamayacağını ve bu gibi kimselere aşktan söz edilemeyeceğini ve aşkı bilebilmek için pişmek gerektiğini anlatır. Ayverdi(2012, ss.64-65).

Leylâ, Gerçek Çelebi'nin aşkla ilgili görüşlerine, Seniye'nin eşi Ekmel Haydar'la Konya'ya gelmesinden kısa bir süre yaptığı konuşmalarda bir kez daha yer verir. Gerçek Çelebi'ye göre aşk ölümle eşitir. İhtiraslarını, zaafalarını öldürememiş kimsenin aşktan haberi yoktur. Ayverdi(2012, s.116). Yine Çelebi'ye göre aşta ölmeyi bilenler, ölmeden ölüp ölümsüzlüğe kavuşan kimselerdir. O kimseler ki kâmillerdir ve bu kimseler cemiyetlere büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Ayverdi(2012, s.149).

Yine bir gün Gerçek Çelebi konuyla ilgili olarak Leylâ'ya “İnsan, ölmeden yaşamanın sırrına eremez.” Ayverdi(2012, s.151) diyerek sözünü açıklamaya başlar. Bunu yaparken de Leylâ'nın bu konularda acemi olduğunu bildiğinden Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kıssalarından yararlanır. Der ki: Ebûbekir, bütün varlığını aşkla değiştirip beşeriyet kirlerinden kurtulduğu için Hz. Muhammed (s.a.v) “Kim gezer ölü görmek isterse Ebûbekir'e baksın.” Ayverdi(2012, s.151) demiştir. Ardından devam eder: “Düşün ki doğmak demek, bir bakıma ölmek demektir. Ölmek de bir bakıma doğmak demektir. İnsan, insan olarak doğmak için kaç defa ölmüş, dirilmiştir. Bulunduğu devirde ölmüş, başka bir hayat devrinde doğmuştur. Yıldızları gezmiş, cemâdâtı seyretmiş, nebâtât âlemlerini dolaşmış, hayvânat cihanlarında seyâhat etmiştir.

Beşer seyyâhı, hakikat âlemlerinde bir aşk cezbesiyle kendini kaybetmiş, şaşkın, dönmüş dolaşmış, nihâyet beşeriyet âlemine gelmiş burada Tanrı'nın imdâdı yetişmiş: “Ey insan kendine gel, aradığın sendedir” denilmiş. Fakat bunu anlayan anlamış, anlamayan çâresiz kalmıştır.” Ayverdi(2012, s.151).

Burada seyr ü sülûktan bahsedilmektedir. İnsanın ölmeden evvel ölüp özüne kavuşabilmesi için geçirdiği aşamalar anlatılmıştır. Gerçek Çelebi'den aşkın, ruhun ızdırabını susturduğunu öğrenen Leylâ önceden “...beşeriyetin başına musallat olan

en sahte his.” Ayverdi(2012, s.11) olarak aşkı yorumlarken şimdi Çelebi sayesinde en azından aşkı küçümsememektedir. Leylâ, Gerçek Çelebi ve Ayşe sayesinde büyük bir değişim yaşamıştır ve Leylâ, Seniye’ye yazdığı bütün mektuplarda sürekli bunu dile getirir:

“Ben bu çatının altında bir yandan soyundum, bir yandan da giyindim. Buraya geldiğim zaman kibirli, küstah, belki de bencildim. El’an da aynı kötü îtiyatlardan içimde izler olduğuna şüphe etmiyorum; fakat bütün bu zararlı ve tehlikeli vasıfların, açlıktan ölmeye mahkûm bir zindan ehli gibi kımıldamaya mecalleri yok. Benim kötülüklerimi bu insanların meziyetleri, fazîletleri ve büyüklükleri boğazladı. Hislere ferah ve adâletle tasarruf etmenin, zaafpların, ihtirasların üstüne yükselmekle mümkün olabileceğini onlardan öğrendim.

Belki el’an nüksetmek istîfâdında olan zararlı duygularım mevcut. Fakat Ayşe’nin muhîti, onlara afyon almış sancılı bir hasta gibi sükûnet veriyor.

(...)

Vaktâki günün birinde Ayşe’nin kapısından içeri girdim; bu muhîtin yıkayıcı, durultucu ve tatmin edici havası, benim bulanık ve karmakarışık hislerle, kâh yeis, kâh ikrah ve kâh ümitsizlik arzeden içime sükûnet verdi. Şimdi ben de onlar gibi, sâde, samîmî ve tarafsız olabilmek kolaylığını bulacağımı zannediyorum.” Ayverdi(2012, ss.54-55).

Menfaatlerine dokunulduğu zaman küsmeyen ve insanlardan faydalanmaya çalışmayan bu insanlar vesilesiyle Leylâ; kibirli, şımarık, asi ve bencil taraflarını törpüler, hüviyet değiştirir. Lakin bunda Gerçek Çelebi kadar Çelebi’nin eşi Şükriye Hanım ve Ayşe de etkili olmuştur. Leylâ, Şükriye Hanım’dan bahsederken onda “yalnız kendi inançları ile mesut olan ve gayesinin mihverine sâdik kalan bir doymuşluk, sebat ve dürüstlük” Ayverdi(2012, s.42) olduğunu söyler. Şüphesiz ki Şükriye Hanım’ın bu vasıfları ve insanlığı Leylâ’yı etkilemiştir.

Leylâ’nın hayatında önemli değişimlere vesile olan asıl kişi Ayşe’dir. Romanda Ayşe’nin şahsiyetinin, yaşamının Leylâ’ya ne derece tesir ettiğine delalet edebilecek pek çok olaya vurgu yapılır.

Leylâ, Güzel Sanatlar’ın çayında tanıştığı Ayşe’nin yüzündeki manalı ifadeden daha o gün çok etkilenmiş, hatta bunu Seniye’ye anlatmıştır. Konya’dayken tesadüfen karşılaşmış evine gittiğinde, yine Ayşe’nin yapmacıksız hareketleri Leylâ’yı derinden

etkilemiş ve Ayşe'nin samimiyeti karşısında kendisinin sergilemiş olduğu sahte hareketlerinden mahcup bile olmuştur. O gün Leylâ, menfaatçi insan yığınlarına duyduğu öfkeden bahsederken Ayşe'nin takınmış olduğu tavırdan ve söylediği sözlerden bir kez daha etkilenir ve burada bu ailede, kendisinin bilmediği, daha önce hiç görmediği farklı bir dünyanın olduğunu düşünür. Ayşe, o gün Leylâ'ya, insanların dostluklarından da düşmanlıklarından kaçır gibi uzaklaşmak gerektiğinden çünkü insanların bu dostluklarını bir çıkar nedeniyle satabileceklerinden buna rağmen hayatın değerini bilenler için türlü güzellikleri barındırdığından söz eder.

Bundan sonraki bölümlerde Ayşe, Leylâ'yı konuşmalarından ziyade gerek davranışlarıyla gerekse hayata karşı duruşuyla etkiler. Leylâ, Ayşe'yi gördükçe kendisinde eksik olan şeyin ne olduğunu düşünür ve sonunda Ayşe'nin “zevklerini tekâmül ettiren” Ayverdi(2012, s.62) kuvvetin bir aşk olduğuna hükmeder –ki yaşanan hadiseler de bunu destekler. Bir gün yine Gerçek Çelebi'nin odasında Seniye'ye mektup yazan Leylâ'nın, ister istemez şahit olduğu olay, Ayşe'nin olgunlaşmasında bir aşkın etkili olduğunu ortaya çıkarır. O gün kilim perdenin ardında Leylâ, Ayşe'nin aşkının Ekmel Haydar olduğunu öğrenir ve kendince Seniye'ye acır ve bu düşünceler nedeniyle Ayşe'den bir süre uzak durur. Lakin Ayşe'nin tavırları ve yaşanan hadiseler Leylâ'nın, Seniye için boşuna üzüldüğü endişelendiğini gösterir. Ayrıca Leylâ, Ayşe'nin ve Ekmel Haydar'ın zamandan ve mekândan ayrı olan aşkını gördükçe aşka bakışı da değişir. O, Seniye'nin aşkın esiri olmasına üzüldürken Ayşe'nin aşkının da müptelası olur ve önceki duygularından ötürü pişmanlık duyar:

“Yazık ki bugüne kadar Çelebi'lerin, Ayşe'lerin rehberi olan aşktan bigâne olduğum için ulu orta konuşmuş ve kendi görüşüm miktarından ileri gidememişim.” Ayverdi(2012, s.114).

Leylâ'nın Ayşe'nin karakterinden etkilendiğini gösteren bir bölüm, Seniye'nin taşkınlıklarına gösterdiği sabır ve anlayış noktasında ortaya çıkar: Ekmel Haydar'ın Ayşe'ye ilgisini Seniye fark eder ve bundan dolayı Ayşe'ye sözlü saldırılarda bulunur; lakin Ayşe bütün bu olanlara kayıtsızmış gibi hiçbir şekilde karşılık vermez. Yine bununla ilgili olarak Roma'dan gelen teklif üzerine Ayşe'nin yaklaşımını da ele alabiliriz: Tezhip öğretmek üzere altı aylığına Roma'dan Ayşe'ye bir teklif gelir. Seniye, Ekmel Haydar'ı ondan uzak tutmak için Ayşe'ye gitmesini söyler; hatta

Ayşe'ye bu teklifi kabul ederse çok meşhur olacağına dair bahaneler uydurur. Ancak Ayşe burada kendisine ihtiyacı olanları zor durumda bırakmamak için gitmeyeceğini belirtir. Seniye'nin bu konudaki ısrarı üzerine araya Gerçek Çelebi girer ve insanların şöhret olmak kaygısıyla hareket etmemesi gerektiğinden bahseder.

Burada Gerçek Çelebi'nin şöhret olmakla ilgili söylediği sözleri duyup Ayşe'nin bu yoldaki hareketini gören Leylâ'nın bunlardan etkilendiği su götürmez bir gerçektir ve bu yaşadıkları, Leylâ'nın ruh inkılabını gerçekleştirmede ona yardımcı olmaktadır.

Leylâ, Konya'ya gelip bu mütevazı aile ile yaşadktan sonra hâlâ tam olarak istediği kıvama gelememiş, ruhî olgunlaşmaya ulaşamamıştır, tâ ki Ekmel Haydar'a âşık olana kadar. İlk başta en yakın arkadaşını elinden aldığı için nefret ettiği bu adama Leylâ, farkında olmadan âşık olmuştur. Onun Ekmel Haydar'a olan aşkı, öyle bir hâle gelir ki sonunda Ayşe'yi kıskanmaktan korkar hatta bir gün Ayşe'nin evindeyken Ayşe'ye çok yakışan bir kürk pelerini omuzlarına koyar sırf onu bu güzellikten mahrum etmek için. Akabinde Leylâ, bu hareketinden utanıp Gerçek Çelebi'ye ve Ayşe'ye ihanet ettiğini düşünerek kürk pelerini Ayşe'nin omuzlarına koyar. Kendi içerisinde büyük bir mücadele yaşayan Leylâ, Doktor Şerif'in de misafir olarak geldiği gün Ayşelerin evinde baygınlık geçirir. Hıçkırıklar içinde uyanan Leylâ, kendi ruh hâlini şu cümlelerle ortaya koyar:

“Karşımda hiç bilmediğim, âşinâsı olmadığım mânâlar açılıyor. Rûhum mu cesedimi bıraktı, yoksa ben hep böyle cesetsiz çıplak bir ruh muydum? Hayır, hayır... ruhum cesedimi terketmedi; kalıbım, içimin ateşine dayanamayarak yandı ve ben çırılçıplak kaldım...

Evet şu andan üryanım ve içimi halkın gözünden örten hicaptan mahrûmum. Artık cesedim yok...isteyen gelsin yüreğime baksın, kimseden gizleyecek kötülüğüm de kalmadı. Bir âteş tufânının yalımı ile yandım, bir avuç külde ne fenâlık olur? Gelin, gelin Seniye'ler, Ayşe'ler, hepiniz gelin ve içime bakın!

Ben artık eski Leylâ değilim... eski değil, bir saat, bir dakîka evvelki Leylâ da değilim.” Ayverdi(2012, s.171).

Bu satırlar Leylâ'nın yaşadığı değişimi, kendi sözleriyle açıkça ortaya koymaktadır.

Leylâ'nın geçirdiği baygınlık üzerine Ayşe, orada kalması için ısrar eder. Şükriye Hanım ve Seniye rahatsız ve Ayşe'de yorgun olduğu için Ekmel Haydar'ın Leylâ'nın başında beklemesine karar verilir. O gün yine nefesine uyan Leylâ, yanında kalan

Ekmel Haydar'ın dikkatini çekmek için elini battaniyenin üstüne çıkarır. Ekmel Haydar, Leylâ'nın elini battaniyenin altına sokar. Leylâ, burada bir kez daha Ekmel Haydar'ın ona karşı bir şey hissetmediğini anlar.

Romanda Seniye, arkadaşının Ekmel Haydar'a ilgisini fark ettiğinden Leylâ'ya soğuk davranır. Lakin Ayşe, Leylâ'dan öğrendiğimize göre hiç değişmez, aynı yakınlıkla Leylâ'ya yaklaşır.

Burada yazarın Ayşe ve Seniye gibi iki farklı karaktere yer vermesinin nedeni, şüphesiz ki, Ayşe'nin olumlu/iyi yönlerini daha da iyi bir şekilde ortaya çıkarmak, böylece Leylâ'nın da Seniye gibi olumsuz bir örnek karşısında Ayşe'ye yönelmesini sağlayıp Leylâ'nın olgunlaşmasıdır. Bu anlamda romana baktığımızda Leylâ'nın Ayşe ile Seniye'nin yaşam felsefelerini, aşka bakışlarına ve insanlara yaklaşımlarını sürekli mukayese ettiğini ve bunun sonucunda arkadaşına acıyıp ondan uzaklaşırken Ayşe'ye yakınlaştığını görüyoruz.

Romanın ilerleyen bölümlerine doğru Seniye ile Ekmel Haydar, İstanbul'a dönerler. Ayşe, Ekmel Haydar'dan ayrılışının acısını çalışarak unutmaya çalışırken Leylâ kendisine bir meşgale arar ama bulamaz. Bu durumdayken aklına İmam Ali'nin şu sözü gelir: “Devan sendedir, halbuki bilmezsin; derdin de sendedir, halbuki görmezsin. Sen kendini küçücük bir varlık zannedersin, halbuki koskoca cihan sende dürülmüştür.” Ayverdi(2012, s.187).

Görüldüğü üzere Leylâ, tasavvufun ana konularından biri olan insanın büyük âlem, kâinatın ise küçük âlem olduğunu anlamıştır. Bunu sağlayan da Gerçek Çelebi ile Ayşe'nin rehberliğinin yanında Ekmel Haydar'a hissettiği karşılıksız aşkıdır.

Romanın seyri içerisinde Seniye, İstanbul'a döndükten sonra her hafta Ayşe ile Leylâ'ya mektup yazar. Ayşe ile Leylâ da ona mektup yazar. Bu süreçte Leylâ bir değişim yaşadığını hisseder; ancak eski hâline dönmekten de korkar. O, bu korkuları yaşarken bir gün Seniye'nin bir kızı olduğunu öğrenir. Leylâ, bu habere çok sevinir ve Ayşe'yle Seniye'ye hediye hazırlar. Leylâ, Seniye'ye altın bir kolye yaptırıp gönderir.

Bu arada bu bölümde, Leylâ'nın İstanbul'a geri dönmeyip Anadolu yaylalarında istirahat edeceğini ve bir kitap yazacağını öğreniyoruz. Bu kitapta Leylâ, maddî bilgilerin fizikötesi âlemi anlamamızda bize yardımcı olduğunu ama o âlemi görebilmemiz için aslında neler yapılabileceğini anlatacaktır. Ayverdi(2012, s.195).

Bir taraftan Leylâ, yazacağı kitabın ana hatlarını belirlerken öte taraftan yaşadığı olaylardan sonra sakin kafayla olup bitenleri düşünür ve kendini değerlendirir:

“Belki ben de şu kelebekler gibi sâlim ve asil bir hissimin, bu hisse hiç benzemeyen kötü ve sakat bir başka duygunun arkasından uçtuğuma şâhit oldum. Evet bayağı bir kıskançlığın esîri olarak insânî hislerim bu sefil duyguyu çok zaman tâkip etti. Fakat bu zaaf zamanlarımda Çeleb'nin temkîni ve içimde sârî olan kudreti, o iki kelebeği birbirinden ayırdı ve ben hiçbir zaman tam mânâsıyla o zaafa ram ve çift olmadım. Şimdi ise gönlümün göklerinde tam bir sükûn ve barış hâkim.” Ayverdi(2012, ss.196-197).

Leylâ'nın romanın başındaki kişiliği ile aktüel zamandaki kişiliği arasındaki büyük değişim bu metinle açıkça fark edilmektedir. Leylâ bile kendisinde oluşan bu değişime şaşırılmaktadır ve kendi kendisine: “Baştaki isyan ve inkâr, sondaki tasdik ve ikrâra nasıl dönebildi” Ayverdi(2012, s.197) diye düşünmektedir. Ancak o, öyle bir olgunluğa ulaşmıştır ki bunun birlik âlemindeki zıtlıkların güzelliğine borçlu olduğunu bilmektedir.

Romanın sonlarına doğru öğreniyoruz ki Seniye vefat etmiş ve aradan beş buçuk ay geçmiştir; bu süreçte de Leylâ kitabını bitirmiştir. Dadısından büyükannesinin hasta olduğunu bildiren bir telgraf alması üzerine Leylâ, İstanbul'a dönmek zorunda kalır. Burada büyükannesinin sağlığının iyi olduğunu görür. Leylâ, kendindeki değişimi büyükannesine karşı hissettiği duygulardan bahsederken ortaya koyar. Leylâ'ya göre eskiden o, büyükannesine kinle karışık bir duygu beslerken şimdi ise onun adına üzülmemekte ve ona şefkatle karışık bir merhamet hissetmektedir.

Romanda Leylâ'nın olgun bir insan mertebesine ulaştığını gösteren bir olay cereyan eder. Seniye, Leylâ'ya bir mektup yazmıştır. Ekmel Haydar, Konya'dan gelen Leylâ'ya mektubu verir ve cevabını beklediğini söyler. Mektupta Seniye, Ekmel Haydar ile Leylâ'nın evlenmesini istemektedir. Leylâ, Seniye'nin Ayşe'yi kıskandığı için böyle bir istekte bulunduğunu anlar. Seniye'nin Ayşe'nin duygularını görmezden gelişine sinirlenir ve Ekmel Haydar'ın insanlığına bir kez daha hayran olur:

“Büyük ve fazîletli insan... şimdi seni daha çok seviyorum. Hiç ayrılmayacak, hiç kopmayacak keyfiyet yakıcı bir aşkla sana tapınıyorum.” Ayverdi(2012, s.215).

Ardından Seniye'nin yapmış olduğu bencilliği düşünür ve bu teklifi kabul ederse Çelebi'den, Ayşe'den öğrendiklerinin hiçbir işe yaramayacağını ve onların kendisini insanlaştıran yoldaşlıklarının israf edileceğini düşünür:

“Aşk, bütün yaratılmışların içinde yalnız insanların erebileceği son tekâmül basamağı. Bir solukta bu merdivenin en üst basamağına çıkmışken, şimdi nasıl aşağılara düşerim?” Ayverdi(2012, s.218).

Bu satırlar Leylâ'nın yükselmiş olduğu mertebeyi göstermesi bakımından önemlidir. Leylâ, Ekmel Haydar'a duyduğu beşerî aşkla ilahî aşka ulaşmış, olgun bir insan sıfatına nail olmuştur. O, artık tamamen ruhî tekâmülünü gerçekleştirmiştir.

Karmakarmaşık düşüncelerle Leylâ, Ekmel Haydar'ın karşısına çıkar. Ekmel Haydar'a büyük bir aşkla bağlı olsa da onunla evlenemeyeceğini söyler ve Ekmel Haydar'a: “Siz, sizin için olan Ayşeninsiniz...” der. Ayverdi(2012, s.220).

Leylâ, bu sözleri söylerken Çelebi'ye bugünkü kadar muhtaç olduğu bir gün olmadığını düşünür. Leylâ'ya göre o, “Çelebi'nin sanat ve hikmetiyle işlediği bir eser”dir. Ayverdi(2012, s.221). Leylâ, artık Çelebi ve Ayşe gibi ölmeden evvel ölüp ölümsüzlüğe kavuşmuştur. Romanın sonunda söylediği sözler açıkça bunu ortaya koymaktadır:

“Gitsem, onlara gitsem ve desem ki: Bana gerçeklik zevki veren ulular! Ben de sizin gibi oldum. Öldüm.

Fakat zehri şeker gibi yutmak değil, şekerden seçmeden yutmak gerekmiş. Zîra insan, değil acı ve tatlı kaydından, hattâ sırasında aşkından bile geçmedikçe ölmüş olmuyor.

Ölmeden yaşamak ise, can çekişmekten başka şey değil... işte ben de onun için öldüm; her zerresinden hayat taşan, her nefesi bin can satın alan bir Çelebi gibi, artık ben de yaşayan bir ölüyüm!” Ayverdi(2012, s.221).

Romanı dikkatli bir şekilde incelediğimizde görüldüğü üzere Leylâ; gururlu, kibirli, asi ve bencil bir yapıya sahiptir; yani ideal bir karakter değildir başlangıçta. Bununla beraber ruhunda hissettiği bir acı vardır. Bulunduğu sahtekâr çevreden, büyükannesinin parasıyla her şeyi satın alabileceğini düşünen kişiliğinden nefret etmektedir. Yine Macit'le yaşamış olduğu ilişkinin, istenildiği gibi bitmemesi onun aşkı küçümsemesine hatta inkâr etmesine neden olmuştur. Yani tam olarak Leylâ,

yaşadıkları nedeniyle insanlara güvensiz biri olmuş, bu yüzden de onlarla kendisi arasında bir duvar örmüştür. Leylâ'nın hayatında önemli bir dönüm noktası olan olay, Konya'da karşılaşip yakınlık kurduğu Gerçek Çelebi, Ayşe, Şükriye Hanım'dan oluşan bu sade ve alçak gönüllü aile olmuştur. Bu aileden öğrendikleri karşısında Leylâ, gönlünün derinlerinde gizlenen manevi değerleri teker teker ortaya çıkarmış. Nihayetinde Ekmel Haydar'ı tanıdıktan sonra ilahî aşka ulaşip ruh inkılabını tamamlamıştır. Böylece Leylâ, romanın sonunda alçak gönüllü, sevecen ve anlayışlı bir karaktere dönüşmüştür. Kendisinde beğenmediği kibirlilik ve şımarıklık gibi vasıflarını yok etmiş ve mutlak bir huzura kavuşmuştur, tam anlamıyla ölmeden evvel ölmüştür.

Mariya Klerya'nın(Mâbette Bir Gece-Mariya'nın Aşk) kim olduğu, geçmişi, yaşamı, çevresi, çevresindeki insanlarla ilişkileri ve bu ilişkiler sonucunda oluşan kişiliği, ilahî bakış açısıyla yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Mariya Klerya; hikâyede aslen Bizanslı olmamasına rağmen Bizans'ta yaşayan, güzelliği dilden dile dolaşan aşüfte bir kadındır. Kendisine âşık olan erkeklerin ihsanlarıyla Mariya Klerya büyük bir servete sahip olmuştur ve bu sayede müreffeh bir hayat yaşamaktadır ancak o, yaşadığı bu hayatta tam olarak mutlu değildir çünkü aşka aç olan varlığı, aşkı tanıma imkânına henüz nail olamamıştır.

Yirmi sekiz yaşında olan Mariya Klerya, yaşından çok erkekle birlikte olmuş; ama hiçbirisine âşık olmamıştır. Hikâyenin aktüel zamanında Mariya Klerya, tam bir senedir ordunun cesur subaylarından ve memleketin asilzadelerinden biri olan Romanos'la yaşamaktadır. Mariya Klerya, Romanos'un cesaretinden, samimiyetinden, doğruluğundan ve kendisini delice kıskanmasından hoşlanmakla beraber ona âşık değildir. Bunu dürüstçe Romanos'a anlatır. Kendisini takılarından, eşyalarından, hatta sevdiği bir çiçekten bile kıskanan Romanos'a aşkla ilgili şu sözleri söyler:

“Pek çok erkek tanıdım; fakat aşkı tanımadım. Sen de Romanos, sen de bir erkeksin, ötekilerden farkın, etine, âsâbına, her bir mesâmene hâkim olan aşırı bir ihtirastır, aşk değil... eğer sende aşk olsaydı, muhakkak ki bana da bulaşır, bana da sıçrar, beni de yakardı. Zîra ben ona, teşneyim, harisim... onu kapmak için hazırım ve tetikteyim. Şüphe yok ki küçük bir işâret onu bana tanıtmak, bildirmek için kâfi gelecekti. Keşki

aşkı, bana tâlim edecek kadar bilseydin... Kulun, kölen, esîrin olurdu ve son nefesime kadar kapından ayrılmazdım.” Ayverdi(2010, s.217).

Görüldüğü üzere Mariya Klerya, bu yaşına kadar pek çok erkekle tensel ilişkiler yaşamış; ancak aşk için yanan ruhu, aşkı layıkıyla tanıyıp bilememiştir. Eğer Mariya Klerya, ona aşkı aşk olarak veren birisiyle tanışsa kendisini büyük bir aşkla seven Romanos’u terk edip gidebilecek bir kadındır. Bu da onun gerçek aşka özlem duyan, böyle bir aşk için her şeyi bırakıp gidebilecek kadar maddiyata önem vermeyen bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Ayrıca bu düşüncelerini Romanos’a direkt söylemesi, dürüst bir kişiliğe sahip olduğunun da göstergesidir.

Günlerden bir gün Mariya Klerya, Romanos’tan kendisini kırlara götürmesini ister. O gün Mariya Klerya, açık havada neşe içinde dolaşır çiçek toplar. Bu sırada Mariya Klerya’nın dikkati, uzakta bulunan köhne bir kulübeye odaklanır. Romanos’tan ihtiyar bir adamın o kulübede yaşadığını öğrenir ve Romanos’un bahsettiği ihtiyar adamın nasıl biri olduğunu görmek ister. Kulübenin sahibi Baba Aleksandros’tur. “Bembeyaz bir sakalın kuşattığı bu yüzde, yeni doğmuş bir çocuk sîmâsının safveti, toprağa doğru bükülmüş vücûdunda, sönmeğe üzre olan bir kandilin mecâlsiz titreyişi” Ayverdi(2010, s 221) olan bu ihtiyar adam, Mariya Klerya’nın isteği üzerine kendi hayat hikâyesini anlatır.

Doksan altı yaşında olan Baba Aleksandros, vaktiyle bir hassa alay kumandanıdır. O zamanlar şan, şöhret ve varlık içinde yaşayan Baba Aleksandros, bu hayat içerisinde bir kere olsun kendi kendisini tanımak için ruhuna yönelmemiştir tâ ki kırkıncı yaş gününe kadar. Şaşılaştıran bir şekilde kutlanan doğum gününün ardından birdenbire hastalanması üzerine Bizans’ın en güzel kadını olan sevgilisinin onu bırakıp gitmesiyle Baba Aleksandros yaşamını sorgulamaya başlar. Yirmi dört saat sonra tamamen iyileşir ama bu sefer ruhu hastalanır. Ertesi gün kırk yıllık hayatını kalem kâğıt olarak yazmaya başlar. Görür ki bütün ömrü bir sayfayı bile geçmez, anlatsa bu hayatını üç dört saatten fazla zamanını almaz. O zaman anlar ki bel bağladığı bu saltanat, şan, şöhret, zenginlik onu günün birinde tıpkı sevgilisi gibi terk edip gidecektir. Hayatın bir nefesten ibaret olduğunu anlayan Baba Aleksandros, yaşadığı bu zevk ve sefa âlemini bırakarak bir gece evini terk eder. O, artık varlıkta bulamadığı mutluluğu yoklukta bulmuştur.

Baba Aleksandros'un hayat hikâyesini dinleyen Mariya Klerya, bir an irkilir; çünkü onun macerasında Mariya Klerya adeta kendini dinlemiştir. Baba Aleksandros'un yaşamı ona ilham kaynağı olur ve o da kendisini ve kendisindeki değişimi Baba Alesandros'a şu sözlerle anlatır:

“-Ben fâhişe Mariya Klerya'yım. (...)

-Yaşım yirmi sekiz. Belki yaşımın sayısından fazla erkek tanımış bir kadını. Ben de senin gibi ihtişam, servet, alkış, şöhret, hâsılı her türlü varlığı tanıdım; fakat aşkı tanımadım. Rûhumu dolduracak kendimden başka her şeyden boşaltıp yalnız bütün kudretiyle bu rûhu istîlâ edecek o büyüklüğü tanımadım. İnanırım; senin gönlün hakîkaten bir volkanmış ki, oradan içime sıçrayan tek kıvılcımla yandım ve aşkın mânâsından koku aldım. Artık ben de kirli hayâtıma vedâ edeceğim.” Ayverdi(2010, s 226).

Zaten aşka büyük bir istidadı bulunan Mariya Klerya, Romanos'un bütün itirazlarına rağmen değişmeye karar verir. Mariya Klerya, dünyanın maddî varlığından elini eteğini çekmeyecek, sadece dünyadan kalben uzaklaşacaktır. Bundan sonra onun hayatla ilişkisi, sadece hakikat ve aşk bağından ibaret kalacaktır. O, Baba Aleksandros sayesinde kendisindeki değişimi şimdiden hissetmektedir. Baba Aleksandros'a söylediği sözler, bu değişimi açıkça ortaya koymaktadır:

“...Senin gönlün bir dikenini bin gül etmişse, Mariya'nın gönlünde, bütün kâinâtı güzel kokusuyla dolduracak bir aşk goncası doğuyor. Yalvarırım size onu koparmayın, ona sûikast etmeyin! Bırakın, beni kendi hâlime bırakın... İlk ve son aşkımla baş başa terkeddin beni!” Ayverdi(2010, s 228).

Allah'ın takdirine boyun eğen Romanos, Mariya Klerya'yı isteği üzerine kendi evine bırakır. Hikâyenin sonunda halıya takılıp düşmesi sonucu Romanos zehirli hançerle yaralanıp ölür.

Hikâyede Mariya Klerya, güzelliği sayesinde müreffeh bir hayat yaşamaktadır. Bunu kendisine âşık olanlar sayesinde elde etmiştir; lakin yaşadığı hayattan memnun değildir. Bizans'taki bütün erkeklerin kalbini çalan bu kadın pek çok erkekle birlikte olmasına rağmen aşkı tatmamıştır. Hâlbuki o, aşk için yanıp tutuşmaktadır. Tesadüfen kır gezisinde tanıştığı Baba Aleksandros onun hayatında çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Onun hayat hikâyesini dinleyen Mariya Klerya dünyanın geçici zevklerine bel bağlanamayacağını ve gerçek aşkın hakikî aşk olduğunu

öğrenir. Böylece Mariya Klerya'nın ruhî tekâmülü, adeta mürşit konumunda olan Baba Aleksandros'un çizdiği yol ile şekillenip hakikî aşkla tamamlanmıştır.

4. MEDENİ DURUMLARINA GÖRE KADINLAR

Bu bölümde kadın kahramanlar; “evli”, “bekâr” ve “dul” olmak üzere ele alınacaktır.

4.1 Evli Kadınlar

İncelediğimiz hikâye ve romanlarda kadın kahramanların evlilik hayatları, evliliklerinin dayandığı esaslar, yaşanan sorunlar/engeller karşısındaki duruşları, eşlerine ve çocuklarına karşı davranışları, bunun yanı sıra döneminin evli bir kadına biçtiği rol, bu rolün aile kurumuna etkisi, evli bir kadının aile kurumuna bakışı, kısacası evliliğin ya da aile kurumunun kadın tarafından algılanışı tespit edilip incelenmeye çalışılmıştır.

Ümmül Bedr (Aşk Budur) üçüncü derecede bir role sahiptir. Ebüşşettar aşiretinin reisi Yusuf'un güzel, saf, temiz ve güler yüzlü eşidir. Ümmül Bedr ile eşinin ilişkileri tâ çocukluk dönemine dayanmaktadır. Ümmül Bedr, çok küçük yaşlarda öksüz kalınca aynı zamanda akrabası olan Yusuf'la aynı evde yaşamaya başlar çünkü Yusuf'un babası Mâlik Bin Hâlim, Ümmül Bedr'in annesinin dayısıdır. Çocukluğundan genç kızlığına kadar Yusuf'la aynı çatı altında yaşayan Ümmül Bedr'in Yusuf'la güzel anıları bulunmaktadır. Biz bu anıları, Ümmül Bedr'in Meryem'e aktardığı sözler vasıtasıyla öğreniyoruz:

Yusuf'un çocukluğunun tek eğlencesi Ümmül Bedr'dir. Yusuf, Billi diye çağırdığı Ümmül Bedr'i bir leylek yuvasının altına götürürmüş ve kuşların mayisi ile Ümmül Bedr'in üstü başı kirlenince de çok eğlenirmiş. Yine Ümmül Bedr çöreği çok sevdiği için Yusuf ona sürekli çörek getirir ve bu yüzden Ümmül Bedr hasta olurmuş.

Çocuklukları birlikte geçen Ümmül Bedr, kendisine bir kardeş gibi şefkatle muamele eden Yusuf'a âşık olur. Romanda bu durum, anlatıcı tarafından net bir şekilde ortaya konulmaz, lakin Ümmül Bedr'in öğle saatlerinde uyuyan Yusuf'u seyretmeye doyamadığını söyleyen sözleri, bununla ilgili ilk ipuçlarını vermektedir:

“-Yusuf sıcak ve uzun saatlerde öğle zamanı yatar; beni de odasına çağırır, oturturdu. Onun uyumasını seyretmeye doyamazdım. O kadar uyanık gibi uyurdu ki uyuduğunu bildiğim halde bir türlü inanmak istemez ve yüzüne bakarken kendim uyuyup kaldım.” Ayverdi(1938, s.157).

Bir süre sonra Yusuf, babasının zoruyla bir kadınla evlenir. Kadın vefat eder ve Yusuf, Bağdat’a gider. Bu sırada da dayısı Ümmül Bedr’i bir tacirle nikâhlar ama Ümmül Bedr, düğün alayı ile giderken nikâhlısının vurulup öldüğü haberini alır. Yusuf, Bağdat’tan dönüp aşiretinin başına geçer ve kısa bir süre sonra Ümmül Bedr ile evlenir. Ümmül Bedr’e göre Yusuf, kendisiyle diğer kadınlarla evlenmesine yahut eğlenmesine göz yumacağını, bu konuda huysuzluk etmeyeceğini bildiğinden dolayı evlenmiştir. Lakin yirmi senelik evliliklerinde Ümmül Bedr yanıldığını görmüştür. Ümmül Bedr, evlilikleri boyunca Yusuf’tan hep sevgi ve şefkat görmüştür. Zaten anlatıcının, “Yusuf zevcesine karşı pek uysaldır.” Ayverdi(1938, s.241) sözü de bunu teyit etmektedir. Ümmül Bedr, aynı şekilde eşine karşı sevgiyle yaklaşmıştır. Yusuf’un Ümmül Bedr’le evlenmesinin nedenini de anlatıcı şu sözlerle ortaya koyar:

“Yusuf, bu saf ve güler yüzlü ve çocuk ruhlu kadınla, çocukluk refakatinin merbutiyeti, temiz kalbinin durgun ve teressübsüz safiyeti için evlenmişti. Ümmül Bedr güzeldi de... Fakat Yusuf kendi taşkın aşkının cevabını bu sade ruhta bulamayacağını bildiği için zevcesini olduğu gibi kabul etmiş, onun için Ümmül Bedr daima kaygusuz, neşeli ve telâşsız bir ömürle mesud olmuştur.” Ayverdi(1938, ss.125-126).

Görüldüğü gibi Yusuf, kendi taşkın aşkının bu dünyada var olamayacağını bildiğinden Ümmül Bedr ile evlenmiştir. Lakin Ümmül Bedr’e buna rağmen her zaman sevgiyle yaklaşmıştır. Ümmül Bedr, Yusuf’un kendisiyle neden evlendiğini bilmemekle beraber Yusuf’a çok düşkündür ve Yusuf’un kendisini aldatmayacağını bildiğinden mutlu/mesut bir şekilde yaşamaktadır.

Ümmül Bedr’in mutlu ve huzurlu evliliklerinde Yusuf’un eşine yaklaşımının romanda çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Ümmül Bedr’in evlilikleri boyunca üç çocuğunu kaybetmesine rağmen yüzünün hâlâ gülüyor olması Yusuf’un eşine şefkatle yaklaşmasından kaynaklanmaktadır.

Romanda Ümmül Bedr, Meryem’e Yusuf’a yaklaştığı gibi sevgiyle yaklaşmaktadır. Çünkü Ümmül Bedr’e göre Yusuf’u en iyi anlayan insan Meryem’dir. Ümmül Bedr,

Meryem'in Yusuf'a aşkını bilmekle beraber hatta bu anlamda kalbinde kıskançlık duyguları belirse bile Meryem'i yine de çok sevmekte ve ona değer vermektedir. Burada Ümmül Bedr'in fedakâr ve feragat sahibi kişiliği ortaya konulur.

Ümmül Bedr'in Meryem'in eşine ilgisine rağmen düzenlediği her geziye (Aynülkamer gibi) Meryem'i de çağırması, hatta Meryem'le Yusuf'un sohbetlerine ses çıkarmaması onun temiz kalpli, fedakâr ve uysal bir kişi olduğunu gösterir.

Romanda Ümmül Bedr, silik bir karakter olduğu ve kurgu Yusuf ile Meryem'in aşkı etrafında cereyan ettiği için pek bir bilgi bulunmamaktadır. Biz, yalnızca Ümmül Bedr'in ev ve el işlerinde yetenekli biri olduğunu, evlerindeki mumları kendisinin yaptığını, düzenlenen her eğlenceyi kendisinin tertip ettiğini, eşine çok düşkün olduğunu, her daim eşine sevgiyle ve şefkatle yaklaştığını, Yusuf'un Meryem'e sevgisini kıskansa bile bu doğrultuda en ufak bir kötülükte bulunmadığını, hatta eşini en iyi anlayan kişi Meryem olduğu için ona da aynı Yusuf'a yaklaştığı gibi sevgi ve şefkatle yaklaştığını öğreniyoruz. Yalnız romanda Ümmül Bedr'in nasıl bir eğitim aldığını bilmiyoruz. Bu kısımlar anlatıcı tarafından net bir şekilde ortaya konulmamıştır.

Sude (Aşk Budur) eşiyile severek evlenmez. Ömer'in kızı olan Sude, Yusuf'a âşık olmasına rağmen bunu herkesten gizlemiştir. Anlatıcı, Sude'nin Yusuf'a aşkını şu sözlerle ortaya koyar:

“Âleme bir muamma olan gönlü Yusuf'un ayakları ucundaydı... zira Sude Yusuf'u, kendini bile dehşete veren yenilmez bir aşkla sever, fakat bu sevdasını, âlemden sakladığı kadar Yusuf'tan da gizlerdi. Sude gönlünü ve aşkını da başkalarının sinelerinde yaşatırdı.” Ayverdi(1938, s.127).

Sude, hayatı boyunca Yusuf'tan insanlık namına ne öğrendiyse aynen uygular. Kendisine ihtiyacı olan herkese, “gaibane bir vecd ile atılır, kudretini son damlasına kadar harcardı.” Ayverdi(1938, s.127). Buna mukabil kimseden hiçbir şekilde karşılık beklemeyen bir kişiliğe sahiptir.

Yusuf, bu kızdaki insanî hislerin hayranı olduğu ve onu takdir ettiği için Sude'yi, çok sevdiği Mahbub'la evlendirmiştir. Anlatıcı tarafından Sude'nin eşiyile ilişkilerine değinilmemiştir. Fakat olgun ve fedakâr kişiliği üzerinde sık sık durulmuştur. Bununla ilgili olarak Sude'nin Meryem ile Yusuf'un aşkına ve onların gizli gizli buluşmalarına hizmet ettiği bölümleri örnek gösterebiliriz.

Romanda “Allah’ın rahmet ve rikkatinden gönderilmiş” Ayverdi(1938, s.127) olan Sude, Meryem’in Yusuf’a aşkını idrak ettiğinden beri Meryem’e kendini daha yakın hissetmekte ve onların baş başa kalmaları için Ümmül Bedr’in evde olmadığı günleri ona haber vermektedir. Bunu bütün soğukkanlılığı ile yerine getiren Sude, burada tam bir fedakârlık örneği sergiler. Zaten anlatıcı Sude’yi romanda “mükemmel bir insan nümunesi olarak” Ayverdi(1938, s.126) olarak tanıtır.

Zehra (Aşk Budur) Ömer’in kardeşinin kızı ve Sude’nin yeğenidir. Ebüşettar aşiretinden uzakta oturan Zehra evlidir ve kocası onu senede bir kere akrabalarının yanına gönderir. Romanın aktüel zamanında Zehra, ailevî bazı nedenlerden dolayı akrabalarının yanındadır ve son iki senedir gelememiştir. Sude’nin Meryem’e anlattıklarından Zehra’nın çocuk kadar temiz ve masum bir insan olduğunu öğreniyoruz. İnsana tatlı bir huzur veren Zehra’nın eşyle ilişkileri hakkında romanda hiçbir bilgi veya olaya yer verilmemiştir.

Fikriye Hanım (Batmayan Gün) romanda üçüncü derecede bir kahramandır. Fikriye Hanım’ın kişiliği, çevresi, eşi ve çocuklarıyla (özellikle Aliye) ilişkileri, hâkim/ilahî bakış açısıyla, yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Fikriye Hanım; döneminde önemli kademelerde yer almış bir devlet adamı olan İrfan Paşa’nın gelini, Sezâî Nur Bey’in de “yalnız maddî kıymetlerin üstünde duran” Ayverdi(2012, s.40), gösteriş meraklısı ve eğlence düşkünü eşidir. İki erkek ve bir kız (Aliye) çocuğu bulunan Fikriye Hanım, romanın aktüel zamanında emekli bir elçi olan, altmış yaşındaki Sezâî Nur Bey’le otuz beş senedir evlidir ve eşinin işi/mesleği münasebetiyle yirmi beş sene Avrupa’nın muhtelif şehirlerinde yaşamıştır. Biz Fikriye Hanım’ın, Avrupa’da bulunduğu sıralarda, eşinin isteği üzerine çocuklarıyla beraber İstanbul’a, kayınpederi İrfan Paşa’nın yanına arada sırada geldiğini öğreniyoruz. Onun dışında romanda Fikriye Hanım’ın yirmi beş yıl boyunca Avrupa’da yaşadığını ve orada sık sık ziyafetler tertip ettiği bilgisine sahip olabiliyoruz.

Sezâî Nur Bey’in emekli olması üzerine karı-koca, kızı Aliye ile İstanbul’a dönmüşlerdir. Fikriye Hanım’ın oğullarından biri Tahran’da, diğeri de Belçika’da hariciye memuru olarak çalışmaktadır.

Romanın aktüel zamanında Fikriye Hanım altı aydır İstanbul’da, Boğaz’a nazır İrfan Paşa’nın köşkünde ikamet etmektedir. Ancak romanda Fikriye Hanım’ın

İstanbul'da kalmaktan pek hoşnut olmadığını görüyoruz. Bununla ilgili olarak yakın arkadaşı Nevzat Hanım'a "Ben modern hayattan uzak yaşayamam. Vahşî kuşlar gibi altı aydır şuraya yerleştik, sıkıntıdan patlayacağım." Ayverdi(2012, s.44) sözleri de Fikriye Hanım'ın İstanbul'u sevmediğini, hatta burayı modern bir yer olarak görmediğini göstermektedir. Ona göre insanın hayatta tek gayesi eğlenmektir. Ancak İstanbul sosyetesinden yirmi beş sene uzak yaşadığı ve bu yüzden de burada dostları bulunmadığı için Fikriye Hanım istediği gibi eğlenememekte ve sıkıntıdan patlamaktadır. Yine Sezâî Nur Bey'in kızına Fikriye Hanım ile ilgili söyledikleri, hem Fikriye Hanım'ın kişiliği hakkında bizi aydınlatırken hem de karı-kocanın ilişkisi hakkında bize ilk ipuçlarını verir. Yakında eğitimi için Almanya'ya gidecek olan Aliye, yakın arkadaşı Selma ve yeğenlerinin ona gelmesi üzerine balkonda vedâ çayı düzenleyecektir. Lakin Aliye, annesinin bunu duyması hâlinde bu olayı abartıp kendisinin pek çok kişiyi çağıracağını düşünmektedir. Bu düşüncesini babasına söyleyince Sezâî Nur Bey, Aliye'ye hak verir:

"-Annenin işi gücü yok... Tanıdığım günden beri eğlenmekle giyinmekten başka bir şey düşündüğünü bilmem. Hakkın var Aliye... Zâten her gün Boğaziçi'ni, hatta İstanbul'u sevmediğinden, Avrupa'ya hasretinden bahsedip duruyor. Burada eğlence yokmuş, dağ başında uyuklayıp duruyormuşuz. Onu eskiden de İstanbul'a büyük babanın hatırı için yalvara yalvara yollardım." Ayverdi(2012, ss.14-15).

Görülüyor ki Fikriye Hanım'ın hayatta tek aradığı şey, gösteriş ve eğlencedir. Zaten İstanbul'u eğlenemediği için sevmemekte, bu yüzden de Avrupa'daki yaşamını özlemektedir. Ayrıca kendisinden sevgi ve şefkat gördüğü kayınpederinin yanına gelmek istemediğini, eşinin yalvarıp yakarmaları üzerine gelmek mecburiyetinde kaldığını görüyoruz. Bu da bize Fikriye Hanım'ın kaprisli ve zor bir eş olduğunu gösterir. Buna karşılık sakin ve yumuşak bir karaktere sahip olan Sezâî Nur Bey'in eşine son derece nazik ve uysal bir şekilde yaklaştığını görüyoruz. Buradan yola çıkarak evde baskın tipin Fikriye Hanım olduğunu söyleyebiliriz.

Biz burada Fikriye Hanım ile eşi Sezâî Nur Bey'in ilişkilerine ve çocuklarına yaklaşımını gösterebilmek için öncelikle Fikriye Hanım'ın kişiliğine yer vermemiz böylece onu daha iyi tanıtmamız gerekecektir. Zaten romanda da yazar/anlatıcı, Fikriye Hanım'ın kişiliği üzerinde sık sık durmuştur. Romanın bir bölümünde evindeki eşyaları değiştirmek isteyen ancak eşinin muhafazakâr düşüncesinden ötürü değiştiremeyen Fikriye Hanım'ın psikolojik tahlili şu şekilde yapılır:

“Köşkte ona her şey, kayın babasının hâtıralarını tekrarlıyordu. Gerçi bu nâzik ve kibar insandan şefkat ve sevgiden başka bir şey görmemişti; fakat eskilik istemiyordu, mâzîden nefret ediyordu. Ellisini çoktan geçmiş olmasına rağmen, eski günlerin ifâdesi olan her şeye, bilhassa bu dekora âdeta kin besliyordu.

Esâsen kızını da sevmemesine başlıca sebep İrfan Paşa'nın rûhî ve maddî varlığının benzeri olması, mütefekkir başı, formaliteyi mühimsemeyen karakteri idi.

Fikriye Hanım ise maddî insiyaklarıyla bir makine idi. Onun emir aldığı, itâat ettiği bir tek kumandan vardı: Gösteriş! Eğer sosyeteye karşı câhil ve duygusuz görünmek îcap ederse, içli bir kız gibi hassas da olurdu.

Eğer aynı kumandan şuhluk ve neşe emrederse, bütün vücudu bir kahkaha sağnağına tutulurdu. Teessür zamanları için gözlerinde hazır bekleyen yaşlar vardı.

Fakat en az muvaffak olduğu sahne, melodram rollerdi. Hâsılı o, sırasına göre elbise değiştirir gibi ifâde değiştiren, bu ezberlenmiş tavırları kolaylıkla giyip çıkararak bir artist olabilirdi” Ayverdi(2012, ss.41-42).

Fikriye Hanım'ın Türk-İslam kültürünün başkenti olan İstanbul'u sevmemesinin yanı sıra maziden nefret etmesi, dolayısıyla gelenekten kopuk yaşaması bize Tanzimat'tan sonra türeyen, Batılılaşmayı yanlış anlayan ve bu yüzden alay konusu olup pek çok yazar tarafından romanda canlandırılan “alafranga” tipleri hatırlatmaktadır. Fikriye Hanım aynı o tipler gibi Avrupaileşmeyi Batı'nın eğlence anlayışına kavuşmak olarak yorumlamış, hayatı gösteriş ve eğlenceden ibaret gördüğü için maneviyata önem vermemiş biridir. Öyle ki bu yaşam tarzı nedeniyle hayatın özünü kavramaktan uzak yaşamıştır. Böyle olunca eşine ve çocuklarına karşı da kayıtsız kalmıştır. Romanda Fikriye Hanım'ın kızına ve eşine yaklaşımlarına baktığımızda onun, eşinin ve bilhassa kızının anlam dünyasını kavramaktan çok uzak bir kadın olduğunu görüyoruz. Mesela romanda İrfan Paşa'nın Aliye'nin üzerindeki etkisini ve Aliye'nin bu anlamda yaşadığı değişimi ve dönüşümü fark etmemektedir. Onun tek derdi eğlence ve gösteriştir. Sırf gösteriş için Fikriye Hanım, her çevreye ve her duruma göre farklı davranışlar sergileyebilecek biridir. Bu yönü eşi ve kızı tarafından da fark edilmektedir. Zaten yazar/anlatıcı, onun herkes tarafından anlaşılabilir basit tiplerden biri olduğunu ifade eder.

Fikriye Hanım'ın eşi Sezâî Nur Bey ve Aliye'yle ilişkilerini gösteren, dolayısıyla Fikriye Hanım'ın karakter yapısını ortaya koyan davranışlara sık sık vurgu

yapılmıştır: Aliye ile Sezâî Nur Bey, İrfan Paşa'nın odasında sohbet ederken Fikriye Hanım içeri gelir. Fikriye Hanım, Aliye'nin sürekli bu "tozlu kağıtların" bulunduğu odaya gelmesinin sebebini anlamamaktadır. Kızının daha bu genç yaşında, kendisini bu odaya kapatıp saatlerce kitap okumasını yadırgamaktadır. Kızına ve Sezâî Nur Bey'e, kendisinin bu odada "kırmızı döşemelerden, kütüphaneden, yazıhaneden başka bir şey" Ayverdi(2012, s.26) görmediğini, "köşkte başka oturacak yer mi" Ayverdi(2012, s.26) kalmadığını sorar. Her konuda karısının huyuna giden, onu sınırlendirmemek için çabalayan Sezâî Nur Bey herkesten ve her şeyden çok sevdiği kızının zevklerinin ve duygularının küçümsenmesine tahammül edemez ve: "...Biz Aliye ile kırmızı döşemelere bakmaya gelmiyoruz. O güzellikleri bulup çıkarıyoruz." Ayverdi(2012, s. 26) der. Fikriye Hanım, kızını müdafaa eden Sezâî Nur Bey'e daha da öfkelenerek: "-Ben deli miyim ki ölmeden kendimi tozlu kâğıtların içine gömeyim? Hayat beni çağırıyor; yaşamak istiyorum. Sen bu köhne düşüncelerin içinde boğul kal!(...)" Ayverdi(2012, s.26-27) der. Bu sözden sonra Fikriye Hanım öfkeli bir şekilde sofraya indiğini söyleyerek kapıdan çıkar.

Fikriye Hanım, geleneksel bir şekilde dekore edilmiş İrfan Paşa'nın odasını küçümsemektedir. Bu da onun gelenekten ne kadar uzak bir yaşam tarzına sahip olduğunu gösterir. Ayrıca eşiyle ve kızıyla fikir olarak uyuşmadığını, dolayısıyla hayata bakışlarının farklı olduğunu da öğrenmiş oluyoruz.

Romanın devamında Fikriye Hanım, Aliye ve Sezâî Bey yemek yemektedirler. Kahvesini içen Sezâî Nur Bey, sessizliği bozmak için söz olsun diye kızına perşembe günü çayı bahçede mi yoksa içeri de içeceklerini sorar. Baba-kız bu mevzuda konuşurken Fikriye Hanım: "Ne o, çay ziyâfetiniz mi var? Bana haber verilmeye lüzum görülmeden kimler çağrılıyor böyle?" Ayverdi(2012, s.27) diye sorar. O ana kadar somurtan Fikriye Hanım, kızının bir çay verip Selma ve yeğenlerini çağıracağını öğrenince neşelenmeye başlar. Kendisi de altı aydır burada bazı kibâr ailelerle tanışmak istediğinden çay yerine akşam yemeği verip komşularını çağırılmayı Aliye'ye teklif eder. Aliye, annesinin her türlü kendi istediğini yaptıracağını bildiğinden itiraz etmeden kabul eder.

O gün Fikriye Hanım, vereceği ziyafetin hazırlıkları için İstanbul'a iner. Eve geldiğinde yanında pek çok paket getirir. Ziyafete karar verdiği dakikadan itibaren Fikriye Hanım'ın neşesi gittikçe artarak devam eder. Bu neşeyle ne kızının yüzündeki düşünceye ne Sezâî Nur Bey'in kızını okşayan bakışlarına ne de

garsonun elbisesine damlattığı yağa kızar. Ziyafetle ilgili konuşurken Sezâî Nur Bey ile Aliye ona tek tük cevaplar verir. O, düzenleyeceği bu ziyafet sayesinde İstanbul'da günlerce-haftalarca kendisinin konuşulacağını, yine bu ziyafet sayesinde eğlenmek için pek çok dost edineceğini düşünmektedir. Fikriye Hanım, bu ziyafette özellikle komşusu Doktor Kerim Bey ve eşi Ulviye Hanım'la tanışmak istemektedir. Bu aile sayesinde Fikriye Hanım, tekrardan yirmi beş senedir uzak kaldığı İstanbul sosyetesinin arasına karışabilecektir. Romanda Fikriye Hanım'ın bu konudaki düşünceleri şu cümlelerle ortaya konulur:

“Bu âile gibi içtimâî vaziyeti sarsılmamış, tâze hayat cereyanlarında yuvarlanan kimseleri ele geçirmek, onların nüfuzundan kendine mesnet düzmek, yirmi beş seneden beri uzak yaşadığı, İstanbul sosyetesinde tutunmak istiyordu. İcap ederse bu iş için fayda umduğu kimselere yaltaklanmak bile lâzımdı.” Ayverdi(2012, s.41).

Fikriye Hanım, bu düşünceyle İstanbul'da eşi benzeri görülmedik ziyafet vermek istediği için her ayrıntıyla teker teker uğraşır. Bunu kendisinin deyişiyle hep tek başına yapar, eşi Sezâî Nur Bey kendisine bu konuda hiç yardımcı olmaz.

Ziyafet günü Fikriye Hanım'ın yakın dostları erkenden gelirler. Fikriye Hanım'ın birkaç gün içerisinde bu kadar mükemmel bir hazırlık yapması arkadaşları tarafından takdir edilir ve Fikriye Hanım'a bu konuda methiyeler yağdırırlar. Fikriye Hanım'ın da kendisini övmesinden bunalan Perihan Hanım, sözü değiştirmek için Aliye'yi sorar. Fikriye Hanım, kederli bir anne rolüne bürünerek Aliye'nin ailesinden ayrılacağı için hiç neşesi olmadığını söyleyip Aliye'yi aramak için yerinden kalkar. Bu sırada kendisini takip eden Nevzat Hanım'a kızını şikayet eder. Kırk yılda bir eğlenceye kalktığını ama kızının da burnundan getirdiğini, sekiz on ay kızının başından gideceğine memnun olduğunu, Aliye'nin Fikriye Hanım'ın arkadaşlarını, dostlarını, ahbablarını sevmediğini, Aliye'nin sosyeteden anlamadığını, tam hoş bir gün geçirmek isterken bu sefer de Aliye'nin ortadan kaybolduğunu söyler. Ayverdi(2012, s.44). Nevzat Hanım'ı bırakarak yukarı kızını aramaya çıkar. Bu esnada komşuları Fikriye Hanım'ın dedikosunu yapıp dalga geçerler. Aliye istemeden bu söylenenlere kulak misafiri olur. Tam Aliye giyinirken Fikriye Hanım odasına girer. Fikriye Hanım Aliye'ye herkesin aşağıda onu sorduğunu, bu yüzden âleme ne cevap vereceğini bilemediğini, Aliye'nin onu dostlarına, arkadaşlarına rezil ettiğini söyler. Ayverdi(2012, ss.44-45). Aliye, annesine dost derken kimlerden bahsettiğini, onların dost seçilecek kimseler olmadığını, dost denilen kişinin dostuyla

alay etmeyeceğini belirtir. Ayverdi(2012, s.45) Bu kadarını söylediği için bile pişman olan Aliye, Fikriye Hanım'ın "Benim için bir şey mi söylediler?" Ayverdi(2012, s.45) sorusu üzerine sözü değiştirir ancak Fikriye Hanım arkadaşlarının kendisi hakkında bazı şeyler söylemiş olduğuna kanaat getirir. Lakin gururundan kızına bir şey sormaz. Aşağı içerken öfkesini dindirmek için Sezâî Nur Bey'in odasına uğrar. Şezlongun üzerinde uyuklayan Sezâî Nur Bey, "karısının bir kasırğa şiddetiyle odaya girmesiyle birdenbire gözlerini açtı" Ayverdi(2012, s.46) Sezâî Nur Bey, bir zaman için sessiz bir şekilde duran Fikriye Hanım'a, "-Saat kaç, geç mi kalmışım?" Ayverdi(2012, s.44) der. Fikriye Hanım da akşam çayını içtiklerini, isterse odadan hiç çıkmamasını, onun için seyahatte diyeceğini Ayverdi(2012, s.46) söyler. Sezâî Nur Bey'in "-Biraz evvel haber verseydin, ne olurdu?" Ayverdi(2012, s.46) sözü üzerine Fikriye Hanım, "-Keşke şimdi de gelmeseydim. Sabaha kadar uyu da olsun bitsin!" Ayverdi(2012, s.46) der. Karşılıklı kavga etmeye ihtiyacı olan Fikriye Hanım, Sezâî Nur Bey'in cevap vermemesiyle aynı şiddetle odadan çıkar.

Bahçeye indiği zaman Fikriye Hanım büsbütün başka biri olup çıkar. Biraz önce sinirden/öfkeden kavga çıkarmaya çalışan Fikriye Hanım gider, onun yerine güler yüzlü biri gelir. Aliye, annesinin hızlı bir şekilde maske değiştirmesine şaşırıktan kendisini alamaz.

"Birkaç dakîka sonra gelen Aliye, annesinin bu serî maske değiştirmesine hayret etmekten kendini alamıyordu. Nasıl da âsâbına hâkim olmuş, bu iğreti şahsiyeti nereden buluvermişti? Halbuki o, annesinin şu andaki hakîkî sîmâsını, hırstan, hiddetten ateş saçan rûhunu, neşe ve tebessümle konuştuğu şu insanlara olan gayzını, bu güler yüzlü maske altında görüyordu." Ayverdi(2012, ss.46-47).

Fikriye Hanım, kendisiyle alay edenleri öğrenmek için bahçıvanları Rüstem Ağa'nın yanına gider. Rüstem Ağa, arkadaşlarının önce altın dişliye kusur bulduklarını, ardından erkek olsalar Fikriye'nin elinden su bile içmeyeceklerini, Sezâî Nur Bey gibi kibar bir adamın bu çene bezirgânıyla nasıl yaşadığını ve daha pek çok şeyden konuştuklarını ama çok güldüklerinden anlayamadığını söyler. Ayverdi(2012, s.49). Fikriye Hanım, duyduklarına çok öfkelenmekle beraber asıl misafirleri yeni geldiği için kendini toplayarak kalabalığa karışır. Merakla beklediği komşusu Ulviye Hanım ziyafete teşrif eder. Sezâî Nur Bey, Fikriye Hanım'ın az önceki öfkesini/kinini yatıştırmak gayretiyle gözlerinden emir alarak sağa sola koşar. Fikriye Hanım da

dostlarının kendisi hakkında söylediklerini unutmamakla beraber diğerk misafirlerin bunları duymamasıyla kendini avutur. Ziyafet boyunca birbirleriyle tanışmak isteyenleri tanıştırır, her şeyin mükemmel olması için oradan oraya koşuşturur.

Medeniyet krizinin yarattığı bir tip olan Fikriye Hanım; görüleceği üzere çenebaz, dedikoducu, hırslı, kinci biridir. Bu özellikleri yüzünden Fikriye Hanım'ın arkadaşları Sezâî Nur Bey'e acımaktadır. Bu durumda karı-koca arasında bir uyumsuzluk olduğu aşikârdır. Buna rağmen görünüşte sorunsuz, mutlu bir evlilikleri vardır. Bu, şüphesiz ki Sezâî Nur Bey'in sürekli alttan alan, yumuşak ve sakin mizacından kaynaklanmaktadır. Romanda da yazar/anlatıcı, karı-koca arasındaki tek tartışmanın Fikriye Hanım'ın Aliye'yi sürekli hırpalamaya çalışmasından ötürü çıktığını ifade eder. Onun dışında Sezâî Nur Bey gibi munis bir insanın karısının her dediğini yaptığını, bu nedenle de aralarında hiçbir kavganın yaşanmadığını anlatır.

Ziyafetten sonra Fikriye Hanım, iade-i ziyareti bahane ederek Ulviye Hanım'ın evine gider. Fikriye Hanım, mecburî olarak kızını da yanında götürür. Lakin kızının yanında istediği gibi atıp tutamayacağı için bu ziyarette sıkılacağını düşünmektedir. Ulviye Hanım'ın evine geldiğinde Fikriye Hanım, komşusunun eğlenmesini bilmeyen bir insan olduğuna kanaat getirir. Buna rağmen ümitsizliğe kapılmayıp bu eve neşe ve eğlence katabileceğini düşünmektedir. Oturduğu yirmi yirmi beş dakika içinde Fikriye Hanım, Ulviye Hanım'a “Asyaî düşüncelerden nefret ettiğini, hayatın ciddiyete tahammülü bulunmadığını, yaşamın, dinmeyen bir neşe sağnağından başka bir şey olmadığını” Ayverdi(2012, ss.66-67) söyler.

Fikriye Hanım'ın hayat görüşünü yansıtmaları bakımından bu satırlar önemlidir. Doğuya özgü düşüncelerden nefret eden, hayatı eğlenceden ibaret gören bir bakış açısına sahip Fikriye Hanım, bu hâliyle Tanzimat'taki züppe tipleri aratmamaktadır. Belli ki yazarımız, Tanzimat'la üreyen bu kesimi Fikriye Hanım karakteriyle somutlaştırarak böyle tiplerin gülünç yanlarını ortaya koymuş ve ideal bir kişi olan Aliye'nin karakterini okuyucuya daha iyi tanıtmaya imkânını elde etmiştir. Böylece aslında bize ait değerlerin ne kadar değerli olduğu, bir medeniyeti layıkıyla anlamadan taklit etmememiz gerektiği okuyucuya karakterler vasıtasıyla aktarılmıştır.

Ulviye Hanım ile Fikriye Hanım sohbet ederken içeri Doktor Cevat Bey girer. Doktor Cevat ile Aliye balkona çıkıp sohbet eder. Daha sonra bunlara Doktor Hüsni

de iştirak eder. Burada yazar/anlatıcı, Fikriye Hanım'ın psikolojik tahliline yer verir. Selma ile evlenecek olan Doktor Hüsni'yü seven Fikriye Hanım, Doktor Hüsni ile Doktor Cevat arasında mukayese yapar. Ona göre Doktor Hüsni, "hayâtı anlamış genç" Ayverdi(2012, s.73) biridir. Ardından yazar/anlatıcı, Fikriye Hanım'ın kriterlerine göre hayâtı anlamış birinin nasıl olduğunu açıklayarak kişiliği hakkında bizi aydınlatmaktadır:

"Hayâtı anlamış olmak, onun ölçülerine göre, cemiyette sükse yapmak, hassas bir terâzî âleti gibi kadın duygularını dâimî bir muvâzenede tutarak gaf yapmamak, muâsır sosyetenin îcaplarıyla eklenmiş, yamanmış adam olmak demektir" Ayverdi(2012, s.73) Bu yüzden de Selma'yı muvaffakiyetli bulmakta, kızını ise beceriksiz ve akılsız olarak görmektedir.

Romanda Fikriye Hanım'ın Sezâî Nur Bey'e karşı ilgisizliğini gösteren bir bölüm de Aliye'nin Almanya'ya gitmesinin yaklaşması üzerine ortaya çıkar. Aliye'nin Almanya'ya gidecek olması Sezâî Nur Bey'i üzüntüye boğar. Çocuklarına sevgi göstermeyen Fikriye Hanım, eşi Sezâî Nur Bey'e de şefkat yaklaşmaz. Yazar/anlatıcı, Sezâî Nur Bey'in bu durumdan muzdarip olduğunu ifade eder.

Aliye, Almanya'ya gittikten sonra babasına biri Köstence'den, diğeri Viyana'dan iki kart yollar. Sezâî Nur Bey, kızının yolladığı mektupları karısından gizli okur. Bu süreçte Fikriye Hanım'ın ne yaptığına dair bilgileri, Sezâî Nur Bey'in kızına yazdığı mektuplar vasıtasıyla öğreniyoruz. Ayrıca bu mektuplar vesilesiyle Sezâî Nur Bey'in eşi Fikriye Hanım'a bakışı da ortaya çıkmaktadır.

Sezâî Nur Bey, kızının gitmesiyle birlikte Fikriye Hanım'ın psikolojisi üzerinde her zamankinden fazla durmaya başlar. Sezâî Nur Bey'den öğrendiğimize göre Fikriye Hanım, Ulviye Hanım'a çengeli takmıştır. Burada Sezâî Nur Bey'in Fikriye Hanım'la ilgili sarf etmiş olduğu sözler ilgi çekicidir: "Eh, biz artık ne olsa emekli insanlarız; annen gibi hırstan ibâret bir mahlûk, böyle mevki sâhibi dostları, pençesinden kaçırır mı?" Ayverdi (2012, s.128). Sezâî Nur Bey, Ulviye Hanım'ı hırstan ibaret olan eşinden korumak istemektedir. Ancak mizaç bakımından Fikriye Hanım'la aralarında bir uçurum olmasına rağmen Ulviye Hanım, Fikriye Hanım'ı sevmektedir. Yine Sezâî Nur Bey, Fikriye Hanım'ın havadislerinden Aliye'ye bahsederken Ulviye Hanım'la yaşamış olduğu bir konuşmayı da aktarır. Fikriye Hanım'ın Ulviye Hanım'a söylediği "Avrupa'nın bütün îtiyatlarına kollarımızı

açmalı, eğlenceleri, ışıkları, salonlarıyla garba tamamen adapte olmalıyız. Heyecansız, hareketsiz insanlarız.” Ayverdi(2012, s.128) sözleri, Fikriye Hanım’ın düşünce tarzını ortaya koymasından önemlidir. Daha önce de İstanbul’u eğlenceden yoksun diye modern bir yer olarak görmemesi, eskiyi hatırlatıyor diye evdeki eşyaları değiştirmesi, sürekli Avrupa’ya hasretinden bahsetmesi Fikriye Hanım’ın Tanzimat’tan sonra türeyen, Batılılaşmayı yanlış anlayan bir tip olduğunu ve hayatı bu doğrultuda da algıladığını bir kez daha gösterir. Bu yaşam tarzı nedeniyle Fikriye Hanım; din, ahlâk gibi insanı şahsiyet sahibi yapan meziyetlerden uzak kalmış ve o yüzden de çocuklarını terbiye etmek, eşine sevgi ve anlayışla yaklaşmak yerine kendini eğlenceye ve gösterişe vermiştir.

Sezâî Nur Bey, Aliye’ye yazdığı mektupta eşiyile ilgili şu bilgileri vermeye devam eder. Ulviye Hanım için Doktor Hüsnü ne ise Fikriye Hanım’ın da o olduğunu, üstelik bir de Fikriye Hanım’ın karşısındakinin iliklerine kadar işleyen dışı kurnazlığının bulunduğunu dile getirir. Sezâî Nur Bey, Fikriye Hanım’la ilgili şu bilgileri aktarmaya devam eder:

“Ben annenin sistemli gayretlerle, Ulviye Hanım’ın ilim adamlarıyla dolup boşalan salonlarına da briç masasını istediğini tahmin ediyorum. Zâten garp hayâtının teşnesi olan Fikriye’ler için bugün oyundan câzip hangi zevk var? Ne sanat, ne fikir, ne ruh hiçbir mevzu, bu zorba ile baş edemiyor.” Ayverdi(2012, s.130).

Görüldüğü üzere Sezâî Nur Bey, Fikriye Hanım’ın şımarıkça davranışlarını, hoş olmayan hareketlerini pek tasdik etmemekle beraber sesini de çıkaramamaktadır.

Romanın devamında Almanya’dan dönen Aliye’ye karşı Fikriye Hanım’ın sevgiyle, şefkatle yaklaştığını görüyoruz. Bunun nedenini, Selma’nın Aliye’ye anlattıkları vasıtasıyla öğreniyoruz. Aliye’nin Almanya’da bulunduğu sırada bir ara oğlunu ziyarete giden Doktor Kerim Bey, Aliye’yi tanımış ve dönüşte onu övmüştür. Doktor Kerim Bey’in Aliye’ye değer verdiğini gören Fikriye Hanım, İstanbul sosyetesine girmesine vesile olan bu aileyi kaybetmemek için çok dikkat etmektedir, kızına eskiye nisbetle daha ilgili davranmaktadır.

Fikriye Hanım’la ilgili bilgileri, bundan sonraki bölümlerde Aliye’nin anlatımları vasıtasıyla öğreniyoruz. Aliye’nin İstanbul’a dönmesinin ardından bu iki aile sürekli birbirlerinin evinde toplanmaktadır. Bir gün bu meclise Fikriye Hanım’ın akrabalarından genç bir ressam, Selim Haydar da katılmıştır. Aliye, Selim

Haydar'dan bahsederken annesinin psikolojik tasvirine yer verir. Aliye'ye göre annesinin Selim Haydar gibi çok değerli akrabaları vardır, lakin ne annesi onlardan anlamaktadır ne de onlar annesinden. Aliye'ye göre Fikriye Hanım için "...dalkavuk tipler, dedikodu ile nafakalananlar, yedikleri ekmek, içtikleri su, teneffüs ettikleri hava âlâyîş ve gösterişten ibâret olanlar tercih olunur. Zekâlarını yalancılıklarıyla ispat edenlere, riyadan kaftan giyenlere, sözlerinde durmak îtiyâdında olmayanlara dâima kapısı ve kolları açıktı" Ayverdi(2012, s.257).

Fikriye Hanım'ın kendisi de böyle olduğu için Doktor Hüsnü'yü sevmektedir. Buna mukabil Sezâî Nur Bey ve Aliye kendisi gibi olmadıkları, eğlence ve gösteriş düşkünü olmadıkları, aksine maneviyata önem verdikleri için sevememektedir. Lakin Doktor Kerim'in Aliye'yi övmesi üzerine eskiye nazaran farklı bir politika takip etmekte, kızına sevgiyle yaklaşmaktadır. Karısının kızına takındığı bu tavra pek güvenmeyen Sezâî Nur Bey, buna rağmen bu yeni ortamı bozmamak için ihtiyatlı davranmaktadır. Fikriye Hanım'ın son zamanlardaki bu değişen hareketleriyle ilgili Aliye'yle konuşan Sezâî Nur Bey'in karısıyla ilgili söyledikleri, karı-kocanın ilişkisini göstermesi açısından önemlidir. Ulviye Hanım'ın üvey oğlu Feyzi'ye samimi bir şekilde yaklaştığını gören Sezâî Nur Bey, Aliye'yle Fikriye Hanım hakkında konuşur:

"-Gelgelelim annene. Sanki sana gösterdiği uydurma muhabbetle beni kandırabiliyor mu? İğreniyorum, bu kadının her tavrından, her hâlinden tiksiniyorum.

-Halbuki ben onun bu müşkül rolü devam ettirmek için ne kadar çabaladığımı, yorgun düştüğünü görerek acıyorum. Sen de acı baba!

-Acıyamam, acıyamam... asla!

-O hâlde bu meseleyi başka cepheden ele alalım. Eğer bana ukalâ demezen, sana büyük babamdan duyduğum bir vecîzeyi söyleyeyim: 'Kendi ayıbını bilen, başkalarının ayıbını aramaz.' Gene der ki: 'Başkalarının ayıbını gören gözü kör et!

-Hayır Aliye... bu kadına karşı, şu söylediklerinin hiçbirini tatbik edemem. Kendim tepeden aşağı kusur da olsam, gene onunkini görürüm ve otuz beş senedir zulmünü çektiğim bu kadına acıyamam." Ayverdi(2012, s.265).

İktibas edilen metinden de anlaşılacağı üzere Sezâî Nur Bey, otuz beş senedir zulmünü çektiği eşini sevmemektedir. Bunun nedeni de Fikriye Hanım'ın evlilikleri süresince eşine sevgiyle yaklaşmaması, kendi küçük kaprisleri için hırsını eşinden

almaya çalışması ve hayattaki tek zevki ve neşesi olan Sezâî Nur Bey'in kızını hırpalamaya çalışması olmuştur. Bu da Sezâî Nur Bey'in zamanla eşinin her hâlinden, her tavrından nefret etmesine sebep olmuştur. Zaten romanda da, Fikriye Hanım'ın hep olumsuz özellikleri vurgulanmıştır. Böylece yazar/anlatıcı tarafından Fikriye Hanım'ın sevilecek bir insan olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte manevi bir olgunluğa sahip olan Aliye, annesine acımakta ve babasına, annesine acıması gerektiğini söylemektedir.

Romanın sonlarına doğru yazar/anlatıcı, Fikriye Hanım'ın olumsuz özelliklerini okuyucuya göstermeye devam eder. Doktor Kerim Bey'de toplanacakları akşam Fikriye Hanım sosyetedeki dedikoduları öğrenmek için Doktor Hüsnü'yü sabırsızlıkla beklemektedir. Bu sırada da Doktor Kerim Bey, Sezâî Nur Bey'e yirmi günlük istirahatinin bulunduğunu, bu süreçte de İrfan Paşa'nın kütüphanesinden istifade etmek istediğini ve kitaplarının cetvelinin bulunup bulunmadığını sorar. Ayverdi(2012, s.266). Doktor Hüsnü'yü bekleyen Fikriye Hanım, Aliye'ye eski kininin nüksetmesiyle Doktor Kerim Bey'e, Aliye'nin ona yardımcı olabileceğini, Aliye'nin yalnız kütüphanenin değil, İrfan Paşa'nın varlığının fihristi olduğunu söyler. Farkında olmadan Fikriye Hanım kızına yardım eder.

O gece Sezâî Nur Bey ile Doktor Kerim Bey'in sohbetlerinden sıkılan Fikriye Hanım: "Beyefendiler hâlâ mı lâkırdınız bitmedi. Hüsnü Bey olmasa esneme illetine tutulacağız." Ayverdi(2012, s.274). Sezâî Nur Bey, Fikriye Hanım'ı yatıştırmak için bir şeyler söylemek üzereyken Doktor Kerim Bey araya girer: "Biz sizin konuşmanıza müdâhale ediyor muyuz hanımefendi? Sizin de kahkahalarınızı uçan kuşlar duyuyor." Ayverdi(2012, s.274) der. Fikriye Hanım, Doktor Kerim Bey'e, neşenin, hayatta en lâzım olan şey olduğunu söyler. Doktor Kerim Bey, bu konuda Fikriye Hanım'a katıldığını, kendisinin de neşeyi ve tebessümü seven bir insan olduğunu; fakat tek kanatla uçulmayacağını, hayat terazisinin dengesini bulmak için her şeyde ölçülü olunması gerektiğini ifade eder. Ayverdi(2012, s.274). Fikriye Hanım, hem içini daraltan bu bahsi kısa kesmek hem de bu aileyle ilişkisini kesmemek için Doktor Kerim Bey'e hak verip konuyu kapatır. Burada yazar/anlatıcı, aynı zamanda Fikriye Hanım'ın, Doktor Kerim Bey'in yakışıklığından ve zekâsından da etkilendiğini söyler. Ancak bu hislerin Fikriye Hanım'da gelip geçici olduğu da ifade edilir.

Roman Aliye'nin İrfan Paşa ve Doktor Kerim Bey sayesinde manevi bir olgunluğa ulaşması üzerine kurulu olduğu için bundan sonraki bölümlerde Fikriye Hanım üzerinde durulmamıştır. Zaten buraya kadar olan kısımda da Fikriye Hanım'ın Avrupaîleşmeyi, Batı'nın eğlence anlayışına kavuşmak olarak yorumladığı, bu yüzden de sık sık eğlenceler tertip ettiği, eşinin ve çocuklarının hayatı yorumlayış tarzları farklı olduğundan pek anlamadığı, hatta onlara karşı ilgisiz davrandığı, kendisi gibi dedikoduyu, eğlenceyi, gösterişi seven insanlarla iyi anlaştığı ve hayatı boyunca yalnız maddi değerlerin üzerinde durduğu anlatılmıştır. Mutlu ve huzurlu bir evlilikleri varmış gibi görünse de bunun Fikriye Hanım'dan kaynaklanmadığı ortadır. Kaldı ki çok da huzurlu bir aile ortamından bahsedemeyiz. Muhite mutlu bir aile tablosunun çizilmesi, Sezâî Nur Bey'in sıcak, uysal ve yumuşak tavrından sağlanmaktadır.

Ulviye Hanım (Batmayan Gün) adlı kahramanın kişiliği, çevresi, eşiyle ilişkileri, yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya anlatılmaktadır.

Ulviye Hanım; döneminde meşhur bir doktor olan Kerim Bey'in ikinci eşi. Yüksek sosyete mensup Ulviye Hanım, gerek eşi Kerim Bey'in mevkiisi gerekse servetleri sayesinde çevresinde ciddi bir alaka uyandıran, "alımlı ve gösterişli" Ayverdi(2012, s.41) bir kadındır. Böyle olmakla beraber alafranga bir tip olan komşuları Fikriye Hanım'ın izlenimlerine göre Ulviye Hanım, "elindeki fırsatlara rağmen yaşamasını, eğlenmesini bilmeyenler sınıfından"dır. Ayverdi(2012, s.66). Bunun sebebi, hiç şüphesiz ki eşi Kerim Bey'in mesleği münasebetiyle eve ve Ulviye Hanım'a hâkim olan "ilim müessesesi ciddiyeti"dir. Ayverdi(2012, s.66). Dikkat edilirse romanda Ulviye Hanım'ın ev dekorundan düşüncelerine kadar bu ilim ciddiyeti ve ağırbaşlılığı hâkimdir. Romanda Fikriye Hanım'ın Batı kültürünü kayıtsız şartsız her şeyiyle kabul etmeyle ilgili söylemlerine karşı çıkması da Ulviye Hanım'ın düşünce yapısını göstermesi açısından önemlidir. Ulviye Hanım'ın Batı'yla ilgili düşüncelerini göstermek ve karakterini net bir şekilde ortaya koymak için bu diyaloga burada yer veriyoruz:

Ulviye Hanım, komşusu Fikriye Hanım'ın kızı Aliye için düzenlediği bir ziyafete katılır. Bu davete Ulviye Hanım, eşi Kerim Bey'in Moskova Tıp Kongresi'nde olması nedeniyle Doktor Hüsnü ve eşinin akrabası Doktor Cevat Bey'le gider. Burada tanıştığı Fikriye Hanım'la bir süre sonra samimiyeti ilerletir. Ziyafetten sonra da Ulviye Hanım, Fikriye Hanım'la sık sık birbirlerinin evlerine giderler. İşte yine

böyle bir günde Fikriye Hanım, Ulviye Hanım'a Avrupa medeniyetini her şeyiyle kayıtsız şartsız kabul etmemiz gerektiğini söyler. Ulviye Hanım, Fikriye Hanım'ın bu söylemlerine karşı çıkar ve "Hanımefendi, bize garbın yalnız bilgisi ve medeniyeti lâzım, iğrenç kaprisleri değil..." Ayverdi(2012, s.128) der.

Görüldüğü üzere Ulviye Hanım, Batılılaşmanın giyim-kuşamdan ibaret olmadığını anlamış biridir. Medeniyetin ne olduğunu bilen, o yüzden de Avrupalıların yalnız bilgisi ve teknolojisiyle alakadar olan bir kadındır. Yeri gelmişken bu düşüncelere sahip olan Ulviye Hanım'ın Fikriye Hanım'dan mizaç olarak çok farklı bir karakterde olduğunu söyleyebiliriz. Onun Batılılaşması, Fikriye Hanım'dan farklı olarak köklü ve bilinçli bir Batılılaşmadır; buna rağmen Ulviye Hanım, Fikriye Hanım'dan hoşlanmaktadır.

Romanda görüleceği üzere Ulviye Hanım'ın zaafı yok değildir. Çevresine gerekirse terbiyeli bir resmiyet gösterebilecek olan Ulviye Hanım'ın dedikodulara zaafı olduğu aşikârdır. O yüzden Doktor Cevat'ı evine bir ilim ciddiyeti getirdiği için sevmezken kadınlara eğlenceli saatler geçirten, sosyetedeki dedikoduları neşeli bir şekilde anlatan Doktor Hüsnü'ye değer verir. Zaten Ulviye Hanım, Fikriye Hanım'ı Doktor Hüsnü'nün ikinci kopyası olduğu için sevmektedir.

Buraya kadar karakteri hakkında bilgi vermeye çalıştığımız Ulviye Hanım'ın eşiyle ilişkilerine baktığımızda ise romanda bu kısmın muğlak bırakıldığını görüyoruz. Sadece Kerim Bey'in her dakikası dolu biri olduğunu ve seminerler için sık sık seyahat ettiğini biliyoruz. Öyle ki Kerim Bey, komşuları Fikriye Hanım'ın, "ilim adamlarıyla dolup boşalan salonlarına briç masasını sokmak" Ayverdi(2012, s.130) için giriştiği gayretlerden ve evinde esen bu yeni havadan habersizdir. Karı-kocanın ilişkileri hakkında net bir bölüm bulunmasa da Kerim Bey'in ilk karısından olan Feyzi'ye, Ulviye Hanım'ı savunduğunu görüyoruz.

Feyzi, Ulviye Hanım'ı babasının sevgisini kendisinden çaldığını düşündüğü için suçlamaktadır. Kerim Bey de ortada bir suç varsa suçun Feyzi'ye ait olduğunu, çünkü kendisinin Ulviye Hanım'a karşı son derece haşın, küstah bir tavır takındığını anlatır. Ayverdi(2012, s.210).

Romanda Ulviye Hanım'ın eşiyle ilişkileri ile ilgili bir bölüm, Kerim Bey ile Aliye arasında geçen bir gönül münasebeti vesilesiyle ortaya konulur: Kerim Bey, Berlin'e Feyzi'nin yanına gittiği zaman Aliye ile tanışır ve aralarında bir yakınlık hasıl olur.

Aliye'ye âşık olan Doktor Hüsni de bu durumu farklı bir şekilde Ulviye Hanım'a yetiştirir ki bu kısım yazar/anlatıcı tarafından açık bir şekilde ortaya konulmamıştır. Biz bunu Aliye'nin şu cümlelerinden çıkarıyoruz:

“Yalnız, Ulviye Hanım son günlerde bana karşı soğuk ve resmî... Fakat zavallıyı ayıplamıyorum; zîra öyle zannediyorum ki bu işin de kahramânı Doktor Hüsni... Bu adamın, büyük babamın odasındaki buluşmalarımızda da rahatsız edici merâkını hissediyorum. Onun tasavvruna göre kim bilir ben neyim?” Ayverdi(2012, s.291).

İktibas edilen bu metinden de anlaşılacağı üzere Ulviye Hanım, Kerim Bey'le olan yakınlığından Aliye'ye karşı soğuk ve resmî davranır. Ancak eşi Kerim Bey'e nasıl yaklaştığı hakkında hiçbir malumat bulunmamaktadır. Ulviye Hanım, eşinin Aliye ile yaklaşmalarını bilmesine rağmen üvey oğlu Feyzi, İstanbul'a geleceği için bir ziyafet düzenlemektedir.

Romanda Ulviye Hanım'la ilgili bilgiler, yukarıda söylediklerimizle sınırlı kalmaktadır. Ulviye Hanım ile Kerim Bey'in nerede, nasıl tanıştıkları, aşk evliliği yapıp yapmadıkları, evdeki ilişkileri hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Sadece eşi Kerim Bey'in sık sık seyahatler yaptığını, eğlenceye birkaç dakikasını bile tahsis etmediğini öğrenebiliyoruz. Ulviye Hanım'a baktığımızda bazı zaafı olsa da giyimine kuşamına dikkat eden biri olduğunu, karşısındaki kişiye gerektiği durumlarda resmî bir şekilde yaklaştığını, yanlış gördüğü bir şey varsa bunu düzeltmek adına dürüstçe konuştuğunu, Avrupaîleşmeyi sırf bilgi ve medeniyetten ibaret gören biri olduğunu söyleyebiliriz.

Senîha (Batmayan Gün) adlı kadın kahramanımızın kişiliği, çevresi, eşi ve çocuklarıyla ilişkileri, hâkim/ilahi bakış açısıyla yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Romanda Senîha; Profesör Doktor Kerim Bey'in akrabası Doktor Cevat'ın “çocuk kadar masum” Ayverdi(2012, s.245) genç ve güzel eşidir. Bu evlilikten iki küçük oğlu bulunmaktadır. Romanda görüleceği üzere eşi Cevat Bey tarafından çok sevilmektedir. Bunun nedeni de Senîha'nın eşi Cevat Bey'in hiddetli olduğu zamanlarda gösterdiği sakinliktir. Romanda bununla ilgili sadece bir bölüm bulunmaktadır. Senîha'nın eşi Cevat Bey'le ilişkilerini göstermek adına burada bu bölüme yer veriyoruz.

Doktor Cevat dolandırılmıştır. Bunu öğrenir öğrenmez hemen gelip eşi Senîha'ya anlatır. Burada yazar/anlatıcı araya girerek Cevat'ın bu hâllerinin Senîha'yı asla etkilemediğini, Cevat Bey'in bu sinirli hâlinin her zaman tek taraflı kaldığını, bu yüzden de Cevat Bey'in öfkesinin çabuk söndüğünü ve Senîha'nın bu sakinliği karşısından eşinin âdeta bir şifa bulduğunu anlatır. Ayverdi(2012, s.268). Aynı durum bu dolandırıcılık olayında da vuku bulur. Senîha, eşi Cevat Bey'e: "Ne oluyorsun Cevat, bu kadar hiddetlenecek ne var? Farzet ki iki lirayı düşürdün, canın sağ olsun" Ayverdi(2012, s.268) der. Cevat Bey, eşine kendisinin işin maddi tarafında olmadığını, bu hareketlerin çok kötü olduğunu ifade eder. Senîha, eşi Cevat Bey'i tavırlarıyla yatıştırarak odadan çıkar. Romanda bu kısım şu cümlelerle anlatılır:

"Senîha, kocasının asabiyetini sözleriyle değil, tavırlarıyla yatıştırmaya alışık olduğundan, Cevat'ın gözlerinde, kendi sâkin ve heyecansız bakışlarını bir zaman bıraktı ve muvaffakiyetine kanâat getirince de yavaş yavaş odadan çıktı." Ayverdi(2012, ss.268-269).

İktibas edilen metinde görüleceği üzere Senîha, eşi Cevat Bey'i sözleriyle değil tavırlarıyla, hareketleriyle sakinleştirmektedir. Bu da Senîha'nın son derece nazik, yumuşak ve sakin bir insan olduğunu gösterir.

Romanda Senîha'nın eşiyle ilişkileri hakkında fazla malumat bulunmamaktadır. Bununla birlikte eşi Cevat Bey tarafından sevildiğini -son zamanlarda Cevat Bey'in tıbbî eseriyle meşgul olması dışında- Senîha'nın eşi Cevat Bey'le vakit geçirdiklerini, Senîha'nın Cevat Bey üzerinde sakinleştirici bir etkisinin bulunduğunu söyleyebiliriz.

Selma (Batmayan Gün) karakterinin kişiliği, çevresi, eşiyle ilişkileri, hâkim/ilahi bakış açısıyla yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Selma, romanın başkahramanı Aliye'nin çocukluk arkadaşı; basit ve sevimsiz bir ruha sahip Doktor Hüsnü'nün de "insanî hisleri kuvvetli" Ayverdi(2012, s.47), "estetik duyguları zengin, kültürlü, zekî ve zarif" Ayverdi(2012, s.47) eşidir. Burada Selma'nın eşi Doktor Hüsnü ile ilişkilerine değinmeden önce Selma'nın ailesi, çevresi ve kişiliği hakkında bilgi vereceğiz.

Selma, sosyal mevkisi oldukça yüksek, musikişinas bir ailede yetişmiş biridir. Aynı zamanda kendisi de musiki alanında yüksek bir istidata sahiptir. Aliye ile

arkadaşlıkları dört beş yaşından başlar. İrfan Paşa Korusu'na en yakın beyaz köşkte oturan Selma, on beş on altı sene evvel bu köşkü satın taşındıkları hâlde Aliye ile çocukluktan gelen bu dostluklarını sürdürmüş ve Aliye'den kopmamıştır. Yazar/anlatıcıya göre Selma ile Aliye, çok farklı mizaçlara sahip olmakla beraber aralarındaki o temiz bağlar, paylaştıkları hatıralar, büyüdükçe onları eskisi kadar birbirlerine yaklaştırmıştır. Burada yazar/anlatıcı, Selma'nın karakteri hakkında bizi bilgilendirmek için onu Aliye ile kıyaslayarak tanıtır. Buna göre Selma, toplumda benzerine çok kolay rastlanılan “hayâtın sathında görebildiği varlıklara kanâat eden, sâde, dümdüz, tatmin olması kolay bir insan”dır. Ayverdi(2012, s.46-47). O, Aliye gibi hayatın iç yüzünü araştırmak için bir çaba harcamaz. Aliye gibi bir arayış içinde olmadığı için Selma, sakin ve mutedil biridir.

Romanda Selma ile Aliye'nin farklı karakter yapıları, onların hayata bakış tarzlarını da etkiler. Selma için hayat “eğlenceli bir yolculuktur; onu hoş geçirmeye bakmalıdır.” Ayverdi(2012, s.90). Aliye'ye göre ise “Hayâtı bilerek, severek, onunla iki dost gibi anlaşılarak” Ayverdi(2012, s.91) yaşamalıdır. İşte, Aliye'nin bu derin duygularının yanında Selma daha basit konularla ilgilenir. Doktor Hüsnü'nün Selma'ya yaklaşmasının nedeni de budur.

Selma'nın karakter yapısından sonra şimdi de eşi Doktor Hüsnü'yle ilişkilerine değinebiliriz: Romanda kısa bir süre sonra Berlin'e gidecek olan Aliye için bir ziyafet verilir. Bu ziyafete Selma da katılır. Sofrada Aliye ile Selma otururken yanlarına Doktor Hüsnü ile Doktor Cevat gelir. Birlikte sohbet ederlerken partide kalabalık bir grubun isteği üzerine sazlarla fasıl yapılır. Müzik alanında uzman olan Selma, bir tambur alarak fasıla katılır. O gece Selma taksimiyle Doktor Hüsnü'yü etkiler. Doktor Hüsnü, Selma'nın yorulmasını bahane ederek bir şeyler içmek için onu büfeye götürür.

Ziyafetten sonra Selma, on gün boyunca köşkte kalır. Boş vakitlerinde Selma ile Aliye, ya kırlarda dolaşırlar ya da akşamları korunun meşeliğinde çay içerler. Bu süreçte neredeyse her gün Selma ile Aliye, Doktor Hüsnü ile karşılaşır. Yazar/anlatıcının deyişine göre Doktor Hüsnü, bilerek onların gideceği yerleri tercih etmektedir. Aslında Doktor Hüsnü, Aliye'ye bir şeyler hissetmektedir. Lakin Aliye'nin bir arayış içinde olması ve o arayışın ona yüklediği ağırbaşlılık, Doktor Hüsnü'yü tedirgin etmektedir. Bu yüzden de Doktor Hüsnü, Aliye'den süratle

kaçarak Selma'ya sığınır. Yazar/anlatıcı, Doktor Hüsni'nün Selma ile evlenmesinin nedenini şu cümlelerle ortaya koyar:

“Doktor Hüsni için Aliye, tırmanılması hemen hemen imkânsız olan sarp ve yüksek bir zirve, Selma ise, yorulmadan, zahmet çekmeden dolaşılabilen küçük bir tepe idi. Genç doktor, böyle bir tepeciğin fâtihi olmayı, ilelebet eteğinde sürüneceği, berelemesine, ezilmesine rağmen ulaşamayacağı bir şâhikaya tercih ederdi.” Ayverdi(2012, s.61).

İktibas edilen bu metin, hem Doktor Hüsni'nün Selma ile evlenmesinin nedenini ortaya koyması hem de Selma'nın karakterine ait bilgileri barındırması açısından önemlidir. Anlaşılacağı üzere Doktor Hüsni'nün Selma ile evlenmesinin sebebi, Aliye'nin fırtınalı bir ruha sahip olması ve yaşımdan büyük bir olgunluğa sahip bulunmasıdır. Selma'ya baktığımızda ise o, Aliye'ye nazaran basit konularla ilgilenen, daha sakin biridir. Lakin Selma, Doktor Hüsni'nün kendisiyle bu sebepten ötürü evlendiğini bilmemektedir. Evine döndükten iki gün sonra Doktor Hüsni'nün kendisiyle evlenme isteğine hayret etmekle birlikte kabul eder.

Selma'nın Doktor Hüsni'yle evlenmeyi kabul etmesinin nedeni, hiç şüphesiz ki, inkâr kabul etmeyecek şekilde yakışıklı olması ve kadınlara eğlenceli-neşeli vakitler geçirmesini bilen biri olmasıdır. Bununla birlikte mana kıtlığı olan biridir. Lakin Aliye'ye göre Selma, “bu yakışıklı adamın kaşına gözüne bakmaktan, rûhunun basit ve sevimsiz çehresine bakmaya vakit bulamamıştı...” Ayverdi(2012, s.74).

Aliye'ye Almanya'ya gittikten kısa bir süre sonra Selma ile Doktor Hüsni evlenir. Uysal ve munis bir insan olan Selma, evliliklerinin ilk zamanlarından itibaren eşi Doktor Hüsni'yü mesut etmek için elinden geleni yapar. Zaten yazar/anlatıcıya göre Selma, “kocasını mesut eden kadınlar sınıfındandı.” Ayverdi(2012, s.108). Evlilikleri boyunca Selma, Aliye'den nefretle bahsettiğinde Doktor Hüsni'ye sinirlenir ve arkadaşını savunur. Onun dışında da eşini sevdiğinden anlayışla yaklaşır.

Romanda Selma'nın eşi Doktor Hüsni ile ilişkilerine birkaç yerde vurgu yapılmıştır. Bunlardan biri de Aliye'nin düğün hediyesi olarak gönderdiği tuvalet aynası ile ilgili bölümdür. Aliye, Berlin'den düğün hediyesi olarak Selma'ya tuvalet aynası gönderir. Selma ile Doktor Hüsni bu aynayı paylaşamamaktadır. Selma sabah kıyafetini aynaya bakarak giymek isterken Doktor Hüsni o aynanın karşısında tıraş olmak ister. Selma'nın eşiyle bu konudaki mücadelesi aile içinde latife konusu olur. Bunun

üzerine Selma'nın babası, bu aynanın eşini bulur bulmaz alacağını söyler. Bunu duyan Doktor Hüsnü'nün canı sıkılır ve "On tâne de olsa ben gene onu tercih ederim!" Ayverdi(2012, s.134) der. Selma, Aliye'ye yazdığı mektupta bu olaydan bahsederken bu aynayı tamamen ona bırakacağını da anlatır.

Yine Selma; Aliye'nin Profesör Doktor Kerim Bey'le birlikte Almanya'da bulunduğunu söyleyen, hatta Kerim Bey'le Aliye arasında çirkin bir münasebetin varlığını ima eden eşinden hiçbir şekilde şüphelenmez. Sadece Doktor Hüsnü'nün Aliye'den nefret ettiğini düşünür. Bu da Selma'nın hiç hoşuna gitmez. Selma, Doktor Hüsnü'nün Aliye'yle ilgili her kötü konuşmasına sert bir şekilde cevap verir.

Yazar/anlatıcının ifadesine göre Selma ile Doktor Hüsnü'nün evlilikleri gün geçtikçe kötüye gitmektedir. Selma ile eşi Doktor Hüsnü arasında kavgalar sıklaşmıştır. Lakin "ketum ve tahammüllü" Ayverdi(2012, s.268) mizaca sahip olan Selma, bu kavgaları kimseye söylememektedir. Oysaki eşi Doktor Hüsnü, eve sarhoş gelip hamile eşiyle sürekli kavga etmektedir. Romanın ilerleyen bölümlerinde Selma bir erkek çocuk doğurmasına rağmen evlilikleri düzelmez. Aliye'ye hissettiği aşk nedeniyle Doktor Hüsnü, daha da sinirli/öfkeli biri olur. Öyle ki Kerim Bey'in oğlu Feyzi'nin İstanbul'a gelmesi üzerine verilen bir ziyafetin gecesinde Aliye'yi zehirlemeye kalkar. Doktor Hüsnü, Aliye'yi zehirledikten sonra tam kaçacakken Selma'ya yakalanır. Burada yazar/anlatıcı, araya girerek karı-kocanın ilişkisi hakkında şu cümleleri sarf eder:

"Selma kocasını, bütün âilevi noksanlarına rağmen seven kadındı. Sabırlı bir mürebbî gibi, onun, yuvasını tehdit eden kusurlarını, ilk izdivaç günlerinden itibaren, kadınlığının bütün mahâretiyle yontmaya, tashih etmeye uğraşmış olmakla beraber, son ayların hâdiseleri, kavgalar, ihmaller, genç kadına muvaffakiyetsizliğini ihtar eden birer acı hakikat olmuştu" Ayverdi(2012, s.309).

Selma, kendisine cevap vermeden yürüyen eşine seslenir. Doktor Hüsnü, Aliye'ye yaptığı enjeksiyonu alelacele cebine koyar. Bunu gören Selma eşinin cebinden enjeksiyonu alır ve "Bir eğlence gecesi kime enjeksiyon yaptın?" Ayverdi(2012, s.310) diye sorar. Sarhoş olan Doktor Hüsnü, Selma'ya, Aliye'yi öldürdüğünü söyler. Selma'nın bağırması üzerine Doktor Hüsnü, önce Selma'ya sonra da kendisine nişan alır. Selma, omzundan yaralanır. Manevi kıymetlerden uzak yaşayan Doktor

Hüsnü'nün sırf yakışıklılığına aldanarak evlenen Selma romanın sonunda bir akıl hastanesine yatırılır.

Görüldüğü gibi romanda Selma, eşini mutlu edecek kadınlardan biridir. Neşeli, zarif, uysal ve munis bir insan olan Selma, eşi Doktor Hüsnü'nün mutlu olması için elinden geleni yapmıştır. Öyle ki onu bütün noksanlarına rağmen sevmiş, evliliğini devam ettirmeye çalışmıştır. Romanda da görüleceği üzere Selma, eşi sarhoş olarak eve gelse de, sık sık kavgalar çıkarsa da eşine sabırlı bir şekilde yaklaşmış ve kendisini bütün varlığıyla eşine adanmış bir kadındır.

Kadriye (Ateş Ağacı) karakterinin kişiliği, çevresi ve eşiyle ilişkileri, romanın başkahramanı Cemil'in gözünden, yani kahraman anlatıcı denilen bir bakış açısıyla okuyucuya takdim edilmektedir.

Kadriye; romanda Anadolu'nun bir vilayetinde "basit bir memur olan" Ayverdi(2014, s.33) Şevket Bey'in kızı, Avrupa'da hem iktisat hem de hukuk doktorası yapan ve sosyo-ekonomik durumu oldukça iyi olan Cemil Canoğlu'nun masum yüzlü, güzel ve temiz kalpli eşidir. Göz kamaştırıcı bir güzelliği sahip Kadriye, görüldüğü üzere orta halli bir aileye mensuptur. Evlenmeden evvel ailesiyle birlikte İzmir'de yaşamaktadır. İzmir'de bulunduğu süre zarfında da Kadriye'nin ne yaptığı, nasıl bir eğitimden geçtiği hakkında romanda hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. Eşi Cemil'le teyze çocuklarıdır. Bu yüzden Kadriye'nin Cemil ile ilişkileri, ta çocukluk dönemine dayanmaktadır. Yine onların ilişkilerinin geçmişi, müşterek çocukluk hayatları hakkındaki bilgiyi, Cemil'in annesinin, Kadriye daha ufacıkken Cemil ile Kadriye'nin evlenmelerini istemesinden anlıyoruz. Lakin babasını üç, annesini de on iki yaşında kaybeden Cemil, amcasının gözetimine bırakılınca Kadriye ile Cemil'in evlilik mevzuu, sessiz sedasız bir şekilde kapanır.

Romanda Kadriye'nin Cemil'e gönül münasebeti olduğunu gösteren pek çok işaret bulunmaktadır. Evlenmeden önce Kadriye, hem ekonomik durumlarının iyi olmaması hem de kendisinin Cemil'e kıyasla "görgüsüz bir taşra çocuğu" Ayverdi(2014, s.33) konumunda bulunması nedeniyle Cemil'le bir birlikteliğin imkânsız olduğunu düşünmektedir. Kadriye'nin bu konudaki düşüncelerini, Cemil fark etmiştir ve Kadriye'nin düşüncelerini şu cümlelerle ortaya koyar:

"onun için ben, elde edemeyeceğimizi bildiğimiz halde mâlik olmak istediğimiz kıymetlerdendim." Ayverdi(2014, s.33).

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere Kadriye, Cemil'e karşı bir şeyler hissetmekte; lakin Cemil'in hem kariyeri hem de muhiti nedeniyle de Cemil'le bir evliliği bile hayal edememektedir.

Kadriye'nin Cemil'le nasıl evlendiği, Cemil'in Kadriye'ye onunla evlenmek istediğini nasıl söylediği, Cemil'in anlatımıyla kısaca tasvir edilmiştir. Bir gün Cemil, hem annesinin Kadriye ile ilgili arzusunu bilmesinden hem de amcasının kendi hayatına tasarruf hakkını elinden almak istemesinden ötürü İzmir'e gider, eniştesi Şevket Bey'den Kadriye'yi ister. Kadriye, bu isteme merasiminden habersiz odasında dikiş dikmektedir. Şevket Bey, karısına danışmak için Cemil'den izin isterken o da bu fırsattan istifade ederek Kadriye'nin odasına gider. Kadriye, Cemil'i odasında görünce yüzü pembeleşir ve: “-A!..Cemil Ağabey siz misiniz? Birden korktum.” Ayverdi(2014, s.34) der. Cemil, Kadriye'ye kendisine ağabey dememesini çünkü onun kocası olacağını söyler. Cemil gibi münevver bir insanın kendisiyle evlenmek istemesine Kadriye çok şaşırır ve Kadriye'nin o anki hâli, Cemil tarafından şu sözlerle ifade edilir:

“Kızın yüzündeki pembelik birden koyulaştı ve gene birdenbire o kadar hızla, solup kayboldu, yerini sarı, sapsarı bir renge bıraktı ki, âdeta korktum. Hiç sesi çıkmıyordu yâhut çıkamıyordu.” Ayverdi(2014, s.34).

Kadriye, Cemil'e tıpkı babası gibi sosyal seviye farkını hatırlatıp reddetmeye hazırlanırken Cemil konuşmasına izin vermez ve Kadriye'ye, artık bankada çalışmayacağını, eniştesi gibi Anadolu'da küçük bir iş bulacağını, belki bir ilkokul hocası olacağını, iki üç aya kadar İstanbul'dan ayrılmak istediğini, şimdi kendilerinin evleneceklerini, birkaç ay İstanbul'da beraber yaşadktan sonra Kadriye'yi babasının yanına göndereceğini, kendisinin Anadolu'ya yerleştikten sonra onu yanına alacağını anlatır. Ayverdi(2014, s.35).

Kadriye, o an yalnız evlilik teklifi karşısında olmadığını, aynı zamanda en ufak ayrıntısına kadar düşünülmüş bir vaziyetle karşı karşıya kaldığını anlar. Romanın gidişatına baktığımızda da Kadriye, Cemil'in dediği gibi birkaç İstanbul'da kaldıktan sonra İzmir'e, babasının yanına, gitmiştir. Bursa'da ilkokul öğretmeni olarak hayatına devam etmektedir. Romanın bir bölümünde Kadriye'nin iki aya kadar doğum yapacağını ve bu yüzden Cemil'in onu Bursa'ya getirmediğini öğreniyoruz.

Görüldüğü üzere Kadriye ile Cemil'in evliliği alencele gelişir. Cemil'in Kadriye ile evlenmek istemesi ona olan aşkından değil, salt annesinin arzusunu yerine getirmek ve çevresindeki kızlardan kurtulmak isteğidir lakin Kadriye bunu bilmemektedir. Yine görüleceği üzere Kadriye, Cemil'in ne kariyerine ne de muhitine uygun biridir. Cemil ile evlenmesi, Cemil'in amcası ve yengesi tarafından kötü karşılanır. Kadriye istenmeyen bir gelin konumundadır. Cemil, bunu bildiği için Kadriye'yi harap olmasın diye Şevket Bey'in yanına gönderir. Kadriye de hiç sorun çıkarmadan babasına yanına gider. Bu da bize, Kadriye'nin eşine güvendiğini ve onun söylediği her şeyi kabul eden bir zevce olduğunu gösterir. Yine bu durum Kadriye'nin sakin ve uysal bir mizaca sahip olduğunun da göstergesidir.

Romanda Kadriye'nin Cemil'le geçirdiği o birkaç ay hakkında bilgi verilmemiştir. Yalnız Cemil'in gözünden, Kadriye'nin sürekli psikolojik tahlili yapılmış ve Kadriye'nin Cemil'in hayatındaki rolü üzerinde durulmuştur. Buna göre masum, temiz bir kimliğe sahip olan Kadriye her şeyini kocasına vermiş ve her şeyi onda bulmuş bir kadındır. Lakin Cemil, karısının ona vermiş oldukları ile tatmin olamamaktadır. Azla kanaat etmeyi bilen Kadriye için Cemil şu sözleri sarf eder:

“Kadriye o kadınlardandır ki, mevsimin ilk serin rüzgârıyla yaprakları kavrulan, kuruyan nebatlara benzerler. Ben ise tabiatın hoş, nahoş bütün cilvelerine karşı koyan, her mevsimde hayat dolu bir ağacın gölgesinde yaşamak istiyorum ki her el uzatışında, bana yeşil ve taze bir dal versin.” Ayverdi(2014, ss.64-65).

Bu metinden de anlaşılacağı üzere Kadriye hassas bir yapıya sahiptir, o bu yapıyla en ufak bir rüzgârla kuruyan/solan bitkiden farksızdır. Bu da bize, onun hassas bir karakterinin olduğunu gösterir. Yine aynı şekilde birçok tezatları içinde barındıran biri değildir, yani oldukça basit biridir. Duygularını saklamasını bilmeyen Kadriye, Cemil'e göre “ ateşli, sırlı, renkli ve alıcı kadın tipinin taklitçisi olmaz; zekâ, irâde, kudret ve aşka asla bir örnek teşkil edemez.” Ayverdi(2014, s.65).

Görüldüğü üzere Kadriye çok güzel bir kadındır; ama bu güzelliği bir takım vasıflardan yoksun olduğu için boştur. Burada Kadriye'nin fiziksel görünüşünün Cemil için bir anlam ifade etmediğini görürüz. O, Cemil'in istediği gibi bir kadın değildir. Bu yüzden Cemil, onunla kendini tamamlayamamıştır. Cemil'e göre Kadriye, olgun bir ruha sahip değildir. Cemil, onu bazen asi, hırçın, neşeli ve derin

biri olarak görmek istese de “müşkik dostum, arkadaşım” Ayverdi(2014, s.66) dediği Kadriye’ye bunu söylemez.

Cemil’in anlatımlarından öğrendiğimize göre Kadriye, eşine şefkatle yaklaşan, sevgisini belli eden bir eştir.

Romanda Kadriye, bir kız çocuğu(Cihan) dünyaya getirir. Doğumdan sonra Cemil’e, birkaç ay daha annesinin yanında kalmak istediğini bildirir ve Cemil’in fikrini sorar. Bu konuda Cemil, eşiyle aynı fikri paylaşır ve böylece Kadriye, İzmir’de ailesinin yanında kalmaya devam eder. Bu süreç içerisinde Cemil, Bursa’ya gelen Fransız bir jeolog olan Madame Juliette Maurain’e âşık olur. Ancak Juliette de Cemil de Kadriye’yi üzmemek için bu aşka son verirler. Cemil, Juliette’ye verdiği söz nedeniyle bu aşktan Kadriye’ye hiç söz etmez.

Romanın aktüel zamanında iki yıl geçmiştir. İstanbul’un en güzel yerinde evleri bulunan Kadriye, “çocuğuna iyi bakan, evini iyi idâre eden, nezâketi ve sokulganlığı ile muhîtime uyan ve kendini kabul ettiren bir gelin” Ayverdi(2014, s.160)dir. Kadriye, Cemil tarafından sevildiğini düşündüğü için huzurlu ve mutludur. Cemil’e göre Kadriye, onu kendisine âşık zannetmektedir. İstanbul’un bütün kadınlara meydan okuyan güzel bir kadın olarak görülen Kadriye, Cemil’in amcası ve yengesi tarafından da beğenilmektedir. Cemil de (...) bankasında bir hukuk danışmanıdır.

Roman daha çok Juliette ile Cemil’in aşkı etrafında cereyan ettiği için Kadriye ile eşinin evlilikleri hakkında pek bir bilgi bulunmamaktadır. Biz, yalnızca Kadriye’nin ruhunda hiçbir zıtlığın bulunmadığını, yani ara sıra da olsa asi, hırçın veyahut neşeli biri olmadığını, genellikle hüznü ve duygusal bir tarafının bulunduğunu, öyle ki en ufak bir olayda kendisinin kuruyup solacak bir hassasiyete sahip olduğunu, her daim eşine sevgi ve şefkatle yaklaştığını, eşine karşı duygularını saklamadığını ve olduğu gibi her şeyini söyleyen biri olduğunu görüyoruz. Buna mukabil Cemil’in de karısını sevmese de ona bunu belli etmediğini aksine eşine sevgi ve şefkatle yaklaştığını biliyoruz. Eşinin kendisine bu şekilde davranmasıyla Kadriye eşinin kendisini sevdiğini zannetmektedir. Ayrıca Cemil gibi etrafında saygı uyandıran, bilgili, kültürlü bir insanın yanında Kadriye’nin çok basit kaldığını söyleyebiliriz. Kadriye, göz kamaştırıcı bir güzelliğe sahip olmakla birlikte eşini tatmin edecek olgunlukta değildir; bununla beraber Kadriye’nin evini iyi idare eden, eşine iyi

davranan, çocuğunu güzel bir şekilde yetiştiren, fedakâr ve sadık biri olduğunu söyleyebiliriz.

Cemil'in teyzesi (Ateş Ağacı) Adı belirtilmeyen bu kadın, Anadolu'da "basit bir memur" Ayverdi(2014, s.33) olarak çalışan Şevket Bey'in karısı; Kadriye'nin de annesidir. Eşinin mesleği nedeniyle il il dolaşan bu kadın, Cemil'in anlatımına göre "mahdut, silik, dümdüzdür." Ayverdi(2014, s.33). Romanda bu karı-kocanın ilişkisi hakkında pek bir malumat bulunmamaktadır. Yalnız Cemil'in Kadriye'yi istemeye geldiği gün Şevket Bey'in karısıyla bu konuyu konuşmaya gitmesi, karı-kocanın ilişkisi hakkında bize küçük bir ipucu verir. Buradan yola çıkarak Cemil'in teyzesi ile Şevket Bey'in önemli konularda birbirlerine danıştıklarını ve bu konuda birbirlerinin fikirlerini önemsediklerini söyleyebiliriz. Cemil'in teyzesinin eşiyle karşılıklı bir güvene dayanmış ilişkileri vardır, diyebiliriz.

Cemil'in annesi (Ateş Ağacı), oğlu tarafından "zekâ, kemal, bilgi ve irfan numûnesi" Ayverdi(2014, s.32) olarak tanıtılır. Oğlu Cemil üç yaşındayken kocasını kaybeder. Kendisi de dokuz yıl sonra vefat eder. "(...) etiyle yaşayan bir kadın değil, içiyle yaşayan bir kadın" Ayverdi(2014, s.32) diyebileceğimiz Cemil'in annesi, oğlunun deyişine göre çok olgun ve derin bir insandır. Anlaşıldığına göre Cemil'in hayatın basit gidişatına kapılmamasında, olgun bir ruha sahip olmasında annesinin payı büyüktür. Romanın aktüel zamanında bile ölen anne, geçmişteki öğretileriyle Cemil'i yönlendirir.

Cemil'in yengesi (Ateş Ağacı) kötü bir kadın olmamakla birlikte kendisi olgun bir ruha sahip değildir. Maddi kıymetlere değer veren, eğlence düşkünü ve gösteriş meraklısıdır ve bu özellikleriyle aynı mizaca sahip eşiyle çok iyi anlaşır. Yine Cemil'in deyişine göre onu, "kendi eğlencelerinden, kaprislerinden başka hiçbir şey alâkalandırmaz." Ayverdi(2014, s.20). Öyle ki eşinin emek vererek büyüttüğü Cemil'in Bursa'ya bir ilkokul öğretmeni olarak gitmesine bile kendi salonuna yeni bir konu bulduğu için sevinmiştir. Bunun dışında Cemil'in yengesinin kişiliği ve eşiyle ilişkileri hakkında pek bir bilgi bulunmamaktadır. Salt karı-kocanın karakter olarak birbirlerine benzediklerini söyleyebiliriz.

Vâli Râsim Bey'in karısı (Ateş Ağacı) romanda adı belirtilmez. Râsim Bey ile ilişkilerine pek değinilmemiştir. Yalnız Râsim Bey, "hoşsohbet, mizaçgîr, cevval ve becerikli bir adam" Ayverdi(2014, s.89) iken eşi son derece kıskanç, kinci ve

manevracı bir kadındır. Eşi, kıskançlığından ötürü Râsim Bey'in kadınlara açık meclisine ne yapıp edip kadınların katılmasını engellemektedir. Bu da onun kıskanç ve manevracı yönünü ortaya koyar. Yine onun bu özelliğini, evli olduğuna inanmadığı Cemil için getirdiği akrabasından anlıyoruz. Türlü oyunlar, hileler düzenleyerek akrabasını Cemil'e beğendirmeye çalışır. Sonunda Cemil'in gerçekten evli olduğunu öğrenince de Cemil'e soğuk davranır; lakin yine iltifatlarını esirgemez. Romanda yer alışı bu kadardır.

Seniye (Yaşayan Ölü) bazen kendi ifadelerinden bazen de yakın arkadaşı Leylâ'nın anlatımlarından, yani kahraman anlatıcı denilen bir bakış açısıyla okuyucuya takdim edilmektedir.

Seniye, tanınmış/meşhur bir yazar olan Ekmel Haydar'ın güzel ve genç eşidir. Kehrûba saçları ve simsiyah gözleriyle muhteşem bir güzelliğe sahip olan Seniye, romanın aktüel zamanında yirmi altı yaşındadır ve Ekmel Haydar'la iki senedir evlidir. Seniye'nin kişiliği, bu kişiliğin oluşmasında etkili olan çevresi, eşi Ekmel Haydar'la ilişkileri ve geçen o iki sene içerisinde karı-kocanın yaşadıkları, geriye dönüş tekniğiyle anlatılmaktadır. Bunu da yazar, Seniye'den Leylâ'ya, Leylâ'dan Seniye'ye yazılmış mektuplar vasıtasıyla gerçekleştirir. Böylece biz Seniye'nin kişiliğini, evlendikten sonra geçirdiği değişimi ve en önemlisi eşiyle münasebetlerini daha net bir şekilde değerlendirebiliriz.

Görüleceği üzere Seniye, sosyo-ekonomik durumu oldukça iyi olan bir ailede yetişmiş genç bir kızdır. Şüphesiz ki varlıklı bir ailede yetişmiş olması, onun iyi bir eğitim almasına da vesile olmuştur. Zaten Seniye'nin üniversite mezunu olması ve Leylâ'ya yazdığı mektuplarda sık sık Doğu'daki ve Batı'daki bilginlerin sözlerine yer vermesi, onun iyi bir eğitim aldığı ve bu yönde kendini geliştirdiğinin göstergesidir. Ayrıca onun münevver bir kişi olmasında entelektüel çevresinin katkısı yadsınamaz. Ancak Seniye'nin bu çevresi, entelektüel olmakla beraber maneviyattan yoksun olduğu için vefasızdır, ikiyüzlüdür, menfaatçidir. Tabii Seniye'nin bu çevresini, Leylâ vasıtasıyla öğrenebiliyoruz. Bunda Seniye'nin üçüncü derecede bir kişi olması ve romanın başkahramanı Leylâ'nın tanıştığı kişiler (Hattat Gerçek Çelebi, Ayşe, Ekmel Haydar...) vasıtasıyla geçirmiş olduğu ruh tekâmülünün anlatılmak istenmesi etkili olabilir. Buna göre Leylâ; aristokrat ve entelektüel görünen, bununla birlikte manadan habersiz, vefasız, menfaatçi ve ikiyüzlü insanların bulunduğu bir ortamda büyümüştür. Seniye de ta ilk çocukluk günlerinden

itibaren Leylâ ile birlikte aynı ortamı paylaşmıştır. Romanda Seniye ile Leylâ'nın aynı ortamı paylaştıklarını gösteren şu cümlelerine yer verilir:

“Biz ki iki dost âilenin iki baş başa köşkünü, birer küçük örümcek gibi, küçücük cirmimizle birbirine bağlayan iki ayrı uzvu idik. Biz ki tâ ilk çocukluk senelerinden sürüklenip gelen bir anlaşmanın örgüsüyle birbirine bağlanmış iki arkadaş olarak berâber büyüdük; berâber okuduk, berâber mezun olduk.” Ayverdi(2012, s.9).

Buradan yola çıkarak Seniye'nin de çevresinin menfaatçi ve ikiyüzlü insanlardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Böyle bir ortamda yaşamasına rağmen Seniye, mensubu bulunduğu topluluk gibi menfaatçi, yalancı ya da ikiyüzlü biri değildir. Bununla beraber o da yaşadığı topluluk gibi manadan habersizdir ve gururunu, onurunu her ne pahasına olursa olsun ön safta tutan biridir. Bu çevrede en yakın arkadaşı da mizaç olarak benzeştiği Leylâ'dır. Seniye de Leylâ da birbirlerine derunî bir bağla bağlıdır, ta ki Seniye evlenene kadar. Seniye'nin evliliği, arkadaşlar arasında iki sene sürecek bir kırgınlığa sebep olmuştur.

Üniversiteden mezun olan Leylâ'nın tayini Konya'ya çıkarken Seniye'nin İzmir'e çıkar. Ancak son anda Seniye, İzmir'e gitmez; görevinden istifa edip Ekmel Haydar'la evlenir. Romanda Seniye'nin Ekmel Haydar'la nerede, nasıl tanıştıkları hakkında hiçbir malumat bulunmamaktadır. Yalnız Seniye'nin Ekmel Haydar'a âşık olduğunu ve kısacık bir tanışma devresinin ardından evlendiklerini biliyoruz. Seniye, Konya'ya fizik öğretmeni olarak atanan arkadaşı Leylâ'ya yazdığı mektupta bu durumu ve eşine aşkını şu cümlelerle anlatır:

“Fihakîka iki sene evvel sen Konya'ya ayrılıp gittikten ve ben de İzmir'e gitmek üzere bavullarımı hazırladıktan sonra evlerimizi yıkan, damlarımızı çökerten zelzele cinsinden hiç beklemediğim bir ruh sarsıntısı ile varlığımın dünyâsı yerinden oynadı.

Ben buna aşk diyorum, sen ise hamâkat...(...) Zîra ben artık, çobanın nefesi içinden geçen bir kaval gibi, yalnız onu söylediğim zaman terennümdeyim ve canlıyım. Eğer o nefese hemdem olmazsam, bu kupkuru kamıştan ses çıkmaz Leylâ.” Ayverdi(2012, s.15).

İktibas edilen metinden anlaşılacağı üzere Seniye, yıldırım aşkıyla evlenmiştir. Ayrıca bu satırlar vesilesiyle Seniye ile Leylâ'nın aşkı yorumlama şekilleri de ortaya konulmuştur. Romanda Seniye'nin eşi Ekmel Haydar'a aşkı/bağlılığı şu cümlelerle ortaya konulur:

“Bizi küçük yaştan beri birbirimize bağlayan sebeplerin başında, bilhassa ikimizin de mağrur ve izzetinefsini her ne bahâsına olursa olsun, dâima ön safta tutan kimselerden oluşumuz gelir. Fakat şimdi ben, bu iddia ve mücâdeleden vazgeçtim. Zîra çiçekli bir ağacı rüzgâr nasıl silkeler, tartaklar ve her hırpalayışında bir çiçeğini yolup düşürürse, aşk da nefsin büyüklük, gurur ve şerefleri çiçeğini aynı amansız hücumla kırıp geçiriyor.

Bundan, şikâyetçi olduğum mânâsını çıkarma. Hâşâ... şikâyetim yok. Çünkü seviyorum ve sevgiden gelen her müşkülü de aşkıma hürmetle gene seviyorum.” Ayverdi(2012, s.17).

Seniye, yıldırım aşkıyla evlendiği eşi Ekmel Haydar’a gün geçtikçe daha çok bağlanır. Lakin bir süre sonra Seniye, eşinin de kendisini aynı şekilde, yani hastalık derecesinde sevmediğini fark eder. Çok sonra farkına varacaktır ki Ekmel Haydar başkasını sevmektedir. Romanda Ekmel Haydar, belli bir ruh olgunluğuna ulaştığından, yani kâmil bir insan olduğundan Seniye onun o derinliğine inemez. Seniye, eşi Ekmel Haydar’ı çok iyi tanıdığından bu durumun farkındadır; ama eşine olan zaafi, onu aşkın esiri yapmaktan kurtaramaz ve eşini herkesten ve her şeyden çok kıskanır:

“Ben artık, kıskançlığı illet hâline sokmuş ve bu hastalığı, benliğimin her zerresine sirâyet ettirmiş bir kadını. Şifâsı olmayan bu müzmin, öldürücü ve tahammülü güç illetin esiriyim. Acı bana Leylâ. Hiçbir güzellik, hiçbir kıymet yoktur ki kocamı ondan kıskanmayayım...” Ayverdi(2012, s.18).

Seniye’nin kıskançlığı ve bu kıskançlık nedeniyle eşine soğuk ve haşin davranması, Ekmel Haydar’ı gün geçtikçe ondan uzaklaştırmaktadır. Çünkü Seniye, Ekmel Haydar’ın iç âlemini anlayamamakta ve Ekmel Haydar’ın ona ihtiyacı olduğu anlarda da ona haşin ve soğuk davranmaktadır. Bunun nedenini Seniye şu sözlerle anlatır:

“Bir izdivaç mesûliyeti altına girmiş olan kimsenin, muntazam bir saat rakkası gibi gerek hislerinde, gerek vazîfelerinde şaşmaz bir nizam olması îcap ettiğini söylerim.” Ayverdi(2012, s.20).

Bu satırlar vesilesiyle Seniye’nin evliliğe dair düşünceleri ortaya konulmuştur. Ona göre evlenmiş kişilerin belli bir mesuliyetleri vardır, mesela bir saat gibi gerek hislerinde gerekse sorumluluklarında şaşmaz bir düzen içerisinde olmalıdır. Belli ki

yazar/anlatıcı, evliliğin böyle bir şey olmadığını anlatmak için Seniye karakterinin vasıflarını abartarak ortaya koymuştur. Böylece evliliklerinin sırf maddi/fiziksel ihtiyaçların karşılanması için yapılmadığını, aksine evlilik denen şeyin karı-kocanın manevi anlamda birbirini tamamlayan kutsal bir kurum olduğunu okuyucularına anlatmak istemiştir. Kaldı ki karı-kocanın birbirlerini anlamamalarının sebebi, birbirlerinin ruh dünyalarından uzak olmaları, birbirlerini tamamlayamamalarıdır.

Ekmel Haydar, kendi iç âlemine daldığı zamanlar elinde olmadan eşiyile ve eviyile gerektiği gibi ilgilenemez. O yüzden de Seniye, ev ve idare işleriyle tek başına uğraşır ve misafirlerini tek başına ağırlar. Bunları bahane ederek de eşiyile tartışmaya başlar ancak asıl neden eşinin onunla yeteri kadar ilgilenmeyişi, beşerî ihtiyaçlardan uzak o ilahî boyuttayken onu aramayışıdır. Böyle zamanlarda Seniye, Ekmel Haydar'ın dikkatini çekebilmek için ya kalemını saklar ya pijamasının düğmesini koparır ya da misafir çağırır. Romanda bu kısım şu cümlelerle anlatılır:

“Geçen gün arayıp bulamaması ve bana mürâcaat etmesi için kalemını sakladım. Birçok çekme ve dolap karıştırdıktan sonra, yüzüme, beni görmeyen gözlerle bakarak:

-Seniyeciğim, kalemim yerinde yok, gördün mü? diye sordu.

Gözlerimdeki nemi göstermemek için başımı çevirdim. Bilmem onu üzdüğüme mi, yoksa baktığı halde beni görmediğine mi ağlıyordum?

Çok defa haykırıp bağırmamak, onun hemen hiç mukâbele etmeyen mâsum tavırları karşısında küçülmek için bu bayağı tedbirlere başvururum. Pijamasının düğmesini koparıyorum: "Dikiver" diye yüzüme tatlı tatlı bakması için. Misâfir davet ederim: "İnemeyeceğim idâre ediver" diye yalvarması için." Ayverdi(2012, ss.77-78).

Bu satırlar Seniye'nin eşi Ekmel Haydar'la ilişkilerini göstermesi bakımından önemlidir. Görüldüğü gibi Seniye eşine âşık bir kadındır. Eşine aşkı, Seniye'nin kendisinin de doğru bulmadığı küçük oyunlara başvurmasına neden olur. Buna rağmen eşini üzdüğünü düşünerek yine kendisi üzülür. Aslında Seniye'nin eşine aşkı, onda derin bir yaraya sebep olmuştur ve bu yara, ister istemez eşine istemediği şekilde davranmasına neden olur. Örneğin eşinin ona çok ihtiyacı olduğu bir zamanda o, Macit'le Boğaz'da gezmeye gider ve çok geç vakitlerde döner.

Seniye, eşinin derinliğine inemediği ve eşini tamamen kendisiyle ilgili görmediği için acı çekmektedir. O, bu acıyla çoğu zaman eşine karşı haşın davranır ve bir

tartışma çıkarır. Ancak Ekmel Haydar bu konuda eşine kızmaz, hatta eşini haklı bulup onu anlamaya çalışır. Buna mukabil Seniye, Ekmel Haydar'ı hiçbir şekilde anlayamaz. Öyle ki Seniye, bazen severek evlendiğini ama eşinin onu sevip sevmediğini düşünmeden evlendiği için hata ettiğini düşünür. Bununla birlikte Seniye, kâinatı da kendisini de Ekmel Haydar sayesinde gerçek manasıyla anladığını bilir.

Seniye'nin kıskançlığı nedeniyle evlilikleri tehlikeye girse de Ekmel Haydar'la güzel bir şekilde sohbet ettikleri zamanlar da bulunmaktadır. Romanda bununla ilgili bir kısım vardır. Bir gün radyoda dinledikleri bir haber üzerine Seniye, Ekmel Haydar'a: “-O düşman, bu düşman... öyle ise dost kim?” Ayverdi(2012, s.49) sorusunu sorar. Ekmel Haydar, Seniye'ye dostun Hak olduğunu, bununla beraber bütün hikmetlerin başının da Allah korkusu olduğunu ancak insanların Allah'tan değil kendilerinin korkusuzca el attıkları uygunsuz fiillerden korkmaları gerektiğini, zulmü yapanın da ceza almaya sebebiyet verenin de insanın ta kendisi olduğunu ve Allah'ın insanların talebine göre onları terbiye ettiğini söyler. Ayverdi(2012, s.49-50).

Romanda Seniye'nin eşi Ekmel Haydar'la anlaştığı bu nadir zamanlar dışında genellikle hırçın ve huysuz olduğunu görüyoruz. Eşini kıskanmasının yanında hamile olması da huysuz ve hırçın kişiliğinde etkilidir. Bütün bunlar Seniye'nin gelgitler yaşamasına ve buhranlı zamanlar geçirmesine neden olur.

Romanda Seniye'nin eşiyle ilişkileri, karı-kocanın Konya'ya gitmesiyle yeni bir boyut kazanır. Ekmel Haydar, son zamanlarda sık sık Leylâ'dan bahseden Seniye'ye Konya'ya, arkadaşının yanına gitmesi için ısrar eder. Seniye, yalnız seyahat etmek istemediğinden eşini de çağırır. İlk başta Ekmel Haydar gelmek istemese de sonraları hemen hareket etmek için Seniye'yi sıkıştırır ve karı-koca birlikte Konya'ya gelirler. Seniye gelir gelmez Leylâ'nın mektebine giderken Ekmel Haydar, Çelebi ailesinin yanına gelir. Burada bir kilim perdenin ardında her şeyden habersiz Seniye'ye mektup yazan Leylâ, Ayşe'nin gizli aşkının Ekmel Haydar olduğunu öğrenir ve kendi adına Seniye'ye acır çünkü Leylâ, çok sevdiği arkadaşının aldatıldığını düşünmektedir.

Seniye, eşiyle Konya'da Çelebi ailesinin yanında kalır. Buraya geldiğinde ilk başta Hattat Gerçek Çelebi'nin torunu Ayşe'ye şüpheli bir şekilde tedirgin yaklaşır. Lakin

Ayşe'nin kendisine has alçak gönüllüğü ve samimiyeti Seniye'yi etkiler ve Seniye, Ayşe'ye sıcak davranır. Öyle ki Leylâ'yı bile unuttur.

Konya'ya geldiği ilk zamanlar Seniye çok neşeli ve mutludur. Ancak zaman geçince Seniye, Ayşe ve Ekmel Haydar'ın ilişkilerindeki derinliği anlamış ve yine kıskançlık krizine girmiştir. Romanda Leylâ, Seniye'nin bu durumunu şu cümlelerle anlatır:

“Evet hakîkaten Seniye ilk günlerde beni ihmal edecek kadar Ayşe'ye meyletti; fakat şimdi bütün iyi niyetime rağmen, ben bu dostluk ufkunda yer yer siyah bulutlar görüyor gibiyim.” Ayverdi(2012, s.115).

Metinden de anlaşılacağı üzere eşi Ekmel Haydar'ı her çizgisine kadar tanıyan Seniye, muhakkak ki eşinin Ayşe'ye hislerinin yoğunluğunu fark etmiş ve bu yüzden de Ayşe'ye gergin bir tavır takınmıştır. Bu yüzden de bulduğu her fırsatta Ayşe'ye sözlü saldırılarda bulunur. Ayşe, Seniye'nin bu saldırılarına hiçbir şekilde cevap vermez. Romanda Seniye'nin Konya'daki ruh hâlini ve Ayşe yaklaşımını anlatan pek çok kısım bulunmaktadır. Bunlardan biri de Leylâ'nın mektebinde verilen müsamerede ve müsamereden sonraki zaman diliminde yaşananlardır. Bu müsamereye Seniye, Ekmel Haydar ve Ayşe de katılır. Seniye'nin müsamereye geliş nedeni, Leylâ ile evlenmek isteyen Doktor Şerif'le tanışmak istemesidir. Nitekim gelir gelmez ilk işi Doktor Şerif'i sormak olur. Seniye, Leylâ'nın hesabına Doktor Şerif'i sıkı bir teftiştten geçirdikten sonra onu beğenir. Bu arada Ekmel Haydar, müsamerede edebiyat hocası Melek'le sohbet eder. Bu devamlı konuşmadan bir süre sonra Seniye rahatsız olur, öfkeli ve sinirli bir şekilde sohbet edilen tarafa bakar. Müsamerenin sonuna kadar Seniye, somurtkan ve sinirli bir şekilde oturur. Leylâ'nın deyişine göre “Ne müdürün husûsî ikramları, ne müsâmerenin hoş sahneleri, ona bir türlü tabîî hâlini bahşetmedi.” Ayverdi(2012, s.121). Sokağa çıkar çıkmaz Seniye, eşine: “-Bu kadın galiba sana tutkunlardan...” Ayverdi(2012, s.121) der ve bunun üzerine karı-koca arasında bir konuşma cereyan eder. Ekmel Haydar, gayet rahat bir şekilde “Olabilir” Ayverdi(2012, s.121) diye cevap verir ve devam eder: Herkesin aşkının içine aktığını, kendisinin her aşka açık olduğunu, fakat kendisinin her aşkın âşığı olmadığını anlatır. Ayverdi(2012, s.122). Ancak Leylâ ile Ayşe bu konuşmanın sonlarını duyamadan karı-koca oradan süratle uzaklaşır.

Leylâ, Seniye'nin kıskançlık oklarının yönelecek yeni bir kişi bulmasından oldukça memnundur; çünkü son zamanlarda Seniye'nin Ayşe'ye saldırıları gittikçe

artmaktadır, ancak Melek olayı kısa sürede kapanır ve Seniye tekrar Ayşe'ye yönelir. Çünkü Ekmel Haydar'ın gerçek aşkının Ayşe olduğunu hissetmekte ve bundan emin olmak için Konya'yı terk etmemektedir. Bu kıskançlık, herkese karşı uzak ve samimiyetsiz bir tavır almasına neden olmuştur. Leylâ'ya göre Seniye artık "Düşündüğünden ziyâde istediğini söylüyor, hakikatlerden ziyâde ihtimalleri müdâfaa ediyor." Ayverdi(2012, s.124). Bununla birlikte Ayşe'yi de yakından tanımaya çalışıyor. Seniye, Ayşe'yle insan olmak meselesi veya sevgi üzerine konuşarak onu anlamaya, tanımaya çalışmaktadır. Ayşe, bu konuşmaların birinde insanların beşeriyet kirlerini yok etmenin ilmini öğrenmedikçe hilkat zincirini kırarak herhangi bir eylemde bulunmayacağını ve bu anlamda insanların kusurlu olduğunu söyler. Seniye de Ayşe'nin bu sözünü pek az kimseye kabul ettirebileceğini, ihtiraslarından boşalmış insanoğlunun bu konuda tekdüzelikten canının sıkılabileceğini belirtir. Ayşe, Seniye'ye itiraz edenlerin olabileceğini ve kendisinin onları da haklı bulacağını, taştan mücevher olmasını istemenin cahilce bir temenni olduğunu ama içinde mücevher olanların taş kalmalarına acıdığını ve insanı insan yapan şeyin birliğin mutlak sükûnu ve asayişi olduğunu ve beşeriyet kirlerinden arınan bu kimselerin kendi içlerinde büyük zevk bulduklarını ifade eder. Ayşe ile Seniye konuşmaya devam ederken Leylâ'nın Ekmel Haydar'la konuşması ve bu esnada sesli bir şekilde gülmesi Seniye'nin dikkatini çeker ve Seniye, Leylâ'ya sevdiği bestenin ne olduğunu sorar. Leylâ'dan "Bilmezdim özüm gamzene meftûn imişim ben" Ayverdi(2012, s.127) yürük semaisini öğrenince Seniye, Leylâ'ya, sevdiği parçalar arasında bu bestenin olduğunu bilmediğini ve ondan ne zamandan beri hoşlandığını sorar ve Ekmel Haydar'ın yüzüne bakar. Seniye, eşini her çizgisine kadar iyi tanıdığı için Ekmel Haydar'ın Leylâ'ya karşı bir şeyler hissetmediğini anlar ve bu olay üzerinde durmaz. Çünkü Leylâ'ya göre Seniye, Ekmel Haydar'la Ayşe'nin ne derece birbirlerinin hayranı olduklarını çok iyi bilmektedir. Bunu çok iyi bildiği için de Leylâ'nın üzerinde pek durmaz ama yine de Çelebi, Leylâ'nın istediği besteyi söyledikten sonra Leylâ'yla alay etmekten kendini alamaz.

Seniye, Konya'ya geldiğinden ve arkadaşının Ekmel Haydar'a aşkını fark ettiğinden beri Leylâ ile hiç dertleşmez. Seniye'nin eşine zaafi yüzünden baş gösteren kıskançlık neticesindeki değişimi Leylâ'nın dikkatlerinden okuyucuya sunulur:

“Evet mâkul, muvâzeneli bildiğim Seniye, Konya’ya geldikten az sonra başlayan titizliğine gün geçtikçe başka başka renkler karıştırıyor.

Demek ki mektuplarında bahsettiği yorucu, şımarık Seniye bu kadınmış? Kocasını lüzumsuz bir düşkünlük ve alâka ile rahatsız edişi, hareketlerine sâhip olmayan bir çocuk kararsızlığı içinde basit ve yorucu. Nerede o benim tahlilci, nâfiz ve sâlim kafalı arkadaşım, nerede?” Ayverdi(2012, s.139).

Görüyoruz ki evlenmeden evvel Seniye; mantıklı, düşünceli ve dengeli bir insanken evlendikten sonra düşünmeden hareket eden, davranışlarına kıskançlığın şekil verdiği bir insan olmuştur. Onun bu değişimi, eşiyle ilişkilerini de etkilemekte, evliliklerini tehlikeli bir evreye doğru sürüklemektedir.

Seniye, eşinin Ayşe’ye alakasını fark ettiği günden beri gitmek istemektedir; lakin Ekmel Haydar’ın gitmek gibi bir isteği yoktur. Seniye, Ekmel Haydar’ı İstanbul’a götürmekle Ayşe’den ayırabileceğini düşünmektedir, ancak Ekmel Haydar’ın gitmek istememesi Seniye’yi endişelendirir ve Ayşe’yi ondan uzak tutmak ister. Bu yüzden de önüne çıkan bütün fırsatları değerlendirir. Roma’dan altı aylığına tezhîp öğretmesi için Ayşe’ye teklif gelir. Bunu öğrenen Seniye, Ayşe’ye Türkiye’de kimsenin onu tanımadığını, teklifi kabul edip giderse çok meşhur olacağını söyler ve gitmesi için Ayşe’ye ısrar eder. Ekmel Haydar, araya girerek Seniye’ye şan ve şeref için boş işlere kendisini harcayıp harcamayacağını sorar. Seniye’nin hâlâ ısrar etmesi üzerine devreye Gerçek Çelebi girer ve hiçbir insanın, şöhret olmak arzusuyla tek adım dahi atmamasını, dünyada şöhretten evvel aranacak kıymetlerin bulunduğunu anlatır. Ayverdi(2012, ss.153-154). Seniye, kendi düşüncelerinin aksini söyleyen Gerçek Çelebi’ye gücenir. Ayşe’yi de istediği gibi Ekmel Haydar’dan uzaklaştıramaz. Burada Leylâ’ya göre Seniye’nin anlamadığı kısım Ekmel Haydar ile Ayşe’nin maddiyatta değil, maneviyatta birleşmiş kimseler oluşudur. O, bu derinliği anlamadığı için eşini Ayşe’den kıskanmakta ve Ekmel Haydar’ı da boş yere hırpalamaktadır. Ne kadar münevver bir kadın olsa da nihayetinde bir kadın, hem de seven bir kadın olduğu için eşini herkesten ve her şeyden kıskanmaktadır. Leylâ’ya göre o, aşkı bilmediği için acı çekmektedir ve yine Leylâ’ya göre Seniye ile eşi manada birleşmemiş, anlaşmamış kimselerdir ve Seniye bu saadete hiç ulaşamamıştır.

Seniye'nin eşiyle ilişkilerini gösteren bir bölüm de Doktor Şerif'in Ayşe'lere yemeğe geldiği gece yaşanır. O gün Leylâ bir baygınlık geçirir. Seniye, arkadaşı için telaşlanır ve Leylâ'nın yanında kalmak ister. Doktor Şerif, Seniye'nin hasta olduğunu ileri sürerek kabul etmez. Nihayetinde Şükriye Hanım'la Ekmel Haydar'ın kalmasına karar verilir. Ayşe, Ekmel Haydar için battaniye getirir. Ekmel Haydar çalışacağı için battaniyeyi istemez. Seniye, eskisi gibi sakin ve sevecen sesiyle araya girer ve: “-Havalar soğuk, hiç olmazsa dizlerine koyarsın” Ayverdi(2012, s.175) diyerek battaniyeyi eşinin yanına bırakır, eşini daha sonra da Leylâ'yı öperek odadan çıkar.

Seniye'nin esasında çok uysal ve munis bir insan olduğunu söyleyebiliriz; ancak eşine olan aşırı sevgisi ve onu fazlasıyla kıskanması, onun düşündüğünden ve hissettiğinden bambaşka bir şekilde davranmasına neden olmaktadır.

Romanda Seniye, İstanbul'a gideceği gün hırçın ve huysuzdur. Kendi içine o kadar gömülmüştür ki kimseyi görememektedir. Herkese kırgındır ve herkesten nefret etmektedir. Bu yüzden de giderken Ayşe'den de, Ekmel Haydar'dan da, Leylâ'dan da uzak bir şekilde önde yürümektedir. Gideceği için de çok mutludur. Seniye, resmî bir vedalaşmadan sonra kompartımanına gider. Ekmel Haydar, önce Leylâ sonra da Ayşe ile vedalaştıktan sonra trene biner.

Seniye, İstanbul'a döndükten sonra hemen her hafta bazen Ayşe'ye bazen de Leylâ'ya mektup yazar. Seniye, eskisi gibi candan bir şekilde mektuplarını yazar. Aradan bir buçuk ay geçer ve kısa bir süre sonra Seniye'nin bir kızı olur ve ardından Seniye'nin vefat ettiği haberi gelir.

Romanda Seniye'nin ölümünden altı ay geçmiştir ve dadısından büyük annesinin hastalandığını öğrenen Leylâ, İstanbul'a gelmiştir. Leylâ'nın geldiği gün Ekmel Haydar, ona Seniye'nin vasiyet mektubunu bırakır. Bu vasiyette Seniye, Leylâ'ya bu dünyada en sevdiği insanın kendisi olduğunu, kızını ona emanet ettiğini, kendisinin Ekmel Haydar'a olan hislerini bildiğini ve Leylâ'nın Ekmel Haydar'la evlenmesini istediğini yazar. Aslında Seniye, arkadaşı Leylâ'yı düşündüğü için değil, Ekmel Haydar'ı Ayşe'den kıskandığı için Ekmel Haydar'la evlenmesini istemektedir. Bunu anlayan Leylâ, Seniye'ye acır ve Ekmel Haydar'la evlenmez. Doktor Şerif'e hemen evlenmelerini bildiren bir telgraf yollar ve Ekmel Haydar'ı Ayşe'ye bırakır.

Romanı incelediğimizde de gördüğümüz üzere Seniye, eşi Ekmel Haydar'a büyük bir aşkla bağlıdır; ancak o bu bağlılığa rağmen onu anlayabilecek derinliğe sahip değildir. Seniye, Ekmel Haydar'ın olgunluğunun yanında çok basit kalmaktadır. Bunu bildiği için eşini her şeyden ve herkesten kıskanmaktadır. Eskiden makul, dengeli ve yumuşak bir yaratılışa sahip olan Seniye, evlendikten sonra değişmiş ve eşini kıskandığı için olur olmaz şeylerden kavga çıkaran huysuz, haşin ve sert biri olup çıkmıştır. Bu huysuzluklarına rağmen eşi onu anlamakta ve onun her türlü huysuzluklarına anlayışla yaklaşmaktadır. Bununla beraber Seniye'nin eşiyle fikren ve hissen uyuşmadıklarını da ortadadır.

Şükriye Hanım (Yaşayan Ölü) adlı kadının kişiliği, çevresi ve eşiyle ilişkileri, Leylâ'nın anlatımlarından, yani kahraman anlatıcı denilen bir bakış açısıyla okuyucuya takdim edilmektedir.

Şükriye Hanım, “tezhîp ve hat sanatıyla az çok alâkalı olan herkesin âşina olduğu bir” Ayverdi(2012, s.36) kişi olan Hattat Gerçek Çelebi'nin “yalnız kendi inançları ile mesut olan ve gayesinin mihverine sâdik kalan bir doymuşluk, sebat ve dürüstlük” Ayverdi(2012, s.42) abidesi olan eşidir. Eşi Gerçek Çelebi ve torunu Ayşe ile tek katlı, mütevazı bir evde kalan Şükriye Hanım'ın mutlu ve huzurlu bir hayatı vardır. Şükriye Hanım da eşi ve torunu gibi dünyaya beşer gözü ile değil, gönül gözüyle bakar. Yine eşi ve torunu gibi menfaatine dokunulduğu zaman kimseye küsmez ve kimseden faydalanmaya çalışmaz. Her daim güler yüzlü, uysal ve munis bir insandır. Bir çocuk kadar basit olan bu kadının dümdüz bir kişiliği vardır. Bu yüzden de daha konuşmanın başından ne söyleyeceği bellidir. Buna mukabil eşi Gerçek Çelebi, kendi iç âleminde yaşayan ve iç âlemini “kalın bir sükût perdesiyle örten” Ayverdi(2012, s.41) bir kişidir.

Şükriye Hanım ile eşinin güzel bir ilişkileri vardır. Şükriye Hanım eviyle evine gelen misafirlerle meşgul olurken, Gerçek Çelebi neyiyle ya da bahçesiyle ilgilenir. Gerçek Çelebi, bu meşgaleleriyle uğraşmakla beraber eşine de çok düşkündür. Leylâ, Gerçek Çelebi'nin Şükriye Hanım'a yaklaşımını ve karı-kocanın ilişkilerini şu cümlelerle ortaya koyar:

“Çelebi, karısına karşı ketum bir şefkat ve himâyekâr bir müsâmaha gösterir; Şükriye Hanım da bu geniş mizaçtan yüz bulmuş gibi, herkese karşı yumuşak olan

yaratılışının aksine kocasına bağırduğuna, nazlandığına çok defa tesâdüf olunur.” Ayverdi(2012, s.191).

İktibas edilen metne baktığımızda Şükriye Hanım’ın yumuşak ve şefkatli bir yaratılışa sahip olduğunu öğreniyoruz. Ayrıca Gerçek Çelebi’nin eşine şefkatle ve anlayışla yaklaştığını da görüyoruz.

Romanda Gerçek Çelebi’nin eşine sevgi ve ilgisine yer yer değinilir. Bunlardan birisi de Doktor Şerif’in yemeğe geldiği akşam yaşanır. O gün Leylâ, Ekmel Haydar’a aşkından dolayı bir baygınlık geçirir. Herkes Leylâ için çok endişelenir ve o gece için Leylâ’nın yanında birinin kalmasına karar verilir. Leylâ’nın arzusu üzerine Şükriye Hanım kalır. Ayşe, büyükannesinin şiltesini ve battaniyesini Leylâ’nın kalacağı odaya taşır. O gün çok yorgun ve halsiz olan Şükriye Hanım hemen kendini yatağın içine bırakır. Gerçek Çelebi, eşinin uyumak üzere olduğunu görünce yeni doğmuş bir çocuğa bakar gibi yorganı iyice Şükriye Hanım’ın üzerine örter, sıkıştırır.

Şükriye Hanım ile Gerçek Çelebi’nin ilişkilerine çok fazla değinilmemiştir. Genellikle Şükriye Hanım, hem mizacı dolayısıyla hem de gelenekten yetişmesi nedeniyle hasta komşularını yoklayan, evine gelen her insanı en iyi şekilde ağırlayan, herkese karşı son derece yumuşak ve uysal bir kadın olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca yalan-menfaat nedir bilmeyen dümdüz bir kişiliğe sahip olduğunu da görüyoruz. Yine Şükriye Hanım’ın eşiyle çok güzel ve huzurlu bir ilişkilerinin olduğunu, eşinin ona son derece sevgiyle, şefkatle ve anlayışla yaklaştığını, eşinin kendisine nazlanmasına bile hoşgörüyü yaklaştığını Leylâ vasıtasıyla öğreniyoruz.

İsmet (İnsan ve Şeytan) adlı kadın kahramanımızın geçmişi, kişiliği, muhiti ve bilhassa eşiyle ilişkileri, romanın başkahramanı Operatör Doktor Şevket Bey’in anlatımlarıyla, yani kahraman anlatıcı denilen bir bakış açısıyla okuyucuya takdim edilmektedir.

İsmet; döneminde önemli bir devlet adamı olan Maliye Nazırı Halim Paşa’nın kız kardeşi Nazîfe Hanım’ın terbiyesine ve tahsiline son derece dikkat ettiği kızı, memleketin tanınmış doktorlarından biri olan Operatör Doktor Şevket Bey’in de “düşüncelerini kendi dokuyan ve irâdesini oyuncak gibi kullanan” Ayverdi(2013, s.13) ağırbaşlı şuura sahip eşidir. Romanın aktüel zamanında kendisine dünya içinde başka cihan kurabilecek derinlikte ve olgunlukta bir karakterin sahibi bulunan İsmet,

eşi Şevket Bey’le otuz bir senedir evlidir ve yirmi iki yaşında Güzin adında bir kızları vardır. Otuz bir yıl boyunca karşılıklı saygı, hoşgörü ve anlayış çerçevesinde evliliklerini sürdüren İsmet’le Şevket Bey arasında romanın aktüel zamanına kadar hiçbir anlaşmazlık veya kavga tezahür etmemiştir. Fikren farklı dünyaların insanları olmalarına rağmen İsmet’le Şevket Bey’in aralarında sorun çıkmamasının nedenini, İsmet’in hayatın görünen cephesiyle olduğu kadar görünmeyen cephesiyle ilgilenebilecek olgunlukta bir kişiliğin sahibi bulunmasına ve bu olgunluk neticesinde ortaya çıkan hoşgörüyle/anlayışla eşinin hayatını kolaylaştırmaya çalışmasına bağlayabiliriz. Zaten romanda İsmet’in bu olgunluğuna, anlayışına, hoşgürüsüne ve fedakârlığına sık sık vurgu yapılır.

İsmet’in eşiyle ilişkilerine değinilen bölümlere romanda çok fazla yer verilmiştir. Bunlardan biri vesilesiyle İsmet’in eşiyle ilişkilerinin, ikisinin çocukluk dönemine kadar dayandığını öğreniyoruz. Şevket Bey, bir süredir mide sıkıntısı yaşamaktadır. İsmet, Şevket Bey’in bu rahatsızlığının nedenini çok yoğun çalışmasına bağlamaktadır; bunun üzerine İsmet, eşinin izne ayrılması için ısrar eder. Şevket Bey de İsmet’in ısrarı üzerine otuz bir yıllık meslek hayatında ilk defa izne ayrılır. İzninin dördüncü gününde çocukluk ve gençlik yıllarını içeren bir defter yazmaya karar verir. Bugüne kadar eşinden hiçbir şey gizlemeyen Şevket Bey, hem bunu bir çocukluk özentisi gördüğü hem de İsmet’e sürpriz yapmak istediği için defteri itina ile saklar. Defterini yazmaya başladığı vakitten itibaren biz İsmet’le Şevket Bey’in ilişkilerinin nasıl, nerede ve ne zaman başladığını öğreniyoruz:

Şevket Bey, Halim Paşa’nın konağında aşçıbaşı olarak çalışan Şaban Ağa’nın oğludur. Manevi anlamda Halim Paşa’nın kopyası olan İsmet, çocukken sık sık bu konağa gelir; kendi bulunduğu mevkiyi düşünmeden Şevket’i arayıp bulur, onunla oyunlar oynar. İsmet, kendisine aristokrasi ne olduğu öğretildiği zamanlarda da Şevket Bey’e aynı yakınlıkta davranmaya devam eder, araya mesafe koymaz. Şevket Bey’in hatıralarından müteşekkil romanda bu durum şu sözlerle anlatılır:

“Ben, konaktaki bütün imtiyaz ve mevkiime rağmen kendi seviyemde bulmadığım için sokulmaya cesâret edemediğim bu kıza karşıdan bakar, hattâ onunla konuşmak hakkını bile kendimde görmezdim. Halbuki bu sevimli çocuk, hiç de benim gibi yapmaz, kendisinden kaçtığımı anlayınca taşlıkları sofaları çınlatan incecik sesiyle hep beni arar ve oynamak ister, çok defa da yakalamaya muvaffak olurdu. O,

sonraları aristokrasi ne demek olduğu kendisine öğretildiği zamanlarda da gene bana üstün bir tavır takınmadı.” Ayverdi(2013, s.61).

İktibas edilen metinden de anlaşılacağı üzere İsmet, makam ve mevkii gibi maddi kıymetlere değer vermeyecek olgunlukta birisidir. Şüphesiz bunda aynı âleme komşuluk ettiği dayısı Halim Paşa'nın etkisi vardır. Ayrıca bu satırlar, İsmet'in çocukluğundan beri Şevket Bey'den hoşlandığını gösteren ilk ipuçlarını barındırmaktadır.

İsmet'in çocuk yaşlardan beri Şevket Bey'den hoşlandığını gösteren en önemli olay ise Şevket Bey'in okulunu bitirip diplomasını aldığı gün yaşanır: İsmet, hem karakter hem de fiziksel olarak hiç benzemediği annesi Nazife Hanım'ı kaybedeli altı ay olmuştur. Kardeşi Muhtar da bir memuriyetle Avrupa'ya gitmiştir. Aynı gün Şevket Bey, diplomasını alıp Halim Paşa'nın yanına gelir. Halim Paşa, Şevket Bey'e onunla ne kadar gurur duyduğunu anlatır. Konuşma sırasında Halim Paşa'nın hanımı araya girip Şevket Bey'e İsmet'le evlenmelerini teklif eder. O güne kadar bu kibar kızla evlenmeyi aklından geçirmeyen Şevket Bey şaşırıp kekeler ve İsmet'in buna razı olup olmayacağını sorar. Ayverdi(2013, s.71). Halim Paşa'nın hanımı:“-Ne kadar da safsın, a Şevket...bugüne kadar kızın hâlerinden de bir şey anlamadın mı? O senden çocukluğundan beri hoşlanır” Ayverdi(2013, s.71) der. Şevket Bey'in susmasını evet anlamında kabul eden Halim Paşa, mirasını İsmet'le Şevket Bey arasında taksim etmek istediğini söyler. İşte İsmet, Şevket Bey'le bu koşullar altında evlenir.

İsmet, Şevket Bey'den ta ilk çocukluk zamanlarından beri hoşlanmaktadır ve gördüğümüz gibi evlenmelerine “insan kudretinin dışında bir aşkla” Ayverdi(2013, s.73) sevdiği dayısı Halim Paşa ve hanımı vesile olmuştur. Burada İsmet'in eşine karşı hislerini öğrenebiliyoruz ama Şevket Bey'in eşine karşı duyguları net bir şekilde ortaya konulmamıştır. Yalnızca Şevket Bey'in o güne kadar İsmet'le evlenmeyi aklından bile geçirmediğini, hatta İsmet'in ona olan duygularını hiç fark etmediğini anlıyoruz.

Evliliklerinin ikinci senesi Güzin doğar. Aynı senenin sonunda İsmet, hem dayısı Halim Paşa'yı hem de yengesini kaybeder. Çocukları olmayan bu karı-kocayı kaybeden İsmet, Şevket Bey'den çok üzülmesine rağmen kendi acısını unutup eşini teselli eder. Birkaç ay sonra İsmet'le Şevket Bey, o konaktan ayrılıp Halim Paşa'nın düğün hediyesi olarak verdiği Çengelköyü'ndeki köşke geçerler. Dayısının ölüm

haberini alan Muhtar, Avrupa'dan miras meselesi için gelir. İsmet'le Şevket Bey miras meselesini de hallederler. O günden sonra İsmet, hem ruhen hem de fiziken annesinin kopyası olan mirasyedi kardeşi Muhtar'la ilişkilerini büsbütün keser.

İsmet, evlilikleri boyunca eşinin yükselmek ihtirasını çok iyi görür, eşinin basit bir doktor olarak tatmin olamayacağını anlayan İsmet, Şevket Bey'e: “-Şevket görüyorsun ki, sen basit bir doktor olmakla tatmin olamamaktasın; istersen tahsilini ilerletmek için, Avrupa'ya git, biz seni burada bekleriz... Evi bozup peşinden gelirsek belki sana ayak bağı oluruz.” Ayverdi(2013, s.75) der. Şevket Bey, eşinin ısrarıyla Avrupa'ya gitmek için bavullarını hazırlar. Bu sırada Şevket Bey, erkek kardeşinin öldüğüne dair Bolu'dan bir telgraf alır. İsmet, eşinin imdadına bir kez daha yetişir ve çocuklardan birini alıp buraya getirmesini ister. Şevket Bey, Bolu'ya gidip dört yaşındaki Ferhat'ı alır ve altı aylık kızı da kız kardeşine/halasına bırakır. İsmet'in isteği üzerine Bolu'da kalan kıza para yardımı yapılır. Belli ki İsmet, sadece kocasına bağlı bir kadın değil insanî değerleri, merhameti çok yüksek olan, eski bir tabirle “kendini aşmış” biridir. Eşinin yeğenlerinden biri evine getirtip diğerine para yardımı yapmasını salt eşine olan aşkına bağlayamayız. Kaldı ki yaşanan diğer olaylara da baktığımızda İsmet Hanım'ın insancıl yanı direkt ortaya çıkar.

Şevket Bey, beş yıl boyunca Avrupa'da kalıp tahsilini ilerletir ve orada dünyaca tanınmış meşhur bir doktor olur. İsmet de burada Ferhat'la Güzin'e bakar. Tabii bu beş yıl boyunca İsmet'in neler yaptığını, nasıl zorluklar yaşadığını bilmiyoruz zira bu kısımlar romanda muğlak bırakılmıştır.

Görüleceği üzere İsmet, eşini çok iyi tanıdığından ve ihtirasını çok iyi gördüğünden Avrupa'ya gitmesi için önünü açmış ve eşinin mutluluğu için her türlü fedakârlığa katlanmıştır. Bununla da yetinmemiş Şevket Bey'in erkek kardeşinin ölümü üzerine hem yetim hem de öksüz kalan çocuklardan birine nakden para yardımında bulunmuş, diğerini de yanına alıp bakmıştır. Eşinin bu fedakârlığının Şevket Bey de farkındadır. Şevket Bey'e göre İsmet, atacağı adımlarda ona hiç engel olmamış, hatta kendi aleyhine de olsa bu adımlarda eşine destek olmuş, eşinin önündeki taşları-çalıları kendi eliyle kaldırıp atmıştır. Şevket Bey'e göre İsmet, onun arzularına hiçbir zaman karşı gelmemiştir. İsmet, ta ilk gençlik zamanlarından beri baskısını hissettirmeden Şevket Bey'i çekip çevirmiştir. Şevket Bey bununla ilgili olarak romanda şu sözleri sarf eder:

“Hâsılı dâima fedâkârlık yapan, isteklerinden, duygularının îcaplarından geçmesini bilen o oldu. Bir şeyi arzu ettiğim zaman karşılaştığım müşkülleri gene karım yendi. Beni meslek hayâtımın dışındaki teferruatla da yormadı, zevkim olmayan işlere sevketmedi. Eviyle, çocuğuyla, kocasıyla, bütün kudretini harcayarak didindi, durdu.” Ayverdi(2013, s.76).

İyi bir ev hanımı, fedakâr bir eş ve örnek bir anne olarak vazifelerini yerine getiren İsmet, bir taraftan da kendi iç âlemine yönelmeyi ihmal etmez. İdeal bir karakter olan İsmet’e göre tek başına hiç kimse işlerini dengede tutacak iradeye sahip değildir. Bu dengeyi ancak Tanrısal bir iradenin yardımıyla sağlayabilir. Yine İsmet, beşeriyetin Tanrı’nın önünde küçüklüğünü bildiği müddetçe büyüdüğünü iddia eder. Buna mukabil Şevket Bey, manevi konulara kayıtsız kalır, hayatın görünmeyen cepheleriyle alakadar olmaz. Şevket Bey’in deyişiyle o, ne Sürûrî Bey gibi münkirdir ne de İsmet gibi mümin. İsmet, Şevket Bey’in iç âleme karşı bu kayıtsızlığına üzülmemektedir; lakin yine de eşine hürmet eder, onu kendi hâline bırakmayı tercih eder. Bununla birlikte doğrudan Şevket Bey’e hitap etmeden, bazen kızı Güzin’le konuşurken bazen de dayısı Sürûrî Bey’le tartışırken eşine göndermelerde bulunur. İsmet’in kişiliğini daha iyi gösterebilmek için dayısı Sürûrî Bey ile olan diyaloglarından bazı hususları değerlendireceğiz. Sürûrî Bey, bir gün İsmet’e maneviyat denilen şeyin iptidai kafaların ceza kanunu olduğunu, hâlbuki ilim adamları için bunun lüzumsuz görüldüğünü, imanın bir çember gibi insanı sıktığını ve bu çemberin kırılıp fikir genişliğine çıkılması gerektiğini söyler. Moral kanunu denilen şey, irade ve doğruluktur. İsmet’e göre ise doğru adam dediğimiz kişi yalnız iş hayatında para çalmayan, kendi menfaatini aramayan kimse demek değildir. Doğruluk, ihtiraslarına hâkim olarak hırsı, tamahı, kibri ve gururu silebilmek demektir. Bunları yapabilen insanın zaten hayatın dış yüzünde de doğru olduğunu ve irade denilen şeyin doğruluğun bir icabı gereği bulunduğunu ve kökten ayrı düşmüş dosdoğru bir dal olmaksızın biraz eğri fakat meyve veren bir dal olmanın daha iyi kabul edileceğini belirtir. Ayverdi(2013, s.13-14).

Yine bu bağlamda İsmet’in Sürûrî Bey’e bir hiddet anında söylediği şu sözleri vermemiz, onun manevi kişiliğini ve bu konudaki sağlam duruşunu daha iyi gösterecektir:

“-Sen dümensiz, küreksiz bir kayık gibi başı boş yelken açmış gidiyorsun. Halbuki hayat yolu, bir yarış ihtirâsıyla koşularak geçilmez. Menzilin neresi? Dur biraz,

dinlen, pusulanı aç bak, gittiğin yeri gör! Herkes bir teknenin sâhibidir ve hayat seferi esnâsında onu idâreden mesuldür. Sana, dur biraz, etrâfını araştıır ve teknene, görülmesi, bilinmesi îcap eden kıymetleri bul ve yerleştire! diyorum.” Ayverdi(2013, s.21).

Görüldüğü üzere beşeriyetin çeşitli arzularından kurtulmuş olan İsmet, Şevket Bey’i dolaylı yollardan uyarmaya/ikaz etmeye çalışır, lakin Şevket Bey bu konulara kayıtsızlığını devam ettirir. Eşinin bu manevi ikazlara kayıtsızlığı, evlilikleri boyunca İsmet’i hissen gücendirmişse de aralarında bir münakaşaya neden olmamıştır. Romanda bu durum Şevket Bey’in gözünden şu şekilde yorumlanır:

“Her hususta anlaşılan biz, yalnız akîde ve düşünce noktasına gelince birbirimize uzak ve yabancı olduğumuzu hissederiz. Lâkin dediğim gibi, aramızdaki karşılıklı dostluk ve hürmet, belki nizâ ve münakaşalara yol açabilecek olan bu bahsi, oldukça tatsız bir sükûtle geçiştirir.” Ayverdi(2013, s.12).

Fikir ve düşünce noktasında birleşemeyen İsmet Hanım’la Şevket Bey arasında bu sorun gizli bir ayrılığın da nedeni olmuştur. Ancak İsmet’in eşine sevgisi, bu sorunun büyümesine veyahut bir huzursuzluk çıkmasına engel olmuştur.

Romanın aktüel zamanında ise Şevket Bey, İsmet’in ısrarı üzerine bir aylığına izne ayrılmıştır. İzninin dördüncü günü kendisini bir boy aynasında görür ve eşinin manevi dünyasına yönelmiş gibi bir hisse kapılır, korkar. O gün anılarının bulunduğu bir defter tutmaya karar verir. Aynı gün İsmet, mecburiyetten İstanbul’a inmek zorunda kalmıştır. Kızı Güzin’i seyreden Şevket Bey, onun annesine ne kadar benzediğini düşünür. Şevket Bey, pencereden kızına seslenerek akşama Doktor Murat’ın geleceğini bildirir. Doktor Murat’ın adını duymak Güzin’i hemen harekete geçirir. Bu durumun farkında olan Şevket Bey, Doktor Murat’ı kıskanmakta ve onu rakibi olarak gördüğü için de sevmemektedir. İsmet, bunun farkındadır. Şevket Bey’in anlattığına göre önceki gün durup dururken: “-Senin metodun ondan ileridir” Ayverdi(2013, s.26) der.

Bu olaydan da anlaşılacağı üzere İsmet, eşini çok iyi tanımış bir kadındır. İsmet, Şevket Bey’le ilgili en ufak ayrıntıyı bile gözden kaçırmamaktadır. Doktor Murat’ı kıskandığını anlayan İsmet’in burada eşini teselli etmek için söylemiş olduğu söz de bunun kanıtıdır.

O akşam Güzin’le Şevket Bey, Doktor Murat’la İsmet’i karşılamak için iskeleye iner; lakin Doktor Murat’la İsmet gelmez. Güzin’in morali bozulur, suratı asılır. Bir süre sonra Doktor Murat’la İsmet gelir. Artık elli iki yaşında olan İsmet, genç sayılmadığından yokuşu zor çıkar. İsmet Hanım’la Şevket Bey, karşılıklı otururken Güzin’le Murat hakkında konuşmaya başlarlar. Karı-kocanın ilişkilerini, düşünce farklılıklarını ve mizaçlarını ortaya koymak adına bu diyalogda söz konusu edilenlere yer veriyoruz: O gün İstanbul’da dolaşan İsmet, eşine koca gün ne yaptığını sorar. Karısından yazdığı defteri gizleyen Şevket Bey yattığını sonra da gezdiğini, akşam yedi buçuk vapuruna Güzin’le beraber onları karşılamaya geldiklerini ama bulamayınca geri döndüklerini anlatır. İsmet, hepsinin iyi hoş olduğunu ama Şevket Bey’e yüzünün neden asık olduğunu sorar. Şevket Bey, Doktor Murat’la Güzin’in ahbablıklarından hoşlanmadığını, Güzin’in iskeleye inerken çok neşeli olduğunu ama onların gelmediklerini görünce neşesinin kaçtığını, bu üzüntüsünün sebebinin İsmet’in bizzat kendisinin olmadığını söyler. İsmet, Şevket Bey’in kastettiği imayı anlayarak “-Bunda ne fenalık var Şevket? Doktor Murat, Güzin’in bir şifre kadar kapalı ve dolaşık varlığına nüfuz edebilen belki tek insandır. Hattâ bence bu çetin şifreyi Murat’tan başka çözebilen bir ikinci yaratılmış yoktur.” Ayverdi(2013, s.34) der. Bunun üzerine Şevket Bey, Güzin ile Doktor Murat arasındaki yaş farkını bahane eder. İsmet’in “-Bu bizden ziyâde onları alâkadar eder.” Ayverdi(2013, s.34) şeklinde cevap vermesi üzerine Şevket Bey, Ferhat’ın Güzin için daha uygun bir eş olacağını söyler. İsmet büyük bir ızdırapla “-Güzin’e yazık olur” Ayverdi(2013, s.35) diye cevap verir. İsmet’in aksine Şevket Bey, bu konuda Ferhat’ın mağdur olacağını düşünür ve karısına düşüncelerinin isabetsizliğini anlatmaya çalışır. Şevket Bey’e göre “-Ferhat gibi zekî, girgin, atılgan ve becerikli bir adam, her genç kız için nâdir bir fırsattır” Ayverdi(2013, s.35). İsmet buna cevaben: “-Doğru, kabul ediyorum; fakat zekâ başka, seciye başka şeydir. Bu ikiyi birbirine karıştırma ve zekî dediğin kimselerin behemehal şahsiyet sâhibi olmalarını da iste.” Ayverdi(2013, s.35) der. Nihayetinde İsmet, Güzin’in akli başında bir kız olduğunu ve bu konuda onların karar sahibi değil, rey sahibi olacaklarını belirtip konuyu kapatır. Ayverdi(2013, s.35).

İsmet’in Ferhat’la ilgili düşüncelerinin doğruluğu ise aynı akşam Ferhat’la Doktor Murat’ın kadına bakışla ilgili yaptıkları konuşmada ortaya çıkar. Konunun uzayıp gitmesi üzerine Şevket Bey’in sinirlendiğini gören İsmet, bahsi kapatmak adına

Murat'a surat asar, Güzin'i bir iş söyleyerek içeri yollar, hizmetçinin getirdiği kahveleri eşine, Ferhat'a ve Doktor Murat'a vererek onları sofradan kaldırıp setin önündeki koltuklara oturtur.

Yaşanan bu olay ve gerçekleşen diyaloglar neticesinde şöyle bir değerlendirmede bulunabiliriz: İsmet, evde âdeta bir denge unsurudur. Eşi Şevket Bey'le farklı düşüncelerine ve olaylara farklı açılardan bakmalarına rağmen eşinin huzurunu kaçırmamak ve onu üzmemek için konuyu kapatmaya çalışan bir eştir. Eşi ve kızı Güzin başta olmak üzere insanları çok iyi tanıyan biri olduğunu söyleyebiliriz. İnsanları çok iyi tanıdığı için de Güzin'in Murat'a münasip olduğunu düşünmektedir zira ona göre karakter; zekâdan, yetenekten daha önemlidir. Bu bağlamda İsmet'e göre Ferhat; zeki, girgin ve yetenekli biridir ama karakterden yoksundur. Ferhat'ın zaaflarını çok erken fark eden İsmet, evlatlık olarak aldığı Ferhat'a her zaman ihtiyatlı ve mesafeli davranmıştır. Daha sonra yaşanacak olaylar, İsmet'in bu konudaki saptamalarının doğru olduğunu gösterecektir.

İsmet'in eşiyle ilişkilerini gösteren bir olay da ertesi gün cereyan eder: O olayın yaşandığı ertesi günü İsmet'in İstanbul'a inmemesi üzerine defteriyle baş başa kalamayan Şevket Bey, İsmet'e İstanbul'a inip inmeyeceğini sorar. Her zaman İsmet'le yalnız kalmak için can atan Şevket Bey, o gün yazı yazabilmek kaygısıyla İsmet'i yanından uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Şevket Bey, bunu İsmet için yaptığını düşünmektedir. Bu sırada Şevket Bey, eşi İsmet'le ilgili şu sözleri dile getirir: “Ben, bütün hayatımca karımın şefkat ve insanlığının bacını topladım ve bu büyük kadın bir kere olsun beni minnettar mevkie düşürmedi.” Ayverdi(2013, ss.42-43).

Görüldüğü üzere İsmet, eşine karşı her zaman şefkatle yaklaşmıştır. Bunu yaparken de hiçbir karşılık beklememiştir. Buradan yola çıkarak bugüne kadar evliliklerinin huzurlu bir şekilde devam etmesini sağlayan kişinin İsmet olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü onun, eşini kendinden çok düşünmesi ve eşinin başarısını sessiz bir sebat ve sabırla destekleyen kişi olması, şüphesiz ki evliliklerine de yansımıştır.

O gün dağlara gezmeye gideceğini söyleyerek evden çıkan Şevket Bey, bundan istifade ederek anılarını defterine yazar. İsmet, eşini yola getirmekten memnun eve dönen Şevket'in terleyip terlemediğini kontrol eder. İsmet, eşini herkesten iyi tanıdığından Şevket Bey'in bu tembellikten, hareketsizlikten yorulduğunu

anlamaktadır, ancak bu tatili eşi için lüzumlu gördüğünden yine de işe gitmesi için eşine izin/onay vermemektedir. Eşinin keyfini yerine getirmek için İsmet, Şevket Bey'e Güzin ve Ferhat'la birlikte Bolu'ya seyahat etmesini teklif eder. İsmet, bunu en ince ayrıntısına kadar hesaplayıp düşündükten sonra hazır olarak eşine sunduğu için Şevket Bey kabul eder. Şevket Bey, bu durumu romanda şu sözlerle aktarır:

“Zâten karım, dâima benim hatırlayamadığım şeyleri en ince teferrûatına kadar hesapladıktan ve düşündükten sonra hazır olarak karşıma getirir ve ben onun tekliflerini tatbik ederken asla yorulmam ve sıkıntı çekmem.” Ayverdi(2013, s.85).

Bu satırlar, İsmet'in hem kişiliğini hem de eşiyile ilişkilerini göstermesi bakımından önemlidir.

İsmet'in ev içindeki rolünü ve eşiyile ilişkilerini gösteren bir olay da aynı akşam Doktor Murat'ın yalisına giderken yaşanır: Şevket Bey'in Bolu'da halasının yanına bıraktığı Şakire hastalanmış ve halası tarafından İstanbul'a gönderilmiştir. Şakire'yle ilgilenilmesi için Şevket Bey'e ve Ferhat'a mektup yazılmıştır; lakin Ferhat bunu amcasından saklamıştır. En nihayetinde halası Güzin'e mektup yazarak yardım istemiştir. Güzin haberi olduğunu düşündüğünden babasına kırılmıştır. Doktor Murat'ın yalisına giderken babası, Güzin'e neden surat astığını sorar ve Güzin'in anlatmasıyla sonunda durum anlaşılır. Ancak Şevket Bey'in buna fena hâlde canı sıkılır. Burada bir kez daha İsmet devreye girer: “-Bu karışık ve aydınlanmaya muhtaç bir iş... Fakat herhalde halledecek zamânı doğru intihap etmedik. Hele sabah olsun elbette bir şey yaparız. Vakit gecikiyor, Doktor Murat'ın, bizi yalisının rıhtımında sabırsızlıkla beklediğini unutmayın!” Ayverdi(2013, s.99) diyerek bahsi kapatır.

Doktor Murat'ın evinde herkes neşeliyken Şevket Bey somurtur. İsmet, her zamanki gibi ortamı yumuşatmaya çalışır. Bir ara İsmet, Güzin ve Doktor Murat hilkatın şaşmaz hesaplarından ve aldanmayan şuurundan konuşurlar. Bu konuşmanın devamında Güzin'le Doktor Murat geçen gün gittikleri kiliseden ve orada yaşananlardan bahsederler. Şevket Bey'den farklı bir fikir âleminde birleşmiş olan İsmet, Güzin ve Doktor Murat konuşurken Şevket Bey de onları gizlice dinlemektedir. Burada İsmet'in eşine sevgisini gösteren bir durum yaşanır. İsmet, bir taraftan konuşulanları dinlerken öte taraftan da eşinin azap, şüphe ve tereddüt içinde kıvrandığını görmektedir. İsmet, sonsuz bir muhabbetle sevdiği Şevket Bey'in

mümkün olsa acılarını yok etmek ve ona yardım etmek ister hatta Şevket Bey'i memnun etmek için neredeyse Ferhat'ı da Şakire olayında haklı çıkaracaktır.

Romanda İsmet'in evliliğinde bir dönüm noktası olan bir olay yaşanır. İsmet, Bolu'ya gidecek olan Şevket Bey'le Güzin için hazırlıkları yaparken kardeşi Muhtar'dan bir telgraf alır. Mektupta İsmet'in alafranga, mirasyedi, züppe biri olarak tanıtılan erkek kardeşi Muhtar, dış işlerindeki görevinden alınmıştır ve maddi sıkıntılar çektiği için de kardeşinden yardım istemektedir. İsmet; kardeşini pek sevmemekle birlikte insan olmanın getirdiği sorumluluklar hasebiyle eşi Şevket Bey'le Sirkeci'de otelde kalan Muhtar ve ailesini evlerine bir süreliğine davet ederler.

İsmet; an'aneden yetişmiş olmanın verdiği bir terbiye ve nezaketle evlerine çağırması olduğu bu insanlara misafirperverliğini kâfi derecede gösterir. Lakin Muhtar, Muhtar'ın eşi Mâlike ve kızı Lâle kısa bir süre içerisinde burada kırk yıldır yaşıyorlarmış gibi aileyle birdenbire teklifsiz olurlar ve evdeki otuz bir yıllık huzuru bir anda yok ederler. Evde büyük bir kargaşa meydana getiren bu insanlara karşı tam Şevket Bey hiddetlenip bir şey söyleyecekken eşi tarafından engellenir. Romanda evdeki durum ve karı-kocanın bu durum karşısındaki tepkileri şu sözlerle anlatılmaktadır:

“Gece yatmaya çekildiğimiz zaman İsmet'le bir an göz göze geldik. O da, ben de bir muhârebeden kurtulmuş kadar yorgunduk. Bu müşterek hissin tesiriyle birbirine değen gözlerimiz anlaşmışlardır. Karım:

Ne yapalım Şevket, oldu bir kere, tahammül edeceğiz. Vekâlette istidâsını tanıdıkların vâsıtasıyla tâkip ettir de bu mesele çabuk bitsin... dedi.” Ayverdi(2013, s.131).

İsmet'in karakterine ait özellikleri, Şevket Bey tarafından Muhtar'ın karısı Mâlike ile yaptığı bir mukayese ile de ortaya konulur:

“Ve hâlâ yirmi beş senelik kocasının yanında soyunmaktan sıkılan bu kadınla, Mâlike denen o eski kerizcinin işvelerini mukayeseden kendimi alamadım.” Ayverdi(2013, s.132).

İsmet, evinde her türlü kepezeliği yapan bu misafirlere elinden geldiğince nezaketle davranmakta ve eşini de bu konuda dizginlemeye çalışmaktadır.

İsmet, misafirleri memnun etmek amacıyla sık sık gezintiler düzenlemektedir. İsmet, gezintilere iştirak edebilmek için sabahları erken kalkarak ev işlerini yapmaktadır. Beykoz gezisi dışında Şevket Bey, bu gezilere refakat etmez; odasında bütün vaktini geçirir. Bu gezilerden birinde evde yalnız kalan Şevket Bey'in odasına Lâle girer ve Şevket Bey'i tahrik etmeye çalışır. Şevket Bey, bu olayı İsmet'e bir türlü anlatamaz. Başka bir gün Lâle, Şevket Bey'in odasına girer, Şevket Bey'i öper. Odadan çıkarken Şevket Bey'i iter. Başını çarpan Şevket Bey hastaneye kaldırılır.

Eve geldiği günden itibaren gerek giyim-kuşamıyla gerekse hâl ve hareketleriyle Lâle, Şevket Bey'i baştan çıkarmaya çalışır. Bugüne kadar yükselmek aşkı uğruna bütün zevklerden kendini mahrum eden Şevket Bey, nefsiyle bir mücadeleye girişir. Öyle ki Lâle'nin sarkıntılıkları üzerine İsmet'ten yardım istemeyi bile düşünür. Lakin her defasında bir şey olur ve Şevket Bey, İsmet'e olanlardan söz edemez. Ayverdi'nin iç monolog tekniğiyle verdiği bu bölümde Şevket Bey, İsmet için şu cümleleri sarf eder:

“O benim her zamanki dost, insan, fazîletli kadını değil mi? Söylemek için çabaladığım, yanıp tutuştuğum halde dudaklarımı kim tuttu, kim bağladı?”

Bir duygu karmaşası yaşayan Şevket Bey, yaşadığı olaylar vesilesiyle İsmet'in kişiliği ve onun kendi hayatı/evlilikleri üzerindeki rolü/önemi hakkında okuyucuya şu bilgileri verir:

“Halbuki karımın yardımını istesem, ona “İmdâdına yetiş!” diye haykırsam, zekâsının, tecrübesinin, mantığının, insanlığının ordusuyla derhal yanıma koşar ve beni kurtarır. Ben, meslek ve ilim hayâtında onunla muzaffer oldum, onunla yükseldim, o beni her müşkülümde destekledi, her yokuşta arkamdan itti, her tehlikede elimden tuttu. Şu halde onu şimdi neden yanıma çağırmiyorum? Yâhut o neden içimdeki kıyâmeti görmüyor da, müşfik eli yalnız sıhhatimle alâkadar oluyor? Halbuki benim içim hasta. Asıl içim tedâviye muhtaç. Uzun, derin düşüncelerimin vardığı netîce işte bu. Gizlesem de bu, söylesem de bu! Karıma, bu hasta, bu karışık ve dolaşık içi gösteremiyorum.” Ayverdi(2013, ss.157-158).

İsmet, Lâle'nin yaptıklarından habersizdir. Şevket Bey de kendisine itiraf edememekle birlikte aslında bilerek eşinden bunu saklamaktadır. Öyle ki hastaneden kendisine bir hafta daha istirahat verilmesine Şevket Bey üzülmez. Her şeyden

habersiz İsmet ise eşinin üzüleceğini düşündüğünden bu durumu teselli edercesine eşine anlatmaya çalışır.

Aradan dokuz ay geçmiştir ve Şevket Bey bir süredir Lâle ile yaşamaktadır. Ferhat'ın Şakire'ye yazdığı mektuptan öğrendiğimize göre Şevket Bey, Lâle'nin annesine ve babasına bir daire tutmuş, mesleğini de bırakmıştır. Bu dokuz aylık süreçte İsmet'in ne yaptığı veya bu olaya nasıl tepki verdiği bilinmemektedir. Yalnızca eşinin aleyhine ya da lehine kimseye hiçbir söz söylemediğini biliyoruz. Yazar, bu süreçte Şevket Bey'in yaşadığı olaylar üzerinde durmuştur çünkü roman Şevket Bey'in hatıralarından oluşmaktadır ve onun manevi aydınlanmasını anlatmak üzerine kurgulanmıştır. Yalnız Şevket Bey, yaşanan olaylar neticesinde bu bölümlerde kıymeti paha biçilmez bir kadını kaybettiğini anlamakta ve İsmet'in özlü sözleriyle kendi durumunun vahametini de ortaya koymaktadır. Yani İsmet, romanın bu bölümlerinde sözleriyle yer almaktadır.

Romanın sonlarına doğru Lâle, Şevket Bey'den İsmet'in Çengelköy'deki evi boşaltmasını ister. İsmet'in sağlam ve olgun kişiliği bir kez daha ortaya çıkar. Ayverdi tarafından asaleti ve nezaketiyle öne çıkarılan bu kadın, gururundan ödün vermez ve Şevket Bey'e mektup göndererek evden çıkar. Bu mektup, İsmet'in kişiliğini ortaya koyan satırlara yer vermesi açısından önem arz etmektedir:

“Eğer bugün Allah bağımı yakmış, bostanımı viran eylemişse, bana bağısız, bostansız üzüm veriyor. Olup bitenleri yadırgamıyorum; seni her şeye tercih eden bir muhabbetle sevmiş olmamın bu kadarcık acısını nasıl çekmem? Bana bu cefâyı takdir eden kudretten sızıldanmak acemiliğini göstereyim de: “Buyruğuma razı olmayan, benden başka Rab arasın” sitemine mi mazhar olayım? Hatta ben onun kazasından korunmak için duâ etmek küfrünü dahi işleyemem.” Ayverdi(2013, s.224).

İktibas edilen bu metin, hem İsmet'in karakterini aydınlatması hem de İsmet'in eşine duygularını ortaya koyması bakımından önemlidir. İsmet, evlilikleri boyunca makam ve mevki sarhoşu olan eşinin büyük bir boşluğa düşeceğini sezmiş ve eşini kurtarmak için hep mücadele etmiştir. Ancak İsmet, bu çok sevdiği eşini “kendi îmânının inanmış yapamayacağını anlayınca” Ayverdi(2013, s.197) susmayı tercih etmiştir.

İsmet, evden ayrılırken kendine ait hiçbir şey bırakmaz. Eve gelen Şevket Bey, odaları gezerken İsmet’le yeni evlendiği zaman gördüğü bir rüyayı hatırlar. İsmet’le evlendiği zaman Şevket Bey onu karanlık, belirsiz bir boşlukta görür. Hüzünle Şevket Bey’in gözlerinin içine bakarken başka bir baş gelip İsmet’in yanında durur ve bu kişi, Şevket Bey’e bir ateş verir. Şevket Bey, ateşi İsmet’in yüzüne değdirir, İsmet kaybolur. Şevket Bey, İsmet’i ararken korkuyla uyanır. Ayverdi(2013, s.245).

O zaman Şevket Bey’in görmüş olduğu bu rüya, aslında yaşanılacak olayların ilk işaretini vermiştir; ama Şevket Bey rüyalara inanmadığından üzerinde durmamıştır.

Her şeyini kaybeden Şevket Bey, İsmet’in sözlerinin ne anlama geldiğini artık idrak etmektedir; ama yine de kendisini Lâle’den kurtaramamaktadır. En sonunda bir gün Lâle, o iğrenç oyunlarından birini tertipler. Şevket Bey’i eşeğe ters bindirerek eğlenirken eşeğin tekme atması üzerine aşağıya yuvarlanan Lâle ölür. Şevket Bey de Ferhat tarafından delirdiği düşünülerek köşke getirilir. Ertesi gün Şevket Bey, yazıhanede bedeninin yarısı felçli hâlde bulunur. Son defa fizikî olarak okuyucunun karşısına çıkan İsmet, kendisini aldatan eşini yalnız bırakmaz ve hastanede Güzin’le beraber onunla ilgilenir.

“Her pisliği temizleyen, her atılanı kabul eden ve hiçbir şeyle kirlenmeyen azametli bir varlık.” Ayverdi(2013, s.217) olarak tanıtilan İsmet; roman kurgusu boyunca ideal bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Romanda İsmet, okuyucunun karşısına evinin huzurunu sağlayan, anlayışlı, vefakâr, eşinin hırsını görüp mutlu olması için Avrupa’ya gönderebilecek ve Ferhat’la analık edecek kadar fedakâr, fikirlerini muhitinden hazır olarak almayıp kendi oluşturacak kadar olgun, kocasının yaptıklarına rağmen affetmeyi bilecek büyüklüğe sahip ve aynı zamanda Ferhat hakkındaki düşüncelerine baktığımızda doğru tespitler yapabilen bir kadın olarak çıkmaktadır. Son olarak da evine ve eşine bağlı, sadık ve dürüst bir eştir. Romanı inceldiğimizde de görüldüğü üzere evliliklerinin otuz bir yıl boyunca huzurlu ve sakin bir şekilde devam etmesini sağlayan kişi, İsmet’tir.

Şevket Bey’in annesi (İnsan ve Şeytan) adı romanda belirtilmez. Kişiliği, muhiti ve eşiyle ilişkileri, Şevket Bey’in bizzat kendisinin anlatımlarıyla, yani kahraman anlatıcı denilen bir bakış açısıyla okuyucuya takdim edilmektedir.

Romanda Şevket Bey’in annesi, Mâliye Nâzırı Halim Paşa’nın aşçısı Şâban Ağa’nın “gösterişe ehemmiyet vermeyen” Ayverdi(2013, s.45) eşidir. Kendisi üç çocuğu ile

beraber Bolu'da yaşarken eşi Şâban Ağa, İstanbul'da, Halim Paşa'nın konağında aşçı olarak çalışmaktadır. Bu yüzden de Şâban Ağa eşinin yanına belli zamanlarda gelebilmektedir. Romanda görüleceği üzere Şevket Bey'in annesiyle ilgili pek bir malumat bulunmamaktadır. Yalnızca onun zamanın yarısını ev işleri yaparak diğer yarısını da tarlada çalışarak geçirdiğini biliyoruz. Eşiyle ilişkilerine baktığımızda onun eşine kayıtsız şartsız bağlı olup itaat ettiğini görüyoruz. Bu durumu Şevket Bey romanda şu sözlerle ortaya koyar:

“Çocuklar ve karılar, erkeğe kayıtsız ve şartsız itâatten başka ne yapabilirlerdi?”
Ayverdi(2013, s.45).

Şevket Bey'in eşine kayıtsız şartsız itaatini gösteren bir kısım da Şâban Ağa'nın oğlunu İstanbul'a çalışmaya götüreceği gün yaşanır. Eve her geldiğinde sert çehresiyle, gülmeyen yüzüyle, evin neşesini kaçıran, iki erkek çocuğuna yüz vermeyen, yeni yürüyen kızını da ara sıra okşayan Şâban Ağa, Şevket Bey'i, daha yedi yaşındayken İstanbul'a çalışmak için götürmeye karar verir. Şevket Bey'in annesi, ağlayarak çocuğun daha küçük olduğunu ileri sürse de Şâban Ağa aldırış etmez ve kendi dediğini yapar. Şevket'in annesi de Şâban Ağa'ya mecburen boyun eğer.

Görüldüğü üzere burada Şevket Bey'in annesi, eşi Şâban Ağa'nın evdeki mutlak egemenliğinden geri planda kalmaktadır. Anne olmanın yanında evin idaresinden de sorumlu olan bu kadın toplumun ona biçtiği rol nedeniyle eşine saygıda kusur etmemekte ve ona boyun eğmektedir.

Romanda Şevket Bey'in annesinin eşiyle ilişkilerini gösteren bir bölüm de yine Şevket Bey'in dikkatleriyle verilir. Şevket Bey'in annesi, doğum yaparken hastalanır. Bunu duyan Şâban Ağa, bir kış sonu hemen memlekete gider. Şevket Bey'in annesi, eşi gelmeden vefat eder. Şâban Ağa, eşinin ölümünden bir hafta sonra köye varabilir. Kendisi de yolda üşütüp zatürre olduğundan köye vardığının haftası onu da gömerler.

Romanda Şevket Bey'in annesiyle ilgili pek bir malumat yoktur. Onun hem evin idaresini aldığını hem annelik görevini yerine getirdiğini hem de tarlada çalıştığını biliyoruz. Gösterişe önem vermeyen bir karakterin sahibi bulunan bu kadının eşine sadık ve ona hiçbir konuda saygıda kusur etmeyen bir eş olduğunu söyleyebiliriz. Bunda muhakkak bulunduğu muhit ve yetişme koşulları etkili olmuştur.

Mâlîke (İnsan ve Şeytan) karakterinin geçmişi, kişiliği, muhiti ve bilhassa eşiyle ilişkileri, romanın başkahramanı Operatör Doktor Şevket Bey'in anlatımlarıyla, yani kahraman anlatıcı denilen bir bakış açısıyla okuyucuya takdim edilmektedir.

Mâlîke; Avrupa'nın muhtelif yerlerinde memur olarak çalışan ve ailesinden kendisine büyük bir miras kalan Muhtar'ın güzelliğiyle bilinen eşidir. Şevket Bey'in anlatımlarıyla Şamlı bir rakkase olduğunu öğrendiğimiz Mâlîke cilve ve işveleriyle Muhtar'ı kendisine âşık eder. Alafranga, mirasyedi bir tip olan Muhtar, Mâlîke ile evlendikten ve onun babası belli olmayan kızını da evlat edindikten sonra ailedeki itibarını tamamen kaybeder, Avrupa'ya gider. Yirmi yıl boyunca Mâlîke, eşi ve kızıyla beraber Avrupa'nın muhtelif yerlerinde bulunur, ta ki Muhtar memuriyetten atılana kadar.

Romanın aktüel zamanında Mâlîke, Muhtar'la yirmi yıldır evlidir. Muhtar'ın memuriyetten atılması ve ailesinden kalan bütün serveti satması nedeniyle Mâlîke, kızı Lâle ve eşi Muhtar'la birlikte İstanbul'a döner. Muhtar, durumunun daha da kötüye gitmesi üzerine kardeşi İsmet'ten yardım ister. İsmet Hanım'la Şevket Bey de Sirkeci'de bir otelde kalan bu ailenin yardımına koşar. İşte, bu sırada Şevket Bey'in gözünden Mâlîke şu şekilde tasvir edilir:

“Tek tük beyaz düşmüş saçları, ihtişamlı bir güzelliğin bakiyesini taşıyan çehresi, etrafları kırışmış olmasına rağmen birer kor parçası gibi yanan gözleri ile cidden hârikulâde idi. Bilhassa omuzlarının âhenkli çizgilerini iyice belli eden ince kimonosunun yakasını, resmi yapılan bir model inceliği ile tutan eli, bu olgun heykele hakîkî bir sanat eseri ifâdesi veriyordu.” Ayverdi(2013, s.129).

Güzelliğini muhafaza etmesini bilen Mâlîke, kendilerine yardım etmeye gelen İsmet Hanım'la Şevket Bey'e mahcup ve mülayim bir profil çizerek yaklaşır. Mâlîke'nin bu hâlleri, İsmet Hanım'la Şevket Bey'in evine gitmesiyle birlikte değişir. Şevket Bey'in deyişiyle o, mahcubiyetini ve minnettarlığını otel odasında bırakmıştır. Ailenin gelişiyile evde artık farklı bir rüzgâr esmeye başlar. Mâlîke, kızı Lâle ve Muhtar bir anda evdeki insanlarla teklifsiz oluverirler ve Lâle eğlence adına türlü rezaletlerde bulunur. Mâlîke ile Muhtar da evdeki diğer fertleri umursamadan birbirlerine fazlasıyla yakın davranırlar. Öyle ki İsmet Hanım'la Şevket Bey, bazen başlarını çevirmek mecburiyetinde kalırlar. Karı-kocanın ilişkisini Şevket Bey şu cümlelerle aktarır:

“Bu züppe, yavan ve yâve adam hâlâ karısına âşık! Fakat bunu o kadar müptezel ve âdî alışkanlıklarla belirtiyor ki, İsmet de, kaç defa başımızı çevirmeye mecbur olduk” Ayverdi(2013, s.130).

Görüldüğü üzere Muhtar, eşi Mâlike’ye hâlâ çok âşıktır. Ancak Mâlike’nin Muhtar’a âşık olup olmadığını bilmiyoruz. Yalnız Mâlike’nin eşi Muhtar’la içinde buldukları muhiti düşünmeden uygunsuz hareketler içinde bulunduğunu görüyoruz. Yine İsmet Hanım’la Şevket Bey’in yanında kucak kucağa oturduklarını Şevket Bey’den öğreniyoruz. Bununla birlikte Şevket Bey’e kur yapmaktan da geri kalmayan bir kadındır. Belli ki burada yazar, İsmet Hanım’ın karşısına Mâlike’yi koyarak geleneklere göre yetişen bir kadınla Batı’da yetişen, oranın yaşam tarzına ayak uyduran bir kadın arasındaki farkı ortaya koymak istemiştir.

Mâlike’nin karakter yapısı, Şevket Bey ile Muhtar arasındaki bir diyalogda ortaya çıkar: Muhtar, Şevket Bey’e: “-Ya senin en hoşlandığın tip hangisi enişte?” Ayverdi(2013, s.143) diye sorar. Şevket Bey’in “En hoşlandığım kadın, kardeşindir azizim...” Ayverdi(2013, s.143) cevabı üzerine Mâlike bozulur, alaycı bir şekilde güler.

İsmet, hem misafirlerini memnun etmek hem de evdeki o yabancı havayı biraz olsun dağıtmak için misafirlerini her sabah gezmeye götürür. Kendileri gezmeye giderken Lâle de evde kalan Şevket Bey’i baştan çıkarmaya çalışır. Yine böyle bir günde Lâle, kazara Şevket Bey’i iter. Şevket Bey başını yere çarpar ve hastaneye kaldırılır. Her şeyden habersiz Mâlike, hastaneye gelerek Şevket Bey’e kur yapar. Şevket Bey bu durumu şu cümlelerle açıklar:

“Biraz evvel kaynım, karısı ve kızı ile berâber beni yoklamaya geldi. Lâle’nin annesine hiçbir şey söylememiş olduğunu, aynı sırrı, benim İsmet’ten sakladığım kadar açık olarak hissediyorum. Zîra kaynımın karısı, hâlâ gençliği yıkıntısının diri ve tarâvetli kalmış parçalarını bana beğendirmeye uğraşıyor.” Ayverdi(2013, s.158).

İktibas edilen metinden de anlaşılacağı üzere Mâlike, ahlâk değerlerini hiçe sayan, bayağı bir kadındır. Evli olduğu ve eşi kendisine çok âşık olduğu hâlde Şevket Bey’e kendisini beğendirmeye çalışmaktadır.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Mâlike ile Muhtar’ın ilişkilerine pek değinilmez. Çünkü romanın bundan sonraki kısımlarında eşi İsmet’i bırakıp Lâle ile beraber yaşayan Şevket Bey’in hayatı ve yaşadıkları anlatılır. Yalnızca Ferhat’ın kardeşi

Şakire'ye yazdığı mektup vesilesiyle Şevket Bey'in Mâlike ile Muhtar'a bir ev tuttuğunu ve onlara baktığını öğreniyoruz.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Mâlike, ahlaki değerlerden yoksun biridir. İsmet'in ağırbaşlılığına inat o, şımarık bir tiptir. Romanda Mâlike, ne iyi bir eş ne iyi anne ne de iyi bir insandır. Mâlike gibi bir kişinin varlığı, İsmet'in olgun tavrını net bir şekilde ortaya koyması adına önemlidir.

Halim Paşa'nın eşinin (İnsan ve Şeytan) adı romanda belirtilmez. Karakteri ve geçmişiyle ilgili de pek bir bilgi verilmemiştir. Sadece karı-kocanın son derece yardımsever olduklarını, İsmet ile Şevket Bey'in evlenmelerine vesile olduklarını biliyoruz. Onun dışında karı-kocanın ilişkileri üzerinde durulmamıştır.

Sadullah Bey'in eşinin (İnsan ve Şeytan) romanda adı belirtilmez. Sadullah Bey'in genç ve güzel eşi, on beş günden beri otuz dokuz buçuk derece ateşle yatmaktadır. Safra kesesi iltihabından zehirlenme ihtimali olan kadın için Sadullah Bey çok endişelenir ve Operatör Doktor Şevket Bey'i çağırır. Sadullah Bey, Şevket Bey'e hastalığın bütün seyrini anlatıp eşinin son zamanlarda ruhî bir karmaşa yaşadığını dile getirir. Sadullah Bey'in eşi, hastalığın tesiriyle eşine ve Şevket Bey'e birtakım sözler söyler. Sadullah Bey, acıdan ve ıstıraptan eşine yalvarmaya başlar. O anda kadın, Sadullah Bey'e şu sözleri söyler:

“-Sen de beni onlar gibi dîvâne zannedenlerdensin. Fakat sevdiğin için acıyorsun? Halbuki sevgi, duyguları işler, inceltir, görülmeyeni gösterir. Sevginin birleştirdiğini bütün cihan bir araya gelse ayırmaya, ayırdığını ise bir araya getirmeye muktedir olamaz. Her şeyden gizli ve her şeyden âşikâr olan odur. O, varlık iddiâsında olanlara gizli, yokluk bayrağını açanlara âşikârdır. Acıma dostum, acıma... Sen ki, beni sevdiğini iddiâ eden bir adamsın; şu halde bu sevgi nasıl oluyor da, benim acınacak bir şeyim olmadığını sana söylemiyor?” Ayverdi(2013, s.90).

Hastanın kocasına söylediği bu sözler ve Şevket Bey'e anlattığı hayat ve insan ile ilgili düşünceleri, onun iç dünyasının dışa vurumudur. Fakat romanın akışı içinde bunlar ruhî sayıklamalar intibasını verir okuyucuya. Bir bakıma yazar, Şevket Bey'i uyarmaktadır. Romanda bir daha bu hastaya yer verilmez. Burada şunu söyleyebiliriz. Kadın, görüleceği üzere eşi Sadullah Bey tarafından çok sevilmektedir. Sadullah Bey'in eşi için çok endişelenmesi, eşinin hastalığının bütün seyrini bilmesi, eşi için pek çok doktor yapması ve nihayetinde döneminin meşhur

bir doktor olan Şevket Bey'i getirmesi de bunun bir göstergesidir. Bunun dışında karı-kocanın ilişkileri hakkında pek bir bilgi verilmemiştir.

Senîha (Son Menzil) karakterinin kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı, buradan yola çıkarak Senîha'nın aile içerisindeki konumu, statüsü ve evlilik kurumuna bakışı yazar/anlatıcı tarafından anlatılmaktadır.

Senîha, romanda Boğaz'ın en gözde yalısına sahip olan İlyas Bey'in kızıdır. Son derece zengin ve kültürlü bir kadın olan Senîha, romanın aktüel zamanında otuz üç yaşındadır ve on dört senedir Sîret'le evlidir. Yazar/anlatıcı, romanda Senîha'nın eşiyle ilişkilerinin geçmişini ve Senîha'nın eşiyle hangi koşullar altında evlendiğini geriye dönüş tekniğiyle vermektedir.

Acıbadem'de müşterek bahçesi bulunan iki beyaz köşkten birinde doğan Senîha, çocuk yaşta annesini, genç kız iken de babasını kaybeder. Çok genç yaşlarda hem yetim hem de öksüz kalan Senîha, annesi tarafından Sadrâzam Râşit Paşa'dan satın alınmış Şöhret Dadı ile amcasının (kuzeni Hâşim'in babası) "kuşkulu dikkati altında muvâzeneli, mantıklı, kültürlü bir kız olarak" Ayverdi (2014, s.226) yetiştirilir. Aile içerisinde herkes tarafından sevilen Senîha, zamanla "dört başı mâmur, dolgun düşüncelerin üstünde dolaşarak" Ayverdi(2014, s.161) konuşabilecek olgunlukta ve derinlikte genç bir kız olur. Tabii bu süreçte de çocukluk ve gençlik yıllarını beraber geçirdiği Hâşim sürekli yanındadır.

Hâşim, sadece sekiz yaş büyük olduğu Senîha'ya, bir kız kardeşe hissedilebilecek bir sevgi ve şefkatle yaklaşmış, her daim ona ince bir hassasiyet göstermiştir. İşte bu yüzden ki ailede herkes tarafından itina gösterilen Senîha için Hâşim'in farklı ve özel bir yeri olmuştur. Çocuklukları ve gençlikleri beraber geçen Senîha için Hâşim: "hovarda amcası İlyas Bey'in kızına ve Şöhret Dadı'ya yakın bir şefkat göstermiş olan tek akrabası idi." Ayverdi(2014, s.141). Bu hayatta hiç kimse Senîha'yı, onun kadar kanatları içine alıp sarıp sarmalamamıştır. Bu birlikte geçirilen zaman içerisinde Hâşim'in Senîha'ya bu derece ihtimam göstermesi, Senîha'nın Hâşim'e derunî bir aşkla bağlanmasına sebep olur. Ancak Hâşim bu aşkın farkında değildir. Senîha da aşkını herkesten gizler ve içinde yaşatır. Böyle olmakla birlikte "sinir sistemi düzensiz bir melankolik" Ayverdi(2014, s.12) olan Hâşim'in yanından bir an bile ayrılmaz ve onu sakinleştiren iki kişiden biri olur. Yazar/anlatıcı, romanda bu durumu şu sözlerle ortaya koyar:

“Senîha, dürüst, olgun kıvamlı mizâciyla bu taşkın ruh üstünde bir ayarlayıcı rol oynar ve hissî bir şecâatle dâima doğruyu söyler, fakat söylemenin yolunu bildiği için Hâşim, bu muhâlif fakat okşayıcı sestem ürkmez, irkilmezdi.” Ayverdi(2014, s.14).

Görüldüğü üzere Senîha, en zor şartlarda bile doğruyu söyleyebilecek dürüst birisidir. Ayrıca bu doğruyu nerede, ne zaman ve nasıl söylemesi gerektiğini bilecek olgunluğa sahip bulunduğundan dolayı insanlar tarafından olumsuz bir tepkiyle karşılanmaz. Yine bu özelliğinden ötürü Hâşim’i sakinleştiren iki kişiden biri olur. Hâşim ile Senîha’nın bu ilişkileri, ta Hâşim evlenene kadar devam eder.

Hâşim, Psikoloji Profesörü Ali Feyyaz’ın eşi Cemîle’yi ayartıp onunla evlenir. Aynı sene içerisinde Senîha da herkesi şaşırtarak “kafası ve rûhu ile denk olmayan bir aktör” Ayverdi(2014, s.15) olan Sîret’le evlenir, ardından da uzun bir seyahate çıkar. Evliliklerinin üzerinden altı ay geçmeden de Senîha, maddî açıdan müreffeh bir hayata sahip olmasına rağmen eşinin/Sîret’in mesleğine intisap eder, memlekette tanınmış/meşhur bir oyuncu olur.

Senîha’nın ortamına ve insanına göre şekil değiştiren, hiçbir şeye değer vermeyen, ahlaki bir çöküntü içerisinde olan böyle bir adamla/Sîret’le evlenmesine başta Hâşim olmak üzere ailedeki herkes karşı çıkar. Şöhret Dadı, bin bir nazla ve niyazla büyüttüğü bu kızın evliliğine bir felaket gözü ile bakar ve bir türlü bu evliliği kabullenemez. Onun gibi asil ve müreffeh bir aileden gelen güzel, zengin, zeki ve kibar bir kızın üçüncü derecede roller alan Sîret’le evlenmesine, akabinde de eşini takiben oyunculuğa yönelmesine kimse akıl sır erdiremez. Şüphesiz ki Senîha’nın Sîret’le evlenmesine neden olan şey, Hâşim’e hissettiği karşılıksız aşktır. Hâşim’in Cemîle’yle evlendiği sene Senîha da evlenmesi bunun en belirgin göstergesidir. Nitekim romanda buna sık sık vurgu yapılmaktadır.

Senîha evlendiği günden itibaren Sîret’in olumsuz yönlerini törpülemeye çalışarak her konuda onu yükseltmeye çalışmıştır. Sîret, Senîha’yla evlenmeden evvel üçüncü derecede roller alan bir artist iken sırf Senîha’nın eşi olduğu için sosyal statüsü yükselmiş, muhiti kibar ve entelektüel insanlardan oluşmuştur. Bunun için de Senîha, elinden geleni yapmış; lakin Sîret’ten bu anlamda hiçbir çaba görmemiştir. Yazar/anlatıcı, bu durumu şu cümlelerle açıklar:

“Gerçekten de genç kadın, bu adamla tanıştığı günden itibaren, onu yükseltmek için elinden gelen her şeyi yapmış, cemiyette kendi kocası olduğu için değil, kendi kendisi olduğu için bir mevkiin sâhibi etmeye bütün kuvvetiyle çabalamıştı. Fakat gayretleri boşa gitmişti. Zîra Sîret’ten yardım görmemiş, her âfetten daha yaman, daha öldürücü ve şifâsız bulduğu şahsiyetsizlik hastalığının tedâvisi için, genç aktör, karısının himmetine tamâmen bîgâne kalmıştı” Ayverdi(2014, s.82).

Senîha, eşinin bu şahsiyetsizliğine mukabil yine de eşinin arzularına itiraz etmemiş ve iyi bir eş olarak üzerine düşen bütün vazifeleri layıkıyla yerine getirmiştir. Romanda bununla ilgili pek çok ayrıntı vardır. Bunlardan biri de Senîha’nın sırf eşi istiyor diye çok sevdiği ve huzur içinde günlerini geçirdiği babasının yalısından uzaklaşarak gösterdiği fedakârlıktır. Uzun sefalet senelerinden sonra bir damat olarak yalıya gelen Sîret, o intikal devresinin küçüklük hissini unutamadığından yalıda kalmak istemez. Senîha, huzurlu ve mutlu geçen onca senesine rağmen eşine itaat ederek bu yalıya ancak senenin on beş yirmi günü gelir. Yazar/anlatıcıya göre Senîha, “arzularından zevklerinden fedâ etmeyi bilmeyen bir kadın olmuş olsa, belki her dalgacığın bir zevk ve ıztırap gömmüş olduğu bu suların kıyısından hiç ayrılmaz, bu yalının güngörmüş geçirmiş sükûnetine dünyânın hiçbir tarafını değiştirmezdi.”Ayverdi (2014, s.63).

İktibas edilen metinden de anlaşılacağı üzere Senîha, sosyo-ekonomik açıdan eşinden üstün olmasına rağmen eşinin isteklerine boyun eğen ve bu uğurda arzularından feragat eden fedakâr ve anlayışlı bir kadındır.

Romanda Senîha ile eşinin ilişkilerini gösteren bir bölüm, Sîret’in çapkınlıkları üzerine gerçekleşen diyalogla ortaya çıkar: Sîret, evlerine gelen Senîha’nın misafirlerinden saygın bir kadının elini zorla öpmeye kalkarak kadına sarkıntılık yapar. Kadın da bunu kendisine yapılmış bir hakaret sayarak çekip gider. Bu olayın yaşandığı sırada Senîha telefona bakmak için dışarı çıkmıştır, geri döndüğünde ise salonda kimse yoktur. Sîret de eşine durumu açıklayamayacağı için evden kaçmıştır. Senîha, daha sonra olayın iç yüzünü öğrenir. Lakin akşam oynanacak rolü yüzünden bir türlü Sîret’le konuşamaz. Senîha ancak olayın ertesi günü eşiyle konuşur. Sîret, Senîha’yı tanıdığından ve kabahatini bildiğinden Senîha’yı yumuşatmaya çalışır. Sîret, dün gece sahnedeki performansı seyrederken kocası olduğu için kendisiyle iftihar ettiğini, zaten Senîha’nın her zaman yüksek bir san’atkâr olduğunu ve piyeste rolü olmadığı için Senîha’yı doya doya seyredebildiğini söyler. Bu sırada da

Senîha'nın tepkisini ölçer. Senîha, Sîret'e: “-Teşekkür ederim lütufkârsın” Ayverdi(2014, s.79) şeklinde cevap verir. Sîret, aslen lütufkârlık ve müsamahakârlık gibi meziyetlere sahip eşinin bunu hangi anlamda söylediğini iyi bildiğinden “-Senîha, sevgilim, alay etme, dur dinle beni” Ayverdi(2014, s.79) der. Bunun üzerine Senîha her kadına kullandığı kelimeyi kendisi için kullanmamasını, çünkü her kadının onun sevgilisi olduğunu dile getirir. Sîret'in ricası üzerine de Senîha asıl kendisinin Sîret'ten bir ricasının bulunduğunu söyler ve devam eder: “Bilirsin ki ben seni kıskanmam”(SM:80) Senîha'nın bu söylemi üzerine karı-koca arasında şu konuşma cereyan eder.

“-Çünkü sevmezsin.

-Aksini iddia edemem.

-Halbuki ben seni ne kadar severim.

(..)

-Söylemek istediğim şu ki, her önüne gelen kadına mütecâviz bir vaziyet takınmak ve kendinde onlara el uzatmak hakkını görmekle bu salonun ismini lekeliyorsun. Çapkınlıklarına devam et, fakat nâmuslu kimselerin şerefleriyle oynamaktan vazgeç. Beni müşkül ve mahcup mevkiide bırakıyorsun. Dün burada ben yokken bir vak'a olmuş” Ayverdi(2014, s.80).

Senîha konuşmanın devamında Sîret'e kendisinin “fıkrî terbiyesi bütün benliğine sirâyet etmiş” Ayverdi(2014, s.81) öyle bir kadına terbiyesizlikte bulunduğunu ama zaten Sîret'in kendisinin kadının bilgisine ya da olgunluğuna değil güzelliğine asıldığını, çünkü Sîret'in kadınlar arasında bir ayırım yapmadığını ifade eder. Sîret, “-Beni fazla batırıyorsun Senîha” Ayverdi(2014, s.81) şeklinde cevap verir. Senîha da Sîret'e bilakis kendisini tanıdığından beri batırmaya değil yükseltmeye çalıştığını, bu çatıya daha fazla leke sürmesine izin veremeyeceğini, kendisinin de bir sahne hayatı olduğunu fakat gerek eşine gerekse kendisine laf getirecek hiçbir harekette bulunmadığını, kendisinin de iltifat gördüğünü, hatta gelen aşk mektuplarını birlikte yırtıp attıklarını, küçük bir öğrenci gibi temiz ve lekesiz hayatına hürmet etmesini ve dışarda nasıl isterse öyle davranmasını ama evinin eşliğini atlayanlara dokunmamasını söyler. Ayverdi(2014, ss.83-84).

Sîret, Senîha'yı biraz olsun sakinleştirmek ve olayı kapatmak için mahcup görünerek özür diler ve artık onu hırpalamamasını söyler. Senîha, kendisinin kimseyi

hırpalamak niyetinde olmadığını ve şu anda Sîret'ten çok kendisinin üzüldüğünü dile getirir. Ayverdi(2014, s.84). Ancak davetlilerin gelmesi üzerine karı-koca susarlar. Senîha'nın dostu Okçu Bahâeddin'in içeri girmesiyle Sîret, hiçbir şey olmamış gibi: “-Buyur bakalım Okçu, biz de şimdi seni konuşuyorduk.” Ayverdi(2014, s.85) der. Senîha, Sîret'in yalanlarına alışık olsa da birdenbire o mahcup hâlden bu neşeli hâline dönmesine şaşırır ve tiksinierek eşine bakar.

Bu diyalogdan anlaşılacağı üzere karı-kocanın meşrepleri ve mizaçları birbirinden farklıdır. Senîha, eşini sevmemesine ve bunu da eşine söylemesine karşılık eşini hiçbir şekilde aldatmamış ve evlilikleri boyunca eşine sadık kalmıştır. Öyle ki gelen aşk mektuplarını dahi eşiyile beraber yırtmıştır. Sîret ise eşinin bu sadakatine çapkınlıklarıyla karşılık vermiş; hatta Senîha'nın yakın/saygıdeğer arkadaşlarına da asılmaktan geri kalmamıştır. Buna rağmen Senîha, mecbur kalmadıkça Sîret'i uyarmamış, mahcup etmek istememiştir. Uyardığında ise Sîret'i hırpaladığı için ondan daha fazla müteessir olmuştur. Sîret, eşinin kendisini kıskanmadığını ve sevmediğini çok iyi bilmektedir hatta bazen böyle bir kadının kendisiyle evli olduğuna kendisi bile şaşırılmaktadır. Bununla birlikte Sîret; eşinin güzel, zeki, kibar ve zengin olmasının yanı sıra kendisine sağladığı imkânlardan dolayı da Senîha'yı sevmektedir. Görüldüğü gibi Sîret'inki bir menfaat ilişkisidir. Senîha'nın ise eşinden hiçbir beklentisi, menfaati yoktur.

Romanda karı-kocanın ilişkisini gösteren başka bir olay, yine misafirlerin geldiği gün yaşanır. O akşam Sîret, Senîha'nın gönlünü alabilmek için dün geceki performansına değinir. Senîha'nın yakın dostlarından olan Melek, Sîret'e Senîha'nın en başarılı olduğu sahneyi sorar. Sîret'in karısını memnun etmek için başvurduğu taktik işe yarar ve devam eder: “-Onu ben değil bizzat Senîha söylemelidir; çünkü bir san'atkâr, muvaffakiyetini seyirciden fazla hisseder. Dün gece tiyatro bir kıyâmet günü yaşadı, var ol Senîha... Ben ki seni yıllardan beri seyredirim, dün akşamki kadar etrâfını teshir ettiğini hiç görmedim.” Ayverdi(2014, s.91) der. Melek'in de ısrarı üzerine Senîha, dün gece kendisinin bir sanatkâr olarak orada bulunmadığını, bizzat kendisinin olduğunu, dua sahnesinde seccade üzerinde bulunmanın ona derin bir zevk verdiğini, o performans esnasında hiçbir seyircinin bakışlarını hissetmediğini, sanki o büyük kuvvetle orada birleştiğini, sanki cenge giden oğlu için dua eden kadının kendisi olduğunu, o kadar ki ağzından piyesle alakası olmayan sözler çıktığını, çok küçük yaşlardayken bir vecd içinde namaz kılan annesinden

Âyetelkürsü'yü ve Allah'a inanmak zevkini öğrendiğini, sahnede de kendisinin annesinin hissettiği o huşuyu duyduğunu, annesinin eşinin hovardalıklarına, huysuzluklarına ancak o büyük kuvvete inandığı için tahammül ettiğini şimdi anladığını, bu inancın tesiriyle annesinin her kötülük/fenalık karşısında başarılı olduğunu, kendisinin de sahnede başarılı olmasının nedeninin annesinin o vecdinin kıvılcımından başka bir şey olmadığını ve böyle bir annenin taklidi olmakta da büyük bir zevk ve huşu bulduğunu söyler. Ayverdi(2014, ss. 92-93).

Aynı akşam Melek, Aziz, Okçu, Senîha ile Sîret'in bulunduğu gruba Ali Feyyaz da dâhil olur. Sîret, eşinin en iyi dostu ve sırdaşı olan Ali Feyyaz'ı pek sevmemekte ve eşini bu adamdan uzaklaştırmak istemektedir. Çünkü Ali Feyyaz bekârdır ve bir gün Senîha'yı elinden alabilir. Bu korkuyla Sîret, Hâşim'le birleşmeye çalışır ama Hâşim, Sîret'in oyununa ortak olmaz. Sîret de bir süre sonra bu korkusunun yersiz olduğunu anlar. Bununla beraber Senîha ile Ali Feyyaz arasında dostluğun samimiyetini aşan hiçbir şey olmadığını bildiği hâlde çevresindeki herkese Senîha'yı Ali Feyyaz'dan kıskandığını söyler. O akşam da benzer bir olay yaşanır. Ali Feyyaz bahçede ince bir elbiseyle oturan Senîha'nın elini tutup: "Üşümüştünüz içeri girelim!" Ayverdi(2014, s.99) der. Ali Feyyaz'ın Senîha'ya bu ilgisi, Sîret'in kıskançlık sahneleri hazırlamasına neden olacağı için Melek, hemen devreye girer ve bir olay çıkmadan Ali Feyyaz'ı uyarır.

Görüldüğü üzere Sîret, Senîha'yı esasında kıskanmamaktadır. Yalnızca muazzam bir servet değerinde olan eşini kaybetmemek adına Senîha'yı yakın dostlarından uzaklaştırmak için yok yere kıskançlık sahneleri yaratır. Senîha'yı kıskanmamasının sebebi, şüphesiz ki, Senîha'nın sadık ve dürüst bir eş olduğunu bilmesidir. Aziz'in Senîha için sarf ettiği: "Onun kıvamlı ve dürüst hayâtında bir tek hafifmeşreplik vak'ası yoktur" Ayverdi(2014, s.126) cümlesi de bunu teyit etmektedir. Ayrıca Sîret, zamanla Senîha ile Ali Feyyaz'ın birbirlerine dostça bir samimiyetle yaklaştıklarını anlamıştır.

Romanda karı-kocanın ilişkisini gösteren diğer bir bölüm, Sîret'in arkadaşlarının misafir olarak gelecekleri gün yaşanır: Senîha, Sîret'in arkadaşlarının geleceği günlerde eğlenmek adına tekmeyle masaları devirmelerine, kadehleri kırmalarına, hizmetçi kızların bacaklarını çürütmelerine varıncaya kadar çıkardıkları türlü türlü rezaletlere canı sıkılsa da ses çıkarmaz, sabreder. Yine o gün Sîret'in arkadaşları gelecektir. Şöhret Dadı da bu misafirliliklerin taşkınlıklarından Senîha'nın canının

sıkılacağını bildiğinden çok üzgündür. O sırada Hâşim evi arar ve Şöhret Dadi'ya akşama geleceğini bildirir. Şöhret Dadi, Hâşim'in geleceğini Senîha'dan saklar çünkü Senîha, Hâşim geleceğini öğrenirse Hâşim'in misafirlerden sıkılacağını bildiğinden mani olacaktır. Bu yüzden Şöhret Dadi, Hâşim'in gelmesine yakın Senîha'ya haber verir. Hâşim'in gelmesine de en çok Sîret memnun olur çünkü Senîha'nın Hâşim'le meşgul olacağı için Sîret serbestçe yalanlarını söyleyebilecektir. Yazar/anlatıcı, romanda bu durumu şu sözlerle ifade eder:

“Sîret'in yeni dostlarına fikir simsarlığı yapabilmesi için, karısıyla Hâşim'in tenkitkâr mevcûdiyetlerinden uzak olması lâzımdı. Zira Senîha'nın da yeğenin de hazır oldukları bir meclis, Sîret'in gelişigüzel atıp tutmasına mâniydi. Onların yanında ne mâlî işlerdeki fikir salâhiyetinden bahsederek banka müdürünü teshir edebilir, ne siyâsî düşünceleriyle gazeteciye hayret verebilir, ne de şeceresiyle övünerek zengin tüccarı imrendirebilirdi. Çivicioğlu Sîret diye anılmasının öyle câzip bir menkıbesi vardı ki, esnafla işçi arası bir zavallı olan babasının, büyük bir ticarethânedeki portakal ve limon sandıklarından çıkan çivileri düzeltmekle ölünceye kadar geçinip gittiğini bilen Senîha'yla Hâşim'in yanında pek tabîî olarak bu necip şeceresinin menkıbesini anlatamazdı.” Ayverdi(2014, s.158).

Görüldüğü üzere Sîret geçmişinden utanmaktadır. Bunun için de muhitine geçmişinden bahsetmemekte, onları kendi uydurduğu mazisiyle etkilemeye çalışmaktadır. Ancak eşinin yanında gelişigüzel yalan söyleyememektedir. O yüzden de Hâşim'in gelmesine çok sevinir. Burada bir kez daha Senîha'nın dürüstlüğüne vurgu yapılır ve bir kez daha karı-kocanın meşreplerinin farklılığı ortaya konulur.

Senîha, Sîret'i arkadaşlarıyla baş başa bıraktıktan sonra evvelden yukarıya çıkmış olan Hâşim'in yanına gider. Ancak Hâşim, hasta olduğunu söyleyerek odasına çıkar. Senîha, kendisinden çok düşündüğü bu adamın hasta olmadığını bildiği hâlde inanmış gibi görünür ve Hâşim'in keyfini yerine getirmek için ertesi güne bir plan yapar. Sabah erkenden Cemîle'yi, Okçu'yu, Aziz'i ve Melek'i yalıya davet ederek Hâşim'i birkaç gün burada meşgul edecektir. Bunları düşünürken Hâşim'in rıhtıma çıkmasıyla Senîha endişelenir, Hâşim'in kendisine kötü bir şey yapmasından korkar. Hâşim'in içeri girmesiyle biraz rahatlar ve Hâşim'in neyi olabileceğini düşünür.

Senîha, sabah erkenden planını harekete geçirir ve herkesten akşama geleceklerine dair söz alır. Akabinde hep beraber rıhtımda kahvaltı ederler. Kahvaltı esnasında

Hâşim, Sîret'e misafirlerinin çok geç gittiğini söyler. Sîret de hepsinin kalmak istediğini, Âsaf Bey'in motoru sayesinde misafirlerinin gittiğini ama ne olduysa kendisine olduğunu, İstanbul'a ineceği için sabah uykusunu alamadığını ve İstanbul'da işlerinin bulunduğunu belirtir. Ayverdi(2014, s.165).

Burada yazar/anlatıcı, araya girerek Senîha'nın eşinin bu belli zamanlarda olan işlerinin ne olduğunu bildiğini ama buna ses çıkarmadığını ifade eder. Zaten romanda da Sîret'in çapkınlıklarına yer yer değinilir. Senîha, eşini değiştirmeye çalışmışsa da başarılı olamadığı için pes etmiştir. Romanın aktüel zamanında görüleceği üzere Senîha, eşinin bu çapkınlıklarına artık tamamen kayıtsızdır.

Kahvaltı esnasında Senîha'nın evdeki düzeni sağladığını, adeta bir denge unsuru olduğunu gösteren bir olay yaşanır: Şöhret Dadı, Senîha'dan sonra çok sevdiği Hâşim'in kahvaltısını kendi elleriyle hazırlar. Bu durum Sîret'in dikkatini çeker, öfkeyle ve kıskançlıkla karısına bakarak: “-Görüyor musun Senîha, dadın bir de, ihtiyarladım artık iş görececek hâlim kalmadı, der, dikkat ediyorum dün akşamdan beri Hâşim'in etrafında pervâne gibi dönüyor.” Ayverdi(2014, s.166). Senîha, Sîret'in bu sitemlerini duymazlıktan gelse de Şöhret Dadı hemen atılır: “-A oğlum, sen misâfir nedir bilmez misin? Elbette yapacağım, boynumun borcu... Senin misafirlerine hizmet etmiyor muyum?” Ayverdi(2014, s.166). Senîha, yoktan bir mesele çıkmasın diye Şöhret Dadı'ya Sîret'in Hâşim'i çok sevdiğini bildiği için kendisine takıldığını söyler. Bunun üzerine Sîret, eşine dönerek hayatında onun kadar geçimli ve makul bir insan görmediğini ama onun da kusurlarının bulunduğunu, bu kusurlardan kastının garip garip huylar olduğunu, yani böyle büyük bir şöhrete sahip bir kadının alkışlandığı zaman sevinmek yerine perde arkasında hüngür hüngür ağladığını belirtir. Hâşim'in de konuya müdâhil olması üzerine insan olmak meselesi hakkında konuşurlar. Bir zaman sonra Sîret, bu konudan sıkılıp denizden sandalla geçen bir arkadaşıyla konuşmaya dalar. Konuşması bitip de arkasını dönünce hâlâ aynı mevzuda konuşan Hâşim ile Senîha'yı görünce: “-Yâhu siz ne biçim insanlarsınız, dünyâya böyle kuru lâfla çene yormaya mı geldiniz? Haydi kalkın yemeğe kadar biraz kürek çekelim, balık tutalım. Yâhut da neşeli şeyler konuşun artık!” Ayverdi(2014, s.173). Senîha, eşinin sözünü keser ve Sîret'e, zaman zaman kendisinin de sahnede ağlamaklı olduğunu, ızdırap çektiğini hatırlatır. Sîret'in orasının sahne olduğunu belirtmesi üzerine Senîha, dünyanın ne olduğunu sorar. Sîret: “İnsanların hayattan kâm alacakları bir meydan!” Ayverdi(2014, s.174)

cevabını verir. Senîha, Sîret'e dünyanın da bir sahne olduğunu, ancak bu dünya çok büyük ve geniş olduğu için insanların hakiki piyes kahramanı olduklarını göremediklerini, bunun bir denge meselesi olduğunu anlatır. Sîret, eşine bu masalı uzatmaması gerektiğini ve deli olacaklarını söyler. Senîha da delilerin çok düşündükleri için değil neyi düşüneceklerini bilmedikleri için deli olduklarını, sadece aklı melekesi bozuk olanların değil ruhları bozuk olanların da deli olduklarını, iç dünyasından mahrum oldukları için kendilerinin de deli olduklarını belirtir. Sîret sesini yükselterek bu konuyu kapatmasını rica eder ve Senîha'nın da Hâşim'in de cevap vermeyişinden faydalanarak başka bir konuya geçer. Sîret, geçen akşam Suavi'nin patlak gözlü karısının onları çok güldürdüğünden ve kadının suratına bakmamak şartıyla onları yalya davet edeceğinden söz eder. Senîha, sükûnetini kaybederek Sîret'e insanları karikatürize etmekten ve arkasından konuşmaktan bir türlü vazgeçemediğini söyler. Sîret, eşinin bu sözü üzerine kahkahalar atarak: “-Beni kendine çevirmek istiyorsan, işte bu olamaz sevgilim. Eğer dünya yalnız sizin gibilerden ibâret olsa batardı, batar...” Ayverdi(2014, s.175) der. Senîha da Sîret'e haklı olduğunu, dünyanın ona da kendisine de ihtiyaç duyduğunu, ancak Sîret'in kendisini yeryüzü için çok gördüğünü, buna karşılık onun Sîret'in varlığını tabii bulduğunu ifade eder. Sîret, eşinin söylediklerini umursamadan Suavi'nin karısının sarhoş olduğunu, gözlerine peçe koysa hiç de fena sayılmayacağını ve boyunun, rengininin çok ama çok güzel olduğunu söyler. Bu sırada Hâşim ile Senîha'nın yalnız kalmalarını çok isteyen Şöhret Dadı, içeri girer ve Sîret'e İstanbul'a ineceğini hatırlatır.

Aktarılan bu diyaloglarda Senîha ile Sîret'in hayata bakış tarzlarının farklı olduklarını görüyoruz. Sîret'e göre dünya insanların eğlenecekleri bir meydan; Senîha'ya göre ise dünyanın sahnedeki bir farkı yoktur ve bu dünya o kadar büyük ve geniştir ki insanlar birer piyes kahramanı olduklarının farkında değildir. Ayrıca konuşmanın devamında Senîha, dünyanın ona da kendisine de ihtiyacı olduğunu ve bunu çok doğal karşıladığını belirtir. Buradan yola çıkarak şu değerlendirmede bulunabiliriz: Yazar/anlatıcı, -hiç şüphesiz ki- hem maddî hem de manevî bakımdan birbirinden farklı olan bu karı-kocanın uyumsuzluğunu, diyaloglar vesilesiyle okuyucuya göstermeye çalışmış; bu evliliğin devamında önemli bir role sahip olan Senîha'nın olgunluğunu ortaya koymuştur.

O akşam beşe doğru Senîha'nın misafirleri -Okçu Bahâeddin, Melek, Cemîle- gelir. Hep beraber otururlarken Cemîle yine sorun çıkartır. Senîha ile Melek karı-kocayı yalnız bırakıp rıhtıma çıkarlar.

Senîha, on dört senedir Sîret'le evli olmasına rağmen hâlâ Hâşim'e âşıktır ve Hâşim için endişelenmektedir. Bir şekilde Hâşim'in Melek'e aşkını öğrenen Aziz, Hâşim'e soğuk ve mesafeli davranır. Hâşim'in de Aziz'in de kendisine aşkıdan habersiz olan Melek, hem Aziz ile Hâşim'in arasındaki bu nedenini bilmediği gerginliği söylemek hem de Hâşim'in durumunun gün geçtikçe daha kötü bir vaziyet aldığını bildirmek için Senîha'nın evine gelmiştir. Konuşmanın devamında Melek, Senîha'dan Hâşim'i tatile gitmesi için ikna etmesini ister. Uzun bir konuşmadan sonra hiçbir karar alınmadığından Melek çıkıp gider. Senîha da bu konu hakkında konuşmak için Okçu Bahâeddin'i çağırır. Durumu Senîha'dan dinleyen Okçu, böyle bir çarenin Hâşim'in vaziyetini daha da kötüleştireceğinden bahseder. Bu sırada Okçu, Senîha'ya, hayatından memnun olup olmadığını sorar. Senîha, Okçu'ya, bu soruyu sorarken alay ediyorsa memnun olacağını, yok eğer ciddiye kendisine güceneceğini, kendisinin ancak dostlarının yanında yaşadığını hissedebilecek kadar kendisine uzak ve yabancı olduğunu anlatır. Konuşmanın devamında da Hâşim'in kendisinden daha kötü bir durumda olduğunu, ona yardım edilmesi gerektiğini ve onun kimsesi bulunmadığını belirtip Hâşim için üzülür. Sonunda Okçu ile Senîha, Hâşim'in bu kadar acı çekmesinin nedeninin bir aşk olabileceği konusunda anlaşır.

Görüldüğü üzere Senîha, mutsuzdur. Ancak bu mutsuzluğuna rağmen, kendisinden önce Hâşim'i düşünmekte ve onun için endişelenmektedir.

Romanda karı-kocanın ilişkisini gösteren son bölüm, Ali Feyyaz'ın evlendiği müjdesini verdiği gün yaşanır: “Cemîle'den de körpecik, Melek'ten de güzel” Ayverdi(2014, s.212) olan Senîha, o gün hem Ali Feyyaz'ı hem de Hâşim'i ağrılayacaktır. Saat dörde doğru gelen Ali Feyyaz, konuşma sırasında evlendiğini ve akşama kendisini yemeğe davet ettiğini söyler. Senîha, Ali Feyyaz'ın adına bu habere çok sevinir. Hâşim, bu sırada içeri girer. Senîha, her zamanki gibi sinir sistemi bozuk olan Hâşim'e Ali Feyyaz'ın evlendiği haberini verir. Hâşim kiminle evlendiğini sorar. Senîha'nın bilmediğini söylemesi üzerine Hâşim mesut olmasını diler. Senîha, artık Hâşim'in de mutlu olmasını ve bunun için gerekirse bir tatile çıkmasını söyler. Konuşma esnasında ayak seslerini duyan Senîha, ricakâr bir sesle Hâşim'e: “-Sîret geliyor Hâşim, şimdi içeriye başında beyaz sargılarla girecektir.

Geçen gün piyanist Fahâmet'in kocasından dayak yemiş, sakın geldiği zaman, ne oldun, diye sorma mahcup olmasın” Ayverdi(2014, ss.224-225) der.

Burada Senîha'nın kadınları bir cinsel meta olarak gören, gösteriş meraklısı olan eşini bile küçük düşürmek istemeyecek kadar zarif, anlayışlı ve düşünceli biri olduğu ortaya konulur -ki kocası Sîret de bunun farkındadır ve Hâşim'le olan diyalogunda kurduğu cümlelerde bunu gösterir.

Sîret yüzündeki çürüklerle içeri girer. Hâşim'e kaç zamandır nerelerde olduğunu sorar. Senîha'nın odadan çıkmasından istifade ederek Hâşim'e: “Amma da meraksızmışsın dostum, başımdaki sargıları soracağına, kalkmış bana sitem ediyorsun.” Ayverdi(2014, s.225) diyerek başına gelenlerin bir kadın meselesi olduğunu anlatır. Hâşim'in Senîha bilmiyor mu sualine de: “Bilmez olur mu? Fakat o pek mecbur kalmadıkça kabâhatimi ne yüzüme vurur ne de başkasına söyler. Amcazâdenin huyunu bilmiyor gibi konuşuyorsun” Ayverdi(2014, s.225-226) cevabını verir. Hâşim, Sîret'e Senîha'yı herkesten iyi tanıdığını, hatta ona benzemek istediğini, o doğduğu zaman sekiz yaşında olduğunu, küçük bir kız kardeşi olsa ancak bu kadar ilgileneceğini, amcasının zevkenden başka hiçbir şey düşünmeyen bir adam olduğunu ve Senîha'nın amcasının gözetiminde kültürlü bir kız olarak yetiştiğini açıklar. Sîret de Hâşim'in kaldığı yerden devam eder ve amcasının, dadısının ihtimamla yetiştirdiği bu kızın bir gün aktör Sîret'le evlendiğini, bütün ailenin buna itiraz ettiğini, bu da yetmezmiş gibi ikinci bir sürpriz yaparak oyunculuğa yöneldiğini ve senelerden beri öyle ya da böyle yaşayıp gittiklerini söyler. Sîret'in bu cevabı üzerine Hâşim: “Fakat, dedi âilenizin saâdetini satın almak için geçer akçe, yalnız Senîha'nın fedakârlığı ve ferâgati nakdidir.” Ayverdi(2014, s.226) der. Sîret de bunu inkâr edemeyeceğini, bir kadından bundan başka ne bekleneceğini belirtir. Hâşim, sinirlenerek erkeğin kadından bencil olduğunu ama bu kadarına da tahammül edemeyeceğini ifade eder. Bu sırada içeri Senîha girer.

Görüldüğü üzere Senîha, eşinin kendisinin aldattığının farkındadır. Yalnız eşi mahcup olmasın diye sesini çıkarmamakta ve bu fedakârlığı ile evliliğini devam ettirmektedir. Bu evliliğin devam etmesinde Senîha'nın feragatinin ve fedakârlığının rolünü de eşi gibi çevresi de fark etmektedir.

Hâşim ile Sîret konuşurken Senîha, muhteşem bir gece elbisesiyle içeri girer. Sîret, karısının bu giyinişine hayret ederek bu gece ne olduğunu sorar. Senîha da Ali

Feyyaz'ın evlendiğini ve bu gece oraya davetli olduklarını söyler. Sîret, eşini sorgu yağmuruna tutar. Senîha, kısa kısa cevaplar verir. Sîret, sargılar yüzünden oraya gidemeyeceğine hayıflanarak kulüp vaktini kaçırmamak için odadan çıkar. Hâşim, sinirlenerek Senîha'ya bu adamla nasıl evlendiğini, bu adamın karısının parasıyla geçinen, karısının şerefiyle şereflenen bir çanak yalayıcısı olduğunu ve biraz eşeyle neredeyse her şeyi anlatacağını söyler. Senîha da Hâşim'e bu lafları bırakmasını belirtir ve konuşmaya devam ederler. Ayverdi(2014, ss.227-228).

Senîha, Hâşim'in derdini öğrenebilmek için ona kimi sevdiğini sorar. Senîha'nın bu konudaki ısrarı üzerine Hâşim, onun sorduğu bu soruyu kadın kaprisi olarak gördüğünü ve kendi derdinin yanında dünyadaki bütün dertlerin saman çöpü kadar basit kaldığını ve ıstırapta bir eşi olmayacak kadar yalnız olduğunu dile getirir. Bunun üzerine Senîha, Hâşim'in derdini öğrenip ona yardımcı olabilmek için yirmi yıl boyunca kalbinde taşıdığı aşkını itiraf eder ve Sîret'le evlenmeyi ölümle eşdeğer tutar. Konuşma sırasında Hâşim, Melek'e aşkını itiraf ederken Cemîle konuşulanların bir kısmını duyar ve Hâşim'in Melek'i sevdiğini anlamasından korkan Senîha, Melek'i korumak için dikkati kendisi üzerine çeker ve Hâşim'in metresi olduğunu söyler.

Görüldüğü gibi Senîha, son derece zengin ve asil bir ailede kültürlü bir kız olarak yetiştirilmiştir. Hâşim'e duyduğu karşılıksız aşk da onun Sîret gibi havai, züppe biriyle evlenmesine neden olmuştur. Evlilikleri boyunca Sîret'in çapkınlıklarına, hovardalıklarına tam bir fedakârlık örneği göstererek katlanmıştır. Bu süreçte oyunculuğa yönelen Senîha evliliğine toz konduracak, kendisine laf getirecek hiçbir eylemde bulunmamıştır. Kurgu boyunca Hâşim'e duyduğu karşılıksız aşk devam etse de eşine her daim sadık kalmıştır. Eşinden maddî ve manevi bakımdan üstün olsa da eşine bunu yansıtmamaya çalışmış ve eşinin şahsiyetsiz kişiliğini düzeltmek için elinden geleni yapmıştır.

Cemîle'nin (Son Menzil) kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı, yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya sunulmaktadır.

Cemîle; döneminde tanınmış/meşhur bir ressam olan Hâşim'in "kendinden başka hiçbir kıymetin üstünde durmayan, bütün hayat imkânlarını kendi nâmına harekete getirmek, kendi için hazırlayıp seferber etmek yolunda yürüyen" Ayverdi(2014, s.18) güzel, güzel olduğu kadar da alımlı eşidir. Romanda da sık sık değinildiği üzere

Cemîle, zeki biridir; ancak bu zekâsını kötü şeyler yapmak için kullanır. Mantık ve anlayıştan yoksundur, yalnız şahsî menfaati söz konusu olduğunda bu hislerinde bir yumuşama ve gevşeme olur. Ayrıca kibirli ve zorba bir yapısı vardır. Olabildiğince de kıskançtır, çevresindeki her şeyi ve herkesi kıskanır. Görüldüğü gibi Cemîle anlaşılmaktan son derece uzak ve karmaşık bir ruha sahiptir.

Romanın aktüel zamanında da bu özelliklerini muhafaza eden Cemîle, on dört senedir Hâşim'le evlidir. Yazar/anlatıcı, Cemîle'nin eşiyle ilişkilerinin geçmişini ve Cemîle'nin eşiyle hangi koşullar altında evlendiğini, geriye dönüş tekniğiyle vermektedir.

Cemîle, tam on dört sene evvel psikoloji profesörü Ali Feyyaz'ın eşi idi. Ali Feyyaz'la evli olduğu dönemde beş yaşında hem yetim hem de öksüz kalan yeğeni Melek, büyük servetiyle Cemîle'nin gözetimine bırakılır. Cemîle, Melek'in bu servetini talan etmek istese de Ali Feyyaz'ın müdahaleleriyle karşılaşır; beraber kaldıkları altı yıl boyunca da Cemîle'nin bu davranışları nedeniyle karı-koca arasında kavga-gürültü eksik olmaz. Buna göre Cemîle, kendi himayesine bırakılan küçük bir çocuğun servetine göz koyabilecek kadar değer yargılarından yoksun, merhametten nasibini almamış bir kadındır. Buna mukabil ilk eşi Ali Feyyaz, dürüst ve tokgözlü biridir. Karı-kocanın bu mizaçlarının farklılığı ise aralarında sürekli bir kavganın yaşanmasına sebebiyet vermektedir.

Günün birinde Cemîle, ressam Hâşim'e âşık olur ve üç yaşındaki hasta oğlunu Ali Feyyaz'a bırakarak Hâşim'le evlenir. Servetinden dolayı da Melek'i yanında götürür.

Yıldırım aşkıyla başlayan Cemîle-Hâşim birlikteliği, kısa bir süre sonra Cemîle'nin eşinin melankolik ruhunu anlamamasından dolayı mutsuz bir izdivaca dönüşür. Romanda bu durum, yazar/anlatıcı tarafından şu cümlelerle anlatılır:

“Halbuki uzun ve marazî bir ruh kararsızlığından sonra, şiddetli bir sükûn ihtiyâcıyla kavru lan bu adamı hayatla uzlaştırmak, iç âleminin zulmetinden, ihtilâl ve kargaşalığından uzaklaştırmak ve kendi kendine yaklaştırmak için çok dâhiyâne bir incelik ve hesap lâzımdı. Bunu da sevgiyle bağlandığı bir kimse pekâlâ yapabilirdi. O, kendinin de farkında olmadığı bu ihtiyâcın ibrâmıyla renk renk, çeşit çeşit aşklarını, usanılmış bir kitap sahifesi gibi çevirerek nihâyet profesör Feyyaz'ın çok alımlı, çok güzel karısı üstünde durduğu zaman bir izdivaçla neticelenen bu karardan çok ümitli ve iyimserdi. Halbuki îzah edilemeyecek kadar karışık bir ruh

düzenine sahip olan genç kadın, mülâyim, müşfik bir alâka ve muhabbet çengeli ile sürüklenmek isteyen kocasını, onun bu sükûnet ve emniyet ihtiyâcını, sertlik, kabalık ve öfke hamleleriyle daha ilk günlerde parça parça ederek mevzilerinden söküp attı” Ayverdi(2014, ss.17-18).

İktibas edilen metinden de anlaşılacağı üzere Cemîle'nin eşi Hâşim,“sinir sistemi düzensiz bir melankolik”tir Ayverdi(2014, s.12). Böyle bir ruha sahip olduğu için de Hâşim; huzurlu, sakin ve güven veren bir ortama ihtiyaç duymaktadır. Yazar/anlatıcıya göre ona bu ortamı sağlamak ve kendi kendisine yaklaştırabilmek için çok ince bir hassasiyetin gösterilmesi gerekmektedir. Lakin Cemîle, Hâşim'i anlayabilmekten uzak bir karakterin sahibi bulunduğundan daha evliliklerinin ilk günlerinden itibaren eşine sevgiyle, şefkatle yaklaşmak yerine öfkeyle/sertlikle karşılık vermiş; böylece eşini kendisinden uzaklaştırmıştır. Ayrıca sürekli değişen hizmetçilerin elinde bir facia hâline gelen ev işlerine müdahale etmemesiyle de düzensizliğe tahammülü olmayan Hâşim'i biraz daha kendisinden soğutmuştur. Cemîle'nin huysuzlukları, ev işlerine müdahale etmemesi ve en önemlisi eşini anlamaması, Melek büyüyüp ev işlerine el koyuncaya kadar karı-koca arasındaki kavgaların gün geçtikçe artmasına neden olmuş. Tabii bu süreçte de karı-koca arasında oluşan boşluk günden güne artmış, aralarındaki bu mesafe neredeyse evliliklerini bitirme noktasına getirmiştir. Öyle ki Hâşim, eşi evde olmadığı ya da eve gelmeyeceği zamanlarda mutlu olmaktadır. Karı-koca arasındaki bu gerginlik, bir süre sonra Hâşim'in Melek'e âşık olmasına ortam hazırlamıştır.

Karı-kocanın ilişkisinin mahiyeti, Cemîle ile Aziz arasında gerçekleşen bir diyalogla daha net bir şekilde gösterilir: Melek'in isteği üzerine Senîha, Hâşim ve Okçu Bahâeddin, Küçükçamlıca'ya gezmeye gitmişlerdir. Melek, Senîha ile Hâşim'e sürpriz yaparak onları, Acıbâdem'de büyüdükleri köşklere götürmüştür. Bu sırada Cemîle ile Aziz evdedir. Son zamanlarda gittikçe yalnız kaldığını hisseden Cemîle beğendiği ama Melek'e hayran olduğu için sevmediği Aziz'le konuşma ihtiyacı hissetmektedir. Cemîle sahte bir hassasiyet eklediği bir sesle Aziz'e bugün onunla artık varlığı tahammül edilmez bir hâle gelen Hâşim'den konuşmak istediğini, daha doğrusu eşinin iç portresini anlatıp kendisinin ona acıdığını görmek istediğini, eşinin her istediğini çizip dile getiren bir ressam olduğunu fakat eşinin bencil, çekilmez bir yapısının bulunduğunu, son zamanlarda bir akıl hastasından farksız olduğunu, bir zamanlar deli gibi kendisini sanatına verdiğini, sonra da yorgun argın bir şekilde

fırçayı elinden atıp ağladığını, şimdi ise eşinin tamamen zevksiz, hevesiz ve kadınsız bir adam hâline geldiğini, en kötüsü de eşinin cemiyetten kendisini çektiğini, onun yüzünden yakında kimsenin kapılarını çalmayacaklarını, bir piyes muharriri olsa eşini kırk beş yaşlarında yakışıklı, evinin içine asla sevinç getirmeyen, kararsız ve dengesiz bir ruh olarak tanıtaacağını, kendi görüşüne göre ise akort tutmayan, işe yaramayan, manasız bir saz aleti olarak anlatacağını belirtir. Ayverdi(2014, ss.121-122-123). Aziz, Cemîle'ye kendisiyle aynı fikirde olmadığını, öyle olsaydı hocasının asla bu kadar nefis eserler veremeyeceğini, belki sinirleri gergin bir adam olduğunu ama sanatkâr cephesinin en mutlu bir düzenin sahibi olduğunu söyler. Bunun üzerine Cemîle, Aziz'e onun en tehlikeli yanının sanatkârlığı olduğu, zaten bu sanat tuzağının kendisini avladığını belirtir. Hâşim'in o gözlerinin yakıcı ve kahrediciliğini ve hâlâ birçok kadının o melankolik gözlerin esiri yaptığını anlatır. Akabinde Cemîle başka bir mevzuya geçip bu evde herkesin ona başka türlü davrandığını hatta Aziz'in kendisinin bile ona Senîha'ya davrandığı gibi samimi davranmadığını, Aziz'i bir dereceye kadar mazur gördüğünü çünkü Senîha'nın herkesle laubali bir kadın olduğunu söyler. Bu sözlere sinirlenen Aziz, Senîha'nın kimseyle laubali olmadığını, onun kıvamlı ve dürüst hayatında tek bir hafifmeşreplik vakasına rastlamadığını, onun çevresindeki yakın dostların birkaç kişiyi aşmadığını belirtir. Ayverdi(2014, ss.124-125).

Görüldüğü üzere Hâşim ile Cemîle arasındaki gerginlik, romanın aktüel zamanında da devam etmektedir. Cemîle aradan on dört sene geçmesine rağmen eşini hâlâ anlayamamıştır. Anlamadığı için de onu bir deliden farksız görmektedir. Öyle ki eşi artık hevesi olmayan, eve neşe getirmeyen biridir. Ayrıca bu satırlar vesilesiyle Cemîle'nin Hâşim'e nasıl âşık olduğunu da öğreniyoruz. Cemîle, Hâşim'in yakışıklı olması bir tarafa gözlerindeki o melankoliye âşık olmuştur ve anlattığına göre bugün hâlâ birçok kadın o gözlerin esiridir. Lakin Hâşim, eskisi gibi kadınlarla ilgilenmemektedir. Bunun nedeni, şüphesiz ki Melek'e duyduğu karşılıksız aşktır. Yalnız Cemîle, Hâşim'in Melek'e hissettiği aşktan habersizdir.

Yazar/anlatıcı, Aziz'le Cemîle'nin diyaloguna yer verdikten sonra okuyucuya, Cemîle'nin psikolojisini şu şekilde betimler:

“Hemen kimse ile doğrudan doğruya mücâdeleyi kabul etmeyen Cemîle, yere çarpmak istediklerine o kadar hesaplı ve örtülü bir tuzak kurardı ki, içine düşürmek istediği kimseyi, hattâ bu tuzağa kendi ayağı ile gitmeye mecbur ederdi. Bu sistemli

ve ustalıklı hücumları çok daha nezâketli cümlelerin koynunda saklı idi. İcâbında yalan da söyler, bununla hem kendini müdâfaa eder hem de cüretkâr tecâvüzler yapardı. Fakat Sîret gibi yalanı düşünmeden, hesaplamadan söylemez, evvelâ söyleyeceği şeye kendini inandırır, ölçer biçer, sonra bu işlenmiş yontulmuş nesneyi ortaya atardı. Bu yüzdendir ki herkesin Sîret’e palavracı demesine mukabil ona mübâlağacı bile diyen olmazdı.” Ayverdi(2014, s.126).

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere Cemîle çok tehlikeli bir kadındır. İstediklerini yaptırmak uğruna insanlara tuzaklar kurar, bu tuzakları hazırlarken de çok sistemli hareket eder gerekirse yalan söylemekten çekinmez. Bunları bir planla programla yaptığı için de Hâşim, Senîha, Okçu, Aziz, Melek hariç- çevresinde ona kimse mübalağacı bile demez. Görüldüğü gibi Cemîle, son derece düzenbaz, yalancı ve ikiyüzlü bir kadındır. Eşi de onun bu yönünün farkındadır. Zaten ondan soğumasının bir nedeni de Cemîle’nin bu vasıflarıdır.

Küçükçamlıca’dan dönen Hâşim, eve gelip Cemîle’nin yüzünü görünce bütün keyfi kaçar ve Cemîle’yle geçen bütün günlerinin karanlık olduğunu düşünür.

Cemîle’nin tahammülü aşan huysuzlukları nedeniyle Hâşim’le arası iyice açılmıştır. Öyle ki Cemîle ile Hâşim arasındaki bu gerginlik, çevresindeki kişiler tarafından da fark edilmektedir ve çevresindekiler karı-kocanın ilişkilerinin bu hâle gelmesinde Cemîle’yi suçlu görmektedir. Romanda bu durumu, Ali Feyyaz’la Okçu Bahâeddin’e giden Melek şu cümlelerle dile getirir:

“-Eniştemle ablamın arası o kadar fenâ ki artık son zamanlarda ablam Aziz’le bana bile sokulmaya tenezzül ediyor.” Ayverdi(2014, s.149).

Cemîle ile Hâşim ilişkilerini gösteren bir başka olay, Senîha’nın Hâşim’in keyfini yerine getirmek için plan yaptığı gün yaşanır. Hâşim, Cemîle’yle tartıştıktan sonra ondan uzaklaşmak ve Senîha’yla dertleşmek için yalıya gelir. Ne var ki aynı gün Senîha’nın eşi Sîret’in arkadaşları da yalıdadır. Hâşim, Senîha’yı beklemek üzere yukarı çıkar. Senîha geldiğinde ise hasta olduğunu söyleyip odasına gider. Senîha da Hâşim’in keyfini yerine getirmek için ertesi gün bir plan yapar. Sabah erkenden Okçu, Melek ve –pek istemese de- Cemîle’yi yalıya davet eder. Hâşim, Melek de geleceği için Cemîle’nin gelmesine pek üzülmez. Hâşim, Melek’i görmenin sarhoşluğu içinde Cemîle’nin çatık yüzüne ve ulu orta söylenmelerine aldırış etmez.

O akşam Cemîle, Senîha'ya çok ısrar ettiği için geldiğini söyler. Bunun üzerine Senîha, iyi yaptığını, bu güzel gecenin tadının ancak Boğaz'da çıkacağını belirtir. Senîha'nın rıhtıma çıkmayı teklif etmesi üzerine Melek, salonun bahçeden de rıhtımdan da güzel olduğunu dile getirir. Cemîle, kinayeli bir şekilde: "Mâdemki Melek istedi öyle olsun" Ayverdi(2014, s.182) der. Senîha ile Melek, Hâşim'le Cemîle'yi yalnız bırakarak aşağıya inerler. Cemîle, birkaç gündür devam eden hırçınlığını sürdürerek Hâşim'e, bu sıcak havada Melek istedi diye onun oturduğunu söyler. Hâşim, Cemîle'ye bunun bir sebep olduğunu, yalnız Melek'in her şeyi ölçüp biçtikten sonra açıkladığını ve Cemîle'nin bizzat kendisinin de bu oda kadar güzel bir yer olmadığını kabul ettiğini belirtir. Cemîle, Hâşim'e alaycı bir tebessümde bulunarak cevap verir. Bir süre karı-koca konuşmaz. Cemîle, Hâşim'i sinirlendiremeyince haykırarak: "-Bu sözünle benim mantıktan mahrum olduğumu mu îmâ etmek istiyorsun?" Ayverdi(2014, s.184) der. Hâşim, eşine akıllı bir kadın olsa durup dururken yeğenine sataşmayacağını, kendisinin hiç yoktan mesele çıkaran bir kadın olduğunu ve onun gibi bir kadına katlandığı için asıl kabahatlinin kendisi olduğunu söyler. Cemîle'nin niçin katlanıyorsun, katlanma o zaman sözlerine Hâşim: "-Bilmiyorum, dedi, bildiğim bir şey varsa o da senin kadar karşısındakinin rûhuna nüfuz etmesini bilmeyen bir insan görmemiş olmamdır." Ayverdi(2014, s.185) der ve Cemîle'ye insaf etmesini, basit bir insan kadar onu tanımasını ya da en azından saygı duymasını ister. Cemîle, Hâşim'e: "Ruh meselelerinden hoşlansaydım Ali Feyyaz'dan ayrılmazdım." Ayverdi(2014, s.185) der. Hâşim, acı ve sert bir sesle Cemîle'ye susmasını, bu ismin onu çileden çıkardığını, kendisinin bir yaralı gibi su dedikçe Cemîle'nin ateş döktüğünü, bütün iğnelerini kendi çatısının altına saklamasını ve burada onu kendi hâline bırakmasını söyler. Cemîle de sözleri hoşuna gitmiyorsa cevap vermemesini ve kendisinin buraya onun için değil eğlenmeye geldiğini belirterek kapıyı vurup çıkar. Ayverdi(2014, s.185).

Görüldüğü üzere Cemîle, eşini kendisinden uzaklaştırmaktadır. Romanda da sık sık vurgulandığı üzere Cemîle, anlaşılmaktan uzak karmaşık bir ruha sahiptir. Bencilce sadece kendisini düşünür, hiç yoktan mesele çıkarır ve başta eşi olmak üzere çevresindeki insanların neşesini kaçıır. Hâşim de bunun farkındadır; lakin bir şey yapamamaktadır. Sadece eşinden biraz olsun kendisini tanımasını ya da en azından ona biraz olsun hürmet etmesini istemektedir. Hâşim'in bu isteği, Cemîle'nin

umrunda değildir. Bu da Cemîle'nin eşine saygı duymayan, anlayışsız bir insan olduğunu gösterir.

Cemîle'nin eşine yaklaşımı gösteren başka bir olay, Aziz'in köşke gittiği gün yaşanır: Aziz, İzmit'ten döndükten sonra köşke gitmiştir; ancak Hâşim'in kendisine sebebini anlamadığı bir soğuklukla yaklaştığını görünce köşkte kalmaz. Üçüncü gün Melek'ten onu merak ettiğini bildiren bir telgraf alır. O gün köşke giden Aziz, karı-kocanın alışılmış tartışmalarından birine şahit olur. Hâşim, her zamanki gibi Cemîle'nin ev işlerine ve dolayısıyla hizmetçilere müdahale etmemesinden ve bu işi hep Melek'in üstüne bırakmasından şikâyet eder. Cemîle de, Melek de kıymet verilecek vasıflar olsa onlardan önce kendisinin anlayacağını, evin idaresine bakmanın dışında bir şey yapmadığını, bir erkek gibi dümdüz konuştuğunu, sadeliği zarafet sayan yarım bir kadın olduğunu, böyle eli her tarafa yetişenlerde ideal kadınlık vasıflarının bulunmayacağını, kadın denilen mahlukatın karşı cinsin ilgili olduğu noktalar üzerinde durması gerektiğini aksi takdirde silahsız kalacağını söyler.

Bu satırlar, bir taraftan Cemîle'nin eşine yaklaşımını gözler önüne sererken, öte taraftan Cemîle'nin dikkatlerinden ideal bir kadının nasıl algılandığı ortaya konulur. Cemîle'ye göre erkek gibi konuşan, sadeliği zarafet sayan, olduğu gibi görünen, on parmağında on marifet olan, yalnız cinsinin ilgili olduğu noktalar üzerinde durmayan kadın yarım kadındır ve böyleleri silahsızdır, tuzaksızdır. Ayrıca burada Cemîle'nin kıskanç bir kadın olduğu da görülmektedir. Yeğeni Melek'in eşi tarafından övülmesine katlanamaması bunun işaretidir.

Karı-kocanın ilişkisini gösteren bir diğer olay, Hâşim'in eve misafir çağırıp yaptığı bir planla bir kez daha ortaya konulur: Cemîle'nin evde sürekli bir huzursuzluk çıkarması üzerine Hâşim, Cemîle'nin son zamanlarda artan sinirliliğine karşı bir plan yapar; Hâşim'in düzenlediği bir tezgâh sonucu bir hafta boyunca köşk misafirlerle dolup taşar. Cemîle, bu misafirlerden dolayı o kadar yorulur ki birkaç gün kendisini toparlayamaz. Hâşim, bu başarılı planın ardından bir de eşine zümrüt yüzük alır. Böylece bir süreliğine de olsa eşinin huysuzluklarından kurtulur.

Bugünlerde beklenmedik bir hadise cereyan eder: Cemîle'nin eski eşi Ali Feyyaz gizlice evlenir. Evlendiği gün Senîha'yı evine davet eder. Senîha da bu habere kendi hesabından çok Hâşim'in adına sevinir. Çünkü Hâşim, karısını elinden aldığı bu adamın mutlu olmasını için için çok istemektedir. Senîha, Hâşim'e Ali Feyyaz'ın

evlendiği haberini verir. Ancak Hâşim, mesut olsun demekle yetinir. Senîha da Hâşim'e artık kendisinin mutlu olması gerektiğini söyler. En nihâyetinde Hâşim'in derdini öğrenebilmek için yirmi yıl boyunca kalbinde sakladığı aşkını Hâşim'e itiraf eder. Hâşim de Cemîle'yle evlenmesinin büyük bir hata olduğunu, bununla birlikte ondan ayrılmasına imkân olmadığını çünkü ondan aynı zamanda çok büyük bir iyilik gördüğünü ve Cemîle sayesinde Melek'i tanıdığını anlatır. Hâşim'in aşkının kim olduğunu anlayan Senîha ne yapacağını şaşırır. Bu sırada da Hâşim, Melek'i sevdiğini söylerken Cemîle içeri girer ve: “-Anladım, hem çoktan beri anlamıştım.” Ayverdi(2014, s.243) der ve devam eder: Hâşim'e inkâr etmemesini, bu kızdan nefret etmekte haklı olduğunu ve bu evde buluştuklarını itiraf etmesini söyler. Senîha, Hâşim'in Ali Feyyaz'la yeni evlenen Melek'e aşkını bilmesin diye büyük bir fedakârlık sergileyerek kendisinin senelerden beri Hâşim'in metresi olduğunu anlatır. Ayrıca Melek'in evli ve namuslu bir kadın olduğunu dile getirir. Cemîle öfkelenerek: “-Kocamı elimden aldıktan sonra şimdi de yeğenimi mi o adama verdin kolcu kadın?” Ayverdi(2014, s.245) der. Hâşim, Cemîle'ye, Senîha'ya dil uzatmamasını söyler. Bunun üzerine Cemîle, Senîha kadar ikiyüzlü ve alçak bir insan daha görmediğini, utanmadan Melek'in onları evine davet ettiğini, onun evine gitmektense cehenneme gideceğini belirtir. Hâşim'in Melek'in evine gideceğini öğrenen Cemîle daha da öfkelenir ve Senîha'ya hakaret eder. Hâşim, Cemîle'ye, Senîha'ya söz etmemesini, onun gözünde erişilmeyecek kadar büyüdüğünü, çünkü Senîha'nın kimsenin yapamadığını yaptığını söyler. Hâşim'in bir şeyleri itiraf etmesinden korkan Senîha, araya girerek Ali Feyyaz'la Hâşim'i barıştırdığını Cemîle'ye söyler. Cemîle, Hâşim'e: “-Şerefsiz erkek... Demek ki rakîbimin evine metresinin hatırı için gideceksin öyle mi?” Ayverdi(2014, s.246) der. Hâşim'den Melek için gideceğim cevabını alan Cemîle, bu zillet dersini de metresinden mi aldın der. Hâşim'in evet demesi üzerine Cemîle: “-Utanma, aşkıdan deyiver.” Ayverdi(2014, s.246) der. Hâşim: “-Doğru, aşkıdan.” Ayverdi(2014, s.246) demesi üzerine Cemîle hırsla odayı terk eder. Senîha da Hâşim'den Melek'i Ali Feyyaz'a götürmesini ister.

Görüldüğü gibi Cemîle ile Hâşim'in evlilikleri, ancak Cemîle'nin bitmeyen huysuzlukları, ev işlerine elini sürmemesi ve en önemlisi eşini anlamak için çabalamaması, yıldırım aşkıyla başlayan bu ilişkinin aynı hızla bitmesine neden olmuştur. Ayrıca bu ilişkinin bitmesinde Cemîle'nin eşinin ve çevresinin değer yargılarına saygı göstermemesi, zekâsını kötü şeyler yapmak için kullanması; bencil,

zorba, kibirli ve kıskanç bir karakterinin bulunması, kolaylıkla yalan söyleyebilmesi ve ikiyüzlü bir insan olmasının da payı vardır. Cemîle'nin evliliği boyunca eşine hiçbir şekilde -şahsi menfaatleri söz konusu olmadığı sürece- sıcak davranmamıştır. Eşinin bu yoldaki yaklaşımına da kaba bir şekilde karşılık vermiştir. Ayrıca eşine sadık da kalmamıştır; eşini Sîret'le aldatmıştır. Bütün bunlar Cemîle'nin ideal kadınlık vasıflarından uzak, cemiyetin değer yargılarına saygısı olmayan, ahlaki bir çöküntü içerisinde olduğunu gösterir.

Aziz'in annesi (Son Menzil) yazar/anlatıcı tarafından romanda adı belirtilmeyen bu kadın, aile mesuliyeti nedir bilmeyen bir adamla evlidir ve onun emirlerine körü körüne bağlıdır. Cehaletleri nedeniyle karı-koca çocuklarını okutmak istemezler. Aziz de okumak aşkıyla yaz aylarında çalışırken bir sene arayla anne ve babayı kaybeder.

Romanda Aziz'in annesiyle ilgili yalnız bu bilgilere yer verilmiştir, onun dışında hiçbir malumat bulunmamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Aziz'in annesi, eşine saygı duyan, hatta saygıdan da ötürü emirlerine körü körüne bağlanan, eşi gibi çocuğunu okutmak istemeyen bir kadındır.

Bekir'in annesi (Son Menzil) Bekir'in anlatımlarına göre adı belirtilmeyen bu kadın inançlı biridir. Daha Bekir doğmadan önce eşinin: “Bir oğlum olursa muhakkak hâkim yaparım” Ayverdi(2014, s.41) sözlerine Bekir'in annesi bu işlerin kısmet olduğu cevabını verirmiş. Bunun üzerine eşi, karısına hakaretler ederek kavga çıkarırmış. Buradan da anlaşılacağı üzere Bekir'in annesi, inançlı biridir. Bu anlamda eşinin küfürlü konuşmalarına düzgün bir üslupla cevap vermesi de onun eşine saygı duyan bir kadın olduğunu gösterir. Romanda da ancak bu kadar yer alır.

Bekir'in karısı (Son Menzil) kurgu boyunca adı belirtilmeyen bu kadın, yalnızca Bekir'in Okçu'yla konuşmalarında bahsi geçer. Bu konuşmada Bekir, hâkim olmadığını ama en azından evinde sıcak çorba yapan güler yüzlü bir karısının bulunduğunu anlatır. Ayrıca yazar/anlatıcı, görme kabiliyetini gittikçe kaybeden Bekir'in karısının yardımıyla evin içinde dolaşabildiğini aktarır.

Aykız (Son Menzil) romanda Okçu Bahâeddin'in babası Aman Bay'ın eşidir. Buhara Türklerinden olan Aman Bay, İstanbul'a göç ederken karısını ve oğlunu da beraberinde getirir. Aman Bay, İstanbul'da tam işlerini yoluna koymuşken vefat

eder. Karısı Aykız da bu beklenmedik acıya rağmen işleri devam ettirir ve oğlunu okutur. Bu bilgiler dışında romanda Aykız'ın günün birinde öldüğü belirtilir.

Nemîde Hanım (Yolcu Nereye Gidiyorsun) Kurgu boyunca Nemîde Hanım'ın kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı, buradan yola çıkarak aile içerisindeki konumu/statüsü ve evlilik kurumuna bakışı, romanın başkahramanı Adli'nin dikkatinden okuyucuya takdim edilmektedir.

Nemîde Hanım; uzun yıllardan beri “şark şimendiferlerinin muâmelât şefi” Ayverdi(2013, s.13) olarak görev yapan, orta halli bir adam olan Âsaf Bey'in “genç, güzel ve kendi ölçüsüne göre de olsa, münevver” Ayverdi(2013, s.119) eşidir. Romanın aktüel zamanında üç çocuk annesi olan Nemîde Hanım'ın eşi Âsaf Bey'le ilişkilerinin nasıl, nerede ya da ne zaman başladığı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte Nemîde Hanım'ın eşini pek sevmediği, buna mukabil eşi Âsaf Bey'in Nemîde Hanım'ı çok sevdiği hatta eşini mutlu etmek adına girişimlerde bulunduğunu biliyoruz. Romanda Nemîde Hanım'ın hem kişiliğini hem de eşiyle ilişkilerini gösteren olaylara sık sık vurgu yapılmıştır.

Tercüman Hurşid Paşa'nın kızı olan Nemîde Hanım, babasının tesirinde kalarak gelenekten kopuk bir şekilde yetişmiştir. Hayattaki tek zevki, piyano çalmaktır. Öyle ki Avrupalı bestekârları hayrete düşürecek kadar güzel piyano çalar. Romanda Nemîde Hanım'ın bu yeteneği, Rus bestekâr ve oğlu Adli tarafından şu şekilde tasvir edilir:

“Memleketinden uzaklaşması sebebi belli olmamış bir Rus bestekârı olan hocasının, bu kabiliyetli ve olgun talebe için:

-Nemîde Hanım eğer beste de yapmış olsa, beni geçmiş sayılır.

Demiş olduğunu, etraftan kaç kere duymuştum. Fakat annemde îcat değil, icrâ ve taklit kabiliyeti ziyâde idi. Ben onun bu hayrete şâyan kopyacılığını, yalnız parmaklarında değil, düşüncelerinde, hislerinde de görüyordum” Ayverdi(2013, s.20).

İktibas edilen metinden de anlaşılacağı üzere Nemîde Hanım, Avrupalı bestekârları bile kendisine hayran bırakabilecek şekilde güzel piyano çalmaktadır; lakin oğlu Adli'nin de dediği gibi piyanoyu güzel çalabilmesinin nedeni, taklit yeteneğidir. O, sadece piyano çalarken değil, hislerinde de düşüncelerinde de Batı'yı taklit etmektedir. Onun için piyano çalmayı, evin işleriyle ilgilenmekten daha önemli

görmektedir. Bu yüzden de evin israf ve idaresizlikten kaynaklanan perişan hâlinin farkında bile değildir. Nemîde Hanım, bu hâliyle bize Tanzimat'la birlikte türeyen, Batılılaşmayı yanlış anlayan ve bu yüzden de alay konusu olan “alafranga” tiplerden birini hatırlatır. Nemîde Hanım da aynı o tipler gibi Avrupaîleşmeyi piyano çalmak ve lisan öğrenmek olarak yorumlamış, hayatı gösteriş ve müzikten ibaret gördüğü için de maneviyata gereken önemi vermemiştir. Romanda Nemîde Hanım'ın bu yönü oğlu Adli tarafından şu şekilde anlatılır:

“Annem de babam gibi Tanzîmat medeniyetinin kurbanlarındandı. Bu yüzden Avrupâî olmanın hakîkî mânâsını anlamadan Frenkleşmekle âile ve cemiyette vazîfe dışı kalmıştı. İkiz çocuklarını sever, fakat onları yetiştirmesini bilmezdi. Evini sever, fakat ev işlerinden anlamazdı. Babamla aynı devrin cereyânı ortasında buluşmuş olmalarına rağmen birbirleriyle anlaşamaz, geçinemezlerdi. Çünkü bu geçimsizlik, bu tatsız âile şivesi de gene garp rüzgârlarının serin bir esintisi olduğunu bilmeden, artmayan fakat bir türlü de eksilmeyen müzmin bir huzursuzluk dalgası içinde yaşayıp giderlerdi.” Ayverdi(2013, s.18).

Görüldüğü üzere Nemîde Hanım, Batılı olmanın hakiki manasını anlamadan Avrupaîleşmeye çalıştığı için yerli ve milli değerlerden kopmuş, adeta cemiyette vazife dışına itilerek kendisine ve çevresine yabancılaşmıştır. Bu yaşam tarzı nedeniyle de evine, eşine ve çocuklarına karşı da kayıtsız kalmıştır. Ne var ki eşi Âsaf Bey de Tanzimat medeniyetinin kurbanlarından biri olduğu için eşini bu anlamda suçlu görmemektedir. O da tıpkı Nemîde Hanım gibi ne evin idaresinden anlar ne de çocuklarını yetiştirmesini bilir. Buna rağmen bu karı-koca birbirleriyle pek anlaşamazlar. Romanın başkahramanı Adli'ye göre bunun nedeni, evde esen Batılılaşma merakının doğurduğu huzursuzluktur. Bu maziden ve gelenekten kopuk insanlar, gayriihtiyari Batılılaşma cereyanı içerisinde birbirlerinden uzaklaşmış ve yabancılaşmışlardır. Bu bağlamda Nemîde Hanım, günün her saati piyano çalıp kendisini tatmin ederken, Âsaf Bey hem çok sevdiği hem de çok çekindiği eşini rahatsız etmeyecek şekilde odasında edebiyat sohbetleri tertip eder.

Kurgu boyunca Nemîde Hanım'ın eşi Âsaf Bey'le ilişkilerini gösteren dolayısıyla da Nemîde Hanım'ın karakterini ortaya koyan olaylara değinilmiştir. Bunlardan biri, Âsaf Bey'in karakterinin anlatıldığı kısımdır: Büyük ihtirasların adamı olmayan Âsaf Bey, biraz korkak ve çekingen bir yapıya sahiptir. Ancak bu sönük ve renksiz karakteri nedeniyle kendisini Nemîde Hanım'a sevdirememiştir. Bu yüzden de her

zaman Nemîde Hanım'ın gölgesinde kalmış, onu dinlemiş ve ona uymuştur. Ancak nadir zamanlarda Âsaf Bey'in sinirlenip karısına çattığı da olur fakat Nemîde Hanım: “-Bana baksana Âsaf Bey ben öyle patırtıya gelemem; canın isterse!” Ayverdi(2013, s.11-12) der demez Âsaf Bey hemen değişir, yumuşar.

Bu satırlardan anlaşılacağı üzere evde eşinin suyuna giden, sürekli alttan alan, sakın ve yumuşak olan Âsaf Bey'dir. Bunun nedeni de şüphesiz ki eşi Nemîde Hanım'ı hem çok sevmesi hem de ondan çekinmesidir. Buna mukabil Nemîde Hanım, eşine sevgiyle/şefkatle yaklaşmaz hatta yer yer eşini sözleriyle hırpaladığı da görülür. Bu durumda evdeki baskın karakterin Nemîde Hanım olduğu söylenebilir.

Romanda Nemîde Hanım'ın eşi Âsaf Bey'i hırpalaması da tavla oynama hadisesi noktasında ortaya çıkar. Âsaf Bey, Avrupaî geçinmekle birlikte tavla oynamak gibi mahallî zevklerden de vazgeçememektedir. Bunun için seviye farkı bulunan kimselerle bir araya gelip sık sık tavla oynar. Nemîde Hanım, eşinin kendisine uygun olmayan meşgalelerle uğraşmasından veya kişilerle görüşmesinden rahatsız olmakta hatta eşini bu yüzden hırpalamaktadır. En son çare olarak Nemîde Hanım, Âsaf Bey'e: “-Senin gibi bir adamın böyle âdî kimselerle düşüp kalkması ağlanacak şey!” Ayverdi(2013, s.22) diyerek izzetinefsine dokunur. Nemîde Hanım'ın bütün itirazlarına rağmen Âsaf Bey oyun hastalığından vazgeçemez. Bununla birlikte edebiyat sohbetlerine de devam eder, yerli ve yabancı pek çok konuğu evinde ağırlar. Nemîde Hanım, bu Avrupalı dostlar sayesinde piyanodaki yeteneğini sürekli sergiler.

Nemîde Hanım, gerek babasının verdiği Avrupaî eğitimle gerek eşinin yaşam tarzıyla gerekse sürekli bir arada bulunduğu Avrupalı geçinen yerli ve yabancı çevrenin tesiriyle Batılılaşmayı yanlış yorumlamış ve bu yanlış yorumlama neticesinde gelenekten kopuk bir hayat yaşamıştır. Bu yaşam biçiminin etkisiyle ikiz çocuklarını (Rıdvan ve Jâle) ecnebi bir mürebbiyenin gözetimine bırakmıştır. Hâliyle çocukların pedagojik ihtiyaçlarını, bu ecnebi mürebbiyeler yerine getirir. Bu da çocukların Türk kültürüne yabancı, milli ve manevi değerlerden uzak bir şekilde yetişmelerine neden olur. Nemîde Hanım'ın istemeden doğan küçük oğlu Adli ise mütevazı bir insan olan sütannenin gözetimine bırakıldığı için milli ve manevi bir bilince sahip olarak yetişir. Ancak annesi Nemîde Hanım, Rıdvan ve Jâle'yi şımarttığı hâlde Adli'ye sevgi göstermez. Sonunda Rıdvan ile Jâle yanlış yollara saparlar. Rıdvan ile Jâle'nin gidişatını beğenmeyen büyükanne ve Nemîde Hanım'ın erkek kardeşi Nâzım Bey,

sürekli kız kardeşini uyarır ama Nemîde Hanım bu uyarıları ciddiye almaz. Nemîde Hanım'ın anneliği, Adli tarafından şu sözlerle anlatılır:

“Zavallı annem kendisini batının havasına terk ettiği gibi, çocuklarını da, aynı rüzgâr istediği tarafa sürüp götürüyordu. Bilmem, daha ne zamâna kadar bu çocukların disiplinsiz, paradokslu zekâları çorak ve dikenli boşluklara, korkunç uçurumların tehlikesine doğru alabildiğine gidecekti?” Ayverdi(2013, s.65).

Bu satırlardan da anlaşıldığı üzere, Tanzimat devrinin getirdiği Avrupalı yaşam tarzının tesiriyle Nemîde Hanım analık vasıflarını yerine getirememektedir. Nemîde Hanım bir insan ruhunu yükselten din, ahlak, tarih, kültür gibi manevi kanatlardan mahrum olduğu ve kendini Batı'nın kollarına terk ettiği için Rıdvan ve Jâle'yi de o yola sürüklemiştir. Eşi Âsaf Bey'in de aynı cereyan içerisinde yer alması bu gidişatı hızlandırmıştır. Nihâyetinde Rıdvan, kumarbaz biri olup çıkarken Jâle de hafifmeşrep bir kız olarak anılmaya başlar. Bütün bunlara rağmen Nemîde Hanım, bu olaylara kayıtsız kalarak piyano çalmaya devam eder, ne evin gittikçe harap olan hâline ne de çocuklarının gün geçtikçe bataklığa saplanmasına dikkat eder. Nemîde Hanım'ın bu duyarsızlığı nedeniyle Jâle, Âsaf Bey'in kardeşi Zîver Paşa'nın oğlu Râmi ile evlenir. Nemîde Hanım, Jâle ile Râmi'nin evlenme haberine üzüdür; çünkü Jâle'yi her kıymetten üstün tutan Nemîde Hanım, Râmi'nin nasıl kötü bir ahlâka sahip olduğunu yakinen bilmektedir. Ayrıca o, eltilisini ve kayınbiraderini de beğenmemektedir. Buna rağmen bu evliliğe engel olamaz. Zaten kısa bir süre sonra da Jâle ile Râmi boşanır ve Jâle baba evine döner. Bu süreçte Nemîde Hanım'ın evine ecnebi misafirler gelir. Biri kadın ve iki erkekten oluşan misafirler, büyükannenin hâlâ muhafaza edilen odasına girerler. Misafirlerden Mösyö ve Madam Faguet, büyükannenin odasına hayran kalırlar. Odayı gezerlerken bir taraftan da odadaki eşyalar, talik eserler, levhalar hakkında soru sorarlar. Ancak ne Nemîde Hanım ne de Âsaf Bey sorulara layıkıyla cevap veremezler. Bunun üzerine araya Adli girer ve misafirleri bilgilendirir.

Bütün maharetini müzikte ve lisan öğrenmekte gösteren Nemîde Hanım, anlaşılacağı üzere Türk kültüründen, geleneğinden-göreneğinden hayli uzaktır. Öyle ki Batılılaşmak uğruna kendi özüne yabancılaşmıştır -ki misafirlerin sorduğu sorulara cevap verememesi de bunun bir kanıtıdır.

Romanda Nemîde Hanım'ın Âsaf Bey'le ilişkilerini gösteren başka bir olay, yine Adli'nin dikkatinden okuyucuya verilir. Zaman su gibi akıp geçmiş ve Adli, hukuka girmiştir. Nemîde Hanım ile Âsaf Bey artık yaşlanmıştır. Ekonomik vaziyetlerinin eskiye nazaran daha kötü olması ve Nemîde Hanım'ın o eski müreffeh hayata sahip olamaması, onun zaman zaman sinir buhranları geçirmesine neden olmuştur. Adli, annesinin durumunu şu şekilde betimler:

“Fakat anneme âit endişelerimin başında, en fazla üzüldüğüm nokta, yeni yeni başlayan sinir buhranları idi. Sıralı sırasız ağlamalar, beklenmedik bayılmalar, hırçınıklar, haykırmalar, artık evin içinde alışılan hâdiselerden olmuştu.” Ayverdi(2013, s.378).

Zaman geçmiş ve Nemîde Hanım artık yaşlanmıştır. Hem ekonomik vaziyetleri hem de Rıdvan ve Jâle'nin durumları, Nemîde Hanım'ın sinir buhranları geçirmesine neden olmaktadır. Eskiden sabahtan akşama kadar piyano çalan kadının artık müzik dinlemeye bile tahammülü yoktur. Nemîde Hanım, bu ruh hâliyle Âsaf Bey'e daha da kötü davranmaya başlar. Kendisini fındık fıstık yemeye veren Âsaf Bey kabuklarını yere dökünce Nemîde Hanım'la aralarında kavga eksik olmaz. Adli, annesi ile babasının son zamanlardaki hâllerini şu şekilde anlatır:

“Esâsen artık onların tek zevkleri, birbirlerini hırpalamak, iğnelemek, sonunda da pişman olmaktan ibâret.” Ayverdi(2013, s.380).

Romanda karı-kocanın ilişkisini gösteren bir kısım, Âsaf Bey'in kardeşi Zîver Paşa'nın aklını yitirmesi hadisesinde ortaya çıkar. Zîver Paşa aklî melekelerini yitirmiş, kendi evinde bile iki silahla dolaşmaya başlamıştır. Adli, amcasının bu hâlini babası Âsaf Bey'e anlatır. Jâle'ye yapılanlardan sonra Zîver Paşa'ya kırgın olsa da Âsaf Bey, Zîver Paşa'yla dargınlıklarını bitirir. Zîver Paşa'nın eşi Yektâ Hanım da eskisi gibi Nemîde Hanım'a ziyarete gelir; ancak Jâle'ye yapılanlardan dolayı Nemîde Hanım eltisini affedememektedir, buna rağmen Yektâ Hanım'a kötü davranmaz. Eskiden bir araya geldiklerinde müzikten konuşan iki kadın, artık bugünün ve geleceğin endişelerinden konuşmaya başlar. İki kadın konuşurken Âsaf Bey onları dinler.

Jâle, kaynanası Yektâ Hanım'ın onlara gelmesinden memnun değildir. Bunu babasına söyler ama kardeşinin düştüğü durumun vahametini bilen Âsaf Bey kızını

umursamaz. Jâle, kızgınlığını annesine söylediğinde ise Nemîde Hanım: “-Ne yapalım, babanın hatırı..” Ayverdi(2013, s.416) diyerek cevap verir.

Romanda Nemîde Hanım’ın karakter yapısını ve eşiyle ilişkilerini gösteren son kısım, Yektâ Hanım’ın hastalığı neticesinde ortaya çıkar: Zîver Paşa bir kaza sonucu kendini vurmuştur. Kısa bir süre sonra Yektâ Hanım hastalanmıştır, kimsesi olmadığından yardıma muhtaçtır. Lakin Nemîde Hanım onu evinde istememektedir. Yektâ Hanım’ın vaziyeti kötüleşince Âsaf Bey eşi istememesine rağmen Yektâ Hanım’ı evlerine götürmeye karar verir. Bunu yapmadan önce Adli’yi önden eve göndererek Nemîde Hanım’ı yumuşatmasını ister. Adli eve gider, annesini yumuşatır lakin Yektâ Hanım çoktan vefat etmiştir.

Romanın genelinde Nemîde Hanım ile eşi Âsaf Bey, silik karakterlerden biridir. Yalnızca Tanzimat döneminde cereyan eden Batılılaşmanın aileler üzerindeki etkisini göstermek amacıyla ele alınmışlardır. Nemîde Hanım’ı değerlendirecek olursak Nemîde Hanım, Batılılaşmanın o dönemdeki iki göstergesi olan piyano çalmak ve lisan öğrenmekle vaktini geçiren, Avrupalı olmak adına ecnebilerle arkadaşlık eden, gerek babasının gerekse kocasının tesiriyle Batılılaşmayı yanlış yorumlayan, ev işlerinden anlamayan, kendisine rol model olabilecek tam bir Osmanlı kadını olan annesini bile anlamayan, mehtaplı gecelerde Boğaz’da çalınan saz eğlencelerini, geçmişi, geleneği, millî ve manevi değerleri küçümseyen, çocukları arasında ayrımcılık yapan, bununla birlikte çocuklarının pedagojik ihtiyaçlarını karşılamayan, analık vasıflarından yoksun, eşine sevgiyle ve şefkatle yaklaşmayan, hatta eşini hırpalayan, kısacası sorumluluklarının bilincinde olmayan bir kadındır. Bununla birlikte eşi tarafından sevildiğini, sayıldığını görüyoruz. Ancak kendisi, Âsaf Bey’e aynı şekilde yaklaşmamaktadır. Bunun nedeni, Nemîde Hanım’ın eşini sevmemesidir. Romanda Nemîde Hanım’ın eşini sevmemesi de oğlu Adli tarafından dile getirilir.

Yektâ Hanım (Yolcu Nereye Gidiyorsun) adlı kadınınımızın kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı, buradan yola çıkarak Yektâ Hanım’ın aile içerisindeki konumu/statüsü ve evlilik kurumuna bakışı, romanın başkahramanı Adli’nin dikkatinden okuyucuya verilmektedir.

Romanda Yektâ Hanım; döneminde önemli bir mevkie sahip hafife Zîver Paşa’nın merhametsiz, zorba ve hafifmeşrep eşidir. Romanın aktüel zamanında beş

çocuğundan sadece Râmi adında bir oğlunun hayatta kaldığı Yektâ Hanım'ın Zîver Paşa ile ilişkilerinin nasıl ve ne zaman başladığı ya da kaç yıllık evli oldukları hakkında hiçbir malumat bulunmamaktadır. Zaten romanda karı-kocanın ilişkilerine pek değinilmez. Bununla beraber Yektâ Hanım'ın eşini elinde kukla gibi oynattığını biliyoruz. Romanda Yektâ Hanım'ın Zîver Paşa üzerindeki etkisi şu sözlerle anlatılır:

“Fakat azılı, haşin yaradılışının bir çığırtkanı gibi elinde dâima ince bir Çerkes kamçısı ile gezen bu hoyrat adamı da susturmasını, korkutmasını bilen biri vardı: Karısı Yektâ Hanımefendi. Merhametsizlikte, şiddet ve zorbalıkta da kocasına yol gösterecek bir kabiliyete sâhipti.” Ayverdi(2013, s.25).

İktibas edilen metinden de anlaşıldığı üzere Yektâ Hanım, eşi Zîver Paşa'yı korkutan ve susturan tek kişidir. Merhametsizlikte ve zorbalıkta eşine yol gösterebilecek bir kabiliyete sahip Yektâ Hanım'ın eşi üzerinde bu derece etkili olmasının nedeni, çevresindeki insanlara göre Yektâ Hanım'ın büyüdeki maharetidir ama romanın başkahramanı Adli'nin anlatımına göre Yektâ Hanım'ın eşinin iplerini bu denli elinde bulundurmasının nedeni, İstanbul erkeklerini çıldırtan bir güzelliğin sahibi bulunmasından da kaynaklanmaktadır. Zîver Paşa bu güzellikten mahrum kalmamak için Yektâ Hanım'a boyun eğmekte, onun her istediğini yapmaktadır. Öyle ki İstanbul'daki zevk ve safa yerlerinde hovardalık yapan Zîver Paşa, eşine kendisini affettirebilmek için Yektâ Hanım'ın ayaklarına kapanır, ona kıymetli mücevherler alır. Kurnaz bir kadın olan Yektâ Hanım, gerek eşinin ona aldığı kıymetli mücevherler sayesinde gerek elmas ticareti yapması gerekse Zîver Paşa'ya rüşvet olarak gönderilen halayıkları satması hasebiyle, hayli para kazanır.

“Koska'nın Marmara'ya hâkim bir noktasına yerleşmiş olan konağında tam bir salâhiyetle” Ayverdi(2013, s.26) yaşayan Yektâ Hanım, maddi anlamda varlıklı biri olmasına rağmen eşi Zîver Paşa'nın kardeşi Âsaf Bey'e yardımda bulunmasına izin vermez. Kendisinden genç, güzel ve münevver biri olan eltisi Nemîde Hanım'ı sevmediğinden Yektâ Hanım onlara hiçbir konuda yardım etmez, edilmesini de izin vermez.

Görüldüğü gibi Zîver Paşa çağırıcı bir güzelliğin sahibi olan Yektâ Hanım'ın bir dediğini iki yapmaz. Sırf ona olan sevgisinden, kendisinden on yaş küçük olan, çok sevdiği kardeşi Âsaf Bey'e bile yardım edemez.

Yektâ Hanım'ın eşiyle ilişkilerini gösteren bir bölüm, Jâle ile Râmi'nin boşanması akabinde gerçekleşir. Nemîde Hanım ile Âsaf Bey'in kızı olan Jâle ile Yektâ Hanım'ın oğlu Râmi evlenir. Evlendikten çok kısa bir müddet sonra ayrılırlar. Yektâ Hanım, bu olaydan sonra aileyle ilişkisini keser ve eşinin de onlarla görüşmesini istemez. Zîver Paşa, Yektâ Hanım'ın korkusundan kardeşiyle görüşmez.

Karı-kocanın ilişkisi, Meşrutiyet'in ilanıyla bir değişime dönüşüme uğrar. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle Zîver Paşa görevinden azledilir ve ölüm korkusundan akli melekelerini yitirir. Yektâ Hanım, kocasının bu durumundan istifade ederek onu Kambiyocu Âsım'la aldatır. Nihâyetinde Kambiyocu Âsım, Yektâ Hanım'ın kalan mal varlığını elinden alır.

Yektâ Hanım'da, Kambiyocu Âsım'ın sahte muhabbetinden ötürü fiziksel ve ruhsal birçok hastalıklar baş gösterir. Gerek hastalıkları gerek sosyo-ekonomik durumunun kötüleşmesi gerekse eşinin aklını yitirmesi hasebiyle Yektâ Hanım, eski saltanatını kaybeder ve sevmediği eltisi Nemîde Hanım'a yaklaşır. Yektâ Hanım, Nemîde Hanım'la aralarındaki dargınlıkları bitirdikten sonra sık sık onlara gider. Lakin eşinden utandığı için onu yanında götürmek istemez. Zîver Paşa da bunun farkındadır, yeğeni Adli'ye bu konuyla ilgili şu sözleri sarf eder:

“-Yengen beni bu hâlimle kimseye göstermek istemiyor, utanıyor, sen bahçede bekle, kimse yoksa ben haber veririm! demişti.” Ayverdi(2013, s.418).

Buradan şu değerlendirmede bulunabiliriz: Yektâ Hanım, eski saltanatına sahip olmasa da eskisi gibi eşinin üzerinde etkilidir. Denilebilir ki Yektâ Hanım, Zîver Paşa üzerinde eski otoritesini korumaktadır.

Günlerden bir gün Zîver Paşa'nın cebindeki silah patlar ve Zîver Paşa ölür. Zîver Paşa'nın ölümünden sonra Yektâ Hanım sefâlet içerisinde kalır. Kimsenin ilgilenmemesi sonucu Yektâ Hanım'ın da durumu ağırlaşır. Nemîde Hanım eltisini istememektedir. Annesini iknâ eden Adli, Âsaf Bey'le Yektâ Hanım'ı eve getirecekken mevta olur.

Romanda silik karakterlerden biri olan Yektâ Hanım, kurgu boyunca bütün cahilliğine ve görgüsüzlüğüne rağmen İstanbul erkeklerini çıldıran güzelliği ve eşinin mevkii bakımından müreffeh bir hayat yaşamış bir kadındır. Eşiyle ilişkilerine baktığımızda da sırf güzelliği sayesinde eşini kendisine bağladığını, eşine her istediğini yaptırdığını görüyoruz. Ayrıca sadakatten yoksun olan Yektâ Hanım'ın

eşini aldattığını da Adli vasıtasıyla öğreniyoruz. Bu bağlamda Yektâ Hanım'ın profilini çizecek olursak Yektâ Hanım; eğlence meraklısı, cahil, görgüsüz, çapkın, tıpkı Nemîde Hanım gibi Tanzimat'la birlikte türeyen Batı meraklısı bir tiptir. Batılılaşmayı yanlış yorumlayan bu kadın, ne evin idaresinden ne de çocuk yetiştirmesinden anlamaktadır. İşte bu yüzdendir ki beş çocuğundan tek hayatta kalan oğlu Râmi'ye gerekli terbiyeyi verememiş, sonunda Râmi İstanbul'un en belalı tiplerinden biri olmuş ve Meşrutiyet'le birlikte annesinin elmaslarını, babasının altınlarını çalarak Avrupa'ya kaçmıştır. Eşine de menfaati doğrultusunda yaklaşan Yektâ Hanım, eşinin aklını yitirmesiyle birlikte eşi ile beraber sokağa çıkamaz olmuş ancak kendisi sürekli eltisine gidip gelmiştir.

Şâhede Hanım'ın (Yolcu Nereye Gidiyorsun) kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı, aile içerisindeki konumu/statüsü ve evlilik kurumuna bakışı, romanın başkahramanı Adli'nin dikkatinden okuyucuya sunulmaktadır.

Romanda Şâhede Hanım; Avrupa'da "Erkân-ı Harb" Ayverdi(2013, s.59) diplomasını alıp stajını yapmış Binbaşı Nasûhî Bey'in insanların zayıf noktalarını bulan ve bunları "insafsızca karikatürize eden" Ayverdi(2013, s.60) eşidir. Keskin bir zekânın sahibi bulunan Şâhede Hanım'ın eşiyle ilişkilerinin ne zaman başladığı ya da nasıl olduğu hakkında pek bir bilgi bulunmamaktadır. Çünkü Şâhede Hanım'ın eşi, kıymeti bilinmediği ve bu yüzden de binbaşılıktan ileri gidemediği için üzüntüsünden genç yaşında vefat etmiştir. Binbaşı Nâsuhî Bey'in vefatından sonra oğlu Âsım'la sefalet içerisinde kalan Şâhede Hanım, İstanbul'un kibar muhitinin paylaşılamayan dalkavuklarından biri olur. İnsanları hicvetmekte ve onların zayıf noktalarını bulup karikatürize etmede onun kadar marifetli biri daha yoktur.

Adli'nin anlatımına göre oğlu Âsım da tıpkı annesi Şâhede Hanım gibi dalkavukluk kabiliyetine sahiptir. Romanda bu durum şu sözlerle anlatılır:

"Âsım, dalkavukluk kabiliyetini, muhteris fakat ciddî bir adam olan babasından almış değildi. Ona bu sanat, anadan geçme bir istîdattı." Ayverdi(2013, s.59).

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere Şâhede Hanım, insanların mevkilerine ve nüfuzlarına göre hareket eden dalkavuk tiplerden olmasına mukabil eşi Binbaşı Nasûhî Bey, ihtiraslı ama ciddi bir insandır. Şüphesiz ki dalkavuk biri olmadığı için çevresine yaranamamış ve bu yüzden de binbaşılıktan ileri gidememiştir.

Romanda Şâhede Hanım ile eşinin ilişkileri hakkında başka hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Kurgu boyunca biz artık Şâhede Hanım'ın döneminde önemli bir paşa olan Zîver Paşa'nın eşi Yektâ Hanım ile Âsaf Bey'in eşi Nemîde Hanım'a yaklaşılarak menfaat peşinde koştuğunu görüyoruz. Nemîde Hanım'ın kızı Jâle ile Yektâ Hanım'ın oğlu Râmi'nin evlenmeleri, kısa bir müddet sonra da boşanmalarının akabinde Şâhede Hanım, Nemîde Hanım ile ilişkisini kesip Yektâ Hanımlara sık sık gider. Meşrutiyet'in ilanından sonra Zîver Paşa ve ailesi, eski statülerini kaybedince Şâhede Hanım, artık bu aileden de elini ayağını çeker. Oğlu Âsım da Yektâ Hanım'ı sahte muhabbetiyle kandırıp bütün mal varlığını elinden alıp aileyi borç harç içinde bırakır. Romanın bundan sonraki bölümlerinde de zaten Şâhede Hanım'a ve oğluna yer verilmez.

Görüldüğü gibi Şâhede Hanım, eşi Binbaşî Nasûhî Bey ve oğlu Âsım romanda silik, pasif karakterlerdendir. Bu yüzden de pek üzerinde durulmamıştır. Bununla beraber Şâhede Hanım'ın kişiliği hakkında da birtakım bilgiler edinebiliyoruz. Şâhede Hanım, eşinin ciddiyetine nazaran çevresindeki insanların mevkilerine ve nüfuzlarına göre şekil değiştiren, insanların zayıf noktalarını yakalamaya çalışan, insanların bu zayıf noktalarıyla alay eden, onları acımasızca karikatürize eden, oğluyla birlikte sürekli yaşadıkları devri tenkit eden, vatanseverlikten yoksun, yoksun olduğu için de yabancı devletler hesabına casusluk yapabilecek karakterde bir insandır.

Adli'nin sütannesinin (Yolcu Nereye Gidiyorsun) kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı, buradan yola çıkarak Adli'nin sütannesinin aile içerisindeki konumu/statüsü ve evlilik kurumuna bakışı, romanın başkahramanı Adli'nin dikkatinden okuyucuya takdim edilmektedir.

Sütanne; “kitâbeti yerinde, ifâdesi düzgün, yedi yüz kuruş maaşlı bir kalem efendisi” Ayverdi(2013, s.152) olan Âtîf Bey'in mütevazı ve yardımsever eşidir. Kurgu boyunca adı belirtilmeyen sütannenin eşiyle ilişkilerinin ne zaman başladığı ya da kaç yıllık evli oldukları hakkında pek bir malumat yoktur. Bununla birlikte, bütün çocuklarını küçük yaşlarda kaybettiğini ve romanın başkahramanı Adli'ye iki sene karşılıksız süt verdiğini biliyoruz.

Çukurçeşmede'ki evinde sütanne, eşiyle birlikte mütevazı bir hayat yaşar. Eşinin mahalledeki külhanbeyleriyle ilişkisine karışmayan sütanne, Âtîf Bey'in aşırı vatanseverliği dolayısıyla başına bir şey gelmesinden endişe eder ve korkar. Eve

biraz geç kalsa sütanne: “Eyvah, mutlaka gene bir yerde ağzını açmıştır; dili durmaz ki... Kimbilir tuttular mı, hapse mi attılar? diye söylenip ağlamaya başladılar.” Ayverdi(2013, s.156).

Romanda dekoratif karakterlerden biri olan sütannenin eşi Âtîf Bey’le ilişkilerini gösteren bir bölüm, yine Adli’nin dikkatinden okuyucuya nakledilir. Temiz bir kadın olan sütanne, evini her daim temiz tutar ve ev işlerinden arta kalan zamanlarda gergef işler. Bununla beraber sütanne, gerek sebze ayıkladığı zaman gerek çamaşır yıkarken gerek ocakta kızartmada kullanmak üzere eşine iskemle yaptırmayı çok sever. Âtîf Bey de karısının keyfi için renk renk iskemleler yapar.

Görüldüğü üzere sütanne; iyi niyetli, yardımsever ve son derece mütevazı bir insandır. Harap bir evde yaşamasına rağmen evini ve eşini seven, ev işlerinden anlayan ve evini temiz tutarak ziynetleyen bir kadındır. Eşi Âtîf Bey’le ilişkilerine baktığımızda ise eşini çok sevdiğini, öyle ki eşinin konuşmalarından dolayı başına bir iş gelmesinden korktuğunu, bu yüzden sürekli eşinin yolunu gözlediğini görüyoruz. Ayrıca silik ve pasif bir karakter olan sütanne ile Âtîf Bey’in Tanzimat’la birlikte türeyen yanlış Batılılaşma politikasına yönelmediklerini, geleneğe bağlı bir şekilde hayatlarını devam ettiklerini söyleyebiliriz.

Adli’nin büyükannesinin(Yolcu Nereye Gidiyorsun) kişiliği, çevresiyle ilişkisi romanın başkahramanı Adli’nin dikkatinden okuyucuya verilir.

Büyükanne; Batılılaşmayı lisan öğrenmek ve piyano çalmak olarak yorumlayan Tercüman Hurşid Paşa’yla evli olmasına karşılık kendisi “kibarlığına ve asâletine rağmen, eteği belinde, evinin bütün umûruna gözü açık bir kadın”dır. Ayverdi(2013, ss.18-19). Eşini seneler evvel kaybeden bu kadın, Batılılaşmayı yanlış yorumlayan kızı Nemîde Hanım’ın evinin temposuna ayak uyduramadığından, vatansever bir asker olan oğlu Nâzım Bey’le beraber oturur. Oğlu Nâzım’la beraber yaşamasına rağmen sosyo-ekonomik bakımından orta halli bir kadın olan büyükanne, kızı Nemîde Hanım’ın evinin eksiklerini gider ve düzenini kontrol eder. Mantıklı ve zeki bir kadın olan büyükanne, kızına ev kadını olmakla ilgili nasihatler verse de kızı tarafından ciddiye alınmaz.

Nâzım Bey tarafından “...Hem rûhen münevver, hem de memleketin başına dert olmayacak çalışkan, şuurlu kadın” Ayverdi(2013, s.109) olarak tasvir edilen büyükannenin romanda karakter yapısıyla ilgili pek çok unsura yer verilmiştir.

Bunlardan biri de, onun vefasının, fedakârlığının ortaya konulduğu kısımdır. Romanın başkahramanı Adli'ye iki sene boyunca karşılıksız süt veren sütannenin eşi Âtîf Bey'in yeğeni Mecbûre, hem yetim hem de öksüz kalınca büyükanne, Mecbûre'yi yanına alır. Mecbûre'yi yanına almasının nedeni, Âtîf Bey'in torununa birçok iyilikte bulunması ve eşinin iki sene boyunca parasız Adli'ye süt vermesidir. Bunu oğlu Nâzım'a şu sözlerle anlatır: “Âtîf Bey'in geçimi çok dardır; hem bu adamın Adli'ye az mı iyiliği var? Karısı iki sene parasız pulsuz ona süt verdi.” Ayverdi(2013, s.123). Önce Nemîde Hanım oğlu Adli'yi yanında istemediği için torununu yanına alan büyükanne, şimdi de Adli'ye büyük iyilikleri dokunduğu için Mecbûre'yi yanına alarak büyük bir yükün altına girer.

Devrin özlenilen ve aranılan bir kadın tipini yansıtan büyükanne, görüldüğü üzere düşünceli, anlayışlı ve vefakâr bir kadındır. Eşinin ve kızının yanlış Batılılaşmasına rağmen gelenekten kopmamış münevver bir kadındır.

Romanda büyükanne'nin karakter yapısını ortaya koyan bir başka vak'a, Jâle ile Râmi'nin evlenmesi hadisesinde ortaya çıkar. Büyükanne, kızı Nemîde Hanım, gerek evini idare etmesi noktasında gerekse çocuklarının pedagojik ihtiyaçlarının karşılaması hususunda sürekli uyarmasına rağmen kızı Nemîde Hanım, annesini dinlememiş ve sonunda hafifmeşrep bir kız olan Jâle ile Zîver Paşa'nın oğlu Râmi evlenmeye karar vermişlerdir. Bunu duyan büyükanne, bu işe ziyadesiyle üzölmekle birlikte susarak tepkisini göstermiştir.

Kibar, asil, vefakâr ve münevver bir kadın olan büyükanne, aynı zamanda inançlı bir kadındır. Onun bu yönünü, Mecbûre hasta olduğu zaman görebiliyoruz. Mecbûre hastalanır. Büyükanne, Mecbûre için doktor getirtir. Gelen doktor, Mecbûre'nin iyileşeceğini söyler. Bunun üzerine büyükanne: “İnşallah doktor” Ayverdi(2013, s.285) der. Doktor, hastalığın inşallahsız da geçeceğini, inancın, maddiyatın iyice anlaşılmasını olmasından doğduğunu ve ilimde inşallahın bulunmayacağını söyler. Büyükanne cevap vereceken doktor odadan çıkar.

Mecbûre'nin dördüncü gün ateşi tamamen düşse de büyükanne, Mecbûre'nin hiçbir işe elini sürmemesi için onu yalnız bırakmaz.

Romanda Nâzım Bey ve kızı Fahrünnisâ, Avrupa'ya kaçmak zorunda kalır. Oğlunun Avrupa'ya gidecek olmasından ötürü büyük bir acı yaşasa da büyükanne, oğluna tek kelime etmez. Adli, büyükannesini yaşadığı ruh hâlini şu şekilde betimler:

“Her müşkül hâdiseyi dâima cesâretle karşılamış olan büyükannem, tek kelime söylemeyecek kadar korkunç bir an yaşadı. Bu, oğlunun ölüm haberini almış bir ananın üzüntüsünün eşi idi.” Ayverdi(2013, s.325).

Bu olaydan sonra pek çok soruşturma geçiren büyükanne, maddi olarak da sıkıntı çekse de şikâyet etmez. Akıselim sahibi bir kadın olan büyükanne, kendisini çabucak toparlayarak torunu Adli ile Selâmi’ye göz kulak olmaya ve evini idare etmeye devam eder.

Romanda büyükannenin bahsedildiği son kısım, Meşrutiyet’in ilanıyla gerçekleşir. Meşrutiyet ilan edilir ve Nâzım Bey, memlekete döner. Bir kahraman anası olarak anılan büyükanne, oğluyla ilgili duyduğu her güzel sözle heyecanlanır.

Kurgu boyunca hep güzel meziyetleri ile anlatılan büyükannenin eşi Tercüman Hurşid Paşa gibi Batılılaşmanın peşinde koşmadığını görüyoruz. Son derece kültürlü olan bu kadın geleneğine bağlı, kibar ve asil biridir. Evinin işleriyle alakâdar, servetini iyi yöneten, oğlunu ve torunlarını güzel bir şekilde yetiştiren devrin aranan kadınlarından.

Sinan’ın annesinin (Yolcu Nereye Gidiyorsun) kişiliği romanın başkahramanı Adli’nin dikkatinden okuyucuya sunulur.

Sinan’ın annesi, “Makedonya’nın barut kokan havası içinde büyümüş asil bir” Ayverdi(2013, s.102) adamın (Romanda Sinan’ın annesinin ve babasının adı belirtilmemiştir.) “esrârını ancak kendi bilen” Ayverdi(2013, s.102) eşidir. Adli’nin anlatımına göre Sinan’ın babası, romanın aktüel zamanında Filibe’de yaşamaktadır. Sinan’ın annesi, ara ara eşini yanına gitmektedir. En son oğlu Sinan’la birlikte bu kadın, Filibe’ye gitmiş ve oğluyla orada yirmi gün kalmış, sonunda Sinan ve anne-babası hep beraber memlekete dönmüşlerdir. Bunun dışında romanda, Sinan’ın annesi ve babasının ilişkisi hakkında hiçbir malumat bulunmamaktadır. Sinan’ın annesi, kurgu boyunca varlığını oğluna sevgisiyle ve bağlılığıyla hissederiz. Onların sevgi dolu birliktelikleri, Adli tarafından şu sözlerle anlatılır:

“Sinan her cezâyâ râzı idi; fakat hafta sonları mektepte kalmak onu şiddetle üzüyordu. Çünkü kendisini bekleyen bir annesi vardı ve bu anayı taparcasına seviyordu. Evet, sevmek kelimesi onların karşılıklı muhabbetlerini ifâde etmek için çok sönük ve yavandır.” Ayverdi(2013, s.100).

Yine romanın bir yerinde ana-oğulun birbirlerine sevgileri şu sözlerle ortaya konulur:“Ben onda, annesini taparcasına sevmekten başka belirli hiçbir his noktası bulamamakta idim.” Ayverdi(2013, s.113). Anlaşılacağı üzere Sinan’ın annesi, romanda sadece oğluna sevgisi ve bağlılığıyla yer almaktadır.

Madam Faguet (Yolcu Nereye Gidiyorsun) piyano çalarak ve lisan öğrenerek Batılılaşacağını zanneden Nemîde Hanım’ın evine, eşiyile birlikte misafir olarak gelir. Evi gezerlerken Nemîde Hanım’ın annesinin odasına gören Madam Camille Faguet odanın dekorasyonuna, eşyalarına ve odadaki talik yazılara hayran kalır. Nemîde Hanım’ın oğlu Adli’den odadaki eşyalar ve levhalardaki talik yazılar hakkında bilgi alır. Bu sırada Adli, karı-koca hakkında şu değerlendirmeyi yapar:

“Gerek direktör, gerek kocası, eşyâları ona nazaran daha sathî olarak mütâlaa ediyorlardı. Bu kadın ise bir işlemeyi ve herhangi bir eşyâyı, yalnız resim ve şekilleri noktasında değil, asırların, devirlerin zevkini ifâde bakımından, bilgi sermâyemi tüketecek bir merakla soruyor, arıyordu.” Ayverdi(2013, s. 259).

Gülsüm Hanım’ın (Mesihpaşa İmamı) kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı, hâkim/ilahi bakış açısıyla, yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya sunulur.

Gülsüm Hanım; romanın başkahramanı Mesihpaşa Cami’nin imamı Hâlis Efendi’nin “dürüstlüğü, sâdeliği ve menfaatsizliği ile” Ayverdi(2013, s.231) çevresindeki herkesi –kocasını hariç- etkileyen eşidir. Sessiz ve kendi hâlinde bir kadın olan Gülsüm Hanım, romanın aktüel zamanında kırk yaşındadır ve Hâlis Efendi’yle yirmi yıldır evlidir. Romanda Gülsüm Hanım’ın kişiliği, bu kişiliğin oluşmasında etkili olan çevresi, eşi Hâlis Efendi’yle ilişkileri ve geçen o yirmi sene içerisinde karı-kocanın yaşadıkları, geriye dönüş tekniğiyle yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya anlatılmaktadır.

Üç çocuk annesi (Abdullah, Zâhit ve Zehra) olan Gülsüm Hanım’ın eşiyile ilişkilerinin nasıl başladığı hakkında bir bilgi bulunmamakla birlikte eşi tarafından daha ilk günden itibaren sevilmeyen bir kadın olduğunu biliyoruz. Romanda yazar/anlatıcı tarafından sık sık Hâlis Efendi’nin eşini sevmediği vurgulanmaktadır. Buna mukabil Gülsüm Hanım, Hâlis Efendi’ye hayran bir kadındır. Lakin Hâlis Efendi, “anasının evirip çevirdiği bir zavallı” Ayverdi(2013, s.42) olarak gördüğü eşinden ilk günden itibaren hoşlanmamıştır; hatta artık onu hiç sevmemektedir. Romanda bu durum şu sözlerle ifade edilir:

“İlk gününden beri karısından hoşlanmayan Hâlis Efendi, muhakkak ki artık onu hiç sevmiyordu.” Ayverdi(2013, s.44).

Gülsüm Hanım, Hâlis Efendi'nin kendisini sevmediğini pekâlâ bilmektedir hatta bunu kabullenmiştir. Çünkü o da kendisinin genç, güzel veya akıllı olmadığını, bu meziyetlere sahip olmadığı gibi işveli bir kadın olmadığını bildiğinden kendisini eşine layık görmemektedir. Bunun için de Hâlis Efendi'yi mutlu etmek ve evin düzenini sağlamak için elinden geleni yapmaktadır.

Romanda Gülsüm Hanım'ın eşine yaklaşımını ve evin düzenini sağladığını gösteren pek çok vak'aya yer verilmiştir. Bunlardan biri, Hâlis Efendi'nin yirmi yıldır burnunun dikine giden, huysuz bir adam olmasının anlatıldığı kısımdır. Gülsüm Hanım, yirmi yıl boyunca eşinin kendisini sevmemesinden ötürü ıstırap çekse de Hâlis Efendi'ye saygıda kusur etmez, bir dediğini iki yapmaz. Her daim eşinin cübbesini temizler, evini düzenli tutar, çocuklarıyla arası bozulmasın diye kendi kendisini yemesine rağmen eşinin ve evinin huzuru için Hâlis Efendi'den Zehra'nın kemeçe çaldığını veyahut Abdullah'ın sık sık arkadaşlarını eve getirdiğini gizler, eşinin soğanı fazla kavrulmuş, mangal iyi yakılmamış ya da kapı hızlı kapanmış diye azarlamalarına asla ses çıkarmaz, eşine bu anlamda cevap vermez. Hâlis Efendi, Gülsüm Hanım'ın bu tür durumlarda odadan başını eğip çıkmasına ya da bir köşede sessiz sedasız bir şekilde ağlamasına sinirlenir. Gülsüm Hanım'ın bu zayıf ve çekingen yapısı, Hâlis Efendi'yi eşinden daha da uzaklaştırır. Hatta denilebilir ki Hâlis Efendi'nin giderek huysuzlaşmasının nedeni de Gülsüm Hanım'ın zayıf ve silik bir karakterinin olmasıdır.

Yazar/anlatıcıya göre Hâlis Efendi, Gülsüm Hanım'ın böyle bir kadın olmasından ziyade kendisine cevap veren, kendisiyle kavga eden bir kadın olmasını yeğler:

“Keşke soğanı fazla kavrulmuş bir yemek, iyi yakılmamış bir mangal, hızlı kapanmış bir kapı için bağırdığı zaman, karısı başını eğip odadan çıkacağına, yâhut köşe köşe gidip gözünün yaşını elinin tersiyle”Ayverdi (2013, s.40) sileceğine; kaşlarını çatıp, yüzüne dik dik baksa, hiddete hiddetle mukabele etse, bağırp kavga etseydi de, karılık kocalık terâzisinin bir kefesi ağırlıktan aşağı doğru çökerken, öteki kesafetten uzak, sanki boşmuş gibi her türlü muvâzeneden mahrum olmasaydı. Senelerden beri bu, hep buydu.” Ayverdi(2013, s.41).

Muhitindeki kadınlar tarafından beğenilen Hâlis Efendi'nin eşine bu kadar sert olmasının nedeni, şüphesiz ki Gülsüm Hanım'ın istediği gibi bir kadın olmamasıdır. En önemlisi de Hâlis Efendi'nin Gülsüm Hanım'a âşık olmamasıdır. Zaten Hâlis Efendi, eşine âşık olmadığı ve aşkın ne olduğunu bilmediği için huysuz ve sinirli biridir. Ev, cami ve kahve arasında sıkışan hayatta aşkın ne olduğunu bilmeden yaşamaktadır.

Bir zaman sonra Gülsüm Hanım ve çocukları, Hâlis Efendi'nin huysuzluklarına ve sertliklerine alışır. Hâlis Efendi, odasında tek başına otururken Gülsüm Hanım da, çocuklar da her türlü gürültüden sakınıp ayaklarının ucuna basarak evin içerisinde yürürler. Bu durumun farkında olan Hâlis Efendi, kendinden emin bir şekilde kitaplarını okur. Yirmi yıl boyunca bu durum böyle sürüp gider. Bunu sağlayan da aslında Gülsüm Hanım'dır. Bu yumuşak ve iyi niyetli kadın, evdeki huzur bozulmasını diye eşinden Zehra'nın kemeçe çaldığını ya da Abdullah'ın arkadaşlarını eve getirdiğini saklar. Bunun için de Hâlis Efendi'nin eve geleceği saatlerde pencerelerde bekler. Eşini gördüğünde ise kızı Zehra'ya ve oğlu Abdullah'a haber verir. Böylece baba, eve geldiğinde kızını nakış işlerken yahut evi süpürür bir halde bulurken Abdullah'ın da arkadaşlarıyla hiç karşılaşmaz. Gülsüm Hanım sayesinde Hâlis Efendi de olanlardan habersiz, mutlak hâkimiyetini sürdürdüğünü düşünür. Ancak bir gün Hâlis Efendi'nin evin içindeki mutlak hâkimiyeti sarsılır. Her zamanki gibi Abdullah(Tıp öğrencisi, yirmi iki yaşında), arkadaşlarını evine getirir. Hâlis Efendi de arkadaşlarını sık sık eve getirip gürültü çıkaran oğlunu uyarmak amacıyla yanına çağırır. Hâlis Efendi, Abdullah'a birkaç arkadaşını getirdiği diye ses çıkarmadığını, ama bütün mektebi eve doldurmaya başlarsa canının sıkılacağını bildirir. Abdullah, babasına kendisinin bu evde yaşadıkça arkadaşlarının da eve geleceklerini söyleyip odasına çıkar. Hâlis Efendi, çok sinirlense de bir şey yapamaz. Gülsüm Hanım, bu vak'a yaşanmadan çok önce Hâlis Efendi'ye, çocukların artık büyüdüğünü, onlara sert çıkışmak yerine onlarla konuşması gerektiğini söylemişse de Hâlis Efendi tarafından alaya alınmış; üstelik bu yüzden kendisine hakaret bile edilmiştir.

Görüldüğü üzere Gülsüm Hanım, evde âdeta bir denge unsurudur. Çocukları tarafından son derece yumuşak, zayıf ve aptal görünmesine karşılık aslında mantıklı, zeki bir kadın olduğu ortadadır. Ayrıca Hâlis Efendi ile çocukları arasındaki bu anlaşmazlığın olacağını bilecek kadar da ileriye görme ve olayları önceden sezme

yeteneğine sahip bir kadındır. Buna rağmen ciddiye alınmaz. Bu bağlamda evdeki baskın ve otoriter tipin Hâlis Efendi olduğunu söyleyebiliriz. Bunun sebepleri de şüphesiz ki Gülsüm Hanım'ın "İyi bir kadın dâima erkeğine baş eğer" Ayverdi(2013, s.68) mantığıyla geleneksel bir şekilde büyütülmesi ve eşine âşık bir kadın olmasıdır.

Gülsüm Hanım'ın mantıklı ve makul bir kadın olduğunu yazar/anlatıcı şu sözlerle anlatır:

"Herkes kendisine varsın akılsız desindi: Fakat Gülsüm Hanım bu sıfatı kendisine hiç de kondurmazdı. Lâkin hazımlı ve sâkin huyundan dolayı da kimsenin kanaatini tekzip etmeye lüzum görmez, yüzüne gülüp, arkasından söyleyenleri, sürü içinde anasını (MÎ:67)bulan bir kuzu hassâsiyetiyle derhal seçer ve tanır. Eğer yumuşak başlı olmak bir kabahatse, onda bu suç pek büyüktü. Şüphesiz ki kendinde anası gibi ateş üstünde kaynar bir çömlek taşkınlığı yoktu. Bu bir hakîkatti. Ammâ anası ne bilirse o da bunlardan habersiz değildi. Ancak ya söylemekten utanır, ya bir yanlış yapmaktan çekinir, yâhut da konuşmaya lüzum görmezdi. Sanki kocası çıktığı zamanlar verecek cevâbı yok muydu? Ammâ ne olacak? İyi bir kadın dâima erkeğine baş eğer ve susardı. O da susuyordu işte. Adı budalaya çıkmış olsa bile, bu haksız isnat yüzünden sâhiden akılsız olacak değildi ya... Eğer insan elâlemin lâfına bakacak olsa, siyaha beyaz, beyaza siyah damgasını vuran yanlış ağızlarla berâber, kötülükleri iyilik, iyilikleri de kötülük diye kabul etmesi lâzımdı." Ayverdi(2013, s.68).

İktibas edilen metinden anlaşılacağı üzere Gülsüm Hanım, toplumun ona biçtiği role uygun davranmakta, eşine cevap verebilecekken bile susmayı, içine atmayı tercih etmektedir. Bu da onun son derece mantıklı ve makul bir kadın olduğunu gösterir. İnsanların sözlerine göre de hareket etmemesi de bunun kanıtıdır.

Yumuşak başlı, sessiz, sakin bir kadın olmasına rağmen Gülsüm Hanım, her daim eşi tarafından rencide edilmiş ve sevilmemiştir. Evdeki huzuru ve düzeni sağlamasına karşılık Hâlis Efendi ancak "kendisine fazla tesir eden bir cenâze teşyîinden döndüğü günler yâhut müezzinele çekişip yorgun düştüğü günler veyâhut sarhoş marangozun tecavüzünden bunalıp, sersemleyerek evine döndüğü vakitler" Ayverdi(2013, s.43). Gülsüm Hanım'da bir cana yakınlık, hoşça gidilecek taraflar sezer, yakın davranır. Ne zaman ki, zamanla üzüntüleri, kederleri yok olup giden Hâlis Efendi, yine karısını

çirkin ve hantal bulur, ona kötü davranır. Lakin Gülsüm Hanım, eşinin kötü muamelelerine sabreder; ancak ne yapsa eşini hoşnut edemeyeceğini de bilir.

Romanın aktüel zamanında da karı-kocanın ilişkisini, dolayısıyla Gülsüm Hanım'ın eşine yaklaşımını gösteren bir bölüm de Mâliye Nazırı Nâmık Paşa'nın kızı Atiye Hanım'ın misafir geldiği gün cereyan eder: Hâlis Efendi, imza tetkiki için mahkemeye gittiği gün Atiye Hanım, Gülsüm Hanım'ı ziyarete gelir. Bu arada babasının yokluğundan istifade eden Zehra da kemeçesini çalmakta; Abdullah da, arkadaşlarıyla Pembe Hanım'ın odasında oturmaktadırlar. Misafirle ilgilendiği için Gülsüm Hanım, Hâlis Efendi'nin geldiğini duymaz. Sesi duyan Hâlis Efendi, komşuları Kemeçeci Rızâ Bey'in evlerine geldiğini düşünerek hiddetle yukarı çıkarken, yirmi yaşındaki oğlu Zâhit babasını durdurup kemeçeyi ağabeyinin arkadaşlarından birinin çaldığını söyler. Hâlis Efendi, tam odasına çıkacakken "kocasının sert bir söz söylemesinden, bağırmasından" Ayverdi(2013, s.102) korkan Gülsüm Hanım, parmağını dudaklarına götürüp sus işareti yaparak Atiye Hanım'ın geldiğini haber verir. Hâlis Efendi, Atiye Hanım'ın geldiğini öğrenince geçmişe gider. Gülsüm Hanım, eşinin dalmasını, kendi çirkin ellerine nefretle bakmasına bağlayarak bu ihtiyatsızlığından ötürü kendine kızar. Hâlis Efendi'nin dalıp gitmesi üzerine Gülsüm Hanım: "-Efendi Atiye Hanımefendi'ye safâ geldin demeyecek misin? Eve geldiğini duydu, sonra kalbi kırılır" Ayverdi(2013, s.114) diyerek ikaz eder. Bu sırada Gülsüm Hanım, elini yıkayan misafire havlu çıkarmakla meşgul olur. Hâlis Efendi, Gülsüm Hanım'ın menfaatsiz yardımını görünce karısına yine yakın davranır ve: "-Yâhucuğum, Atiye Hanımefendi'nin vergili zamanları kaynananla kocana yaradı; ağırlaması eziyeti de sana kaldı." Ayverdi(2013, s.118) diyerek iltifat eder. Eşinin bu iltifatı karşısında Gülsüm Hanım mest olur ama Hâlis Efendi buna bile dikkat etmez.

Gülsüm Hanım anlatılan bu hâdiseden de anlaşılacağı üzere menfaatinin peşinden koşmayan, yardıma ihtiyacı olanlara yardım eden, duyarlı ve düşünceli biridir. Böyle bir karaktere sahip olmasına rağmen Gülsüm Hanım, eşi tarafından önemsenmemektedir.

Romanda karı-kocanın ilişkilerinin gidişatını değiştiren ve Gülsüm Hanım'ın duyarlı, düşünceli ve fedakâr kişiliğini ortaya koyan bir olay yaşanır: Balkan Harbi. Evde adam yerine konulmayan, hiçbir konuda fikrine danışılmayan Gülsüm Hanım,

Balkan Harbi'yle birlikte tıpkı annesi gibi Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan Eski Zağra'daki yaşamından, oradaki düğünlerden özlemle bahseder:

“Hâlis Efendi'ye şu da tuhaf geliyordu ki, karısı, o uslu, uysal karısı bile Eski Zağra'yı, Kızanlık'ı, gül bahçelerini, bağları, bostanları, sanki daha dün oradan ayrılmışlar gibi, harâretle anlatır olmuştu. Bâzan öyle coşuyor ve taşıyordu ki, kocasının mevcûdiyeti bile unutturan bir cezbe sağanağına tutularak, halkın dilinde Altunlu Zağra diye anılan o mâmur, zengin, bereketli memleket hikâyeleri, kocasını şaşırtan bir kolaylık ve sâdelikle, dudaklarından kayıp gidiyordu.” Ayverdi(2013, s.160).

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere Gülsüm Hanım, annesi Pembe Hanım gibi çok şey bildiği hâlde utandığı ve çekindiği için susar. Sessizliği tercih ettiği için de budala olarak görülen Gülsüm Hanım kendisini bildiği için alınmaz. Yumuşak, sakin, menfaatsiz, duyarlı, düşünceli ve yardımsever olmaya da devam eder. Zaten romanda da Gülsüm Hanım'ın bu yönlerine sık sık vurgu yapılmıştır. Balkan Harbi neticesinde İstanbul'a gelen göçmenlere tavrında da Gülsüm Hanım'ın duyarlı, yardımsever ve fedakâr taraflarını görebiliyoruz.

Balkan Harbi sonrasında İstanbul'a muhacir aileler gelmeye başlar. Bu ailelerin çoğu Mesihpaşa Cami'nde kalır. Açlık ve sefalet içerisinde yaşayan göçmenler, kışın gelmesiyle daha da kötü günler geçirir. Bu ailelerden biri de hasta bir köy mualliminin kızı olan Hediye ve annesidir. Hediye, her sabah kuşlara yem atarken türkü söyler. Yine böyle bir gün Hâlis Efendi, sabah namazını kılarken sesi duyar. Namazını yarıda bırakıp öfkeyle avluya çıkar. Hediye'yi gören Hâlis Efendi, kıza âşık olur. Hediye'nin aşkı, Hâlis Efendi'yi değiştirir. Öyle ki bir zamanlar kemeçe çalıyor diye yüzüne bakmadığı kızı Zehra'nın odasına gidip ondan şarkılar isteyip dinler. Aşkla tanışmasına rağmen Hâlis Efendi, “yirmi bu kadar senedir karşılık görmeden seven” Ayverdi(2013, s.219) karısının neler çektiğini anlayamamaktadır. Ancak Gülsüm Hanım, eşinin değişiminin farkındadır. Hâlis Efendi'ye olan sevgisinden Gülsüm Hanım, büyük bir özveride bulunarak eşinden Hediye ve ailesini eve getirmesini ister:

“-Ne düşünüp duruyorsun efendi? Zâten sen de bu zavallılara hepimizden fazla acımıyor muydun? Hediye'ler bizim için hepsinden münâsip... Onları getirelim.” Ayverdi(2013, s.222).

O ana kadar Gülsüm Hanım'ı ciddiye almayan Hâlis Efendi, eşinin bu değişimine şaşırır. Yazar/anlatıcı, Gülsüm Hanım'ın değişimini ve eşinin ona bakışını şu sözlerle anlatır:

“Artık Hâlis Efendi'nin karşısında, söz söylemekten korkan ve kocasını hiddetlendirmekten çekinip Ayverdi(2013, s.223) saygı sayan miskin bir kadın değil, cesur, aşkından hız ve kuvvet alan bir insan vardı. Kendisi, bu kadını tanımıyordu. Muhakkak ki, şimdi o, bir yürek dağının yoğurup biçimlediği yepyeni bir mevcûdiyetti.” Ayverdi(2013, s.224).

Gülsüm Hanım, eşinin kendisini sevmediğini bildiği için yirmi yılını ızdıraplarla, endişelerle geçirmiştir. Yirmi yıl boyunca da eşini hoşnut etmek adına elinden geleni yapmış, eşinin bir dediğini iki etmemiştir. Buna tahammül etmesinin bir nedeni, ona olan aşkıysa; diğer nedeni, kadınlar arasında yakışıklılığıyla ün salmış bu adamın dürüst ve namuslu biri olmasıdır. Yirmi yıl boyunca bir kere olsun Hâlis Efendi, eşini aldatmamış; eşinin üzerine kuma getirmemiştir. Gülsüm Hanım, kendisini hiçbir zaman sevmemiş eşi için büyük bir fedakârlıkta bulunarak Hediye'yi ve annesini bizzat kendisi razı ederek evine getirmiştir. Bütün bunları ona yaptıran şey ise Hâlis Efendi'ye duyduğu sevgidir. Bu sevgi ona bir ferman gibi her şeyi yaptırır. Hâlis Efendi, Gülsüm Hanım'ın bu yaptıkları karşısında ezilir ve ona minnet duyar.

Gülsüm Hanım'ın özverisini gösteren bir olay, eşiyle diyaloglarında karşımıza çıkar. Hâlis Efendi, Gülsüm Hanım'a muhacirlerin içinde neden bu ana-kızı tercih ettiğini sorar. Gülsüm Hanım da ona: “-Sen istediğin için.” Ayverdi(2013, s.226) cevabını verir. Bunun üzerine karı-koca arasında bir konuşma cereyan eder. Gülsüm Hanım, Hâlis Efendi'ye Hediye'yi her şeyi göze alacak kadar istediğini, hatta bunun için geceler boyunca sabahlara kadar ağlayıp sayıkladığını, onun mübarek bir adam olduğunu, kendisine yönelik hiçbir kötü muamelede bulunmadığını, hâlbuki isteseydi Gülsüm Hanım'ı kovup genç ve güzel bir kadın getirebileceğini, kendisinin bugüne kadar Tanrı'dan hiçbir şey istemediğini, sadece eşi için sevebileceği bir kadın çıkarmasını dilediğini söyler. Ayverdi(2013, ss.227-228-229).

Gülsüm Hanım, anlattığı kadar eşi iyi biri olmamasına rağmen Hâlis Efendi'nin mübarek bir insan olduğunu düşünmektedir. Çünkü Hâlis Efendi, bu kadar yakışıklı ve kültürlü olmasına rağmen, eşini evden kovmamış, eşinin üzerine kuma getirmemiştir. Dürüst ve namuslu bir adam olduğu için de, Gülsüm Hanım

tarafından saygı duyulmuş, sevilmiştir. Şüphesiz ki, bu toplumun Gülsüm Hanım'a dayatmalarından kaynaklanmaktadır. Çirkin ve hantal biri olduğuna inandırılan Gülsüm Hanım, geleneksel bir şekilde yetiştirildiği için, kocasının bütün kötü muamelelerini sineye çekmiş. Eşine olan aşkı nedeniyle de, eşi mutlu olsun diye Allah'a eşinin karşısına sevebileceği birini çıkarsın diye dua ederek büyük bir özveride bulunmuştur. Öyle biri çıktığında da Gülsüm Hanım, hiç tereddüt etmeden bizzat kendisi evine yerleştirmiştir.

Romanda Gülsüm Hanım'ın eşine yaklaşımını gösteren ve evin içindeki denge unsurunu olduğunu ortaya koyan önemli bir olay cereyan eder. Abdullah, Hediye'ye âşık olur. Gülsüm Hanım da, Hâlis Efendi de bunun farkındadır. Bu sebeple oğul ile baba arasında bir sürtüşme çıkar. Ancak Gülsüm Hanım, bu baba-oğul arasında bir kavga çıkmasın diye elinden geleni yapar. Zaten yazar/anlatıcıya göre Gülsüm Hanım olmasa “çoktan biri ötekini yere sermiş bulunacaktı.” Ayverdi(2013, s.231) diyerek Gülsüm Hanım'ın evdeki önemini gösterir.

Romanın sonunda Gülsüm Hanım'ın iki aylık bir ömrü kalır. Bunu oğlu Abdullah'tan öğreniriz. Hâlis Efendi'nin kâbuslar gördüğü bir gündür. Hâlis Efendi uyandığında Abdullah'ı yanı başında bulur. Abdullah, artık Allah'a inandığını, bu inanmak kuvvetinin bahşettiği feragat hissiyle sevdiği kızı ona bıraktığını, sabaha kadar Hâlis Efendi'nin haykırdığını, annesiyle beraber sabaha kadar içeride Hâlis Efendi'nin ızdırabını dinlediğini, annesinin iki aylık ömrü kaldığını, annesi ölünceye kadar Hediye'yi nikâhlanmamasını ve kendisi de annesi ölünceye kadar bu evden gitmek istemediğini söyler. Roman burada nihayetlenir.

Görüldüğü gibi Gülsüm Hanım, yetişme koşullarına bağlı olarak evine ve eşine sadık bir kadındır. Kocasını ve çocukları tarafından budala olarak algılanmasına rağmen Gülsüm Hanım, yaşanan hadiseler neticesinde aslında mantıklı ve makul bir kadın olduğunu göstermiştir. Mantıklı bir kadın olmasının yanı sıra duyarlı, düşünceli ve fedakâr bir insandır da kendisi. Her şeye iyi tarafından bakan Gülsüm Hanım, eşinden ilgi görmese bile hatta eşinin kendisini sevmediğini bilse bile asla eşine saygıda kusur etmez. Evini idare ettiği gibi eşini de, çocuklarını da yumuşak başlılığıyla idare eder. Eşiyile çocukları arasında bir sorun çıkmasın diye Hâlis Efendi'den çocuklarıyla ilgili birtakım şeyleri saklamak zorunda kalır. Bunu yaparken de sevdiği adamdan bir şeyleri sakladığı için kendi kendisini yer. Eşinin kendisini sevmediği için de Gülsüm Hanım, Tanrı'dan eşinin karşısına seveceği bir

kadın çıkarmasını isteyebilecek ve hatta çıkardığında da eşini o kadına terk edebilecek kadar büyük bir özveriye sahip bir kadındır. Kurgu boyunca Gülsüm Hanım, iyi bir evlat, iyi bir anne, iyi bir ev hanımı ve iyi bir eştir.

Dilbercihan Kalfanın (Mesihpaşa İmamı) kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı, hâkim/ilahi bakış açısıyla, yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Dilbercihan Kalfa; romanın başkahramanı Hâlis Efendi'nin annesi iken, Mâliye Nazırı “Nâmık Paşa'nın konağının husûsî” Ayverdi(2013, s.103) imamı Râkım Efendi'nin de eşidir. Romanda Hâlis Efendi'nin yetişme koşullarını göstermek amacıyla, geriye dönüş tekniğiyle bu karı-koca üzerinde kısaca durulmuştur. Dilbercihan Kalfa, Nâmık Paşa'nın çıraklarından biridir. Dönemin varlıklı ailelerinden biri olan Nâmık Paşa, ahlâkını beğendiği Râkım Efendi ile Dilbercihan Kalfa'yı evlendirmiştir. Dilbercihan Kalfa, ilk senesinde Hâlis Efendi'yi dünyaya getirir. Karı-koca çok istemelerine rağmen ikinci bir evlada sahip olamazlar.

Dilbercihan Kalfa, Zincirlikuyu'daki evle beraber güzel bir çeyizle kendisini gelin eden bu ailenin yanına evlendikten sonra da sık sık gider. On bir yaşına kadar oğlunu da kendisiyle beraber götürür. Günlerden bir gün oğlu Hâlis Efendi'yi kendisiyle birlikte düğüne gitmek için hazırlayan Dilbercihan Kalfa'yı, Râkım Efendi ikaz eder ve: “Hanım, sende hiç akıl yok mu? Hâlis yakında on birini bitiriyor, hâlâ kız çocuğu gibi düğün seyran gezdiriyorsun. Artık onun kadınlar içinde işi yok.” Ayverdi(2013, s.111)der. Bunun üzerine Dilbercihan Kalfa, eşini dinleyerek oğlunu kendisiyle beraber bir yere götürmez. Burada evdeki otoriter kişinin Râkım Efendi olduğunu görüyoruz. Ayrıca görgülü bir kadın olan Dilbercihan Kalfa'nın eşine itiraz etmemesi, onun eşine saygıda kusur etmeyen bir kadın olduğunu da gösterir.

Romanda Dilbercihan Kalfa ve eşi Râkım Efendi'nin ilişkileri hakkında başka hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Safiye Hanım'ın (Mesihpaşa İmamı) kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı, hâkim/ilahi bakış açısıyla, yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Safiye Hanım; romanın başkahramanı Hâlis Efendi'nin Cerrahpaşa'da oturan halasıdır. Zengin bir tüccarın karısı olan Safiye Hanım, tıpkı kocası gibi para hırsıyla yanıp tutuşan, tamahkâr ve hırslı bir kadındır. Öyle ki Safiye Hanım sevmediğini açıkça söylediği iki oğlundan da parayı kısar ve tasarruf etmeye çalışır. Romanda

yazar/anlatıcı, Safiye Hanım ile eşinin mizaçlarını göstermek için karı-kocayı şu sözlerle tasvir eder:

“Paraya tapan kocasıyla son haddine kadar anlaşmış yaman bir hasis, bu yüzden iki oğlunu avucu içinde tutmaya uğraşan mağrur ve haris bir kadındı. Çocuklarını sevmediğini pervâsızca söyler, para toplamak husûsunda kocasıyla yarış ederek, masraftan her gün biraz daha eksiltmek için onları kıracak hiçbir tasarruftan çekinmezdi.” Ayverdi(2013, s.112).

Cimriliği ve para hırsıyla eşiyile tam bir uyum içerisinde olan Safiye Hanım, dürüstlüğü insan olmak için yeterli bulmadığından kendisi de bu meziyetlerden oldukça uzak bir kadın olduğundan ötürü kardeşi Râkım Efendi’ye hep tepeden bakar, yeğeni Hâlis Efendi’ye de bir kedi yavrusu kadar değer vermez. Çocukları da annelerinin bu yönlerini bildiğinden yatılı mektebe gidip genç yaşta meslek sahibi olurlar.

Safiye Hanım, eşinin ölümünden sonra oğulları tarafından yalnızlığa terk edilir. Sırf kendini tatmin etmek için pek sevmediğini oğullarını, bayramlarda yanında görmek istese de oğulları Safiye Hanım’ı ziyarete gelmezler. Yalnız başına kalan Safiye Hanım, bütün bunlara rağmen değişmez, yine para hırsıyla yanıp tutuşan, açgözlü biri olarak varlığını devam ettirir. Romanda yazar/anlatıcı, Safiye Hanım’ı şu sözlerle anlatır:

“Kadınlık, analık, hattâ tekmil beşerî insiyakları, yağı bitmiş bir kandil gibi sönmüş, yalnız para biriktirme hırsı, bütün varlığını anlatan tek meş’ale olarak kalmıştı.” Ayverdi(2013, s.200).

Safiye Hanım’ın bu para hırsı, sonunda Hâlis Efendi’nin oğlu Zâhit tarafından dolandırılmasına neden olur. Zâhit, Sâfiye Hanım’ın bütün mallarını ipotek ettirir. Memurlar, haciz için geldiklerinde ise Safiye Hanım: “-Para, para!” Ayverdi(2013, s.239) diyerek son nefesini verir.

Romanda paraya tapan insanların hazin sonunu göstermek için var olan Safiye Hanım’ın eşiyile ilgili pek bir bilgi bulunmamaktadır.

Rum dilberi (Mesihpaşa İmamı) Balkan Harbi sonunda İstanbul’a göç eden genç ve güzel kadındır. Romanda veremli kocası için Hâlis Efendi’nin uygun görmediği işler yapmaktadır. Bunun dışında karı-kocanın ilişkisi hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Safiye'nin (Mâbette Bir Gece-Güllü) kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı, buradan yola çıkarak Safiye'nin aile içerisindeki konumu/statüsü ve evlilik kurumuna bakışı, hâkim/ilahi bakış açısıyla yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Safiye; hikâyede vilayetin ileri gelen ailelerinden biri olan Yıldızoğulları'nın son veliahtı Aslan Bey'in "yedi cedit asil" Ayverdi(2010, s.37) eşidir. Genç ve güzel bir kadın olan Safiye Hanım, romanın aktüel zamanında Aslan Bey'le on beş senedir evlidir ve eşini ilk günkü gibi "muzaffer ve rakipsiz bir aşkla" Ayverdi(2010, s.36) sevmektedir. Ancak Aslan Bey, evlilikleri boyunca Safiye'yi baş üstünde taşımakla birlikte on beş sene sonra küçük bir sepetçi kızına/Güllü'ye âşık olmuştur. Aslan Bey'le evlendiğinde çocuk denecek yaşta olan Safiye, eşinin basit bir köylü kızına âşık olmasını kendisine yediremez ve intikam almak amacıyla kızı aile yadigârı silahla öldürmeye karar verir. Falcı kılığına girerek Güllü'nün evinin yolunu tutar. Yol boyunca Safiye, tabiattaki güzelliklerin farkına varamaz ve tabiattaki en ufak bir ses Safiye'ye azap vermeye başlar. Burada yazar/anlatıcı, Safiye'nin eşinin sevgisini kaybettikten sonra nasıl değiştiğini şu sözlerle ifade eder:

"Kocasının sevgisini kaybeden bu kadın, bütün müsbet hislerinden boşalmış, sanki usâresi çekilmiş bir nebat gibi, duygularında tam bir kuruluk hâsıl olmuştu. Her şeye karşı aksi ve nefretli bilhassa bütün güzel şeylere kindardı. İnsânî duyguları zedelenen, yalnız kin ve intikam hissiyle baş başa kalan benliğine, rûhunun bu yeni çehresine, bir yabancı gibi bakıyor ve ilelebet baş başa kalacağı bu yeni şahsiyetine alışmaya çalışıyordu." Ayverdi(2010, s.39).

Eşinin sevgisini kaybettikten sonra Safiye, her şeyden nefret etmeye başlar. O, artık intikam hissiyle yaşayan bir kadındır. İktibas edilen metinden de anlaşılacağı üzere Safiye, Aslan Bey'in başka birini sevmesiyle olumsuz yönde değişmiştir. Değişmesinin sebebi, kuşkusuz ki Aslan Bey'in birine âşık olması değil, adi bir sepetçi kızına âşık olmasıdır. Bu bağlamda şöyle bir değerlendirmede bulunabiliriz: Safiye'yi çileden çıkararak, intikam duygusuna götüren his, gururdur. Safiye, Güllü'yü küçük gördüğünden Aslan Bey'in ona âşık olmasını yediremez. Zaten romanda da yazar/anlatıcının "Belki kocası ona; kendisi gibi yüksek bir kadını tercih etseydi, ıztırâbı bu kadar derin olmayacak, rakîbinin kanına susayacak kadar büyük bir nefret ve kin duymayacaktı." Ayverdi(2010, s.37) sözleri de bunun bir göstergesidir.

Safiye, daha önceden tespit ettiği Güllü'nün kapısına dayanır ve su içmek bahanesiyle Güllü'nün evine girer. Aynı küçümseyici gözle evi süzen Safiye, evin temizliğine dikkat eder. Hafif bir baygınlık geçiren Safiye, kendisine geldiğinde Güllü'ye fal bakmak ister. Safiye, Güllü'ye bir adama âşık olduğunu ama adamın kendisine âşık olmadığını söyler. Güllü de kendisinin aynı adamı sevdiğini ama onun sevdasının karşılık bekleyecek kadar küçük olmadığını dile getirir. Safiye de onun daha toy olduğunu, sevlmemenin cehennem ateşi gibi yakıcılığını belirtir. Güllü de gönlündeki sevdanın yanında cehennem ateşinin bahar gibi kalacağını, ateşin ateşi yakmayacağını söyler. Ayverdi(2010, s.44). Güllü'nün vermiş olduğu cevaplar karşısında Safiye, kendi aşkını küçük ve sefil görse de Güllü'ye neden sevdiği adama varmadığını sormaktan kendisini alamaz. Güllü, sevdiği adamın evini barkını bozamayacağını, Safiye'ye daha önce birini sevip sevmediğini, eğer sevse böyle konuşmayacağını, sevdiğini zorla ele geçirenleri avcılara benzettiğini, sevdanın zorluk tanımayacağını, gönlünün apaçık olduğunu, sevdiğinin istediği zaman gelebileceğini, istediği zaman da uçup gidebileceğini söyler. Güllü'nün söyledikleri, Safiye'nin yumuşamasını sağlar. Safiye ağlar ve sevdiği adamın zengin olup olmadığını sorar. Çok zengin cevabını alınca da Safiye, Güllü'ye sevdiği adamın neden ona bakmadığını sorar. Güllü, sevdiği adamdan para almayacağını, hatta getirdiği hediyeleri bile geri çevirdiğini, sadece yollardan topladığı çiçekleri kabul ettiğini ve kendisinin sevdiği adamın aşkıdan başka hiçbir şeyi gözü görmediğini dile getirir. Konuşmanın devamında Güllü, kendisinin dünyanın en bahtlı kızı olduğunu, çünkü onu tanıdığını, onu tanımadan önce nasıl yaşadığını, sevdiğinin sözlerini yüreğinde sakladığını, eğer sevdiği adam da onu sevmemiş olsa yüreğinin bu kadar yanmayacağını, yüreğindeki sönmeyen ateşin sevdiğinin ona seni seviyorum demesinden daha gerçek olduğunu anlatır. Safiye, Güllü'nün temiz aşkını görünce intikam hissi yok olur ve silahı Güllü'ye verir. Safiye, Güllü'ye, kamanın onun olmasını, kendisinin bunu kocasını ayartan bir kızı öldürmek için hazırladığını ama kızın sevdasının kendi sevdasını yendiğini, artık aşkı öğrendiğini, bundan sonra kendisinin de karşılık beklemeden seveceğini, kendisinin de artık Güllü'yü çok sevdiğini söyler. Ayverdi(2010, ss.44-45-46-47). Güllü de Safiye'ye: "Ben de sevdiğimin karısını, herkesten çok severim!" Ayverdi(2010, s.47) der. Güllü, Safiye'ye dağ güllerini hediye eder. Safiye'nin: "-Bahçenizin mi?" Ayverdi(2010, s.48) sorusu üzerine Güllü, "-Hayır" Ayverdi(2010, s.48) der devamını getirmez. Safiye tarlaların arasından geçip gider.

Görüleceği üzere Safiye, kocasını çok seven bir kadındır. On beş senelik evlilikleri boyunca eşinden bir gün olsun kötü söz işitmemiş ve kötü bir muamele görmemiştir. Buna karşılık Aslan Bey, günün birinde bir sepetçi kızına âşık olmuştur. Varlıklı bir aileden gelen Safiye, hem kocasının sevgisini kaybetmesinden hem de kocasının kendisinden düşük seviyede birine âşık olmasından dolayı intikam almak ister. Ancak Güllü'nün temiz aşkı karşısında Safiye, o ana kadar aşkın ne olduğunu bilmediğini fark eder ve kızın temiz aşkı karşısında kalbi yumuşar ve oradan çekip gider. Anlaşılacağı üzere Safiye, gerçek aşk karşısında bir değişime dönüşüme uğrar.

Ahmed Bey'in karısı (Mâbette Bir Gece-Aşk Mûcizedir) Kurgu boyunca adı belirtilmeyen kadın kahramanımızın kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı buradan yola çıkarak kadın kahramanımızın aile içerisindeki konumu/statüsü ve evlilik kurumuna bakışı, kahraman bakış açısıyla yani hikâyenin başkahramanı Ahmed Bey'in dikkatlerinden okuyucuya takdim edilmektedir.

Hikâyede "...temiz yürekli, açık düşünceli" Ayverdi(2010, s.56) biri olarak tasvir edilen kahramanımızın, eşi Ahmed Bey'le ilişkilerinin nasıl ya da ne zaman başladığı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnız kurgu boyunca kahramanımızın fedakâr ve hoşgörülü yönüne vurgu yapılan birtakım vakalara yer verilmiştir. Ahmed Bey, 1908 tarihinde Hicaz'a gitmiş ve işi gereği bir buçuk sene orada kalmıştır. Hicaz'da bulunduğu süre zarfında evinin işlerini yapan Selâme'yle masum bir aşk yaşamıştır. Ancak gün gelip de İstanbul'a dönmek zorunda kalınca karısına bu durumu açıklayamayacağından Selâme'yi Hicaz'da bırakmıştır. Hiçbir şeyden haberi olmayan Ahmed Bey'in karısı eşindeki değişikliğin farkına varır, eşindeki bu değişikliğin sebebini araştırmaya başlar. Ahmed Bey, karısının bu "...mânevî tazyîki" Ayverdi(2010, s.56)nin farkındadır ve bundan ötürü çok sıkılmaktadır. Karı-kocanın ilişkisi bu şekilde devam ederken Ahmed Bey, Selâme'den bir mektup alır. Gözyaşları içinde mektubu okurken karısına yakalanır ve karısına Selâme'nin kendi hayatındaki öneminden bahseder. Bütün hikâyeyi öğrenen kahramanımız gözyaşlarına hâkim olamaz ve: "-Onu getirmeliydin..." Ayverdi(2010, s.57) der. Ahmed Bey, karısının ısrarıyla Selâme'ye bir mektup yazıp İstanbul'a gelmesini ister. Selâme bu mektuba olumlu bir cevap verip Ramazan'ın ilk günü geleceğini bildirir. Burada Selâme'nin geleceğini öğrenen karı-kocanın psikolojik tasvirleri şu sözlerle ortaya konulur:

“Karım bu haberden ürkmüş görünmedi; fakat çok düşünceli idi. Bu kızın âilede alacağı mevkiî ikimiz de cesâret edip tespit edemiyorduk.” Ayverdi(2010, s.59).

Ahmed Bey ile eşi, görüleceği üzere ne yapacaklarını bilememektedirler. Selâme'nin gelmesi hâlinde kızın hangi konumla evde bulunacağı, çevreye bilhassa çocuklara nasıl bir açıklamada bulunulacağı Ahmed Bey ile eşini düşündürmektedir. Bununla birlikte kadın kahramanımızın fedakârlığı dikkat çekmektedir. Eşi için bir başka kadının varlığını kabul etmekte; hatta evine getirilmesine göz yummaktadır. Bunun sebeplerinden birisi, şüphesiz ki Selâme'nin masum ve temiz aşkıdır. Bu masum ve temiz aşk karşısında kahramanımız, büyük bir özveride bulunmuştur. Onun bu hareketi, kahramanımızın fedakârlığının yanında merhametine de ışık tutmaktadır.

Hikâyede karı-koca, Selâme'yi beklerken Selâme'nin ramazanın ilk günü öldüğü haberini alır.

Hikâyede kurgu gereğince kadın kahramanımız olumlu bir profil çizmektedir. Eşinin bir buçuk sene süren seyahati boyunca İstanbul'da çocuklarıyla beraber eşini beklemesi –tabii hikâyede kadının bu dönemde ne yaptığı, nasıl yaşadığı muallakta bırakılmıştır-, eve dönen eşindeki değişikliklerin hemen farkına varması, akabinde eşinin yaşadıklarını öğrenip onun aşkına sahip çıkıp eşinin yanında yer alması kadın kahramanımızın fedakâr, hoşgörülü ve merhametli taraflarını gözler önüne serer. Tabii hikâyeyi okuyan bir okuyucu, bir kadının eşinin sevgilisine nasıl böyle bir hoşgörülle yaklaşabileceğini düşünebilir. Ancak bu hikâyede Selâme'nin masum ve temiz aşkı, kadın kahramanımızı etkilemiş olduğu su götürmez bir gerçektir. Burada kadın kahramanımızın aşka duyduğu saygı dikkat çekmektedir. Ayrıca bu aşk sayesinde kadın kahramanımızı tanıyıp eşiyle ilişkilerini görebiliyoruz.

Kambot'un karısı (Mâbette Bir Gece-Fadimet) Kurgu boyunca adı belirtilmeyen kadın kahramanımızın kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı, buradan yola çıkarak kadın kahramanımızın aile içerisindeki konumu/statüsü ve evlilik kurumuna bakışı, ilahi/hâkim bakış açısıyla yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Hikâyede adı belirtilmeyen kadın kahramanımızın eşi Kambot ile ilişkilerinin ne zaman başladığı ya da ilişkilerinin nasıl olduğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Hikâye Fadimet ile Zerguş'un çocukluktan itibaren başlayan arkadaşlıklarının aşka dönüşmesini ve akabinde yaşanan olayları esas aldığı için kadın kahramanımız

hakkında da pek bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca uzun bir süredir evli olduğunu, eşinin çirkin ama bir o kadar da akıllı ve becerikli biri olduğunu, bu evlilikten Fadimet adında bir kızı bulunduğunu, pide pişirme, yün eğirme ve yoğurt mayalama gibi ev işlerinde bilgi sahibi olduğunu biliyoruz.

Kadın kahramanımızın uzun süredir evli olduğu yazar/anlatıcı tarafından direkt söylenmez. Bunun yerine kızı Fadimet ile komşusunun oğlu Zerguş'un ilişkilerinin anlatıldığı kısımda Fadimet'in yaşının on, Zerguş'un yaşının on dört olduğu söylenerek Kambot ile eşinin ne kadar evli olduklarına dair ipuçlarını verir.

Kadın kahramanımızın faal olarak kurguda yer aldığını gördüğümüz tek bir kısım bulunmaktadır. Bu kısımda Fadimet on yaşında, Zerguş on dört yaşındadır. Bahçede her zamanki gibi koşmaca oynarken Fadimet'in annesi: “-Çocuklar daha ne kadar oynayacaksınız? İkiniz de artık büyüdünüz... köle çocukları olduğunuzu bilmiyorsunuz galiba... Hiç işiniz yok mu sizin?” Ayverdi(2010, s.103) der. Fadimet ile Zerguş, kahramanımızın bu sözü ile büyümüş olduklarının farkına varıp sorumluluklarını alırlar. Fadimet bundan sonra annesinin yardımcısı olur. Bu durum Fadimet on dört, Zerguş on sekiz yaşına girene kadar devam eder. Zerguş bir gün Fadimet'e evlenme teklif eder. Köle çocukları oldukları için köyün beyi Yâkup Han'dan izin almaları gerekir. Ancak Yâkup Han buna izin vermez, kızı satmak ister. Fadimet'i görünce de satmaktan vazgeçip onunla evlenmeye karar verir. Yâkup Han'ın oğlu da Fadimet'e sevdalı olduğundan baba-oğul birbirlerini vururlar.

Görüldüğü üzere kadın kahramanımız silik biridir. Hikâyede pek bulunmamaktadır. Kambot'la ilişkilerine baktığımızda da sadece uzun yıllar evli bulunduğunu, ev işleriyle meşgul bulunduğunu, kızına pide pişirme ve yoğurt mayalama gibi ev işlerini öğrettiğini söyleyebiliriz.

Alicoh'un karısı (Mâbette Bir Gece-Fadimet) Kurgu boyunca adı belirtilmeyen kadın kahramanımızın kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı buradan yola çıkarak kadın kahramanımızın aile içerisindeki konumu/statüsü ve evlilik kurumuna bakışı, ilahi/hâkim bakış açısıyla yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Hikâyede adı belirtilmeyen kadın kahramanımızın eşi Alicoh ile ilişkilerinin ne zaman başladığı ya da ilişkilerinin nasıl olduğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Hikâye Fadimet ile Zerguş'un çocukluktan itibaren başlayan arkadaşlıklarının aşka dönüşmesini ve akabinde yaşanan olayları esas aldığı için kadın kahramanımız

hakkında da pek bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte kadın kahramanımızı faal olarak iki yerde görürüz: Fadimet’le babası, Şenibey’deki sütbabasından döndükleri gün Fadimet, Zerguş’a seslenir. Bahçede çamaşır asan Zerguş’un annesi, Fadimet’e elini öptürürken Zerguş’un iki gündür Kaje köyünde olduğunu, akşama geleceklerini söyler. Fadimet hediye olarak aldığı kemeri, Zerguş’un annesine bırakmak ister, ancak Zerguş’un annesi kendisinin vermesini belirtir. O akşam Zerguş, Fadimet’e evlenme teklifi eder. Fadimet nazlanmadan kabul eder. Köle çocukları oldukları için köyün beyi Yâkup Han’dan izin almaları gerektir. Zerguş’un babası Alicoh, Yâkup Han’a durumu bildirir. Ancak Yâkup Han, buna izin vermez. Yâkup Han’ın oğlu da Fadimet’i sevmektedir. Bir bey olduğu için bir köle kızını oğluna almayı kendisine yediremez ve kızı satmaya karar verir. Bunu duyan Alicoh düşünceli bir şekilde eve gider. Karısından Zerguş’un kahvede olduğunu öğrenir. Ertesi gün Yâkup Han, kızın güzelliğinden etkilenerek Fadimet’le kendisi evlenmeye karar verir -ki oğlu bunu duyunca baba-oğlu birbirlerini vururlar.

Görüldüğü üzere adı belirtilmeyen kadın kahramanımızın eşiyle, evliliği ile ilgili pek bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece oğlu Zerguş’un on sekiz yaşında olmasından dolayı kadın kahramanımızın uzun zamandır Alicoh’la evli olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca eşinin çok yakışıklı olduğu, bu yakışıklılığının yanı sıra olgun bir insan olduğu yazar/anlatıcı tarafından bildirilmiştir. Bahçede çamaşır asması da ev işlerinden anlayan, geleneksel bir kadın olduğunun göstergesidir.

Terlikçi Hamdi’nin karısı (Mâbette Bir Gece-Tilki Hamdi’nin karısı)Kurgu boyunca adı belirtilmeyen kadın kahramanımızın kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı buradan yola çıkarak kadın kahramanımızın aile içerisindeki konumu/statüsü ve evlilik kurumuna bakışı, ilahi/hâkim bakış açısıyla yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Hikâyede “...yüzü kadar içi de güzel olan” Ayverdi(2010, s.123) kadın kahramanımız, on yedi yaşını doldurmadan babası tarafından Terlikçi Hamdi ile evlendirilmiştir. Kurgu boyunca adı belirtilmeyen kadın kahramanımız, evlilikleri boyunca baba ocağında gördüğü hâkim/otoriter erkek tipini, eşinde göremeyince bir eksiklik hissetmiş ve kocasını hiçbir zaman sevebilmiştir. Bununla birlikte evli bir kadının yükümlü olduğu bütün vazifeleri yerine getirmiş ve eşine gönlündeki eksikliği hiçbir zaman hissettirmemiştir.

Yazar/anlatıcıya göre kadın kahramanımız her akşam eşini güler yüzle karşılar, eşinin sevdiği yemekleri hazırlar ve elbiselerini ütüler. Ancak gün geçtikçe kadın kahramanımız için Hamdi'yle ömür sürmek zorlaşmaktadır. Eşi bir tek gün kendisini hırpalamamasına rağmen kadın kahramanımız mutlu değildir. Yazar/anlatıcıya göre kadın kahramanımızın zaman zaman "...çocuksuz, neşesiz, zevksiz hayâtın bir sonu olmasını bir suç işler gibi korkarak temenni ettiği günler oluyordu." Ayverdi(2010, s.124).

Günlerden bir gün teyzesinin oğlu Sâlim, kadın kahramanımızın evine misafirlğe gelir, bir ay boyunca burada kalır. Terlikçi Hamdi, misafirle bir iki lakırdı ettikten sonra yatma saati gelince karısını Sâlim ile baş başa bırakıp uyumaya gider. Baş başa geçen geceler sonunda Sâlim, teyzesinin kızına kocasını bırakıp kendisine varmasını teklif eder. Kadın kahramanımız teklifi kabul eder. Sâlim ayrıldıktan bir süre sonra kadın da kocasını bırakıp Sâlim'in peşinden gidecektir. Sâlim gideli iki ay olur ve namuslu bir kadın olan kahramanımız Sâlim'e bir mektup yazarak kocasından ayrılmayacağını, kendisini bir gün bile hırpalamamış olan bu adamı hırpalamayacağını, Sâlim'i sevdiğini ancak kendisi de eğer seviyorsa onu ömür boyu unutmasını ister.

Kurgu boyunca kadın kahramanımızın evliliği ve eşiyile ilişkileri hakkında pek çok bilgiye yer verilmiştir. Burada kadın kahramanımızın özellikle fedakârlığı, sabrı ve insanlığı dikkat çekmektedir. Babasının isteğiyle evlenen kahramanımız buna rağmen eşine bunu hissettirmemeye çalışır. Eşini her daim güler yüzle karşılar, sevdiği yemekleri yapar ve eşine ütülü elbiseler giydirir. Ayrıca teyzesinin oğlu gönlünü çelmesine rağmen eşini bırakmayacak kadar büyük bir fedakârlık gösterir. Bu bize kadın kahramanımızın namuslu ve karakterli biri olduğunu da gösterir.

Hanife (Mâbette Bir Gece-Anadolu) Kurgu boyunca Hanife'nin kişiliği, çevresiyle ilişkisi, eşine yaklaşımı buradan yola çıkarak Hanife'nin aile içerisindeki konumu/statüsü ve evlilik kurumuna bakışı, ilahi/hâkim bakış açısıyla yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Hikâyede Hanife, Süleyman'ın güzel ve hayırsever eşidir. Savaştan döndükten on beş gün sonra Süleyman, "...gönlüne gizli gizli kuvvet, cesâret, yaşama zevki veren Hanife'si" Ayverdi(2010, s.131)yle evlenir. Süleyman, Hanife'yle Ayazbaba köyünde gezerken kahramanlık hikâyelerini anlatır. Bu hikâyeleri severek dinleyen

Hanife, eşine imrenir; savaşa katılmadığı için kendisine öfkelenir. Bu durum bize Hanife'nin vatansever ve cesur biri olduğunu gösterir.

Karı-kocanın ilişkisini gösteren bir bölüm de Hanife'nin doğum yaptığı zamandır. Hanife'nin yürek paralayıcı çılgınlıklarına dayanamayan Süleyman, Ahmet Çavuş'un kahvesine gitmek ister ama komşu kadın izin vermez. Hanife, erkek çocuk doğurur. Süleyman, eşini acı çekerek göreceğini düşündüğünden çekine çekine içeri girer. Hanife'nin gülümsediğini görünce Süleyman rahatlar. Komşu kadın tarafından kucağına verilen çocuğu Süleyman, Hanife'nin babasına verir. İhtiyar adam çocuğun ismini Anadolu koyar.

Burada Hanife'nin eşiyile ilişkilerine baktığımızda Hanife ile Süleyman birbirlerini çok seven iki insandır, diyebiliriz. Bu evliliklerinden de Anadolu isminde bir erkek çocukları bulunmaktadır. Ayrıca Hanife'nin eşini seven, eşiyile gurur duyan biri olduğunu söyleyebiliriz.

Âtıfet Hanımefendi'yi (Mâbette Bir Gece-Dert Ortakları) bize yazar/anlatıcı takdim eder. Âtıfet Hanımefendi, eski bakanlardan Celâl Paşa'nın "ümmî ve ihtiyar karısı"dır. Ayverdi(2010, s.148). Hikâyede eşiyile ilişkilerinin ne zaman başladığı ya da nasıl olduğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca Âtıfet Hanımefendi'nin önce kocasını sonra çocuklarını akabinde de bütün servetini kaybettiğini ve sefalet içerisinde yaşadığını biliyoruz. Buna rağmen yazar/anlatıcıya göre Âtıfet Hanımefendi, bulunduğu durumdan şikâyet etmez, zorluklara çevresinehayret verecek şekilde sabreder. Bunun sebebi, sahip olduğu "sonsuz bir iç zevkinden ibâret"tir. Ayverdi(2010, s.148).

Hikâyenin aktüel zamanında sahip olduğu manevi hazla, yaşadığı sıkıntılara tahammül eden Âtıfet Hanımefendi, yiyecek bulamadığı gecenin sabahında sokağa çıkar ve simitçinin yanında kendi gibi aç olan bir çocukla karşılaşır. Anne ve babası ölmüş çocukla sohbet ederken sokaktan geçen biri, kendisini dilenci zannedip para verir. Âtıfet Hanımefendi bu parayla kendisine simit alır. Çok aç olmasına rağmen simidi kendisi yemez, çocuğa verir. Çocuk simidi yedikten sonra oradan uzaklaşır.

Hikâyede Âtıfet Hanımefendi'nin eşiyile ya da evliliği ile ilgili pek bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece eşinin eski bakanlardan olduğunu, varlıklı bir hayata sahip bulduklarını ancak eşini ve çocuklarını kaybettikten sonra servetini de kaybettiğini ve bütün bu kayıplara mukabil Âtıfet Hanımefendi'nin isyan etmeyen, her çileyi

hoşlukla karşılayabilecek kadar olgun ve sabırlı bir insan olduğunu görüyoruz. Açlıkla sınanmasına rağmen onun bu olgun ve insanî kişiliği sokakta karşılaştığı çocuğa davranışında da kendisini göstermektedir.

Deniz'in annesini (Mâbette Bir Gece-Deniz) bize yazar/anlatıcı anlatır. Hikâyede adı belirtilmeyen kadın kahramanımız, Çakır Sâlim'le evlidir. Kızı Deniz'i de köyün sahilinde doğurmuş ve köyün muhtarının genç karısı tarafından bebeğin ismi Deniz konulmuştur. Aradan on altı yıl geçer ve Deniz, köyün en becerikli ve en güzel kızlarından biri olur. Köyde panayırın kurulduğu bir gün yabancı bir kasabalı, Deniz'e asılır. Gönlü başkasında olan Deniz, bu yabancıyı başından def etmek için kendisinin çok güzel bir kız kardeşinin olduğunu ve görenin onu bir daha unutamayacağını söyler. Ayverdi(2010, s.157). Yabancı, Deniz'in işaret ettiği yöne bakınca arkadan bir tokat yer. Deniz, yabancıya madem kendisinin herkesten güzel olduğunu, buna rağmen daha güzelini duyunca neden aklının başından gittiğini, bir daha yabancıya yanına gelmemesini ve kendisinden daha güzeli arayıp bulmasını belirtir. Ayverdi(2010, s.157).

Hikâyede Deniz'in yaşadığı olaya ağırlık verildiği için kadın kahramanımız üzerinde pek durulmamıştır. Sadece kadın kahramanımızın Çakır Sâlim'le evli olduğunu ve bu evlilikten Deniz isminde bir kızlarının bulunduğunu biliyoruz.

4.2 Bekâr Kadınlar

Bu bölümde Sâmiha Ayverdi'nin hikâyeye ve romanlarında yer alan kadın kahramanların evlenmeden önceki yaşamları, hayata bakışları, yaşanan sorunlar/engeller karşısındaki duruşları, çevresindeki insanlara bilhassa erkeklere karşı davranışları bunun yanı sıra döneminin bekâr bir kadına biçtiği rolü ve bu rol çerçevesinde bekâr bir kadının yaşam şekli tespit edilmiştir.

Meryem (Aşk Budur) kurgu boyunca kişiliği, eğitimi, çevresiyle ilişkisi, çevresindeki erkeklere karşı davranışları ve erkekler tarafından algılanışı, buradan yola çıkarak Meryem'in bekâr biri olarak sürdürdüğü yaşam şekli, ilahi/hâkim bakış açısıyla yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Meryem; romanda güneşe ve puta tapan bir kavim olan Hayrelilerin hükümdarı Üçüncü Menzer'in başmusahibi Zeyyad'ın güzel, zeki ve olgun yaratılışlı kızıdır. Romanda da Meryem'in bu olgun kişiliğine sık sık vurgu yapılır. Onun bu yönünün

gelişmesindeki en büyük sebep, şüphesiz ki annesini pek küçük yaşlarda kaybetmesi ve bu kayıpla beraber “hislerinden ziyade akıyla hareket” Ayverdi(1938, s.8) eden babasının haşin ve duygusuz mizacını hassas bir denge ile düzenleyip saray gibi olan evlerinin bütün işlerini tek başına üstlenmesidir. Yazar/anlatıcıya göre o, aslen zor olan bütün bu işleri, kolaylıkla yapabilecek büyük bir kabiliyete sahiptir. Ayrıca onun bu kabiliyeti, Bizans’tan ve Acemistan’dan getirtilen hocalardan aldığı eğitimlerle daha da zenginleştirilmiştir.

Meryem’in özel hocalardan aldığı eğitimle zenginleştirdiği bilgi dağarcığını ve isabetli “tefekkür ve zekâ hamleleri”ni Ayverdi(1938, s.10) gerek Zeyyad gerekse dönemin hükümdarı Üçüncü Menzer fark etmektedir. Meryem’in bu olumlu yönlerinin farkında olan Zeyyad, kızının dirayetli ve şuurlu yapısından mahrum olmamak için onu yeğeni Hamza ile evlendirmek için acele etmez; Üçüncü Menzer de her konuda Meryem’i takdir eder ve fikirlerine değer verir.

Görülüyor ki Meryem; annesini çok genç bir yaşta kaybettiği için -idari işlere eğilimli olmasa da- sarayın ev ve idare işlerini rahatlıkla yapabilen, aldığı eğitimlerle kabiliyetlerini ortaya çıkararak, nerede, nasıl söz söylenmesi gerektiğini bilen, “tefekkür ve zekâ hamle”leriyle çevresini kendisine hayran bırakan, doğru tahminlerde bulunabilen bir kadındır. Bu özellikleriyle çevresi tarafından takdir edilir. Ayrıca bu satırlar vesilesiyle babasının gözünde Meryem’in değerini de görebiliyoruz.

Romanda yazar/anlatıcı, Meryem’in kişiliğine sık sık değinir. Biz de Meryem’in kişilik analizini doğru bir şekilde yapabilmek için çevresiyle -bilhassa Üçüncü Menzer, Hamza, Yusuf vb.- olan ilişkilerine değineceğiz. Böylece Meryem’in kişiliği hakkında bilgi edinirken çevresiyle olan ilişkisine dolayısıyla bekâr bir kadın olarak yaşam şeklinde de ışık tutacağız.

Hayre hükümdarı Üçüncü Menzer’le ilişkilerine bakacak olursak Üçüncü Menzer’in Meryem’e büyük bir sevgiyle ve şefkatle bağlı olduğunu görürüz. Öyle ki Üçüncü Menzer, saray eğlencelerini onun adına düzenlemekte ve bu eğlencelerde Meryem’i de görmek istemektedir. Lakin Meryem, bu eğlencelere katılmak istemez; hatta mecbur kalmadıkça iştirak etmez. Anlatıcı, Meryem’in eğlencelere katılmak istememesinin nedenini şu sözlerle açıklar:

“Onun başlıca hususiyetlerinden biri de, ürkek bir gazal gibi herkesten kaçması ve cemiyetin zevk aldığı şeylerden zevk duymaması, kendi gönlüyle başbaşa kalmayı tercih etmesi idi. Müvazeneli ve makul Meryem, bu bahiste hırçın ve tekdi.” Ayverdi(1938, s.10).

Meryem’in özelliklerinden biri, anlaşılacağı üzere, ürkek bir ceylan gibi insanlardan kaçıp kendi gönlüyle baş başa kalmayı tercih etmesidir. Her konuda mantıklı davranan Meryem’in toplumun eğlendiği bu tür faaliyetlerden zevk almaması da sebepsiz değildir. Anlatıcıya göre Meryem, gittiği her toplulukta istemeden dikkatleri üzerine çekmekte ve ona âşık tüm Hayre erkeklerinin ilgisinden ve iltifatlarından rahatsız olmaktadır. Çünkü Meryem, amcasının oğlu Hamza da dâhil olmak üzere kimseyle ilgilenmemektedir. Meryem’in bu ilgisizliğine herkes şaşırılmaktadır ve bunu yadırgamaktadır. Bu yüzden de herkes ona “gönülsüz Meryem” Ayverdi(1938, s.11) diye hitap eder. Burada anlatıcı araya girerek aslında Meryem’in gönülsüz biri olmadığını, aksine onun gönlünün pek az kimseye nasip olabilecek derecede şiddetli bir aşkla dolu olduğunu belirtir. Öyle ki Meryem, kendisini baştan aşağı yakan bu duygu nedeniyle çevresiyle arasına âdeta bir duvar örerek kendisini yalnızlığa mahkum etmiştir. Meryem, gönlünün bir aşk için yandığını bilmekte lakin bu aşkın sahibinin kim olduğunu bilememektedir. Bu, onun için de büyük bir sırdır. Bu aşkın sonunda büyük bir felâket yaşanacağını hissettiği için Meryem, kendisi için de muamma olan aşkla dolu kalbinden korkmaktadır.

Bu satırlarda hem Meryem’in karakter yapısı ortaya konulur hem Meryem’in toplum/erkekler tarafından algılanışı ifade edilir. Ayrıca Meryem’in toplumdan niçin kaçtığını da öğrenmiş oluruz. Yine o, salt erkeklerin ilgisinden rahatsız olduğu için değil, yaşadığı toplumun gerçek yüzünü bildiği için de bu toplumdan uzak durmaya çalışmaktadır. Ona göre bu toplum, kendi menfaatleri için her şeyi ve herkesi hiç düşünmeden feda eder. İğrençtir ve kördür. Ayrıca şuursuz bir sürüden farksızdır. Çünkü bu dünyaya bağlı insanlar, tıpkı ağaçta çürüyüp küçücük bir sarsıntı ile düşüp toprağa karışan bir yemiş gibi ölüp toprağa karışmalarına rağmen hâlâ uyanmamaktadır ve kendilerini dünyanın gelip geçici zevklerine/heveslerine kaptırmaktadırlar. Diğer önemli bir özelliği de nankör ve vefasız olmasıdır. Çünkü bir ferdini kaybeden toplum, açığını hemen bir başka bireyle kapatarak öleni unutmaya vefasızlığını gösterir. Lakin “Meryem, dünya hayatına yüksekte bakabildiği için, onun bu hayvanî cebhesini görebiliyor ve mümkün olduğu kadar ondan uzak olmuşa

çalışıyordu. Eğer o da bu rüzgâra kapılanlardan olsaydı, ağacından henüz kopmuş çiçekli bir dal gibi, rüzgâr önünde şaşkın ve perişan, sağa sola çarpacak, şuursuz bir gidişle sürüklenecek, nihayet yaprağı da, çiçeğı de türlü takallüblerle yolunup toprağı karışacak ve unutulacaktı. Meryem bu hayatın nesini istesin, hangi müstakar zevkine bel bağlasın da kendini onun için salıversin? Onun gönlü ihtiyacı, vicdaniyatın hududu görünmiyen vüsatine dayanıyor, sathî ve firarî zevklere kanamıyordu.” Ayverdi(1938, s.68).

Meryem, güneşe ve puta tapan bir toplulukta yaşar ve içinde yaşadığı bu toplumu beğenmez. Onun için bu toplum hep olumsuzluklarıyla var olagelmiştir. Bu yüzden de o, bu toplantılarda hiçbir şekilde yer almamaya çalışmış, kendi yalnızlığıyla arkadaş olmayı tercih etmiştir. Ayrıca bu satırlar vesilesiyle onun bu dünyanın nimetlerine ve geçici zevklerine bel bağlamayan ve onlardan yüz çeviren bir fitrata sahip olduğunu öğreniyoruz. Anlatıcı, aslında bu şekilde Meryem’in farklılığına temas ederek onun ileride geçireceğı değışime de zemin hazırlamaktadır.

Görüldüğü üzere Meryem’in mizacı, hayata bakışı yazar/anlatıcı tarafından ayrıntılı bir şekilde tespit edilmiş; yaşadığı toplum ve dönemin erkeklerinin Meryem’e yaklaşımı da ortaya konulmuştur. Bu bağlamda romanda Meryem’in bu mizacını, hayata bakışını, çevresini ve yaşam şeklini gösteren bir olay cereyan eder: Üçüncü Menzer, Bizans elçisi Marküs’ün şerefine sarayda bir eğlence düzenler. Meryem, eğlenceye babasının ve Hükümdarın isteğıyle katılır. Ancak yine Meryem’i gören erkekler iltifatlar etmeye başlar. Bu iltifatlar, Meryem’e sevinç yerine elem vermekte, bir hançer gibi kalbine saplanmaktadır. Bu esnada Hükümdar Üçüncü Menzer’in Bizans elçisi Marküs’le salonu teşrif etmeleriyle Meryem, başındaki kalabalıktan kurtulur. Üçüncü Menzer, Meryem’i Marküs’le tanıştırır. Marküs, Meryem’e asılır. Meryem’in bunaldığını gören Hamza, onu alıp sarayın üst katında bulunan bahçeye götürür. Meryem, tabiatın sakinleştirici etkisiyle bir nebze olsun rahatlar.

Meryem’in kendisine edilen bu iltifatlardan mutlu olmayıp acı çekmesi, yaratılış gereğı farklı biri olduğunu göstermektedir. Ayrıca başta Hükümdar olmak üzere Meryem’in Hayre erkekleri tarafından gördüğü rağbet ve Meryem’in bu ilgiye karşı kayıtsızlığı gözler önüne serilmektedir.

O gece Marküs, Meryem'den çok etkilenir. On beş gün geçer. Marküs ülkeden ayrılmadan evvel kendisine hediye edilen cariyeyi değil Meryem'i ister. Üçüncü Menzer, çok sevdiği bu kızı şöhretini iyi bildiği Marküs'ten korumak için Meryem'in Hamza'nın nikâhlısı olduğunu ve bir haftaya kadar evleneceklerini söyler. Düğüne Marküs'ü de davet eder. Meryem, hem memleketinin selameti hem de kendisini Marküs'ten korumak için Hamza'yla evlenir.

Meryem'in Menzer'le ilişkilerini gösteren ve Meryem'in düşünce yapısını veren bölüm, Üçüncü Menzer ile yaptığı bir konuşmada ortaya çıkar: Hamza, Meryem'le evlenmelerinden kısa bir süre sonra Firavun'un tedavisi için Mısır'a gider. Meryem, Gamze'nin teklifiyle babasının yanına gider. Aynı gün Üçüncü Menzer Zeyyad'ın evindedir. Meryem daha kapıdan adımını atar atmaz Hükümdar, Meryem'i: “-Vay ipekkurdu, nasıl oldu da kozanı delip dışarı çıkabildin? Diye latife ile”(AB:68) karşılar. Bu sual üzerine Meryem: “-İpekkurdu, yani kendi kendini habseden mahlûk demek değil mi Hükümdarım? Niçin gülüyorsunuz? Öyle.. Bu maksatla kullanılan bir hitab bu!” Ayverdi(1938, s.69) sözleriyle cevap verir. Akabinde ipekkurdunu kendine göre yorumlar: Ona göre ipekkurdu denilen böcek, kendisini havadan, sudan mahrum bırakarak koza gibi dar bir hücreye kapatsa da aslında manada özgürlüğe kavuşmuştur. Aslında Meryem, burada kendisiyle ipekkurdu arasında bir benzerlik bulmaktadır. Çünkü o da dünya nimetlerinden elini eteğini çekmiş, kendisini yalnızlığa mahkum etmiştir ve o, bu mahkumiyet içerisinde hakikatin sırrına ulaşmaya çalışmaktadır. Bu fikirleriyle hayatın manasını anladığını idrak ettiğimiz Meryem, başka bir konuya geçer ve dünya hakkındaki fikirlerini dile getirir: Meryem'e göre dünyanın iyi yanı kadar kötü yanı da bulunmaktadır. Meryem, dünyanın bu iyi yanını sevmekle beraber kötü yanlarından da nefret etmektedir. Çünkü dünyanın bu iğrenç tarafında insanlar vefasızdır ve insan çürük bir dal olan dünyaya bağlanırsa aynı bu dal gibi küçük bir sarsıntı ile yere düşecektir.

Dünyaya ve insanlara bakışını açıkça yansıtan bu satırlarda Meryem'in karşısındaki kişi hükümdar bile olsa açık ve samimi bir üslupla düşüncelerini savunabilecek kadar cesaretli, gözü pek biri olduğunu söyleyebiliriz. Onun bu tavrını, bu yöndeki düşüncelerini, diğer insanlarla ilişkilerinde de göreceğiz. Bu bağlamda akla gelen ilk isim, Hamza'dır. Meryem'in Hamza'yla ilişkileri, hem Meryem'in kişiliğine ışık tutacak hem de Meryem'in Hamza'ya davranışını ve Hamza tarafından algılanışını göz önüne serecektir.

Çocuk yaşta hem annesini hem de babasını kaybeden Hamza'yı amcası Zeyyad himayesi altına almıştır. Hamza, ilk gençlik senelerine kadar amcası Zeyyad ve kuzeni Meryem'le aynı çatı altında yaşamıştır. Bu zoraki birliktelik ve ortak yaşantılar, Hamza'nın Meryem'e büyük bir aşkla bağlanmasına sebep olur ancak Hamza'nın aşkı karşılıksızdır. Çünkü gerçek bir aşkın arayışı içinde olan Meryem, Hamza'yı sevmemektedir. Zira Meryem, henüz kendisinin de bilmediği meçhul bir aşka yelken açmıştır. Bunu Hamza da gayet açık bir şekilde görmektedir. Anlatıcı, Hamza'nın gözünden Meryem'in aşkını şu sözlerle tanımlar:

“Güzel, ateşin, gümrak duygulu Meryem, Hamza'dan uzaklaştığı nisbette aşka, Hamzayı ürküten meçhul aşka doğru gidiyordu.” Ayverdi(1938, s.22).

Bunu bilen Hamza, Meryem'den kopmamakta ve sabırla Meryem'i beklemektedir. Meryem, Hamza'nın aşkına saygı duymakla birlikte ona acımaktadır. Aynı zamanda Hamza'nın kendisiyle ilgili hayal kurmaması için ona soğuk davranır ve her daim onu sevmediğini gösterecek şekilde hareket eder; hatta bunu dile getirir. Romanda bununla ilgili bölümlere sık sık yer verilmiştir. Bunlardan biri, Bizans elçisi Marküs'ün şerefine verilen ziyafet öncesi ve sonrasında gerçekleşir.

Bizans elçisi Marküs'ün gelmesi üzerine Üçüncü Menzer, bir ziyafet tertip eder. Her zamanki gibi Meryem bu ziyafete teşrif edecektir. Hamza, Meryem'i ziyafete götürmek için amcasının evine uğrar. Meryem, “sanki bir işkence yerine gidiyormuş gibi sıkıntı ile konuşmadan” Ayverdi(1938, s.12) yürür. Hamza, Meryem'e:“-Bak Meryem, gökte ay var. Sen ona bakmayı seversin.” Ayverdi(1938, s.12) der. Meryem de: “-Evet, aya yalnızken bakmak hoşuma gider Hamza.” Ayverdi(1938, s.12) cevabını verir. Aldığı bu cevapla Hamza'nın rengi sararır ve Hamza, bu cevap üzerine susar. Yazar/anlatıcıya göre Hamza, Meryem'in bunun gibi daha nice sözlerine tahammül etmiştir. Yazar/anlatıcı, Meryem'in Hamza'ya duygularını da “Meryem, bedîî duygularında bile Hamza'nın iştirakine tahammül edemiyordu.” Ayverdi(1938, s.13) sözleriyle açıkça ortaya koyar.

O gece Meryem'le Hamza konuşmadan saraya kadar gelirler. Onlara Tebessüm adında bir cariye eşlik eder. Meryem bu sırada cariyeye dikkat eder. Meryem, sarayda onca güzel varken Hamza'nın bu cariyelerle ilgilenmeyip kendi ümitsiz aşkının esiri oluşuna şaşırır. Yazar/anlatıcıya göre Meryem, mümkün olsa Hamza'yı

bu yola sevk edecektir. İçeri girer girmez Meryem'le Hamza'ya iltifatlar edilir. Yazar/anlatıcı tarafından bu durum şu sözlerle betimlenir:

“-Hoş geldin Meryem, hoş geldin bahtiyar Hamza! diye bağrıışmaya başladılar.

-Meryem bu gece gökten düşmüş bir melek gibi güzel!

-Meryem, ebedî fecir... Meryem hayat... Meryem bizim tacımız...

-Hayrenin kalbi Meryem...

Fakat Meryemin kalbi kimin, aşkı kime bu belli değildi...

-Arap şairlerinin ilhamkârı Meryem, var ol bizim sevdamız...

Bir kadın sesi, kıskanç ve huysuz bir ses:

-Hamza Meryemden daha güzel!

Bir başka ses: -Elbette güzel... Ben Hamza olsam yüz Meryem'i etrafımda pervaneye döndürürüm.” Ayverdi(1938, s.14).

Bu satırlarda Meryem ile Hamza'nın birlikte ziyafete gelişleri ve bu ziyafette toplum tarafından algılanışları ve Meryem'in iltifatlardan dolayı rahatsızlığı gözler önüne serilmiştir.

O gece iltifatlardan bunalan Meryem, Hamza ile birlikte sarayın bahçesine çıkar. Tabiatın içerisinde biraz olsun rahatlayan Meryem, Hamza'ya: “-Bu köprüden bir kere daha kaçmıştık, hatırlıyor musun Hamza?” Ayverdi(1938, s.18) diye sorar. Hamza: “-Hiç hatırlamaz olur muyum? Fakat o zaman gül mevsimi değildi. Üstünde pembe bir elbise vardı, eteğin çalıya takılıp yırtılmıştı...” Ayverdi(1938, s.18) der. Hamza'nın anlattığı bu olayı, Meryem tamamen unutmuştur. Ancak Hamza daha dün yaşanmış gibi her ayrıntıyı hatırlamaktadır. Yazar/anlatıcıya göre Meryem, biraz daha hoşgörülü davransa Hamza neler söyleyecektir ancak Meryem, buna izin vermez.

O gece bahçede Meryem'in Hamza'ya soğuk ve mesafeli yaklaştığını gösteren bir olay cereyan eder: Meryem'in ayağı bir taşa takılır ve Meryem ağaca çarpar. Hamza, Meryem'in ağaca çarpmasıyla sanki göğsüne bir hançer saplanmış gibi canı yanar ve Meryem'e sınımsıkı sarılır. Meryem, hiçbir yerinin acımadığını ve üzülmemesi gerektiğini söylemesine rağmen Hamza, Meryem'i bırakmaz. Yazar/anlatıcı, o anı ve Meryem'in hareketlerini şu sözlerle anlatır:

“Fakat, kendi müteheyyiç hisleri ve şedit heyecanına rağmen Meryem’in heyecansız ve sakin kalbi, bu kolların mütehallik savletini hissetmeyip, bilâkis bu çemberden kurtulmak için kat’î bir azimle gerilen vücudu, sarıh ve canlı bir ihtar gibi Hamza’nın kollarını gevşetti.” Ayverdi(1938, s.21).

İktibas edilen metinden de anlaşılacağı üzere gerçek bir aşk ateşiyle yanan ve bu aşkın arayışı içerisinde bulunan Meryem, Hamza’yı sevmemektedir; hatta hareketleriyle de Hamza’ya bunu göstermektedir. Gerek saraydaki güzel cariyelerle ilgilensin diye içinden geçirip Hamza’nın dikkatini o noktaya celbetmesi gerekse ağaca çarptığında kendisine sarılan Hamza’yı kendisinden uzaklaştırması bunun göstergesidir. Meryem’in bu tutumu, hafifmeşrep bir kız olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Hamza’ya karşı hiçbir şey hissetmemekle birlikte onun duygularıyla oynamaması, Meryem’in insanî yönünü de ortaya koyar. Ayrıca büyük bir servete ve şöhrete sahip Hamza’ya ilgi duymaması, Meryem’in beşerî nimetlere müstağni olduğunun da kanıtıdır.

Romanda Meryem’in Hamza’yla ilişkilerini, ona karşı davranışlarını ve Meryem’in anlayışlı, sabırlı ve açık sözlü kişiliğini gösteren bir olay cereyan eder. Bu olay Hamza’nın Meryem’i kıskanmasının akabinde yaşanır: Hamza, Meryem’i görmek için evine gelir. Meryem’in odasına girdiğinde Meryem’in teyzesinin oğlu Halit’in ona şiir okuduğunu görür. Meryem, Halit’ten kitabı götürmemesini ister. Aslında Meryem, Halit’e kitabını götürmemesini söyleyerek ondan gitmesini istemektedir. Halit gittikten sonra Hamza, Meryem’e, onun burada ne işi olduğunu sorar. Meryem’e uysal ve yumuşak davranan Hamza, bir kıskançlık buhranı neticesinde sert davranır. Meryem, Hamza’nın hasta olup olmadığını anlamaya çalışır. Hamza’nın cüretkâr ve soğuk davranışlarının devam etmesi üzerine Meryem: “- Benim vereceğim cevap, senin sualinin içinde olduğu için susuyorum: Sen amcamın oğlu isen, o da teyzemin oğludur. Sen hangi sıfatla bu odada bulunuyorsan, o da aynı karabet icabiyle geldi. Benim şiir sevdiğimi bildiği için bir kitap getirmiş okuyordu.” Ayverdi(1938, s.27) cevabını verir. Kendisine heykelini yapan Franklen’in sorulması üzerine de Meryem: “-Biliyorsunuz ki heykelimi yapması için Yunanistandan buraya onu siz getirdiniz. Babam ve sen. Şimdi de kendi kabahatinizi bende arıyorsunuz öyle mi?” Ayverdi(1938, s.27)der. Hamza’nın duygularının farkında olan Meryem, onu yatıştırmak için heykelini göstermek ister. Ancak Hamza’nın kötü muamelesine devam edişine daha fazla tahammül edemeyen Meryem, Hamza’ya kendisine ne

hakla hesap sordugunu söyleyerek kendisinin bir sevdiğinin olmadığını belirtir. Meryem, o gün Hamza'nın kendisiyle ilgili bütün ümitlerini ortadan kaldırmak için konuşmaya devam eder. Meryem, Hamza'ya kendisine olan duygularının hürmete şayan olduğunu, ancak bundan sonra onunla sadece dostluk ilişkisinin bulunmasını istediğini, kendisine olan duygularına artık bir son vermesi gerektiğini ve bu duygularını artık başka bir yöne çekmesini istediğini anlatır. Ayverdi(1938, s.29). Ayrıca Meryem, konuşmanın devamında Hamza'nın kendi hayatındaki yerini "Sen, tanıdığım ve takdir ettiğim insanların en başındasın. İnsanî hislerin, dostluğun, merd arkadaşlığın hayatımın kıymetli bir kısmını işgal eder." Ayverdi(1938, s.29) sözleriyle ortaya koyarken Halidler ve Franklen gibi insanların sevgileri üzerinde durmadığını ve kendisine ithaf edilen herhangi bir şeyle alâkadar olmadığını söyleyip Franklen'in kendisi için yaptığı heykeltraşı pencereden aşağı atar, Halit'in şiir kitabını parçalar akabinde Hamza'ya dönerek:

"-Hamza... ben şimdiye kadar hiç bir tarafa gönül bağlamadım. Şu parçalanmış kıymetli eserler gibi, o eserlerin canlı birer nüshası olan vücudlarından da gönlüme karargâh aramıyorum. Nafile, benim üzerime töhmet koyma. Sen, mizacımın büyük bir aşk istidadiyla yağurulmuş olduğunu en yakın bilenlerdensin. Fakat bu inkişaf etmemiş duygu, belki de ömrümün sonuna hiç kimseye sıçramıyacaktır. Zira bu aşk ihtiyacı, his kayıplarının esaretine mütehammil değildir. Benim endişem, bu serabî duyguların esaretine bağlanamaz.

Ben kimseyi sevmedim. Seveceğimi de zannetmiyorum, müsterih ol Hamza!" Ayverdi(1938, s.30).

Görüldüğü gibi Meryem, yüksek bir aşk istidadiyla yağrulduğu için Hamza'nın kendisine hissettiği gibi maddi bir aşkın peşinde değildir. Meryem, kendini bildi bileli "ilâhî şuurun akıl erdiremediği gizlilikleri" Ayverdi(1938, s.52) öğrenme özlemiyle yanmıştır. O, çevresindeki kişilerin söylediği tek tük sözlerle avunabilecek yaratılıştaki biri olmadığı için de "hakikata karşı daima aç, daima mütehasir, daima teşne"dir. Ayverdi(1938, s.52). Anlatıcıya göre o, âdeta boyu yetişmediği hâlde kollarını annesinin boynuna dolamak isteyen bir çocuğun çabalaması gibi kendi gayretiyle aklını kullanarak ilahi hakikatlere uzanmaya çalışmaktadır. Meryem, bu yaratılıştaki bir kız olduğu için de Hamza'yı sevememektedir. Ancak Hamza, Meryem'i bu konuda anlayamamaktadır. Bunun farkında olan Meryem, Hamza'nın kıskançlık krizi geçirdiği güne kadar "onun akrabalık ve dostluk perdesi altında

gizlenen alâkasını” Ayverdi(1938, s.32) anlayışla karşılayıp saygı göstermiştir. Lakin Hamza'nın daha fazla kendisiyle ilgili ümit beslememesi için o gün Hamza'ya gerçek duygularını anlatmıştır. Meryem'in sevdiği birinin olmadığını ve olmayacağına dair söz ve davranışları, Hamza'da bir kişilik parçalanmasına neden olur. Yazar/anlatıcıya göre Meryem, Hamza ile böyle bir konuşma yaptığı için üzgündür; çünkü aşkın sebebiyet verdiği hatalar yüzünden Hamza ızdırap çekmekte ve Meryem bu ızdırapları dindiremediği için kendisini çaresiz hissetmektedir.

Burada Meryem'in insanî yönü güçlü kişiliğine bir kez daha tanık oluyoruz. Hamza'nın kendisine karşı hissettiklerini bilmesine rağmen sırf Hamza üzülmeyin diye hoşgörülle yaklaşması, Hamza'nın kıskançlık krizine girdiği anda bile Hamza'ya sabırla ve anlayışla yaklaşması, açık açık Hamza'ya kendisini anlatması ve ona olan duygularını söylemesi, Meryem'in olgun ve insanî yönünü gösterir. Ayrıca bu olaylar neticesinde Meryem'in Hamza'nın aşkına karşılık vermediğini de öğreniriz.

Romanda Bizans elçisi Marküs'ün Meryem'e talip oluşu ile Meryem-Hamza ilişkisi yeni bir boyut kazanır. Şöhretini çok iyi bilen Menzer, evlatlarından fazla sevdiği bu kızı Marküs'e vermemek için Hamza ile bir hafta içinde evleneceklerini bildirir. Hükümdarın emrivakisi üzerine Meryem ile Hamza evlendirilir. Meryem'in evlendiği gün Hayre'nin erkeklerinden bazıları mateme bürünüp kan ağlarlar. Davetliler arasındaki Marküs ile Franklen, Meryem'i kaçırdıkları için hayıflanırlar.

Bu satırlar, erkeklerin gözünde Meryem'in algılanışını verdiği için önemlidir.

Düğün gecesi Meryem'in ızdırabı, yazar/anlatıcı tarafından şu sözlerle tasvir edilir:

“Meryem saraydan Hamza'nın evine geldikten sonra odasına çekildi. Kızın her bir damarı ayrı bir kalb gibi vuruyor, âdeta bu heyecan maddileşerek vücudunun herhangi bir tarafından zaptolunmaz bir feveranla fışkıracak, ortalığı istilâ edecekmiş gibi geliyordu. Gönlünden müteselsil bir sür'atle geçen hisler, bütün sükûnet kabiliyetini kapıyor, çalıp çalıp kaçıyor.

Genç kızın her bir uzvu seğiriyor, titriyor, sanki on senelik ömrü, sür'atle bir saatte yaşıyormuş gibi bütün vücudu yanıyordu. Korkulu hisler, birer cesim körük gibi bu ateşi üflüyor, alevlendiriyor, bir an evvel yakıp bitirmek istiyordu...” Ayverdi(1938, s.47).

İktibas edilen bu satırlar, Hamza'yla evlenen Meryem'in çektiği acıyı göstermesi bakımından önemlidir. Evlendikleri gün Hamza, Meryem'e onu evlenmeye zorladıkları için üzgün olduğunu, kendisinin tıpkı eskiden olduğu gibi Meryem'den uzak duracağını, Meryem'in hayatındaki tek değişikliğin babasının konağından kendi evine gelmiş olmaktan ibaret kalacağını, Meryem'in vaziyetinden istifade ederek aşkına karşılık bekleyecek kadar aşağılık biri olmadığını ve bunu söylemek için Meryem'in odasına geldiğini belirtir. Ayrıca Meryem'e yabancılık çekmesin diye Gamze'yi de buraya getirteceğini söyler. Bunun üzerine Meryem, Hamza'ya kendisini Marküs badiresinden kurtardığı için hangi sözlerle teşekkür edeceğini bilmediğini, Hamza'nın dostluğunun kendisi için önemli olduğunu, Hamza'nın çok üzülüğünü bildiğini ancak bu üzüntüyü paylaşamamanın acısını yaşadığını dile getirir. Ayverdi(1938, ss.49-50).

Burada yazar/anlatıcı Meryem'in Hamza'nın aşkına karşılık veremeyeceğini belirten şu sözlere yer verir:

“Meryem kendini ne kadar zorlasa, Hamza'nın harareti karşısında bir kerre bile gönlünde müsbet bir hissin doğuşunu göremeyecekti. O, bu adamın insanlığının ve fedakârlığının bacını ebediyen ödeyememeye mahkûmdu.” Ayverdi(1938, s.51).

Bu satırlar, Meryem'in Hamza'nın aşkına hiçbir zaman karşılık vermeyeceğinin kanıtıdır. Bu da bize gösterir ki gerçek aşkın peşinde olan Meryem'in varlığının manası Hamza değildir.

Meryem'in Hamza'yla ilişkilerini gösteren bir bölüm, Gamze'yle Meryem'in diyalogunda ortaya konulur: Evliliklerinin ertesi günü Hamza, Firavun'un tedavisi için Mısır'a gider. Hamza'nın Mısır'a gitmesinden kendisini sorumlu tutan Meryem, Hamza'nın sağ salim dönmesini dört gözle bekler. Gamze'yle bu sıkıntısını paylaşan Meryem, Hamza ile aynı çatı altında bulunmasının ona verdiği azabı şu sözlerle özetler: “...Zira insanın, manası olmayan bir kimseyle bulunması kadar büyük azab yoktur. Onunla bir evde bulunmanın benim için cehennemî bir hayat olacağını biliyorum.” Ayverdi(1938, s.66).

Hamza'yla evliliğini değerlendiren Meryem, onunla aynı çatı altında yaşamayı cehennemde yaşamakla bir tutsa da Hamza'nın dönmesini beklemektedir. Bu âdeta Meryem'de manevi bir yük hâline gelmiştir. Bu da bize Meryem'in hem Hamza'ya bakışını göstermekte hem de Meryem'in insanî yönü güçlü, sağlam kişiliğini ortaya

koymaktadır. Ancak Hamza'nın Mısır'a gitmesi de Meryem'in Hamza'ya olan duygularını değiştirmez. Hamza, Mısır'dan döner ve Meryem rahat bir nefes alır. Aradan dört aylık bir zaman dilimi geçmesine rağmen Meryem, her zamanki gibi Hamza'ya karşı mesafelidir. Bunu gören Hamza, bir kez daha hayal kırıklığına uğrar. Romanda Meryem'in hayatında dönüm noktası, Ebüşşettar aşiretinin reisi Yusuf'la tanışmasıyla olacaktır. Hamza Mısır'dayken Ömer adında bir köleyle tanışır, onunla ünsiyet kurar. Firavun'u tedavi eden Hamza, karşılığında Ömer'i azat ettirir ve birlikte Hayre'ye dönerler. Ömer'in teklifi üzerine Hamza ile Meryem, Ebüşşettar aşiretinin reisi olan Yusuf'un evine giderler. O ilk buluşmada Meryem, kendilerini sıcak bir şekilde karşılayan Yusuf'un yüzüne bir bilmeceyi çözmek ister gibi dikkatli bir biçimde bakar. Meryem, o gün Yusuf'un sevgi konusundaki konuşmalarından da çok etkilenir. Konuşma esnasında Yusuf'un Meryem'e bakışı, Meryem'e âdeta bildiklerini unutturup bilmediklerini öğreten yepyeni bir dünyanın kapılarını açar. Yusuf'un Meryem üzerinde bıraktığı tesiri, yazar/anlatıcı şu sözlerle açıklar:

“Bir aralık Yusuf yüzünü Meryeme çevirdi:

-Aşiretimize ilk ziyaretiniz değil mi Meryem? dedi. Konuşurken bakışları birbirine değmişti. Nazarların bu çarpışması Meryemi zeminden semavata, oradan gene şiddetle zemine attı.” Ayverdi(1938, s.119).

O günden sonra Meryem, Yusuf'un bakışlarını unutamaz ve sürekli onu düşünür. Yusuf'tan bu derece etkilenen Meryem aslında kendisinde var olan aşkı ortaya çıkaracak, kendisine hakikati anlatacak kişinin Yusuf olduğunu da o gün anlar. O Yusuf ki çevresinde bulunan bütün kabilelerin “sevgi noktası”dır Ayverdi(1938, s.123). İçinde bulunduğu toplumun ihtiraslarından uzak, basit, sade ve mütevazı bir hayat yaşamakta; ilmiyle, irfanıyla, kendisine akıl danışmaya gelen kendisinden yaşça büyük insanlara bile yardımcı olmaktadır. Puta tapan bir toplulukta o, tek Tanrılı bir inanca sahiptir ve çevresindeki insanlara da bu inancı aşılamağa, onları yönlendirmektedir. Onun bu kişiliğinden Meryem de etkilenmiş, kendisine yol gösterecek kişinin o olduğunu daha ilk görüşte anlamıştır. Meryem, artık bir aşk tahtı olan gönlünün hükümdarını bulmuştur. Yazar/anlatıcı, Meryem'in durumunu “...Meryem aşkı, aşkın manasını arıyordu; işte aradığını bulmuştu.” Ayverdi(1938, s.137) sözleriyle teyit eder.

Meryem, ilk ziyaretten sonra Hamza'yla birlikte sık sık Yusuf'a gider. Meryem, Yusuf'u tanıdıkça yıllardır aradığı aşkın sahibinin o olduğunu da anlar ve bu aşkla değişmeye başlar. Anlatıcıya göre Meryem'in gönlü, artık eskisi gibi soğuk, başıboş ve avare değildir; tam tersine Yusuf'un aşkıyla dolup taşmıştır. Bugüne kadar kimseye takılı kalmayan kalbi, nihayet aradığını bulmuş, Yusuf'un aşkıyla hemhal olmuştur. Romanda Meryem'in Yusuf'a aşkı şu sözlerle anlatılır:

“Meryem ağlamak istiyordu. Fakat onun sevdasına karşı gözyaşı ne olabilirdi? Bulutlardan nem kapmak, denizlerden bir damla çalmak gibi bir şey... Genç kızın bütün mesameleri birer göz olsa ve her birinden binlerce yaş dökülse, gene bu aşkı ifade ve izah edemez, gönlünü saran bu ateşin bir zerresini söndüremezdi. Ne gözyaşı ne feryad, hiç, hiçbir tezahür, kabına sığmıyan bu şahlanmış kuvvete bir ifade, bir remiz olamazdı. Aşkı, aşktan başka hiç, amma hiç tarif eden yoktur. Ömer'in, “Yusuf'u bilmek için Yusuf olmalıdır” dediği gibi, aşkı söylemek, aşkı anlamak ve anlatmak için de aşk olmalıdır.” Ayverdi(1938, ss.137-138).

Meryem, bütün varlığını yakan aşkını herkesten ve her şeyden gizler. Aşkını içinde yaşamasına rağmen Meryem, Yusuf'un bu aşktan haberi olduğunu düşünmektedir. Yusuf'la edilen sohbetler ve birlikte geçirilen zamanlar Meryem'in Yusuf'a olan aşkını ve bağlılığını arttırmaktadır. Yazar/anlatıcı, Meryem'in Yusuf'a aşkını uzun uzadıya anlatır. Biz, burada Meryem'in Yusuf'la konuşmalarına yer vereceğiz. Çünkü Meryem'in değişimi, Yusuf'a olan aşkı kadar Yusuf'la geçirdiği vakitlerde yaptıkları konuşmalar neticesinde de gerçekleşir. Böylelikle Meryem ile Yusuf'un ilişkilerine de değinmiş olacağız.

Günlerden bir gün Hamza ile Meryem, Yusuf'a gider. Sohbet esnasında Hamza, Yusuf'a meşhur bir müneccim olan Ebunadire'nin hasta olduğundan, iyileşmesi için içki içmeyi bırakmayı tavsiye ettiğinden ama Ebunadire'nin “içmiyeyim de öleyim mi?” Ayverdi(1938, s.143) dediğinden bahseder. Bunun üzerine Yusuf, Hamza'ya ilimle ilgili bir konuşma yapar. Yusuf'a göre ilim, insanın kendini tanıma eylemidir. Ancak ilim denildiğinde akıl yani maddi şeyler kabul edilmektedir. Akılla anlaşılan bu ilimler, ruhun olgunlaşmasına hizmet etmez. Asıl ilim, kalp ilmidir ve ancak insan, bu ilme sahip olursa, yani aşka sahip olursa hakikate ulaşabilir. Yine Yusuf'a göre insanlar ilmi bir araç olarak kullanıp kendi özünü araştırmalıdır. Bunu yaparsa insanoğlu çok şey öğrenebilir ama bu sırf ilimle olmaz. İlim, burada tek başına yeterli değildir. İnsanı, insan yapan aşkın kendisidir. İnsan denen mahlukat aşkla

kuşatıldığı zaman hakikatleri olduğu gibi görebilir ve hayatta gerçek mutluluk neymiş öğrenebilir.

Bu konuşmadan sonra Hamza bahçeye çıkar. Yusuf'la yalnız kalan Meryem, Yusuf'a ebedî aşkın kendisiyle dünyanın geçici zevkleri arasına bir engel koyduğunu ve bu aşkın şimdi çıkmaya hazır olduğunu söyleyip Yusuf'un konuşmaya devam etmesini ister. Yusuf, Meryem'e aşktan bahsetmeye başlar: Yusuf'un anlatımıyla aşk; seven, sevilen ve sevgi olmak üzere üç öğeden oluşur. Fakat hakikatte bu üçü aynı şeydir. Sevilen sevenin aynası, sevgi de mecmuudur. Nasıl ki aynaya bakan bir kimsenin gördüğü bakanın gölgesinden başka bir şey değilse sevenin de sevilene hayranlığı gene kendi suretine, kendi aşkıdır. Birbirini seven iki kişi, bunu bilmediği için bu muameleyi iki taraflı görür. Hâlbuki seven, sevilendir; sevilen de sevendir. İşte aşk budur. Ama bu birliği idrak edemeyenlerin aşkı cüz'idir. Bu yüzden de insanlar, esas olanın aşk olduğunu anlayamazlar. Kısacası insan, aşkta kendini yok ederse Allah'ın varlığında var olur.

Mahlukat denen varlık, bir hayalden ibarettir. Esas olan Allah'tır. Bu kâinatta ondan başka hiçbir şey yoktur. Buradan anlaşılıyor ki insan insanlığını bulup irfan ve aşk noktasına dâhil olabilmesi için kendisini Allah'ın varlığında soyutlaması ve yok etmesi gerekir. Ayverdi(1938, ss.148-149).

Yusuf'un anlattıklarıyla Meryem'in gönlü, âdeta sarhoş olur. Bu sırada Hamza gelir, Meryem'e gitmeleri gerektiğini söyler. Meryem, bu zorakî ayrılıklar nedeniyle acı çekmektedir. Hamza, Meryem'e söz geçirebildiği için mutludur.

Meryem'in Yusuf'la bu sohbetleri, Meryem'in Yusuf'a büyük bir aşkla bağlanmasını sağlar. Daha önce kimseyi sevemeyeceğini düşünen Meryem'in kalbi, artık aşkla dolmuştur. Bu da bize Meryem'in bir kişilik değişimine uğradığını gösterir. Ayrıca Hamza'ya eskisi kadar soğuk davranmaması ve Hamza'yla Yusuf hakkında uzun uzun sohbet etmeleri de Meryem'in bir değişime uğradığının kanıtıdır. Belli ki yaşadığı aşkın neticesinde artık Hamza'yı daha iyi anlayabildiği için eskisi kadar soğuk davranmamaktadır.

Romanda Meryem'in Yusuf'a aşkını gösteren pek çok olay cereyan eder. Bunlardan biri Ümmül Bedr'in Sude'yle Meryem'in evine geldiği gün yaşanır: Yusuf'un aşkıyla dolu olan Meryem, çevresini ihmal eder. Üçüncü Menzer, kırk gündür görmediği bu kızı görmek için Hamza'ya haber yollar. O gün de Meryem, Yusuf'un

eşi Ümmül Bedr ile Sude'yi evine davet etmiştir. Ümmül Bedr, Yusuf'tan sonra çok sevdiği Meryem'e bütün gün Yusuf'la ilişkilerinden ve geçmişlerinden bahseder. Akşam olduğunda Hamza da bu sohbeta iştirak eder ve Meryem'e saraya gitmeleri gerektiğini söyler. Meryem bundan pek memnun olmaz. Ancak bu sırada herkesten evvel Yusuf'u gören Meryem, heyecanla Yusuf diye bağırır. O gün Yusuf ile Hamza, manevi sohbetlerde bulunurlar. O gece Hamza ile Meryem, Yusuf ile Ümmül Bedr'den ayrılıp saraya giderler.

Görüldüğü üzere Meryem, Yusuf'a olan aşkı dolayısıyla hareketlerine dikkat edememektedir. Aslında herkesten sakındığı aşkını saklamakta zorlandığını görüyoruz.

Saraydan döndükleri gece Meryem, bu kâinata Yusuf'tan daha çok seviyecek bir varlık olmadığını düşünür. Ona göre sevmek kelimesi bile Yusuf'a olan hislerinin yanında çok basit ve ilkeldir. O, Yusuf'u sevmiyor, âdeta tapıyordu. Bu his içerisindeyken Meryem, birden ne zaman Yusuf'a bu kadar bağlandığını düşünür. Yaza/anlatıcı burada şu sözlere yer verir:

“Yusufla Meryem, ebediyet göklerinin ebedî aşınlarıdır. Yazık ki ruhun, geçtiği merhaleleri unutmak nasibi vardır.” Ayverdi(1938, s.171).

Burada Meryem'in aşkının beşerî aşktan öte bir aşk olduğu anlaşılmaktadır.

Meryem'in Yusuf'a hissettiği aşk nedeniyle geçirdiği ruhî değişiklikleri gösteren bir olay yaşanır: Eskiden mantıklı ve makul biri olan Meryem, bu aşkla birlikte mantığını yitirerek eşini ve çevresini hiçe sayarak Yusuf'un evine gider. Meryem, kapıyı açar açmaz Yusuf'un boynuna sarılır. “Yusuf, aşkın suzişinden, aşkın üryan ve mukavemet kırıcı tezahüründen örülmüş bu halkayı çözmedi, çözmek istemedi. Ebediyet ateşinin timsali olan dudakları, kızın saçlarına iştihak ve aşkla cevap verdi.” Ayverdi(1938, s.173). Meryem, Yusuf'a hissettiği aşkın heyecanıyla bayılır. Yaşanan bu olayla birlikte Yusuf, Meryem'e âşık olduğunun farkına varır ve oradan uzaklaşır. Bu sahne artık ikisinin de inkâr edemeyecekleri aşklarını yüceltir. Bu olaydan sonra Yusuf ile Meryem, zaman zaman buluşurlar; aşk, ölüm, hayat, seven, sevilen... gibi konularda konuşmaya başlarlar. Bu konuşmalar vesilesiyle Meryem, uzun süredir aradığı, hasretini duyduğu yepyeni bir dünyayı keşfetmeye başlar.

Meryem'in Yusuf'la ilişkileri ve bu ilişki neticesinde Meryem'de tezahür eden ruhî değişiklikler, yine Yusuf'la gerçekleştirdiği diyaloglarda karşımıza çıkar. Sude'nin

kimsenin evde olmadığını haber verdiği zamanlarda eve gelen Meryem, yine böyle bir gün Yusuf'la ruh hakkında konuşurlar. Yusuf, Meryem'e vücutta hayvanî ve ilahî olmak üzere iki türlü ruh bulunduğunu ve insanın bu ilahi ruhu anlaması için kendini soyutlaması, Allah'ın varlığında kendisini yok etmesi gerektiğiyle ilgili bir açıklama yapar. Bu cevap üzerine tatmin olmayan Meryem, Yusuf'a neden ruhun bir bedene bağlı olmak zorunda olduğunu sorar. Ruhun bedene girmesinde pek çok hikmet olduğunu söyleyen Yusuf, ruhun vücutla birleşmeden görülmez, anlaşılmaz bir varlık olduğunu ifade eder. İnsanın varlığı, ruh ile anlam kazanır ve kendini belli eder. Ruh, vücudu hareket ettiren kuvvettir, güçtür. Kâinatı, varlığı hareket ettiren de ezeli güçtür. Kısacası ruhun bedene bürünmesi, layıkıyla Allah'ı bilmesi içindir. Bütün kâinat ve kâinatın içinde yer alan varlıkların hepsi Allah'ın varlığını işaret eder, der.

Görüldüğü gibi Meryem, Yusuf'la ilişkileri neticesinde güneşe ve puta tapmayan yeni bir dünyayla tanışır. Kendisi henüz bu konularda müptedi olduğu için de Yusuf, Meryem'e vahdet-i vücud anlayışını basit bir şekilde anlatır. Hem Yusuf'la edilen bu sohbetlerin etkisi hem de Meryem'in farklı bir yaratılışa sahip olması, Meryem'in bir kişilik değişimi yaşamasını sağlar. Bunda şüphesiz ki en büyük sebep, Yusuf'a hissettiği aşktır. Ayverdi(1938, ss.192-196).

Meryem, sohbet boyunca Yusuf'u hayranlıkla dinler. Bu sırada Yusuf'un dikkatlerinden Meryem'in mizacına ve ilişkilerinde dair şu sözler sarf edilir: "...Aşk seni evvelden pişirmiş, hazır bir hale sokmuştu. Onun için seni ilk hamlede yanımda ve kendi canımda buldum. Seni henüz gözümle görmediğim zamanlarda da daima benimleydin!" Ayverdi(1938, s.196). Ayrıca Yusuf, bu konuşmada Hamza ile Meryem'in ilişkisini de değerlendirir. Ona göre Hamza, Meryem'in cezbeden güzelliğine meftundur. Bu yüzden de gerçek aşkın ne olduğunu bilmemektedir. Aşk maddi boyutuyla algıladığı için de Meryem öldüğünde Hamza aşksız kalacaktır. Madde boyutunda kaldığı sürece de insanoğlunda tecelli eden Tanrı'nın güzelliğini fark edemeyecektir çünkü dünyada ne kadar güzel şey varsa bunlar, hep Tanrı'nın nurudur.

Meryem'in Yusuf'a olan aşkı, âdeta müridin mürşidine duyduğu aşktır ve Meryem, bu aşkla gerçek kişiliğini bulmuştur. Artık Meryem'in beden denilen giysisinin altında "aşkın ebedî ve nuranî çehresi" Ayverdi(1938, s.198) belirlemektedir.

Meryem, Yusuf'u dinlerken ansızın ağlamaya başlar. Yusuf ona neden ağladığını sorduğunda ise Meryem korktuğunu söyler. Cihanda her şeyin ve herkesin Yusuf olduğunu, bu zamana kadar bu dünyadan hiçbir zaman korkmadığını ancak şimdi kendisinin Yusuf'tan korktuğunu, ölüp de Yusuf'suz kalmaktan korktuğunu anlatır. Burada Meryem, Yusuf'a olan aşkını şu sözlerle ortaya koyar:

“Bir nefes sensiz yaşamak, asırlarca azab çekmekten daha yaman, daha korkunç.. Benim sensiz kalmaktan başka hiçbir korkum yok. Varlığım, hayatım senden ibaret.. Kaçacak, sığınacak bucağım sen, gördüğüm bildiğim sen!” Ayverdi(1938, s.199)

Yusuf'u görmeyi hayatla, görmemeyi ise ölümlle eş tutan Meryem, Yusuf'la bir an olsun yalnız kalabilmek ve onunla sohbet edebilmek için bir fırsat kollar. Yine Yusuf'un yalnız olduğunu öğrenir öğrenmez mensubu bulunduğu muhiti ve ahlak kurallarını hiçe sayarak Yusuf'a gider. Ancak Yusuf, içinde buldukları pozisyon nedeniyle Meryem'le yalnız kalmaktan rahatsızdır. Meryem, zevkten dört köşe olduğu için başlangıçta bunu fark etmez. Ancak Yusuf'un susmaya devam edişi ile Meryem her şeyi anlar ve kalkıp gitmek ister. Yusuf'un müdahalesiyle bu eylemini gerçekleştiremez. Yusuf; Meryem'e insan denilen hakikatin kâinatın yaratılmasına sebep olduğunu, insanın asıl vatanından ayrılıp bu gurbet diyarına gönderildiğini, kâmil insanların kendi öz vatanlarına özlem duyduklarını, asıl vatanlarına ulaşmak için pek çok sınavdan geçtiklerini anlatmaya başlar. Ardından Meryem'e onun kendi aslından bir parça olduğunu ve ayna hükmünde olan bu parçadan kendisini seyrettiğini anlatır. Hayatta her şeyin değiştiğini ancak bir tek aşkın değişmediğini ve kâinatın yaratılış sebebinin aşk olduğunu söyler. Yine insan ile Tanrı'nın arasındaki engelin yer ve gök değil, kendi varlığı olduğunu ve onun bu varlığını yok ettiği zaman hakikate erişeceğini ifade eder.

Bu konuşmadan sonra Meryem ile Yusuf, ertesi gün Fırat kenarındaki ağaçlıkta buluşmak üzere ayrılır. Burada Meryem, Yusuf'u tanımadan önceki kişiliğini ve Yusuf'u tanıdıktan sonraki kişiliğini şu sözlerle anlatır: “Geçen gün seni bulmadan evvelki halimi düşündüm Yusuf... Ham, basit, ruhî bünyesi teşekkül etmemiş, ibtidaî ve işlenmemiş bu malzeme yığınınından utandım. Şuur yok, mana, hakikat yok... yalnız uzviyetle yaşayan, niçin ve neden yaşadığını bilmiyen, hayat dümeni sevki tabiîsinin elinde bir mahlûk” Ayverdi(1938, s.213).

Bu satırlarda biz, Meryem'in Yusuf'tan önceki yaşantısını görüyoruz. Yusuf'la tanışmadan önce ruhî bünyesi şekillenmeyen Meryem'in basit bir yaşamı vardır. Ancak Yusuf'u tanıdıktan sonra Meryem'in hayatı anlam kazanmıştır. O, artık eski Meryem değildir. Öyle ki o, artık bu utandığı geçmişiyle bile barışmıştır. Yusuf'un onun üzerindeki tesirinin Meryem de farkındadır. Romanda kendisindeki bu tesiri ve bu tesir neticesindeki değişimini şu sözlerle anlatır:

“...Mademki seni buldum, acılıklar, teharrüşler, elemeler, seyyieler, hep seni bulmak, sen, görmekle tazmin olup gitti. Her fenalık seninle söndü... O mazi de artık acısız, elemsiz, taharrüşsüz oldu. Ben artık eski ben değilim ki... Çok defalar gayet samimî bir hisle kendimi ölmüş ve yepyeni bir hayatla dirilmiş, geçmişinden bir iz bile kalmamış zannedirim.” Ayverdi(1938, s.214).

Meryem, Yusuf'u tanıdıktan sonra farklı bir dünyaya adımını atmış; Yusuf'un aşkı, Meryem'in bir değişim ve dönüşüm yaşamasını sağlamıştır. Meryem, ruhî bünyesinde meydana gelen bu değişikliğin farkındadır. Her şeyden önce içinde bulunduğu muhitten ve geçmişinden nefret ederken kendisiyle ve geçmişiyle barışmıştır. Eskiden anlamsız bulduğu hayatı, Meryem'in gözünde bir değer kazanmıştır. Yine eskiden kendi kabuğuna çekilen bir kız iken artık susmak nedir bilmemekte, Yusuf'a sürekli bir şeyler anlatmaktadır. Onun bu yönü, yine Fırat nehrine gittikleri gün karşımıza çıkar. Meryem, Yusuf'un elini tutarak yürürken bir taraftan da Yusuf'a, kendisini bu dünyaya bağlayan tek kişinin kendisi olduğunu, Allah'tan nur istediğini lakin Yusuf'ta nurun nurunu gördüğünü, mana ve hakikat dostu ararken Yusuf'ta bütün güzellikleri, hakikatleri ve aşkın kaynağını gördüğünü anlatır. Yazar/anlatıcıya göre Meryem'i böyle konuşturan Yusuf'un aşkıdır. Yusuf, artık gitmeleri gerektiğinin bilincindedir. Bu yüzden de hurma fidanlıklarına geldiklerinde Meryem'den ayrılır. Ancak Yusuf'tan ayrılmak istemeyen Meryem, masum hilelere başvurur. Yusuf'tan ayrılmamak adına Meryem, ona bir şey söyleyeceğini söyleyerek yanına çağırır. Yazar/anlatıcıya göre Yusuf, bunu bilmesine rağmen Meryem'e kızmaz ve yanına gider. Burada Yusuf'un dudakları, Meryem'in dudaklarıyla buluşur.

Meryem ile Yusuf'un ilişkilerini gösteren bir olay, Aynülkamer'de gerçekleşir. Aynülkamer'de Ümmül Bedr'in teşvikiyle herkes yemekten sonra uyurken hasırın başında Hamza, Meryem ve Yusuf otururlar. Burada Hamza, Yusuf'la sohbet ederken bir taraftan da ağaca yaslanan Meryem'i teftiş etmektedir. Hamza'nın

kendisini takip ettiğini fark eden Meryem, onların sohbetlerine iştirak edemediği için gözlerindeki yaşa engel olamamaktadır. Yusuf'un ikazıyla Meryem kendisini toplarlar. Yazar/anlatıcı, burada Yusuf'un Meryem'i kötü zandan korumak için ara ara onu ikaz ettiğini söyler. Meryem, Yusuf'un ikaz etmesiyle hemen kendisini toplar.

Meryem'in Yusuf'a olan aşkı ve bu aşkla birlikte çektiği ızdırabı, Meryem'in Yusuf'un evine gittiği gün bir kez daha görürüz. Meryem, günlerden bir gün habersizce Yusuf'un evine gider. Yusuf'un şarkı söylediğini duyan Meryem, sanki bir adım atsa Yusuf susacakmış gibi kapının eşliğinde nefes almadan bekler. Yusuf'un sustuğunu duymamak için geri dönecekken su testisini kırar. Sesi duyan Mahbub, Meryem'e niçin gittiğini, Ümmül Bedr'le Sude'nin de bahçede olduğunu ve Yusuf'un evde bulunduğunu belirtir. Niçin geç geldiğini soran Yusuf'a Meryem, Hamza'nın o gece sarayda kalacağını bildirir. Meryem'le odada yalnız kalmak istemeyen Yusuf, Meryem'e Ümmül Bedr'in yanına gitmeyi teklif eder. Yusuf, Meryem'in elini tutarak bahçeye çıkarır. Burada yazar/anlatıcı, Meryem'in aşkın etkisiyle Yusuf'la özdeşleşmesini şu sözlerle anlatır: "...Sanki Yusuf'tan vaki olan yalnız kalmamak arzusu, müteakiben kendinden de vaki olmuş gibi sâkin, sessiz, kalktı." Ayverdi(1938, s.232).

Yusuf'a kendinden geçecek kadar âşık olan Meryem, sonunda onunla özdeşleşmiştir. Yusuf'un Meryem'i korumak için onunla yalnız kalmaması arzusuna Meryem de uymuştur.

Bahçede Billi'yi bulamayan Yusuf'un telaşını gören Meryem, en sonunda ona kendisiyle yalnız kalmaktan mı çekindiğini sorar. Yazar/anlatıcı burada Meryem'in hareketlerine hâkim olmadığını, Yusuf'un onun hareketlerini ölçüp biçtiğini, Yusuf'un hem Meryem'i hem de etrafını düşündüğünü lakin Meryem'in Yusuf'tan başka hiçbir şey görmediğini dile getirir.

Ağacın altında otururken Meryem, Yusuf'tan kendisinden neden kaçtığını öğrenmeye çalışır. Bu sırada Ümmül Bedr ile Sude gelirler. Ümmül Bedr, son zamanlarda çok zayıflayan Meryem için hurma toplamıştır. Ümmül Bedr, Yusuf'tan sonra en çok Meryem'i sevmektedir. Bununla birlikte kadınlık sezgisiyle Meryem ile Yusuf'un aşklarını sezmekte ancak sesini çıkarmamaktadır. Öyle ki Yusuf'u herkesten iyi anladığını düşündüğü için Meryem'i sevmektedir. Meryem de aynı

şekilde Ümmül Bedr'e büyük bir sevgiyle bağlıdır. Meryem, o gece babasına gideceğini söyleyerek kalmaz.

Romanda Meryem'in Yusuf'la ilişkileri, yine bir mesire yerinde/Aynüsselâm'da karşımıza çıkar. Hamza, Üçüncü Menzer'in saraya çağırması üzerine bu geziye iştirak edemez ancak Meryem'e hava alması için gitmesini söyler. Meryem'le Zehra önde giderken Yusuf aralarına katılır. Meryem, bu yerin daha önce gezdikleri yerlerin hiçbirisine benzemediğini söyler. Daha önce hiç seyahat etmediği kendisine hatırlatılan Meryem, Yusuf'un gittiği her yere gittiğini belirtir. Meryem, Yusuf'un gittiği yerlerden ve oradaki hatıralarından sanki kendi gitmiş gibi bahseder. Aynüsselâm'da yalnız kalan Yusuf ile Meryem, aşktan konuşmaya başlar. Yusuf, Meryem'e Allah'a ancak ve ancak aşkla ulaşılacağını ve insanın ancak aşkla diri, aşksız ise ölü olacağını anlatır. Daha sonra Yusuf, Billi'yi bulmak için Meryem'in yanından kalkıp gider.

O gün Ebucafer, Zehra, Ümmül Bedr ve Yusuf, Aynüsselâm'ı gezmeye giderler. Meryem'le yalnız kalan Ömer, Meryem hakkında şu sözleri sarf eder:

“...Şüphesiz ki bu kız, Yusuf'un en büyük eseri, meleklerin gıpta ettiği mübarek bir şaheserdir.” Ayverdi(1938, s.245).

Ömer'in dikkatlerinden verilen bu satırda, Meryem'in değişimi verilmektedir. Meryem'deki değişimi, artık çevresi bile fark etmektedir ve bu değişimin nedeninin Yusuf olduğu da bilinmektedir.

Romanın sonunda Yusuf, Hükümdar Üçüncü Menzer tarafından bir yıllığına Medine'ye gönderilmek istenir. Yusuf'un gideceğini öğrenen Meryem, çok üzülür ve sonunda hastalanır. Hamza, çok sevdiği Meryem'in çektiği ıstırapı görür ve Meryem'i Yusuf'a götürmek ister. Meryem gitmek istemez. Hamza'nın ısrarı karşısında Meryem, bir çılgılık koparak can verir. Meryem'in yaşadığı aşkın büyüklüğünü Hamza, romanın sonunda şu sözlerle anlatır:

“İşte, aşk bu imiş, canını aşka vermişti.” Ayverdi(1938, s.271).

Roman kurgusunda Yusuf'la tanışmadan önce Meryem, müreffeh bir hayat içerisinde yaşamasına rağmen o hayata ayak uyduramayan, sarayda düzenlenen eğlenceler gibi manasız meşgalelerle uğraşmaktan zevk almayan, hayatın maddi yönünden ziyade manevi tarafıyla ilgilenen, vakitlerini tefekkürle geçirmeyi seven, iltifatlardan sevinç yerine azap duyan, yaşadığı toplumu sorgulayan, küçük yaşından beri babasının

saray işlerini yapan, çevresindeki erkeklerin ilgisinden rahatsız olan, gerçek bir aşkın bekleyişi ve arayışı içinde olan birisidir. Böyle derin bir karakterin sahibi bulunan Meryem, erkeklerin dikkatini çekecek bir güzelliğe sahip olduğu için de başta Hamza olmak üzere teyzesinin oğlu Halit, ünlü heykeltıraş Franklen, Bizans elçisi Marküs ve bütün Hayre erkeklerinin göz hapsindedir. Ancak Meryem, büyük bir servete ve şöhrete sahip olmasına rağmen bu gelip geçici aşklara kendisini kapatmıştır. Çünkü Meryem gerçek bir aşkın arayışı içerisindedir ve kendisi bu sahte aşklara yelken açmak istememektedir. Bu yüzden de yalnızlığı arkadaş edinmiştir. Böylece o, beğenmeyip sorguladığı toplumdaki soyutlamıştır kendisini. Kendisini çok seven hükümdar Üçüncü Menzer'den bile uzak durmaya çalışmaktadır. Çevresiyle kendisi arasında mesafe koyan Meryem, bununla birlikte mensubu bulunduğu muhit tarafından takdir edilen, beğenilen ve saygı duyulan biridir. Bu kadar çok sevildiği için dönemin hükümdarı Menzer, onu Bizans elçisi Marküs'e vermemek için Hamza'yla evlendirir. Ancak bu evlilik sadece kâğıt üzerindedir. Bu evlilik bile Meryem'in Hamza'ya karşı bir şey hissetmesini sağlamaz. Yine bu evlilikle beraber Meryem'in Hayre erkeklerinin ilgisinden kurtulduğuna şahit oluruz ve Meryem, bu durumdan son derece memnundur. Romanda Meryem'in hayatındaki dönüm noktası Yusuf'la karşılaşmasıyla başlar. Yusuf'u ilk gördüğü anda âşık olan Meryem, o andan beri sağduyusunu kaybeder. Eskiden makul ve mantıklı davranan Meryem'in artık ahlâk kurallarını hiçe sayarak Yusuf'a gittiğini görüyoruz. Yine hareketlerine dikkat etmediği için Yusuf'un onu ikaz ettiğini öğreniyoruz. Yazar/anlatıcıya göre bunu ona yaptıran tek şey, Yusuf'a hissettiği güçlü aşktır. Bu bağlamda Meryem'in hayatını, Yusuf'tan önce ve Yusuf'tan sonra olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Yusuf'tan önceki Meryem, bir arayış içinde bulunan ve aradığını bulamamanın mutsuzluğunu yaşayan biri iken Yusuf'la tanıştıktan sonra ise kalbindeki aşkı ortaya çıkaran ve bu aşkla birlikte değişen ve olgunlaşan biri olur.

Gamze'yi (Aşk Budur) bize yazar/anlatıcı anlatır. Romanda Gamze, doğduğu günden beri Zeyyad'ın yanında çalışan cariyelerden biridir. Annesi ve babası da Zeyyad'ın yanında çalışan Gamze, "hislerinde ve hareketlerinde, kendi aleyhine bile olan doğruluğu tercih eden ciddiyetiyle temayüz etmiş zarif ve hoş"(AB:12) bir kızdır. Dürüst ve ağırbaşlı tavırlarıyla romanın başkahramanı Meryem'in sevgisini kazanmış ve onun dert ortağı olmuştur.

Romanda Meryem'i herkesten iyi tanıyan Gamze'yle ilgili pek bir bilgi yoktur. Bununla birlikte romanın sonuna kadar karakterini muhafaza ettiğini gösteren birkaç olay cereyan eder. Bizans elçisi Marküs şerefine bir ziyafet verilir. O gece gerek Marküs'ün gerekse Hayre erkeklerinin ilgisinden bunalan Meryem'in imdadına Gamze yetişir. Saraydaki hademelerle konuşan Gamze, bahçeye çıkan köprünün kapısını açtırır. Gamze'nin yardımıyla bahçeye çıkar. Gamze de ziyafette kalıp durumu idare eder.

Bu satırlarda Gamze'nin anlayışlı, yardımsever, fedakâr ve durumu idare edebilen kişiliği ortaya çıkar. Ayrıca Meryem'le olan dostluk ilişkilerini de görürüz.

Gamze'nin Meryem'le ilişkilerinin yakınlık derecesini de Hamza'nın sözlerinden öğreniriz. Hükümdarın buyruğu ile Meryem ile Hamza evlendirilir. Baba konağından Hamza'nın evine gelen Meryem acı çekmektedir. Hamza, bunu bildiğinden ve en önemlisi Meryem yabancılık çekmesin diye Gamze'yi kendi evine getirir. Gamze'nin dert ortaklığı burada da devam eder. Hamza, Firavun'un tedavisi için Mısır'a gider. Onun Mısır'a gitmesinden kendisini sorumlu tutan Meryem, bu sıkıntısını Gamze'yle paylaşır. Gamze, onu haklı bulmakla birlikte "insanî hislerinin meftunu" Ayverdi(1938, s.66) olduğu Meryem'i oyalamak için süt babasına gitmeyi teklif eder. Meryem'in kabul etmesiyle beraber önce Zeyyad'ın evine giderler.

Gamze'nin Meryem'in bu sağduyusuna ve insanlığına meftun olması ve onun düşüncelerine hak vermesi, Gamze'nin insanî yönü güçlü biri olduğunu gösterir.

Gamze'nin insanî yönünü ve Meryem'le ilişkilerini gösteren bir bölüm de Ümmül Bedr ile Sude'nin Meryem'e misafir geldikleri gün yaşanır: Meryem, Ebüşşettar aşiretinin reisi Yusuf'a âşık olmuştur. İdeal bir erkek olan Yusuf'u gördükten sonra Gamze, Meryem'i anlamakta hatta Meryem için üzülmemektedir. Çünkü Meryem, Yusuf'a hissettiği aşk nedeniyle büyük bir acı çekmektedir. Gamze, büyük bir sevgi ile bağlı olduğu Meryem'i bu ıstırabında da yalnız bırakmaz. Ümmül Bedr ile Sude'nin misafir olarak geldikleri gün Meryem dalgındır. Bu sebeple Meryem, misafirleriyle pek ilgilenemez. Durumun farkında olan Gamze, Meryem'in neşesizliğini örtbas etmek için misafirlerle ilgilenir.

Görüldüğü üzere Gamze, romanda silik bir karakter olmasına rağmen kurtarıcı pozisyonda yer almaktadır. Hassas, dürüst ve fedakâr kişiliğiyle her daim Meryem'in yanında yer almakta ve onu kötü vaziyetlerden kurtarmaktadır.

Son olarak Gamze, Hamza'yla Meryem hakkında yaptığı diyalogla karşımıza çıkar. Yusuf'un gideceğini sezen Meryem, zayıf düşüp hastalanmıştır. Yusuf'a aşkından dolayı Meryem'in ızdırap çektiğini anlayan Hamza, bunu teyit etmek için Gamze'nin odasına gider. İleri görüşlü olan Gamze, Hamza'yı görünce onun konuşmak istediği konuyu anlar. Hamza, Meryem'in hasta olup olmadığını sorar. Gamze, hayır cevabını verir. Bunun üzerine Hamza, Gamze'ye Meryem'in hasta olduğunu hatta bunu Gamze'nin de bildiğini ancak kendisinin de hasta olduğunu, Meryem'in yakını olduğu için Gamze'den istifade etmek istediğini ve Gamze'nin ona açık açık her şeyi söylemesini istediğini belirtir. Ayverdi(1938, ss.264-266). Ancak Gamze ne söyleyeceğini bilmediğinden susmayı tercih eder. Hamza'nın bütün ısrarlarına rağmen Gamze konuşmaz. Gamze'yi konuşturamayacağını anlayan Hamza, Yusuf'a sormaya karar verir. Bunun üzerine Gamze, Hamza'ya engel olmaya çalışır ama Hamza onu dinlemez.

Romanın bundan sonraki bölümlerinde Gamze'yle ilgili bir pasaja yer verilmez. Görüldüğü üzere Gamze'nin eğitimi, ailesi veya sevdiği bir insan olup olmadığına dair bir bilgi verilmez. Biz, sadece onun Meryem'le ilişkilerine baktığımızda Meryem'e gönülden bağlı olduğunu, Meryem'in de onun dürüst ve ağırbaşlı kişiliğini sevdiğini biliyoruz. Bununla birlikte Meryem'in her şeyini bilen Gamze'nin son derece ketum biri olduğunu da söyleyebiliriz. Ayrıca Meryem'in ziyafet gecesi sıkıldığını anlaması ve Yusuf'a aşkını fark etmesi de güçlü bir gözlemci olduğunu gösterir.

Tebessüm (Aşk Budur) Hâkim/ilahi bakış açısıyla kahramanların tanıtıldığı romanda Tebessüm'le ilgili sadece bir bölüme yer verilmiştir. Bizans elçisi Marküs şerefine verilen ziyafete gelen Hamza ile Meryem'e eşlik eden bu cariyenin ismiyle müsemma bir kız olduğunu Meryem vasıtasıyla öğreniyoruz. Ayrıca Meryem'in dikkatlerinden oldukça güzel olan Tebessüm'ün ağırbaşlı biri olduğu da bildirilir. Bunun dışında Tebessüm'le ilgili hiçbir malumata yer verilmemiştir.

Selime (Aşk Budur) Sarayın en güzel cariyesi Selime'yle ilgili romanda pek bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece yazar/anlatıcı tarafından hükümdarın en beğendiği cariyenin son derece güzel olduğu anlatılır. Raksta da oldukça başarılı olan Selime, romanda Bizans elçisi Marküs'e hediye edilir.

Aliye (Batmayan Gün) karakterinin kurgu boyunca kişiliği, eğitimi, çevresiyle ilişkisi, çevresindeki erkeklere karşı davranışları, erkeklerin –bilhassa büyükbabası İrfan Paşa ve Prof. Dr. Kerim Bey-onun üzerindeki etkisi ve erkekler tarafından algılanışı buradan yola çıkarak Aliye'nin bekâr bir kadın olarak sürdürdüğü yaşam şekli, hâkim/ilahi bakış açısıyla okuyucuya sunulmaktadır.

Romanın başkahramanı Aliye, uzun yıllar görev yaptığı diplomaside altmış yaşında emekli olan “mûnis ve uslu bir çocuk mizâcına mâlik” Ayverdi(2012, s.11) Sezâî Nur Bey ile eşinin vazifesi hasebiyle Avrupa'nın muhtelif şehirlerinde yaşayıp kendisini oranın alafranga yaşam tarzına kaptıran ve İstanbul'dan, maziden nefret eden Fikriye Hanım'ın kızıdır. Yirmi dört yaşına kadar Avrupa'nın değişik şehirlerinde ilim dünyasının ünlü isimlerinden eğitim alan Aliye'ye babası tarafından disiplinli bir hayat içerisinde “sistemli ve müspet bir zihnî terbiye” Ayverdi(2012, s.17) verilmiştir. Ancak ne bugüne kadar kızına alâka ve şefkât göstermeyen Fikriye Hanım ne de her geçen gün kızına sevgisi artan Sezâî Nur Bey, Aliye'nin ruh hayatına bir şekil verebilmişlerdir. Babasının basit ve sade ruhunu, annesinin “sahte ve boş hislerini atlayarak, büyük babasının mizâcının, duygu ve kabiliyetlerinin mîrasçısı” Ayverdi(2012, s.11) olan Aliye'nin bu yaşam tarzı babasının emekli olup İstanbul'a gelmesi ve burada İrfan Paşa'nın olgun şahsiyetiyle tanışmasına kadar devam eder.

Romanda Aliye'nin Avrupa'da neler yaptığı ya da nasıl bir hayatı olduğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca ilim dünyasının tanınmış kişilerinden eğitim aldığını biliyoruz. Yine annesi Fikriye Hanım'ın anlatımlarından onun doğuştan farklı bir yaratılışa sahip olduğunu ve karakter olarak İrfan Paşa'nın kopyası olduğunu öğreniyoruz. Öyle ki Fikriye Hanım, Aliye'nin İrfan Paşa'nın hem fiziksel hem de ruhsal olarak birebir benzeri olması dolayısıyla kızını sevmemektedir.

“Esâsen kızını da sevmemesine başlıca sebep İrfan Paşa'nın rûhî ve maddî varlığının benzeri olması, mütefekkir başı, formaliteyi mühimsemeyen karakteri idi.” Ayverdi(2012, s.42).

Buradan yola çıkarak Aliye'nin İrfan Paşa'nın maddi ve manevi mirasçısı olduğunu, sürekli düşünen ve formaliteleri mühimsemeyen bir karaktere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Aliye, altı ay boyunca İstanbul'da, İrfan Paşa'nın köşkünde, bir taraftan çocukluğundan beri hasretini çektiği Boğaziçi'nin keyfini sürerken öte taraftan İrfan Paşa'nın kütüphanesinden ve İrfan Paşa'nın hayat felsefesini yansıtan notlarından faydalanmaktadır. Aliye, vaktini büyükbabasının notlarını okuyarak ve İrfan Paşa'yı beynelmilel bir şöhrete kavuşturan “Secde Eden Kadın”, “Tefekkür”, “Aşk ve Bakış”, “Ders Çalışan Mektepli”, “O ve Ben”, “Fırtına” gibi tablolarını seyrederek geçirir. Bütün bunlar, Aliye'de bir değişime vesile olur. Aliye'nin geçirmekte olduğu bu ruh inkılabını, başta babası olmak üzere çevresi de fark eder. Eskiden annesinin ihmeline ya da hayatın zorlu koşullarına çok üzülen Aliye'de artık bir kayıtsızlık söz konusudur. Aliye'deki bu değişim, Sezâî Bey'in dikkatlerinden şu sözlerle ortaya konulur:

“Annesinin ihmâli, eskiden Aliye'yi çok üzerdi. Fakat Sezâî Bey'in, kızının yüzünü teftiş eden gözleri, artık bu çehrede küçük hislerin tutunamadığını, iptidâî duyguların yer bulamadığını görüyordu.

İstanbul'a yerleştiklerinden beri onda, hayâtın menfî, çetin, nâhoş yüzünü ve zorluklarını mühimsemeyen bir kayıtsızlık yâhut da tabîlik başlamıştı.” Ayverdi(2012, ss.13-14).

Aliye'nin büyükbabasının notlarını okuyarak almış olduğu manevi eğitim, ona yeni bir dünyanın kapılarını aralamıştır. Böylece Aliye'de olumsuz hadiselerle karşı bir nevi korkusuzluk hâkim olmuştur. Onun bu yöndeki değişimini, İrfan Paşa'nın kütüphanesinde baba-kız arasında gerçekleşen diyalogda da görebiliriz. Böylece hem Aliye'nin babasıyla olan ilişkisini hem de Aliye'nin son zamanlardaki değişimini ortaya koyabiliriz: Aliye, büyükbabasının tablolarına bakmak ister. Tablolarda büyükbabasının ruhunun varlığının izlerini gören Aliye, “Secde Eden Kadın” portresinin önüne geldiğinde babasına şunları söyler:

“-Ben pek küçükken bu levhanın karşısına geçer: “Ah şu kadın başını yerden bir kaldırsa...” derdim. Halbuki şimdi, “Ne mesut kadın, başı secdeden bir an bile kalkmıyor...” diyorum.” Ayverdi(2012, s.16).

İktibas edilen metin, Aliye'nin geçirdiği ruh inkılabını göstermesi açısından önemlidir. Aliye, Tanrı'nın varlığına karşı varlıkların yokluklarını ilan ettiği bu tabloyu gördükçe secde etmenin, büyükbabasının bahsettiği o dünyaya ayak basmak olduğunu idrak etmektedir.

Sezâî Bey, kızına secde etmekle insanın mutlu mu olacağını sorması üzerine Aliye, orasını bilemeyeceğini, yalnız kendini yaratanı bilmek ve onun azameti karşısında yokluğunu görmekteki zevkin, gücü kendinde zanneden kimselerin cehaletine tercih olunacağını söyler. Maddenin üstünde bir kuvvet olduğunu bilen Aliye, secde eden Allah'ı aramakta ve onu görmek istemektedir. Ancak bunu nasıl yapacağını bilememektedir. Çünkü ne annesi ne de babası ona manevi bir eğitim vermişlerdir. Disiplinli bir hayat içerisinde müspet bir terbiye gören Aliye, ailesinin bu eksiklikleri yüzünden bilginin sathında kalmıştır. Bu bilgilerle belki hayatta bir mevki sahibi olabilecektir; ancak tam bir insan olamayacaktır. Ruhunun bu çürük simasını ise İstanbul'a gelip de büyükbabasının varlığını yansıtan notlarıyla, tablolarıyla karşılaşınca anlar ve kâinatı büyükbabasının ona açtığı pencereden izlemek ister. Ancak Aliye, İrfan Paşa'nın anlattıklarını layıkıyla anlayamamaktadır çünkü büyükbabasının sözleri, kolay anlaşılmaz. Aliye, kendisine yardımcı olması için babasına İrfan Paşa'nın yazdıklarını okur:

“Dünyâda her şey güzeldir. Çirkinlik yoktur. Mâdemki her şey bir sebep ve maksat uğrunda, aynı kuvvet tarafından yaratılmıştır, o halde bu büyük kuvvetin fenâ ve çirkin bir şey îcat etmesi imkânsızdır.

Fenâlık ve çirkinlik denen şey, güzellik ve iyiliğin bir derecesinden ibârettir.”
Ayverdi(2012, ss.17-18).

Aliye, okuduklarını gündelik hayatına nasıl uygulayacağını bilememektedir. İnsanların yaptıkları fenalıklara nasıl iyilik denilebildiğini, kokmuş bir leşin güzellikle nasıl bir alâkasının olabileceğini, büyükbabasının bu fikrinin çirkinliği ve fenalığı nasıl kökünden kesip atabileceğini merak eden Aliye, babasından bunları kendisine anlatmasını ister. Yine İrfan Paşa, insanların başına gelen musibetlerin kendi yaptıklarının sonucu olduğunu ve insanın kendi varlığının en geniş hazine olduğunu söylerken ne anlatmak istemiştir. Bu ve bunun gibi nice sözler, Aliye'nin bocalamasına ve bir muammanın ortasında kalmasına neden olur. Örümcek ağına düşmüş bir böcek gibi Aliye de büyükbabasının sözlerinin işaret ettiği anlamlara biraz daha sarılmakta ve bağlanmaktadır. Aliye, büyükbabasının ondaki etkisini de şu sözlerle ifade eder:

“Büyük babamın notları, diyalogları eski Aliye'nin düşüncelerini şaşırttı. Bu şaşkınlıktan kurtulmak için o dünya görüşünü yaşanan bir inanç hâlinde hayâtımın

içine karıştırarak bir İrfan Paşa bulmak gerek. Ancak o zaman vicdânî istikrâra kavuşur, mesut olurum.” Ayverdi(2012, ss.18-19).

Görüldüğü gibi Aliye, büyükbabasından öğrendiği bilgileri, günlük hayatına nasıl tatbik edeceğini bilememektedir. Bunun için de sık sık İrfan Paşa gibi birine ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Aliye, ancak o zaman saadete erebilecektir. Bu da bize, Aliye'nin yakın zamanda böyle biriyle karşılaşacağını ipuçlarını verir.

Aliye konuşmanın devamında aklî bilgilerin İrfan Paşa'nın anlattıklarını anlamlandırmada yetersiz kaldığını, maddî bilgileri küçümsemediğini, ancak artık manevi bilgilere ihtiyacı olduğunu, maddeden ibaret olmayan bu hayatta böyle insanların yarım insan olarak kaldıklarını ve kendisinin bu eksikliği duyup tamamlamak istediğini anlatır. Ardından babasına, büyükbabasını anlatmasını ve böylelikle onları birbirlerine yakınlaştırmasını ister. Sezâî Bey, İrfan Paşa'nın fiziksel özelliklerinden bahsedince Aliye, babasından bundan daha fazla bilgi öğrenemeyeceğini kabullenir. Bunun üzerine Aliye, “Tefekkür” isimli tablonun önüne gelir ve büyükbabasının notlarından “Tefekkür”le ilgili yazılmış kısımları okur. Aliye'nin kişiliğini şekillendirmede etkili olduğu için İrfan Paşa'nın notlarının bir kısmını olduğu gibi aktarıyoruz:

“Tefekkür, benim güzel arkadaşım, sen beni bırakma, ben sensiz olamam! İrfan kendini bildi bileli tefekkürdedir. Neyi fakat? Kendi hiçliğini ve bütün eşyâda, bütün yaratılmışlarda gördüğü ilâhî şuur, azamet, saltanat ve hikmeti!

Her bir zerre ile kendini gösteren bu azametten habersiz olan insan kalabalıklarının biçâreliğini...

Bir an, kendinin rabbânî kudrete karşı yokluğunu bilerek yaşamamanın, beşeriyet kirleriyle yıllarca yaşamaktan daha âlâ ve daha faydalı olduğunu...

Maamâfih tefekküre nihâyet mi olur?..” Ayverdi(2012, s.23).

Kendini bildi bileli tefekkürde olan İrfan Paşa, notlarında bu konuyu biraz daha aydınlatır. İrfan Paşa'ya göre âdemoğlu niçin ya da kim tarafından yaratıldığını ve sonunda nereye döneceğini düşünmelidir. Bunun için Tanrı, niçin yaratıldığını düşünsün diye akıl vermiş, her varlıkta onu görsün diye göz vermiş ve her seste onu duyması için kulak vermiş. Yine İrfan Paşa'ya göre kâinatta her şey O'dur. Onu göremeyen insandır. İnsanların Tanrı'yı göremeyişi, manevi körlüklerindedir. “Fakat tefekkür aşksız olmaz; aşkı olan da hakîkatten uzak kalmaz. İnsan aşkla öyle

bir hâle gelir ki, çok defa kendi söyler, kendinden kendi öğrenir.” Ayverdi(2012, s.24).

Yaratılış nazariyesinin anlatıldığı bu bölümde İrfan Paşa, aslında Allah’ın aşk-ı zafî nedeniyle kendini görmek ve göstermek üzerine âlemi ve âlemin en değerli varlığı olan insanı yarattığını, insanın kendi varlığını ortadan kaldırdığı zaman kâinatta aşktan başka bir şey olmadığını görebileceğini anlatır. Gene İrfan Paşa, notlarında birlik âlemine salt aşkla ulaşılabileceğini, aklın bunu anlamada yetersiz kalacağını, dünyada tam marifetin aşkı bilmek olduğunu, can çekişmenin aşksız kalmak olduğunu ve aşktan habersiz kimselerin hakikate asla ulaşamayacaklarını belirtir. İrfan Paşa’ya göre ruhun kemâle erebilmesi için en değerli köprüdür aşk. Bilindiği gibi tasavvufî düşüncede kâinatta insan olabilmenin ve insan kalabilmenin ilk şartıdır aşk. İrfan Paşa da defterinde bunu anlatmaktadır.

İrfan Paşa’nın notlarını okuyan Aliye, büyükbabasının “Tefekkür” tablosunu ne amaçla yaptığını anlar. Ancak Aliye’nin anlayabildiklerinin yanında anlayamadıkları daha fazladır. Aliye bu düşünceler içerisindeyken Sezâî Bey’in okunanlara dikkat etmemesi ve kızına kalkmalarını gerektiğini hatırlatması Aliye’ye acı verir. Aliye, babasını sevmekle birlikte karşısında hakiki bir muhataba ihtiyaç duymaktadır.

Aliye aynı gün babasına hayattaki en büyük kıymetin ne olduğunu sorar. Babasından “sen” cevabını alan Aliye şaşırarak bir insan üzerine hayatın gayesinin kurulamayacağını, insanın kendisine ebedi yoldaş olabilecek bir gayesinin bulunması gerektiğini, kendisinin de bunun için rastgele bir gayeye el uzatmadığını, kendisinin her nefesinde bir bekleyiş olduğunu ve kaybetme ihtimali olmayan bir gayeyi aradığını anlatır. Ayverdi(2012, s.26).

Baba-kız konuşurlarken anne Fikriye Hanım içeri girer. Kızının hislerini ve düşüncelerini önemsemeyen anne, onlara köşkte oturacak başka yer mi kalmadığını sorar. Kızının zevklerine ve duygularına iştirak edemese de anlayışla yaklaşan baba, Fikriye Hanım’ın küçümsemelerine tahammül edemez. Sezâî Bey, kendilerinin burada kütüphanedeki güzellikleri bulup çıkardıklarını söyleyip Fikriye Hanım’ın hiç bu güzelliklerden istifade edip etmediğini sorar. Fikriye Hanım, hayatın onu çağırdığını, yaşamak istediğini ve Aliye’nin doğduğu günden beri kimseye benzemeyen biri olduğunu ve onun bu en güzel yaşında bu hâlini anlamadığını söyleyip sofraya iner.

Aliye anlaşılacağı üzere bir arayış içerisindedir. Kendisine bu konuda yol gösteren büyükbabasının dışında ona yardımcı olan kimse yoktur. İrfan Paşa'nın defterinde yazılanları da tam olarak anlamayan Aliye, bilmediği bir ummanda yol almaya çalışmaktadır. Sezâî Bey, sıhhati ve rahatıyla meşgul olmak dışında kızına yardımcı olamazken anne Fikriye Hanım, kızının düşüncelerini battal kafalılık olarak yorumlamakta ve kızını küçümsemektedir.

Aliye eğitimini tamamlamak için kısa bir zaman sonra Almanya'ya, Berlin'e gidecektir. Aliye'nin en yakın arkadaşı Selma ve yeğenleri, Almanya'ya gitmeden önce çaya geleceklerdir. Bir eğlence tiryakisi olan Fikriye Hanım tarafından bu "vedâ çayı" Ayverdi(2012,s.28) akşam yemeğine dönüştürülür. Hazırlıklar için o gün Fikriye Hanım, Sezâî Bey ile birlikte İstanbul'a iner. Köşkte yalnız kalan Aliye, Boğaz'a nazır bahçede büyükbabasının notlarını okumak ister. Bu sırada yanına bahçıvanları Rüstem Ağa gelir. Rüstem Ağa, Aliye'nin büyükbabasına benzerliğine değinirken İrfan Paşa'nın kişiliğini aydınlatan hikâyeler anlatır. Rüstem Ağa'nın gitmesiyle Aliye içeri girer.

İrfan Paşa'yı kendisine örnek alan Aliye, salt akılla veya ilimle yeni tanıdığı bu âleme giremeyeceğini bilmektedir. En büyük endişesi, büyük arzu duyduğu bu âlemin manasını hiçbir zaman kavrayamamaktır. Büyükbabasının kitaplarının delaletiyle de bu yeni âleme ayak basamayacağını farkında olan Aliye, hayatı gerçek manası ile anlayan, dünyevî zaafardan, ihtiraslardan kurtulmuş bir İrfan Paşa'ya ihtiyaç duymaktadır. İrfan Paşa gibi birini bulursa Aliye onun dünya görüşünü, yaşanan bir inanç sistemi hâline getirip hayatının içine karıştırabilecek, büyükbabasının bahsettiği o âlemi yakından tanıyabilecektir. Bu arayışla etrafına bakan Aliye, ister istemez yıllardır önünde dirsek çürüttüğü hocalarını ve aldığı eğitimi değerlendirmek mecburiyetinde kalır. Ona göre hocalarının bilgileri, aklın sınırlarını aşmadığı için İrfan Paşa'nın o engin bilgisinin yanında çok basit ve ucuzdur. Aliye'nin madde boyutunda talebesi olduğu hocalarının bilgileri, aklın sınırlarını aşmamakta ve insanoğlunun gerçek özgürlüğünü sağlayamamaktadır. Aliye, kendisini bu bilgiye götürecek kişiyi tanımak ister. Çünkü o, kendini bildi bileli "maddenin dar çemberi içine kısılp kalacak basitlikte yaratılmamıştı. Belki bu yüzden, ona bir hudutsuzluk, bir vüs'at lâzımdı. Aliye'nin aç ve teşne rûhunu yalnız madde doyuramazdı, zîra rûhunu dokuyan terki binde, süflî ve unsurî heyecanlara çok az yer verilmişti. O İrfan Paşa'nın rûhunun vârisi idi." Ayverdi(2012, s.35). Aliye,

kendisini saadete ulaştıracak kişiye bulamadıkça İrfan Paşa'nın yazdıklarına sığırır. İrfan Paşa, "M.C.R" sembolü bulunan mavi kaplı defterde, ruhun vücut vasıtasıyla ya temizlenerek beşeriyetin üstüne çıktığını ya da hayvanî nefsi yüzünden kirlenip aslına ulaşamadığından bahseder. Başka bir konuya geçen İrfan Paşa, mananın önünde maddenin aciz kaldığını, Büyük Akl'ın iradesi olmadan mananın amacına muktedir olamayacağını, bütün varlıkların Tanrı'nın görünmesinden başka bir şey olmadığını ve bu birliği görebilmek için aşkı elde etmek gerektiğini anlatır. Ayverdi(2012, ss.36-37-38).

Daha öncede tefekkürün aşksız olamayacağını söyleyen İrfan Paşa'nın şimdi bu notlarında da birlik âlemin aşksız görülemeyeceğini ifade etmesi, Aliye'yi aşka biraz daha yaklaştırır. Bu şekilde duygu ve düşünceleri eğitilerek Aliye'nin olgunlaşmasını hedefleyen anlatıcı/yazar amacına ulaşır; Aliye'de gözle görülür bir his inkılabı yaşanır. Büyükbabasının yaşam felsefesiyle tanıştığı günden beri ruhsal bir dinginlik yaşayan Aliye'nin kişilere ve hadiselere bakışı da değişir. Bu bağlamda davet günü Aliye'nin kişilere yaklaşımını ele alabiliriz:

Davetin verildiği gün Fikriye Hanım'ın dostları, vaktinden önce gelirler. Misafirlerden Perihan Hanım'ın Aliye'yi sorması üzerine Fikriye Hanım, kızını aramaya gider. Bu arada yakın arkadaşı Nevzat Hanım'a kızını çekiştirir. Kızının battal kafasından bıkan Fikriye Hanım, Nevzat Hanım'a, kırk yılda bir eğlenceye kalktığını, kızının da bu eğlenceyi burnundan getirdiğini, şu anda kızının ya İrfan Paşa'nın odasında kitap okuduğunu ya da dağlarda gezdiğini, bir tek Selma'yı bellediğini, ondan başkasına kulak asmadığını anlatır. Nevzat Hanım, arkadaşına yanlış davrandığını ve Aliye'yi evlendirmesi gerektiğini söyler. Fikriye Hanım, bugüne kadar pek çok zengin ve prenslerin Aliye'yi istediğini ama ne babasının ne de kızının buna razı olduğunu bildirir. Buradan anlıyoruz ki Aliye'nin en yakın arkadaşı Selma'dır. Onun dışında da kimseyle arkadaşlık yapmayı tercih etmemektedir. Ayrıca annesinin anlatımlarından Aliye'yi varlıklı birçok kimsenin istediğini ancak Aliye'nin buna razı olmadığını görüyoruz. Bu da bize Aliye'nin zenginlik gibi maddî kıymetlere pek değer vermediğini ve Aliye'nin gerçek aşkın peşinde olduğunu gösterir.

Görünüşte Aliye için gelmiş olan misafirler, Fikriye Hanım'ın Aliye'yi aramasını fırsat bilerek dedikodusunu yaparlar. Aliye, istemeden annesi hakkında söylenenlere kulak misafiri olur. Fikriye Hanım içeri girip dostlarının onu

sorduğunu ve Aliye'nin bu hareketleriyle kendisini arkadaşlarına rezil ettiğini söyler. Aliye, onların dost görülecek kimseler olmadığını, dost denilen insanların dostlarıyla alay etmeyeceklerini, böyle insanların “rûhî şahsiyeti kıvam bulmamış kimseler” Ayverdi(2012, s.45) olduklarını ve bu insanların methettikleri kişileri bir anda paçavra gibi yere fırlatabileceklerini belirtir. Aliye, annesine doğrudan söylenenleri nakletmez ancak konuşulanların pek iyi şeyler olmadığını da hissettirir. Fikriye Hanım, çok öfkelenirse de aşağıya misafirlerin karşısına hiçbir şey olmamış gibi gülümseyerek çıkar. Hakiki simasını büyük bir maharetle gizlediğini gören Aliye, annesine şaşırıktan kendisini alamaz. Annesinin bu durumunu gören Aliye, İrfan Paşa'nın “İnsanın çektiği elem ve gönül darlığı, dünyaya olan iltifat ve bağlılığı nisbetiyle artar.” Ayverdi(2012, s.47) sözünü hatırlar. İşte annesinin şu anki hâli de bundan ibarettir. Aliye, böyle ikiyüzlü insanlarla birlikte olmak istememekte ve bu insanların eğlence uğruna yaptıkları iğrençliklerden tiksinimektedir. Aliye, dedikoduyla beslenen bu insanlardan uzak durmakta ve bu nedenle de yalnızca Selma ile yakınlık kurmaktadır. Yazar/anlatıcı, burada Aliye ile Selma'nın karakterlerini tanıtır. Dört beş yaşından beri dostlukları devam eden Selma ile Aliye, farklı karakterlerin sahipleridirler. Selma, hayatta çok sık rastlanılan sade ve dümdüz bir insanken Aliye, hayatın muammasını çözmek için yorulmaz bir enerjiye sahiptir. Ancak ikisinin de insanî hislerinin kuvvetli ve estetik duygularının zengin olması bunun yanı sıra kültürlü, zeki ve zarif olmaları var olan dostluklarını devam ettirmiştir.

Aliye'nin estetik duygularının zenginliğini, kültürlülüğünü dans hakkındaki fikirlerinden ve fasıl anındaki ruh hâlinden de çıkarabiliriz: Ziyafete köşk komşuları olan Ulviye Hanım'la birlikte Doktor Cevat ile Doktor Hüsnü de gelmişlerdir. Aliye ile Selma, yemekten sonra bahçeye çınarın altına giderken Doktor Hüsnü ile Doktor Cevat onlara eşlik eder. Sohbet esnasında Aliye, Cevat'a danstan pek hoşlanmadığını ve tabî zevkleri tercih ettiğini söyler. Dans denilen hareketlerin insanların cinsî taşkınlıklarının bir nevi toplum tarafından disipline edilmiş bir şekli olduğunu düşünen Cevat'ın aksine Aliye, dansın estetik bir ihtiyaçtan doğduğunu, misal olarak zeybeğin dans türünün hangi amaçla ortaya çıktığını gösterdiğini ve bu şekilde Mevlevî semalarının teşekkül ettiğine inanır. Cevat, şimdiki dansların farklı bir amaçla yapıldığını savunur. Doktor Hüsnü, Cevat'ı ikaz edip Aliye'den özür diler. Aliye, Hüsnü'nün araya girmesinden hoşnut olmaz ve Cevat'la aynı fikirleri

paylaştığını dile getirir. Aynı konu hakkında konuşulması üzerine Doktor Hüsnü, bir kez daha Cevat'ı uyarır. Cevat, Aliye'ye samimiyetin toplumda bir kusur olarak algılandığını söyler. Aliye, samimiyetin hayranı olduğunu ve onun takdir edilmediği zamanlarda bile bir meziyet olarak kabul edildiğini anlatır.

Biz, burada Aliye'nin ciddi ve olgun bir ruha sahip olmasının yanında samimi biri olduğunu ve kendisi gibi samimi insanlara yakınlık duyduğunu söyleyebiliriz. Cevat'a yakın davranmasının nedeni, samimi bir insan olduğunu düşünmesidir. Diğer bir sebep, Cevat'la sohbetleri esnasında Aliye, Cevat'ın tıpkı kendisi gibi olgunlaşmaya kabiliyetli biri olduğunu görmüştür ancak Aliye'nin aradığı kişi Cevat değildir.

O gece bir grup davetlinin isteği üzerine caz susturulup fasıl çalınır. Selma tamburunu alıp fasıla girer. Saz eşliğinde çalınan faslı dinleyen Aliye, gerek Fikriye Hanım'ın Batı'ya özenen yaşam tarzı nedeniyle gerekse Avrupa'da yaşayıp kendi kültüründen uzak kalmasından dolayı Türk kültür ve müziğini yeterince tanımamaktadır. Kendi kültürüne bu kadar yabancı olmasından ötürü utanan Aliye, keşfettiği Türk müziğinin etkisiyle kendisinden geçer. Daha sonra Selma'dan Erzurum türküsünü öğrenen Aliye, romanın ilerleyen bölümlerinde bu parçayı piyano eşliğinde çalıp söyleyecektir. Bu bize Aliye'nin yeniliklere açık olduğunu ve Erzurum türküsünü Batı'ya ait bir enstrümanla çalarak sentez etme kabiliyetinin bulunduğunu gösterir.

Davetten sonra Selma, on gün boyunca Aliye'nin yanında kalır. Aliye, Selma ile birlikte bir taraftan hazırlıklarını tamamlarken diğer taraftan da Selma'ya birlikte ya kırlarda dolaşırlar ya da korunun meşeliğinde çay içerler. Bu ikiliye Doktor Cevat ile Doktor Hüsnü de eşlik eder. Doktor Cevat ile Aliye felsefi konularda konuşurken Doktor Hüsnü, onlardan uzak Selma ile vakit geçirir. Yazar/anlatıcı burada Doktor Hüsnü'nün Aliye hakkındaki düşüncelerine yer vererek Aliye'nin kişiliği hakkında bilgi verir:

“Aliye'nin ağırbaşlı sözleri yanında Selma'nın daldan dala gezen hafif mevzûları, ona câzip ve avunulabilecek bir kıymette görünüyordu. Aliye'nin kasırgalı rûhu yanında, Selma ne kadar sâkin ve mûtedildi. Doktor Hüsnü bu fırtınalı ruhtan hem korkuyor hem de kaçıyor. Zîra Aliye, onun havâî ve dâima maddî olan duyguları için asla bir muhâtap değildi.” Ayverdi(2012, s.61).

Aliye'nin olgun bir ruha sahip olması, sözlerine de davranışlarına da yansır. Bunu Doktor Hüsnü de fark etmiştir. Doktor Hüsnü, kasırgaların koptuğu bir ruha sahip olan Aliye'den korktuğu için Selma'ya sığınır ve evlenme teklifi eder. Selma, bu konuda Aliye'nin fikirlerini almak ister ve Aliye'ye mektup yazar. Aliye, Selma'ya kendi gönlüne danışmasını bildiren bir telgraf yazsa da nedenini bilmediği bir histen dolayı üzülmüştür. Bu sırada Aliye, insanların belli bir yaşa kadar doğup büyüdüklerini, eskiyip yıprandıklarını, bu süreci diğer varlıkların da yaşadığını, kendi manası ile anlaşılan kaç kişinin olduğunu, bunlardan İrfan Paşa ve Cevat gibi az da olsa insanların bulunduğunu ve kendini aramaktan hiç vazgeçilmeyeceğini düşünür. İrfan Paşa'nın kendini aramakla ilgili sözlerini hatırlar.

Büyükbabasının odasında Selma'ya cevap yazan Aliye, bir taraftan da İrfan Paşa'nın defterlerini tarih sırasına göre düzenler. Bu sırada "Beyrut vâliliğim esnâsında" Ayverdi(2012, s.63) adlı hatıralarında "K" remizli bir gençle ilgili kısımları okuyan Aliye, tıbbiyeli üniformasını taşıyan resimle aynı kişi olduğu kanaatine varır. İrfan Paşa'nın notlarını okuyarak yalnızlığını unutup mutlu olan Aliye'yi bu süreçte üzen tek şey, ruh arkadaşını bulamamaktır. Kendisine çok benzeyen Doktor Cevat'la sohbet etse de aradığı kişinin o olmadığını farkındadır.

Aliye, aynı düşünceleri paylaştığı Doktor Cevat'la felsefi sohbetlerine devam eder. Ne annesi ne babası ne de çocukluk arkadaşı Selma'yla gerçekleştiremedikleri konuşmaları, kendisi gibi olgunlaşmaya aç Doktor Cevat'la yapar. Keza bu konuşmalardan biri, iadeiziyaret için köşk komşuları Ulviye Hanımlara gittikleri gün tezahür eder. O gün Fikriye Hanım, nezaket gereği kızını da yanında götürür. Yazar/anlatıcıya göre kızının zoraki refakati, Fikriye Hanım'ı rahatsız etmektedir. Çünkü Fikriye Hanım, kızının yanında biri on yaparak konuşamayacaktır.

Bu satırlar Fikriye Hanım'ın Aliye'ye bakışını ve anne-kız ilişkisini göstermesi bakımından önemlidir. Biz, biliyoruz ki Fikriye Hanım ile Aliye farklı mizaçlara sahiptirler. Fikriye Hanım'ın çocukça davranışlarına mukabil Aliye olgun biridir. Çevresindekiler gibi gösteriş meraklısı olan, ikiyüzlü ve gününü gün eden Fikriye Hanım, kızının İrfan Paşa'nın varisi olması nedeniyle kızını her fırsatta hırpalamaktan zevk alır ve onun düşüncelerine/zevklerine değer vermez. Yürüyüşe giderken bile kızını yanında istemeyen annenin Ulviye Hanımlara Aliye'yle gitmesinin nedeni, salt adabımuâşeret gereğidir.

Ulviye Hanım'la Fikriye Hanım'ın sohbetlerine iştirak edemeyen Aliye'nin yardımına Doktor Cevat yetişir. Doktor Cevat, yukarı çıkmadan evvel Aliye'ye selam vermek ister. Aliye ile Doktor Cevat, bir süre sonra salonun önündeki geniş balkona çıkıp sohbet ederler. Bu sırada yazar/anlatıcı tarafından Aliye'nin, Doktor Cevat'a bakışı şu sözlerle ortaya konulur:

“Doktor Cevat'ın sarışın başı, saman rengine bakan gözlerinin, bilhassa söz söylerken heyecan ifâde eden kıvılcımlı hareketleri, yüzünün samîmî ifâdesiyle karışmış asabî, fakat dürüst tavırları, onun iyi bir dost, konuşulacak bir arkadaş olduğunu artık Aliye'ye öğretmişti.” Ayverdi(2012, s.67).

Aliye'nin çevresindeki erkeklere bakışını vermesi bakımından bu satırlar önemlidir. Aliye, Doktor Cevat'ın samimi ve dürüst tavırlarından onun iyi bir dost olabileceğini anlamıştır. Bu bize Aliye'nin iyi bir gözlemci olduğunu gösterir. Ayrıca Aliye için dürüstlüğün ve samimiyetin değerine bir kez daha tanık oluruz. Hiç şüphesiz ki Doktor Hüsnü'de bu meziyetleri görmediği için yakın davranmamaktadır.

O gün Aliye ile Doktor Cevat, gayb âlemi, kendini bilme ilmi ve mana hakkında sohbet ederler. Bu sohbette biz, Aliye'nin gayb âlemine inandığını öğreniyoruz. Bununla beraber Aliye, inandığı şeyi görmek istediğini dile getirir. Doktor Cevat, herkesin kendisini yaratan kuvveti tanıması gerektiğini, her hadisenin o kuvvetin isteği sonucu çıktığını söyleyip düşüncelerini Marc Orel'in sözleriyle destekler. Doktor Cevat, Marc Orel hakkında Aliye'ye kısa bir malumat verdikten sonra okuması için ona bir kitap getirmeye gider. Bu arada Doktor Hüsnü gelir. Doktor Hüsnü ile Doktor Cevat, acele hazırlanması gereken bir rapor hakkında konuşurlarken Aliye, Doktor Hüsnü'yü inceler. Aliye, Selma'nın bu adamın yakışıklılığına bakmaktan ruhunun sevimsiz çehresini göremediğini düşünür. Bu da bize, Aliye'nin dış görünüşten ziyade kişinin iç âlemine önem verdiğini gösterir. Zaten Aliye'de iç âlemiyle yaşayan ve bu âlemi bütünüyle kavramak isteyen biridir. O yüzden de Aliye, Selma'nın beğendiği böyle bir adam karşısında değil de sadece erişilmez bir varlık karşısında başını eğebilir. Aliye'deki bu beşerî olmayan hâlin farkında olan Hüsnü de Aliye'yi tetkik etmekten kendisini alamaz. Aliye, onda “ancak temiz bir vücutla el sürülen mukaddes bir kitap hissini” Ayverdi(2012, s.75) uyandırır.

Aynı gün ilk kez Profesör Kerim Bey'den konuşulur. Aliye, Cevat'ın bahsettiği bu adamı merak etse de bir türlü sormaya cesaret edemez. Aliye'nin bu tutukluluğu, bize Aliye'nin aradığı kişinin Kerim Bey olabileceğinin ilk işaretini verir. Cevat'ın profesörden kendisini öğrendiğini söylemesi de bunun bir kanıtıdır. Zîra Aliye'de kendini bilmeyi öğrenmek istemektedir. Konu kapanır ve Aliye, Marc Orel'in kitabından sözler okur. Cevat'a felsefeden maksadın manevi bilgiler olduğunu, zira felsefenin kendi içindeki zıtlıklardan sakat olduğunu anlatır. Bu konuşma Fikriye Hanım'ın gitme isteği üzerine son bulur. Ulviye Hanım, Cevat ve Hüsnü'nün uğurlamaları esnasında Fikriye Hanım'ın şımarıkça hareketleri Aliye'nin mahcup olmasına neden olur.

Aliye'nin zevk aldığı okumalar, konuşmalar dikkate alınırsa genel itibariyle ağırbaşlı ve ciddi biri olduğu görülür. Zaten Ayverdi bu romanında, olgunlaşma yolunda bir genç kızın macerasını kaleme almaktadır. Bu bağlamda Aliye'nin olgun tavırlarını, kurgu boyunca insanlarla ilişkilerinde de sık sık göreceğiz. Selma'nın geldiği gün gerçekleşen diyalogda da buna şahit oluruz: Doktor Hüsnü'nün ivedilikle evlenmek istemesi üzerine Selma, fikrini almak için akşam Aliye'nin yanına gelecektir. Akşama Selma'nın geleceğini öğrenen Aliye üzülür; çünkü mutlu bir yuvanın kadını olarak görmek istediği Selma'ya acımaktadır. Bunun nedeni, hiç şüphesiz ki Hüsnü'nün hoş karşılamadığı karakteridir.

Bu düşüncelerle büyükbabasının odasına giren Aliye, arkasından gelen Sezâî Bey'e, İrfan Paşa'nın defterlerini yanında götürmek istediğini söyler. Sezâî Bey, kızına yorulacağını söylediğinde Aliye, aksine onlarla dinleneceğini, asıl yorucu olanın dedikodu olduğunu belirtir ve büyükbabasının notlarından bir kısmını okur: İrfan Paşa'ya göre bütün yaratılmışlar, aşk için ölüp dirilmektedir. Ruhun devamı aşk iledir. Aşk, her nefes yenilenmektir. Varolan her şey aşktan dolayı vücut bulmuştur ve insan da ona karargâh olmak için yaratılmıştır. Aşka sahip olan kişi, asla ölmeyip edebilerden olur. Yine İrfan Paşa, hayatın aşkla, ölümün ise aşksız kalmakla gerçekleştiğini söyler. Aliye, İrfan Paşa'nın notlarını okuduktan sonra babasının yanına gider. Sezâî Bey'in uyuklaması ve Selma'nın sevdiği yemekleri sorup kalkması, artık Aliye'yi şaşırtmaz. Yazar/anlatıcıya göre Aliye, babasının yabancı ve uzak hislerine alışmıştır.

Aliye, babası gittikten sonra İrfan Paşa'nın "Büyüklerin sözlerinden kendim için topladığım öğütler" Ayverdi(2012, s.89) vecizelerini alıp okumaya başlar. Bu

öğütler, Aliye'nin kişiliğinin şekillenmesinde etkili olduğu için olduğu gibi buraya alıyoruz:

“Perhiz nasıl her derdin devâsı ise, kötülüklerden uzak kalmak da rûhun devâsıdır.”

“Mücrim ve cânîye kendi ayıbı yeter.”

“Cefâya katlanmak istemezsen dünyânın vefâsına bağlanma!”

“İlmin sonuna varmak imkânsız olduğundan, dâima yükselmeye çalışmak, ilmin için nihâyet zannedilen yerde durmamak lâzımdır.”

“İnsanın himmet büyüklüğü, bâr olmakta değil, yâr olmaktadır.” Ayverdi(2012, ss.89-90).

Farklı mevzularda yazılan bu vecizeleri okurken Selma gelir. Aliye, büyükbabasının notlarına o kadar dalmıştır ki Selma'nın geldiğini bile fark edememiştir. Selma'nın gelmesiyle Aliye okumaya son verir. Aliye'nin bu derece içine kapanmasına içlenen Selma, Aliye'ye biraz da hayatın dışında dolaşmasını, kendisinin hayatın vecizelerinden başka vecizelere katlanamadığını ve onun kendisine yettiğini söyler. Aliye, hayatı kendisine izah etmesini isteyince de Selma, hayatı eğlenceli bir yolculuğa benzetip onun hoş geçirilmesi gerektiğini anlatır. Aliye ise hayatta her zaman güzel şeylerin olmadığını, hayatın ölümle son bulmadığını, kendisini ölümden sonraki hayata hazırladığını ve kendisinin hayatı bilerek severek yaşadığını ifade eder. Aliye'nin hayatı sevdiğine inanmayan Selma'nın aksine Aliye, hayatı ondan ziyade sevdiğini çünkü yaşanan kötü hadiseler karşısında bile hayatla bağını koparmayacağını düşünür. Ayverdi(2012, s.90-91).

Aliye, bu konuşmanın akabinde Selma'ya bugüne kadar hiç iç âlemle ilgili sohbet etmediklerini, bu konuda birbirlerini eleştirmediklerini, isterse bundan sonra da böyle eleştirileri yapmamalarını söyleyip Selma'nın evliliğine konuyu getirir.

Aliye'nin yaşam felsefesini ortaya koyan bu satırlarda onun büyükbabasının etkisinde ne denli kaldığını görebiliyoruz. Derin ve yüksek bir ruhun sahibi olan Aliye, Selma'yla aynı dili konuşmadığının da farkındadır. Ne Selma ne de babası Sezâî Bey, Aliye'yi anlayabilecek derinlikte kişilerdir. Zaten yazar/anlatıcı, Sezâî Bey ile Selma'nın kişiliği hakkında bilgi verirken onların hayatın sathında yaşayan kimseler olduklarına değinerek bunu hissettirmiştir. Aliye'nin çevresi tarafından anlaşılmasa, arayış içinde olan Aliye'ye zemin hazırlamıştır. Bu da bize Aliye'nin

hayatında dönüm noktası olabilecek kişiyle karşılaşacağını işaretini verir. Ayrıca Aliye'nin arkadaşını kırmamak için mevzuu değiştirmesi, onun ince ve zarif kişiliğini ortaya koyar.

Aliye'nin bu yönünü(zarif, ince ve düşünceli kişiliğini) babasıyla olan ilişkisinde de görebiliriz. Baba, yakında Berlin'e gidecek olan kızının vapur biletini getirir. Aliye, babası geldiğinde piyanoda Rigoletto'dan bir parça çalmaktadır. Yazar/anlatıcıya göre Aliye, ne zaman piyona çalsa sanki hayatı parmaklarında toplanır ve rengi uçar. Aliye, babasını görür görmez koşup yanaklarından öper. Babasına Selma'dan öğrendiği Erzurum türküsünü çalıp söyler. Sezâî Bey'in ağladığını görünce telaşlanıp yanına gelir. Aliye, babasına niçin ağladığını sorar. Baba, kızına türküyü çok güzel çalıp söylediğini söyler. Esasen Sezâî Bey, kızının gittikçe yaklaşan hasretinin yüreğinde biriktirdiği elemenden dolayı ağlamıştır. Mevzuyu değiştirmek için baba, kızına gider gitmez Bornisteinlerin pansiyonuna yerleşmesini söyleyip - çocukluğunda geçirdiği kalp rahatsızlığından dolayı- kışın spor yapmasını istemez. Aliye, babasını incitmemek için kabul eder.

Aliye, hazırladığı kitapları çantaya yerleştirmek için büyükbabasının odasına gider. Genç tıbbiyelinin fotoğrafını da kendisiyle götürmek ister. Aliye kitaplar, defterler ve tablolar dışında dost olduğu, aralarında gizli bir beraberliğin olduğu tabloyu da kendisiyle götürmek ister ancak bu durumu muhitine nasıl açıklayacağını bilemediğinden almaz. Hizmetçileri Şükran'ın çaya çağırması üzerine Aliye odadan çıkar.

Aliye'nin genç tıbbiyelinin fotoğrafını yanına alamamasında ve çevresini düşünmesinde bekâr bir kadın olmasının etkisi vardır. Yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermemek için resmi almaması toplumun kadın üzerindeki etkisinin göstergesidir.

Aliye, tahsilini tamamlamak için Berlin'e gidiyor. Uğurlamaya gelenler arasında Doktor Cevat, Doktor Hüsnü ile nişanlısı Selma vardır. Selma, Aliye'nin mükemmelliğinden bahsedince Doktor Hüsnü, hayallerinin kadını olan Aliye'den "bilinmekten ve teshir edilmekten çok uzak, ele avuca sığmaz düşünceleri, meşrebi" Ayverdi(2012, s.106) yüzünden Selma'ya sığındığını idrak eder. Aliye ile karşılaşmasaydı evlenmenin hiç aklına gelmeyeceğini düşünür.

Aliye, yolculuk esnasında büyükbabasının notlarını okumaya devam eder. Kamarotun yemeğe davetiyle Aliye, salona girince bütün bakışları üzerine çeker.

Müzik salonunda keman ve piyano dinledikten sonra bir köşeye çekilen Aliye, kendisine arkadaşlık eden büyükbabasının notlarını okur. İrfan Paşa, defterinin bu kısmında dünyanın ebedi bir mücadeleden ibaret olduğunu, âdemoğlunun bu cenkten kendi gayretiyle kurtulmaya gücü yetmediğini, Allah'ın onu sulh cihanına çektiğinde ancak orada çekişmenin bulunmadığını, oranın birlikten başka bir şey olmadığını ve her şeyin zevalinin kendi zıddından hâsıl olduğunu anlatır.

Başka bir mevzuda ise İrfan Paşa şu vecizelere yer verir:

“Esen rüzgârın su üzerine çizdiği nakışlar bir anda mahvolduğu gibi, gönül zevki olmadan, şuradan buradan çalınmış kelimeler ve boş lâflar ile vücûda gelen hayal nakışları da pâyidar olamaz. (kalıcı olamaz)

Bu sözler, ömür suyunun kumu gibidir; yâni akan su, kumda nasıl batıp kaybolursa, yalnız gösterişi sanatlı ve hoş olan sözler de, bizden akıcı su gibi olan ömrümüzü zâyî ve telef eder.

Fakat bir kum ki ondan su kaynar, o, bu hükmün çemberine giremez. İdrâkin varsa yürü, onu ara!

Ara! Diyorum; fakat sen bu sözleri anlayıcı mısın, yoksa okuyucu musun? Bahara mensup olan yağmurun fiil ve eseri, tâze ve yaş olan ağaçtır; kuruyup odun hâline gelmiş olana değil. Ne vakit bir insanın sözleri de birçok kimselerin vücutları ağacı üzre esse, onu anlayacak ve istifâde edecekler de, yaş ağaç gibi olanlardır.

(...)

Uyku hâlinde herkesin sanat ve hüneri, hatırı levhasından silinir; lâkin uyandığı vakit kuyumcunun sanatı demirciye, hoş ve latif huylunun huyu kötü huyluya gitmez. Yâni herkesin huyu ve hüneri, iyi veya kötü, her ne ise, uykudan sonra kendisine dönmesi kararlaştırılmıştır.

Ölüm de uykuya benzediği için, ölümden sonra olan hayat da, uyanıklığa benzer. Binâenaleyh şüphe etme ki, bu gün ne işle meşgul ve hangi huylarla huylanmış isen, yarın ölümlerle uyandığın zaman da, bu sıfat ve endişelerin süratle sana koşup gelecek ve seni kendi kalıbıyla kalıplandıracaktır.

Doğuş ve ölüş kıyâmetten bir eserdir. Uzağa gitmeye ne hâcet? Bugünkü vücûdun, dünkü vücûdun değildir.

Düşünmeli ki, gayenin alâmeti, bir şeyin kendi evveline dönmesidir. Evveline ulaşan her şey, nihâyetine varmış demektir. Her şeyin meyvesi, hemen kendi tohumu olur. Tohumluk derecesine de erişince, devrinin nihâyetini bulup, seyrini tamam etmiş bulunur.

Bütün mevcûdâtın tohumu akıldır; binâenaleyh kök, dal, yaprak, meyve, bir buğday tohumunda bilkuvve mevcut olup, sonra fiile gelerek derece derece ilerleyip evvelki mertebesine eriştiği gibi, bütün mevcûdat da küllî akıldan zuhur etmiştir. İşte bu dereceye kadar yükselmiş olan insan, küllî akıldan başka değildir.” Ayverdi(2012, ss.112-113).

İrfan Paşa bu sözlerden sonra her şeyin zıddıyla meydana geldiğinden, birlik güneşinin ateşini görebilmek için kalbini o ziyaya açmak gerektiğinden, aşktan gelen nurla gene ona bakmanın ve görmenin ne kadar güzel olduğundan, bunun için gözde nurun olması gerektiğinden, aşkın insanın bilincini kapattığından, aşk dışında kalan servet, şöhret, bilgi, hüner, güzellik gibi şeylerin bir can çekişme olduğundan, can çekişmenin aşka kavuşmamamak olduğundan, aşkın ölmeyeceğini, ölenin hayvan olacağından, dünyada tam marifetin aşkı bilmek olduğundan, varlığın nüktesi insanın Allah'ın varlığını eşyada gördüğü vakit tam insan olabileceğinden, birlik güneşinin kendisini gene kendi varlığından gösterdiğini ancak bunu görebilmek için halis ve temiz niyetli olup varlığını aşkta eritebildiğin vakit hasıl olduğundan, nasıl ki insanın yüzünü görmek için aynaya; ilim, musiki ve sanat öğrenmek için bir hocaya ihtiyacı olur birlik esrarını görmek ve hakikati bulmak için de bir öğreticiye muhtaç olduğundan, hilkatten maksudun insan olduğundan bahseder. Ayverdi(2012, ss.114-115).

Aliye'nin duygu ve düşüncelerini etkileyen bu sözlerden ne derece etkilendiğini bilemiyoruz lakin bir his inkılabı yaşadığı muhakkak. Bunu yazar/anlatıcının şu sözlerinden anlıyoruz:

“Aliye, bütün bu sözlerden, rûhuna sinen azameti fark etmiyordu; fakat bu güzel başın süratle olgunlaşan belâgatını her duygulu gözün hissetmemesi mümkün değildi. Aliye bu sâhada yürümüyor, uçuyordu.” Ayverdi(2012, s.117).

Aliye, İrfan Paşa'nın “Beyrut notları”nı okurken ateşin, cevval ve iradeli bir varlık olan “K” ile ilgili kısımlarda hiç tanımadığı bu insanı ne kadar sevdiğini düşünür. Gönlüne silinmez izler bırakmış bu kişi, Aliye'nin merakını celbetmektedir.

Yazar/anlatıcı, Aliye'nin bu durumunu şu sözlerle açıklar: “Hakikaten genç kızda İrfan Paşa'nın sevdiği ve zevk aldığı şeylere karşı şiddetli bir meyil ve duygu birliği vardı.” Ayverdi(2012, s.118).

Buradan yola çıkarak Aliye'yle ilgili şöyle bir değerlendirmede bulunabiliriz: Bütün vaktini büyükbabasının araladığı kâinatı tanımak için harcayan Aliye, İrfan Paşa'nın yaşam felsefesini o kadar içselleştirmiştir ki büyükbabasının zevk aldığı şeyleri ve sevdiği kimseleri sanki yakından tanımakta ve sevmektedir. Aliye'nin K'ya olan sevgisini bu bağlamda ele alabiliriz. Kurgu boyunca “K” remizli kişiden bahsedilmesi Aliye'nin onunla karşılaşacağının ipuçlarını vermektedir.

Aliye, yemekten sonra müzik salonunda oturmak isterse de iki Amerikalının bakışlarından rahatsız olur, kamarasına dönüp büyükbabasının “K” ile ilgili anılarını okumaya devam eder: K ile karşı karşıya oturduklarını söyleyen İrfan Paşa, hakikat ve aşkla donatılmış olan bu genç çocuğun dünyanın bağrına hediye edilmiş olduğunu söyler. İrfan Paşa, K'nın aşkla uçtuğunu, uçarken de hakikat yıldızlarını etrafa saçtığını düşünür. Şark felsefesini konuştukları K'yı Katolik kilisesinin rahiplerinin rahat bırakmadıklarından bahseder. K'nın düşüncelerinin de yer aldığı anılarda K, âdemoğlunun muazzam bir akıl tarafından yaratıldığını idrak edememesini sorgular. K, her şeyin bir zıtlıklar topluluğu olduğunu, bu zıtlıkları da aynı gaye yolunda toplayanın aynı kuvvet olduğunu, dünyanın kıvamının zıtlıklardan oluştuğunu, yere göğe sığmayan kuvvetin insanın kalbine sığdığını, bundan dolayı insanın kâinatın kemalini temsil eden bir özet olduğunu ancak bunun farkında olmayan beşerin “kendini bilme” ilmine zaman ayırmadığını anlatır. Ayverdi(2012, ss.120-121-122-123).

Görüleceği üzere romanda gerek İrfan Paşa'nın yaşam felsefesinde gerek “K” ile ilgili anılarını paylaştığı defterinde gerekse Doktor Cevat'la edinilen sohbetlerde “kendini bilme” ilmi üzerinde sık sık durulmuştur. Aliye, âdeta çevresinin baskısıyla “kendini bilme” ilmine hazırlanmaktadır. Aliye, bu ilmi öğrenmek amacıyla Selma, Doktor Cevat dışında büyükbabasının defterlerine sığınır.

Aliye'nin kişiliğinin şekillenip tamamlanmasında büyükbabasının kendisine yol gösteren defterleri dışında Berlin'de yaşanan hadiseler de etkili olacaktır. Aliye'nin Sezâî Bey ve Selma'yla mektuplaşmalarından anladığımızı göre beş aydır Berlin'dedir. Aliye'nin Sezâî Bey'e yazdığı mektuplardan öğrendiğimize göre

kendisi Bornisteinlerin pansiyonuna yerleşmiş; hatta orada köşk komşuları Proseför Kerim Bey'in oğlu Feyzi ile tanışmıştır. Berlin'e geleli iki defa tiyatroya, bir defa da sinemaya giden Aliye babasının arzusunu yerine getirip kış sporu yapmaz ve yemeklerine dikkat eder.

Feyzi için "yüzüne bakınca dostluğuna inanılan ve konuşurken, insana kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi rahatlık veren" Ayverdi(2012, s.132) Aliye'yi, Feyzi'nin arkadaşı, Emilyya veya dersleri gibi gündelik hayatın basit teferruatları, yeterince meşgul edemediği gibi hayatında yer bile etmeyen bu gölgeler, içinde nedenini tahlil edemediği sıkıntılara neden olmaktadır. Bu düşünceler içerisinde büyükbabasının defterlerini birkaç gündür okuyamadığını fark eder. Aliye, büyükbabasının kendisi için değerini şu sözlerle ortaya koyar:

"Ancak İrfan Paşa'nın rûhu ile karşılaştığı, onun zevki dalgalarına kendini kapıp koyverdiği zaman ferahlıyor, rûhu, koptuğu yere ulaşmış gibi sükûnet buluyordu. İnsana bir yoldaş, tutunacak, başını göğsüne saklayacak bir arkadaş lâzımdı: Mânâ!" Ayverdi(2012, s.137).

Aşka ve onun vesilesiyle kemâl mertebesine yaklaşan Aliye, İrfan Paşa'nın defterinde yazılanlardan uzak kaldığı için belki de içi sıkılmaktadır zira Aliye onun ruhu ile karşılaştığı zaman ferahlamakta, ruhu sükûnet bulmaktadır. Aliye, bu anlamda ancak mananın insana en iyi yoldaş olabileceğini düşünür. Bu bağlamda da büyükbabasının hâtıralarına "Batmayan Gün" adını verir.

Almanya'da Aliye, büyükbabasının notlarını okumaya devam eder. İrfan Paşa bu notlarında Tanrı'nın varlığından ve gücünden bahseder. Okudukları karşısında çaresizliğini gören Aliye, bu kuvvetin azametine karışıp onda erimek ister. Bunun için de büyükbabasına ihtiyaç duyar.

İrfan Paşa notlarının devamında "K" ile ilgili anılarına yer verir. Karantina nedeniyle Beyrut'ta biraz daha kalan "K"'nın Martel'le hakikat-felsefeyi içeren diyaloglarına yer verir. Konuşmada Paul Stuart'ın hakikate yönelişi misal olarak verilir. Martel'in K'dan kendini öğrenmek istemesi bu anlamda ilgi çekicidir. Zira Aliye büyük bir aşkla kendini öğrenmek istemektedir. Bütün bunlardan yazar/anlatıcının Aliye'yi K'ya hazırladığını söyleyebiliriz.

Aliye'nin babasına yazdığı ancak göndermediği mektuplardan birinde Kerim Bey'le tanıştığını öğreniyoruz. Aliye, Kerim Bey'i görür görmez bakışlarındaki kudretten

etkilenir. Kendisini on bir aylıkken gördüğünü söyleyen Kerim Bey'e mukabil Aliye'de onu uzun zamandır tanıyormuş gibi hisseder. Bütün parçaları birleştiren Aliye, "Aşk ve Bakış" portresinin sahibinin ve büyükbabasının anılarında geçen "K" remizli kişinin Kerim olduğunu keşfeder ve çok heyecanlanır. Kerim Bey kendisini nasıl tanıdığını sorunca Aliye, bakışlarınızdan demeye utandığı için gözlerinizden cevabımı verir.

Aliye'nin Kerim Bey'i görür görmez heyecanlanması, bakışlarındaki kudretten etkilenmesi, aradığı kişinin Kerim Bey olduğunu okuyucuya hissettirir. Aliye'nin asıl gelişimi ve kendini bulması, Kerim Bey'le gerçekleşecektir.

O günden sonra her akşam Aliye ile Kerim Bey, Feyzi'nin odasında Tanrı'dan, Tanrı'nın varlığından, kudretinden, aşktan, ruhtan ve manadan konuşurlar. Aliye'nin Kerim Bey'e yaklaşımını ve Kerim Bey'in Aliye üzerindeki etkisini göstermek için diyaloglara burada yer vereceğiz. Büyükbabasının paslı kilitlerinin büyük bir gürültüyle açıldığı bu konuşmaların birinde Aliye ile Kerim Bey "mana" hakkında konuşur. Aliye, Doktor Cevat'ın hakikat-felsefe kıyaslamalarından yola çıkarak hakikatin gönülde bulunacağını söyler. Bunun üzerine Kerim Bey, felsefe ile mana, aşk ile akıl arasındaki farka değinerek ruhun aşkla olgunlaşacağını belirtir. Düşüncelerini Mevlânâ'nın "Benim vücûdum kabından hakikat denizine yol vardır; benim o deryâ ile alışverişim vardır. Gerçi bir katreyim; fakat bende umman gizlidir. Bir zerreyim; fakat bende güneşler gizlidir"; İbni Arabî'nin "Eşyâ hakîkî vücûdun sûretlerde görünüşünden ibârettir"; Kur'ân'dan "Her nereye yüzünüzü çevirerseniz Hakk'ın bir yüzü oradadır." ayetini; İmâm-ı Ali'nin "Görmediğim Allah'a tapmam" ve Ebûbekir'in "Hiçbir şey görmedim ki onda Allâh'ı görmeyeyim" sözleriyle destekler.

Aliye her ne kadar olgun biri olsa da bu konularda müptededir. O yüzden Kerim Bey, "vahdet-i vücud" kavramını Aliye'ye misallerle anlatmaktadır.

Aliye, babasına yazdığı mektuplarda "Sevdiğin kızın on gündür yaşıyor" Ayverdi(2012, s.160) diyerek Kerim Bey'in ondaki tesirini anlatır. Aliye, mektubunda Kerim Bey'in büyükbabasının dünyasının tahlilini on günde yaptığını, İrfan Paşa'nın yaşadığını lakin kendisinin öldüğünü, mutlak zevk diyarının kapılarının kendisine açıldığını, Kerim Bey'in hakikati Aliye'nin anlayacağı şekilde söyleyerek ruhuna hayat verdiğini, mananın kendisine verdiği zevki

anlatamayacağını, evvelden kendisini yumurta zannettiğini ancak şimdi civciv olduğunu, küçücük gagasıyla kabuğunu delip çıktığını ve Kerim Bey'in tam zamanında yetişip kabukları delmesine yardım edip çıkmasını sağladığını, onun sayesinde İrfan Paşa'nın dünyasını anlamamasına sebep olan şeyin kendi varlığı olduğunu anladığını, yine Kerim Bey sayesinde hilkatten maksadın insan, insandan maksadın mana demek olduğunu, mananın tasfiyesinin ancak aşkla gerçekleştiğini öğrendiğini anlatır. Ayverdi(2012, ss.160-161-162).

Biz bu satırlarda Aliye'nin arayışının tamamlandığını görüyoruz. Maddî bilgilerin ona veremediği saadeti, manevi bilgiler vermiştir. Bu saadete ulaşmasında büyükbabasının dışında Kerim Bey de etkili olmuştur. Kerim Bey, Aliye'nin istekli/meyilli olduğu bu âlemin kapılarını kendisine açmış, çocukluğundan beri çektiği hasreti sona erdirmiştir.

Aliye ile Kerim Bey, her zamanki gibi Feyzi'nin odasında bir araya gelir. Bir ev kadını gibi çay kaynatan Aliye'nin yerini bu gece Feyzi alır. Kerim Bey, İrfan Paşa'nın defterlerini görmek ister. Aliye, buna ne gerek olduğunu sorunca Kerim Bey, insanın sözleri de varlığı gibi kendi malı olmadığını söyleyerek Aliye'ye kendisine beyefendi dememesini, bu şekilde çok resmî olduklarını, kendilerinin sadece on gündür tanışan insanlar olmadıklarını belirtir. Aliye, büyükbabasına hürmeten “K” diyeceğini, ancak kendisinin ona adıyla hitap etmesini istediğini, ikisinin de adını büyükbabasının koyduğunu söyleyip aralarındaki bağa şaşırır. Bu şaşkınlıkla büyükbabasının “Mânâları aynı olan kimseler, bir gün olup karşılaşıncı, birbirlerine şiddetle yaklaşırlar.” Ayverdi(2012, s.166) sözünü söyler. Ağzından bu sözlerden irkilen Aliye sözü değiştirmek için insanların kendi manalarını hatırlamak için bir sebep beklediğini ifade eder. Bunun üzerine Kerim Bey, insanın ihtiraslar, iptilâlar, zaafı gibi süflî hisleri atmadıkça manasını bulamayacağını anlatır. Aliye, insanın manasını bulması için belli bir zaman geçmesi gerektiğini ama bazen bir işaretin bile yeterli olacağını, her şeyin bir zamanı olduğunu, mesela kendisinin çok merak ettiği “Aşk ve Bakış” portresinin sahibini neden daha önce görmediğini düşünür. Kerim Bey, her mukadder şeyin gerçekleşmesi için belli bir zamanın olması gerektiğini anlatır ve insanın iç âlemine sahip olmadan evvel bir ölü olduğunu, manaya sahip olmayan insanların yarım kaldıklarını, hakikate kavuşamayan insanların hayat seli içinde kaybolacaklarını ve insanın en büyük zevkinin kendini bilmekten ileri geldiğini anlatır.

Soru-cevap şeklinde devam eden konuşma, Feyzi'nin tepsiyi düşürüp bardakları kırmasıyla son bulur. Aliye, Feyzi'ye sinirlenir. Aliye kırılan bardakları toplarken kendisine yardım eden Feyzi'nin elini kesmemesi için onu ikaz eder. Aliye'nin yeniden demlediği çayla bir araya gelirler. Feyzi, Aliye'ye çabuk öfkelenen insanların çoğunlukla temizli kalpli olduklarını söyler. Aliye, kendisinin kin bilmediğini, öfke anında bile pişmanlık hissettiğini, kimseye içinden ciddi olarak kızmadığını ve insanları mazur gördüğünü söyler. Daha sonra bu üçlü Feyzi'nin teklifi üzerine ertesi gün Treptow Ormanı'na gitmek için sözleşir.

Kerim Bey ile Aliye'nin sohbetleri, Aliye'nin kişiliğinin şekillenmesi bakımından oldukça önemlidir. Aliye, Kerim Bey'i tanıdığından beri bir his inkılabı yaşamaktadır. Kendisi bunun farkındadır. Aliye'nin değişimini gözlemlediğimiz bu satırlarda ayrıca onun, Kerim Bey'e ve Feyzi'ye yaklaşımlarını da görebiliyoruz. Aliye, Kerim Bey'e hayranlık duyarken Feyzi'ye bir kardeş gibi yaklaşmakta; hatta bu içgüdüyle onu koruyup kollamaktadır. Bardakları kıran Feyzi'nin elini kesmesinden endişe etmesi bunu gösterir. Yine Feyzi'nin Aliye'nin öfkelenmesi üzerine söyledikleri, Aliye'nin karakterini aydınlatması bakımından önemlidir. Biz, buradan Aliye'nin kin tutmayan biri olduğunu, öfkelenildiğinde bile pişmanlık duyduğunu, her insanı mazur görebilecek hoşgörüyü sahip bulunduğunu öğreniyoruz.

Aliye'nin Kerim Bey'e yaklaşımını gösteren bir bölüm, Treptow Ormanı'nda yaşanır: Kerim Bey'in âhenkli bir şiiri ezberler gibi baktığı Aliye, biraz gezdikten sonra dönmeyi teklif eder. Kerim Bey, Aliye ile Feyzi'yi kendi otelinde ağırlamak isterse de Aliye kabul etmez. Muhteşem bir dekora sahip tabiat ona Kerim Bey'in gideceğini duyması üzerine ızdırap verir. Zaten Kerim Bey'in davetine icabet etmemesi de bunun içindir. Kerim Bey ile geçirdiği bu saatler, Aliye'yi aşka doğru sürükler. Aşkı bilip bilmediğini sorgulayan Aliye, sonunda bu sorunun ne yersiz olduğunu görür. Aşkı hiç bilmese bugünkü Aliye olur muydum diye düşünür. Arayıp bulamadığı gönlünün artık bir volkan olduğunu bilen Aliye, varlığını istila etmiş olan azametten korkarak geri çekilir. Aşkı tanıyan Aliye, bu aşkı kimseye bildirmemeye karar verir. Bu sırada Feyzi, babasına bir kayadan filizlenen ağacı gösterir. Kerim Bey, dünyanın sert bağrında da yer yer hakikat filizlerinin çıktığından ve hakikatin ortaya çıkmasına kimsenin mani olamayacağından bahseder. Aliye, baba-oğulun bu konuşmasını dinlerken kendi gönlünün macerasını dinlediğini düşünür. Kerim Bey konuşmasında sırasında uygun bir zeminde çıkan tohumun çürürken en umulmadık

yerlerde meyveli ağaçların çıktığını söyler. Feyzi'nin Martel'i örnek vermesi üzerine Kerim Bey, Aliye'ye İrfan Paşa'nın notlarını sorar. Feyzi, araya girerek defteri kendisinin okuduğunu, şu anda cebinde olduğunu ve yabancı memlekette İrfan Paşa'nın sözlerinin dalgalanmasını istediğini belirtir. Bu esnada Kerim Bey, İrfan Paşa'nın yirmi üç sene evvel torununu "Bu kız, senden sonra en sevdiğim vücut!" Ayverdi(2012, s.180) diyerek kucağa verdiğiinden, iki sene evvel de Boğaz'daki köşkü İrfan Paşa'nın çok sevdiği torununa yakın olmak için satın aldığından bahseder. Rengi sararan Aliye hiç konuşmazken Feyzi, Aliye'yi o zamana kadar neden aramadığını sorar. Kerim Bey, "-Aramasam, hiç ummadığı bir zamanda karşısına çıkar mıydım?" Ayverdi(2012, s.180) der. Feyzi'nin tesadüf olduğunu belirtmesi üzerine tesadüfleri tertip edenin yine birliğin kendisi olduğunu anlatır. Feyzi, Kerim Bey'in ısrarı üzerine İrfan Paşa'nın vecizelerinden bir kısmını okur.

İrfan Paşa, âriflerin cennetinin bu dünyada aşk ve marifet olduğunu, dünyanın vefasızlığından ve kulların iyi amellerle Tanrı'ya yaklaşmasından bahseder. Aliye'nin üşümesi üzerine pansiyona dönmeye karar verilir. Kerim Bey, Aliye'ye İrfan Paşa'nın bu defterlerde kendisini gizlediğini, Aliye'nin tükenmez bir hazineye sahip olduğunu söyler. O ana kadar konuşmayan Aliye, bir hazineye sahip olduğunu bildiğini ama o hazinenin anahtarını bulamadığını söyler. Kerim Bey, uzakta aradığı için bulamadığını, kendisinde araması gerektiğini belirtir. Aliye'nin "Ben şimdi kendimi de bulamıyorum." Ayverdi(2012, s.182) sözü üzerine Kerim Bey, hazinenin içinde olduğunu ifade eder.

Kerim Bey'in Aliye'ye hazinenin içinde olduğunu söylemesi Aliye'nin bulunduğu mertebeyi göstermesi bakımından önemlidir.

Aliye'nin Kerim Bey'le Almanya'daki son konuşmaları aşk hakkında olur. Buda'nın yaşamak ve hayatın marifet ve aşk demek olduğu, bunlardan uzak yaşayanların insan bile sayılamayacağı fikrine katılan Aliye'ye karşın Kerim Bey, aşkın salt hayatın değil kâinatın da mihveri olduğunu düşünür. İskender ile Diyojen'in hikâyeleriyle desteklenen bu konuşmada Kerim Bey, insanın huzura kavuşabilmesi için maddiyatın yeterli olmadığını, kendini bilmenin insan için en elzem şey olduğunu, bunun için akli bir kenara koymak gerektiğini, ruhu tasfiye etmenin "Mutlak-ı Vücûd'u bilmekle gerçekleşebileceğini anlatır. Bu konuda Anna Kigford ile Eflâtun'un sözlerini kendisine referans olarak gösterir.

Kerim Bey'in sözlerinin ve varlığının derin tesiri altında olan Aliye, o gece babasına yazdığı mektupta bunu bir kez daha dile getirir. Aliye, mektubunda İrfan Paşa'nın hayatının mihranı olan aşkla şimdi dudak dudağa olduğunu, öyle ki aşkın kendisi olduğunu, bu yüzden kendi varlığına bile yabancılaştığını, kendisinde öyle büyük bir kuvvetin tecelli ettiğini ki yer ve gök bir araya gelse bu kuvvetin bir zerresini hasıl edemeyeceğini, kâinatta o büyük kuvvetten başka bir şey olmadığını, rüyasında büyükbabasını gördüğünü, kendisinin öldüğünü, büyükbabasının ona ruhunun çoktan aralarında olduğunu söylediğini, aşkın hakikat anlamına geldiğini, kendisinin beşerî ihtiras ve çekişmelerden mânen sıyrıldığını, her şeyin başının ve sonunun aşk olduğunu, aşkı inkâr edenin kendisini inkâr edeceğini, aşkın kendisine ilk defa "Aşk ve Bakış" portresinden görüldüğünü, Kerim Bey'den ayrılmayı kabullenemediğini ve onu hatırlatan şeylerden kaçamayacağını çünkü onu hatırlatan en canlı eserin kalbi olduğunu söyler. Ayverdi(2012, ss.199-204).

Aliye'nin Kerim Bey'le olan ilişkisini göstermesi açısından bu satırlar dikkat çekicidir. Aliye, Kerim Bey'de kendisini bulmuş ve onun vasıtasıyla aşkın kendisi olmuştur. O, büyükbabasının yaşam felsefesiyle Kerim Bey'in rehberliğinde varlık âlemindeki birliği görmüş; hakikatin aşk olduğunu anlamıştır. Ne mertebede olduğunu tahmin ettiğimiz bu mektupta Aliye de kendisinin farkındadır. O, aynı Hallac-ı Mansur gibi ölmeden evvel ölmüştür. Rüyasında kendisini ölmüş görmesi ve büyükbabasının ona ruhunun aralarında olduğunu söylemesi bunun kanıtıdır.

Aliye'nin vücudu, Kerim Bey'in gidecek olmasını kaldıramaz ve babasına mektup yazarken kendinden geçer. Sabah, Madam Bornistein ile Feyzi, Aliye'yi fenalaşmış vaziyette bulurlar ve Feyzi, gayriihtiyari Aliye'nin mektubunu okur. Aliye'nin durumunu bildirmek için babasının yanına giden Feyzi, Aliye'nin Kerim Bey'de bir âlem gördüğünü, teşne olan ruhunun bu âlemin nihayetsizliğini bulunca kendisini onun dayanılmaz cazibesine kaptırdığını, Aliye'ye başta babasından çok söz ettiğini, aslında onun ilk aşkı İrfan Paşa'dan aldığını dile getirir. Kerim Bey ise İrfan Paşa'nın da Aliye'nin de masum olduğunu, Aliye'nin aşkın bizzat kendisi olduğunu, aşk olarak yaratılmış vücudun kendi manasına koşmaktan daha doğal bir şey olamayacağını ama her şeyden evvel Aliye'nin sıhhatiyle meşgul olmaları gerektiğini hatırlatır.

Feyzi, Aliye ile Kerim Bey'in aşkının onu mutlu ettiğini ve böylece babasını kendisinden alan Ulviye Hanım'dan intikam alabileceğini, Aliye ile Kerim Bey'in

birbirlerinin manalarını tamamlayan insanlar olduğunu söyler. Kerim Bey, büyük aşkların suikastçı olamayacağını, Feyzi'nin Aliye'yi sefil bir intikam aracı olarak kullandığını ve kendisini şu sefil zaafardan, ihtiraslardan uzaklaşmayı görmeyi ne kadar istediğini anlatır. Ayverdi(2012, s.208-209).

Kerim Bey'in söylemiş olduğu sözler, Aliye'nin aşka yaklaşımını vermesi açısından önemlidir; çünkü biz burada Aliye'nin aşkının beşerî olmaktan ziyade ilahi olduğunu anlıyoruz. Kerim Bey, oğluna olgun insanların özelliklerinden bahsederek Aliye'nin yanına gider.

Kerim Bey, zatürree ile karışık bir kalp rahatsızlığı geçiren Aliye ile ilgilenmek için İstanbul'a dönüşünü biraz erteler. Kerim Bey, sıhhati ile meşgul olurken Aliye, Kerim Bey'in yorulmasından endişe ederek bir şey istemeye utanır. Gerçi Aliye, Kerim Bey'in bilmemesi gereken aşkını öğrendikten sonra basit bir gerçeği öğrenmesinin önemi olduğunu düşünür. Aliye, artık muammalar ortasında kalan biri olmadığını, büyükbabasının "Ben de herkes gibi Allâh'ımdan bir şeyler istemeye özenirim. Fakat tam duâ için ellerimi açarım, ne garip ki isteyecek bir şey bulamam. Bir zaman elim açık, fakat dudaklarım kapalı durur, dururum. Bu zamanlarımda Allâh'ım bana der ki: "Ayrılığa mı özeniyorsun İrfan? Sen ayrı, ben ayrı mıyız ki isteyicilikte bulunuyorsun?"

Sen isteme ben vereyim!"

Duâ etmek, bir şeyin kendi tasavvuruna göre gerçekleşmesini istemek, yâni cihânı idâre eden buyruğa akıl öğretmek gibi bir şey... Onun her yaptığına râzı olmalı, zîra her hükmünde, görünen veya görünmeyen bir güzellik, bir sebep gizli. Halbuki bizim isteklerimiz, muhayyilemizin doğurduğu şeyler, her vakit güzel bir yüz meydana getirmiyor. Bu arzulardan, çok defa, ebedî bir utanca düşeceğimiz şeyler doğuyor." Ayverdi(2012, s.217) sözünü söyleyerek hiçbir şey istemeyerek her olanda kendi arzusunu bulabilecek bir olgunluktan bahseder. Tanrı'yı tanımak için gökten ilham beklemenin saçmalığını anlatır. Kerim Bey, her şeyin âdemoğlunun Tanrı'nın karşısındaki aczini dile getirdiğini söyler. Aliye, hayatının amacının Tanrı'yı bilmek, görmek ve tanımak olduğunu, bunun da ancak aşkla dirilmiş bir gönlün gerçekleştirebileceğini ve gideceği yerin Kerim Bey'in yanı olduğunu belirtir.

Aliye, babasına mektup yazmak ister. Kerim Bey, rahatsızlığını ileri sürerek izin vermez. Aliye, kendisine ne sıfatla burada bulunduğunu sorunca Kerim Bey, "-Aşkın

ne nispet, ne izâfet, ne mezhep, hiçbir kaydı yoktur.” Ayverdi(2012, s.219) der. Aliye, aslında bu sözleri duymak için soru sormuştur. Bu sırada Feyzi, elinde ilaçlarla içeri girip arkadaşını kontrol eder. Aliye, hem Feyzi’nin hem de Kerim Bey’in istirahat etmelerini isterse de Feyzi buna riayet etmez. Burada Feyzi ile Aliye arasında bir konuşma cereyan eder. Aliye’nin ruh inkılabının gerçekleştiğini gösteren konuşmayı buraya naklediyoruz: Aliye, Feyzi’den İstanbul’a gelmesini ister ve Ulviye ablasına olan kinini bir tarafa bırakmasını, bütün kabahati üvey anne olan bu kadından ne istediğini, Feyzi’nin süratle olgunlaşmasını istediğini çünkü Feyzi’nin bir solukta yüz Aliye’nin kalbine can veren bir babanın oğlu olduğunu, isterse kendisinin içini mikroplardan arındırabileceğini, iyi kötü, güzel çirkin gibi kavramlara hürmet etmezse ne Kerim Bey’i ne de Aliye’yi sevmiş olacağını, sevmenin hissen saygı göstermeye bağlı olduğunu, zira birin hep, hepin bir olduğunu, küllün içinde herhangi bir şeyi seçip nefret etmenin birliğe karşı küstahlıkta bulunmak demek olduğunu, Feyzi’nin kendisini Kerim Bey’e ulaştıran köprü olduğunu, o yüzden de her kıymetin üstünde bulunduğunu, karşısında bir kabahatli olduğunu düşünüyorsa affetmenin zevkine varması gerektiğini, onu babasından kendi sakat hislerinin ayırdığını, yapmaya vazifeli olduğu şeyleri yapmasını, başkalarının yaptıklarıyla alakadar olmamasını ve Feyzi’yi intikam hislerinin esiri olarak görmekten elem duyacağını anlatır. Aliye konuşmasını bitirmeden yeni bir kriz geçirir. Feyzi, bu konuşmanın tesiri ve Aliye’ye zaafi nedeniyle İstanbul’a gelmeye karar verir. İkna olmasının sebebinin babasına şu sözlerle dile getirir:

“-Aliye’nin aşkı bana birçok şeyler öğretti ve birçok şeyler unutturdu. İnsan aşkı bilmezse bile ona hürmet etmeyi bilmeli. Ben de bu kızın aşkına, aşk kesilmiş varlığına hürmet ediyorum. Leylâ ve Mecnun efsânesinde, vahşî hayvanların Mecnun’la dostluk edişleri, gerçekte aralığı olan bir hayal sahnesi. Zîra temiz aşkların karşısında bütün yabânî hisler insânîleşiyor, yola geliyor; mûnisleşen vahşî hayvanlar gibi onlara da bu varlık boyun eğdiriyor.

Beni İstanbul’a Aliye çağırdı.” Ayverdi(2012, s.227).

İktibas edilen metin Aliye’nin ideal bir kimliğe büründüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca biz burada Aliye’nin Feyzi ile ilişkisini de görebiliyoruz. Aliye, Feyzi’ye abla şefkatiyle yaklaştığına ve de Feyzi üzerinde gözle görülür bir şekilde etkisinin bulunduğu şahit oluyoruz.

Aliye'nin aşk kesilen varlığını Kerim Bey'le yaptığı konuşmada bir kez daha görebiliyoruz. Aliye, on altı günlük bir ihtimamdan sonra hastalığının tehlikeli devresini atlatmıştır. Büyük bir zevk içerisinde olan Aliye, içindekileri dökmek için bahane aramaktadır. Bir gün Kerim Bey'e aşkı bilmenin bütün kâinatın manası ve özeti olduğunu, tapılacak tek sevgilinin o olduğunu, aşkın kendisini ona gösterdiğini, kendisinin o aşkı saklanmak istediğini, insanın aşkı nispetinde hakikati bilebildiğini, aşkla insana hiç bilmediği bir âlemin kapılarının açıldığını, aşkın ne başının ne de sonunun bulunduğunu söyler. Kerim Bey, Aliye'nin sıhhatini düşündüğü için onu susturur.

Bu satırlarda, Kerim Bey'in Aliye'ye büyük bir sevgi ve şefkatle yaklaşmakta olduğunu görüyoruz.

Sezâî Bey, Feyzi'nin Doktor Cevat'a yazdığı mektubu okur ve kızının rahatsızlığını öğrenen baba, Berlin'e gider. Aliye babasının geldiğini öğrenince titrer. Muhtemeldir ki Aliye, babasına nasıl açıklama yapacağını düşündüğünden tedirgin olmaktadır. Ancak Kerim Bey'in yarın gidecek olması bu duygusunu bastırır. Yazar/anlatıcı, Aliye'nin Kerim Bey'in gidecek olması üzerine yaşadığı haletiruhiyeyi şu sözlerle aktarır:

“Aliye şimdi hasta, şimdi muztarip, şimdi ölgün ve perişandı.” Ayverdi(2012, s.239).

Kerim Bey'in gidecek olması Aliye'yi çok üzer. O acıyla yatağından fırlayan Aliye, Kerim Bey'e sarılır. Yazar/anlatıcı, iki âşğın durumunu şu sözlerle anlatır:

“Kayıt ve şart dinlemeyen aşk, İrfan Paşa'nın torununun varlığına bütün azametiyle göçmüş, şu birbirine dolanmış iki ruh şimdi, o azametinin tek timsâli olmuştu.” Ayverdi(2012, s.239).

Burada –belki- bekâr bir kızın evli bir erkeğe olan aşkı sorgulanabilir. Lakin daha önce de belirtildiği üzere Aliye, Kerim Bey'e münasebeti beşerî olmaktan ziyade ilahidir. Kerim Bey, yaratılış gereği metafizik konulara meyilli olan Aliye'nin ruh eşi, yol arkadaşı ve hocasıdır. Ona duyduğu sevgi sathî değil, derin bir sevgidir. Onun sayesinde Aliye aşkı tanımış, öyle ki aşkın kendisi olmuştur.

Kerim Bey İstanbul'a döner. Aliye ile babası Sezâî Bey birkaç gün daha Almanya'da kalır. Aliye, Kerim Bey'e bir mektup yazar. Mektupta yazılanlar sayesinde Kerim Bey'in Aliye için önemini bir kez daha anlarız: Aliye, ismini anmanın bile bütün ömrünün hâsıl edemeyeceği bir zevk olduğunu, onu çağırmasının Mecnûn'un

Leylâ'sını, Züleyhâ'nın Yûsuf'unu ya da Juliette'in Romeo'sunu çağırmasına benzemediğini, onun sözlerinin kendisi için mücevher niteliğinde olduğunu, onun kendisinin manası, aşkı olduğunu, onda bulduğu zenginliği ve zevk genişliğini hiçbir şeyde bulamayacağını, gönlünün yalnız aşktan yapıldığını anlatır.

Aliye, Kerim Bey'e götürmesi için babasına verir, yalnız baba mektup münasip olmadığı için postaya vermez; İstanbul'a gittiğinde elden teslim etmeyi düşünür.

Kerim Bey, İstanbul'dakilere bilhassa Fikriye Hanım'a Aliye'yi över. Bu durum Fikriye Hanım'ın görünüşte Aliye'ye yaklaşımını etkileyecektir.

Aliye İstanbul'a döner. Karşıl原因lar arasında Selma, Doktor Hüsni, Doktor Cevat ve eşinin yanında, Kerim Bey ile eşi Ulviye Hanım da vardır. Aliye ile Selma, ilk arabaya binerek köşkün yolunu tutarlar. Selma, Aliye'nin çok zayıfladığını görüp üzülür. Selma yol boyunca Aliye'ye, Hüsni'nün Kerim Bey'e soğukluğuna temas eder. Aliye bu söylenenlerden rahatsız olursa da bir şey belli etmez. Eve geldiklerinde Selma, Aliye'ye Fikriye Hanım'daki değişikliklerin sebebini anlatır. Selma, Kerim Bey'in kısa bir zamanda Aliye'yi bu kadar iyi tanımaya şaşırır ve bir an Hüsni'nün Kerim Bey'le Aliye hakkındaki çirkin imaların doğru olup olamayacağını sorgular. Aliye, Selma'nın hareketlerinden Hüsni'nün çirkin ithamlarda bulunduğunu tahmin eder. Bu sırada yanlarına gelen Hüsni, Selma'ya buraya yakın bir köşk tutmayı teklif eder. Selma, her şeyden habersiz çok sevinir ancak Aliye, Hüsni'nün gerçek niyetini bildiğinden rahatsız olur.

Aliye, Feyzi'ye İstanbul'dan yaşananları, Hüsni'nün Almanya'da onları takip ettirmesini, Hüsni'nün Kerim Bey'e düşmanlığını anlatan bir mektup yazar. Mektupta Aliye; Ulviye Hanım, Cevat Bey ve eşi, Selma ile Hüsni'nün her akşam onlarda toplandıklarını, bu meclise kendisinin Kerim Bey için onun da kendisi için katlandığını, bunu fark edenin ilk Doktor Hüsni olduğunu ve bu yüzden Kerim Bey'e sözlü saldırılarda bulunduğunu, Selma olmasa bu adamla bir gün bile yan yana gelmeyeceğini, Doktor Hüsni'nün onu Almanya'dayken takip ettirdiğini, Doktor Hüsni'nün onu ilgilendirmediğini, insanın ancak kendi yaptıkları fiilin mahkumu olduğunu, bu konuda kendisinin günahsız olduğunu söyleyip Doktor Hüsni ile Kerim Bey arasında geçen konuşmalara yer verir. Akabinde akrabalarında ressam Selim Haydar'dan bahseden Aliye, onun sanatının içinin dışı vurumu olduğunu, bu sanat aşkının onun bütün varlığını kapladığını, sanat âleminin dikkatini çeken bu

adamın İstanbul Akademisi'ne hoca olarak alındığını; lakin annesinin ne bu değerli akrabalarından anladığını ne de akrabaların annesinden anladığını, annesi için yalancı, ikiyüzlü insanların makbule geçtiğini ve son zamanlarda annesinin Kerim Bey'e çok değer verdiğini ve onun beğendiği şeyleri benimsemekten zevk aldığını anlatır.

Aliye, mektubunda tekrardan Doktor Hüsnü ile Kerim Bey arasındaki konuşmalara yer vererek bitirir. Aliye'nin çevresindekiler (Fikriye Hanım, Doktor Hüsnü, Selim Haydar...) hakkındaki gözlemleri ve yorumları, etrafını iyi ihata eden güçlü bir gözlemci olduğunu bize gösterir.

Aliye'nin kardeşi Sâdullah, dış işlerinde çalıştığı için pek kardeşinin yanına gelemese de kız kardeşine ve annesine birer hediye gönderir. Aliye'ye gönderdiği elbisenin adı "Batan Gün"dür. Evvela annesinin hediyesini göremeyen Aliye endişelense de paketi görmesiyle endişesinin yersiz olduğunu anlar. Baba, şaheser olan elbise karşısında hislerini saklayamazken Aliye'nin salt tebessümü üzerine hediye beğenip beğenmediğini sorar. Aliye'nin burada vermiş olduğu cevap dikkat çekicidir:

"-Bilakis, hem mânâ itibâriyle de çok güzel. Batan Gün... Evet bu güneş batar, bu güneş söner; zîra maddî bir varlıktır... Fakat hakikat güneşinin gurûbu yoktur. O güneş batmaz. Aliye'nin de vücûdu güneşi bir gün olup batacaktır. Fakat mânası asla!

Kardeşimin gönderdiği Batan Gün'ü seve seve giyeceğim baba, fakat hakikat ufkunun Batmayan Günü, rûhumun büründüğü, sarıldığı ezeli ve tek kaftandır." Ayverdi(2012, s.264).

Sezâî Bey konuşmanın yönünü Fikriye Hanım'a çevirir. Sezâî Bey, Ulviye Hanım'ın Feyzi'ye samimi bir şekilde yaklaştığından Fikriye Hanım'ın kızına karşı uydurma muhabbetiyle kendisini kandıramayacağından ve karısının her hareketinden öğrendiğinden bahseder. Aliye babasının aksine annesinin bu zor olan rolü devam ettirmek için ne kadar çabaladığını görüp ona acımaktadır. İrfan Paşa'nın "Kendi ayıbını bilen, başkalarının ayıbını aramaz." ve "Başkalarının ayıbını gören gözü kör et!" Ayverdi(2012, s.265) sözlerini referans gösteren Aliye, zalimin mazlumdan daha acınmaya layık olduğunu düşünür. Sezâî Bey, kızına söyleyecek sözü kalmadığından çay zamanının geldiğini hatırlatarak el ele salona inerler.

Annesine bakışı ve ona acıması, Aliye'nin olgun karakterinin göstergesidir. O, büyükbabasından ve Kerim Bey'den almış olduğu manevi eğitimle zalimin

mazlumdan daha acınmaya layık olduğunu görmüştür. Bu nedenle annesi için üzülmemektedir. Babasının annesine acımasını istemesi bundandır. Ancak baba, kızının olgunluğuna sahip olmadığından kızıyla aynı düşünceleri paylaşmamaktadır. Bu anlamda Aliye'nin babasına İrfan Paşa'nın sözleriyle öğüt vermesi önemlidir. Bu bize, Aliye'nin babasıyla ilişkisini gösterir.

Hemen her gece Sezâî Beylerde toplanan grup, bir gün Kerim Bey'in köşkünde bir araya gelir. Hastalığından sonra Aliye'nin ilk sokağa çıkışıdır bu. Kerim Bey, Sezâî Bey'le sohbet ederken İrfan Paşa'nın kütüphanesini görmek istediğinden bahseder. Kızına eski kını nükseden Fikriye Hanım, İrfan Paşa'nın varlığının fihristi olan Aliye'nin ona yardım edebileceğini söyler. Fikriye Hanım'ın teklifiyle İrfan Paşa'nın kütüphanesini gezmek isteyen Kerim Bey'e Aliye eşlik edecektir. Doktor Hüsnü ile Selma'nın içeri girmesiyle konu kapanır. Doktor Cevat'ın dolandırılması üzerine Kerim Bey'le Sezâî Bey bu konu üzerinden sohbet ederler.

Ertesi gün Aliye, Kerim Bey'i İrfan Paşa'nın çalışma odasına götürür. Genç tıbbiyelinin fotoğrafının yanında kaşların, gözlerin, dudakların değişmezliğine dikkat eden Aliye, Kerim Bey'i gördükten sonra doğduğunu yahut öldüğünü düşünür. Kütüphanenin muhteviyatını soran Kerim Bey'e, Aliye, her şeyin muhteviyatının aşk olduğunu ve onu talim edip ona zemin hazırladığını söyler. Kerim Bey okumaktan ve araştırmaktan vazgeçilemeyeceğini belirtir. Bunu kabul etmekle birlikte Aliye, Kerim Bey'le farklı konularda sohbet etmeyi ister. Kerim Bey şundan bundan konuşmak isterken Aliye için şu ya da bu yoktur, onun için yalnızca Kerim Bey vardır. Aliye, İrfan Paşa'nın odasını çok sevmektedir çünkü Kerim Bey'in manevi varlığı kadar maddi varlığını da bu dekor içinde tanımıştır. Bu sırada Aliye'ye enjeksiyon yapmak için Doktor Hüsnü'nün geldiği görülür. Aliye, Hüsnü'nün gelmesinden rahatsız olur ve bir mihrap kadar temiz ve şahsi bir yer olarak gördüğü bu odaya Hüsnü'nün ayak basmasını istemez.

Aliye –yazar/anlatıcı tarafından tam olarak belirtilmese de- Hüsnü'nün kendisine karşı hislerini bildiğinden bu odaya girmesini istememektedir, muhtemelen Hüsnü'nün temiz ve iyi bir insan olduğunu düşünmemektedir.

Aliye, Hüsnü'ye soğuk davranarak hemen gitmesini istemektedir. Hüsnü, Aliye ile Kerim Bey'i rahatsız etmemek için yukarı çıkmayacağını ama Fikriye Hanım'ın zorladığını söyleyerek çirkin bir ithamda bulunur. Bunu ne Aliye ne de Kerim Bey

umursar. Hüsni, Aliye'nin yanında biraz daha kalabilmek için ilaçları ağır ağır hazırlarken Kerim Bey ile Aliye sohbet ederler. Hüsni, Aliye'nin yanında kalabilmek için Kerim Bey'le münakaşa edecek bir konu çıkarır. Kerim Bey ile Doktor Hüsni, mana zevkinden ve insanın aciziyetinden konuşurlar. Hüsni, Aliye'yle biraz daha kalabilmek için mevzuyu uzatır. Fakat bu sırada telaşla içeri giren Şükran, Selma'nın doğum haberini getirir. Hüsni'nün kayıtsızlığını gören Aliye, Selma'nın hâline üzülür.

Aliye, Feyzi'ye gelmeden evvel son mektubu yazar. Mektupta Kerim Bey'le sık sık İrfan Paşa'nın odasında buluştuklarını belirten Aliye, Kerim Bey'le birlik âleminden, birliği görene insan denildiğinden konuştuklarını anlatır. Aliye, mektubun devamında aşkını gizlemeyi hilkatten öğrendiğinden, bir kovacık istidadı olanlara ummanları dökemeyeceğinden; Ulviye Hanım, Kerim Bey, Fikriye Hanım ve Sezâi Bey'le birlikte geçen gün bir dağ gezisi yaptıklarından, Ulviye Hanım'ın Feyzi'yi heyecanla beklediğinden, yalnız Ulviye Hanım'ın ona birkaç gündür çok soğuk davrandığından ancak bu konuda Ulviye Hanım'ı suçlamadığından, bunun sorumlusunun Hüsni olduğundan, halbuki kendisinden kimsenin şüphe edip korkmaması gerektiğinden, çünkü kimseye fenalık edemeyeceğinden, bütün yaratılmışlara saygı duyduğundan, kendisiyle sulh yapan insanın bütün dünyayla barışmasından ve aşkın istila ettiği kalbin beşerî ihtiraslardan arındığından ancak bunu kime anlatacağından ve son olarak da Selma'nın bir oğlu olduğundan bahseder.

Aliye'nin Feyzi'ye yazmış olduğu mektup çevresine ve kendisine bakışını göstermesi açısından önemlidir. Aliye, kendisinin olgunluğunun farkında olduğundan çevresinin kendisini anlamayacağını bilmektedir. Bu yüzden de susmayı tercih etmiştir; çünkü o susmayı, kendi aşkını gizlemeyi Allah'tan öğrenmiştir. Ancak çevresindekiler aşkın istila ettiği bir kalpte beşerî ihtirasların, zaafının olamayacağını bilmediklerinden Aliye'den korkmaktadır; buna rağmen Aliye büyük bir hoşgörüyü sahiptir, onlara kızmamaktadır. Bu işin tek sorumlusunun Doktor Hüsni olduğunu gayet iyi görmektedir. İrfan Paşa'nın odasında Kerim Bey'le buluşmalarını farklı lanse ettiğini bilmektedir.

Aliye'nin Kerim Bey'le ilişkilerini gösteren son bölüm, Anadolu Hisarı'nda bulunan Dörtkardeşler'de yaşanır. Aliye ile Kerim Bey vapurda karşılaşır. Kerim Bey, hasta olan bir arkadaşını ziyaret için Anadolu Hisarı'na gidecektir. Kerim Bey, Anadolu kıyısını daha doğrusu İstanbul'u layıkıyla bilmeyen Aliye'ye birlikte gitmeyi teklif

eder. Kendi memleketine yabancı olmaktan utanan Aliye teklifi kabul eder. Vapurdayken toplumun bir kesiminin açık giyinmesiyle ilgili münakaşa ederler. Aliye, toplumlarda çıplak gezmenin arttığını söyler. Kerim Bey, insanların vahşi danslarla, acayip kıyafetlerle iptidai dönemlere özendiğini, insanların başlangıca döndüklerini anlatır. Vapur iskeleye yanaşınca kadar Aliye ile Kerim Bey konuşmaz. Kerim Bey, Aliye'ye bir kayık tutarak hastanın yanına gider. Aliye de kayıkçıyla sohbet eder. Kerim Bey ile Aliye, Dörtkardeşler'de bir kır kahvesinde oturur. Aliye, bu muhteşem dekor içinde çocuklaşmak isterse de içinde çocukluktan bir iz bulamaz. Aliye, Kerim Bey'e ölse de aşkıyla yaşayacağını söyler. Kerim Bey, Aliye'ye, aşkının dünyada başlamadığı gibi dünyada da bitmeyeceğini, insanın kendi manasıyla birlikte olduğunu, değişenin şekil olduğunu, ruhun asla değişmeyeceğini belirtir. Akşam olunca Aliye ile Kerim Bey kalkar. Aliye üşüyünce Kerim Bey'in göğsüne sokulur.

Aliye'nin Kerim Bey'e hislerini gösteren kısım, Doktor Hüsni'yle gerçekleşen diyalogda karşımıza çıkar. Feyzi'nin dönüşü üzerine Ulviye Hanım bir davet düzenler. Aliye, o gece annesinin şımarıkça hareketlerine bakamaz ve Selma'nın isteği üzerine kestaneliğe gidip arkadaşını bekler. Bu sırada Doktor Hüsni sarhoş bir şekilde Aliye'nin yanına gelir. Hüsni, mühim bir mesele olduğunu söyleyip aşk hakkındaki düşüncelerini sorar. Hüsni'den bir gönül itirafı beklerken böyle bir soru sorulması Aliye'yi biraz rahatlatır ve Hüsni'ye aşktan konuşmaya her kişinin yetkisinin olmadığını, zira aşkın insan kıymetine mihenk olduğunu, aşkın donmuş ruhun üzerindeki buz tabakalarını erittiğini, çıplak bir vücuda kendi ateşinden bir kaftan giydirdiğini, aşkı tanımayanın insan olamayacağını söyler. Hüsni aşkını itiraf edince Aliye, hem kendisini hem de Selma'nın manevi şahsiyetini tahkir ettiğini belirtir. Doktor Hüsni, Aliye'nin evli bir adam olan Kerim Bey'i sevdiğini ima eder. Bunun üzerine Aliye her zayıf görüşlü kimsenin, bağlılıklarında evvela bu günahı aradığını, Kerim Bey'in onun için her şey olduğunu fakat Hüsni'nün ima ettiği sefil manada olmadığını, Allah'tan başka hiçbir kudretin müdahale edemeyeceği surette birbirlerine bağlı olduklarını, Kerim Bey'in bizzat kendisi olduğunu ve insanın kendisiyle evlenemeyeceğini belirtir. Ayverdi(2012, s.307).

Aliye'nin vermiş olduğu bu cevap, Kerim Bey'in kendisindeki sevgisinin mahiyetini ve Aliye'nin bu aşktaki masumiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Aliye'nin Kerim Bey'e duyduğu aşk, ilahîdir. Beşerî olmayan bu aşkta hiçbir süflî duygulara

yer yoktur. Burada önemli olan aşkın kendisidir. O yüzdendir ki Aliye'nin aşkı, masumdur.

Doktor Hüsnü, Aliye'nin aşkını itiraf etmesine tahammül edemez ve Aliye'yi zehirler. Doktor Hüsnü kendisini ve eşi Selma'yı vurur. Kerim Bey'in ilk müdahalesi sayesinde Aliye kurtulur. Romanın sonunda Aliye, Feyzi'ye Kerim Bey'in onu iki kere dirilttiğini, manasına can verdiği gibi şimdi de bedenine saldıran ölümden kendisini kurtardığını anlatır. Ayverdi(2012, s.315).

Romanın genel çerçevesine baktığımızda Aşk Budur romanının başkarakteri Meryem gibi Aliye de olgunlaşma yolunda ilerleyen biridir. Yaratılış gereği doğuştan beri özlemine çektiği bu âlemi, büyükbabasının yaşam felsefesiyle tanıyan Aliye, Kerim Bey'le aşk vasıtasıyla Tanrı'ya ulaşır. Avrupa'nın ünlü ilim adamlarından ders alan, halk türkülerini piyano eşliğinde çalabilecek senteze sahip olan Aliye çevresindeki ikiyüzlü, sahte insanlardan uzak durarak kendisini büyükbabasının odasına kapatmış, onun felsefesiyle kendi duygu ve düşüncelerini terbiye etmiştir. Büyükbabasından almış olduğu terbiyenin etkisiyle onun, babasından, annesinden, Selma'dan kısacası çevresindeki herkesten daha ağır ve olgun biri olduğunu görüyoruz. Fikriye Hanım'ın aksine Boğaziçi'ni seven bu kız, bütün vaktini ya kırlarda dolaşarak ya da büyükbabasının çalışma odasında geçirir. Alafranga yaşam tarzına özenmeyen Aliye, kendi geleneğinden ve kültüründen uzak kaldığına üzülür. Aliye'nin bekâr bir kadın olarak yaşam biçimine baktığımızda hafifmeşrep bir kız olmadığını, beşerî olmayan hâl ve hareketleri nedeniyle Hüsnü'nün Selma'ya sığınmasına neden olduğunu, Aliye'nin hiçbir zaman Hüsnü gibi insanlardan hoşlanmadığını, kendisi gibi insanlarla -Doktor Cevat, Prof. Dr. Kerim Bey...- sohbet etmekten zevk aldığını görüyoruz. Ayrıca yeni keşfettiği âlemi yakından tanımak için çevresiyle ve kendisiyle ne kadar mücadele ettiğini de biliyoruz. Onun hakkındaki genel bir değerlendirmede bulunmak gerekirse Aliye, büyükbabasını tanımamakla birlikte onun maddî ve manevî mirasçısı olan, bu yüzden de büyükbabasının sevdiği her şeye zaafı bulunan, büyükbabasının notlarıyla dinlenen, çevresindeki ikiyüzlü, sahte insanlardan farklı olan, kırlarda dolaşmayı seven, hayatın görünmeyen cephesiyle meşgul olan, belli bir müzik birikimi bulunan, kültürlü ve entelektüel bir kişiliktir.

Şermin (Ateş Ağacı) romanda başkahraman Cemil Canoğlu'nun karakter yapısını net bir şekilde ortaya koymak için var olan Şermin, Bursa valisi Râsim Bey'in iyi kalpli, cana yakın ve bir su damlası kadar güzel yeğenidir. Ailesi ve hayatı hakkında bir

bilgi bulunmamaktadır. Karakteri ve fizikî özellikleri, sınırlı olmak kaydıyla Cemil Bey'in dikkatlerinden anlatılmaktadır. Buna göre Şermin, yeşil gözlü güzel bir kadındır. Cemil Bey'in Râsim Bey'in meclislerine iştirak ettiği günler Şermin, Cemil Bey'e kendisini beğendirebilmek ve onun dikkatini çekebilmek için kış aylarında bile ince ve dekolte giyinir, Cemil Bey'i çeşitli bahanelerle oyalamak ister.

Yine böyle bir gün Şermin, Cemil Bey'in üşümüş olmasını bahane ederek onu sobanın yanına oturtmak, ona çay ikram etmek ister. Böylelikle Cemil Bey'le yalnız kalabilecektir. Bu sırada Cemil Bey, Şermin hakkında şu değerlendirmede bulunur:

“Bu kız, amcamın evinde iken karşımda geçit resmi yapan kadınlara benzemiyor; fakat acemi cür'etinden tutun da her tavrında bir mukallit şahsiyetsizliği göze çarpıyor.” Ayverdi(2014, s.51).

Şermin, Cemil Bey'le evlenmek istemektedir. Onu etkilemek için de yabancı olduğu tavır ve hareketlerde bulunarak bir nevi çevresindeki bazı kadınları taklit ederek Cemil Bey'i etkilemeye çalışır. Yalnız onun bu hareketi, acemiliğini ortaya koymaktadır çünkü iyi bir kalbe sahip olması, onu taklit etmeye çalıştığı kadınlardan ayırmakta, sadeliğini ve cana yakınlılığını hemen göstermektedir.

Cemil Bey çayını ayakta içip fincanını masaya koyarken elektrikler kesilir. Şermin, yarı kasti sendeleyerek Cemil Bey'e çarpar ama bu Cemil Bey'de hiçbir etki yapmaz. Cemil Bey'in hissiz kalışı, Şermin'i hırçınlaştırır. Şermin, Cemil Bey'den özür dileyerek bir yerini acıtıp acıtmadığını sorar. Cemil Bey, hayır diyerek yol üstünde durduğu için kendisi af diler. Yazar/anlatıcı, burada Şermin'in ne hissettiğine yer vermez. Bununla birlikte Cemil Bey'den kendisi karanlıkta beklerken Şermin'in gittiğini öğreniriz.

Cemil Bey'in Şermin için değerini, yine Râsim Bey'in misafirlerinin geldiği gün yaşanan olay neticesinde öğreniriz. Râsim Bey'in eşi, Cemil Bey'e beğendirebilmek için İstanbul'dan Nerîme Hanım'ı getirir. Nerîme Hanım'ın nasıl bir kadın olduğunu bilen Şermin, Cemil Bey'i, Nerîme Hanım'dan korumak ister. Cemil Bey'in gazete okumak için salona indiği anda Şermin dostça bir yaklaşımla yengesinin Cemil Bey'in evli olduğuna inanmadığını, kendisine beğendirebilmek maksadıyla İstanbul sosyetesinden çok güzel aynı zamanda çok tehlikeli bir kadın olan Nerîme Hanım'ı getirttiğini, Râsim Bey'in bunlardan hiç haberinin olmadığını, her şeyi tertip edenin yengesi olduğunu, kendisinin bu hareketiyle bayağı bir insan gibi görülebileceğini,

eskiden kendisinin adi bir kadın ruhunun taşkınlıklarını gösterdiğini fakat bu meselede dostça ve samimi bir şekilde yaklaştığını söyler. Ayverdi(2014, ss.78-79).

Cemil Bey, Şermin'in bu konuda samimi olduğunu düşünür ve kendisi için böyle bir tehlikenin mümkün olmayacağını, kendisinin evli olduğunu, eşinin hamile olması nedeniyle İzmir'de bulunduğunu anlatır. Şermin, altı aydan beri âşık olduğu bu adamın sözlerine ilk defa o gün inanır, perişan olur. Cemil Bey, kendisinin önemli bir mevkiye sahip bir adam olmadığını ve niçin İstanbul'dan kendisi için bir kadın getirtildiğini sorar. Şermin, Cemil Bey'e kendisinin bütün kadınlar için bir hazine olduğunu söyler. Şermin'in Cemil Bey'le bu şekilde yan yana durması sakıncalı olduğundan misafirlerin yanlarına gidilir.

Burada Şermin'in vermiş olduğu cevap, dikkat çekicidir çünkü Cemil Bey'in bilgisi, görgüsü, sosyal statüsü ve dış görünüşü, Şermin'in Cemil Bey'e zaafının nedenini ortaya koymaktadır. Cemil Bey'deki bu vasıflar, Şermin'in ona platonik âşık olmasına neden olmuştur. Şermin'in bu aşkı, onun altı ay boyunca Cemil Bey'in dikkatini çekebilmek için farklı şekilde davranmasına sebebiyet vermiştir. Ancak Cemil Bey'in evli olduğuna kanaat getirmesiyle Şermin, ona, arkadaşça yaklaşır ve Cemil Bey'i, Nerîme Hanım'dan korumak için her an tetikte bulunur. Bu durum Cemil Bey tarafından da fark edilir. Cemil Bey, Şermin'in bu hareketini şu şekilde yorumlar:

“...Beni bu kızın oltasına yem olmaktan korumak için her an tetikte. Öyle tahmin ediyorum ki onu bu uyanıklığa zorlayan sebebin yanında, kıskançlık ve rekabet hisleri, ikinci safta kalıyor. Beni kendi için değil, benim için korumak istediğini, tavırları kadar içim de teyit ediyor.” Ayverdi(2014, s.90).

Şermin, Cemil Bey'in evli olduğunu öğrenmesine rağmen hiçbir şekilde intikam alma duygusuyla hareket etmemiş, aksine Cemil Bey'i Nerîme Hanım'dan korumak istemiştir. Yazar/anlatıcı, bunun sebebini de Cemil Bey vasıtasıyla bize anlatır. Şermin'in Cemil Bey'i korumak istemesinin altında kıskançlık ya da rekabet gibi adi duygular yatmamaktadır; tam tersine Şermin, Cemil Bey'i korumak istemektedir. Cemil Bey'e göre bunun altında yatan sebep aşktır. Aşk, Şermin'i değiştirmiştir. Ona göre baştaki Şermin'le şimdiki Şermin aynı değildir.

Şermin, Cemil Bey'in baba olduğunu öğrenince tehlike olarak addettiği Nerîme'nin hezimetini görüp sevinir.

Bu olay, Şermin'in Cemil Bey'e tutumunu net bir şekilde gösterir. Şermin aşk vasıtasıyla değişmiştir, artık eskisi gibi basit hilelere başvurmamakta, Cemil Bey'in dikkatini çekmeye çalışmamaktadır. Bununla beraber de acı çekmektedir. Şermin bu ıstıraba dayanamadığından hastalanmıştır. Artık fiziksel olarak romanda yer almayan Şermin'le ilgili bilgileri, Râsim Bey'den öğreniriz. Râsim Bey ile Cemil Bey arasında gerçekleşen konuşmada Şermin'in durumunun iyi olduğunu haber alırız. Bunun dışında yazar/anlatıcı, Şermin karakterine yer vermeyip Şermin'in sonunu belirsiz bırakır.

Görüleceği üzere Şermin, Râsim Bey ve yengesi ile birlikte Bursa'da kalmaktadır. Günün birinde ilkokul hocası olarak Bursa'ya gelen, çok zengin bir aileye mensup Cemil Bey'e âşık olur. Evli olduğuna inanmadığı Cemil Bey'e kur yapar. Ancak evli olduğuna inandığı günden itibaren Şermin değişir ve arkadaşça bir tutum içerisine girer. İçin için yanan Şermin, Cemil Bey'i tehlikeli bir kadın addettiği Nerîme Hanım'dan korumak ister. Cemil Bey'in Nerîme Hanım'ın tehlikesinden kurtulmasıyla rahat bir nefes alan Şermin bilinmeyen bir nedenle ateşlenir, yataklara düşer. Okuyucu burada Şermin'in öleceğini düşünse de Râsim Bey'den vaziyetinin iyiye gittiğini öğrenir. Romanın bundan sonraki kısımlarında Şermin'le ilgili bir bölüme rastlamayız. Zaten Şermin, Cemil Bey'in karakterini aydınlatmak için var olan biridir. O yüzden de hakkında pek bir bilgi bulunmamaktadır. Salt onun yeşil gözlü güzel bir kadın olduğunu, adi kadınları taklit edemeyecek derecede iyi kalpli, samimi ve temiz biri olduğunu biliyoruz.

Nerîme (Ateş Ağacı), Şermin gibi Cemil Bey'in karakterini aydınlatmak için var olduğundan hakkında fazla bilgi yoktur. Onun karakteri ve dış görünüşü ile ilgili bilgileri, Şermin'in anlatımlarından ve Cemil Bey'in gözlemlerinden ediniyoruz. Buna göre Nerîme, yani Ferhat Bey'in (Râsim Bey'in eşinin amcasının oğlu) baldızı, İstanbul sosyetesinin en güzel aynı zamanda en tehlikeli kadınıdır. Zeki, bilgili ve çok güzel olan bu kadın, Cemil Bey'in izlenimlerine göre "hücum planını iyice hesap ettikten sonra harbe giden bir kumandan gibi tedbirli"dir. Ayverdi(2014, s.91). Ancak ziyadesiyle gururlu, ukala ve haşın bir kadın olduğundan Cemil Bey'de olumlu bir etki bırakmaz çünkü Cemil Bey'e göre Nerîme gibi kişiler, orta zekâlı kimselere kendilerini bir anda kabul ettirip avuç içlerine alırlar; hatta bu sayede buldukları ortamlarda hemen dikkatleri üzerine çekip hayranları tarafından

şımartılırlar. Fakat bu kadar çabuk yüksekte uçan kişiler, bir o kadar da süratle düşüp hayranlarının ayakları altında ezilirler.

Romanın aktüel zamanında Nerîme, Râsim Bey'in kadınlı-erkekli meclisinde, çevresini saranlarla beraber bir muhasebeciyle sohbet etmektedir. Cemil Bey'in içeri girmesiyle kendisine biraz çekidüzen veren Nerîme, istifini bozamaz. Nerîme, Cemil Bey'in dikkatini çekebilmek için sigarasını yakmasını ister. Cemil Bey, onun hayranları arasında olmamak adına yanında kibritinin bulunmadığını, muhasebecinin kendisine daha yakın olduğunu belirtir. Nerîme sohbetine devam ederken muhasebeci minnetle yerinden kalkarak sigarasını yakar. O gün Cemil Bey'in baba olduğu müjdesini vermesi üzerine Nerîme'nin keyfi kaçır ve ne yaparsa yapsın neşelenemediğinden etrafındaki halka dağılır.

Râsim Bey'in bu toplantısından sonra uzun süre Nerîme'nin ne yaptığı ya da nasıl yaşadığı hakkında bir bilgi verilmez. Daha sonra Nerîme'nin muhasebeci ile nişanlandığını görürüz. Son olarak da Nerîme'nin çeyiz hazırlamak için İstanbul'a gittiğini ve muhasebeciyle üç ay sonra evleneceklerini Cemil Bey vasıtasıyla öğreniriz.

Anlaşıldığı üzere Nerîme, Şermin'in de dediği gibi çok güzel bir kadın olmakla birlikte tehlikeli biridir. Bir avcı gibi avını yakalamak için planlar yapan, zeki, bilgili, aynı zamanda güzelliğinden aldığı cesaretle ukala ve haşın bir karaktere sahiptir. Girdiği ortamlarda sohbetiyle, güzelliğiyle dikkati çeken Nerîme'nin erkeklere yaklaşımına baktığımızda hafifmeşrep bir kadın olduğunu söyleyebiliriz. Romanda da son derece varlıklı bir aileden gelen Cemil Bey'den umudu kesilince muhasebeciyle nişanlanması, onun, istediğini elde eden bir kadın olduğunun göstergesidir.

Leylâ (Yaşayan Ölü) adlı kahramanın kurgu boyunca kişiliği, eğitimi, çevresiyle ilişkisi, çevresindeki erkeklere karşı davranışları, erkeklerin –bilhassa Hattat Gerçek Çelebi ve muharrir Ekmel Haydar'ın-onun üzerindeki etkisi ve erkekler tarafından algılanışı, buradan yola çıkarak Leylâ'nın bekâr bir kadın olarak sürdürdüğü yaşam şekli, genellikle Leylâ'nın anlatımlarından, bazen de Seniye'nin dikkatlerinden, yani kahraman anlatıcı denilen bir bakış açısıyla okuyucuya takdim edilmektedir.

Sadrâzam Halil Paşa'nın torunu ve Âyan Reîsi Reşit Bey'in kızı olan Leylâ, çok küçük yaşlarda annesini ve babasını kaybetmiş; bu sebeple “bütün zevki, kesesinin

kuvvetine dayanarak, muhîti kasıp kavuran müstebit, mütehakkim bir büyük anne” Ayverdi(2012, s.32) tarafından büyütülüp yetiştirilmiş genç bir kızdır. Çocukluğunu büyükannesinin yanında geçiren Leylâ, ister istemez ya büyükannesinin karakterinin mirasçısı olmaktan ya da onun karakterini benimsemekten ötürü tıpkı onun gibi gururlu, kibirli, inatçı, asi ve bencil biri olmuştur ancak küçüklüğünden beri büyükannesinin çetin meşrebini sevmeyen ve her fırsatta eleştiren Leylâ’ya göre bu vasıflar onda iğreti durmaktadır. Leylâ’nın bu vasıflara sahip olmasında -kanaatimize göre- aristokrat geçinen çevresi de etkili olmuştur. Leylâ’nın aileden kalma muazzam bir servete sahip olması, ona geniş ve bir o kadar da sahte bir dost çevresi kazandırmış; beraberinde pek çok imkân ve iltifatları da getirmiştir. Bu koşullar içerisinde de şımarık ve kibirli biri olarak yetişmiştir. Bunu Leylâ’nın beraber büyüyüp, beraber okuyup hatta beraber mezun olduğu yakın arkadaşı Seniye’ye yazdığı mektuplardan çıkarabiliyoruz.

Leylâ’nın Seniye’ye yazdığı mektuplarda Leylâ’nın son derece varlıklı, zengin ve müreffeh bir ailede yetiştiğini ancak Leylâ’nın dünyaya gözünü açtığı andan itibaren bu insanların “benliklerini, menfaat, vefasızlık ve yalan mihveri etrafında” Ayverdi(2012, s.32) döndürdüklerini, bütün bunları gören Leylâ’nın bir süre sonra, en yakın arkadaşı Seniye’den bile şüphe ettiğini, bu kibar dünyanın yapmacıklığından bunalan Leylâ’nın hiç ihtiyacı olmadığı hâlde Konya’ya fizik öğretmeni olarak atandığını öğreniyoruz. Bu aslında bir nevi kaçıştır.

Leylâ, Konya’ya hem büyükannesinin nüfuz ve baskısından kurtulmak hem büyükannesinden kendisine geçmiş olan kibirli, gururlu ve bencil karakterini üzerinden söküp atmak hem de aristokrat geçinen ikiyüzlü, çıkarıcı ve vefasız çevresinden uzaklaşmak için gitmiştir. Bu sırada İzmir’e tayini çıkan Seniye, muharrir Ekmel Haydar’la evlenmiş ve görevinden istifa etmiştir. Seniye bir telgrafla evleneceğini bildirdikten ve Leylâ da onu tebrik ettikten sonra iki arkadaş iki sene boyunca hiç iletişime geçmemişlerdir. Sonunda Leylâ, bu suskunluğa bir son vermek için arkadaşına mektup yazar. Böylece iki arkadaş arasındaki iletişim tekrar başlar ve Leylâ’nın Konya’da geçirdiği zamanlarla ilgili bilgi sahibi oluruz. Evvela Leylâ, Konya’daki günlerinden bahsederken en büyük derdinin yalnızlık olduğundan dem vurur ve insanların her yerde ve her koşulda menfaatten, ikiyüzlülükten kurtulamadığını anlatır.

Menfaatten ibaret dostluk mefhumunun bulunduğu aristokrat çevre ve fikir dünyasından kaçan Leylâ, Konya'daki ilk günlerinden sonra “çekilmez bir zevksizlik ve yavanlıkla büsbütün yalnız” Ayverdi(2012, s.31) kalır. Velileri ve arkadaşlarıyla zarurî bir bağ kuran Leylâ, idare ile alâkası olmadığı için ders dışındaki zamanlarında tercümelemlerle uğraşsa da kısa bir süre sonra Konya'daki yaşamını fazla sade ve biçimsiz bulmaya başlar. Üstelik Konya'nın başhekimi Doktor Şerif'in ilgi ve alâkası, Leylâ'nın kendisini büsbütün yalnız hissetmesine hatta çalışmaya ihtiyacı yokken İstanbul'dan ayrılıp iş hayatını tercih ettiği için üzülmeye neden olur. Bu haletiruhiye içerisinde kendisini fakülteye çağırarak Profesör Zühdü Âkif'in teklifini kabul etmeyi bile düşünür. Ta ki üç dört sene önce Güzel Sanatlar'ın bir çayında tanıştığı Ayşe ile karşılaşana kadar.

Buraya kadar anlatılanlardan yola çıkarsak Leylâ, büyükannesinin himayesi altında büyümüş ve gayriihtiyari büyükannesinin kibirli ve gururlu karakterinden nasibini almıştır. Zengin ve varlıklı bir aileden yetiştiğini öğrendiğimiz Leylâ, sahip olduğu mirastan ötürü geniş bir çevreye sahiptir ancak bu çevre ikiyüzlü ve çıkarıcı insanlardan teşekkül etmektedir. Bu durumu bilen Leylâ, muhitinden ve büyükannesinden uzaklaşmak istemektedir. Sahtelikten, menfaatten ve riyadan uzak insanların arasına karışmak arzusundadır. Bu amaçla -hiç çalışmaya ihtiyacı olmadığı hâlde- Konya'ya öğretmen olarak atanır. İstanbul'daki yaşamıyla bağlantısını koparan Leylâ, buradan sadece iki köşkü birbirine bağlayan iki dost ailenin çocukları oldukları Seniye ile iletişimini koparmaz. Lakin Seniye evlenmiş, eşi Ekmel Haydar'a olan hastalık derecesindeki aşkı nedeniyle Leylâ'yı ihmal etmiştir. Leylâ'nın İstanbul'da geldiği zamanlarda Seniye'nin seyahatleri nedeniyle iki arkadaş karşılaşmamışlardır. Seniye'nin evlendikten sonra onu ihmal etmesine, eşi Ekmel Haydar'a olan zaafına Leylâ inanmamaktadır. İki dostu ayırdıkları düşüncesiyle Leylâ, Ekmel Haydar'ı sevmemekten öte bir duygu hissetmekte, eserlerini takdir ettiği için kendisine kızmaktadır. Seniye'ye de acımaktadır çünkü Leylâ, aşkı “beşeriyetin başına musallat olan en sahte his” Ayverdi(2012, s.11) olarak değerlendirip küçümsemektedir. Böyle düşünmesinin sebebi -hiç şüphesiz ki- üç yıl evvel Seniye'nin amcasının oğlu Mâcî'tle yaşadığı bir gönül acısıdır. Bu ilişkiden sonra Leylâ, sevmeyi ilkel bir duygu olarak görmüştür. Bu duygular içerisinde Konya'ya giden Leylâ, aradığı saflığı ve temizliği orada bulamamanın hayal kırıklığı ve oradaki hayatın sadeliği nedeniyle eski yaşamındaki fazlalıkları

atması, onu müthiş bir yalnızlıkla baş başa bırakır. Ayrıca Konya'daki insanların da onun dostluğunu suiistimal ettiğini görmesiyle burada şiddetle bunalır. Tam bu esnada üç dört sene evvel Güzel Sanatlar'ın bir çayında tanıştığı Ayşe ile karşılaşır. Ayşe'nin daveti üzerine bir gün Leylâ, evine gider. Leylâ, Ayşe'nin evine gidiş nedenini şu sözlerle anlatır:

“İşte Seniye, arkadaşlarımın, dostlarımın hattâ talebelerimin yapmacıklı alâka ve yakınlıklarına direnmek mücadelesinden bunaldığım günlerden bir gün Ayşe'nin evine gittim” Ayverdi(2012, s.36).

Leylâ'nın Ayşe'nin evine gitmesi, Ayşe ve ailesiyle tanışması daha ilk andan itibaren ona yeni bir dünyanın kapılarını aralayacaktır. Leylâ, eski Türk sanat örnekleriyle dolu bu tek katlı mütevazı evle, insanı meşgul eden manalı bir yüze sahip Ayşe'yle, “tezhip ve hat sanatıyla az çok alâkalı olan herkesin âşinâ olduğu” Ayverdi(2012, s.36) Hattat Gerçek Çelebi'yle ve “yalnız kendi inançları ile mesut olan ve gayesinin mihverine sâdık kalan bir doymuşluk, sebat ve dürüstlük” Ayverdi(2012, s.42) timsali Şükriye Hanım'la arzu ettiği sade ve gösterişten uzak insanlara kavuşur. Leylâ, onların üzerinde yaptığı ilk etkiyi de şu sözlerle açıklar:

“Bu ev, bu oda, bu yekdiğerinden iki nesil uzak iki insan, bana ilk hamlede, tevâzu ile karışıp mayalanmış bir sanat ve kudret şâhikasının zirveleri imiş gibi geldi.” Ayverdi(2012, s.38).

İktibas edilen metinlerden anlaşılacağı üzere Leylâ, gösterişten ve yapmacılıktan uzak insanları yanında istemektedir. Samimiyet ve tevazu arayışıyla Konya'ya giden Leylâ, ilk başta aradığını bulamasa da tesadüfen karşılaştığı Ayşe ve ailesi, bunu ona temin etmiş gibi görünmektedir. Ayrıca bu satırlardan Leylâ'nın sanatla az çok alâkadar olduğunu görebiliyoruz. Hattat Gerçek Çelebi'nin kimliğini açıklarken kullanmış olduğu ifade ve sanata kıymet verdiğini söylemesi bunun kanıtıdır. Ayverdi(2012, s.37).

Burada Leylâ'nın Ayşe ve ailesiyle ilişkilerine yer vereceğiz. Bu şekilde Leylâ'nın kişiliğine, Ayşe, Gerçek Çelebi ve Şükriye Hanım'la ilişkilerine ve bu ilişkiler neticesinde Leylâ'da meydana gelen değişimi göstereceğiz: Ayşe, Leylâ'ya çok küçük yaşlarda annesini ve babasını kaybettiğini, büyükannesi ile büyükbabasının yanında yetiştiğini, Gerçek Çelebi'den tezhip öğrenip eğitimini tamamladıktan sonra Konya'ya yerleştiğini, büyükbabası çalışmadığı için gelen siparişleri kendisinin

yaptığını ve bu şekilde geçindiklerini anlatır; akabinde evlerini gezdirir. Ayşe'nin dolambaçsız, samimi ve saf bir şekilde hayatından bahsetmesi Leylâ'yı derinden etkiler ve Ayşe'ye daha da yakınlaşır.

Leylâ, o gün Ayşe'ye yalancı, vefasız ve menfaatçi insan yığınlarına duyduğu öfkeden söz eder. Ayşe, onu sessizce dinler ve manalı bir gülümseme ile önüne bakar. Hayattan uluorta şikâyet eden acemi bir insan olarak kendisini gören Leylâ, genç kızın susmasıyla bir hayli mahcup olur. Bunu anlayan Ayşe insanların dostluklarından, düşmanlıklarından kaçır gibi uzak durmak gerektiğini çünkü insanların dostluklarını menfaat uğruna satabileceklerini, bununla beraber hayatın onu iyi kullananlar için bir ganimet, kötü kullananlar için bir mihnet olduğunu ve içgüdülerimizin esiri olursak hayvandan başka bir şey olmadığımızı ifade eder.

Leylâ'nın fizik öğretmeni olması ona mesleği gereği olayları ve kişileri iyi bir şekilde gözleme ve bu gözlemlerini tarafsız bir bakış açısıyla ifade etme imkânı vermektedir. Bu sebeple Leylâ, Ayşe'nin sükût perdesi altında yatan olgunluğunu, zarifliğini ve alçak gönüllüğünü net bir şekilde görebilmektedir. Yine mesleğinin ona sağladığı gözlemci niteliği, daha ilk andan itibaren Leylâ'ya, kıymetlerinin endişe ve öfkelerinin bu çevrede, bu basit ve gösterişten uzak ailede herhangi bir değerinin bulunmadığını görmesini sağlamış, Leylâ bir anda küçülüp söndüğünü hissetmiştir. Bu, Leylâ'daki ilk değişimdir.

Leylâ o günden sonra bazen müzik, bazen sanat, bazen de sükûnet ihtiyacıyla sık sık bu eve gelir. Gerek evin atmosferi gerek Çelebi ve Ayşe'nin vasıfları, Leylâ'nın kendisine dünyayı beşer gözü ile değil de insan gözü ile görüp göremeyeceği, bir beşer gibi değil de bir insan gibi yaşayıp yaşamayacağı sorularını sordurtur. Lakin Leylâ, onlar gibi “müsterih, ârızasız ve huzurlu” Ayverdi(2012, s.43) bir anlayışa şimdilik kavuşamayacağını düşünür; zira ihtiraslarına henüz gem vuramamıştır.

İkinci evi olarak gördüğü bu evde Leylâ, Ayşe'den de daha yakın bir arkadaş edinmiştir kendine: Gerçek Çelebi. Gerçek Çelebi'nin insana huzur veren dünya görüşü, sadeliği ve olgunluğu, Leylâ'yı derinden etkiler. Leylâ, henüz kendisinin de bilemediği bir nedenden ötürü Gerçek Çelebi ve ailesini sevmekte, Ayşe'den ve Şükriye Hanım'dan ayrı olarak Çelebi'ye hayranlık duymaktadır. Seniye, Leylâ'nın Çelebi'ye âşık olduğunu iddia eder. Leylâ, Seniye'nin bu ithamını isabetsiz bir hüküm olduğunu söyleyerek reddeder. Çelebi'ye hayranlığının farklı bir şekilde

yorumlanması üzerine Leylâ, Çelebi gibi insanların değil ihtiyarlıklarında, gençliklerinde dahi bir erkek olarak sevmeyeceğini ve sevmeyeceğini belirtir. Kendisinin de belki bu meziyeti sebebiyle bu ihtiyar dostu benimsediğini söyler. Ayverdi(2012, s.53) Ardından Leylâ, eğer o heyecana/aşka sahip olmak istese Seniye gibi sevmek denilen hataya tekrardan düşeceğini ve bu duygular içerisinde Doktor Şerif'e müptelâ olacağını ifade eder.

Leylâ'nın erkeklere bilhassa Çelebi'ye bakışını vermesi bakımından bu satırlar önemlidir. Bu anlatılanlardan biz Leylâ'nın Çelebi'yi, karşı cinse duyulabilecek bir sevgiyle sevmediğini, onu aşktan çok daha farklı duygular beslediğini görüyoruz. Zira Leylâ, sevmeyi/aşkı, Mâcit'le yaşadığı aşktan dolayı bir hata olarak görmektedir.

Leylâ, Çelebi'yi ve ailesini tanıdıktan sonra değişme sürecine girmiştir. Eskiden kibirli, küstah ve bencil bir karaktere sahipken romanın aktüel zamanında onlardan izler taşımakla birlikte olumsuz duyguları sükûnet bulmuştur. Leylâ'da var olan bu kötülükleri, Çelebi ve ailesi yok eder. Leylâ, Çelebi ve ailesinden duygularına adaletle tasarruf etmenin, zaafının, ihtirasların üstüne yükselmekle olabileceğini öğrenir. Onlar sayesinde Leylâ, kendisinin de "sâde, samîmî ve tarafsız olabilmek kolaylığını bulacağını" Ayverdi(2012, s.55) zannetmektedir. Leylâ, Çelebi ve ailesinin kendisinde yapmış olduğu tesiri şu sözlerle açıklar:

"Çelebi'nin çatısının, bir Leylâ ile şerefi ziyâde olmadı; fakat aristokrat bir âilenin bu mütevâzı çatı altına rûhen ilticâ eden kızı, karşısında gördüğü insanlık şâheseri karşısında küçüldü, onların üstün ve seçkin vasıflarıyla söndü ve hüviyet değiştirdi." Ayverdi(2012, s.56)

Menfaatlerine dokunulduğu zaman küsmemeleri, kimselerden faydalanmaya çalışmamaları, hayatın ihtiraslarının bu evde, bu ailede barınamaması Leylâ'yı derinden etkilemiştir. Çelebi'nin ve Ayşe'nin hal dili, evin kendine has dekoru ve duvarlarda yer alan levhalar, Leylâ'nın bir değişim ve dönüşüm yaşamasını tetiklemiştir. Leylâ'yı etkilediği için bu levhalarda yazan beyitlere burada yer vereceğiz:

"Kimi kim bîvefâ dünyâda gördüm, bîvefâ gördüm.

(...)

Aşktır bâbâ-yı âlem, canlara cânân odur/Bil hakîkatte odur giryân u handan
cümleden

Halk içre bir âyîneyim, herkes bakar bir an görür/Her ne görür kendi yüzün, ger
yahşi ger yaman görür.

Yâ Rab seni hiç bilmeye kadir mi olur ben/Bilse bilir ancak seni sen, bensiz olan ben.

Âteşest în bang-i nây ü nîst bâd/Her ki în âteş nedâred nîst bâd

Bişnev ez ney çün hikâyet mîküned/Ez cüdâyîhâ şikâyet mîküned” Ayverdi(2012,
ss.57-58-59).

Aşkın kendisinden değil sözünden bile irkilen Leylâ, Çelebi'nin evinde asılı olan bu yazıları layıkıyla anlayamamaktadır çünkü Leylâ, her ne kadar olgunlaşmaya meyilli ise de henüz müptededir. İç tekâmülünü gerçekleştiren Çelebi, Leylâ'nın yardımına koşar ve beyitlerde yazılanı açıklar. Buna göre kâmil insanın ayrılıktan şikâyeti, mânâ âlemine olan hasretindedir. Mânâ âleminde olan insan da kendisinin vücutla örtülü olmasından şikâyet eder.

Çelebi ve Ayşe'nin olgunlukları, yaşam tarzları, çevresindeki insanlarla ilişkileri, evin dekoru ve duvardaki yazılar, Leylâ'nın değişim sürecini hızlandırır. Bunlar vasıtasıyla Leylâ'nın duygu ve düşünceleri, âdeta terbiye edilir. Zaten kurgu boyunca Leylâ ile Çelebi'nin ilişkileri, tıpkı mürşit-mürit ilişkisini çağrıştırmaktadır. Leylâ'nın Çelebi'ye duyduğu sevgi ve hayranlık, müridin mürşidine duyduğu aşktır. Bekâr bir kadın olan Leylâ'nın hayatı bu doğrultuda şekillenmektedir. Çelebi ile Leylâ'nın ilişkilerine bu anlamda sık sık yer verilmiştir. Leylâ, kimi zaman isyancı bir öfke ile dalgalı, kimi zaman kendinden geçercesine bir itaatle boyun eğici, kimi zaman da hareketli, çalışkan ve neşeli olarak tasvir ettiği Ayşe'nin âşık olduğuna hükmettiği bir gün kendi aşkı ile Ayşe'nin aşkını mukayese eder. Leylâ'ya göre Ayşe'nin zevklerini olgunlaştıran, onu başkalaştıran şey, aşktan ileri gelmektedir. Leylâ, yaşadığı aşkın kendisini neden olgunlaştırmadığını sorgular ve Ayşe'nin aşkının onun aşkına benzemediğini ya da kendisinin aşkı onun kabul etmediği manada kabul etmediğini düşünür. Aşkın emiri olduğu için de Ayşe'ye saygı duyar. Leylâ, bu düşünceler içerisinde Çelebi'nin rahlesinin üzerinde duran kâğıdı okumak ister. Çelebi, çocuğunun gönlünü hoş etmek isteyen bir baba edasıyla Leylâ'nın okumasına izin verir. Kâğıtta kâinatta her şey kendi yaratılışına uygun bir şeyi

çektığı, kişilerin nasıl insanlar olduklarını öğrenmek için dost seçtiği kimselere bakması gerektiği, nefsin bu dünyaya ait olduğu yazılıdır.

Leylâ, rahledeki notlardan Ayşe'nin ve Çelebi'nin davranışlarından onların âşık olduğunu fark eder ama onların aşkının kime oldukları tam bir muammadır. Burada Leylâ'nın aşkı sorgulaması önemlidir çünkü Leylâ, böylece aşkı kavramanın ve kendini bulmanın arayışı içine girecektir. Nitekim Leylâ'nın; Çelebi'nin, Mevlânâ'nın aşk üzerine yaptığı tercümesini de okuması onu aşk üzerinde daha derin düşünmeye sevk edecektir. Leylâ'nın eğitiminin bir parçası olması bakımından Mevlânâ'dan okuduğu rubailerin bir kısmını buraya alıyoruz:

“Güzelim, zülfüne elimi uzattım, onu okşamdımsa bana darılma... Vallah bu hareketimle hakîkî bir şey yaptım, mecâzî değil. Zîra gönlümü saçlarının ucunda takılmış gördüm; onun için kendi gönlümle aşk alışverişinde bulundum, başka bir şey yapmadım ki...”

“Hayâtımda bütün hatâ işlesem, sevâbım sensin. Bu harap ömrümden maksut sen, yalnız sensin...”

Ben bu âlemden gideceğim zaman, dünyâda ne yaptın, ne iyilikler işledin diye sorarlarsa, ne diyeceğimi bilmiyorum: Cevâbım sen, yalnız sensin!” Ayverdi(2012, ss.67-68).

Mevlânâ'nın sözlerini Çelebi'nin aşk tezahürlerinin dayandığı esas olarak yorumlayan Leylâ artık Mevlânâ'yı Mevlânâ yapan, Çelebi'yi insanlığın üstüne çıkaran aşka saygı duymaya, inanmaya başlar. Bu, Leylâ için önemli bir adımdır; öyle ki aşka bakışı değişmeye başlayan Leylâ, Doktor Şerif'e merhametle karışık bir saygı bile duymaktadır. Leylâ'nın aşka bakışı ve Doktor Şerif'le ilişkileri, romanda şu şekilde aktarılır:

Onuncu sınıfların çayından istifade eden Doktor Şerif, Leylâ'yı görmek maksadıyla toplantıya gelir. Leylâ'yı gördükçe Dr. Şerif'in yükselişi ve başkalaşışı, Leylâ'da gayriihtiyari merhametle karışık bir hürmet hissi uyandırmaktadır. Yine Leylâ'nın otuz sekiz derece hasta olduğu bir gün Dr. Şerif'in Leylâ'nın yanına gelmesi ve Ayşe'yle diyalogları, Dr. Şerif'in Leylâ'ya ilgisini ortaya koymaktadır. O gün Ayşe, Leylâ'yı evine götürmek ister, Leylâ'yla yalnız kalmak isteyen Dr. Şerif buna izin vermez. Ciddi bir doktor tavsiyesinden ziyade âdeta yalvarır bir şekilde Ayşe'yle konuşması, Leylâ'nın gülmek için kendisini zor tutmasına neden olur. Leylâ,

ikisinin arasına girerek kararı ertesi güne bırakır. Dr. Şerif reçeteyi yazıp gittikten sonra Ayşe, Dr. Şerif'in Leylâ'ya zaafını görüp ona acır ve Leylâ'ya Dr. Şerif için ne yapılması gerektiğini sorar. Leylâ'nın: “-Ne yapacağız, güzel bir kız bulup veririz... meselâ seni...” Ayverdi(2012, s.69) demesi üzerine Ayşe, sararıp büyük bir korku geçirir. Leylâ, o an Ayşe'nin bir şakanın ikiliğini bile reva göremediği bir aşkı olduğuna emin olur.

Bu satırlarda Leylâ'nın Dr. Şerif'le ilişkisini görebildiğimiz gibi onun adım adım aşka yaklaştığını da görüyoruz. Leylâ, hem okuduklarıyla hem de Çelebi ve Ayşe'nin hâl dilleriyle aşkı öğrenmektedir. Eskiden Seniye'ye yazdığı mektuplarda beşeriyetin başına musallat olduğunu düşündüğü aşkı küçümseyip inkâr ederken hatta aşk karşısında kendisini bir puttan farksız görürken romanın aktüel zamanında Mâcit'le yaşanılanın aşk olmadığını idrak etmekte, Seniye'nin eşine aşkının Çelebi'nin, Ayşe'nin aşkı gibi olmadığını anlamakta ve Çelebi ile Ayşe'nin aşkının müptelası olmaktadır.

Leylâ; Çelebi, Ayşe ve Şükriye Hanım'la ilişkileri neticesinde onların olgunluklarını ve derinliklerini iyice anlamıştır. Lakin Leylâ'nın bu derinliğe sahip olması için sadece görmesi, duyması değil yaşaması da lazımdır. Yazar/anlatıcı, bu maksatla Leylâ'yı aşkla karşı karşıya getirecektir.

Leylâ, her zamanki gibi Seniye'ye mektup yazmak amacıyla Çelebi'nin evine gider. Ev işlerini bitiren Şükriye Hanım sokağa çıkacakken Leylâ'nın geldiğini görünce vazgeçer ancak Leylâ, kendisinin yazı yazmak için geldiğini belirterek Şükriye Hanım'a gitmesini söyler. Leylâ, kilimle bölünmüş çalışma odasında Seniye'ye mektup yazar. Leylâ, Seniye'ye kendisi gibi varlıklı, zengin bir insanla dostluk kurdukları için insanların Çelebi ve ailesini, menfaat ve ikiyüzlülükle itham ettiklerini ve bu itham karşısında ailenin olgun tavırlarını anlatırken Çelebi, Ayşe ve bir misafir içeri girer. Leylâ, kilim perdenin ardından konuşulanları dinler. Konuşulanlardan Leylâ, Ayşe'nin gelen misafire bir ilgisi olduğunu anlar. Üstelik bu misafir, Seniye'nin eşi Ekmel Haydar'dır. Ekmel Haydar'ın da Ayşe'ye ilgisini fark eden Leylâ, arkadaşı Seniye'ye acır. Duyduklarıyla sarsılan Leylâ, pencereden bahçeye atlayıp okula gider. Roman bundan sonra Leylâ'nın iç dünyasını aktaran günlükler şeklinde devam eder.

Leylâ ile Seniye kavuşurlar; lakin Leylâ, arkadaşını gördüğü için mutlu değildir zira öğrendiği hakikat nedeniyle oldukça haraptır. Leylâ, öğrendiklerinden ötürü ziyadesiyle durgunlaşır ve bu durum Seniye'nin dikkatini çeker. Sebebini sorduğunda ise Leylâ, fazlasıyla mutlu olduğu için durgunlaştığını hatta çok sevindiğinde ağladığını belirtir. Leylâ, Ekmel Haydar'la karşı karşıya gelmekten korksa da Seniye'nin hatırı için olumsuz duygularına bir set çeker. Leylâ, Seniye'yi almaya gelen Ekmel Haydar'la tanışmak ister. Karanlığın etkisiyle yüzünü görmediği Ekmel Haydar'a mahcubiyetten ziyade öfke duyan Leylâ, Ekmel Haydar'ın kendisi hakkındaki duygularını bilmekle birlikte herhangi bir imada bulunmadığını fark eder. Leylâ, Ekmel Haydar'ı tasavvur ettiği gibi hoyrat ve sert bulmamakla beraber anlam veremediği bir çekingenlik hissetmektedir. Ayrıca Ekmel Haydar'ın korkunç ve müstebit biri olmaması hayal kırıklığına neden olur. Yaşanan hadiseler neticesinde Leylâ, karşısında dürüst ve nazik bir Ekmel Haydar bulmuştur. Ekmel Haydar'ı tanıdıkça Leylâ, artık mahcubiyetten öte farklı duygular hissetmektedir. Bunda Ekmel Haydar'ın Ayşe gibi birini etkilemiş olmasının da katkısı bulunmaktadır.

Leylâ'nın Ekmel-Ayşe davasını farklı bir şekilde yorumlaması, Ekmel Haydar'ın sözleriyle değil hadiselerin diliyle Leylâ'yı mahcup etmesi, Çelebi'nin evinde kendisini yabancı gibi hissetmesine ve korkunç bir yalnızlıkla baş başa kalmasına neden olur. Bu buhranlı günlerinde Leylâ, Çelebi ve Ayşe'den alışık olduğundan daha fazla ilgi ve alâka istemektedir; çünkü Leylâ, sebebini bilmediği bir nedenden ötürü aksi, inatçı bir kadın tablosu çizmektedir. Hâlbuki Leylâ, Gerçek Çelebi'yi tanıdıktan sonra kendisindeki bu zararlı özellikleri atmıştır buna rağmen neden böyle görünmeye çalıştığını anlamamaktadır. Leylâ, duygularını şu sözlerle dile getirir:

“Hayır ben artık eski bencil, âsî, gayesiz, hedefsiz Leylâ değilim... Fakat niçin öyle görünmeye özeniyorum? Yoksa bu, içimi, yeni gelen misâfire tanıtmamak için, kendimin de haberim olmadan, uydurulmuş rûhî bir hîle mi? Fakat öyle zannediyorum ki o bir kalp câsusı... Bu kadar müessir ve sahil görüşlü insana hiç tesâdüf etmedim.” Ayverdi(2012, s.112).

İç muhasebesini yaptığı bu satırlarda Leylâ'nın aslında farkında olmadan Ekmel Haydar'dan etkilendiğini görüyoruz. Kalp casusu olarak nitelendirdiği Ekmel Haydar'ın insanları etkisi altına almasından, sahil görüşlü, dürüst ve nazik olmasından Leylâ çok etkilenmiştir ancak kendisi henüz bunun farkında değildir.

Leylâ'nın Ekmel-Ayşe davasının yeni bir şey olmadığını, onların aşk davasında beşerî taraflarına köle muamelesi yaptıklarını ve Ekmel ile Ayşe'nin hiçbir menfaat olmadan ruhen birbirlerine muhtaç kimseler olduklarını görmesi, başlangıçta Seniye için hissettiği ızdırabın dinmesini sağlar. Ayşe'nin yaşamış olduğu aşkı “yüksek ve görünmeyen varlığın, irfâna, hikmete ve sonsuzluğa doğru uzanmış bir köprüsü” Ayverdi(2012, s.114) olarak yorumlayan Leylâ, kendisinin aşkı karikatürize ettiği zamanları düşünür. Çelebi ve Ayşe'nin aşkına baktığında Leylâ, Mâcit hatta Seniye'nin aşkının shevî bir arzu olduğu, karşı cinslerin bir menfaat uğruna birbirlerini çekişi olduğunu idrak eder. Çelebilerin, Ayşelerin aşkını tanıdıktan sonra Leylâ, şimdi samimiyetine ve insanlığına inandığı Ekmel Haydar'la dost olur. Leylâ, bu dostluğu Ayşe'nin aşkına borçlu olduğunu anlar zira bilir ki Ayşe'nin hayran olduğu her insan gerçekten hayrete şayandır.

Ayşe'nin aşkında “canlanmış, şekillenmiş bir kemal ve irfan” Ayverdi(2012, s.116) bulan Leylâ, Seniye'den ötürü Ayşe'ye kırgınlıklarını unutup ona daha da yakınlaşır. Ayşe, dürüstçe Ekmel Haydar'la çocukluktan gelen ilişkilerini anlatır. Leylâ, Ayşe-Ekmel ilişkisini öğrendikçe, Ekmel Haydar'ı tanıdikça aşk anlayışı değişir. Leylâ, kendisindeki bu değişimi Ayşe'ye şu sözlerle anlatır:

“Hattâ beşeriyet için aşkı bir fecâat diye kabul etmiş olan ben, âlemi saran ilâhî aşkın, zannımdaki hayvânî heyecanlardan çok başka olduğunu, senin ve Çelebi'nin akıl ermez aşkımdan öğrendim.” Ayverdi(2012, s.118).

Leylâ, Çelebi ve Ayşe'nin aşklarını gördükçe hayrete düşmüştür ve bundan Seniye'ye mektuplarında bahsetmiştir. Ayşe, Seniye'nin çok da geniş olmayan meşrebinin farkındadır ayrıca Seniye, Ekmel Haydar ile Ayşe'nin aşk davasını fark etmiştir. Bu sebeplerden Leylâ'nın mektuplarında Ayşe'nin aşkıdan bahsetmesi, Ayşe'nin pek hoşuna gitmemiştir. Leylâ da bu durumun farkındadır, o an Seniye'ye Ayşe'den söz etmekle hata işlediğini anlar. Sâmiha Ayverdi, belli ki Seniye ile Ayşe'nin aşk anlayışlarını mukayese ettirerek Leylâ'nın aşkı en ince hecesine kadar öğrenmesini istemektedir. Bu sebeple Ekmel-Ayşe-Seniye üçlüsünün yaşadığı hadiselerle yer vererek Leylâ'yı yavaş yavaş aşka hazırlamaktadır. Bu olaylardan biri de Leylâ'nın okulunda yapılan müsamere günüdür.

Leylâ, müdürün ricası gereği Ekmel Haydar'ı müsamereye davet eder. Toplantıda Leylâ'nın Ekmel Haydar'la dostluğu, Konya'daki entelektüel muhitin Leylâ'nın

çevresinde toplanmasını sağlar. Daha önceki zamanlarda Çelebi ve ailesine yakınlığından ötürü alaya alınan Leylâ, bu insanların menfaat için kendisine yaklaştıklarının farkındadır. Seniye'nin toplantıya iştirakı ise Doktor Şerif'le tanışmak içindir. Doktor Şerif, Seniye'de olumlu bir intiba bırakır. Burada Leylâ, kendisi dışında herkesin Doktor Şerif'i beğendiğini dile getirir. Yine Leylâ'nın dikkatlerinden Ekmel Haydar'ın edebiyat hocası olan Melek'le sohbet ettiklerini ve Seniye'nin kıskançlık krizlerine girdiğini öğreniyoruz. Leylâ, burada Ayşe'nin kocasını tanıyan fakat hazmedemeyen Seniye'ye acıdığını söyler. Leylâ ise Seniye'nin oklarının Ayşe dışında birine yönelmesinden memnundur; çünkü son zamanlarda Seniye, Ayşe'ye sözlü saldırılarda bulunmaktadır.

Melek hadisesi kısa bir süre sonra unutulunca Seniye'nin kıskançlık okları, tekrardan Ayşe'ye yönelir; zira kocasının, daima Ayşe'nin mihranı etrafında döndüğünü anlamıştır. Bu nedenle Seniye, Ayşe'ye sürekli saldırılarda bulunmaktadır. Yine böyle bir gün Ayşe, insanoğlunun ihtiraslarından arınması gerektiğinden bahseder. Seniye, insanın ihtiraslarından uzak kalmakla canının sıkılacağını iddia eder. Ayşe, bu itirazı kabul etmekle beraber insanı insan yapanın birliğin mutlak sükûnu ve asayişini olduğunu düşünür. Seniye ile Ayşe konuşurken Leylâ, Çelebi'nin söylediği besteye odaklanır, öte taraftan da Ekmel Haydar'la Ayşe'nin yaptığı minyatürlere bakar. Bu esnada Ekmel Haydar: "...Çelebi'nin hançeresinin tanımadığı hiçbir klasik yoktur..." Ayverdi(2012, s.126) der. Leylâ, Ekmel Haydar'a yanıldığını, zira Leylâ'nın en sevdiği "Bilmezdim özüm gamzene meftûn imişim ben..." Ayverdi(2012, s.127) adlı yürük semâînin bulunduğunu belirtir. Leylâ'nın henüz kendisinin bile sevdiğinden haberinin olmadığı bu semâî, Seniye'nin dikkatini celb eder ve ne zamandan beri bu parçadan hoşlandığını sorar. Seniye, Leylâ'da gördüğü heyecanın binde birini Ekmel Haydar'da görmeyince rahatlar. Çelebi, şarkıyı bitirince Seniye, aşka istidadı olan kimsenin kendisini bu kadar geç keşfetmesini sorgulayarak Leylâ ile alay eder. Ayverdi(2012, ss.129-130).

Anlaşılabileceği üzere Leylâ, kendisinden sakladığı duygularını, musiki ile bir nevi itiraf etmiş; Seniye'nin dikkatini üzerine çekmiştir. Leylâ, kendisini yakın arkadaşı Seniye'den ayırdığı ve Seniye'nin kocasına zaafından dolayı acı çekmesine sebep olduğu için sevmemekten öte duygular beslediği Ekmel Haydar'a farkında olmadan bağlanmıştır; lakin Leylâ, Ekmel Haydar'da sevgisinin karşılığını görememektedir. Leylâ, Ekmel Haydar'ın Ayşe'den başkasına bakmayacağını farkındadır; böyle

olmakla birlikte Leylâ da artık aşkı görmekle, duymakla kalmaz bizzat yaşamaktadır. Leylâ'nın: "Güzellik... menfaatsiz aşk. Çelebi'leri, Ayşe'leri, Ekmel'leri birbirlerine bağlayan büyük ve görünmez kuvvet.

Fakat artık ben onu görüyorum; hem pek iyi, pek âşikâr görüyorum" Ayverdi(2012, s.131) sözleri, bunun kanıtıdır.

Leylâ, Ekmel Haydar'a aşkı nedeniyle kendisinden beklenmeyecek hareketlerde bulunur. Yazar, hem Ekmel Haydar-Ayşe aşkının masumiyetini ortaya koymak hem de Leylâ'nın hakîkî aşkı tanıyarak olgunlaşması için Leylâ'yı Ekmel-Ayşe diyaloguna tanık ettirir. Seniye, Çelebi ve Ayşe Konya'nın dikkate değer abidelerini gezmeye gider. Ekmel Haydar, bir dostunu ziyarete için bu geziye iştirak etmezken Leylâ da dersi olduğu için gidemez. Öğrencilere aş yapılmıca Leylâ, erkenden eve gelir lakin Çelebi, Ayşe ve Seniye gitmişlerdir. Leylâ, Çelebi'nin kilimle ayrılmış çalışma odasında otururken Ayşe sabahleyin aldığı bir sipariş üzerine erken gelmiş, Ekmel Haydar dostu hasta olduğu için erken dönmüştür. Ayşe, Seniye'nin üzülmemesi için Ekmel Haydar'la oturmak istemez. Ekmel Haydar, kendi kendisine olan bu özleminden kimseye bir fenalık gelmediğini, kendisinin ezelde Ayşe'nin ruh beşiğini salladığını fakat sonra bu cenini kaybettiğini, onu bulmak için yedi deryayı geçtiğini, yakınlığında ve uzaklığında en şiddetli hasreti duyduğu tek insan olduğunu söyleyerek Ayşe'nin ne istediğini sorar. Ayşe, Ekmel Haydar'ın, her şeyden evvel ona istemeyi unutturduğunu söyler. Ayşe, Seniye'nin gelmesinden endişe ederek Ekmel Haydar'ın gitmesini ister. Yüzü yüzünde bir an durmak şartıyla kabul eden Ekmel Haydar, Seniye gelmeden gider. Ayşe'nin hıçkırıklarını duyan Leylâ pencereden kaçar.

Leylâ, insanların mahremelerini duymaktan memnun değilse de bu sefil hareketleri yapmaktan kaçınmaz. Nitekim kimsenin kendisinden daha güzel olmasını istemediğinden Ayşe'ye çok yakışan pelerinini alır. Leylâ, bu sefil ve bayağı hislerinden utanır ve pelerini Ayşe'nin omuzlarına koyar. Leylâ, bütün bu sefil hislerine rağmen Seniye'den ziyade Ayşe'ye yakındır. Seniye de Leylâ'nın Ekmel Haydar'a ilgisini fark ettiğinden eskisi gibi Leylâ'ya sıcak davranmamaktadır.

Leylâ, hareketlerinden ötürü sürekli kendisiyle mücadele hâindedir. Hislerini artık gizleyemeyen Leylâ, başta kendisi olmak üzere herkesten uzaklaşmak istemektedir. Dostu olarak gelen Seniye'nin bir yabancı gibi gitmesi, dün nefret ettiği Ekmel

Haydar'ın bugün ondan bir dost gibi uzaklaşması Leylâ'da büyük bir üzüntüye neden olur. Kendisini tam bir “aşk mihrâkına düşmüş” Ayverdi(2012, s.144) hisseden Leylâ, Doktor Şerif'in de davet edildiği bir akşam yemeğinde fenalık geçirir. O gün Leylâ'nın geç kalması üzerine Seniye, onu aramak için onlardan birinin geleceğini söyler. Doktor Şerif de Leylâ'ya refakat etmek gerekirse onu değil okuldan, dünyanın öbür ucundan alıp geleceğini belirtir. Doktor Şerif'in Leylâ'ya ilgisine Ekmel Haydar kayıtsız kalır. Leylâ, Doktor Şerif'e o kadar uzun yolu göze almamasını, zira yollarda tesadüf edebileceği bin bir Leylâ'nın ona hayalindeki Leylâ'yı unutturabileceğini ifade eder. Ayverdi(2012, s.161) Doktor Şerif, yüzü değişerek Ayşe'ye böyle bir zarfın bu kadar zâlim bir mazrufu olmasına aklının ermediğini söyler. Leylâ, keskin hançerlerin süslü taşlarla çevrili kınlarda saklı olduğunu belirtir. Dr. Şerif, saklasa razı olacağını lakin o hançerin kımına girdiğini görmediğini söyler. Doktor Şerif'in pervasızlığını gören Leylâ, Ayşe'nin onu davet etmesine izin verdiği için kendisine kızar. Israrla neden geç kalındığının sorulması üzerine Leylâ, başının ağrıdığını söyler. Doktor Şerif, bu baş ağrılarının kansızlıktan olduğunu ve Leylâ'nın verdiği ilacı içmediğini ileri sürer. Leylâ ilacı içip içmediğini nereden bildiğini sorunca Doktor Şerif, hademeye sorduğunu söyler. Doktor Şerif'in ısrarı ve alâkası, Leylâ'nın bir buhran yaşamasına neden olur. Çelebi'nin odasına giren Leylâ, ellerine kapanıp ağlar. Kendisini kaybeden Leylâ, gözlerini açtığında herkesin telaş ve üzüntü içerisinde olduğunu görür. Doktor Şerif, baygınlığa kendisinin sebebiyet vermiş olduğunu düşünmesinden ötürü ızdırap içindedir. Leylâ, elini Doktor Şerif'in elleri içinde görünce tiksiniyerek titrer. Bu dokunuşun ikinci bir krize sebep olmamasına şaşar, huşunet ve şiddetle elini çeker. Leylâ okula gitmek ister ve Ayşe'ye Doktor Şerif'in kendisini okula bırakacağını söyler. Hastaneye gitmeye mecbur olan Doktor Şerif, Leylâ'ya onunla beraber olmayı her saadete tercih edeceğini ama sıhhatinin her şeyden önemli olduğunu, okula gitmemesini, kendisinin idareye rahatsızlandığını bildireceğini belirtir. Leylâ, mahcup ve minnettar bir sükûtle cevap verir.

O akşam Şükriye Hanım ve Ekmel Haydar'ın Leylâ'nın yanında kalması kararlaştırılır. Ekmel Haydar, Leylâ'ya onu rahatsız etmeden çalışacağını, bir arzusu olursa söylemesini ister. Leylâ, hiçbir şey istemez zira ilaçların etkisiyle çabuk uyuyacağı yalanını söyler. Hasta bakıcı hassasiyetiyle Ekmel Haydar, battaniyeyi Leylâ'nın göğsüne kadar çeker, ışıktan rahatsız olmasın diye Leylâ'nın tarafına kâğıt

koyar. Leylâ, bütün gece Ekmel Haydar'ı seyrederek ve bir iç muhasebesi yapar. Ekmel Haydar, Ayşe'nin pelerini alıp okşayınca Leylâ ızdırıpla titrer. Leylâ, bayağı hislerinin yeniden ihya olduğunu anlayınca kendisine kızmaktan ziyade acır çünkü "Ayşe'nin geniş, olgun ve başkalarını düşünen anlayışına sâhip" Ayverdi(2012, s.177) olamayacağını düşünür. Buna rağmen kolunu battaniyenin üstüne çıkarır lakin Ekmel Haydar, kayıtsızca Leylâ'nın kolunu battaniyenin içine koyar.

Ekmel Haydar'la geçirdiği o geceden sonra Leylâ onun için herhangi bir anlam ifade etmediğini anlamış, sabaha kadar da hiçbir bayağı harekette bulunmamıştır. Ekmel Haydar'ın kayıtsızlığı ve Ayşe gerçeği, Leylâ'ya Ekmel-Ayşe aşkına saygı duymayı öğretmiştir.

Leylâ'nın Ekmel-Ayşe gerçeğini iyice anladığı bir gün, Seniye ile Ekmel Haydar'ı yolcu ettikleri gündür. Seniye, herkese karşı hırçın, kindar ve kayıtsızdır. Ayşe; bir dost, bir ana şefkatiyle Ekmel Haydar'a Melek'ten mektup alırsa cevap yazmamasını tembihler. Ekmel Haydar, kendisinin her güzelliğe akıp gittiğini, zira her güzelle kendi arasında bir birlik bulunduğunu ancak kendi elinden birinin onu o şeyden men ederse boyun eğeceğini, karısının güzel bir tablo karşısında hissettiği zevki bile kıskandığını, Melek'e karşı ihtiyatlı davranacağını, zaten kendisinin/Ayşe'nin onu men ettiği kimselerden uzak durduğunu belirtir. Ayverdi(2012, s.180-181). Seniye'nin yanına geldiklerinde sustuklarını gören Leylâ, bu ihtiyatı kendisinin yanında göstermediklerini görünce Seniye'nin onlara ne kadar yabancı olduğunu anlar. Leylâ, yirmi yıllık dostluğun üç beş gün içinde yok olmasına üzülürken asırlara sığmayacak bir birliğin/Ekmel ile Ayşe'nin ayrılıklarına şahit olur. İki sevgilinin ayrılırken döktüğü gözyaşlarını Leylâ, "Demek ki ruhların da ağlayacak gözleri varmış!" Ayverdi(2012, s.183) olarak betimler.

Misafirler gittikten sonra Leylâ da, Ayşe de ömürlerinin en buhranlı ve zor zamanlarını geçirirler. Ayşe kendisini işine verirken; Leylâ, içinin kitabını okumaktan hayran olduğu Çelebi'nin notlarını bile bakamaz. Bir ay süren hadiseleri tahlil eden Leylâ değiştiğini düşünür. Bu arada Seniye'nin bir kızı olur. Bunu duyan Leylâ, artık uzaktan dostlukları devam eden Seniye'ye Konya'daki bir cevahirciden altın kolye yaptırırken Ayşe de kendi eliyle işlediği Selçuklu devrine ait bir çiçeklik gönderir. Leylâ, İstanbul'a gitmez, yazı yaylada geçirir. Bu süreçte gazetelerde Seniye'nin öldüğü haberini alır. Aradan beş buçuk ay geçmiştir ve Leylâ bir kitap

yazmıştır. Büyükannesinin hasta olduğu haberini alınca da İstanbul'a döner. Okuyucu, Leylâ'daki değişikliği büyükannesine yaklaşımda da görür. Romanın başında büyükannesinden nefret eden Leylâ, Çelebi'nin, Ayşe'nin ve bilhassa Ekmel Haydar'a aşkıyla büyükannesine merhamet etmektedir. Leylâ'nın büyükannesine hisleri ve değişimi şu sözlerle aktarılmaktadır:

“Ona, fenâlıkların ve kötülüklerin, birlik manzûmesinin süflî fakat zarûrî îcamları olduğundan câhil olduğum zamanlar, pâyansız bir öfke, hatta kin duyardım. Lâkin şimdi bu kin ve düşmanlığın yerini bir çeşit rikkat hâkim oldu. Esâsen bütün nefretlerim ve hiddetlerim, havaya dağılan bir duman parçası gibi yok olmuş bulunuyor; bundan sonra da istesem de onların kesif karanlığını idrak etmemin imkânı yok.” Ayverdi(2012, s. 201).

Leylâ'daki değişimi ve dönüşümü, bu satırlarda net bir şekilde görüyoruz. Leylâ, değişmiştir; lakin Ekmel Haydar'a olan alâkası, hâlen devam etmektedir; zira İstanbul'a, biraz da, Ekmel Haydar'ın kızı Seniye'yle oturduğunu duyduğu için de gelmiştir. Ekmel Haydar, Seniye'nin vasiyetinin yazılı olduğu mektubu, Leylâ'ya verir. Seniye, mektubunda kızını Leylâ'ya emanet ettiğini söyleyerek Leylâ'nın Ekmel Haydar'la evlenmesini ister. Leylâ, kendisine evlenme teklifi eden Doktor Şerif'in teklifini kabul ettiğini bildiren bir telgrafı postaneye verdikten sonra Ekmel Haydar'ın köşküne gider. Leylâ, Seniye'nin Ayşe'yi Ekmel Haydar'dan kıskandığı için böyle bir yola başvurduğunu anlamıştır. Leylâ, ölümünden sonra bile karısının vasiyetini yerine getirmeye çalışan Ekmel Haydar'a eskisinden de yoğun duygular hissederek.

“Büyük, yüksek insan! Seni kimsenin sevemeyeceği gibi seviyorum, hattâ seni sevmekten ve sevimekten de tenzih ediyorum” Ayverdi(2012, s.217).

Ekmel Haydar'a yoğun duygular hissetmekle beraber Leylâ, “Siz, sizin için olan Ayşeninsiniz.” Ayverdi(2012, s.220) diyerek teklifi reddeder. Ölüncüye kadar seveceğini düşündüğü adamı reddeden Leylâ, o günkü kadar Çelebi'ye ihtiyaç duyduğu bir anı daha hatırlamamaktadır. Leylâ da bu hareketiyle Çelebi ve Ayşe gibi yaşayan bir ölü olduğunu düşünür.

Leylâ, insanlığın tekâmüldeki son basamağı olan aşk sayesinde iç tekâmülünü gerçekleştirmiş, Seniye'nin kıskançlık oyununun kurbanı olmamıştır.

Kurgu boyunca Leylâ'nın bekâr bir kadın olarak yaşamının nasıl olduğunu gördük. Annesini, babasını çok küçük yaşlarda kaybeden Leylâ, müstebit ve kibirli bir büyükannenin yanında yetiştiği için tıpkı onun gibi kibirli, bencil ve şımarık biri olmuştur; lakin kendisinin bu huylarını beğenmemektedir. Çevresinin menfaatinin ve ikiyezlülüğünün farkında olan Leylâ, Konya'ya öğretmen olarak atanmıştır. Bu aslında bir kaçış ve bir nevi Leylâ'nın kendi iç dünyasına yaptığı yolculuktur. Burada tanıdığı Çelebi ve Ayşe, Leylâ'nın zararlı vasıflarını yok etmiştir. Evin duvarlarındaki aşka dair beyitler, Çelebi ve Ayşe'nin hal dili ve son olarak da Ekmel Haydar'ın aşkı, Leylâ'nın duygu ve düşüncelerini eğitip olgunlaşmasını sağlamıştır. Bu eğitimin neticesinde Leylâ, eskisi gibi menfaatla, riyayla kuşanmış muhitinden nefret etmemekte hatta bu hallerinden dolayı onlara acımaktadır. Yine Çelebi ve ailesinden, aşkın feragat etmek demek olduğunu öğrenmiş ve Ekmel Haydar ile Ayşe'nin arasına girmemiştir. Romanın sonunda Leylâ, artık aşkla olgunlaşmış bir insandır. Kibir, inat, kin, şımarıklık, bencillik gibi vasıflardan bir iz bile yoktur. Bekâr bir kadın olarak yaşamına baktığımızda ise Leylâ'nın yakın arkadaşı Seniye'nin amcasının oğlu Mâcit'le bir ilişkisinin bulunduğunu ancak bu ilişkinin hüsrarla sonuçlandığını, bu aşktan sonra Leylâ'nın sevmeyi bir hata olarak gördüğünü, kendisine müptela olanların karşısında bir put gibi hareketsiz, duygusuz bir insan bulduklarını ancak Çelebi'nin ve Ayşe'nin aşka bakışını gördükten sonra kendi aşk anlayışını sorguladığını, Ekmel Haydar'a duyduğu büyük aşkla, aşkı tanıdığını ve aşkın feragat etmek olduğunu öğrendiğini görüyoruz.

Ayşe (Yaşayan Ölü) adlı kadının kişiliği, eğitimi ve çevresiyle(Gerçek Çelebi ve Ekmel Haydar) ilişkisi, bizzat olayları yaşayan, gören ve izleyen biri olarak Leylâ'nın dikkatlerinden nakledilir.

Ayşe; romanın başkahramanı Leylâ gibi annesini, babasını çok küçük yaşlarda kaybetmiş, bu sebeple tezhip ve hat sanatıyla alâkalı herkesin tanıdığı bir isim olan sanatkâr bir büyükbaba/Hattat Gerçek Çelebi ile “bir çocuk kadar saf ve temiz olan” Ayverdi(2012, s.42) bir büyükannenin/Şükriye Hanım'ın yanında yetişmiş genç bir kızdır. Daha çocukken büyükbabasından tezhip öğrenen Ayşe, son tahsilini Güzel Sanatlar Akademisi'nin tezhip-minyatür bölümünde tamamladıktan sonra Çelebi'nin doğup büyüdüğü yer olan Konya'ya yerleşir. Eski Türk sanat örnekleriyle dolu üç odadan ibaret mütevazı bir evde yaşayan Ayşe, büyükbabasının çalışmamasından ötürü içerden ve dışardan gelen siparişleri yaparak evin geçimini sağlamaktadır.

Leylâ'nın anlatımlarından onun “büyük ve rakipsiz bir sanatkâr” Ayverdi(2012, s.56) olduğunu öğreniyoruz.

Ayşe, başarılı ve yetenekli bir sanatkâr olmasına ve oldukça büyük bir şöhrete sahip bir büyükbabanın yanında yetişmesine rağmen Leylâ gibi kibirli ve şımarık hareketler sergilememektedir; aksine son derece alçak gönüllü, sade ve gösterişten uzak tavırlarıyla dikkat çekmektedir. Ayşe'nin bu meziyetlere sahip olmasında kanaatimizce “yalnız kendi inançları ile mesut olan ve gayesinin mihverine sâdık kalan bir doymuşluk, sebat ve dürüstlük” Ayverdi(2012, s.42) timsali bir büyükannenin ve insana “sükûn ve iç âsâyişi veren” Ayverdi(2012, s.53) iç tekâmülünü gerçekleştirmiş bir büyükbabanın himayesinde yetişmiş olmasının katkısı vardır. Yazar tarafından çocukluk ve ergenlik dönemlerinin nasıl geçtiği ya da büyükbabası ve büyükannesiyile ilişkilerinin mahiyetinin ne olduğu hakkında pek bilgi verilmesi de Ayşe'nin kimseden herhangi bir çıkar gözetmeyen, menfaat beklemeyen, gönülleri doymuş bir büyükbaba ile büyükannenin yanında yetişmesinin onun karakterini olumlu yönde etkilediğini söyleyebiliriz zira psikolojide çocukların kişiliklerinin şekillenmesinde rol modelin ne kadar önemli olduğu malumdur. Ayşe de hayatın keşmekeşlerine ve ihtiraslarına yer verilmediği bir aile ortamında yetişerek kendi kendine yetebilecek olgunluğu ulaşmıştır. Onun bu yönünü İstanbul'da aristokrat ve entelektüel bir çevrede yetişen Leylâ ile diyaloglarında da görebiliriz.

Aristokrat görünüşünün altında muhitinin aslında son derece menfaatçi, yalancı ve ikiyüzlü insanlar olduğunu gören Leylâ, hem büyükannesinin baskısından kurtulmak hem de bu çevreden uzaklaşmak için Konya'ya fizik öğretmeni olarak atanır lakin burada da istediği saflığı, temizliği bulamaz. İnsanların her yerde ve her koşulda aynı olduklarını düşündüğü bir sırada Ayşe ile karşılaşır. Ayşe, Leylâ'yı evine davet eder. Öğrencilerinin ve arkadaşlarının yapmacıklığından bunaldığı bir gün Leylâ, Ayşe'nin evine gider. Leylâ'nın ilk izlenimi, eski Türk sanat örnekleriyle dolu bu evi, bu evdeki eşyaları ailenin bir ihtiyacı karşılamak yolunda kullandıklarıdır. Evdeki eşyaların bir süs değil de bir ihtiyacı karşılamak yolunda kullanmaları, Ayşe'nin ve ailesinin mütevazılığını ortaya koymakta, süse ve gösterişe pek önem vermediklerini göstermektedir. Bu bağlamda evin duvarındaki levhalardan birinde yazan “Mazhar-ı feyz olamaz düşmeyicek hâke nebat/Mütevâzî olanı rahmet-i Rahman büyütür.” Ayverdi(2012, s.39) beyiti de görüşümüzü desteklemektedir. O gün Ayşe, açık ve

dolambaçsız bir şekilde Leylâ'ya kısaca hayatından bahseder. Ayşe'nin gösterişten uzak sade tavırları Leylâ'yı mahcup eder ve biraz daha Ayşe'ye sokulmak ister; bu maksatla Ayşe'ye yalancı ve menfaatçi insanlara duyduğu öfkeden bahseder. Ayşe, Leylâ'yı hastasını dinleyen bir doktor gibi sessizce dinledikten sonra manalı bir tebessümle önüne bakar. Leylâ, Ayşe'nin bu sessizliğini insanların vefâsız, bencil ve menfaatçi olmalarına darılmalarının ateşten yakmamayı, kılıçtan kesmemeyi istemek nevinden bir şey olarak değerlendirir. Ayşe'nin hal diliyle insanların yerine göre zulüm yerine göre ise bir hikmet olduğunu söylediğini düşünür. Leylâ'ya göre Ayşe, ona gözlerindeki illetten birini görüp diğerini görmediğini söylemiştir. Bu düşünceler içerisinde hayatının en büyük mahcubiyetini yaşar. Ayşe durumu fark eder ve Leylâ'ya haklı olduğunu, insanların dostluklarından düşmanlıklarından kaçır gibi uzak bulunmak gerektiğini zira onların bu dostluklarını bir menfaat mukabilinde satabileceklerini, bununla birlikte hayatı iyi kullananlar için bir ganimet, kötü kullananlar için bir mihnet olduğunu ve içgüdülerimizin esiri olduğumuz takdirde hayvandan farkımızın kalmadığını belirtir. Ayverdi(2012, s.40).

Büyükbaba ile torununun ilişkilerinin mahiyetine Ayverdi tam olarak açıklık getirmemişse de karakterlerinin benzerliğinden Ayşe'nin; Çelebi'nin sessiz, sade, durgun ve olgun kişiliğinden nasibini aldığını söyleyebiliriz. Leylâ'ya hal diliyle vermiş olduğu cevap, Leylâ'nın mahcubiyetini hissettiği anda ona yaklaşım şekli, Ayşe'nin olgunluğunun ve insanlığının kanıtıdır. Aynı şekilde bu davranış şekli, büyükbabasıyla mizaçlarının benzerliğini de ortaya koymaktadır. Zaten romanda Çelebi'nin Leylâ'yla ilişkilerine baktığımızda Çelebi sözleriyle, davranışlarıyla ve notlarıyla bir mürşidi bize çağrıştırmaktadır. Muhtemeldir ki torununa bir mürşidin müridine yol göstermesi gibi hayatı boyunca rehberlik etmiştir. Büyükbaba ile torununun mizaçlarının benzerliği, Leylâ'nın dikkatlerinden şu sözlerle ifade edilir:

“Ben onu Ayşe'nin ve büyükbabasının içleri gibi sıhhatli, sâlim ve olgun görmek istiyorum.” Ayverdi(2012, s.61).

Kimi zaman isyancı bir öfke ile dalgalı kimi zaman kendinden geçmişçesine bir itaatle boyun eğen kimi zaman da şen, canlı, hareketli ve çalışkan bir ruh hâline bürünen Ayşe, olgunluğuyla birçok insanı kendisine hayran bırakır. Bunlardan biri, hiç şüphesiz ki Leylâ'dır. Kurgu boyunca Ayşe'nin kişiliği, bilhassa olgunluğu Leylâ'yı etkilemiştir. Ayşe'de tesadüf ettiği isyan ve cezbeyi, yüksek ruhların kendileri gibi yüksek varlıklara karşı çekilişine benzeten Leylâ, ondaki bu başkalılığı

Ayşe'nin geçmişinden gelen aşka bağlamaktadır. Aynı şekilde Ayşe'nin böyle büyük bir sanatkâr olmasının ve ince bir sanat hassasiyetinin bulunmasının altında büyük bir aşk yatmaktadır.

“Öyle zannediyorum ki, devrini, bir yaratıcılık hamlesi ve coşkun bir sanat kudretiyle yeni bir çığırın başlangıcı yapan bu kız, zevklerini tekâmül ettiren, besleyen heyecânı, bir aşk ve mâzî hasretinden emiyor.

Seni temin ederim ki o, bir târih ve eskilik iştîyâkı ve son derece incelmîş bir sanat hassasiyeti içinde yaşamasını, sırf bu aşka borçlu.” Ayverdi(2012, s.62).

Leylâ'ya göre Ayşe'nin bu kadar başarılı olmasındaki sebep, mazide yaşanmış bir aşk acısıdır ve Ayşe bu aşkın esiri değil bizzat emiridir. Ayşe, bu aşkın etkisiyle ince Türk zevkini ihya eden muhteşem sanat eserleri meydana getirmektedir.

Ayşe'nin bir aşkı olup olmadığı konusunda okuyucu bir tereddüde düşerken art arda gelen olaylar silsilesi, Ayşe'nin herkesten gizlediği sırrını ifşa eder: Leylâ, hastalanır. Ayşe, Leylâ'ya bakmak için evine götürmek ister; lakin Doktor Şerif, âşık olduğu Leylâ'yla bizzat ilgilenebilmek ve onunla yalnız kalabilmek için buna izin vermez. Doktor Şerif'in Leylâ'ya alâkasını gören Ayşe: “-Leylâ, bu adamın sana zaafı olduğunu biliyordum, ama bu kadarını bilmiyordum. Ne yapmalı acaba?” Ayverdi(2012, s.69) der. Leylâ, “-Ne yapacağız, güzel bir kız bulup veririz... meselâ seni...” Ayverdi(2012, s.69) cevabını verir. Ayşe büyük bir korku yaşar, rengi sararır. Bunu gören Leylâ, Ayşe'nin üstüne şiddetle titrediği, bir şakanın ikiliğini bile reva görmediği bir aşkı olduğuna emin olur.

Ayşe'nin ideal bir insan olmasında büyükbabası Gerçek Çelebi kadar yaşamış olduğu aşk da etkilidir. Bilindiği üzere tasavvufta insanı beşer boyutundan çıkarıp insan-ı kâmil yapan en son basamaktır aşk. Burada da Ayşe'nin olgunlaşmasında, yani kişiliğinin şekillenmesinde aşkın katkısı yadsınamaz. Yazarımız da Ayşe'nin yaşadığı ilişkinin büyüklüğünü ve aşkın Ayşe'deki etkisini bizzat kahramanın kendisine söyler:

Leylâ, her zamanki gibi Çelebi'nin kilimle bölünmüş çalışma odasında yakın arkadaşı Seniye'ye mektup yazmaktadır. Tam kalkacağı esnada Çelebi ve Ayşe yanında bir misafirle gelirler. Bu kişi, Seniye'nin eşi muharrir Ekmel Haydar'dır. Ekmel Haydar, Ayşe'yi en son üç sene evvel Mısır dönüşü görmüştür. Ayşe, üç senenin sırasında üç asır olabileceğini düşündüğünden değiştiğini söyler. Ekmel

Haydar, Ayşe'yle aralarına üç asır girse de Ayşe'nin kastettiği değişikliği bulamayacağını çünkü Ayşe'nin asırların fevkinde olduğunu düşünür. Çelebi araya girerek münakaşa etmemelerini, ikisinin de artık çocuk olmadıklarını, birinin evli barklı diğerinin de yetişmiş bir genç kız olduğunu dile getirir. Bu, bize Ekmel Haydar-Ayşe ilişkisinin çocukluk çağlarına kadar dayandığını gösterir. Ekmel Haydar, Ayşe'nin kendini bildiği günden beri onunla cenk ettiğini belirtir. Çelebi'nin kabahati Ekmel Haydar'a yüklemesi üzerine Ayşe, büyükbabasının haklı olduğunu söyler. Ayşe, en küçük yaşından itibaren Ekmel Haydar'ı üzecek vesileler aradığını hatırlar. Beş-altı yaşlarında Ekmel Haydar'ın ellerini çimdikleyip muzdarip olmasını beklerken Ekmel Haydar'ın tebessüm ederek ellerini çekmediğini bu sebeple Ayşe'nin kuvvetinden şüphe edip üzülmeye neden olduğunu söyler. Ayşe, aynı hareketi bir başkasına yaptığında ise kişi feryat ederek kaçmıştır. Ayşe'nin bunu yapmaktaki maksadı, Ekmel Haydar gibi bu hareketini tebessümle karşılayabilecek bir kimseye tesadüf etmektir. Ekmel Haydar, geçmişte bu ızdırap Ayşe'den geldiği için acı hissetmediğini söyler. Bu söz üzerine Ayşe derin ve tehlikeli bir sessizliğe bürünür. Bu sırada Leylâ, bize Ayşe'nin psikolojik tahlilini yapar: Çelebi ve Ayşe gibi insanların ilham ve zevklerini kendilerinden aldıklarını, zamana tasarruf ettikleri için de olan bitenlerden şikâyetçi olmadıklarını, hâdiselerin onların oyuncağı olduklarını ifade eder. Ayverdi(2012, s.97). Hilkatın kudretinden başka hiçbir şeye boyun eğmeyen bu kızın misafir/Ekmel Haydar karşısında büyülenmişcesine susmasına Leylâ hayret eder. Kendisine daha ileriki yaşlardaki imtihanların sorulması üzerine Ayşe her çağdaki zevki ve fikrisabitinin Ekmel Haydar'ı kızdırabilmek olduğunu söyler. Bunu da Ekmel Haydar'ın en sevdiği eşyayı kırmak, masasını karıştırmak, kitaplarını mürekkeplemekle gerçekleştirmeye çalışır. On beş yaşına geldiğinde ise fikirlerine ve inançlarına saldırır. Bu manevi mücadeleden de bozguna uğrayınca on sekiz on dokuz yaşlarında artık mücadele şevkini kaybeder. Ayşe bir süre sonra Ekmel'in varlığının her şeyi kuşattığını; muhalefet, ziddiyet, çekişme, şiddet gibi duyguların Ekmel'in nazarında avamın taksimleri olduğunu, Ekmel'in dünyasında mutlak bir barışın bulunduğunu ve kendisinin de cenk zamanlarında bile onun asayışı içinde yaşadığını idrak etmiştir. Tam bu esnada Ekmel Haydar uzun bir seyahate çıkmıştır. Ayşe, o zamandan beri Çelebi'nin ummanında seferdir. Ekmel Haydar, Ayşe'ye: “-Ama Çelebi'nin ummânı ile benim varlığım denizini bağlayan kanal, senin bir kuğu âhengiyle süzülüp geçişine en büyük şahit olmuştur.” Ayverdi(2012, s.99) der. Çelebi araya girer, Ekmel Haydar'a

Konya'ya gelişinin sebebini sorar. Konuşmaları dinleyen Leylâ, gelen misafirin en yakın arkadaşı Seniye'nin eşi Ekmel Haydar olduğunu anlar, oradan ayrılır.

Bu satırlar, Ayşe'nin hayatında geçirdiği merhaleleri ve aşk vasıtasıyla yaşamış olduğu değişimi, Ayşe'nin bizzat kendi anlatımından vermesi bakımından önemlidir. Ayşe'nin bu derece olgun biri olmasında büyükbabası kadar Ekmel Haydar'a hissettiği aşkın etkisi, inkâr götürmez bir gerçektir. Bu konuşmalardan biz onların ilişkilerinin çok uzun bir zaman dilimini kapsadığını anlıyoruz.

Burada Ayşe'nin sanatının ve karakterinin kaynağı olan Ekmel Haydar'la ilişkilerine yer vererek Ayşe'nin bekâr bir kadın olarak yaşamını ve bu bağlamda da kişiliğini aydınlatacağız. Ayşe; alçak gönüllülüğü, samimiyeti ve irfanıyla Seniye'nin gönlünü çok çabuk fetheder. İlk günlerden itibaren bir ocak başı sohbetinde Ekmel'le komşuluklarından, çocukluk hatıralarından ve ona olan dostluk ve hayranlığından açık ve dolambaçsız bir şekilde söz eder. Ayşe-Ekmel davasını yakından izleyen Leylâ, bir süre sonra Ekmel-Ayşe'nin aşk davasının yeni bir şey olmadığını, onların aşklarının beşerî taraflarına bir köle muamelesi yaptıklarını, onların birbirlerine menfaatsiz bir şekilde ruhen muhtaç olduklarını, birbirinden uzak bu iki insanın aralarında bir değil bin Seniye'ye yer verebileceklerini, “Ayşe'nin aşkının, yüksek ve görünmeyen varlığın, irfâna, hikmete ve sonsuza doğru uzanmış bir köprüsü” Ayverdi(2012, s.114) olduğunu anlar. Seniye de Ekmel Haydar'ın Ayşe'ye ilgisini fark ettiği andan itibaren Ayşe'ye sözlü saldırılarda bulunur. Belli ki Seniye, Ayşe'nin aşkında var olan “canlanmış, şekillenmiş bir kemal ve irfan”ı Ayverdi(2012, s.116) görememektedir. Durumun farkında olan Ayşe, Seniye'nin pek de geniş olmayan meşrebinin farkında olduğundan Leylâ'nın mektuplarında kendisinin aşkından Seniye'ye bahsetmesinden hoşnut olmaz.

Leylâ'nın okulunda müsamere düzenlenir. Misafir olarak Seniye, Ekmel Haydar ve Ayşe katılır. Okulun edebiyat hocalarından Melek'in Ekmel Haydar'a ilgisi Seniye'yi kıskandırırken Ayşe, Seniye'ye acımaktadır. Leylâ, eşini Melek'ten kıskanan Seniye'ye mukabil Ayşe'nin bu hadise karşısındaki duruşunu okuyucuya şu şekilde aktarır:

“...Şu yanımda, olup bitenlere tamamen kayıtsız ve sakin yürüyen kız, belki de Ekmel'e tâze ve hayat veren bir aşk dalgasıyla çarpıp geçecek bir Melek'ten yahut yüzlerce Melek'lerden hoşnut ve gamsızdı.” Ayverdi(2012, s.122).

Ayşe'nin Ekmel Haydar'ı kıskanmamasını şu şekilde yorumlayabiliriz: Aşk istidadıyla dünyaya gelen Ayşe'nin aşkı, cismanî aşkın ötesinde bir aşktır ve bu aşk, Ayşe'yi Ayşe yapan, onu olgunlaştıran son basamaktır; öyle ki onun aşkında kıskanmak gibi beşerî zaafı yere yoktur. Bu yüzden de Ayşe, Ekmel Haydar'ın yanında bir değil bin Melek yahut bin Seniye de olsa hâlinden hoşnuttur.

Seniye, Ekmel Haydar'ın aşkının Ayşe'nin mihveri etrafında döndüğünün ve birbirlerinin hayranı olduklarının farkındadır. Melek davası kapandıktan sonra tekrardan Ayşe'yi hedef alır. Çelebi'nin evinde oldukları bir gün Ayşe, Seniye'ye, insanların kendilerinde olan beşeriyet kirlerini temizleme ilmini öğrenmelerini, bunları öğrenmedikçe hilkat zincirinin tabîi gidişini itirazlar, isyanlar veya herhangi bir sebeple kıracağını söyler. Seniye, Ayşe'nin bu sözlerini pek az kimsenin kabul edeceğini, ihtiraslardan boşalmış bir beşeriyetin monotonlukla baş başa kalacağını iddia edenlerin her zaman karşısında olacağını düşünür. Ayşe, bu anlayışı herkesten beklememekle birlikte taştan mücevher olmasını beklemenin cahilce bir temenni olduğunun ancak kendisinin cevher kabiliyeti olanların taş kalmalarına acıdığını ifade eder. Ayşe bilmektedir ki dünyayı dünya yapan çokluğun çeşit çeşit görünüşleridir aynı şekilde insanı insan yapan da birliğin mutlak sükûn ve asayişidir. İnsan denen mahluk; zamana, hâdiselere ve içgüdülerine boyun eğdikleri için olaylardan etkilenir ama diğer zümre ne kederden ne de neşeden etkilenir. Böyle insanlar, kendi içlerinde öyle bir zevk bulurlar ki dünyada hiçbir şeyde o haz yoktur. Ayşe ile Seniye konuşurken Leylâ ile Ekmel Haydar, bir taraftan Çelebi'nin söylediği besteyi dinler; öte taraftan Ayşe'nin yaptığı minyatürlere bakarlar. Veciz bir hitabe gibi insanlarla konuşan bu sanat, Ekmel Haydar'ın kendinden geçmesini sağlar. Ekmel Haydar'ın “-Öyle zannediyorum ki Çelebi'nin hançeresinin tanımadığı hiçbir klasik yoktur...” Ayverdi(2012, s.126) demesi üzerine Leylâ yanıldığını, kendisinin çok sevdiği yürük semâîyi Çelebi'nin hiç söylemediğini belirterek kahkaha atar. Seniye ile Ayşe konuşmalarını keserek Leylâ'ya bakarlar. Leylâ'nın en sevdiği şarkıyı merak eden Seniye, Ekmel Haydar'daki kayıtsızlığı görünce sakinleşir.

Ayşe, Seniye ve Çelebi, Konya'nın dikkate değer abidelerini gezmeye giderler. Ekmel Haydar bir dostunu ziyaret için geziye iştirak etmezken Leylâ da dersi olduğu için katılamamaktadır. Öğrencilerinin aşkı olmasından dolayı son dakika dersler iptal edilir ve Leylâ, Çelebi'nin evine gelir. Çalışma odasında günlüğünü yazarken Ayşe

ile Ekmel Haydar içeri girerler. Kilim perdenin arkasında olduğu için Leylâ'yı göremezler. Ayşe ile Ekmel Haydar'ın birlikte eve gelmeleri tamamen tesadüftür. Ayşe, acil bir sipariş aldığı için Seniye'den izin alarak eve dönmüş; Ekmel Haydar, arkadaşı hasta olduğu için erken gelmiştir. Ayşe, bir taraftan sipariş için hazırlıkları tamamlarken öte taraftan Seniye'yi üzmemek için Ekmel Haydar'la yalnız kalmayı doğru bulmaz. Ekmel Haydar, Ayşe'yle her zaman tek ve تنها kaldığından bedenlerinin bir saat baş başa kalmalarından bir şey çıkmayacağını düşünmektedir. Ekmel Haydar, Ayşe'ye, kendi kendisine olan iştiyakından başkalarına bir fenalık gelmeyeceğini, kendisinin ezelde Ayşe'nin beşiğini salladığını fakat sonra bu cenini kaybettiğini, onu bulamayınca yedi deryayı geçtiğini, onu bulup kaybetmekle heyecan ve hasretinden bir an uzak kalmadığını, yakınlığında ve uzaklığında en şiddetli yakınlığı bulduğu tek insan olduğunu ve buraya onu tekrar kaybetmekten korktuğu için gelmek istemediğini anlatır. Ayşe hepsine biliyorum der. Kendisine ne yapalım, ne istersin sualinin sorulması üzerine Ayşe, Ekmel Haydar'ın kendisine her şeyden evvel istemeyi unutturduğunu belirtir. Belki Ayşe, Ekmel Haydar'la bu yaşadıklarına bir süre sonra yine uzaktan bakacaktır ve belki bu hatıralar da yok olunca yine yalnız kalacaktır; lakin yine de Ekmel Haydar'ın evden çıkmasını ister. Ekmel Haydar, Ayşe'nin yüzü yüzünde bir an durmak şartıyla kabul eder. Ekmel Haydar gider, Ayşe hıçkırıklara boğulur.

Ayşe'nin, aynı şekilde Ekmel'in aşkı, zaman ve mekândan azade bir aşktır; yani hakikidir/ilahîdir. Kurgu boyunca yaşanan hadiseler, Ayşe ile Ekmel Haydar'ın ruh ve mana birlikteliklerini ezelden kurduklarını göstermiştir. Ezelden gelen bu birliktelik nedeniyle Ayşe, Ekmel'in taptığı aşkın gerçek bir ateşidir/indifadır. Günün birinde bu volkan sönse bile Ekmel, toprağın altında gizli olan muazzam ateşin sönmediğini bilerek gene yaşamak kudretini kendinde bulacaktır. Aşksız Ekmel olmayacağı gibi aşksız Ayşe de olmayacaktır. Burada biz Ayşe'nin de, Ekmel'in de aşkın bizzat kendisine âşık olduğunu görüyoruz. Ancak bunu Seniye idrak edememektedir; bu yüzden de Ayşe'yi Ekmel Haydar'dan uzaklaştırmak niyetindedir.

Ayşe, altı aylığına tezhîp öğretmek için Roma'dan teklif alır. Seniye, Ayşe'yi Ekmel'den uzaklaştırmak istediği için gitmesini ister, bahane olarak da iyi bir şöhrete sahip olacağını söyler. Ayşe, Seniye'nin maksadını bilerek kendi memleketinde çalışmayı tercih eder. Ona göre bu sanatın ülkemizde ihya edilmesi gerekmektedir.

Ayrıca giderse ondan ders alanlar zor durumda kalacaktır. Seniye, Türkiye’de tanınmak istiyorsa gitmesini söyler. Ekmel, Seniye’ye, şan ve şeref sahibi olmak için iki işten abes olanı tercih edip etmeyeceğini sorar. Seniye ısrarla Ayşe’nin meşhur olması için gitmesinin iyi bir fırsat olduğundan yanadır. Çelebi araya girerek şöhret kaygısıyla kimsenin tek adım atmamasını, insanın düşüncelerini ve hareketlerini boş kıymetler için harcamamasını ve dünyada şöhretten evvel aranacak kıymetlerin bulunduğunu belirtir. Ayverdi(2012, ss.153-154).

Ayşe-Ekmel-Çelebi ilişkisini göstermesi bakımından bu satırlar önemlidir. Bu satırlarda bu üç kişinin birbirlerinin varlığında bütünleşen olgun ruhlara sahip olduğunu görüyoruz. Ayrıca Ayşe’nin karakterini de daha yakından tanıma fırsatı elde ediyoruz. Görülüyor ki Ayşe tok gözlü ve vefalı bir insandır. Kendisinden ders alan öğrencilerini zor durumda bırakmamak için Roma’ya gitmemesi onun vefalı ve düşünceli kişiliğini ortaya koyar. Ayrıca meşhur olmayı önemsememesi de şöhretten evvel aranacak değerlerin bulunduğu inanan tok gözlü bir insan olduğunu gösterir. Ayşe, zeki bir kızdır. Burada Seniye’nin ısrarı altında yatan kıskançlığı çok iyi bilmektedir; ancak Seniye’nin bilmediği bir şey vardır, o da Ayşe’nin bedenen Ekmel Haydar’dan uzaklaşması önemli değildir, önemli olan aşktır.

Ayşe’nin evinde yemek daveti verilir. Leylâ bu davete biraz geç kalır ve geç kaldığı için Doktor Şerif’in ilgisine ve suallerine maruz kalır. O gün Ayşe, Doktor Şerif’i davet ettiği için üzülür; zira Leylâ’nın bunaldığının farkındadır. Leylâ, Ekmel Haydar’a hissettiği aşk yüzünden bir kriz geçirir. Ayşe’nin ısrarı ile Leylâ’nın orada kalması kararlaştırılır. Doktor Şerif, her ihtimale karşı birinin Leylâ’nın yanında kalmasını ister. Seniye kalmak istese de hasta olduğu için izin verilmez. Ayşe çok üzgün ve yorgun olduğu için Leylâ kabul etmez. Ayşe, Ekmel Haydar için battaniye getirir. Ekmel Haydar çalışacağı için zahmet etmemesini söyler. Ayşe, misafirleri için gerekli olabilecek şeyleri sessizce hazırlar. Bunu gören Ekmel, Ayşe’ye, Leylâ’yı rahatsız etmeden çalışacağını söyler. O gece Leylâ, ellerini battaniyenin üzerine koyarak Ekmel Haydar’ın dikkatini çekmeye çalışır; lakin Ekmel Haydar’ın kayıtsız bir şekilde davranması ve Ayşe’nin pelerinini okşaması, Leylâ’ya Ekmel-Ayşe gerçeğini kavratır.

Misafirler, İstanbul’a döneceklerdir. Ayşe ile Leylâ, Ekmel Haydar’la Seniye’yi uğurlarlar. Ayşe’nin o anki haletiruhiyesini Leylâ’dan öğreniriz. Buna göre Ayşe, hayatının en büyük acısını yaşamaktadır; buna rağmen de yaşadığı ıstırabı, hayret

verici bir tahammül ve iradeyle örtmektedir. Leylâ, Ayşe'nin nasıl bir hâlde olduğunun farkındadır ve destek olmak için koluna girer. Seniye, onlardan önde ve uzaktır. Bütün varlığı aşkla dolu olan Ayşe, Leylâ'nın kolundan sıyrılarak yorgun görünen Ekmel Haydar'a yaklaşır. Ayşe, Ekmel Haydar'a, Melek'ten bir mektup alırsa yazmamasını, kendisinin/Melek'in iyi bir kadın olmakla birlikte taşkın bir yapısının bulunduğunu, hareketlerine sahip olamayan böyleleriyle yalnız bir defa konuşulacağını belirtir. Ayverdi(2012, s.180). Bunu bir dost, bir sevgili ve bir ana şefkatiyle söylediği için Ekmel Haydar, Ayşe'yi dinler ve ona idare edilmeye muhtaç biri olduğunu, güzelliğe zaafı bulunduğunu, çünkü her güzel şeyde bir birlik gördüğünü ancak karısının onu anlamayıp hırpaladığını, Melek'e karşı ihtiyatlı davranacağını ve kendisinin/Ayşe'nin onu men ettiği şeylerden her daim uzak durduğunu söyler. Seniye'yle aralarındaki mesafenin kapanması üzere iki sevgili susar. Ekmel ile Ayşe'nin elleri, hiç ayrılmayacakmış gibi birbirlerine kenetlenmiştir. Aynı cinsten ruhların bir diğerine duyduğu hasreti hissedenden Ekmel ile Ayşe'nin birlikleri, asırlara sığmayan bir birliktir. İki sevgilinin gözlerindeki yaşlara şahit olan Leylâ, bu durumu şu şekilde betimler:

“Demek ruhların da ağlayacak gözleri varmış!” Ayverdi(2012, s.183).

Burada söze gelmeyen aşkın, Ekmel-Ayşe birlikteliğinin hakikî cephesi, bir kez daha gözler önüne serilir.

Misafirler gittikten sonra Ayşe, hayatının en zor günlerini geçirir. Görünüşte solgun yüzünde ızdırap ve gözlerinde yaş yoksa da Ayşe'nin içinde kıyametler kopmaktadır. Çelebi, Ayşe'nin ve Leylâ'nın eleminin farkındadır. Ayşe oyalanmak ihtiyacıyla gece gündüz çalışır. Bu arada her hafta Seniye'den mektup alırlar. Aradan bir buçuk ay geçer. Seniye'nin bir kızı olduğu haberini alması üzerine Ayşe, resmi Selçuklu devletine ait olan, kendi eliyle işlediği bir çiçeklik gönderirken; Leylâ da Konya'daki bir cevahirciden altın bir kolye yaptırır. Kısa bir süre sonra Seniye'nin ölüm haberini alırlar. Beş buçuk ay sonra Leylâ, büyükannesinin hastalığını duyarak İstanbul'a gider. Ekmel Haydar, Seniye'nin mektubunu Leylâ'ya verir. Seniye, Ekmel Haydar'ı Ayşe'den kıskandığı için Leylâ'nın Ekmel Haydar'la evlenmesini vasiyet eder. Leylâ, Seniye'nin oyununa gelmez ve Ekmel Haydar'a “Siz, sizin için olan Ayşeninsiniz.” Ayverdi(2012, s.220) diyerek teklifi reddeder.

Romanda açık olarak belirtilmese de Ayşe ile Ekmel Haydar'ın izdivaçlarının söz konusu olduğu ortadadır. Misafirlerin İstanbul'a dönüşünün akabinde Ayşe'ye pek yer verilmemesini kurgunun Leylâ'nın mihverî etrafında dönmesine bağlayabiliriz. Bununla beraber Ayşe için insanların hayatında (Ekmel Haydar, Leylâ...) izler bırakan, başta Leylâ olmak üzere muhitini sözleri, davranışları ve hareketleriyle yönlendirebilen, rol model aldığı büyükbabası Çelebi'yle ortak meziyetleri ve Ekmel Haydar'a duyduğu aşkın yüceliğiyle büyük bir olgunluğa ulaşan bir insan olduğunu görüyoruz. Kurgu boyunca Ayşe; alçak gönüllülüğü, tok gözlülüğü, zarif ve hassas düşünce yapısıyla insanları kendisine hayran bırakan ideal biridir.

Melek (Yaşayan Ölü), Konya'daki bir okulda edebiyat öğretmenidir. Temiz ve iyi bir kadın olmakla birlikte hareketlerine dikkat etmeyen taşkın bir yapısı vardır. Ayşe'ye göre böyle tiplerle ancak bir kere konuşulur. Bu yüzden de Ayşe, Ekmel Haydar'ı onunla iletişime geçmemesi için uyarır. Bunun dışında romanda Melek karakteriyle ilgili fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Okulda düzenlenen müsamerede karşımıza çıkan Melek karakterini son olarak Ayşe'nin Ekmel Haydar'ı uyarması noktasında görürüz.

Güzin'in (İnsan ve Şeytan) kişiliği, çevresi ve çevresiyle ilişkisi romanın başkahramanı Şevket'in dikkatlerinden okuyucuya sunulmaktadır. Böylece Güzin'in bekâr bir kadın olarak yaşam şekli gözler önüne serilmektedir.

Güzin, memleketin ileri gelen doktorlarından biri olan Şevket Bey ile "düşüncelerini kendi dokuyan ve irâdesini oyuncak gibi kullanan" Ayverdi(2013, s.12) derin ve olgun bir annenin/İsmet Hanım'ın zeki ve vakur kızıdır. Şeklen babasına benzeyen, ruhen de annesinin birebir kopyası olan Güzin, romanın aktüel zamanında yirmi iki yaşındadır. Oldukça zayıf olan Güzin'in dümdüz bir vücudu, solgun bir yüzü ve mavi gözleri vardır. Babası Şevket'in hayret ettiği nokta, kızının bu gözlerinin bazen insanı derinden etkileyecek bir ışıkla aydınlanması bazen de donuk ve kayıtsız olmasıdır. Bununla birlikte baba, kızını pek güzel bulmazken anne İsmet Hanım, bu vasıflarında tetkike değer sırlı bir güzellik olduğunu düşünür. Kapalı ve dolaşık bir yapısının olması nedeniyle harikulâde zeki olmasına rağmen çevresi onu yarım zekâlî zannetmektedir. Çevresinin ona bakışını vermesi bakımından burası önemlidir. Şevket Bey'e göre Güzin'de "ilk tebâruz ettirilen vasıf, bütün câzibesini perdeleyen huşûnet ve vahşeti, bilhassa tahlîle elverişli olmayan hislere mâlik oluşudur."(İŞ:30)

Çabuk öfkelenip çabuk yatışan ya da çabuk somurtup çabuk neşelenen bu zor mizaçlı kızı, babası Şevket Bey bile tam olarak anlayamamaktadır. Bunun sebebi de Şevket Bey'in kızını sevmemesidir. Belli bir yaşa kadar kızını seven baba, bilinmeyen bir nedenden ötürü kızından manevi olarak ayrılmış, baba-kız âdeta birbirlerine yabancılaşmıştır. Bunun diğer bir sebebi de kanaatimizce baba ile kızın ortak bir dünya görüşüne sahip olmamalarıdır çünkü Şevket Bey, sürekli yükselmek ihtirasıyla çalışan, hayatın görünen cephesiyle meşgul olan bir adamken; Güzin, tıpkı anası gibi hayatın görünmeyen cepheleriyle de meşgul olan olgun bir ruha sahiptir. Yazarımızın da belirttiği gibi onda annesinin ruh tecellilerini görmek mümkündür. Diğer önemli sebep de baba-kızın birlikte pek zaman geçirmemiş olmalarıdır. Şevket Bey, mesleği gereği Avrupa'ya gidecekken erkek kardeşinin ölüm haberini alır. İsmet Hanım'ın da desteğiyle dört yaşında olan yeğeni Ferhat'ı yanlarına getirir, diğer yeğeni Şâkire'yi halasına bırakır. İsmet, Güzin ve Ferhat'ı, İstanbul'da, Çengelköyü'ndeki köşkte bırakarak Avrupa'ya gider. Beş yıl orada kalır. Geldiğinde ise Şevket Bey, Ferhat'ı hayalindeki gibi bir delikanlı olarak yetiştirip Güzin'i ihmal eder.

Görüldüğü üzere Güzin'in Şevket Bey'le sağlıklı bir baba-kız ilişkisi bulunmamaktadır. Babanın uzun bir süre Avrupa'da kalması ve geldiğinde de Güzin'den ziyade Ferhat'la ilgilenmesi, baba-kız diyalogunun kurulmasını engellemiştir. Birlikte zaman geçirilmemesi, ortak bir bakış açılarının ve zevklerinin olmaması, Güzin'in babası tarafından sevilmemesine neden olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber Güzin'in annesiyle ilişkileri farklı boyuttadır. Ruhen bir birlikteliğin bulunduğu anne İsmet Hanım, Güzin ve Doktor Murat, Şevket Bey'in dâhil olmadığı bir âlemde birleşmiş kimselerdir. Güzin, babasıyla konuşmadığı mevzuları Dr. Murat ve İsmet Hanım'la konuşmaktadır. Güzin, annesiyle ve Doktor Murat'la kurmuş olduğu bu ilişki, onun çevresine yaklaşımını da etkilemektedir. Bu bağlamda Recep Ağa ile diyaloglarına bakabiliriz.

Romanda Güzin, Bahçıvan Recep'in komşunun kedisinden şikâyetiyle karşımıza çıkar. Sabah yürüyüşünden gelen Güzin, sabırla Recep Ağa'nın şikâyetini dinler ve kırılanın çiçekler olmasını, kendisinin o çiçekleri yeniden yetiştireceğini söyler. Recep Ağa'ya verilen cevap bize Güzin'in iyimser bir bakış açısına sahip olduğunu gösterir. Ayrıca Recep Ağa'nın şikâyetlerini dinlemesi, onun sabırlı tarafını da ortaya koymaktadır. Onun bu yönünü, iskeleye inerken Recep Ağa'ya etmiş oldukları sohbette bir kez daha görebiliriz: Akşamüzeri Şevket Bey ile Güzin, hem İsmet

Hanım'ı hem de Doktor Murat'ı karşılamak için iskeleye inerler. Yokuşun başına kadar onlara eşlik eden Recep Ağa, Güzin'e Şevket Bey'in hasta mı olduğunu yoksa işinden mi çıktığını sorar. Baştan savma cevaplarla bahçıvanı atlamayacağını anlayan Güzin, onu iyice tatmin eden cevaplar verir. Belli ki Güzin, insanları kırmayan, mevkilerine göre insanları kategorize etmeyen biridir. Bu yüzden de kendisinin evin kızı, Recep Ağa'nın da bahçıvan olmasına aldırmaşızın ona abi diyerek saygı göstermekte ve suallerine tatmin edici cevaplar vermektedir. Bu da onun sabrını gösterir.

İskelede Murat'la annesini bekleyen Güzin, babasının işaretiyle kuzeni Ferhat'ı görür. Şevket Bey'in:“-Ferhat'ı gördün mü Güzin, herkesin tepesinden bakıyor” Ayverdi(2013, s.28) sözü üzerine Güzin, manalı bir şekilde onun herkese tepeden baktığını belirtir. Murat'ın ve annesinin gelmediğini gören Güzin'in neşesi kaybolur ve eve dönerler. İçeri girmek istemeyen Güzin, bahçede yeşilliklerin içinde oturur. Yorulan Şevket Bey, Güzin'in hislerine hürmeten onu yalnız bırakmak istemez. Güzin, babasıyla değil tabiatla konuşmayı tercih ederek dalgın bir şekilde Boğaz'a bakar. Üst üste üç sigara içen babasıyla tek kelime konuşmayıp babasının onu incelemesiyle ilgilenmez. Güzin'in bu neşesizliği ve somurtkanlığı, annesini ve Murat'ı görünceye kadar devam eder. Güzin, annesi ile Murat'ı görünce bir solukta yanlarına gidip annesinin koluna girer. Güzin'in neşesi yerine gelir. Olayları ve kişileri gözlemleyen Şevket Bey'in dikkatlerinden Güzin'in bu üzüntüsünün altında yatan nedeninin Doktor Murat'ı olan aşkından kaynaklandığını öğreniyoruz. İsmet'le konuşurken söylediği şu cümleler bunun kanıtıdır:

“-Ben bu derece ahbaplıktan hoşlanmıyorum. İsmet... biraz evvel sizi karşılamak için iskeleye inerken Güzin çok neşeli idi; gelmediğinizi görünce, az evvelki o taşkın zevk selinden bir damla dahi kalmadı. Her halde neşesinin de üzüntüsünün de sebebi pek sen olmasan gerek” Ayverdi(2013, s.33).

Bu pasajdan da Güzin'in Dr. Murat'ı sevdiği anlaşılmaktadır. Şevket Bey'in aksine İsmet Hanım, “Güzin'in bir şifre kadar kapalı ve dolaşık varlığına nüfuz edebilen” Ayverdi(2013, s.34) tek kişinin Dr. Murat olduğunu düşündüğünden bu ilişkiye onay vermektedir. Şevket Bey ise kızının Ferhat'la izdivacını münasip görmektedir ancak Güzin, hafifmeşrep ve züppe biri olan Ferhat'tan hazzetmemektedir. Güzin, şahsiyet sahibi olmadığını bildiği Ferhat'a sözlü saldırılarda bulunmaktadır. Güzin, Ferhat'ın gardırobuyla alay eder. Şevket Bey'in on iki yaşından beri giyimine dikkat etmesine

dair telkinleri üzerine Ferhat'ın yirmi üç adet kostümü bulunmaktadır. Ferhat, Güzin'in alaylarını takdir ederek bitirmesini bekler. Güzin, Ferhat'a, günün birinde meslek değiştirirse modacı olmasını söyler. Bunun üzerine hiddetlenen Ferhat, kadınlardan her türlü saçmalığı beklediğini bildirir. Dr. Murat araya girerek kadınların tek bir kelime ile hüküm verilerek açıklanamayacağını, onun her şeyden evvel yaşayıp yaşattığını belirtir. Ferhat'ın muhalefetlerine karşı Murat, kadınların hislerimiz üzerine yaptığı tesire göre mahiyet değiştirdiğini, onun Hâlik ile mahluk arasında gizli bir köprü olduğunu belirtip düşüncelerini “-Kadın erkeğin yarısıdır” Ayverdi(2013, s.40) diyen Peygamberimiz(s.a.v) ile “Kadın Hakk'ın cemâlini aksettiren ışıktır. O sanki Hâliktir mahlûk değil...” Ayverdi(2013, s.40) diyen Mevlânâ'nın sözleriyle destekler.

Ferhat ile Murat'ın “kadın” a bakış açılarının verildiği bu satırlardan anlıyoruz ki Güzin, başarılı bir doktor olan otuz altı yaşındaki Murat'ı sevmekle yerinde bir karar vermiştir. Yine Ferhat'ın akrabalarına yaklaşımını gösteren hadiselerde Güzin'in haklılığını bir kez daha gözler önüne serecektir.

Güzin, uzun zamandır Bolu'ya gitmek istemektedir. İsmet Hanım, Şevket Bey'e Güzin'i de, Ferhat'ı da yanına alarak Bolu'ya gitmelerini teklif eder. Ferhat, sinekli ve konforsuz olduğunu düşündüğü köy evlerine gitmeyi kabul etmez. Çalışması gerektiği bahanesini uydurarak Güzin'le Şevket Bey'in gitmelerini söyler. Güzin, alaycı bir tavır takınarak “-Öyle ya ikimiz gideriz” der. Ayverdi(2013, s.86). Şevket Bey, Güzin'in manalı tebessümünü görüp gerilir. Burada Şevket Bey, Güzin'in arada sırada çıkan bir hiciv cephesinin bulunduğunu, insanların ve olayların gülünç taraflarını maharetle yakaladığını belirtir. Bu bize Güzin'in bir başka cephesini vermektedir. Güzin, alçak gönüllü bir insan olsa da insanların ve olayların komik taraflarını da kolayca yakalamakta ve bunu ustalıkla kullanabilmektedir. Ancak aynı şekilde etinin ve kanının zaaflarından olarak gördüğü bu yönünü de bertaraf etmeye çalışmaktadır. Ayrıca Güzin'in çevresindeki insanlara muamelesine baktığımızda alaycı özelliğini Ferhat gibi züppe insanlara karşı tatbik ettiğini söyleyebiliriz. Lakin Ferhat'la dalga geçecek sermaye bulmasına rağmen Güzin, hiciv cephesini körleştirmeye çalıştığını hatırlayarak susar. Şevket Bey, kızı Güzin'le seyahat etmek cazip gelmediği için Bolu gezisinden vazgeçer. Güzin, babasının bu düşüncesinden habersizdir. Bir hastadan telefon gelmesiyle Şevket Bey gider, konu kapanır.

Güzin, İsmet Hanım ve Şevket Bey, Dr. Murat'ın yalısına davet edilirler. Murat'la geçirdiği günlerde dünyanın en mutlu, en canlı ve en hoş insanı olan Güzin o gün yol boyunca somurtur. Bu durum İsmet Hanım ile Şevket Bey'in dikkatlerini celbeder. İsmet Hanım'ın: "Hasta mısın Güzin, nen var?" sualine Güzin hayır cevabını verir. Kızının bu hâline içi sıkılan Şevket Bey, sebepsiz yere surat asmak kadar manasız bir şey olmayacağını, son zamanlarda Güzin'in bu hâlinin onu sıkımaya başladığını, hastaysa ona ilaç vereceğini yahut da geri dönüp istirahat etmesini ifade eder. Güzin, babasına: "-Hasta değilim baba, geri dönmek de istemem. Düşünmek ihtiyâcında olduğum zamanlar durduğumun ben de farkındayım. Fakat bu hâlîle seni sıkığının farkında değildim; şimdiden sonra öyle zamanlarım için sun'î bir neşe göstermeye gayret ederim." Ayverdi(2013, s.96). Şevket Bey, kızını kırdığının farkına varır, ısrarla nedenini öğrenmeye çalışır. Güzin hıçkırıklara boğularak babasına bir mektup uzatır. Mektup, Bolu'daki Güzin'in halasından gelmektedir. Güzin, bir ay evvel Şâkire'nin hastalandığını, doktorların Şâkire'nin İstanbul'a gitmesini söylediğini, bunun üzerine halanın Şevket Bey'e telgraf çektiğini, Şevket Bey'in bu telgrafa menfi cevap vermesi üzerine halasının "Beni anlarsan sen anlarsın" Ayverdi(2013, s.97) diyerek kendisine/Güzin'e iltica ettiğini belirtir. Güzin, babasına Şâkire'nin hasta ve tedaviye muhtaç olduğunu, kendisinin neden Şâkire'yi istemediğini sorar. Hiçbir şeyden haberi olmayan Şevket Bey, mektubun devamının olup olmadığını sorar. Güzin, halasının Şâkire'nin hastalığını Ferhat'a yazdığını, kız çok muzdarip olduğu için yola çıktığını, Ferhat'ın Şâkire'yi bir yabancı gibi karşıladığını, doğruca hastaneye götürdüğünü, burada da kimseye kardeşi olduğunu söylememesini tembih ettiğini, Ferhat'ın on gün zarfında yalnız bir defa Şâkire'yi ziyaret ettiğini ve bütün bunları haber alan halasının tekrardan kendisine yazıp Şâkire'nin tedavisine dikkat edilmesini rica ettiğini anlatır. Şevket Bey, Güzin'e, Ferhat'ın kendilerini rahatsız etmemek için kız kardeşini getirmemiş olabileceğini söyler. Güzin, babasına, Ferhat'ın on gün boyunca kız kardeşini aramadığını hatırlatır. Şevket Bey, son günlerde onun çok meşgul olduğunu belirtirken, kız kardeşinin telgrafına cevap verenin kim olduğunu düşünür. Güzin'in Ferhat'ı işaret etmesi üzerine Şevket Bey, Ferhat'ın bu sahtekârlığı yapamayacağını söyleyerek bunu kabul etmez. Güzin: "O, şalvarlı, poturlu akrabâlarını, elinden gelse yeryüzünden bile kaldırır." der. Ayverdi(2013, s.97-98). İsmet Hanım, Dr. Murat'ın beklediğini hatırlatarak konuyu kapatır.

Belli ki Güzin, akrabalarına bağlı biridir. Şâkire'nin hâline üzülmeye ve halasının mektubuna ilticası bunu gösterir. Ayrıca hemen hemen ağladığı hiç görülmeyen bu kızın Şâkire'nin hastalığına üzülmeye hıçkırma hıçkırma ağlaması, duygusal ve hassas yapısının da kanıtıdır. Ferhat'ın kardeşi Şâkire'ye duyarsızlığı karşısında Güzin'in yakından alâka duyması, mizaç farklılıklarına işaret etmektedir. Güzin akrabalarına bu kadar üzülmeye Ferhat'ın elinden gelse akrabalarını yeryüzünden kaldıracaklarını düşünmektedir. Mizaçlarının bu derece farklılığı, Güzin'in Ferhat'a yaklaşımını etkilediğini söyleyebiliriz. Onların bu farklılıklarına kurgu boyunca sık sık değinilmiştir.

O gün Şevket Bey dışında herkes neşelidir. Güzin, ortak bir iç âlemin yanında ortak bir edebî hassasiyete sahip olduğu Dr. Murat'la Shakespeare'den konuşur. Murat, Shakespeare'in doğduğu kasaba ile Londra arasında mahsur kalmasından ötürü dünyanın beş kıtasında hissen gezip dolaştığını, onun ölçülü bilgiler dünyasında sıkışıp kalmadığını, alaycı olduğunu fakat hâlâ çifter diploması olanlarda saygı uyandırdığını anlatır. Güzin ile Murat konuşurken Ferhat elindeki üç kaya balığını masanın üstüne atarak bu kuru lafları bırakmalarını, iki dakikada üç balık tuttuğunu ve oltaların hazır olduğunu bildirir. Güzin, rıhtıma doğru giden Ferhat'ın arkasından bakarak: “-Güzelliğin bir rüzgârı vardır ki, bâzan kaşa göze isâbet eder; akliselfimin de bir gölgesi vardır ki bâzan insanın üstünde tatlı bir iz bırakarak geçip gider. Bu bizim Ferhat birinciye ne kadar geniş ölçüde mâlikse, maalesef ikinciden o derece mahrumdur.” der. Ayverdi(2013, s.101). Bu triyolog Güzin'in dış görünüşten ziyade kişinin iç âlemiyle ilgilendiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Bu bahisten sonra Güzin, İsmet Hanım ve Murat hilkatın şaşmaz hesaplarından konuşmaya başlarlar. Murat, Tanrı'nın bu dünyada suçlu suçsuzdan ayırmak için aldanmaz bir hassasiyet gösterdiğinden söz eder. Güzin'le gezdikleri Antifoniya Kilisesi'ni hatırlatır. Güzin, annesine suçunu bağışlatmak istercesine boynuna sarılarak kiliseden bahseder. Atina isminde bir kadının kendilerine rehberlik ettiğini, Hiyeron denilen bir yere günahkâr oldukları için kadınların girilemeyeceği söylenerek kendisinin girilmesine izin verilmediği, insanoğlunun hürriyete kavuşabilmesi için beşeriyet kirlerinden arınması gerektiğini, hilkatte bilinmeyen her

şeye açılan kapının anahtarının herkeste mevcut olduğunu ancak kimsenin bu kilidi çevirmeye tenezzül etmediğini anlatarak Agyos Teodoros'un hikâyesine yer verir.⁵

Güzin'in Murat'la gittikleri kilise ve Güzin'in bu kilisenin akabinde söylemiş olduğu sözler, onun manevi kimliğine ışık tutmaktadır. Güzin'in manevi bir şura sahip olmasında şüphesiz ki annesinin etkisi yadsınamaz. Babasının Ferhat'a ilgisi buna mukabil kızına karşı kayıtsızlığı anneye aralarında güçlü bir bağın kurulmasını kolaylaştırmıştır. İsmet Hanım'la ilişkileri neticesinde Güzin'de annesinin olgun ve karakterli ruh belirtilerine rastlanmaktadır. Dr. Murat'ın da aynı olgunluğa sahip olması Güzin'in içten içe Murat'a bağlanmasını sağlamıştır, diyebiliriz.

Güzin, babasının eve getirdiği Şâkire'yle bizzat ilgilenir. Şevket Bey, Şâkire'nin dış görünüşünü değiştiren Güzin'e, kızın hususiyetini niye bozduğunu, saçlarının da, kıyafetinin de kendisine yakıştığını söyler. Bunun üzerine Güzin, kendisi için de öyle olduğunu fakat maalesef dünyada itibarın kürke yapıldığını belirtir. Ayverdi(2013, s.110). Güzin'in Şâkire'yi kılık kıyafetine kadar değiştirmesi, muhtemeldir ki onu aşağılanmaktan kurtarmak içindir. Şâkire'nin değişiminin sebebinin itibarın kürke olduğunu söylemesi de düşüncemizi desteklemektedir.

Romanda Güzin'i daha iyi tanımamızı sağlayan bir olay yaşanır: Güzin, yirmi iki yaşına kadar sakin ve huzurlu bir aile ortamında yetişmiştir ta ki dayısı Muhtar ve ailesi evlerine gelene kadar. Güzin, ailesinin bu bayağı insanlara ellerinden gelen her türlü iyiliği yapmalarını ister ama evlerine gelmelerini istemez. Anne ve babasının kararlı olduklarını görünce Murat'la kestanelerin altında oturur. İsmet Hanım'ın Lâle'nin kendisiyle yaşıt olduğunu ve misafir olduğu için Güzin'in ona eşlik etmesini söyleyince Güzin, refakatinin Lâle'yi memnun etmeyeceğini, Lâle'nin kendisiyle sıkılacağını ve bu işi Ferhat'a havale etmek gerektiğini söyleyerek reddeder. Ayverdi(2013, s.130) Bu ailenin/Muhtar'ın, Mâlîke'nin ve Lâle'nin evdekilerle

---

⁵ “-Agyos Teodoros isminde uyanık bir ihtiyar, Avram isminde bir Yahûdiden ödünç para almış ve az zaman sonra da vâdesi gelen bu parayı bir derenin suyuna teslim ederek Avram'a göndermiş. Lâkin Yahûdi parayı aldığı halde inkâr etmiş. Alacaklısının iknâ edemeyeceğini anlayan ihtiyar Teodoros, nihâyet çâresiz kalarak:

-Haydi, demiş, filân yere gidelim ve işin hakikatini İsâ'dan soralım. Bezirgân râzı olmuş, bir dağ başına gitmişler ve keyfiyeti yüksek sesle sordukları zaman, boşluklardan gelen bir ses: “Aldı, aldı!” diye cevap vermiş. İşte bu ses, ihtiyar adama, aksisedâ ismini verdiği kiliseyi kurdurmuş.

Maamâfih, hilkat, bu cevâbı yalnız hilekâr Avram'a vermez. Dünya denen kubbenin altında aynı kanundan dışarı kalmış tek fert yoktur. İyi, kötü her fiilin bir aksi vardır ki, er geç bunu duymak çaresizdir.”(İŞ:104-105)

yıllardır birliktelermiş gibi teklifsiz olmaları ve evde yabancı bir rüzgâr estirmeleri, Güzin'in haklılığını ortaya koyar. Güzin, bu ailenin gelişiyile odasına kapanır, sadece misafirlerin evde olmadıkları zaman dışarı çıkar. Bu arada Murat, iki haftalığına Viyana'ya gitmiştir. Herkese küskün olan Güzin, bir tek Şâkire'yle muhatap olur. Lâle de Şevket Bey'i yoldan çıkarmaya çalışmaktadır. Şevket Bey, kendisiyle yaşadığı iç çatışmadan sonra yenik düşer ve Lâle'yi izlemek için Güzin'in odasına girer. Burada Güzin'in Murat'a yazdığı mektubu okur. Mektup, Güzin'in karakterini ve Dr. Murat'a aşkını aydınlatması bakımından önemli olduğu için buraya alıyoruz: Evin vaziyetinden bahseden Güzin, bu grup içinde en sönük, en şahsiyetsiz ve değersiz addedilenin kendisi olduğunu söyler. Ona göre annesi lüzumundan fazla misafirperverlik sergilemektedir. Babasının hasta ve asabidir. Ferhat ise kapıdan kovulup pencereden giren bayağı bir hovardadır. Bunların içinde en masum, ince ve insanî duygulara sahip kişi Şâkire'dir. Kendisinin bu meclisten uzak kalmak için Murat'ı düşündüğünü, en büyük zevkinin kendisiyle kalmak olduğunu ekler. Ona göre dünya bir gurbethanedir. Bir esir pazarı olan dünyada insanlar kibirleriyle, gurur ve şehvetleriyle sürüklenen birer esirdir. Muhitine bakışını veren bu satırlardan sonra Güzin, Murat'a olan hislerini şu sözlerle ifade eder:

“Şu dakikada sana yazarken, benim mi sana, yoksa senin mi bana hitap ettiğimizi kestiremiyorum. Esâsen sevgideki hîleli oyun da, senin lisânından benim, benim lisânımdan da senin söylemen değil midir? Senin kulağınla işittiğim öyle zamanlarım vardır ki, artık kendi dilimle söyleyemez olurum. İşte bu anlarımda bana somurtkan, sükûtî, hattâ budala, mânâsız diyenler olur. Ben herkes için kendi görüşleri mütâlâa edilen bir Güzin'im. Ancak iç künyemi bilen ve bildiğin için beni onunla çağırın yalnız sensin.” Ayverdi(2013, s.169).

Aşkta birliği yakalayan Güzin, Murat'tan uzak kaldığı anlarda başkalarının neşelerine ve üzüntülerine iştirak edebilmesine şaşmaktadır. Murat'tan ibaret bir dünyada karar kılamadığını anlayınca Güzin, o varlığı istediği gibi idrak edemediğini düşünmektedir; bununla beraber Güzin içindeki son düğümlerinin çözüldüğünün farkındadır. Muratsız hayatın çok boş ve manasız olduğunu anlayan Güzin, artık kendisini de, Murat'ı da lüzumsuz ayrılık sahneleriyle üzmemeye kararlıdır.

Murat, Viyana'dan gelmiştir. Şevket Bey, içinin sesini duyurmak için Murat'la Güzin'in yanına gider. Şevket Bey'e göre daima sulhta olan bu iki sevgili arada gereksiz münakaşalara girmektedir. Böyle zamanlarda Murat, bahçesindeki en

geçimsiz güvercininin isminden mütevellit ona Karababa demektedir. Oysa Şevket Bey, ilk defa kızını huysuz biri olarak değil de güzel ve sevimli bulmaktadır. O an kızıyla neden yakın olmadığını sorgulayarak hayıflanır. Yirmi günlük bir ayrılıktan sonra Murat, Güzin'e daha da yakınlaşmıştır. Güzin, çocukken annesinin ve dadısının gündelik eşyalarını renklerinden değil kokularından tanıdığını, tenlerinden eşyalarına sinmiş hususî kokularının bulunduğunu, Sudanlı bir kadın olan Mâhir Bacı'nın annesinden, dadısından farklı Mısır çarşısı gibi koktuğunu, babasını da kokusundan tanıdığını, daha sonra ilmin her insana mahsus kokusunun bulunduğunu teyit ettiğini, kokulara karşı gösterdiğimiz istek ya da isteksizliği insanlara karşı da gösterdiğimizi, insanları birbirlerine yakın ve dost kılanın da manevi kokular olduğunu çok sonradan öğrendiğini anlatır. Ayverdi(2013, ss.176-177).

Romanın ilerleyen bölümlerinde Güzin, artık fiilen yer almaz çünkü kurgu Şevket Bey'in hakikate yönelmesini konu aldığı için başından geçen maceralara odaklanır. Şevket Bey, Lâle için evi terk eder ve onunla birlikte yaşar. Bir süre sonra Lâle'nin isteği üzerine Şevket Bey, İsmet Hanım'a mektup yazarak Çengelköyü'ndeki köşkten çıkmasını ister. Güzin, başlangıçta karşı koysa da kabullenmek zorunda kalır. Bunu İsmet Hanım'ın Şevket Bey'e yazdığı mektuptan öğreniyoruz.

Şevket Bey köşke gelir. Kızından bir nişane, bir iz arayan Şevket Bey kızının dolaplarını, çekmecelerini karıştırırken bir defter bulur. Defterde A. Rifâî'den, Mevlânâ'dan, Molla Câmî, Eflâtun ve Bâyezid gibi ünlü düşünürlerden sözler bulunmaktadır. Hem Güzin'in yaşam felsefesini göstermesi hem de Şevket Bey'e yol göstermesi bakımından bir kısmını buraya aktarıyoruz:

“Ne aceptir o âdem ki, öleceğini bildiği halde ölümünü unuttur. Dünyâdan ayrılacağını bildiği hâlde ona dayanıp günleri gene ona muhabbetle geçirir. Allah'a döneceğini bildiği halde ondan sapıtıp başkalarına iltifat eder.

Kul için gönül rahatı, kimse için kalbinde fenâlık kin ve nefretten bir şey kalmadıkça hâsil olmaz.

Ey bizden uzak olan bîçâre! Eğer sende Allah'a ve hâlis kuluna muhabbet için aradığımız istîdat ve kalp temizliğini bulsaydık, istemesen de seni çeker ve kendimize mâlederdik. Ne yapalım ki, bahtsızlığın ve istîdatsızlığın seni geri bırakmıştır.”(A.Rifâî) Ayverdi(2013, s.241).

“Sen şehvete aşk adı koymuşsun, fakat bu ikisinin arasında ne uzun yol olduğunu bilsen!”

“Bu dünyâda tuzaksız ve ejderhâsız bir köşe yoktur; Allah’ın halvetgâhından başka yerde huzur yoktur. Rahat ümîdiyle fâre deliğine de girsen, gene bir kedi pençesi gelip seni orada da yakalar.”

“Sen Yûsuf gibisin, bu dünya da kuyu gibidir; nasıl ki Yûsuf, kendisine uzatılan iple bu kuyudan kurtulduysa, sen de dünyânın zahmet ve meşakkatinden sabırla kurtulursun.”

“Kimi ki, kendinin zıddıyla bir yere koydular, âkiller bunu ölümle bir tuttular; çünkü cinsinin hilâfiyle bir arada olmak, insan için mânâda helâktir.”

“Bir kimseyi asrın allâmesi de görsen, onun zâhirde olan ilmine ve mârifetine bakma. Allah’la ve kulla olan ahdına bak. Çünkü ilim, kabuk gibidir; ahde vefâ ise o ilmin özüdür.”

“Ey âkil! Sakın sûrete bakma, çünkü cinsiyet sırrı, sûrette değildir; sûret, taş ve toprak gibidir. Cansız olanın cinsiyetten haberi yoktur. Cinsiyet, mânâ cihetiyle kalplerin benzeyişi, ruhların ezel bilişikliği ve akılların uygunluğudur.”(Mevlânâ)

“Nasîhati kendine fayda vermeyen kimsenin başkasına da tesir ve faydası olmaz.”

“Hak’tan başkasına güvenmeyen kimseye insanlar muhtaç olur.”

“Eğer hakîkî aklın varsa, dünya sana meyletse de, sen ondan yüz çevir.”(A.Rifâî)

“Âlemde tek bir nurdan başka şey yoktur; fakat o nur, türlü türlü zuhurlarla görünmüştür. Hak nurdur ve onun değişik görünüşleri de âlemdir. İşte tevhit budur ve bundan başkası da vehim ve gururdur.”

“Gönlünün onun bunun peşinde dolaşması iyi değildir. Mâdemki bir tek gönlün var, bir dost da sana yetişir.”(Molla Câmî)

“Kaderin eseri, geçmişimizin hal üzerine çöken ağırlığıdır. Yâhut geçmişteki iyi ve kötü arzularımızın öldürdüğü netîcelerdir.”

“Sünnet ve farz nedir? –Sünnet dünyâdan elini çekmek, farz da Allah’ı sevmektir.”(Bâyezid)

Görüldüğü üzere Güzin’in okuduğu ârif kimseler, hayatıyla paralellik içermektedir.

Güzin'i sonunda annesi ile beraber felç geçiren babasının başucunda beklerken görüyoruz.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak Güzin, İsmet Hanım'ın fedakârlığı ve feragati sayesinde sakin ve huzurlu bir ailede büyümüştür. Babasının kendisini ihmal etmesine mukabil annesi İsmet Hanım'la farklı bir fikir âleminde birleşmiş kimselerdir. Annesinin olgun ruhunun belirtilerini taşımakla beraber annesinden ve babasından farklı karakterde olan Güzin'in bir şifre kadar kapalı ruhunun tek anahtarı Murat'tır. Bir bakanın oğlu olan Murat'a âşıktır; lakin baba, kızının yeğeni Ferhat'la evlenmesini istemektedir. Güzin, mantıklı ve zeki biri olduğu için çalışkan, becerikli ve yakışıklı bir genç olmakla birlikte şahsiyetten yoksun olduğunu düşündüğü Ferhat'la ilgilenmemektedir. Buna mukabil ortak zevkleri ve ortak yaşamı paylaştıkları Dr. Murat'la mutlu bir beraberliği bulunmaktadır. Fitrî bir kabiliyetle kendi zekâsını gizleyen Güzin'i çözebilen tek kişidir Murat. Romanda ikilinin sonları hakkında bir bilgi bulunmamakla beraber okuyucuya bu ilişkinin evlilikle sonuçlanacağı sezdirilmektedir. Güzin'in genel profiline baktığımızda da onun belli bir olgunluğa sahip olduğunu, süratle değişen bir ruh hâlinin bulunduğunu, zeki olmakla beraber bu zekâsını fitrî bir kabiliyetle gizlediğini, bunu ancak Murat'ın gördüğünü, Ferhat gibi kişiler hariç insanlara alçak gönüllü, sabırlı davrandığını, insanların gülünç taraflarını kolaylıkla yakalayıp bunu maharetle kullandığını söyleyebiliriz.

Şâkire (İnsan ve Şeytan) Şevket Bey'in yeğeni, Ferhat'ın da kız kardeşidir. Annesini ve babasını çok küçük yaşlarda kaybetmesinden ötürü halasının yanında yetişmiş masum, ince ve insanî duygulara sahip genç bir kızdır. Şevket Bey'in Ferhat'ı yanına alması üzerine ağabeyinden uzak yaşamını sürdürmüştür. Romanda hastalığı(mide spazmı) sonucu İstanbul'a gelmesiyle karşımıza çıkar. Ferhat'ın Şâkire'yi hastaneye bırakıp ilgilenmemesi üzerine Güzin'in aracılığıyla Şevket Bey onu eve getirir. Güzin, iki gün içinde kuzenini giyiminden kuşamına kadar değiştirir, tanınmaz bir hâle sokar. Güzin'in maksadı, muhtemeldir ki Şâkire'nin itibar görmesini sağlamaktır; zira Şevket Bey'in Şâkire'yi değiştirmesine bozulması üzerine "...Dünya denen bu meydanda îtibar maalesef kürke.." Ayverdi(2013, s.110) sözleri bunun göstergesidir.

Romanda Şevket Bey, Şâkire'nin psikolojik tahlilini şu sözlerle ortaya koyar: “Bu saf ve görgüsüz kızda da aynen Ferhat'ın intibak kudreti ve zekâsı göze çarpıyor; fazla olarak kardeşinden çok hassas.” Ayverdi(2013, s.109).

Zeki ve hassas bir yapıya sahip olan Şâkire'nin çevresine süratle uyum sağlamasında su kadar yumuşak olması ve muhitine uymayı bilmesi etkili olmuştur. Bir ay boyunca amcası Şevket Bey'de kalacak olan Şâkire'nin huzuru, gelen misafirler (İsmet Hanım'ın erkek kardeşi Muhtar, onun eşi Mâlike ve kızı Lâle)neticesinde bozular. Lâle'nin mayoyla jimnastik yaptığını gören Şâkire, bazı anlayışlarda bunun normal karşılandığını bilmediği için fırlayarak amcasının boynuna sarılır. Güzin'le çok iyi anlaşılan Şâkire, hafifmeşrep ve şımarık biri olan Lâle'yle anlaşamamaktadır. Lâle, Şâkire'nin burnunu Marsilya'daki köpeğinin burnuna benzettiği için “Şuşı” diye çağırıp alay etmektedir. Ferhat, Şâkire'ye sahip çıkmak yerine Lâle'yle bir olup Şâkire'yle alay etmektedir. Oynanan bir oyun neticesinde köpek gibi Şâkire'yi havlatmaya çalışması, Şâkire istemeyince onu hırpalaması bunu göstermektedir.

Şâkire, Bolu'nun zengin tüccarlarından biriyle nişanlanır. Ferhat, kardeşinin zengin biriyle nişanlanmasıyla Şâkire'ye tavrını değiştirir, yakın davranır. Son olarak Şâkire'nin birkaç parça eşya için Ferhat'a dünyanın parasını gönderdiğini öğreniyoruz.

Kurgu boyunca saf ve temiz bir köylü kızını temsil eden Şâkire, romanda sadece birkaç yerde karşımıza çıkar. Onunla ilgili olarak masum ve hassas biri olan Şâkire'nin daha bebekken annesini ve babasını kaybettiğini, ağabeyi Ferhat tarafından -farklı yaşam koşullarında yetiştiği için- dışlandığını ve aşağılandığını, yabancı bir kültür ve gelenekte yetişen Lâle'nin hovardalıklarına tahammül edemediğini, bu yüzden de ağabeyi tarafından hırpalandığını, Ferhat'ın aslını inkâr eden züppe biri olduğunu idrak edemediğinden zengin bir tüccarla nişanlanmasına rağmen onunla ilişkisini kesmediğini, öyle ki eşinin banka hesaplarının yönetimini Ferhat'a bıraktığını, Şevket Bey'in Lâle'nin peşinden gidip evi terk etmesine çok üzüldüğünü biliyoruz. Yaşamını Bolu'da geçiren Şâkire'nin eğitimini yahut kişilerle ilişkisinin nasıl olduğu hakkında bir bilgimiz bulunmamaktadır.

Lâle(İnsan ve Şeytan) romanın başkahramanı olan Şevket Bey'in kayınbiraderinin/Muhtar'ın üvey kızıdır. Şamlı bir rakkase olan Mâlike'nin kızı olan Lâle'nin babasının kim olduğu belli değildir. Yirmi iki yaşına kadar lüks ve sefahat

için yaşamını devam ettiren Lâle, Şevket Bey ve ailesi üzerinde “bir akıl doktorunun himmetine muhtaç” Ayverdi(2013, s.129) bir intiba bırakmıştır. Kendilerine yardıma gelen İsmet Hanım ile Şevket Bey’i hiçe sayarak küstahlaşmasında, damdan düşer gibi konuşmasında ve bacağını bacağına atmasında çirkin bir cesaret ve terbiyesizlik hâkimdir. Nitekim romanda da Lâle; şımarık, küstah, hafifmeşrep, bayağı hareketleriyle, kültürüne ve muhitine yabancılığıyla yer alır. Onun alaycı ve şımarık tavrını, Şevket Bey’in evindeki hâllerinde de görmekteyiz.

Birbirlerinden farklı olan lakin bir o kadar da birbirlerinin manalarını tamamlayan Muhtar, Mâlike ve Lâle, Şevket Bey’in Çengelköyü’ndeki köşküne misafir olarak davet edilirler. Muhtar’ın memuriyeti iade olununcaya kadar devam edecektir bu misafirlik. Lâle, gelir gelmez Şevket Bey’in yeğeni Ferhat’la arkadaş olur. Birlikte ağaca çıkma müsabakası yaparlar. Şevket Bey’in gözlemlerinden ağaç yarışmasında Lâle’nin hareketliliği ve hızlılığı şu sözlerle aktarılır:

“Bir maymun da olsa, ancak bu kadar sürat ve mahâretle en ince dallarda gezebilirdi.” Ayverdi(2013, s.130).

Yarışmayı Lâle’nin kazanması üzerine Muhtar, karısına kimsenin Lâle’yle başa çıkamayacağını söyler. Bu, Lâle’nin başka bir vasfıdır.

Şevket Bey tarafından Lâle ve ailesinin vasıfları şu sözlerle nakledilir:

“Bunlar, her gittikleri, her gezdikleri ve her temas ettikleri beldenin ve kavmin örfünden, âdetinden, felsefesinden birer parça almış kimseler. Bu yüzdendir ki, iç manzaraları, bir palyaçonun rengârenk elbisesi gibi yamalı ve çeşitli.” Ayverdi(2013, s.131).

Her gittikleri kültürden bir parça alan Lâle, annesinin ve üvey babasının alafranga yaşam tarzlarını da benimseyerek kendi kültüründen ve geleneğinden uzak bir şekilde hayatını devam ettirmiştir. Ahlaki değerleri hiçe sayan ve insanlarla alay eden Lâle’nin her sözü, her hareketi bu karakterini ortaya koymaktadır ki Marsilya’daki köpeğinin burnuna çok benzettiği için saf ve temiz bir köylü kızı olan Şâkire’ye “Şuşî” diye seslenmesi bunun göstergesidir. Bununla da yetinmez Ferhat’ı elinde bir kukla gibi kullanan bu kız, Ferhat’ın aracılığıyla zorla Şâkire’yi köpek gibi havlatmaya çalışır.

Lâle’nin muhitiyle bilhassa erkeklerle(Ferhat ve Şevket Bey) ilişkilerine yer vermeye çalışarak Lâle’nin kişiliğini aydınlatmaya çalışacağız. Lâle, Ferhat’la arkadaş

olmakla beraber ona ehemmiyet vermemektedir. Bahçede satranç oynadıkları gün Lâle, Ferhat'a onu ilk gördüğü gün akıllı bir şey zannettiğini ama aslında aptalın biri olduğunu söyler. Yine başka bir gün beğendiği ideal erkek tipinden bahsederken kara kaşlı ve kara gözlü erkeklere bir kedi kadar ehemmiyet vermediğini söylemesi, onun Ferhat'tan hoşlanmadığını gösterir. Nitekim Lâle'yi dinleyen Şevket Bey, onun bu sözünde samimi olduğunu düşünür; zira hoşlansaydı bunu itiraf etmekten çekinmeyip ilan edeceğini söyleyerek Lâle'nin serbest ve rahat karakterine işaret eder. Aslında burada Lâle'nin idealindeki erkek tipinin Şevket Bey olduğunun ilk ipuçları verilir; zira Şevket Bey; sarı saçlı, mavi gözlüdür. Daha sonrasında yaşanan olaylar, düşüncemizi desteklemektedir.

İsmet, Güzin, Mâlîke ve Muhtar'ın gezmeye gittikleri bir gün Lâle, Şevket Bey'in odasına gidip onu tahrik etmeye çalışır. Şevket Bey'den tokat yiyen Lâle'nin hiçbir şey olmamış gibi neşeli bir hâlde sofraya oturması, Şevket Bey'i şaşırır. Lâle, yine kimsenin evde olmadığı bir gün Şevket Bey'in yazıhanesine gider ve Şevket Bey'e onu sevdiğini söyler. Sarılıp dudaklarından öptüğü Şevket Bey'i itip sarsıntı geçirmesine neden olur. Lâle, on ikinci gün tehlikeyi atlatan Şevket Bey'i, annesi ve Muhtar'la birlikte ziyarete gelir. Şevket Bey anlar ki Lâle, annesine hiçbir şey söylememiştir. Lâle, Şevket Bey'de istediği etkiyi yaratır. Şevket Bey, Lâle'yi sürekli düşünür. Lâle'nin bir başka cephesini öne çıkarır:

“Lâle de hep o Lâle... okşarken tırmalayan, severken ısırın zâlim, müstehzî, inatçı, vahşi kadın... Sanki tabiat ona: Tuzak ol, av olma! diye doğarken kulağına fısıldamış.” Ayverdi(2013, s.167).

Bu satırlarda olduğu gibi kurgu boyunca Lâle'nin zalimliğine, alaycılığına ve vahşiliğine sık sık değinilir.

Şevket Bey işe başlar. Lâle, muayenehaneye giderek Şevket Bey'i sevdiğini, lakin onun kendisiyle alay ettiğini, hatta kısa zaman sonra onun kendisini Ferhat'ın kolları arasında göreceğini zannettiğini, kendisinin açık konuşan bir kadın olduğunu ve Ferhat gibileri gördükçe olgun bir erkek istediğine karar verdiğini belirtir. Ayverdi(2013, s.180). Bu konuşmadan sonra Şevket Bey mukavemet edemez, Lâle'yle yaşamaya başlar. Lâle, annesine ve babalığına da bir apartman tutturup Şevket Bey'e baktırır. Ferhat'ın, kız kardeşi Şâkire'ye yazdığı mektupta Lâle ile

Şevket Bey'in sürekli kavga ettiklerini ve Lâle'nin kendisine bir yüzük ya da bir bilezik aldırtmadan barışmadığını öğreniyoruz.

Lâle, hayatı boyunca medenî ülkelerde lüks içerisinde yaşamıştır; lakin artık bu muhitten de sıkılmıştır ve yeni bir ortama dağlara, kırlara gitmek istemektedir. Lâle, bu gibi isteklerini yerine getirebilmek için mazlum, masum ve yumuşak bir ruh haletine bürünmektedir. Şevket Bey, Lâle'yi, Samandıra'ya götürür. Lâle, Şevket Bey'in hastasının nişanlısı Zülfü'yle birlikte bazen tarlaya bazen yumurta toplamaya bazen koyunları sağmaya bazen de dağlara gider. Her türlü isteğini yerine getiren Lâle, bu sefer de İsmet Hanım ve Güzin'in oturdukları Çengelköyü'ndeki köşke gitmek ister. Şevket Bey'i gitmekle tehdit eder. Şevket Bey, ihtiras ve kapristen ibaret olan bu isteğinden vazgeçirmek için elinden geleni yapar; ancak Lâle, İstanbul'daki en gözde mekânlar söylense de isteğinden vazgeçmez. Şevket Bey, hayatında bu kadını memnun etmekten daha zor bir şey olmadığını düşünür. Bunun üzerine Şevket Bey, karısına durumu bildiren bir mektup yazar. Lâle ile Şevket Bey'i götürmek için bir araba gelir. Bu arada tekme-tokat birbirlerine giren Lâle'nin dudağı patlamıştır. Yol boyunca hiç konuşmazlar. Lâle, neşeli olduğundan ve yeni emelleri bulunduğu Şevket Bey'le barışmak ister. Şevket Bey karşı koymaz. Lâle, köşke yerleşir.

Lâle, Şevket Bey'e haber vermeden akşamları çay bahanesiyle eğlence tertip eder. Bu eğlencelere Ferhat da eşlik eder. Kır gezisine giderler. Lâle, eğlence için Şevket Bey'i eşeğe ters bindirir, eşeğin tekme atmasıyla bayırdan aşağı yuvarlanan Lâle ölür. Lâle'nin öldüğünü anlayan Şevket Bey'in şu sözleri dikkat çekicidir: “-Şeytan ölmüş!” Ayverdi(2013, s.267). Şevket Bey'in kişiliğinin değişiminde Lâle etkili olmuş, Şevket Bey yıllardır karısının bahsettiği manevi dünyayı Lâle'nin ölümüyle tanımıştır.

Görüldüğü üzere Lâle, insanları kullanmakta mahir biridir. İnsanlarla alay edebilen, inatçı, vahşi, şımarık, divane, hırslı bir karakteri vardır. Ferhat gibi çapkınları yakından tanıdığı için bir süre sonra olgun bir erkek istemeye başlamıştır. Onun Ferhat'la ilişkileri ya da evli bir erkek olan Şevket Bey'i ayarlaması, hafifmeşrep biri olduğunu gösterir. Onun romandaki varlığı ise Şevket Bey'in bir değişim-dönüşüm yaşaması içindir.

Zülfü (İnsan ve Şeytan) Samandıralı saf bir köylü olan Osman'ın nişanlısıdır. Temiz yürekli bu köylü kızı ile nişanlısı Osman birbirlerini çok sevmektedir; öyle ki Zülfü, bacağı kesilme ihtimali olan Osman'ı bir an bırakmayı düşünmez. Zülfü'nün erkek kardeşinin askere gitmesi üzerine Osman ile Zülfü bir sene sonra evlenmeye karar verirler. Osman, Zülfü'yle evlenebilmek için çok çalışırken Zülfü, ya tarlaya gider ya koyunları sağlar ya da yumurta toplayarak vaktini geçirir. Romanda Zülfü'yle Osman'ın sevdalarına yer verilmesinin sebebi, kuşkusuz Şevket Bey'in Lâle'yle yaşamış olduğu ilişkinin mukayese edilmesidir. Şevket Bey, Zülfü'yle Osman'ın karşılıklı muhabbetlerinin insanlık vazifelerini yapmalarına engel olmadıklarını görüp Lâle'yle yaşadıkları ilişkiyi sorgulayacaktır; ancak yine de Lâle'den ayrılamayan Şevket Bey, gayriihtiyari Zülfü ile Osman'ın ilişkilerine zarar verecektir.

Manevi hayatı namaz kılmak, oruç tutmaktan ibaret olan Osman'a, Şevket Bey: “-Allah bizden yalnız ibâdet istemiyor ki, nefsimizin haz aldığı şeylerden fedakârlık istiyor. Onun için ne fedâ edersin, ne harcarsın?” der. Ayverdi(2013, s.221). Bu sual üzerine Osman, Zülfü'den feragat eder. İçi yana yana, ciğeri kopa kopa Zülfü'den vazgeçen Osman, Zülfü'ye de, annesi Hanife Hanım'a da haber vermeden -Zülfü kocaya varıncaya kadar- toprağını terk eder. Zülfü, mutat saatlerde buluştukları çitin orda Osman'ı bekler. En nihayetinde Hanife Hanım'dan sormak için samanlığa gider, orada da bulamayınca yalnız başına tarlaya gider. Osman ile Zülfü, görüldüğü üzere birbirlerine koşulsuz bir sevgiyle bağlıdırlar; ancak Şevket Bey'in yanlış yönlendirmesiyle bu ilişki evlilikle neticelenememiştir. Romanın bundan sonraki kısımlarında ne Zülfü'ye ne de Osman'a yer verilmiştir. Belli ki yazar/anlatıcı, gerçek sevginin gerektiğinde feragat edebilmek olduğunu Şevket Bey'e de, okuyucuya da göstermek istemiştir.

Nasib Hanım (İnsan ve Şeytan) Mâliye Nâzırı Halim Paşa'nın konağında çalışan kâhya kadın. Temiz ve yumuşak yürekli biri olan Nasib Hanım, en sinirli zamanlarında bile gözyaşına ve yalvarmaya karşı koyamaz, kendisine iltica edenlere ihsanlarda bulunur. Yarı dalkavukluk yarı da vazifeşinaslıkla Paşa'ya ve Hanımefendi'ye karşı etrafını görüp gözetir. Dürüstlüğü ve tok gözlülüğüyle kendisini sevdiren Nasib Hanım, haremdeki Şevkefzâ'nın vaktinden evvel çırak olmasını sağlamak, Lübnanlı bir Dürzi'ye satılacak olan Koncagül'ü son dakika bu badireden kurtarmak, Şevket Bey'i hanımefendiye takdim ederek yükselmesine aracı

olmak gibi her türlü iyiliği yapar. Halayıklar tarafından sevilmesinin, sayılmasının bir diğer sebebi, haremın dışındakilerle irtibatının bulunmasıdır. Bu sebeplerden ötürü bu ihtiyar kadının alışverişe ya da bir işe gönderildiği zaman yemeği ayrılır, ısıtılır, önüne getirilir, yatağı toplanıp serilir. Bunun dışında Nasip Hanım'la ilgili bir bilgi yoktur.

İnsan ve Şeytan'da yer alan diğer halayıklara baktığımızda ise Gülfem, küçük ve yuvarlak bir yüzü, fattan bir gülüşü olduğu için Nasib Hanım tarafından Yosma diye çağrılan genç bir kızdır. Resan, takma asının Hoşbeş olduğu bu kız, fiziksel olarak kısa boylu ve şişman biridir. Gamsız ve pisboğaz olmakla birlikte tatlı dillidir. Şâyeste, işini başkalarına yaptırdığı için Çekitaşı olarak çağrılır. Nâzikedâ, İnatçı ve kavgacı karakterinden ötürü Nasib Hanım tarafından kendisine Dağkeçisi ismi verilir. Şebnem; Nasib Hanım'ın iyice yaşlandığı, işe yaramadığı bir dönemde gelen bu kız, Şevket Bey'in hizmetine verilir. Şekerpâre Kalfa, konağın evlenmek istememiş olan geçkin kızlarından. Ağırbaşlı olması ve şaka kaldırmamasından ötürü halayıklar arasında pek sevilmez. Nasib Hanım'ın bile isim takmadığı tek halayıktır. Şevket Bey'in bakımından sorumlu olan Şekerpâre Kalfa, evlat muamelesi yaptığı Şevket Bey'in iyi bir insan olması için telkinlerde bulunur. Okumanın, yazmanın cehaleti öldürdüğünü ama adam etmediğini düşünen Şekerpâre Kalfa, babasıyla arasının iyi olmadığını bildiği için Şevket Bey'i sık sık babasının yanına gönderir. Belli bir derinliğe sahip olan Şekerpâre Kalfa, Şevket Bey'i yetiştirmesinden ötürü gururlanır. Konağın ekonomik vaziyeti kötüye gidince Şekerpâre Kalfa, Şevket Bey'i ikaz ederek yardım etmesini sağlar. Şevket Bey, İsmet Hanım'la evlenip Güzin doğunca da Şekerpâre Kalfa dadılığa yükselir. Bunun dışında Şekerpâre Kalfa'nın hayatı hakkında pek bilgi yoktur.

Melek (Son Menzil) karakterinin çevresiyle bilhassa Ali Feyyaz, Ressam Hâşim ve Aziz'le ilişkileri, yazar/anlatıcı tarafından takdim edilmektedir.

İki yaşında babasını, beş yaşında annesini kaybeden Melek, büyük bir servetle birlikte "his, idrak ve mizaç bakımından" Ayverdi(2014, s.19) hiçbir benzerliğin bulunmadığı tek akrabası olan Cemîle'nin himayesine verilir. "Kendinden başka hiçbir kıymetin üstünde durmayan, bütün hayat imkânlarını kendi nâmına harekete getirmek, kendi için hazırlayıp seferber etmek yolunda yürüyen bir mahlûk" Ayverdi(2014, s.18) olan Cemîle'yle Melek anlaşamaz; öyle ki Cemîle zaman zaman Melek'i tehdit edip şiddete başvurur. Melek, Cemîle'yle anlaşamamasının

mesuliyetini kendisinde görürken zamanla Cemîle'nin anlaşılmaktan uzak biri olduğunu kavrar. Zaten romanda olumsuz özellikleriyle var olan Cemîle'nin Melek'i yanına almasının tek âmili, Melek'in aileden kalma muazzam servetidir. Melek'in servetinden faydalanmaya kalktığında eşi Ali Feyyaz'ın şiddetli muhalefetiyle karşılaşır. Melek'in Ali Feyyaz'a düşkün olmasından onun Melek'e sevgi ve şefkatle yaklaşmasının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle yetim ve öksüz kalan Melek, “çocuk rûhundan umulmaz bir teslîmiyetle” Ayverdi(2014, s.203) Ali Feyyaz'a bağlanır. Ali Feyyaz, altı yıl boyunca Melek'i Cemîle'nin hışmından korur ta ki Cemîle büyük bir servet ve şöhrete sahip Ressam Hâşim'le evlenene kadar.

Melek, himayesinde büyük bir zevk duyduğu ilk eniştesinden/Ali Feyyaz'dan koparılmış, tek akrabası ve vasisi olduğu için Cemîle'yi takip ederek yeni bir eniştenin varlığına uyum sağlamak mecburiyetinde bırakılmıştır. Melek, duygu ve düşünce itibariyle aralarında hiçbir ilişkinin bulunmadığı Cemîle'yi vasi olarak kabul edip itaat etmekle sahile fırlatılıp işkence çeken bir balık gibi acı çekmektedir. Yazar/anlatıcı, Melek'in Ali Feyyaz'dan ayrıldıktan sonraki psikolojik hâlini şu sözlerle tasvir eder:

“Küçük Melek, cansız bir eşyâ gibi bir evden bir eve nakledilmekle rûhî bir hezimet geçirmişti.” Ayverdi(2014, s.21).

Ali Feyyaz'dan ayrıldıktan sonra, büyük bir sevgi boşluğuna düşen Melek'i avutan yeni eniştesi Hâşim olur. Cemîle'yi sevdiği ilk zamanlarda çocuktan hoşlanmayan Hâşim, zamanla ilk duygularının aksine Melek'e samimi bir muhabbetle bağlanır. Melek, cereyan eden olayların akabinde Hâşim'in samimiyetine inanarak yeni bir dost kazandığını anlar. Melek, daha küçük yaşlardan itibaren zekâsıyla ve duygusuyla Hâşim'i oyalayarak, onun istediği sükûn ve asayiş sağlayarak ona bir dayanak olmuştur. Gösterişten uzak tavırlarıyla, dostça yaklaşımıyla Melek, Hâşim'i etkisi altına alır. Melek'in Hâşim üzerindeki tesiri şu sözlerle ortaya konulur: “...evvelâ tatlı, zengin bir çocuk zekâsı, sonra isâbetli, temkinli, işlenmiş bir akıl ve irâde tarafından zaptedilmiş, durdurulmuştu.” Ayverdi(2014, s.23).

Melek, Hâşim-Cemîle evliliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Hizmetçilerin elinde ev işlerinin bir facia hâline geldiği zamanlarda düzensizliğe tahammülü olmayan Hâşim ile Cemîle sürekli kavga eder. Bu durum Melek'in büyümesi, ev işlerine müdahale edip evi çekip çevirmesine kadar devam eder. Son derece zeki olan

Melek, Cemîle'nin mevkiini çığnemedi, ondan üstün zekâsını ve idare kabiliyetini aşikâr etmeden eline aldığı her işi kolaylıkla yapar. Böylece Melek, somurtkan karı-koca arasında “bir nâzım, bir âhenk vâsıtası” olur. Ayverdi(2014, s.23). Hâşim ile Cemîle'nin evliliğinin gürültüsüz patırtısız geçmesinde, zahiren de olsa evliliklerinin devam etmesinde önemli bir rol oynar. Melek'in mahareti, zekâsı ve halim selim bir insan olması Hâşim'in onu damarındaki kandan daha yakın bulmasına, karşılıksız bir aşkla bağlanmasına neden olur; ancak Melek, Hâşim'in bu duygularından habersizdir.

Hâşim'in Melek'e bağlanmasına ve ondan etkilenmesine neden olan bir meziyeti, vefalı olmasıdır; zira eski eniştesini unutmaması ve arkadaşlıklarına devam etmesi bunun göstergesidir. Melek'i, Ali Feyyaz'dan ayırmakla sinsî bir intikam hissiyle övünen Cemîle, Hâşim'in de kızı himayesi üzerine Melek'i Ali Feyyaz'dan koparamaz. Melek, Hâşim'in Cemîle'ye nüfuz etmesinden istifade ederek bazen Senîha'nın evinde bazen de Okçu'nun kütüphanesinde Ali Feyyaz'la buluşur. Cemîle'nin olmadığı her yerde Ali Feyyaz'a minnetini ve bağlılığını ilan eden Melek, aynı zamanda Hâşim'e Feyyaz'ı sevmeyi aşlamak ister. Bir taraftan Ali Feyyaz'la dostluğunu muhafaza ederken öte taraftan derin ve olgun ruhuyla Hâşim'i etkisi altına alır.

Melek'in çevresini etkisi altına almasında, zeki olmasının yanında olgun kimselerin sahip olduğu idrakin tesiri inkâr götürmez bir gerçektir. Çok küçük yaşlarda hem yetim hem öksüz kalması, sırf servetinden istifade etmek istediği için yanına alan Cemîle'nin hışmına uğraması ve hayranlık duyduğu eniştesi Ali Feyyaz'dan ayrılıp yeni bir enişteye intibak etmesi, onun acıyla erken tanışmasını ve süratle olgunlaşmasını sağlamıştır. Onun bu olgunluğunda Ali Feyyaz'ın kişiliğinin, yaşam ve dünya görüşünün etkisi yadsınmaz. Hâşim'in teşvik ve zorlamasıyla Resim Akademisi'ne girse de Melek, duygu ve düşüncelerini terbiye eden Ali Feyyaz'dan da manevi bir eğitim alır. Zaten Melek'in “ruhla maddenin âhenginden hâsıl olmuş bir kemalle mücehhez” Ayverdi(2014, s.97) olan Ali Feyyaz'dan etkilenmemesi düşünülemez. Melek'in Hâşim, Cemîle, Aziz, Senîha ve Sîret gibi farklı bir ortama girip Ali Feyyaz'ı unutmaması, hem Ali Feyyaz'ın onun üzerindeki tesirini hem de mazarına bağlı Melek'in kadirşinaslığını ve vefasını gösterir. Keza, yirmi yaş kendisinden büyük olmasına rağmen Hâşim'i “küçük ve himâyeye muhtaç çocukmuş gibi” Ayverdi(2014, s.22)sevmesinin altında da aynı vefa ve kadirşinaslık

yatmaktadır; zira Melek'in yeni bir muhite girdiği zaman kendisini hoş karşılayan Hâşim'e karşı bir minnet hissi vardır.

Melek'in vefasını ve kendi mazisine bağlılığını, Türk-İslam tarihine ve abidelerine ilgi ve alakasında da görebiliriz. Melek'in kendi milletine ve kültürüne bağlılığına geçmeden Aziz'le ilişkilerine yer vererek konunun daha net bir şekilde anlaşılacağı kanaatindeyiz. Annesini, babasını birer yıl arayla kaybedip de müzmin bir yalnızlıkla baş başa kalan Aziz; bir anne himayesinin, bir dost alâkasının ve bir arkadaş sevgisinin sıcaklığında Melek'i karşısında bulur. Melek'in Resim Akademisi'ne girmesi üzerine o da aynı akademinin mimarlık bölümüne kayıt olur. Yazar/anlatıcıya göre ikisinin de sathî kıymetlere sathî değer verecek olgunlukta olmaları, birbirlerini tamamlayan bir dostluğa vesile olmuştur ancak Melek, bu yakınlığın, bu baş başa geçen zamanların başka temayülleri beraberinde getireceğini hiç düşünmemektedir; zira o, histe ve fikirde kendisine yeni bir yol açan, ruhunun kalesi olan Ali Feyyaz'ın hayranıdır. Melek'in, Aziz'in duygularına bigâne oluşu da bu hayranlığın bir sonucudur.

Melek ile Aziz, hem o akşam Okçu'yu köşke çağırarak hem de yarınki Senîha'nın davetini haber vermek için bir haftadır uğramadıkları Okçu'nun memurluğunu yaptığı Beyazıt Kütüphanesi'ne giderler. Yeni Câmi, Mısırçarşısı, Valde Hanı gibi “Türk zevkini bütün asâlet ve kudretiyle kabartan âbideler”e Ayverdi(2014, s.49) bakmaktan hiç bıkmayan Melek, bu yapıların yanında biten birbirinden manasız binaları “şehrin asâlet ve târihi nâmına bir fâcia olarak kabul” Ayverdi(2014, s.50) edip Aziz'e: “-Bak Aziz son asırlarda şehrin şahsiyeti ne derece kaybolmuş... Tıpkı çıban çıkarmış bir yüz gibi. Memleketin bu yoksul devrinin izlerini, şehrin çehresinden silmeye mecâlimiz yok. Şu perişan ve harap salaşlara bak. Şu birbirinin üstüne yığılmış, birbirinden ifâdesiz, uydurma mîmâriye bak...” Ayverdi(2014, s.50) der. Aziz, Melek'in işaret ettiği yerlere bakarken İstanbul'un bugünkü kadar güzel olduğu bir zamanın bulunmadığını düşünür. Beyazıt'a vardıklarında Aziz, Melek'le sık sık geldikleri kestaneli kahvede oturmayı teklif eder. Havanın rutubetli olmasından dolayı Melek kabul etmez, direkt kütüphaneye geçerler.

Melek'in mimarîye bakış tarzını veren bu satırlarda, aynı zamanda onun Türk sanat zevkine ve bilinçli bir tarih bilincine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Kültür emperyalizmin olduğu bir dönemde Melek'in abideler hakkındaki fikirleri dikkat çekicidir.

Melek ile Aziz kütüphaneye girerler. Çok kalabalık olduğu için Bahâeddin, iki gence kendi zevkine uygun kitaplar gönderir. Kestaneli kahvede oturmaktansa kitap okumayı daha çok seven Melek, Aziz'in hislerinin farkında değildir. Biz, burada Melek'in bir başka cephesini görürüz. Melek'in mimariyi değerlendirişinden ve kitap okumayı, oturmaya tercih edişinden entelektüel biri olduğunu söyleyebiliriz. Burada yazar/anlatıcı, Aziz'in Melek'e olan duygularına yer verir. Aziz, Melek'in kitap okumak yerine kendisiyle konuşmayı yeğlese ne kadar neşeleneceğini düşünür. Aziz, artık Melek'i bir talebe ya da bir arkadaş olarak görememektedir. Aziz'in bütün varlığını aşkının istila etmesine mukabil Melek bu büyük sevginin farkında olmayacak kadar ona kayıtsızdır. Okçu'nun kendilerini gözlemlediğini anlayan Aziz, Melek'e kitaptan bir sayfa açıp okur. Melek, Aziz'in ruh manzarasından ve Okçu'nun bakışlarından haberi olmadığı için bu durumu yadırgamaz. Yalnız kaldıklarında Melek, Okçu'ya eniştesi Hâşim'in son zamanlarda çok asabi olduğunu, Senîha ile Okçu'ya ihtiyacı olduğunu söyleyerek akşama köşke davet eder.

Melek, Okçu Bahâeddin ve Aziz'le birlikte Senîha'nın yalısına giderler. Bahçe güzel olduğundan Aziz ile Melek içeri girmezken Okçu ve Senîha eşi Sîret'in yanına gider. Melek, Senîha'yı görür, boynuna sarılır. Burada yazar/anlatıcı, Senîha ile Melek'i mukayese ederek Melek'in karakterini aydınlatır:

“Onlar, aralarındaki yaş farkına ve biri çok ağır ve durgun, diğeri ise bâzen hoppa denecek kadar neşeli, bâzen de muztarip denecek kadar düşünceli olmasına rağmen çok iyi anlaşılırdı.” Ayverdi(2014, s.86).

Pasajdan anlaşılacağı üzere Melek, bazen aşırı neşeli bazen de muzdarip denecek kadar düşünceli bir ruh hâline bürünmektedir.

Aynı akşam İlyas Bey ailesinin eski dostlarından olan Baytar Sabri Bey'in Ali Feyyaz'ın gelip gelmeyeceğini sorması üzerine Melek, kendisine hitap edildiğinden dolayı mahcup olarak gelmeyeceğini bildirir. Melek'in bu sual üzerine yüzünün kızarması, Melek'in Ali Feyyaz'a hayranlıktan öte hislerinin bulunduğu ilk ipuçlarını verir. Melek, Hâşim'e de, Aziz'e de yakın davranmaktadır ancak Ali Feyyaz'a yakınlığı ve düşkünlüğü ileri boyuttadır. Melek ile Ali Feyyaz'ın ilişkilerinin boyutu, yine aynı gün cereyan eden bir olayla ortaya çıkar. Sîret, bir çapkınlık vak'asından ötürü Senîha'nın gönlünü almak için başarılı bir performans sergilediği dua sahnesini hatırlatır. Melek'in ısrarıyla Senîha, dua sahnesinde

hissettiği duygulardan söz eder. Sîret ile Bahaêddin hilkatın şaşmak bilmeyen kanunlarından konuşurlar. Bu konudan sıkılan Sîret, yardımına Melek'i çağırır. Melek davete icabet edemedi Sîret'i telefonda çağırırlar. Melek, Okçu'nun aynı konu etrafında dönen düşünce fırkacılığında hoşlanmaz, insanlarla anlayacağı dilden konuşulması gerektiğini düşünür. Bu, olgun insanların vasıflarından biridir. Melek, herkesin aynı seviyede olmadığını bilmekte ve kişilerin anladığı dilden konuşmaktan yanadır.

Sîret içeri girdikten sonra Melek, Ali Feyyaz, Senîha, Okçu ve Sabri Bey rıhtımda otururlar. Hava serin olduğu için Ali Feyyaz, yakın dostu Senîha'nın elini tutarak "Üşümüşünüz içeri girelim!" der. Ayverdi(2014, s.99).. Zaman zaman Ali Feyyaz'ın "Senîha, güzelim" Ayverdi(2014, s.99)veyahut "Nerelerdesin, Senîhacığım?" Ayverdi(2014, s.99) gibi taşkın bir muhabbet gösterdiği de vakidir. Sîret, sırf karısını/Senîha'yı dostlarından uzaklaştırmak için kıskançlık sahneleri yaratır ve önüne gelene Senîha'yı Ali Feyyaz'dan kıskandığını söyler. Melek, Sîret'in bu tarafını bildiğinden Ali Feyyaz'a başkalarının yanında Senîha'ya yakınlık göstermemesini, Sîret'ten korktuğunu belirtir. O akşam Senîha'nın elini tutan Ali Feyyaz'a azarlayıcı bir şekilde bakar. Ali Feyyaz, kendini çabuk toplayıp Melek'ten masum bir tebessümle özür diler. Yazar/anlatıcı, Ali Feyyaz'ın aşırı hassasiyetini ve taşkın samimiyetini bildiğinden Melek'in bu başıboş muhabbet tezahürlerinde onu yalnız bırakmadığını belirterek Melek'in Ali Feyyaz'a olan alakasını ve ilişkilerinin derinliklerini ortaya koyar.

Melek'in Ali Feyyaz'la ilişkilerini, Hâşim hakkındaki konuşmalarından çıkarabiliriz. Böylece Melek'in hayranı olduğu adamı ne kadar iyi tanıdığı da ortaya konulur. Melek, son zamanlarda yorgun ve asabi olduğunu bildiği Hâşim'i, Senîha ve Okçu ile birlikte Küçükçamlıca'ya yürüyüşe götürür; akabinde Hâşim ile Senîha'nın çocukluklarının geçtiği Acıbâdem'deki çifte köşkü gezerler. Senîha ile Hâşim konuşurken Melek ile Okçu sessizce onları takip eder. Melek'in bu gezi için Cemîle'yi değil de Senîha ile Okçu'yu davet etmesi Hâşim'in için değerlerini bilmesindedir kuşkusuz. Geziden döndükten sonra Melek, eniştesine Küçükçamlıca'nın ne kadar güzel olduğunu söyler. Hâşim, Melek olmasaydı sıkılacağını belirtir. Hâşim'in Melek'e böyle iltifatlarda bulunması normal karşılanır.

Melek, Ali Feyyaz'la birlikte Okçu'ya misafir olur. Okçu, Hâşim'in son zamanlarda şiddetlenen buhranlarına temas ederken Melek, eniştesiyle ablasının aralarının son zamanlarda çok kötü olduğunu, öyle ki ablasının Aziz'le kendisine sokulmaya tenezzül ettiğinden söz eder. Okçu, Cemîle'nin kimseden bir menfaati olmadıkça dostça bir yaklaşım sergilemediği ikazında bulunur. Melek, Cemîle'nin aciz anlarının öfkeli zamanlarından daha tehlikeli olduğunu bilir. Okçu, Hâşim ile Cemîle'nin ayrılacağını ima eder; lakin Melek, Hâşim'in her şeyi söyleyip yaptığını ama bir kere olsun bu fikri dile getirmedeğini, onu vicdan azabının üzdüğünü ifade eder. Okçu Bahâeddin, Melek'e katılarak Hâşim'e Ali Feyyaz'la barışmalarını teklif ettiğini, Hâşim'in kendinden geçercesine sinirlendiğini görünce bunu söylediğine de söyleyeceğine de pişman olduğunu anlatır. Ali Feyyaz, Cemîle gibi bir kadının yükünü omuzlarından aldığı için Hâşim'e minnettardır. Melek, Ali Feyyaz'ın vicdan azabı nedir bilmediğini, içinin bir muharebe meydanı olmadığını, onda kin, nefret ve haset gibi duygulara yer olmadığını belirtir. Ali Feyyaz, Okçu'nun bile mücadele etmediği tek insandır.

Melek'in Ali Feyyaz hakkındaki söylemiş olduğu sözler, Ali Feyyaz'ı çok iyi tanıdığını gösterir.

Romanda Melek'in olumlu vasıflarını ortaya koyan bir olay cereyan eder: Senîha; Hâşim'i oyalamak için yalıya Melek'i, Cemîle'yi, Aziz'i ve Okçu'yu davet eder. Aziz, İzmit'e gideceği için davete icabet edemez. Senîha, havanın güzel olmasından istifade ederek rıhtıma çıkmayı teklif eder. Melek, idareci rolünü takınarak oturdukları salonun rıhtımdan da bahçeden de güzel olduğunu belirtir. Her fırsatta yeğenine saldırmak için fırsat kollayan Cemîle, Melek istediye öyle olsun diyerek kinayede bulunur. Melek ile Senîha aşağı inerler. Cemîle, Hâşim'e Melek istediği için burada oturduğunu söyler. Hâşim, Melek'in isteklerini "mantık ve muvâzene ile teftiş ettikten sonra" Ayverdi(2014, s.183) açıkladığını, bunun için salonda oturduğunu söyler. Hâşim'in anlatımlarından Melek'in yaşına başına göre akıllı, mantıklı biri olduğu çıkarımında bulunuruz. Melek'in bu meziyetlerinin farkında olan salt Hâşim değildir, Senîha'nın dadısı Şöhret de yaşından olgun bu kız olmasa Hâşim'in nasıl bir zavallılığa düşeceğini tahmin edip kızın etraflı kavrayışına ve dirayetine hayran kalır. Kurgu boyunca çevresinin Melek'e hayranlığına karşın bir tek Cemîle'nin Melek'i kıskandığı görülmektedir.

Cemîle dışarı çıktıktan sonra “Hâşim’in dağınık rûhunun nâzımı, hayâtının mihveri olan Melek” Ayverdi(2014, s.185) içeri girer. Romanda sık sık değinildiği üzere Hâşim’in Melek’e ilgisinin sebebi, belki de Hâşim’in hayatını kolaylaştırması, ona istediği sevgiyi ve asayışı temin etmesidir. Melek, eniştesini almaya gelmiştir. Bahçenin salondan da güzel olduğunu düşündüğünden eniştesini çağırır. Burada Hâşim’in Melek’e sarf ettiği sözler, onun geçmişini ve kişiliğini aydınlatması bakımından önemlidir. Hâşim, ta çocukluğundan itibaren Melek’in zekâsıyla, ferasetiyle etrafını çekip çevirdiğini, Cemîle’yle beraber çocukluğunu yaşatmadıklarını, aynı suikastı gençliğine yaptıklarını anlatır. Böylece biz Melek’in zekâsı ve idareci rolüyle etrafını çekip çevirmesiyle beraber muhitinin huzuru için çocukluğundan ve gençliğinden feragat ettiği çıkarımında bulunuruz.

Melek’in kendinden ödün vermesini, hayatından feragat etmesini ve etrafında bir denge unsuru olmasını Senîha’nın Hâşim’le ilgili konuşmalarında görebiliriz. Aziz, Melek’i görmek için köşke gittiği bir gün Hâşim’in Melek’e aşkını öğrenir. Melek, Hâşim’le Aziz’in belli olmayan bir sebepten aralarının açılmış olduğunu belirtip akıl danışmak için Senîha’ya gider. Melek, Hâşim’e de, Aziz’e de kırgınlıklarının sebeplerini sorsa da cevap alamamıştır; hatta ısrar etmesi sonucu Hâşim fenalaşmıştır. Nihayetinde Melek, Senîha’dan eniştesini tatile gitmeye ikna etmesini ister. Karara bağlanamayınca konuşma Melek gider.

Melek, eniştesinin son zamanlardaki buhranının altında kendisine hissedilen büyük bir aşkın varlığından habersizdir. Melek, kendisini Cemîle’ye karşı korumuş ve Ali Feyyaz’dan sonra içindeki sevgi eksikliğini doldurmuş Hâşim’e bir minnet duygusuyla bağlıdır. Melek için Hâşim, sadece bir eniştedir. Hâşim bunun farkındadır. Senîha’ya, Melek’le ilgili duygularını itiraf ettiği zaman “Benim çektiklerimi Melek bilmiyor, onun için ben sâde bir enişteyim.” Ayverdi(2014, s.235) sözleri bunun göstergesidir.

Senîha ile Hâşim konuşurken Şöhret Dadı Melek’in geldiğini haber verir. Hâşim, Melek’e görünmeden yukarı çıkar. Melek, şık bir elbiseyle içeri girip Senîha’ya sarılır. Melek, Ali Feyyaz’la evlendiğini söyler. Senîha, bunu neden sakladıklarını sorunca Melek hem Cemîle’nin onurunu incitmek istemediklerini hem de Hâşim’in iyileşmesini beklediklerini ifade eder. Senîha, Melek’e bu müjdeyi hasta olan Hâşim’e acele etmeden dikkatle söylemesini ister. Aziz’le Okçu’nun haberi olup olmadığını sorar. Melek son dakikada Aziz’in öğrendiğini, inanamayıp şaşırır

Aziz'in onun şahidi olmak istediğini söyler. Aziz'in üzüldüğünü gören Melek, Senîha'ya, Aziz'e ümit vermediğini, Aziz'den de arkadaşlıktan ileri geçmiş bir hassasiyete şahit olmadığını, bugün Aziz'e çok ısrar ettiği hâlde işlerini bahane edip gelmediğini ve İzmit'e gitmek üzere onu trene bindirdiklerinden bahseder. Melek, bugüne kadar neden Aziz'in hislerini anlamadığını sorgular. Senîha, anlaması için sevmesi gerektiğini söyler. Hâşim'in girmesiyle Melek ona doğru koşar. Tam evlendiğini söyleyecekken Senîha araya girer; Melek, Şöhret Dadi'nın yanına gider. Hâşim'in Melek'i sevdiğini söylediği sırada Cemîle girer, her şeyi duyar. Senîha, Melek'in iffetini korumak için Hâşim'in metresi olduğunu anlatır. Ayverdi(2014, ss.240-241-242). En sonunda Senîha, Hâşim'den Melek'i evine götürmesini ister.

Kurgu boyunca Melek; sözleriyle, hareketleriyle, mizaç ve dünya görüşü itibarıyla ideal biridir. Romanda acıyla erken yaşlarda tanışan Melek'in yaşına başına göre olgun biri olduğu görülmektedir. Zekâsıyla, vefakârlığıyla, feragatiyle, mantığıyla, gösterişten uzak dostça yaklaşımlarıyla Cemîle hariç muhitinin sevgisini kazanmış; Ali Feyyaz, Aziz ve Hâşim'in âşık oldukları kadındır. Melek'e aşkları dolayısıyla bu üç erkeğin aşka bakış açılarının ortaya konulduğu romanda Melek'in de bekâr bir kadın olarak yaşayışı ve erkeklere yaklaşımı gözler önüne serilmektedir. Buna göre Melek'in Hâşim'e de, Aziz'e de, Ali Feyyaz'a da aynı sıcaklıkla yaklaştığını lakin Ali Feyyaz'a ilgisinin boyutlarının farklı olduğunu görüyoruz. Zaten romanda da Melek'in, Hâşim'in ve Aziz'in aşklarına kayıtsızken, onların aşklarından habersizken Ali Feyyaz'a hayranlığına sık sık değinilir. Yazar/anlatıcı tarafından Melek'in, Aziz'e ve Hâşim'e bakış açısına da yer verilir. Bu bağlamda Melek, Hâşim'e himayeye muhtaç küçük bir çocuk muamelesi yaparken Aziz'in de müzmin yalnızlığına arkadaş olur. Hâşim'in duygularından yine habersiz olan Melek, Aziz'in duygularını da evlendikten sonra anlar.

Şöhret Dadi (Son Menzil) Kafkasya'dan "küçük ve çok güzel bir kız olarak" Ayverdi(2014, s.63) İstanbul'a getirilmiş, ardından Sadrâzam Râşit Paşalara satılmış güzel bir cariyedir. İki yıl burada kalan cariyeye Râşit Paşa'nın büyük oğlu çok beğendiği için Şöhret adını vermiştir. Yazar/anlatıcı tarafından Şöhret'in Sadrâzam Râşit Paşalardaki hayatı hakkında pek bilgi verilmemekle birlikte iki yıl burada kaldıktan sonra İlyas Bey'in eşi tarafından satın alındığı bildirilir. Evin hanımının çok genç yaşta vefatı üzerine evin tek kızı, küçük Senîha, Şöhret'in eline kalır. Zevk ve eğlence tiryakisi olan İlyas Bey, eşinin ölümünden sonra bir daha evlenmez ve

kendisini eğlenceye verir. Şöhret'in "tedbir ve dirâyetinin, doğruluk ve sadâkatinin bahâ biçilmez kıymetini" Ayverdi(2014, s.64) takdir eden İlyas Bey, Senîha'yla birlikte evin idaresini de Şöhret'e teslim eder. Böylece Şöhret, diğer halayıklardan farklı olarak yarı hanım sıfatı kazanır ama buna rağmen haddini de bilir ve efendileriyle kendisini bir tutan hizmetçilere fenâ hâlde canı sıkılır. Hizmetçilere yüz verdiği için Senîha'ya söylendiği bile olur. Belli ki Şöhret Dadı; dürüst, sadık ve efendilerine bağlı biridir.

İlyas Bey'in vefatının akabinde Şöhret, büsbütün Senîha'nın üstüne düşer. Senîha'ya olan sevgisi ve şefkati, Şöhret'i hayatın birçok ihtiyaçlarından ve zevklerinden alıkoyar. Beş odalı bir evle bir dükkânı bulunmasına ve çok güzel bir kadın olmasına rağmen kendisine emanet edilen Senîha'yı bırakmaz. Nitekim romanın aktüel zamanında da evlenmediği ve kendisini Senîha'sına adadığı görülür. Ayrıca hem yetim hem de öksüz kalan Senîha'yı bırakıp evlenmemesi, Şöhret'in kendi hayatından feragat edebilecek kadar merhamet sahibi olduğunu gösterir. Yine kendisine emanet edilen Senîha'nın üstüne düşmesi, Şöhret'in efendilerine sadakatini ve bağlılığını gözler önüne serer ayrıca Şöhret Dadı'nın merhametine, sadakatine ve iyilikseverliğine sık sık değinilir.

Şöhret; işiyle gücüyle avunan, dirayetli ve makul bir kadın olarak bahtiyar bir şekilde kocayıp giderken çok sevdiği Senîha'sının "duygusuz, ikiyüzlü, şerefsiz ve parasız" Ayverdi(2014, s.73) bayağı bir adam olan Sîret'le evlenmesi, Şöhret'e ağır gelir. Alt ay geçmeden Senîha'nın eşinin mesleğine, tiyatroculuğa, yönelmesi Şöhret'in belini kırar. Oyuncululuğu, gençliğinde seyrettiği "Peruz'ların, Şamram'ların, kantocu kızlar gibi telli pullu elbiselerle oyun oynamaları kabîlinden bir şey" Ayverdi(2014, s.74) zanneden Şöhret, Senîha'nın hayatını utanç verici bulur ve Senîha'nın bu mesleğe sürüklenmesinde Sîret'i suçlar. Bütün kederine rağmen tek tesellisi, Senîha gibi gülmesini bilmeyen, durgun kadının tutulmayacağıdır. Senîha'nın her geçen gün daha da meşhur olması üzerine Şöhret Dadı, Senîha'nın gözden düşmesi için otuzuna gelmesini bekler. Her altı ayda bir Senîha'nın yaşını hesaplar. Aklının karıştığı anlarda Şöhret Dadı, Senîha'ya yaşını sorar. Senîha'dan tatminkâr cevap alamayınca Şöhret üzülür ve Senîha'yı çok iyi tanıdığından sabrından istifade ederek yaşının yirmi yedi olduğunu iddia eder. Senîha bu yaş büyütme mevzusunu anlamadığından davayı halletmiş olmak için dadısının haklı olduğunu belirtir. Şöhret, yine misafirlerin olduğu bir gün Senîha'nın yirmi dokuzunu bitirdiğini, kadın kısmının

gençliğinden ne olacağını söyleyerek gururla çıkıp gider. Onun bu hareketi, herkeste gülümsemeye neden olur. Şöhret, çok sevdiği Senîha'sının yanlış bir karar verdiği, ömrünün sonuna kadar mutsuz olacağı kanaatindedir.

Yazar/anlatıcımız, Şöhret Dadı vesilesiyle Türk kadınının tiyatroya bakışını ortaya koymaktadır. Görüldüğü üzere dönem baz alınırca toplumda kadının sahneye çıkışı hoş karşılanmamaktadır; ancak yazar/anlatıcı, bu bakış açısının yanlışlığını Senîha'nın namuslu ve düzgün yaşamıyla ortaya koymaktadır.

Şöhret Dadı, Senîha'nın felaket olarak nitelendirdiği evliliği ve Senîha'nın intisap ettiği mesleğinden sonra değişmeye başlar. Eskisi gibi artık işiyle gücüyle avunan bir kadın değildir Şöhret. Senîha'nın evliliğinden sonra olura olmaza karışan, huysuz ve geveze bir kadın olmuştur; öyle ki karşı tarafın onu dinleyip dinlememesiyle bile ilgilenmez. Şöhret Dadı'nın değişimi, romanın aktüel zamanında da gösterilir. Senîha; Melek, Aziz, Hâşim ve Okçu'yu evlerine davet etmiştir. Şöhret Dadı, misafirler gelmeden evvel denize en yakın büyük salona girer, salonun kendi istediği gibi temizlenmediğini görünce toz almaya başlar. Şöhret Dadı, yeni hizmetçilere kendi titizliğinden, temizliğinden ve işgüzarlığından aşıl原因amadığına esef eder. Şâdan'ı çağırıp Nermin'in temizlediği yerlerin tekrardan tozunu aldığını, hepsinin bir mal olduğunu söyleyerek misafir geleceği günler en azından biraz daha dikkat etmelerini ister. Ayverdi(2014, s.65). Burada Şöhret'in karakteri biraz daha aydınlatılır. Buna göre Şöhret Dadı'nın hiddeti çok kısa sürer. Onun bu merhametini ve yumuşaklığını, hizmetliler bildiği için kimse Şöhret Dadı'ya cevap vermez. Bu sırada Şâdan, Şöhret Dadı'ya ihtiyar bir hanımın ricaya geldiğini haber verir. Yazar/anlatıcı tarafından Şöhret'in insanî vasıfları üzerinde sık sık durulduğundan burada Şöhret'in iyiliksever tarafını bir kez daha görürüz. Şöhret Dadı elinden gelen maddi-manevi her türlü iyiliği yapmaya meyilli biridir. Kendisinin iyilik yapmak için vesile seçilişi, Şöhret Dadı'ya ölçsüz haz verir. Şöhret Dadı, kendisine ricacı gelen herkese kucak açar ve elinden gelen yardımı esirgemez. Yazar/anlatıcıya göre Şöhret Dadı çok sinirli de olsa kendisine rica etmeye, yardım istemeye gelenleri görünce öfkesi bir anda diner.

Şöhret Dadı, kendisine ricada bulunmak isteyen ihtiyar misafiri tebessümle karşılar. Kadın Şöhret Dadı'dan oğlunu uşak almasını rica eder. Bu talep için kimseye minnet olmak zorunda olmaması, Şöhret Dadı'ya rahat bir nefes aldırır. Yine temkini elden bırakmayarak Senîha'ya danışmaya karar verir. Misafirin gitmesini istemeyen Şöhret

Dadı, ihtiyar kadına oğluya ilgili sorular sorar. Şöhret Dadı, kadının Kafkasya'dan beraber getirildiği yakın arkadaşı Halimet olduğunu öğrenir. Geçmişlerinden konuşan iki kadın bir zaman sonra kucaklaşarak ağlamaya başlar.

Şöhret Dadı, Sîret'le gelen Senîha'ya durumu anlatmak ister. Senîha'nın dalgın bakışından, elini öperken dudakların bu elin üstünden çabucak kaçışından, Senîha'nın onunla meşgul olmak istemediğini anlar ve karı-kocayı yalnız bırakır. Sîret, Senîha'yla yalnız kalkmaktan korktuğu için Şöhret Dadı'nın gitmesine engel olmak ister lakin Şöhret Dadı, Senîha'nın isteği doğrultusunda hareket ederek Senîha'ya bir zafer temin eder. Anlaşılan Şöhret, bin bir nazla büyüttüğü Senîha'nın iç dünyasını herkesten iyi tanımaktadır. Bunun için de Senîha'nın Sîret'le yalnız kalmak istediğini anlamış, odayı terk etmiştir.

Şöhret'in çevresi tarafından algılanışını ve muhitiyle ilişkisini misafirlerden Okçu'yla samimiyetinden çıkarabiliriz. Şöhret, Senîha'nın canının sıkkın olduğunu anladığından Teranedil/Halimet vakasını anlatamamıştır. Okçu'nun gelmesi üzerine Şöhret ona durumu aktarır. Şöhret, herkes tarafından “geveze ve çekimsiz olarak” Ayverdi(2014, s.86) nitelendirilse de Okçu'nun gözünde “bahâ yetmez bir ferâgat sembolü”dür. Ayverdi(2014, s.86). Eskisi gibi Şöhret Dadı'yla konuşmaktan zevk almasa bile Şöhret Dadı'yı mutlu etmek Okçu'ya yeter. Okçu ile Şöhret Dadı'nın çok iyi arkadaş, dost oldukları görülmektedir.

Şöhret Dadı'nın bir meziyeti de gelen misafirleri iyi ağırlaması ve işlerini bir ibadet huşuu içinde yapmasıdır. Senîha'nın dostları olan Okçu, Ali Feyyaz, Hâşim, Melek ve Aziz'in geleceği günler sabah erkenden kalkar, misafirlere hizmet için gerekeni yapar; çünkü bu insanlar, Şöhret'in nazarında iftihar edilecek kimselerdendir. Kadeh kırıp masaları yuvarlamak gibi türlü çirkin eğlenceler tertip eden Sîret'in arkadaşlarının geleceği günler ise Şöhret Dadı'nın canı sıkılır. Sîret'in arkadaşlarının geleceği gün eve telefon eden Hâşim'e misafirlerin geleceğini söylememesi bunun içindir. Hâşim'in gelmesine engel olmaması için Senîha'ya geç haber verir. Bu, tamamen iyi niyetle yapılmış bir harekettir.

Şöhret Dadı, ertesi gün kahvaltıyı rıhtıma hazırlar. Hâşim'in sevdiği yemekleri hazırladığını gören Sîret, Senîha'ya Şöhret Dadı'nın dün akşamdan beri Hâşim'in etrafında pervane gibi döndüğünü belirtir. Şöhret Dadı, bu siteme tahammül edemez ve Sîret'e: “-A oğlum sen misâfir nedir bilmez misin? Elbette yapacağım, boynumun

borcu... Senin misâfirlerine hizmet etmiyor muyum?” der. Ayverdi(2014, s.166). Hiç yoktan bir mesele çıkmasın diye Senîha araya girip Sîret’in latife ettiğini, Hâşim’i çok sevdiğini bildiği için takıldığını belirtir. Şöhret, Senîha’nın bu açıklamasından sonra tepsiyi masaya bırakıp gider. Şöhret’in cevap vermeden gitmesi yine Senîha’ya olan sevgisindedir.

Sîret’in gitmesiyle Hâşim ile Senîha yalnız kalır. Şöhret Dadı, çok sevdiği bu iki insanın yanında akşama kadar sessizce durur. Şöhret Dadı için konuşmak bir ihtiyaçken susmasını yazar/anlatıcı şu sözlerle anlatır:

“İhtiyar kadının Hâşim’le Senîha’nın yanında hissettiği bu sükût ihtiyacı, yavrularını kanatlarının arasında görmekten gurur duyan bir dişi kuş hazzının katışıksız örneğiydi. Onlar için nafakasından geçen, onlar için daldan dala uçup keyfetmekten vazgeçen, hâsılı onların civıltısında bütün fedâkarlıklarının ve ferâgatinin karşılığını bulan bir dişi kuş insiyâkı” Ayverdi(2014, s.176).

Şöhret Dadı, evlenmemiş ve bütün sevgisini Senîha’ya vermiştir. Genç kızın iyiliği için feda edemeyeceği hiçbir şey yok gibidir. Hâşim’in geleceğini geç haber vermesi, Sîret’in arkadaşlarının geleceği günler neşesiz olması, Senîha’nın çok sevdiği Hâşim’le yalnız kalması için çabalaması, belli ki Senîha’ya olan düşkünlüğündendir.

Hâşim’in olduğu aynı gün Senîha’nın davetiyle Cemîle, Melek ve Okçu yalıya gelirler. Şöhret Dadı, Okçu’yu karşılamak için bahçeye iner. Yazar/anlatıcı, Şöhret Dadı’nın Okçu, Sîret ve Feyyaz’a bakışını şu sözlerle aktarır:

“...Bahâeddin’in dört buçuk vapuruyla geleceğini duymuştu. O, yıllardan beri derdini dinleyen, gamını çeken ihtiyara, dâima minnetle karışık bir muhabbet duyardı. Bâhusus hem Hâşim’in hem Feyyaz’ın aynı zamanda dostu olan bu adam, her ikisini de ne güzel idâre ederdi. Eğer Şöhret’in daha derin hisleri araştırılacak olursa, Bahâeddin Senîha’dan ne derece hoşlanırsa, Sîret’ten o kadar ikrah ederdi; Şöhret için de bir kimse hakkında vereceği hüküm, ancak onun Sîret’e olan muhabbet veya nefretine bağlıydı. Karısının parasıyla geçinen, ismiyle şereflenen o sefil adamdan hoşlanan kimseleri Şöhret nasıl sevebilirdi?” Ayverdi(2014, s.177).

Şöhret Dadı, Senîha’nın parasını yiyen sefil bir adam olduğunu bildiği Sîret’i sevmemektedir; öyle ki çevresi hakkında vereceği hüküm Sîret’le yakınlıklarına bağlıdır. Sîret’ten bu kadar nefret etmesine mukabil derdini dinleyen ihtiyar dostuna

ise minnetle karışık bir sevgi hissetmektedir. Bu metin önemlidir çünkü konumuz gereği, Şöhret Dadı'nın çevresiyle bilhassa erkeklerle ilişkilerini ve onlara karşı yaklaşımını görebiliyoruz.

Okçu, meczup Türü ile birlikte gelir. Okçu'yla Şöhret, bahçede otururken Türü çimenlerin üstünde cebinden çıkardığı kuru ekmeği yer. Şöhret, bunu görünce dayanamaz bir kahvaltı tepsisi hazırlar. Türü, bu ikrama tenezzül etmeyince Şöhret kırılır. Bahâeddin, Şöhret'e, onun işine akıl sır ermediğini söyleyerek bırakmasını ister. Türü, seneler evvel Senîha ile Sîret'i görmüş ve Sîret hakkında menfi hisleriyle Şöhret Dadı'nın dikkatini çekmiştir. Romanın aktüel zamanında da bir kez daha Türü'yle karşılaşan Şöhret Dadı, bu adamdan Senîha için bir şey istemediğine üzülür. Şöhret Dadı için Senîha söz konusu olduğunda kendi de dâhil olmak üzere fedâ edemeyeceği hiçbir şey yoktur; öyle ki Senîha cehenneme gitse kendisi de arkasından gidecektir. Bununla ilgili olarak romanda geriye dönüş tekniğiyle Senîha'nın nezle yüzünden akrabasına gitmemesi ve Şöhret Dadı'nın buradaki tavrına yer verilir. Senîha, nezle olup da akrabasına gidemeyince tüm ısrarlara rağmen Şöhret Dadı da: "Senîhamın olmadığı yerde benim ne işim var? O nereye ben oraya!" Ayverdi(2014, s.181) der ve gitmez. Bu feragati gören Okçu, Şöhret'e öyle dememesini, kızı cehenneme gitse kendisinin de mi gideceğini sorar. Şöhret Dadı'nın "Vallâhi giderim!" Ayverdi(2014, s.181) sözü onun tam bir feragat sembolü olduğunu gösterir.

Şöhret Dadı, Senîha'ya sevgisini gösteren bir olay, Hâşim'le Ali Feyyaz'ın gelecekleri gün yaşanır. Kızının güzelliğinin Allah vergisi olduğunu düşünen Şöhret Dadı, Senîha'nın yatak odasına gelip giyinişini seyrederek. Senîha, Hâşim'le Ali Feyyaz'ın geleceğini haber verir. Şöhret Dadı, Senîha'nın Hâşim'le Ali Feyyaz'ın karşı karşıya gelmelerini istemediğini anlar. Şöhret Dadı hizmetçilere haber vereceğini, Ali Feyyaz buradayken Hâşim'i idare edeceklerini, Hâşim'in Cemîle'yle evlendikten sonra büsbütün sinirli olduğunu, Hâşim'in Ali Feyyaz'a düşman olmadığını aksine ondan utandığını belirtir.

Şöhret Dadı, son olarak gördüğümüz yer Hâşim'le Senîha konuşurken Melek'in geldiğini haber verdiğini kısımındır.

Kurgu boyunca Şöhret Dadı; sadakati, feragati ve Senîha'ya olan sevgisiyle romanda yer alır. Dürüstlüğü, tok gözlülüğü ve dirayetiyle İlyas Bey ve eşinin de güvenini

kazanmıştır. Hem yetim hem de öksüz kalan Seniha'yı evlat gibi bağrına basıp kendisini ona adamıştır. Şöhret Dadı hayatı boyunca evlenmemiştir. Şöhret Dadı'nın çevresindeki insanlarla ilişkilerine baktığımızda Seniha'ya yakın olan -Sîret hariç- Hâşim'i, Okçu'yu, Ali Feyyaz'ı, Melek ve Aziz'i de sevmektedir. Aynı sevgi ve saygıyı da çevresinden görmektedir.

Mecbûre (Yolcu Nereye Gidiyorsun) karakterinin, çevresiyle ilişkisi ve insanların ona yaklaşımı dolayısıyla bekâr bir kadın olarak yaşam şekli, romanın başkarakteri Adli'nin dikkatlerinden okuyucuya nakledilmektedir. Başta belirtmek gerekir ki Mecbûre silik ve pasif bir karakterdir ve romanda da aktif olarak çok fazla yer almaz. Biz onu Adli'nin anlatımlarından tanırız. Zaten romanda yer almasının sebebi, Adli'nin kişiliğini daha net bir şekilde ortaya koymak içindir.

Mecbûre, Adli'nin sütbabası Âtîf Bey'in yeğenidir. Annesinin ve babasının vefatı üzerine Âtîf Bey Mecbûre'yi yanına alır; ancak ekonomik durumları pek iyi olmadığı için Mecbûre, Adli'nin büyükannesinin himayesine teslim edilir. Büyükannenin Mecbûre'yi yanına almasının sebebi, Âtîf Bey'in eşinin iki sene boyunca torunu Adli'ye parasız pulsuz süt vermesidir. Mecbûre'nin gelişi ile Adli, evi daha sevimli ve daha yakın bulmaya başlar yani Mecbûre'nin gelişiyle Adli'nin eve bakışı değişir.

Başlarda Adli, Mecbûre'yle ilgilenmek mecburiyetinde kendisini hissetse de zamanla bu duygunun aksine, nedenini bilmeden Mecbûre'ye yakınlık gösterir. Mecbûre, Adli'nin kendisiyle ilgilenmesini, kendisine şefkat göstermesini başta yadırgar. Adli, Mecbûre'ye bahçeye çıkmayı teklif ettiğinde mahcup olur. Adli'nin yakın arkadaşı Sinan'ın da iştirak ettiği çok güzel zamanlar geçirirler. Burada hemen belirtelim ki yazar/anlatıcı, romanda güzel zamanlar geçirdiklerine vurgu yapmakla beraber bu zamanlarda neler yaptıklarına dair açık ve net bir bilgi vermemektedir. Birlikte geçirilen zamanlarda Adli, Mecbûre'yi daha yakından tanımaya başlar. Bu aile kadrosunda Mecbûre, Adli'nin hakiki arkadaşı olur.

Mecbûre; masumlğu, basitliğı, sadeliğı ve zarafetiyle Adli'nin dikkatini çeker. Kalabalıklar arasında fark edilmeyen Mecbûre, tıpkı Adli gibi kimsesizdir. Ayrıca "sessiz, çekingen, ürkek ve saygılı"dır. Ayverdi(2013, s.160). Bununla birlikte hassas, anlayışlı, zarif ve zevkli biridir de. Yaradılıştan zarif ve zevk sahibi olan Mecbûre'nin bu tarafı odasına, eşyalarına ve hatta kıyafetlerine bile yansır. Onun diğer bir meziyeti de sıradan, küçük şeylerden bile mutlu olmasıdır. Mecbûre

farkında olmadan çevresindekilere de bu özelliğini aşılar. Macuncunun klarnetini ya da laternacının çalgısını dinlemek veyahut pencerenin önünde çiçek yetiştirmek gibi zevkleri Adli'ye de aşılamıştır ama kendisi bunun farkında bile değildir. Sonsuz bir güzellik ihtirası bulunan Mecbûre çevresindeki her güzel şeyle bir benzerlik, bir yakınlık kurmaktadır. Selâmi'nin gözünde umacı olan Mecbûre, Adli'nin nazarında güzeldir; öyle ki Adli, sokakta rastgeldiği genç bir kızın güzelliğinden söz ederken canlandırmak maksadıyla Mecbûre'ye benzediğini söyler. Mecbûre'yi Adli'den başka kimse güzel bulmamaktadır. Belli ki Adli, birlikte zaman geçirdikleri anlarda Mecbûre'nin iç güzelliğini görmüştür. Adli, “yumuşak bir mum gibi işlenebilen” Ayverdi(2013, s.161) bir istidada sahip Mecbûre'yi istediği kalıba sokup kendisine hasredebileceğini düşünür. O yüzden de Mecbûre'yi başkalarının çirkin bulması Adli'nin işine gelir.

Romanda Mecbûre'nin hisleri üzerinde pek durulmaz. Yalnız Adli'yle geçirilen zamanlarda Mecbûre'nin hisleriyle ilgili ilk ipuçlarını elde ederiz. Adli, Selâmi'yle birlikte Sinan'ın Kızıltoprak'taki evine gidecektir. Sinan, Adli ile Selâmi'yi almak için Şehzâdebaşı'na kadar gelir. Sinan'ın geldiğini duyana kadar hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi duran Mecbûre, Sinan'ın geldiğini öğrendikten sonra havanın soğuk olmasını bahane ederek Adli'ye, nasıl gideceklerini, Sinan Bey'i alıkoysa daha iyi olmaz mı der. Adli, söz verdik diyerek kabul etmez. Burada Mecbûre'nin ilgisinin muhatabı Adli midir yoksa Sinan mıdır pek ayırt edilememekle birlikte Sinan'ın geldiğini duyunca canlanması, Sinan'la ilgili hislerinin ilk sinyalini vermektedir.

Adli'nin ablası Jâle, amcasının oğlu Râmi'yle Vaniköy'deki yalıda evlenecektir. Adli, Mecbûre'ye kırmızı bir elbise alır. Maksadı Mecbûre'yi herkesin fark etmesidir.

Adli, düğünden sonra birkaç gün yalıda kalır. Yalıda kaldığı bir gün Adli, o an yanında Sinan'ın mı yoksa Mecbûre'nin mi olmasını istediğini kendisine sorar. Mecbûre'yi hayal etmesi üzerine Adli tercihini yapar. Mecbûre'yi düşünürken onu Fahrünnisâ ve Jâle ile karşılaştırır. Adli'ye göre Mecbûre'ye “ne Jâle'nin sınıfının tereddîsinden bir leke, ne de Fahrünnisâ'nın kat'î, ölçülü mefkûreciliğinden, erkekleşmiş bir inat sinmişti. Evet o ne Jâle gibi memleketin başına bir parazit kesilerek Avrupâî görüşüyle yabancılaşmış, fantezileşmiş, ne de Fahrünnisâ gibi, avukat olmak, doktor olmak, çalışmak hevesi ile kadınlığından fedakârlık etmek

isteyen sınıftandı. O, sapsâde, fakat cinsinin insiyaklariyle etrâfına faydalı, katışıksız ve yapmacıksız bir koldandı.” Ayverdi(2013, s.227).

Anlaşılaçağı üzere Mecbûre'nin çok üstün vasıfları bulunmamaktadır. Ne Jâle gibi Avrupaileşerek kendi kültürüne yabancılaşmış ne de Fahrünnisâ gibi avukat olmak, doktor olmak gibi çalışmak hevesiyle kadınlığından taviz vermiştir. Mecbûre'yi özel yapan, onun sadeliğı ve doğallığıdır.

O gece Mecbûre, Adli'nin büyükannesiyile eve döner. Adli, birkaç gün yalıda kalır, eve döndüğünde ise Mecbûre'nin hasta olduğunu öğrenir. Çok telaşlanan Adli, ilaçla Mecbûre'nin odasına girdiğinde Mecbûre'yi yatağında dikiş dikerken görünce mahcup olur. Sinan, annesiyle birlikte yirmi günlüğüne Filibe'ye gitmiştir. Gitmeden evvel Mecbûre'nin yanına gelmiş ve Adli'ye bir mektup bırakmıştır. Mecbûre, Adli'ye Sinan'ın mektubunu verir. Adli'yi görünce derhal Sinan'ı hatırlaması, Adli'yi şüphelendirir. Dikiş dikerken yüksüğünü düşüren Mecbûre, Adli'ye misafirlikte eğlenip eğlenmediğini sorar. Adli'nin nasıl olduğunu sorması üzerine Mecbûre, düne göre daha iyi olduğunu belirtir. Mecbûre başını dikişten kaldırmadan Adli'yle konuşurken birkaç kez yüksüğü düşürür. Adli'yle beraber yüksüğü ararken Adli'nin eli, Mecbûre'nin elinin üstünde durur. Adli gülümseyerek Mecbûre'ye bakar, Mecbûre kızarır ve gülmez.

Mecbûre, amcası Âtîf Bey'e bir mektup yazar, mektubu göndermesi için Adli'ye ricada bulunur. Mecbûre mektupta yengesinden geceliğıyle, atkısını yollamasını istemektedir. Satırlarının şurasına burasına lüzumsuz virgüller, noktalar koyması Adli'yi gülümsetir. Adli'nin Mecbûre'nin mektubundaki acemiliklere gülümsemesi, Mecbûre'ye sevginin/şefkatinin belirtisidir.

Adli, Fahrünnisâ ve büyükanne hastalığı sürecince Mecbûre'yi dolabını toplamasın yahut odasını temizlemesin diye yalnız bırakmazlar. İşte bugünlerde Adli, Mecbûre'ye bir yüksük hediye alır. Mecbûre çok sevinir.

Adli, Mecbûre'ye şiirler, mensur parçalar, hikâyeler okur. Birlikte geçirilen zamanlarda Adli'nin Mecbûre'ye hayranlığı artarken Mecbûre'nin ona olan hisleriyle ilgili ilk bilgileri, yine Adli'nin anlatımlarından öğreniyoruz. Buna göre Adli, Mecbûre'nin ilgisiz hâllerine alınmaktadır. Muhtemeldir ki Mecbûre için Adli, sadece güvenilecek ve takdir edilecek bir arkadaştır. Adli, Mecbûre'nin bu hislerinin farkındadır. Adli'nin Mecbûre'ye okuduğı parçalara burada yer vererek Mecbûre ile

Adli'nin birlikte geçirdikleri zamanları ortaya koymaya çalışacağız. Böylece Mecbûre'nin Adli'ye yaklaşımı da gösterilmiş olacaktır:

“Sana secde etmek için neden rûhumun başı ve dizleri yok? Ben bu aşk merâsimini âzâ ve imkân âletlerime yaptırmaya utanıyorum. Çünkü sana taparken, gösterişten, riyâdan o kadar korkarım ki, nihâyet hiçbir şey söylememek, hiçbir şey yapmamak, benim için en makbul kâr olur. İşte o zaman, keşki rûhumun bir bükülecek dizi, titreyecek elleri, yaş dökülecek gözleri ve yere kapanacak bir başı olsaydı, derim.”

“Ben sarhoşum. Her saat, her dakîka, her nefes içmeye alışık bir sarhoşum.

Fakat sen, içme, dedin. Onun için artık içmez oldum. Ne tuhaf ki şimdi de bütün vücûdum ayş u iştret kesildi. Şimdi de, bana dokunanı mest edecek derin ve sonsuz bir sarhoşluğun tâ kendisi oldum.”

“Güzelim, benden o kadar uzaklaşma... Gözlerimin ferî, her zerremi canı sensin. Ben senden aldığım kudretle dirilir ve işlerim.

Benden uzaklaşma güzelim, bak sesimi yükseltecek, yalvaracak dermânım bile kalmadı. Senin ateşin, gözyaşlarımı kurutalı beri ağlayamıyorum da. Eğer bir nefes susuyor, duruluyorsam da, bu, sana yaslandığım, sana dayandığım zamanlarımdır.

Sensiz ölü gibiyim, rûhum ve şuûrum sensin. Bu vücut, senin güzelliğine, senin seyranlarına gizli bir mâbet olmuştur. Dînim, îmânım sensin.

Ben boş bir kadehim; yüküm, şarabım sensin.

Ben soğuk bir ocağım; ateşim, şûlem sensin.

Ben dertliyim, hastayım; devâm da şifâm da sensin.

Ben her şeyle vahşî, her şeye küskünüm. Bildiğim, gördüğüm sâde sen, yalnız sensin!” Ayverdi(2013, ss.301-302).

Bu metinler, âdeta Adli'nin Mecbûre'ye aşkının bir itirafı gibidir. Mecbûre'yi Adli'nin okudukları, anlattıkları mesut etmektedir; ancak Mecbûre'nin birlikte geçirilen bu zamanlardan Adli kadar mutlu olmadığı görülmektedir.

Sinan, Filibe'den dönmüştür. Mecbûre'ye Rumeli çevresiyle bir kutu Edirne sabunu getirmiştir. Mecbûre, Sinan'ın geldiğini haber vermek için Adli'yi bekler. Haberi veriş şeklinden Adli, Mecbûre'nin Sinan'ı sevdiğini anlar.

Adli tarafından Sinan-Mecbûre davası başlatılacağı bir zamanda siyasi çalkantılardan dolayı Adli'nin dayısı ile Fahrünnisâ Avrupa'ya kaçar. Mecbûre, Fahrünnisâ'nın Avrupa'ya gidişinin altındaki sebebi gayet iyi bilmektedir. Ona göre Sinan yüz vermediği için Fahrünnisâ Avrupa'ya gitmiştir.

Mecbûre, Jâle'nin de, Fahrünnisâ'nın da dâhil olduğu bir muhabbet halkasına bağlıdır. O da tıpkı diğerleri gibi Sinan'ı "ateşle, şiddetle, vecdle" Ayverdi(2013, s.358) sevmektedir. Buna mukabil Adli'nin de kendisini düşünmekten, memnun etmekten başka bir şey yapmadığının farkındadır. Elleri, hisleri ve kucağı Adli'nin hediyeleriyle dolu olan Mecbûre ne öğrendiyse Adli'den öğrenmiştir. Mecbûre, Adli'nin ona olduğundan fazla değer verdiğinin farkındadır ancak yine de Sinan'ın geldiğini öğrendiğini zamanlardaki hâlleri, onun Sinan'ı sevdiğini göstermektedir.

Sinan'ın Balıkesir lisesine müdür olarak tayini çıkar. Bu arada Mecbûre'ye de bir talip çıkar; ancak o yumuşak, tatlı kız birden hırçınlaşarak ağlar ve evlenmeyi kabul etmez. Sinan'ın gidişiyle Mecbûre'nin ızdırabı artar. Mecbûre, Adli'nin kendi acısına saygı duyduğunu görünce aralarındaki dostane alâka bir kat daha artar. Adli ile Mecbûre okuma günlerine devam ederler. Adli'nin hasta olduğu bir gün Sinan'dan mektup gelir. Mecbûre, Adli'nin mektubu okumasını bekler lakin Adli okumaz. Bunun üzerine Mecbûre, Adli'ye şu iki rubainin tercümesini okur:

"Benim gördüğümü sen de göreceksin, o zaman hâlimin nasıl olduğunu bilirsin. İşte gene o vakit taş isen, veyâhut demir isen bile gene bu nurdan dolarsın; belki tamâmen bu nur olursun. İki cihan senin olsa, cihânı terk eder onu seçersin."

"Tenimin her zerresinde sevgilimin bir nişanı vardır. Benim vücûdumun her parçası onun lisânıdır. Çenk gibi ben o nâzenînin göğsüne yaslanmışım. Dinle... bu inleyen, söyleyen işte onun parmaklarından dinle!" Ayverdi(2013, s.400).

Metinden de anlaşılacağı üzere Mecbûre, Adli'ye durumunu anlatmak için rubaileri araç olarak kullanmıştır. Ayrıca bu rubailere baktığımızda Mecbûre'nin Sinan'a duyduğu hislerin büyüklüğü de görülmektedir.

Büyükanne, Adli ile Mecbûre arasında aklının ermediği bir anlaşma olduğuna hükmederek Mecbûre'yi evlendirmek için ısrar etmez. Adli, Mecbûre'nin kendisinden nefret etmediğini aksine kendisini en güvenilecek biri olarak gördüğünü bildiğinden rahat yaşamaktadır. Hasta olduğu bir gün Mecbûre'nin kendisine şefkatle yaklaşmasından istifade eden Adli, Mecbûre'ye evlenme teklifi eder. Mecbûre,

Adli'nin hasta olduğunu bahane ederek konuyu kapatır. Yine böyle bir gün Adli, Mecbûre'yi kucaklayarak öper. Adli'nin hastalığı süresince Mecbûre ona birçok şiirler, hikâyeler okur. Mecbûre sevdiği şiirleri, kendisinden beklenmeyecek derecede güzel okur. Yenilerden pek hoşlanmayan Mecbûre, Hâmid'i beğenir fakat onu da ağır ve yabancı bulur. Adli'nin naklettiğine göre Mecbûre, Şahâbeddin'in bazı şiirlerinden bir tablo seyreder gibi zevk alır. Eskilerden Yûnus'un sıcak sesinden, Nedîm'in kuvvetli edasından bilhassa Fuzûlî'nin hassasiyetinden büyülenir. Adli'nin ateşlendiği bir gün Mecbûre, ona Fuzûlî'nin: “Âşiyân-ı mürg-i dil zülf-i perîşânındadır/Kande olsam ey perî gönüm senin yanındadır/Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımдан tabîb/Kılma derman kim helâkim zehri dermânındadır.” Ayverdi(2013, s.408) kıtasını okur. Zaman zaman da Mecbûre, heyecanlı bir şekilde: “Şâh iken lâhûtta ey aşk sernigûn ettin beni/Serfiraz âzâd iken dâim zebûn ettin beni/Hep melekler râm idi mahkûm-ı fermânım benim/Mübtelâ-yı âh u feryâd-ı cünûn ettin beni” Ayverdi(2013, s.408) mısralarını okur. Mecbûre, Adli'nin çok yorulduğu zamanlarda ona ilim ve felsefe kitaplarını da okur. Mecbûre, hikâye adı altında lirik parça da okur Adli'ye. Bu hikâye mi diye kendisine sorulduğunda Mecbûre, Kaygusuz'un: “Bu aşk mevci gene bâşımдан aştı/Sırrım fâş eyledi râzımı açtı” Ayverdi(2013, s.409) mısralarıyla cevap verir.

Görüldüğü üzere Mecbûre, Adli'ye Sinan'a olan aşkını okuduğu şiirler vasıtasıyla her daim itiraf etmektedir; ancak Adli anlamazlıktan gelmektedir. Mecbûre'nin Adli'ye açık açık duygularını söylememesinin nedeni, şüphesiz Adli'ye hissettiği minnettir. Bu yüzden de Adli'nin ikinci kere ettiği evlenme teklifini kabul eder ve kendisini Adli'ye alıştırmaya çalışır. Mutlu olduğuna hem kendisini hem de Adli'yi inandırmaya çalışır. Adli, Mecbûre'nin kendisine acıdığını hatta takdir ettiğini düşünür. Mecbûre, Adli'yle sızli konuşur. Mecbûre, amcası Âtîf Bey'in Adli'nin terbiyeli ve dürüst bir insan olduğuna ve onunla evlenecek kadının dünyanın en talihli kadını olduğuna dair görüşlerine katılmaktadır.

Mecbûre'nin Sinan'a hislerini aynı şekilde Adli'ye okuduğu parçalar vasıtasıyla görmek mümkün.

“Bana ölümü sordular. Sensizliktir diyecek oldum; fakat senden korkarak söylemedim. Onlar seni bilmemişler ki sensizliği bilsinler...”

“Tut ki bağım var, bostanım var, hazînelerim, saraylarım, kölelerim var... Sen olmazsan bana bunların birer zehir kadehi olacağını daha anlamadın mı güzelim?” Ayverdi(2013, s.434).

Mecbûre'nin okuduğu bu metine cevap olarak Adli de ona şu sözleri okur:

“Mâdemki suyun dibindesin ve tamâmen suya batmışsın, acaba gözün onun rengini ve dalgalarının sayısını görür mü? Bunları ancak sâhilde bulunanların görmeye vakti vardır.” Ayverdi(2013, s.434).

Mecbûre, Adli'ye bu sözlerle kendisine susmasını mı söylemek istediğini sorar. Adli, Mecbûre'ye ondan gelen her şeyin Adli'ye hoş görüldüğünü, Mecbûre'nin her hâliyle, her tavırla, her sözüyle onun her şeyi olduğunu belirtir. Adli'nin burada vermiş olduğu cevap Mecbûre'ye tutkunluğunun derecesini gösterir.

Sinan, on beş günlüğüne İstanbul'a gelmiştir. Adli, Mecbûre'yi yeni bir eleme sürüklememek için Adli'nin geleceği gün onu annesinin yanına gönderir. Sinan, Adli'yle konuşurken Mecbûre'yi çok özlediğini söyler. Adli'nin kahkahaları üzerine Sinan, Mecbûre'ye olan hislerini şu sözlerle dile getirir:

“-Sen de mi onunla Selâmi gibi alaya başladın? Yanılıyorsunuz Adli. Mecbûre, kadınlığının iç yüzü çok dikkate değer bir kız. Bunu, ondan uzaklaştıktan sonra hissettim. Biliyorum, onu Fahrünnisâ'nın yanında silik ve sönük buluyorsun. Haksızsın diyemem. Ancak incizap, îzah edilemeyen bir tılsım olduğu için bu kadar sözü geçkin değil midir?” Ayverdi(2013, s.473).

Görüldüğü gibi Sinan, başta Mecbûre'yle gönül alakası bulunmamaktadır veyahut ona ilgisinin kendisi de farkında değildir. Ne vakit ki Balıkesir'e tayini çıkar ve ondan uzaklaşır Mecbûre'ye olan hisleri netleşir. Böylece Sinan da Mecbûre'nin cazibesine kapılır; ancak Mecbûre, Sinan'ın kendisine olan duygularından habersizdir. Bunu ancak Adli'nin kendisine yazmış olduğu mektupla öğrenecektir; lakin Mecbûre'nin Adli'nin mektubunu okuyup okumadığı, Sinan'la evlenip evlenmediği yazar/anlatıcı tarafından muallakta bırakılır. Roman Adli'nin Mecbûre'ye olan duygularını belirttiği bir mektupla bitirilir. Biz, bu mektuptan onun Sinan'la evlenmesi için Adli'nin kendisinin aracılık edeceğini öğrenebiliyoruz. Bunun dışında Sinan'ın yüksek bir aşk istidadına sahip olduğunu, her güzellikle kendisi arasında bir benzerlik bulunduğunu, bunun için de Mecbûre'nin kendisini harap etmemesine dair öğütlerle son bulmaktadır.

Mecbûre hakkında genel bir değerlendirmede bulunacak olursak Mecbûre, daha öncede belirttiğimiz üzere Adli'nin kişiliğini ve değişimini ortaya koymak için var olduğundan son derece silik ve sönük bir karakterdir. Biz onun karakterini ve Sinan'a duyduğu aşkı, Adli'nin anlatımlarından öğreniriz. Buna göre Adli'nin de, Sinan'ın da dikkatini çeken bu kız; ağırbaşlı, sessiz, sakin, sade, zarif ve zevk sahibi biridir. Onun kendisini beğendirmek amacıyla taşkın hareketlerde bulunmamasına ve kendisinden taviz vermemesine dikkat çekilir. Bunun için de sürekli Fahrünnisâ ve Jâle ile mukayeseleri yapılır. Fahrünnisâ gibi kadınlığından ödün vermeyen Mecbûre, Jâle gibi şımarık, hafifmeşrep biri değildir. O, yazarın ve Adli'nin nazarında ideal bir genç kızdır. İç âleminin güzelliği onu yakından tanıyanlar tarafından fark edilmektedir. Onun bu olumlu vasıfları, Adli'ye aşk anlamında bir şey hissetmemesine mukabil sırf ona duyduğu minnet yüzünden onunla evlenmeyi kabul ederek Sinan'dan vazgeçmesiyle taçlandırılır. Burada onun kadirşinaslığı da gözler önüne serilir. Yazar/anlatıcı, Mecbûre'nin bu fedakârlığını ödüllendirmek istemiştir sanki. Bu yüzden de Mecbûre'nin hislerini karşılıksız bırakmamış ve onu sevmediği Adli'yle değil hayranı olduğu Sinan'la birlikte olmalarını sağlamıştır.

Fahrünnisâ (Yolcu Nereye Gidiyorsun) adlı kahramanımızın karakteri ve bekâr bir kadın olarak yaşam şekli, yine Adli'nin dikkatlerinden okuyucuya sunulmaktadır. Fahrünnisâ tıpkı Mecbûre gibi silik ve pasif karakterlerden biridir. Romanda yer almasının sebebi, muhtemeldir ki Adli'nin kadınlara bakışını ortaya koymak içindir.

Tam bir vatansever olan Nâzım Bey'in kızı Fahrünnisâ, çok küçük yaşlarda annesini kaybetmiş; bu sebeple büyükannesinin himayesinde ağabeyi Selâmi'yle birlikte esaslı bir terbiye alarak büyütölmüştür. Zekâsı, bilgisi ve güzelliğiyle çevresinin dikkatini çeken Fahrünnisâ, bir taraftan kalem kitapla uğraşırken diğer taraftan büyükannesinin izinden gidip ev işleriyle alakadar olur. Söküklerini diken, odasının tozunu alan bu kızda tam bir kadınlık hassasiyeti görülür. Babasının yaralı yüreğinin tek tesellisi olan Fahrünnisâ, aynı zamanda bu vatan âşiğının da tek zaafıdır. Nâzım Bey, kızının istediği gibi ideal bir kadın olması için Fahrünnisâ'nın terbiyesiyle özel olarak ilgilenir. Fahrünnisâ'nın istidadı ve ilim aşkı, Nâzım Bey'in en büyük yardımcısıdır.

Fahrünnisâ, babasının ilmî eserlerle yüklü kütüphanesini sık sık ziyaret eder. Babasının kütüphanesine gömölüp açlığını, yorgunluğunu duymayacak kadar koyu bir çalışma şevkine kendisini kaptıran Fahrünnisâ avukat olmak, doktor olmak gibi

çalışmak hevesiyle kadınlığından fedakârlık etmektedir. Fahrünnisâ'nın bu dolgun bilgisi Adli'nin de, Sinan'ın da dikkatini çekmektedir.

İlim örtüsünün altında bahtiyar olan Fahrünnisâ, Sinan'la çeşitli konular hakkında münakaşa etmektedir. Adli'den öğrendiğimize göre Sinan, Fahrünnisâ'nın zekâsını, bilgisini ve güzelliğini beğenmektedir; lakin her kadına yaptığı gibi hem yakınlık göstermekte hem de uzak durmaktadır. Fahrünnisâ, Sinan'ı tanıdığı için ona gururlu bir kayıtsızlık göstermektedir. Burada yazar/anlatıcı, Fahrünnisâ ile Sinan'ın geçirdikleri zamanlarla ilgili ayrıntılı bilgi vermemektedir.

Mecbûre'nin hastalanmasıyla Fahrünnisâ'nın başka bir meziyeti ortaya çıkar. Normalde etrafına kayıtsız gibi görünen Fahrünnisâ, kendisine ihtiyaç duyulduğu zamanlarda son derece vefalı ve fedakârdır. Onun bu yardım ve şefkat hissini Mecbûre hastalandığı zaman da görürüz. Mecbûre'ye yakından alaka gösteren Fahrünnisâ, babasıyla beraber sık sık kütüphaneye kapanıp çalışmasının yanında Mecbûre iş yapmasını diye de yalnız bırakmaz.

Siyasi çalkantılardan dolayı Nâzım Bey, kızıyla beraber Avrupa'ya kaçar. Mecbûre'ye göre Fahrünnisâ'nın Avrupa'ya gidişinin asıl sebebi, Sinan'dan beklediği ilgiyi görememiş olmasıdır. Belli ki Fahrünnisâ gururlu bir kızdır. Nitekim romanda onun bu yönüne değinilir.

Ülkede 31 Mart Vak'ası olur ve Nâzım Bey, Hareket Ordusu'yla beraber İstanbul'a gelir. Fahrünnisâ, eğitimini tamamlamak için akrabaları Paris sefâreti başkâtibinde kalır. Altı yedi ay sonra tahsilini tamamlayarak ülkesine döner. Fahrünnisâ Avrupa'ya gidip döndükten sonra hem fiziksel hem de ruhsal olarak değişir. Bilgisi arttıkça eskiye nispetle daha mütevazı ve daha az münakaşacı olan Fahrünnisâ ayrıca çok da güzelleşir. Mecbûre, artık "Sinan'ın beğenebileceği bir Fahrünnisâ'nın karşısında" Ayverdi(2013, s.431) olduğunu bilmektedir. Bu arada Balıkesir lisesine müdür olarak tayini çıkan Sinan on beş günlüğüne İstanbul'a gelir. Adli'nin gözünde Fahrünnisâ, şimdiki hâliyle Sinan'ın tam aradığı kadındır. Adli, Fahrünnisâ'nın değişimini şu sözlerle ortaya koyar:

"Avrupa'ya gitmeden evvelki Fahrünnisâ ile bugünkü kız arasında da esaslı ve belirli farklar vardı. Evvelce tatsız bir bilgi gurûru ve istikbal telâşu ile kadınlığı bir çeşit erkleşme tehlikesinde idi. Şimdi ise bu iki saltanat arasında muvâzene yapmış, fikir ve his mübâlağaları, aşırı hareketler, şuurlu ve mâkul bir karara ayarlanmıştı.

Mecbûre'nin dediği gibi, hisleri ve düşünceleriyle muvâzî olarak, güzelliği de tamamlayıcı senelerin eliyle kat'î çizgilerini bulmuştu.” Ayverdi(2013, s.455).

Görüleceği üzere Fahrünnisâ, bir zamanlar gelecek telaşı ile kadınlığını kaybetme tehlikesindeyken romanın aktüel zamanında ise ilmî sahada başarılı olduğu gibi sevgili ya da eş olma konusunda da ideal bir kadın olma seviyesine yükselmiştir. Fahrünnisâ, çocuk doğurup evlerini çekip çevirebileceği gibi savaşa da gidebilecektir. Masa başında uykusuz geçirilen saatler Fahrünnisâ gibi kadınların özel hayatlarını etkilemez. Adli'ye göre Fahrünnisâ, içerde de dışarda da başarılı olan ve kadın kalabilen müstesna biridir.

Sinan'ın gelişi, Fahrünnisâ'yı büyük bir şaşkınlık ve derin bir hazza sevk eder. Hislerine gem vuramayan Fahrünnisâ, Sinan'ı görmüş olmanın etkisiyle Adli'ye olduğundan daha da güzel görünür. O gün Fahrünnisâ ile Sinan hiç münakaşa etmezler. Bir saatten fazla sohbet ederler. Yazar/anlatıcı tarafından konuşmaların içeriği verilmez. Fahrünnisâ'nın yanından ayrılan Sinan, Adli'nin yanına gelir. Adli'nin en çok kimi özledin sorusuna Sinan, Mecbûre cevabını verir. Adli, günün birinde Sinan'la Fahrünnisâ'nın evleneceklerini tasavvur ettiğini söyleyince Sinan, imkânsız der. Biz, burada Fahrünnisâ'nın aşkının ve ilgisinin karşılıksız olduğunu öğreniyoruz. Romanın bundan sonraki kısımlarında Fahrünnisâ'ya yer verilmez.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak Fahrünnisâ; zekâsı, öğrenmeye istidadı, bilgisi ve güzelliği ile çevresinin dikkatini çeken bir kızdır. Babasının izinden giden Fahrünnisâ, tıpkı babası gibi ilim âşığıdır. Babasının kütüphanesini sık sık ziyaret eden bu kızı bu çalışma temposundan kaldıran, dikkatini dağıtan tek kişi Sinan'dır. Sinan da Fahrünnisâ'nın bilgisini, zekâsını ve güzelliğini beğenmekle birlikte Fahrünnisâ'ya karşı yoğun duygular beslememektedir. Bunun farkında olan Fahrünnisâ gururundan babasıyla birlikte Avrupa'ya gider. Avrupa dönüşünde Fahrünnisâ'nın bilgisiyle, ilim ve kadınlık hassasiyetinde tam bir dengeye ulaştığını görüyoruz. Buna rağmen Sinan ideal bir kadın olan Fahrünnisâ'yı değil, Mecbûre'yi tercih etmiştir. Fahrünnisâ'nın Sinan-Mecbûre davasına ne yönde tepki verdiği hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Yine aynı şekilde Fahrünnisâ'nın Sinan'la geçirdikleri zamanlar muallakta bırakılmıştır.

Gülfem (Yolcu Nereye Gidiyorsun) Adli'nin evinde çalışan hizmetçilerden biridir. Onu ilk defa Jâle'nin Napolyon kolyesinin kırılmasında suçlu olarak yargılanmasında

görürüz. Adli'nin kolyeyi kendisinin kırdığını itiraf etmesi üzerine Adli'ye karşı minnetle karışık bir sevgi hissetmektedir hatta Adli'nin yatılı okula gitmesine ve hafta sonları dayısında kalmasına üzülen tek kişi Gülfem'dir.

Adli'nin odasını temizleyen, pantolonların ütöleyip minderin üstüne seren, kopan düğmelerini diken, eskiyen çamaşırlarını tamir eden hep Gülfem'dir. Kimse bunu ondan istememesine karşın Gülfem bunları isteyerek yapmaktadır. Adli yatılı okula gönderildiğinde bile Gülfem o varmışçasına Adli'nin odasını temiz tutar. Adli, Cem Bey'in mektubunu almaya geldiği bir gün Gülfem'i odasında gördüğü an odasının bakımını Gülfem'in yaptığını anlar.

Gülfem verem olur. Jâle, verem olduğu için Gülfem'in evden atılmasını ister. Evin halayıklarından Dilşâd Kalfa'nın araya girmesiyle Gülfem evde kalır. Adli, kimsenin önemsemediği Gülfem'le ilgilenir. Gülfem, kendisine yemek getiren, doktorunu ve ilacını eksik etmeyen Adli'den başka bir alaka beklemektedir. Adli bunu sezmekle birlikte onu bu konuda hoşnut edememektedir. Adli, Gülfem'in kendisine ilgisini yıllar önce selamlığa çağrıldığını haber verdiği gün anlamıştır. Adli, Gülfem'in kendi adını sayıklaya sayıklaya öldüğünü duyduğu zaman Gülfem'in kendisine olan aşkını şu sözlerle ifade eder:

“Onun beni sevdiğini, hem pek şifâsız bir iptilâ ile sevdiğini, yıllardan beri biliyordum. Senelerce evvel bir gece kapıma gelip:

-Sizi selâmlıktan istiyorlar Adli Bey...

Dediği zaman, şamdandan eline akan sıcak mum damlalarını silerken, gözlerinde ve dudaklarında, zorla zaptolmuş saf ve asil bir aşk feryâdı duymuştum. Bilmem, uzayan yıllar boyunca, hiçbir karşılık görmeden, belki de beklemeden gelişen, ilerleyen bu aşkın seyrini acaba niçin tâkip etmedim.” Ayverdi(2013, s.476).

Gülfem'in Adli'ye aşkının ne zaman başladığı tam olarak bilinmemektedir; lakin evin küçük hanımı Jâle'nin kolyesinin kırılmasında suçlandığı vakit Adli'nin onu bu suçtan kurtarmasıyla Adli'ye karşı minnetle karışık bir sevgi hissetmekte olduğu anlaşılıyor. Anlaşılıyor ki bu sevgi zamanla karşılıksız bir aşka dönüşmüştür. Muhtemeldir ki verem olması, bu karşılıksız aşkın bir neticesidir. Evde herkes tarafından dışlanan Gülfem'in Adli'ye âşık olmasında Adli'yle aynı yalnızlığı ve dışlanmışlığı paylaşmasının katkısı yadsınamaz. Hastalığı süresince Adli'nin Gülfem'le yakından alakadar olması Gülfem'i mutlu etse de Adli'den beklediği ilgiyi

görememenin üzüntüsünü yaşamaktadır. Sessiz ve ürkek bir kız olan Gülfem, Adli'ye olan duygularını söylemeden vefat eder.

Jâle (Yolcu Nereye Gidiyorsun) karakterinin eğitimi, çevresiyle-bilhassa erkeklerle ilişkisi ve insanlar tarafından algılanışı, Adli'nin dikkatlerinden aktarılır. Kurgu boyunca Jâle'nin bekâr, evli ve dul olmak üzere üç dönemde hayatı verilir. Konumuz gereği burada Jâle'nin bekâr bir kadın olarak yaşam şekli ele alınacaktır.

Jâle, Tanzimat inkılapçılığının bozuk bir kopyası olarak Avrupalılaştan, bu kültürün tesiriyle aile ve cemiyette vazife dışı kalan bir anne/Nemîde Hanım ile bir babanın/Âsaf Bey'in ikiz çocuklarından biridir. Fransız bir mürebbiye tarafından Âsaf Bey'in Avrupaî görüşüne uygun bir sistemle terbiye gören Jâle; güzelliği, atılganlığı, becerikliliği ve kurnazlığıyla ön plana çıkar. Şirretliği ve fattanlığıyla daha küçük yaşlardan itibaren etrafını kasıp kavuran Jâle, anne ve babasının gözbebeğidir. Evin içinde Jâle'de olan ayrıcalıklar kimsede yoktur. Daima yaşından birkaç sene büyük olan Jâle'nin evdeki konumu ve aile içindeki pozisyonu Adli tarafından şu sözlerle aktarılır:

“Evin içinde onun imtiyâzını, onun salâhiyetini, hatta Rıdvan'da, hatta annesinde ve hatta babasında dahi bulmak kabil değildi. Dâima yaşından birkaç sene ileri olan zekâsına, şımartıcı bir güzellik de eklenmiş bulunduğundan, bu yaradılış imtiyazlarıyla anamı babamı son zerrelere kadar büyülemişti. Sevilir, okşanır, kıymet verilir ve îtimat edeceği yerde isyan etmesine, güleceği yerde haykırmasına, kabul edeceği yerde haykırmasına, kabul edeceği yerde reddetmesine tabî gözle bakılırdı. Arzusu, bir şeye taalluk etti mi, imkânsızlıkları yenmek için, kabil olsa gökten çâre indirilirdi. Ben bu kızın herkes gibi senede bir değil, iki yaş birden büyüdüğü vehmine düşerdim. Alıngandı, kibirli ve küstahtı. Öyle ki, hayâtını tâkip ederken, onun bu dünyâyâ sırf bir gurur nümâyişine, başından sonuna kadar, oynamaya geldiği hissine kapılmamak kabil değildi.” Ayverdi(2013, s.36-37).

Belli ki Jâle'nin evin içinde büyük bir saltanatı vardır. Çevresindekileri kukla gibi kullanmaktadır. Bu bize Tanzimat'tan sonra türeyen Alafranga tipleri hatırlatır. Muhtemeldir ki yazarımız burada Tanzimat'ın aile hayatına ve kültürümüze olumsuz etkisini göstermek istemiştir. Batılılaşmanın hakiki manasını anlamadan Avrupalılaşmaya çalışan Jâle de bunlardan biridir. Avrupaî sisteme uygun bir eğitime kayıtsız-şartsız teslim edilmesi, annesi ve babasının sevip okşamaktan başka sistemli

bir terbiye vermemesi Jâle'nin küstah, şımarık ve kendini beğenmiş biri olmasına neden olmuştur. Görüleceği üzere son derece alingan olan Jâle'nin bütün istekleri yerine getirilir, bazı ihtarlarda ya da imalarda bulunulduğu vakit buna tahammül bile edemez, ağlayarak fenalıklar geçirir. Jâle'nin bu özellikleri yüzünden Adli, herkesin ondan korkup çekindiğini ifade eder. Jâle bu davranışları sadece anne-babasına değil, Adli'ye de uygular.

Jâle kendisine “-Ablacığım, ablacığım...” Ayverdi(2013, s.35) diye gelen Adli'yi azarlar. Jâle, Adli'ye: “-Aman budala çocuk, ağabey, abla da ne demek? Madmazel seni ayıplıyor; Avrupalılar birbirlerini isimleriyle çağırırlar...” der. Ayverdi(2013, s.35). Jâle'nin Avrupa özentisini ve yanlış Batılılaşmasını göstermesi açısından bu metin önemlidir.

Jâle, ikiz kardeşi Rıdvan'ı kıskandığından onunla geçinemez hatta ona bu anlamda meydan okurken, Adli'yi Nemîde Hanım'dan uzaklaştırmak için derhal Rıdvan'la ittifak kurar. Burada biz, Jâle'nin ne kadar geçimsiz ve kıskanç biri olduğunu görüyoruz.

Günlerden bir gün Jâle, kendisinden üç yaş küçük Adli'nin yazıhanesinden defterini alır. Nemîde Hanım, Rıdvan ve Jâle, Adli'nin yazdıkları beyitleri yanlış okuyup kahkahalar atmaktadır. Gülecekleri kadar gülüp, eğlenecekleri kadar eğlendikten sonra odadan çıkarlar. Rıdvan, Adli'yi oyalarken Jâle defteri yerine koyar. Durumu anlayan Adli ağlamaya başlar. Jâle ile Rıdvan, Adli'nin işin farkında olduğunu anlayınca Adli'nin her sözüne, her hareketine daha sert bir şekilde cevap verir.

Jâle, Napolyon'un resminin bulunduğu bir kolye takar. Adli, bir Türk kızının böyle bir kolye takmasını kabullenemez ve kolyeyi kırar. Suç evdeki hizmetçilerden Gülfem'e atılır. Jâle'nin hiddetinin yatışmaması ve Gülfem'in üzerine gidilmesi üzerine Adli suçunu itiraf eder. O andan itibaren Jâle ağlamayı keser ve annesine Adli'nin deli ve bir hain olduğunu söyler. Bu olaydan sonra Adli yatılı okula verilir.

Görüldüğü gibi Jâle'nin Rıdvan'la ve bilhassa Adli'yle olumsuz bir ilişkisi vardır. Jâle'nin kardeşleriyle sürekli bir çatışma hâlinde olduğu görülür. Jâle'nin kibirli, küstah ve çetin tarafları Adli'yi kardeşinden uzaklaştırmaktadır. Jâle'nin Adli'ye yaklaşımı, Sinan'ı görmesiyle değişmeye başlar. Jâle, Râmi'yi beklediği için evin alt katna indiği sırada hasta olan annesini görmek için Adli eve gelir. Kapıyı açan Jâle'ye annesini sorar. Jâle, alaylı bir şekilde annesinin akşama kadar piyano

çaldığını söyler. Jâle'nin alaycı sesi Sinan'ı görmesiyle derhal değişir, yumuşar. Havanın serin olduğunu bahane ederek Adli ve Sinan'ı içeri davet eder. Jâle'nin bu yakınlığının sebebinin, bir erkek güzeli olan Sinan'a olduğu aşıkârdır. Bunu bilen Adli, ablasından intikam almak istediğinden Sinan'ı daha iyi görmesi için yana çekilir ve içeri girme davetini kabul etmez. Râmi'nin geldiğini gören Adli evden ayrılmakla isabetli bir karar verdiğini düşünür. Adli'ye göre Jâle, kendisini isteyenleri çirkinliğinden dolayı kararsız kaldığı Râmi için reddetmektedir.

Jâle, Sinan'ı görmek için Adli'ye yakın davranır. Adli'ye derslerini arkadaşlarıyla birlikte evde çalışmasını, dayısının evini kendi evine tercih ettiği için haksızlık ettiğini, ders çalışmak için bu evin daha müsait olduğunu ve annesinin bu işe çok memnun kalacağını belirtir. Jâle, bu suretle Sinan'la birkaç kez görüşür. Adli'den öğrendiğimize göre Sinan, Jâle'den hoşlanmakla birlikte yakın davranmamaktadır. Sinan'ın Jâle'ye hem yakın hem de uzak davranması Jâle'yi Adli'ye iyi davrandığına pişman eder. Sinan'ın ruh manzarasını anlamayan Jâle, Sinan'a darbe vurmak için Râmi'yle evlenmeye karar verir. Jâle'nin Râmi'yle evlenmeyi kabul etmesinde evlerinin önünden ayrılmayan arabasının, konağının, yalısının ve Zîver Paşa'nın tesirinden gelen gururun etkisi vardır. Uzun zamandır Râmi'ye yüz vermesinin de sebebi şüphesiz ki budur. Adli, Jâle'nin halkın dilinde Köse Râmi olarak anılan çirkin ve sevimsiz bir adamı seveceğini düşünmemektedir, bununla birlikte Jâle'nin emellerini ve ihtiraslarını karşılayabilecek tek kişi olarak görülür Râmi. O hâlde diyebiliriz ki Jâle, kendisini isteyen pek çok kişi olmasına rağmen konumu ve servetinden dolayı Râmi'ye yüz vermiştir. Sinan'ın ilgisizliği, Jâle'nin uzun zamandır ertelediği evlilik kararını hızlandırmış ve Sinan'a ağır bir bedel ödetmek isteyen Jâle, Râmi'yle evlenmeye karar vermiştir.

Râmi'yle sözü kesilen Jâle'nin gurur ve şımarıklığı son hadde varır. Önceden Sinan'ın hatırına Adli'ye iyi davranan Jâle, Râmi'yle sözlendikten sonra Adli'yi kıracak hareketleri bir hocadan ya da bir kitaptan öğrenmişçesine başarıyla uygular. Küçüklüğünden beri sevilip okşanan Jâle, kendisine her zamandan daha fazla gösterilen önemden ötürü Adli'ye ve Sinan'a meydan okur bir tavır takınır. Adli'nin Jâle'de en hayret ettiği nokta ise onda bir genç kız acemiliğinin bulunmamasıdır.

Düğün Zîver Paşa'nın Vaniköy'deki yalısında yapılır. Konumuz gereği Jâle'nin düğünden sonraki evlilik hayatı, evli kadınlar kısmında yer alacaktır. Biz burada onun sadece bekâr bir kadın olarak yaşam şekline değinmeye çalıştık. Bu anlamda

genel bir değerlendirme yapacak olursak Jâle, anne ve babası tarafından Avrupâî bir sisteme kayıtsız-şartsız teslim edilmiştir. Anne ve baba tarafından el üstünde tutulan bu kız, küçük yaşından beri sevilip okşanmış ve her isteği yerine getirilmiştir. Odasını kendi temizlemeyen, söküklerini kendi dikmeyen Jâle; Avrupâî yaşamın da tesiriyle şımarık, kibirli ve küstah biri olmuştur. Ailesi tarafından fazla serbest bırakılması ve alafranga yaşayış tarzıyla Beyoğlu bebeği olarak anılmaktadır. Adli'den öğrendiğimize göre kendisini isteyenler bulunmakta ancak Jâle, bu teklifleri kabul etmemektedir. Bunun da sebebi, belli bir servete ve unvana sahip Râmi'dir. Jâle, Râmi'yi sevmemektedir. Bu sırada tanıştığı Sinan'dan çok etkilenen Jâle, Sinan'dan beklediği ilgiyi göremeyince Râmi'nin teklifini kabul eder. Görüldüğü üzere Jâle'nin geleneğimizdeki genç kızlarla herhangi bir ortaklığı bulunmamaktadır. O, tıpkı Batı'da serbest bir hayatı benimseyip yaşayan Avrupalı insanlara benzemektedir. Amaçsız, kıskanç, kötü niyetli, kibirli ve küstah özellikleriyle romanda olumsuz biri olarak yer almaktadır.

Hediye (Mesihpaşa İmamı) Balkan Savaşı'nın başlamasıyla memleketini terk etmek zorunda kalan güzel bir muhacir kızıdır. Savaşın beraberinde getirdiği sefalet, acı ve zorluklar Hediye'nin rahat ve refah bir ortamda başıboş geçen çocukluğunu geride bıraktırmıştır. Köy öğretmeni hasta bir baba ve annesiyle beraber büyük bir kabileyle İstanbul'a gelen Hediye, romanın başkahramanı Hâlis Efendi'nin imamlığını yaptığı camiye yerleşir. Her gün boş arsalarda topladığı yeşilliği pişirip babasına yediren Hediye'nin babasıyla baba-kız ilişkisinin ötesinde arkadaşça ilişkileri bulunmaktadır. Babası tarafından verilen öğütler, yaşadığı sefalet ve ızdırap Hediye'nin bir hayli tecrübeler kazanmasını sağlamıştır. Yirmi yaşında akli başında bir kız olmasının altında bu tecrübeler yatmaktadır. Onun ve ailesinin bu vasıfları, mahalleli tarafından da övülmektedir. Hastayla ilgilenmekten ana-kızın yüzlerini kimse görmemektedir.

Günlerden bir gün Hâlis Efendi namazını kılarken Hediye, yanık sesiyle "Yârim gurbet elde, ateşi bende/Vermişim gönlümü sendedir sende" Ayverdi(2013, s.180) diye devam eden Rumeli türküsünü söyler. Gene birkaç kere türkü söyleyerek kendisini rahatsız eden küstah kadını bulup azarlamak için Hâlis Efendi camiden dışarı fırlar. Hâlis Efendi, türkü söyleyen kişinin köy mualliminin kızı Hediye olduğunu görünce yerinde kalakalır. Hediye, bir taraftan türküsünü söylerken öteki taraftan gaz tenekesinin içindeki kömürü yelpazeler. Daha önce ya taşları süpürürken ya leğen başında çamaşır yıkarken ya da hasta babasını yatırırken rastladığı bu kız,

Hâlis Efendi layıkıyla görememiştir. Öfkesinin ne zaman ve nasıl geçtiğini anlamayan Hâlis Efendi camiye terk edip eve gider. Hâlis Efendi, bir güzellik abidesi olan Hediye'yi fark etmesiyle karısı Gülsüm Hanım'ı her zamankinden daha çirkin bulur ve akşama kadar Hediye'nin hayali onu yalnız bırakmaz. O günden sonra Hâlis Efendi, muhacirlerle daha yakından ilgilenir ve Hediye'nin ailesini sık sık ziyaret eder. Burada Hediye'nin Hâlis Efendi'ye karşı ne hissettiğine dair bir bilgi verilmez, salt Hediye'ye âşık Hâlis Efendi'deki değişimleri üzerinde durulur. Buna göre Hâlis Efendi, artık göçmenlerle vakit geçirmekten zevk almaktadır. Tâhir'le beraber dertlerini dinlemekte, beceriksiz bir adam olduğu hâlde hizmet etmekte; hastalara ilaç, çocuklara yemiş götürmektedir. O yalnız insanları değil artık hayvanları da sevip okşamaktadır.

Hediye, güvercinlere yem atmayı sevmektedir. Hâlis Efendi, yem atması için külâhı Hediye'ye verdiği zaman kendisine şaşırır. Hâlis Efendi'yi bu derece değiştiren Hediye'dir. Hediye'nin Hâlis Efendi'deki tesiri ve Hâlis Efendi'nin Hediye'ye aşkı yazar/anlatıcı tarafından şu sözlerle ifade edilir:

“Mesihpaşa İmamı bu üçüzlü âilenin dostu olmakta tabiatüstü bir kabiliyet göstermiş ve köy mualliminin âile muhîtime o kadar sürat ve mahâretle intibak etmişti ki, düşündükçe şaşıp kalmaktan kurtulamıyordu. Ekseri zamânını onların bölmesi içinde geçiren Hâlis Efendi, babasının başını dizinde yatıran kızı kaldırarak hasta adamı kendi kucağında yatırıyor ve baş ağrısından şikâyet eden muallimin şakaklarını ovarken, onunla, sonradan bir kelimesini bile hatırlamadığı sözler konuşuyordu. Fakat elleri ve dili ayrı ayrı yerlerde işlerken de, gözleri sapsarı örgülerinin âsî hareketlerini tâkip ettiği genç ve incecik hayâlin üstünden bir türlü çekilmiyordu.” Ayverdi(2013, ss.190-191).

Hâlis Efendi'nin Hediye ve ailesine yakın davranması, etrafta şüphe uyandırmamaktadır. Hediye ve ailesi, sık sık gelen Hâlis Efendi'yi kendilerine yakın görmektedir; öyle ki Hâlis Efendi gelmediği zamanlarda Hediye ve ailesi yollarını gözlemektedir. Hediye, her zamanki gibi babasının başını dizinde yatırırken Hâlis Efendi içeri girer. Hediye, Hâlis Efendi'ye, koca bir gün görünmediğini ve babasıyla onun hakkında konuştuklarını anlatır. Hâlis Efendi hastayı kendi dizinin üstüne alırken Hediye'nin el sürülemeyecek, yalnızca hürmet edilebilecek kadar semavî bir mahlûk olduğunu düşünüp ona karşı bırak arzulu bir bakışı, bir tebessümü bile küstahlık sayarak başını önüne eğer ve Hediye'yi dinler. Bu sırada Hediye'nin babası

ölür. Babasının nefesini takip eden Hediye, babasının öldüğünü fark eder ve yürek parçalayıcı bir şekilde inler. Hâlis Efendi, teselliye ve şefkate muhtaç olan Hediye'ye sarılır. Yazar/anlatıcıya göre Hediye, o gün Hâlis Efendi'nin aşkıyla beraber kendisinin de ona karşı hislerini fark etmiştir. Hediye'nin Hâlis Efendi'ye olan duygularının derecesini ve yoğunluğunu, Hediye'nin Hâlis Efendi'nin evine getirilmesinden sonra öğrenebiliyoruz.

Şartların ve hava koşullarının daha da sertleşmesi üzerine Hâlis Efendi'nin büyük oğlu Abdullah, göçmenlerden birinin kendi evlerine getirilmesini teklif eder. Gülsüm Hanım'ın araya girmesiyle Hediye ve annesinin eve getirilmesine karar verilir. Gülsüm Hanım, camiye giderek Hediye ve annesini razı eder, eve yerleşmelerine yardımcı olur. Hediye ve annesi, Hâlis Efendi'nin ailesiyle çok iyi anlaşır. Gülsüm Hanım; dürüstlüğü, sadeliği ve menfaatsizliği ile Hediye'yi etkiler. Abdullah, Hediye'den hoşlanır ve Hediye'ye genç bir kızın ihtiyar birini sevmeyeceğini söyleyerek Hâlis Efendi'yi aralarından çıkarmalarını söyler. Hediye, baba ile oğlun arasında kalır. Bu aşk üçgeninde Hediye'nin aşkının muhatabının kime olduğu, yazar/anlatıcı tarafından açıklanır. Yazar/anlatıcı, Hediye'nin duygularını şu sözlerle aktarır:

“Bir ölünün başı ucunda ilk çiçeğini açan bu aşkı, inkâr edemediği bir zaafı her zerresinde hatırlıyordu. Ne tuhaf bir nasibi vardı ki en sevdiği bir vücut ölürken, belki, en hoşlanabileceği bir insan kendisine kollarını açıyordu.” Ayverdi(2013, s.232).

Hediye'nin Hâlis Efendi'ye duygularının gerçek bir aşk mı yoksa çaresizlikten mi kaynaklandığını bilemiyoruz ancak Hediye'nin hangi nedenden ötürü olursa olsun evli bir adamın yuvasını yıkmaya niyeti yoktur. Babasından öğrendiği öğütlerden biri de budur. Hediye, mümkün merteye Hâlis Efendi'ye soğuk ve uzak davranmaya çalışmaktadır. Hediye, Hâlis Efendi'nin kendisinden yirmi yaş büyük olduğunu bilmektedir. Yine aynı şekilde Hâlis Efendi'nin yaşanmamış bir gençliğinin olduğunu ve bu gençliğini yeni yeni yaşamaya başladığını da bilmektedir. Hediye, Hâlis Efendi'nin hayatında bir inkılap yaptığının farkındadır. Hediye, bu düşünceler içerisinde gitmeye karar verirken, Abdullah babasının gündüzünün keder, gecesinin feryatlarla geçtiğini görerek sevdasından vazgeçer. Hediye ile Hâlis Efendi'nin sonları hakkında net bir bilgi bulunmamakla birlikte Abdullah'ın annesinin iki aylık

ömrü kaldığını ve o ölmeden Hediye'yi nikâhlama sözleri, Hediye ile Hâlis Efendi'nin istikballeri hakkında bize bazı ipuçlarını vermektedir.

Hediye, kurgu boyunca pasif bir karakterdir. Biz onu yazar/anlatıcının dikkatlerinden tanırız. Kurgu boyunca yaşananlara müdahale edemeyen, kaderine boyun eğen biri olarak görülür. Güzelliği ve sesiyle Hâlis Efendi'yi etkilemiş, onun bir değişime uğramasına vesile olmuştur. Hâlis Efendi'ye karşı hislerini babasının vefatıyla fark eden Hediye, romanın sonlarına doğru bir çatışma içinde bırakılır. Hâlis Efendi ile oğlu Abdullah'ın birbirlerine bir şey yapmalarından korktuğundan memleketine gitmeyi düşünürken Abdullah'ın bu aşktan vazgeçmesiyle her şey kendiliğinden çözülmüş olur.

Zehrâ(Mesihpaşa İmamı) romanın başkahramanı İmam Hâlis Efendi'nin kızıdır. Hâlis Efendi'nin çocukları içerisinde en çalışkanı ve en zekisidir. Hâlis Efendi'nin kızların okumasına taraftar olmamasından ötürü Zehrâ okuyamamış, evde annesi Gülsüm Hanım'ın eli ayağı kesilmiştir. Bir taraftan yarım yamalak okumaya çalışan Zehrâ, öbür taraftan ev işlerinde annesine yardımcı olur. On iki yaşında evin taşlığını yıkarken ayağının kayması sonucu total kalır. Başlarda ailesinin ilgisi üzerine olan biteni fark etmeyen Zehrâ, ilgi ve şefkatin üzerinden çekilmesiyle yaşanan felaketi kavrar. Biz buradan şöyle bir değerlendirme yapabiliriz: Zehrâ, anne ve babasının ilgi ve sevgisine muhtaçtır ki total kalmasına rağmen ailesinin şefkati, yaşadığı kazanın vahametinin idrak edilmesini engellemiştir. Zamanla anne-babanın kayıtsızlığı, Zehrâ'nın başına geleni anlamasını sağlar.

Zehrâ, otoriter ve baskıcı bir baba ile “su gibi akıcı, sessiz, varlıksız, tesirsiz” Ayverdi(2013, s.39) bir annenin himayesinde avare ve başıboş bir şekilde büyümüştür. Böyle bir ortamda büyümesi, Zehrâ'nın kurnazlığı ikinci bir huy olarak geliştirmesine neden olur. Yazar/anlatıcı, Zehrâ'nın nasıl bir ortamda yetiştiğini ve bu huyu nasıl edindiğini şu sözlerle aktarır:

“Gerek zekâsı, gerek kurnazlığı ona, evinin içindekilerden de kuvvetli iki büyük müttefikti. Birbirlerinden bambaşka yaratılıştaki olan Hâlis Efendi'nin üç çocuğunun üçünde de müşterek olan nokta, hepsinin az çok sinsi olmalarıydı. Zîra babalarının sert ve inatçı tabiatı, onları yapacakları işlerde, tutacakları yollarda, söyleyecekleri sözlerde, düşüncelerini, arzularını ve arzusuzluklarını gizli tuta tuta bu huyu bir ikinci tabiat hâline getirmişti.” Ayverdi(2013, s.39).

Yukarıdaki metinden de anlaşıldığı üzere babanın baskıcı ve otoriter yapısı, Zehrâ'yı ve aynı şekilde ağabeylerini (Abdullah ve Zâhit) kurnaz olmaya itmiştir. Baba'nın tabiatı, Zehrâ ile kardeşleri arasındaki müttefikliği zaruri kılmıştır. Belli ki Zehra'nın kardeşleriyle arasındaki ilişki, sevgiden öte bir menfaat ilişkisidir. Burada Zehra'nın ağabeyleriyle arasındaki bağın güçlü olmadığını söyleyebiliriz. Aynı şekilde babanın kızına yaklaşımı da olumsuzdur. Zira yazar/anlatıcının Zehra'nın sürekli baba korkusuyla yetiştiğini söylemesi, baba-kız ilişkisinin olumsuzluğunu teyit eder. Ayrıca iktibas edilen bu metin, hem Hâlis Efendi ile kızının ilişkilerini hem de Zehra'nın ağabeyleriyle nasıl olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Zehrâ, komşuları Kemeñeci Rızâ Bey'den kemeñçe dersi almaya karar verir. Zehrâ, babasının müziğe karşı menfî hislerini bilmesine rağmen kemeñçeyi öğrenir. Zehrâ'nın kemeñçeyi öğrenmesi, avunma ve teselli ihtiyacının yanında biraz da babadan intikam almak içindir. Zehrâ, babasından gizli kemeñçeyi çalar. Anne Gülsüm Hanım, Hâlis Efendi'nin kızının çalgı çaldığını duyunca evde kopacak kıyametleri bildiğinden Zehrâ kemeñçe çaldığında pencerenin önünde Hâlis Efendi'yi bekler. Hâlis Efendi'yi görür görmez kızına haber verir. Böylece baba, kızını ya evi süpürürken ya da dikiş dikerken bulur. Zamanla Zehrâ, kemeñçede ustalaşır. Zehrâ'nın kemeñçede istidadı şu sözlerle ortaya konur:

“Zîra yukarıdan gelen o hârikulâde ses, bir misâfir arkadaşın parmaklarından değil, kendi kızının yayından dökülüyordu. Babasının haberi olmadan, komşusu Rızâ Bey'in sanatını kapalı ve bu sanatı bir fotoğraf camı gibi, kendi hislerinin şahsî rötüşundan geçirerek kopya olmaktan çıkarıp bir icrâ hârikası hâline sokan kendi kızı idi. Belki de bu ileri sanat, gelecek zamanlarda genç kızın hayat desteği olacaktı.” Ayverdi(2013, s.102).

Hâlis Efendi, tesadüfen, topallığından ötürü göz kulak olmadığı Zehrâ'nın gazino çalgıcıları gibi kemeñçe çaldığını öğrenir. Kızının sazını kırıp ocağa atar. Baba-kızın çatışması, Hâlis Efendi'nin Balkan Savaşı sonucu İstanbul'a gelen muhacirlerden biri olan Hediye'ye âşık olmasıyla ortadan kalkar. Hâlis Efendi çalgı çaldığı için yüzüne bakmadığı kızından artık şarkılar isteyip dinlemektedir. Hediye'nin eve gelişiyle Hâlis Efendi'nin kızına karşı değişimi daha net bir şekilde ortaya konulur. Zehrâ, eskiden babasından gizli kemeñçeyi çalarken romanın aktüel zamanında babasının yanında Hediye'nin eşlik ettiği güzel bir sesle kemeñçesini icra etmektedir.

Zehrâ, kurgu boyunca silik bir kişilik olarak yer alır. Romanda yer almasının sebebi, muhtemeldir ki bir imam kızının yetişme koşullarını göstermek ve Hâlis Efendi'deki değişikliği net bir şekilde ortaya koymak içindir. Buradan yola çıkarak Zehrâ'nın otoriter ve baskıcı bir babanın himayesinde yetiştiğini, onun bu katı düşünceler yüzünden zeki olmasına rağmen okuyamadığını, katı kuralların onda ters etki yarattığını ve babasından biraz da intikam almak için kemeçe çaldığını, zamanla Zehrâ'nın kemeçeye istidadı olduğunu ve onda ustalaştığını görebiliyoruz. Aile arasındaki ilişkilere baktığımızda ise silik ve tesirsiz bir anne ile baskıcı bir baba ortamında büyüyen çocukların birbirleriyle ilişkilerinin güçlü olmadığını, böyle bir ortamda zorunlu olarak menfaat ilişkisine dayalı bir kardeşlik oluştuğunu söyleyebiliriz.

Sirarpi (Mesihpaşa İmamı) Hâlis Efendi'nin oğlu Zâhit'in sevgilisidir. Şehzâdebaşı tiyatro kumpanyalarında çalışan bir Ermeni kızıdır. Zâhit, Sirarpi'nin yanına gidebilmek için annesi vasıtasıyla harçlıklarının bittiğini söylemeye başlar. En sonunda da evdeki bazı değerli eşyalar kaybolur. Buradan anlaşılıyor ki Zâhit, tutulduğu bu kadına gidebilmek için evdeki eşyaları satmaktadır. Hâlis Efendi, Sirarpi ile buluşarak bir fedakârlık karşısında oğlundan ayrılmasını istemek için kumpanyaya gider. Sirarpi giydiği "kolları, omuzları, ensesi ve göğsü açık, eteği de dizkapağından iki karış yukarı olan taş bebek elbisesi"yle Ayverdi(2013, s.143) Hâlis Efendi'yi karşılar. Hâlis Efendi'nin beraberinde götürdüğü Feyzullah, ricayla tehdit arası Zâhit'i bırakmasını söyler. Sirarpi, Hâlis Efendi'ye kendisinin bu yola ekmek parası için düştüğünü, zannedildiği gibi süs, para ya da şatafat için olmadığını, evinin kadını olmak istediğini, bu hayatın karşıdan cennet, içine giren içine cehennem olduğunu, Hâlis Efendi'nin istediği gibi o budala Zâhit'i başından savacağını, güzel ve yakışıklı olmasına rağmen döne ve namert olduğu için Zâhit'in kendisinin hoşuna gitmediğini, sinsi ve hain olan Zâhit'in babasını çekiştiren, anasına sersem tavuk diyen bir hayırsız olduğunu anlatıp parasını alır almaz Zâhit'i göndereceğini söyler. Ayverdi(2013, s.145).

Sirarpi, bundan sonra romanda faal bir şekilde görülmez; yalnız Zâhit'in babasına tavrından Hâlis Efendi'nin sevdiği kadını kandırdığını düşünmesinden ve eve bir daha gelmeyeceğini söylemesinden Sirarpi'nin Zâhit'e yol verdiği anlaşılır.

Atiye Hanımefendi (Mesihpaşa İmamı) Mâliye Bakanı Nâmık Paşa'nın kızıdır. Hâlis Efendi'nin annesi Dilbercihan Kalfa ile Râkım Efendi, Nâmık Paşa'nın

yanında çalışmış ve diğer hizmetliler gibi çok iyi muamele görmüşlerdir. Yazar/anlatıcı, Hâlis Efendi'nin çocukluğunu anlatırken Atiye Hanım'ın ekonomik durumunu da aydınlatır. Hâli vakti yerinde olan Atiye Hanım'ın cömert bir insan olduğu anlaşılıyor; zira Hâlis Efendi'nin mazisinde yer alan bir anı bunu teyit etmektedir: Atiye Hanım, Nâmık Paşalara geldiği bir gün inci gerdanlığı kapı tokmağına takılıp yere serpilince halayıklara verir.

Romanın aktüel zamanında ise Atiye Hanım'ın o zenginliğinden eser yoktur; öyle ki iki odalı bir evden mahrum, fakir ve muhtaç bir kadındır.

Fındık Kurdu (Mesihpaşa İmamı) Hâlis Efendi'nin geçmişini hatırlamasıyla karşımıza çıkar. Orta mahalli düğünlere gelen “Âfet” adında saz takımında çengidir. Kıvrak, oynak ve işveli dansıyla düğündeki herkesi neşelendirir.

Güllü Sâniye ve Çengi Dilâver (Mesihpaşa İmamı) Hâlis Efendi'nin çocukluğunda katıldığı düğünlerde rağbet gören oyunculardandır.

Zeynep (Mâbette Bir Gece-Gönül Dere) Yeşilalan köyünde yaşayan İsmâil Çavuş'un “ak yüzlü, ak gönüllü” kızıdır. Ayverdi(2010, s.18). Annesini küçük yaşlarda kaybetmiştir. Tek arkadaşı Gönül Dere'dir. Köydeki diğer kızlar gibi erkeklerle sek sek oynamaz ya da bahçe çitlerini aşarak komşu delikanlılarla cilveleşmez. Ağırbaşlı bir kızıdır. Onun tek aşkı, köyde herkesin sevdiği Hasan'dır. Zeynep'in hayattaki en büyük derdi, amcasının oğlu Durmuş'tur. O da Zeynep'e âşıktır. Bütün gün Zeynep'i amcasından istemektedir ancak baba, kızını bu adama vermek istemez.

Zeynep, Gönül Dere'de Hasan'ı beklemektedir. Peşinden gelen Durmuş, Zeynep'i kaçırmak ister. Zeynep, şuradan şuraya gitmeyeceğini söyler. Durmuş, Zeynep'in kendisiyle baş edemeyeceğini belirtir. Bunun üzerine Zeynep; her derdini anlattığı, halleştiği Gönül Dere'ye: “-Gönül Dere, Gönül Dere... beni Durmuş'a virme!” der. Ayverdi(2010, s.23). Hasan, Zeynep'in feryadını duyup koşar. Hasan'ın geldiğini gören Durmuş, Zeynep'i göğsünden bıçaklar.

Hâkim/ilahi bakış açısının kullanıldığı hikâyede yazar/anlatıcı, Zeynep'in masum ve temiz aşkını ortaya koyar. Hasan ile Zeynep birbirlerini sevmektedirler; ancak önlerinde zorba biri olan Durmuş vardır. Zeynep, Durmuş'un Hasan'a zarar vermesinden korkar. Bu korkularını en yakın arkadaşı olan Gönül Dere'ye anlatır. Zaten Zeynep, bazen Hasan'ın aşkıyla dolup taşığında bazen de Durmuş'tan bunaldığı zaman Gönül Dere'ye içini döker. Gönül Dere'ye bu derece yakınlık

duyması, kendisiyle arasında bir yakınlık ve benzerlik bulmasıdır, diyebiliriz. Nasıl ki Gönül Dere, gece gündüz durmadan akıyorsa kendi gönlü de Hasan'a akmaktadır. Zeynep'in aşkı gibi Gönül Dere'de temiz ve güzel, gönlü gibi berrak ve durudur. Bu sebepten ötürü Zeynep'in en yakın arkadaşı Gönül Dere'dir. Yine böyle bir gün Gönül Dere'nin yanına giden Zeynep, Hasan'ı beklerken Durmuş'u görür. Durmuş, Zeynep'i kaçırmak ister. Zeynep'in direnmesi üzerine Durmuş, Zeynep'i bıçaklar. Hikâye burada sonlanır. Buradan şu değerlendirmeyi yapabiliriz: Zeynep, sevdiğinden vazgeçmek ve sevmediği bir adama varmak yerine canını vermiştir.

Güllü (Mâbette Bir Gece-Güllü) fakir bir sepetçinin kızıdır. Babasıyla birlikte yaşamaktadır. Toprak bir evde yaşamasına rağmen evi oldukça sade ve temizdir. Memlekette nice şairler, sanatçılar ve savaşılar çıkaran, son derece varlıklı ve itibarlı olan Yıldızoğulları'nın son evladı Aslan Bey'e âşık güzel bir kızdır. Yazar/anlatıcı, Güllü ile Aslan Bey'in aşklarının nasıl ve ne zaman başladığı hakkında okuyucuyu bilgilendirmez; ancak Güllü'nün de Aslan Bey'in de aşklarının bütün mevcudiyetlerine hâkim olduğunu bildirerek ilişkilerinin boyutunu gösterir. Aynı şekilde Aslan Bey'in eşi Safiye Hanım'ı da olaya dâhil ederek Güllü'nün aşkının yüksekliğini ve yüceliğini ortaya koyar.

Safiye Hanım, on beş sene boyunca eşinin sevgisine muhatap olmuş bir kadındır. Ne var ki on beş seneden sonra Aslan Bey gönlünü Güllü'ye kaptırmış ve bütün varlığı, Güllü'nün aşkıyla kuşatılmıştır. Bunu öğrenen Safiye Hanım, Güllü'yü öldürme planları yapar. Falcı kılığında su isteme bahanesiyle Güllü'nün evine gider. Güllü'nün sıcak ve samimi bir şekilde Safiye'ye yaklaşması, Safiye'yi hayal kırıklığına uğratar ama yine de kararını tatbik etmekten vazgeçmez. Güllü'nün falına bakmak ister. Falla ilgisi olmamasına rağmen Güllü, sırf misafirine aykırı davranışta bulunmamak, onu kırmamak için kabul eder. Safiye, Güllü'ye kendisinin bir adamı sevdiğini fakat adamın kendisini sevmediğini belirtir. Güllü: “-Doğru söyledin abla... Ben birisini seviyorum. Ama benim sevdam, sevdiğimden karşılık bekleyecek kadar küçük değildir... O beni sevmiş, sevmemiş ne çıkar? Elverir ki benim gönlüm onunla dolu olsun...” Ayverdi(2010, s.43) cevabını verir. Bu satırlarda hem Güllü'nün hem de Güllü vasıtasıyla yazar/anlatıcının aşka bakışı ortaya konulur. Buna göre Güllü'nün sevdiğinden bir beklentisi yoktur; zira o sevdiğini karşılıksız bir aşkla sevmektedir. Nitekim Güllü'nün devamında söylemiş olduğu sözler aşkından hiçbir beklentisi olmadığını teyit edecektir.

Safiye, Güllü'yü hırpalamak için kendisinin daha toy olduğunu, sevlmemenin cehennem ateşinden farksız olduğunu söyler. Güllü için bunların hiçbir önemi yoktur zira onun aşkının yanında yedi cehennemin ateşi bahar gibi kalır. Onun sevdası, tıpkı Sazlık Çeşmesi'nde bulunan Gökpınar gibidir, durmadan akar; buna mukabil sevdiği adamdan bir karşılık beklemez. Onun için önemli olan, Aslan Bey'i sevmektir. Onun sevgisiyle yetinebildiğinden Aslan Bey'i eşinden bile ayırmayı düşünmez. Güllü, çok zengin olmasına rağmen Aslan Bey'in getirdiği hediyelerin –yollarda topladığı çiçekler hariç- hiçbirini kabul etmez; zira Güllü için en kârlı iş, Aslan Bey'i sevmektir zaten ondan başka gözü hiçbir şeyi görmemektedir.

Aslan Bey'i tanıdığı, onu sevdiği için kendisini dünyanın en bahtlı kızı olarak gören Güllü, Aslan Bey'in sevgisini kendisinden bilmektedir. Eğer Aslan Bey onu sevmemiş olsa yüreğinin bu derece yanmayacağını düşünmektedir. Güllü'nün bu yüksek aşk anlayışı, Safiye Hanım'ın duygularında değişmelere yol açar. Güllü'den aşkı öğrenen Safiye Hanım kamayı çıkararak Güllü'ye verir ve buraya niçin geldiğini anlatıp artık Güllü'yü herkesten çok sevdiğini belirtir. Güllü de bu konuşmadan sonra sevdiği adamın karısını herkesten çok sevmektedir. Güllü, Safiye Hanım'a hediye olarak dağ güllerini verir. Safiye Hanım, güllerin kimden olduğunu anlar lakin ses çıkarmaz.

Hikâyede görüleceği üzere basit bir aşk hikâyesi anlatılmaktadır. Yazar/anlatıcı, kendisinin aşka bakışını Güllü vasıtasıyla aktarmaktadır. Buna göre aşkın kendisinden başka hiçbir kârı yoktur. Önemli olan karşılıksız, beklentisiz sevebilmektir. Güllü de bunun en somut kanıtıdır. Evli bir adamı sevmekte; ancak onun düzenini bozmadan, karşılık beklemeden sevmektedir. Onun bu temiz ve lekesiz aşkı, aşkı bildiğini zanneden Safiye'yi de etkilemiş ve gerçek aşkın ne olduğunu öğrenmiştir. Safiye de tıpkı Güllü gibi artık hiçbir beklentisi olmadan eşini sevecektir.

Selâme (Mâbette Bir Gece-Aşk Mûcizedir) Sâmiha Ayverdi, Selâme'yi ve diğer karakterleri bize tanıtırken bu sefer farklı bir teknik kullanmıştır. Burada kahraman, boş gününde arkadaşının kütüphanesine gidip hikâye kitabı alan ve o hikâyeyi nakleden anlatıcıdır. Anlatıcı sayesinde biz, Selâme'nin hayatı hakkında bilgiler edinebiliriz.

Selâme; 1908 yılında Hicaz'da bulunan Ahmed Bey'in ev işlerine bakan temiz yürekli, güzel yüzlü bir kızdır. Basit görünüşüne rağmen olgun bir ruha sahip olan Selâme, Ahmed Bey'i bu dünyaya gelmeden çok evvelce sevmiş ve çocukluğundan itibaren onu hep rüyalarında görmüştür. İlk defa Ahmed Bey'in kapısının önünden geçerken onu tanımış ve Ahmed Bey'in evine hizmetçi alınacağını duyunca da Ahmed Bey'in arkadaşının annesi kendisini seçsin diye sabaha kadar Allah'a dua eder. Nihayetinde Ahmed Bey'in evinde çalışır.

Selâme, her gün Ahmed Bey evden ayrıldıktan sonra gelir, o gelmeden evvel gider. Yine böyle bir gün Ahmed Bey, evden ayrılıp işe giderken arkadaşının annesiyle karşılaşır. Arkadaşının annesi, Selâme'den memnun olup olmadığını sorup Selâme'nin temiz yüreğinden, güzel yüzünden içten bir şekilde söz eder. Selâme'yi merak eden Ahmed Bey, bir gün alışılmıştın dışında erkenden eve gelir. Selâme'nin kaçmasından endişe ederek kapısını bir yabancı gibi çalan Ahmed Bey, Selâme'den etkilenir. Selâme, Ahmed Bey'i görünce telaşla kaçar. Ahmed Bey, Selâme'yi görebilmek için çantasını kaybettiğini kendisinin görüp görmediği yalanını söyler. Selâme, "Hayır Siydi!" cevabını verir. Ahmed Bey evden ayrılırken Selâme'nin hıçkırarak ağladığını duyar.

O günden sonra Selâme ile Ahmed Bey sık sık konuşurlar. Ahmed Bey, Selâme'den kendisini daha önce rüyasında gördüğünü ve bu işe girebilmek için Allah'a nasıl dua ettiğini öğrenir. Günler, aylar geçtikçe yakınlaşmalarına rağmen Ahmed Bey ile Selâme düşünüldüğü gibi bir ilişki yaşamazlar. Selâme'yle Ahmed Bey, masum ve temiz bir aşkla birbirlerine bağlıdır fakat Ahmed Bey'in kendisine yaklaşmasına izin vermez. Ahmed Bey, ellerinin güzelliğinin bahane ederek Selâme'yi kendisine çekince Selâme'nin söylemiş olduğu "-Siydi... Benim vücûdum şeytanın evi değildir, ona sen bile ilişemezsin" Ayverdi(2010, s.55) sözleri, Selâme'nin aşk anlayışını ortaya koymasından önemlidir. Selâme'nin "aşktan başka hiçbir şey tanımayan îmânî" Ayverdi(2013, s.55) Ahmed Bey'de bir merhamet ve hürmet hissi uyandırır.

Ahmed Bey, bir gün Selâme'ye kendisini niye sevdiğini sorar. Selâme, bu suali Ahmed Bey'e yakıştıramaz ve ona aşkı bilse kendisinin bu suali sormayacağını, kendisinin sevgiyi bilmeyen bir insanı sevemeyeceğini, dünyadan çok evvel tanıdığı bu adamın kendini sevdiren tek insan olduğunu anlatır. Anlaşılan odur ki Selâme'nin

aşkı bu madde dünyasına bağlı değildir, onun aşkı zaman ve mekân tanımayacak derecede olağanüstüdür.

Ahmed Bey'in İstanbul'a, karısının ve çocuklarının yanına dönme zamanı gelir. Selâme, kendisini bildi bileli beklediği bu adamı artık beklemeye ve ondan ayrılmaya tahammülü yoktur. Ahmed Bey'le beraber gitmek ister; ancak Selâme'nin hayatındaki masum konumunu karısına anlatamayacağından Ahmed Bey, Selâme'yi memleketinde bırakır.

Selâme'nin tertemiz ve yüksek aşkı Ahmed Bey'i değiştirmiştir, karısı da bunun farkındadır. Yaşanan bir olay üzerine Ahmed Bey, her şeyi karısına anlatmak mecburiyetinde kalır. Selâme'den aldığı mektup üzerine çocuk gibi ağlayan Ahmed Bey durumu karısına anlatır. Karısı, yüce gönüllük yapar ve Selâme'yi İstanbul'a getirmesini söyler. Ahmed Bey, Selâme'yi İstanbul'a çağıran bir mektup yazar, aradan beş buçuk ay geçmesine rağmen Selâme'den bir cevap gelmez. Bir gün Hicaz Sıhhiye Müdürü'nün getirdiği mektup ile her şey açıklığa kavuşur. Mektupta Selâme, Ramazan'ın ilk günü geleceğini söylemektedir. Ramazan'ın ilk günü geçmiştir; lakin Selâme'den haber yoktur. Bunun üzerine Ahmed Bey, Selâme'nin teyzesine mektup yazar. Selâme'nin teyzesi Selâme'nin Ramazan'ın ilk günü öldüğünü belirtir.

Farklı bir anlatım tekniğinin denendiği bu hikâyede, anlatılmak istenen hikâyenin adından da anlaşılacağı üzere aşkın olağanüstülülüklerle gebe bir mucize olduğudur. Burada beşerî bir aşktan ziyade yüksek ve yüce bir aşk söz konusudur. Selâme'nin o temiz ve saf aşkı, Ahmed Bey'le herhangi bir ilişki yaşamasının önüne geçmiştir. O, bu aşk için Ahmed Bey'in kendisine temasta bulunmasına bile izin vermemiştir. Hikâyenin sonunda tam kavuşacakları esnada ölmesi, bu masumiyetin korunması ve gerçek aşkın asla kavuşamamak olduğunu göstermek içindir. Bu yönüyle bize mesnevileri hatırlatmaktadır.

Necmiye (Mâbette Bir Gece-Harman) bir avukatın kızıdır. Çocukluğu tabiatla iç içe geçmiştir. En büyük zevki; ekin yığınlarının üstüne çıkmak, buğday tarlalarının biçilmesini, bu biçilen ekinlerin demet yapılmasını ve onların çuvallara doldurulmasını seyretmektir. Zaman geçmesine rağmen Necmiye, tabiatla bu iç içe oluşunu unutmaz. Necmiye'ye göre topraktan yaratılmış olmak, ona tevazuuluğu bir emir telakki ettirmiştir. Bu görüşlere sahipken karşısına çıkan hocası ona: "Bak Necmiye, işte insanın başlangıcı ve sonu... Bu ikisinin arasında süreceği kısacık

ömrü, zaafılara, ihtiraslara tahsis etmek revâ mı?” Ayverdi(2010, s.70) sözlerini söylemiştir. Tabiata yakınlığı ve hocasının yol göstericiliğiyle Necmiye, kısacık yolculuğunu ihtiraslara geçirmek istemez.

Sâmiha Ayverdi, bu hikâyesinde Necmiye karakteriyle tabiatla insan ilişkisine değinmiş, tabiatın insan üzerindeki olumlu etkisini göstermek istemiştir. Doğanın insanları sakinleştirici etkisi olduğu malumumuz. Pek çok sanatçı da eserlerinde buna değinir. Sâmiha Ayverdi de tabiat-insan ilişkisine değinmiş ve tabiatın insana mütevazı olmayı işaret ettiğini anlatmıştır. Necmiye'nin tabiattan öğrendikleri de bunlardır. Ayrıca hocasının da aynı düşüncelere sahip olması, Necmiye'nin hayatını anlamlandırma çabasında yol göstericisi olmuştur.

Fadimet (Mâbette Bir Gece-Fadimet) Jambotey köyünde Yâkup Han'ın itimat ettiği kölelerden biri olan Kambot'un kızıdır. Köyün en güzel kızı olan Fadimet, küçük yaşlardan itibaren evini, arkadaşlarına tercih etmiştir. Üç dört yaşlarından itibaren pide pişirmeyi, yün yapmayı ve yoğurt mayalamayı, en az annesi kadar iyi bilmektedir. Birlikte oyun oynayıp vakit geçirdiği tek insan, komşuları Alicoh'un oğlu Zerguş'tur. Yan yana bulunan iki evde yaşayan Fadimet ile Zerguş'un bahçelerinde kendilerine ait tarlaları bulunmaktadır. Fadimet ile Zerguş tarlalarına arpa, kişniş, üzerlik ekerler. Zerguş kuyudan su getirir, Fadimet tarlasını sular. Yağmur sonrası çamurdan fırın yapmak başlıca zevklerindenidir. Onların bu arkadaşlıkları Fadimet on, Zerguş on dört yaşına gelinceye kadar devam eder. Bahçede koşmaca oynadıkları gün Fadimet'in annesinin onların artık çocuk olmadıklarını söylemesi üzerine büyüdüklerini ve görevlerinin olduklarını anlarlar. O günden sonra biri annesinin, diğeri de babasının yardımcıları olurlar.

Oyunları terk etmelerine rağmen Fadimet ile Zerguş, her gün konuşmaktan vazgeçmezler. Fadimet on dört, Zerguş on sekiz yaşlarına geldiklerinde uzun kış gecelerini Alicoh'un manevi sohbetleriyle geçirirler. Zerguş, kendilerini ezdiğini ve hiçbir iyiliğinin dokunmadığını düşündüğü Yâkup Han'ı sevmemektedir. Alicoh, oğluna insanların hayrından, şerrinden kaçtığı gibi kaçmasını, kendisinin ikram etmesini ama hiçbir karşılık beklememesini söyler, ardından her tuttuğu altın olan adamın hikâyesini nakleder. Fadimet, Alicoh'un sözlerini daha iyi duyabilmek için daha da yakınlaşır ve bu sohbetlerden büyük bir zevk alır.

Fadimet, babasıyla Şenibey'deki sütbabasından dönerken Zerguş'a bir kemer hediye getirir. Fadimet, Zerguş'u durgun görür. Zerguş, Fadimet'e, gümüş bir bilezik getirmiştir. Zerguş, Fadimet'le evlenmek ister. Onun gönlünde de Zerguş olmasına rağmen Fadimet, köle çocukları olduğu için Yâkup Han'ın evlenmelerine izin verip vermeyeceğini düşünür. Alicoh, ertesi gün beye konuyu açmak için fırsat kollar ancak Yakup Han'ın da büyük oğlu Fadimet'e göz koymuştur. Yâkup Han, bir bey oğlunun ancak bir bey kıızıyla evleneceğini düşündüğünden Fadimet'i satmaya karar verir. Yâkup Han, Fadimet'i görünce güzelliğinden etkilenir ve onu satmaktan vazgeçip evlenmeye karar verir. Fadimet, onunla evlenmektense satılmayı tercih eder. Zerguş ile Yâkup Han'ın oğlu kavga ederler. Yâkup Han, Fadimet'i kendine alacağını söyleyince baba-oğul birbirlerini vururlar. Alicoh, Fadimet ile Zerguş'u alarak ortadan kaybolurlar.

Görüleceği üzere Sâmiha Ayverdi, Fadimet'te basit bir aşk hikâyesine yer vermiştir. Bu hikâyede dikkati çeken nokta, bir köle kızı olan Fadimet'in esaretten kurtulmak için bile aşkıdan vazgeçmemesi, başkasına yâr olmaktansa satılmayı göze almasıdır. Sonunda da Tanrı'nın yardımıyla Fadimet sevdiğine kavuşup yeni bir hayata başlar.

Menfaat (Mâbette Bir Gece) Hayatın bir parçası olan olayın nakledildiği hikâyede köylü bir kadın midesindeki bir rahatsızlıktan dolayı İstanbul'a muayene olabilmek için gelir. Film çekirtmeyi beklerken güzelliğini fark eden hademe, onu çıplak görebilmek için film odasına alır. Hikâye burada sonlanır. Burada muhtemeldir ki yazar/anlatıcı, kendini savunamayan, cahil bir köylü insanının durumunu ortaya koymak istemiştir.

Deniz (Mâbette Bir Gece-Deniz) Çakır Sâlim'in ve köyün“en canlı, en hamarat, en hazır cevap ve en güzel” kızıdır. Ayverdi(2010, s.156). Deniz kenarında doğduğu için adı, Deniz konulmuştur.

Deniz, köyde düzenlenecek panayır için yaptığı el işlerini getirmiştir. Genç bir delikanlı, Deniz'in peşinden hiç ayrılmamaktadır. Deniz, gencin bakışlarında samimiyet hissetmediği ve zaten iki yıldır birini sevdiği için yakınlık duymaz. Genç, niçin yüzüne bakmadığını sorunca Deniz, kendisinin o kadar güzel olup olmadığını sorar. Genç, Deniz kadar güzelini şehirlerde bile görmediğini anlatır. Deniz, kendisinden güzel bir kız kardeşinin bulunduğunu, onu görenin bir daha unutamayacağını ve kardeşinin karşıdan geldiğini belirtir. Gencin dönüp bakması

üzerine Deniz, arkadan şiddetli bir tokat atar ve alaycı bir üslupla kendisinin madem o kadar güzel olduğunu, buna rağmen niye kendisinden daha güzeli görmek için sağa sola baktığını, bir daha yanına gelmemesini ve kendisinden daha güzelini arayıp bulmasını söyler.

Yazar/anlatıcı, yine bir önceki hikâyede olduğu gibi hayattan bir kesiti hikâyeleştirmiş gibidir. Günlük hayatta çok fazla rastlayacağımız bu hikâyede aslında verilmek istenen mesaj çok açıktır. Hakikaten birini seviyorsanız başkasını gözünüz görmez. Sevmenin gereği de budur. Zira hakikaten âşık bir insan sevdiğinin güzelliğine, çirkinliğine bakmaz. Seven, sevileni aşkından ötürü zaten çok güzel görür. Âşık Veysel'in dediği gibi "Güzelliğin on par'etmez/Bu bendeki aşk olmasa".

Emine(Mâbette Bir Gece/Rüstem Kabaş) Kalkandelen ile Pirizren'i birbirine bağlayan Şar Dağları'nda eşkıyalık yapan Rüstem Kabaş'ın kaçırdığı genç bir kız olarak karşımıza çıkar. Rüstem Kabaş'ın çadırında korkuyla beklerken namusunu korumak için bir bıçak bulur. Bu esnada çadıra bir at girer ve Emine bir arkadaşa sarılır gibi atın boynuna dolanır. Saatlerce ağlayan Emine, çadıra Rüstem Kabaş'ın girdiğini fark etmez. Kendinden geçercesine ağlayan Emine uyuyakalır. Rüstem Kabaş'ın "Korkma!" sözüyle uyanır. Rüstem Kabaş, Emine'ye âşık olmuştur. Emine'ye isterse karısı olacağını, istemezse de onu Pirizren'e, Mutasarrıf Sâlih Paşa'ya geri götüreceğini söyler, uyur. Emine sabah kalktığında kendisine bir kâse süt getiren Rüstem Kabaş'a, memleketine gitmek istediğini belirtir. Yol boyunca Emine, Rüstem Kabaş ile hiç konuşmaz. Rüstem Kabaş, muhtarın evini tarif ettikten sonra Emine'ye, kendisine bir şey söylemeden mi gideceğini, ona iyiliği dokunmadıysa da kötülüğü de dokunmadığını, kendisinin ondan ayrılmanın çok zor geldiğini ifade eder. Emine, gitmeyeceğini, Rüstem'in karısı olacağını söyler. Rüstem Kabaş, Emine'nin de isteği üzerine nikâhını kıyıp teslim olmaya karar verir.

Bu hikâyede Emine, eşkıyanın isteği üzerine kaçırılan, masumluğu ve güzel yüzüyle Rüstem'in âşık olduğu genç bir kız olarak yer alır. Emine'nin masumiyeti, sert ve haşin bir tabiata sahip Rüstem'i yumuşatır ve ona eşkıyalığı bıraktırır. Bu da bize, sevginin her şeye üstün geldiğini, sevginin iyileştirici gücünü gösterir.

Mariya Klerya(Mâbette Bir Gece-Mariya'nın Aşk) kuzey ülkelerinin birinden Bizans'a gelen ve nesebi hakkında hiçbir bilgi bulunmayan güzel bir kadındır. Bizans'ın en meşhur aşufterlerinden biridir. Yirmi sekiz yaşındaki Mariya, yaşından

çok erkekle birlikte olmuş ve bu erkeklerin ihsanlarıyla azımsanmayacak bir servet ve saltanata malik olmuştur. Büyük bir ihtişam içinde yaşamasına rağmen Mariya, hayatından memnun değildir; öyle ki o, bu zenginlikten ve ihtişamdan bıkmıştır. Müreffeh bir hayat içerisinde yaşayan Mariya'nın tek isteği aşkı tanımadır.

Hikâyenin aktüel zamanında Mariya, tam bir senedir, Bizans ordusunun cesur subaylarından ve memleketin asilzadelerinden Romanos'la birlikte. Kendisini eşyalarından, takılarında, hatta sevdiği çiçeklerden bile kıskanan Romanos'un aşkına karşılık Mariya, Romanos'a âşık değildir. Mariya'nın salt hoşlanmadan ibarettir. Romanos'un cesareti, samimiyeti, doğruluğu, kıskançlıkları Mariya'nın hoşuna gitmektedir, lakin Romanos'un kendisi bile ona aşkı öğretememiştir. Mariya'ya göre Romanos'unki de arzudan, ihtirastan başka bir şey değildir. Eğer aksi olsaydı hiç şüphesiz bu aşkın kıvılcımından Mariya'ya da geçerdi. Mariya, sırf aşk için Romanos'un kulu, kölesi, esiri bile olmaya razıdır. Romanos'tan aşkı öğrenmesini, bulup getirmesini ister. Bu, Mariya'nın tek isteğidir.

Mariya, kendisine aşkı öğretebilecek biriyle karşılaşırsa Romanos'u terk edebilecek kadar varlığı, aşka teşne bir kadındır. Bu düşüncesini Romanos'a hiç çekinmeden söyleyebilecek kadar cesur ve dürüsttür.

Mariya, Romanos'la birlikte olduğu sürece hiçbir yere gidememiştir. Bu durumdan bunalan Mariya, Romanos'tan kendisini kırlara götürmesini ister. Kırlarda neşe içinde sağa sola koşturup çiçekler toplayan Mariya, uzakta bir kulübe görür. Kulübenin kime ait olduğunu sorar. Romanos'tan Baba Aleksandros adında bir münzeviye ait olduğunu öğrenir. Mariya, kulübeye doğru gider ve Baba Aleksandros ile tanışır. İhtiyarın hayatını merak eder. Doksan altı yaşındaki Baba Aleksandros, vaktiyle hassa alay kumandanıdır. Şan ve şöhret içerisinde yaşayan Aleksandros, bir kere olsun kendi kendini tanımaya çalışmamıştır ta ki kırkıncı yaş gününe kadar. Kutlamaların ardından sevgilisiyle odasına çekilen Aleksandros rahatsızlanınca sevgilisi korkudan onu bırakıp kaçar. Yirmi dört saat içinde tamamen iyileşen Aleksandros'un bu sefer kalbi ve ruhu hastalanır. Bu olay üzerine yaşamını sorgular ve bir gün gençliğinin, güzelliğinin ve zenginliğinin de onu terk edeceğini idrak eder. Bu hayatı terk edip yokluğun içinde büyük bir zevk bulur. Baba Aleksandros'un hayatını dinleyen Mariya irkilir, onun macerasında âdeta kendisini görür. Mariya, Baba Aleksandros'a kendi hayatını anlatır. Mariya, tıpkı Baba Aleksandros gibi ihtişamı, serveti, şöhreti, hasılı her türlü zevki tatmış, yalnız aşkı tanımamıştır.

Aleksandros'tan etkilenen Mariya, kirli hayatına veda eder. Dünyadan maddi olarak değil kalben uzaklaşmayı tercih eder. Romanos'un tüm itirazlarına rağmen bunu tatbik etmekte kararlıdır. Romanos'u ikna eden Mariya, ondan kendisini evine götürmesini ister. Kendisini son defa öpmek isteyen Romanos'a izin vermez. Romanos evden ayrılırken ayağı takılıp düşer, zehirli hançeri koluna batar ve ölür.

Mariya'nın bekâr bir kadın olarak yaşamına baktığımızda şu değerlendirmede bulunabiliriz: Samiha Ayverdi'nin diğer karakterlerinden farklı olarak Mariya, fahişe bir kadındır. Bütün servetini, birlikte olduğu erkekler sayesinde edinmiştir lakin bu servet ve saltanat içinde mutlu değildir hatta o, bu ihtişamdıan bıkmıştır. Ele avuca sığmayan, her şeyi tek bir işaretiyle elde eden bu kadının mutlu olmamasının nedeni, aşka susamış olmasıdır. Bir senedir birlikte olduğu Romanos bile onu kendisine âşık edememiştir. Romanos'un ona her geçen gün sevgisi artmasına rağmen Mariya, Romanos'un aşkına da inanmamaktadır; zira Romanos, hakikaten Mariya'ya âşık olsa bu aşkın kıvılcımı Mariya'yı da yakardı. Mariya'nın aşka dair bu görüşlerini, yaşadığı bir olay teyit edecektir. Tesadüfen tanıştığı Baba Aleksandros'un hayatı ona istediği cevabı vermiştir. Mariya aşkın kokusunu alınca bütün hayatını geride bırakır ve temiz bir başlangıç yapar. Mariya'nın bu vazgeçışı, bize maddi zevklerin bir yere kadar olduğunu ve gerçek mutluluğun Allah'ı bilmek olduğunu gösterir.

4.3 Dul Kadınlar

Bu bölümde Sâmiha Ayverdi'nin hikâye ve romanlarında yer alan eşini kaybetmiş ya da belli bir sebepten ötürü boşanmış kadın kahramanların yaşamları, insanlarla ilişkileri ve bu ilişkiler neticesinde muhataplarında/karşı cinste bıraktıkları etki incelenmiştir.

Juliette Maurain (Ateş Ağacı) romanın yarısında yirmi altı yaşında Fransız asıllı bir jeolog ve gazeteci olarak karşımıza çıkar. Petit Parisien gazetesinde çalışmaktadır. Anadolu'nun jeolojik yapısını yakından incelemek ve dinlenmek maksadıyla Türkiye'ye ilk seyahatini gerçekleştirmeye karar verir. Bu amaçlarla Bursa'ya gelir. Juliette'in kimliği, kişiliği, hayatı, dış görünüşü, geçmişi hakkında bize bilgileri romanın başkahramanı Cemil ve kurguya sonradan dâhil olan amcası Max verir.

Juliette; “sun’îlik ve lâubalilikle sakatlanmamış zekâsı” Ayverdi(2014, s.110) ve güzelliği ile hayatı boyunca iltifat görmüş biridir. Muhitinin bu ilgi ve alakasını

hiçbir zaman önemsememiştir. Juliette'in bu kayıtsızlığı çevresinde daha çok insanın birikmesine neden olmuştur. Burada anlaşılıyor ki Juliette, her zaman sınıfının gözde insanlarından biri olmuştur. Nihâyetinde Juliette etrafındaki zengin talipleri arasından samimiyetine inandığı bir yüzbaşı ile evlenir. Max'in anlatımlarına göre yüzbaşı eşinin yüzünü görebilmek için sabaha kadar uyumayacak, bir sitemiyle çocuk gibi ağlayacak kadar Juliette'i çok sevmektedir. Evliliklerinin üçüncü yılında Juliette, Madagaskar'da yerel bir hastalıktan dolayı eşini kaybeder. Görüldüğü üzere Juliette sadece 3 yıl evli kalmıştır. Yazar/anlatıcı, Juliette'in evliliği hakkında daha fazla bilgi vermemektedir. Bununla birlikte Juliette'in aşk evliliği yapmadığı ortadadır, zira kendisinin "...en muztaribi, kendisine en ciddî ve samîmî bir sevgi ile bağlı olanıyla" Ayverdi(2014, s.175) evlenmesi bunun göstergesidir. O, belli ki etrafındaki samimi olmayan bu yoğun ilgiden sıkıldığı ve bundan kurtulmak istediği için yüzbaşıyla evlendi. Bir diğer neden ise yüzbaşının çevresindekilere göre sevgisinde içten ve samimi olmasıdır –ki Juliette için samimiyet çok önemlidir.

Juliette, eşinin vefatıyla tekrar bir sevgi çemberiyle kuşatılır. Bu ilgiden bunaldığı bir an Türkiye'ye seyahat etmeye karar verir. Amacı, hem dinlenmek hem de Anadolu'nun yer şekillerini incelemektir. Bursa'da bir hafta on gün kadar kalıp oradan Gemlik ve İzmit'e, Toroslar'a, İskenderun'a oradan da Marsilya'ya geçecektir. Bursa'da kendisine valiliğin görevlendirdiği Cemil Canoğlu eşlik edecektir. Mudanya'da Cemil onu karşılar. Juliette'in tercihi üzerine trenle Çekirge'ye giderler. Cemil, yol boyunca Juliette'i dikkatli bir şekilde inceler. Burada Cemil'in gözünden Juliette'in anlatılması önemlidir, zira bu sayede Juliette'in çevresindeki insanlarda bıraktığı etki gözler önüne serilecektir. Ona göre Juliette dışardaki baharın devamıdır. Juliette'te "bir âlim kuruluşundan ve bir muharrir tecessüsünden ziyâde anlaşılması ve idâre edilmesi müşkül, derin bir çeşitlilik" Ayverdi(2014, s.101) bulunmaktadır. Cemil, Juliette'i Çekirge'de bir otele yerleştirir. Juliette'in süratle değişen tavırları ve duygu çeşitliliği Cemil'i etkiler. Onu geniş fihristli bir kitaba benzeter. Cemil'in Juliette'le ilgili ilk izlenimleri şu şekilde aktarılır:

"Bu ne geniş fihristli bir kitap... Bu ne muvaffakiyetli ve süratli bir atlayış. Kışla yazı, gece ile gündüzü bu ne maharetli birleştiriş, gülerken ve konuşurken, beyaz muntazam dişlerini şimşek süratiyle ortaya koyan dudakları, en şuh en hareketli bir kadına âit.. Fakat kaşlarının âmir kudreti altına saklanmış gözleri, derin, esrarlı hatta

sert denecek kadar mütehakkim ve koyu bir tefekkür îtiyâdiyle de dalgın.” Ayverdi(2014, s.102).

Kışla yazı, gece ile gündüzü maharetle birleştirişi, hem en şuh bir kadına ait dudakları hem de derin, esrarlı ve koyu bir düşünceyle dalgın gözlerinin Cemil’i etkilediği ortadadır. Akşam çayında Cemil’in ilgisi oranında Juliette’in kişiliği açıkça ortaya konulur. Juliette ile Cemil, kısaca kendilerini tanıtır. Cemil’in Avrupa’da hem iktisat hem de hukuk doktorası yapmasının akabinde basit bir ilk mektep hocalığını tercih etmesine Juliette şaşırır. Juliette’in bu samimi tepkisiyle Cemil, onun isterse daha samimi olup olmayacağını düşünür. Juliette’in süratle değişen hislerini gören Cemil onunla ilgili şu saptamalarda bulunur:

“Bir an gergin, uyanık ve ateşli, bir an düşünceli ve derin; bir an mûnis, mûti ve sâkin. Fakat her bir tavrından zekâ ve tetkik kudreti taşan bir tip” Ayverdi(2014, s.105).

Bu pasajdan anlaşıldığı üzere Juliette; kendisinde her türlü zıtlıkları barındıran, insanlar tarafından anlaşılması zor bir karakterdir –ki Cemil’i de etkileyen bu vasıfları olmuştur.

Juliette, kısa bir süre için de olsa insanlarda yanlış intiba bırakmamak için her gördüğünü dile getiren sevimsiz bir mesleğe sahip olduğunu, buna rağmen yabancı bir ülkede arkadaşına ihtiyacı olan samimi bir insan olduğunu belirtip kendisinin bir yük olarak görülmemesini ister. Belli ki Juliette, samimi bir ortam yaratmak istemektedir. Burada bir kez daha Juliette’in samimiyete verdiği değer ortaya çıkmaktadır. Cemil, kendisinin de en az onun kadar samimi olduğunu ve refakatinden duyacağı zevke meşakkat çeşnisi vermemesini söyler. Konuşma Cemil’in niçin jeolog oldunuz sorusu üzerine devam eder. Juliette, eski cetleriyle alakasını artırmak için jeolog olmuştur. Cemil cetlerinin yalnız toprak olmadığını söyleyince Juliette, manevi ecdadımız bilmek için vasıtalara mâlik olmadığımızı belirtir. Cemil, kendisini tanımakla aradığı vasıtaya sahip olacağını dile getirir. Juliette tahmininde yanılmadığını, burada asıl araştırılacak asıl mevzunun kendisi yani Türkler olduğunu, mesleğinin zanlar üzerine kurulduğunu, basit bir hücreden vücut bulan insanın değil yaratılmışların kendi yaşadığı toprağın sırlarını bile bilemeyeceğini, fakat toprağın eski-yeni dilini bilmenin kendisine bir zevk verdiğini, bilimde ilerlemekle beraber hilkatın sırlarının zincirlerini hâlâ elde edemediğini,

aksine ilimde ilerledikçe cehlimizin âdeta bağırdığını, bizim önemli gördüğümüz keşiflerimizin bir serçenin semaları dolaşmak iddiası kadar aciz bir şey olduğunu, bununla beraber bilimde ilerlemek gerektiğini, zira acizlikten kurtulmanın tek yolunun bu olduğunu ve kendisinin bu sırları fethetmek istediğini dile getirir. Juliette’in düşünceleri, onun derinliğini ve sonsuzluğunu göstermesi bakımından önemlidir. Cemil, Juliette arasında ufak da olsa bir ayırım olmadığının farkına varmıştır. Cemil, her kadını bilmekle beraber bu kadını bilmek için her kadını bilmenin yeterli olmadığını idrak etmiştir. Ona göre Juliette “başlı başına zıtlarla âhenk bulmuş bir dünya” Ayverdi(2014, s.110).

Ertesi gün valiyi ziyaret ederler. Juliette’i gören vali, Cemil’i görevlendirmekle yanlış yaptığını anlamıştır. Juliette’in plastik güzelliği, yapaylıkla sakatlanmamış zekâsı, fikirleri, etrafında bir mıknatıs etkisi yaratmaktadır. Hâliyle Cemil de bundan nasibini almıştır. Vali Râsim Bey de şüphesiz ki bunu fark etmiştir.

Dikkat edilirse Juliette’in geçmişi, kişiliği, dış görünüşü hep Cemil’in gözünden anlatılmaktadır çünkü roman Cemil karakterinin hatıralarından oluşmaktadır. Bu yüzdendir ki Juliette’in kişiliğini, hayatını hep Cemil’den öğreniyoruz. Öyle ki Juliette’in kendisine olan hislerini yine Cemil’den öğreniyoruz. Cemil’in anlatımına göre kendisi de Juliette’te iyi bir izlenim bırakmıştır, lakin Juliette temkinli ve hesaplı konuştuğu için bunu dile getirmez.

Juliette, Türkiye’nin bu kadar güzel olması nedeniyle kendi memleketini unutmaktan korkmaktadır. Bilhassa İstanbul’un güzelliğine Türklerin alçak gönüllülüğünün sindiğini düşünmektedir. Türklerin meziyetlerinden söz ederken Decamps gibi Batılı yazarların görüşlerini de ekler. Türklerin yüzü, zarif tavrı, kibar gülüşü fırça ile gösterilebilir belki ama özü gösterilemez. Türkler içleriyle meşgul olan insanlardır. Olduğu gibi bırakmak belki eksik tarafı ama bu da Türklere yakışmaktadır. Juliette, Avrupalıların çok şekilperest olduğunu düşünmektedir. Ona göre insanlar manevi heyecanlarını kaybettikleri için maddiyata yönelmişlerdir. Modern toplumların sırf bu ölçsüzlükten dolayı bir arşın bez dokuyamadıklarını ifade eder. Cemil’se bunun böyle devam etmeyeceğini, bugünkü maddileşme hastalığını yarınki cemiyetin manevi bir merhemle şifalandıracağını, madde ile mananın birbirlerini tamamladığını, kanaatlerini her önüne tekrarlamak istemediğini belirtir. Juliette, her yüksek gaye sahibinin bildiğini bildirmeye, gördüğünü göstermeye borçlu olduğunu, kendisinin bir hatip olsa konferanslarında yalnız inandığı kıymetlerden

bahsedeceğini, bir romancı olsa idealinden bir çeşniyi sanatına karıştıracağını, bir ressam olsa boyanın rengine duygusunun rengini vereceğini söyler. Bir dostuna göre Juliette'in hamuru Türkiye'de yoğrulmuştur. Bu sebeple Türkiye'ye gitmesini ister. Juliette, Türklerde fazla şekil ihmali olduğunu düşünmektedir. Cemil'de de bu özellik mevcuttur.

Görüleceği üzere Juliette ile Cemil, birbirlerinin eksik taraflarını tamamlamaktadır. Görüşlerinin birbirine yakın olması, hayata aynı pencereden bakmaları Juliette'le Cemil'in yakınlaşmalarına neden olacaktır. Juliette edilen sohbetler neticesinde anlar ki hürmet ettiği, sevdiği dostları, arkadaşları ve diğer insanlar arasında anlaştığı ilk insan Cemil'dir.

Akşam yemeğinden evvel bahçeye çıktıklarında Juliette, hilkatın manevi süzgeçten geçirdikten sonra Cemil'i dünyaya gönderdiğini ve kendisinin bu memlekete yakıştığını düşünmektedir. Bu memleket, bilhassa Cemil Bey Juliette'e kendi içine bakanlardan büyük bir miktar göstermiştir. Juliette, bir kitapta insanları hakikate yaklaştıran şeyin ya kemirici azaplar ya da aşk olduğunu söyler. Bu esnada Cemil, kendi içinde bir çatışma yaşar ama bunu Juliette'e fark ettirmez. Cemil, devamlı sıkıntıların o sert kabuğu aşındıracağını fakat bizi hakikate ulaştıran gerçek kuvvetin aşk olduğunu belirtir. Juliette'e göre hürmet ettiği kuvvetlerin en büyüğüdür aşk. Hiçbir şekilde izah edilemez zira aşkın su, hava gibi renksiz olduğunu ancak bir cisimde renk kazanacağını, bundan dolayı onun kelimeden ve sözden tenzih edilmesi gerektiğini, aşkı tanıyanların çokluğu hâlinde yeryüzünde kötülüğün yok olacağını ekler. Cemil, dünyada aşktan başka hiçbir şey olmadığını, kâinattaki her şeyin aşkın başka başka görünüşlerinden ibaret olduğunu söyler. Yukarıda naklettiğimiz cümleler Juliette'in aşka bakışını vermesi bakımından kayda değerdir. Görüleceği üzere Juliette ile Cemil'in aşk anlayışı örtüşmektedir. Yazar/anlatıcı görüldüğü üzere burada vahdet-i vücud felsefesini okuyucularına kahramanları vasıtasıyla anlatmıştır. Gerçek aşkın ilahî aşk olduğu, insanlardaki beşerî aşkın bunun salt bir başka şekli olduğu vurgulanmaktadır. İlahî aşk olsun, beşerî aşk olsun aşka aşına olan insanların asla kötülük yapamayacağı da dile getirilmektedir burada. Şüphesiz ki Juliette de aşka bu kadar yakın olduğu içindir ki Cemil'e hislerinden bahsetmemekte, temkinli ve hesaplı davranmaktadır zira Cemil evlidir ve Juliette, Cemil'e ve eşi Kadriye'ye bu kötülüğü yapamaz.

Juliette, her hakikatin her insanda yerini bulamayacağını söyler. Aşkın her tecellisinin sonsuzluğu temsil etmediğini düşünmektedir. Zira öyle aşklar var ki bir hiçtir. Cemil, Juliette'e hak vererek her aşkın aşkın kendisi olmadığını, her insanın kendi istidadına uygun olana gönül verdiğini söyler. Belli ki burada yazar, Cemil'in de Juliette'in de birbirlerinin yarısı olduklarını, kendi istidatlarına uygun oldukları için yakınlaştıklarını okuyucuya hissettirmektedir.

Ertesi gün bir inceleme yapmak için Juliette ile Cemil, Uludağ civarına gider. İdris Kâhya'nın oğlunun getirdiği atlara binerler. İdris Kâhya'nın oğlu Cemil'in de Juliette'in de iyi bir binici olduklarını söyleyerek yarışmalarını teklif eder. Maurain; benliği tahrik eden zevklerden hoşlanmadığını, kendisine en ağır gelen duygunun senden daha üstünüm demek olduğunu, iddia ile yükselişi küçük bulduğunu, şöhret olmaya yeltenmeden meşhur olanların hakiki büyükler olduğunu belirtir. Ayverdi(2014, ss.129-130). Burada Juliette'in maddî ihtiraslardan uzak olgun kişiliği ortaya konulmuştur. Zaten kurgu boyunca sürekli Juliette'in bu vasfı öne çıkarılmaktadır. Salt yaşanan olaylar bazında onun bu özelliği ortaya konulurken yazar/anlatıcı burada bilhassa kahramanının ağzından kişiliğini aydınlatmıştır.

Juliette'in Cemil'e ilgisini gösteren bir olay yaşanır: Juliette ile Cemil'in hayata bakışlarının, kişiliklerinin hatta yaşamlarının/yaşadıkları olayların benzer olması Cemil'i gün geçtikçe ona yaklaştırır. Cemil, içinde gittikçe genişleyen, yayılan dalgalanmanın farkına varır. Juliette'in ruhuna bu kadar yakın olmasından endişe duyarak Sâlih'i ve İdris Kâhya'nın oğlunu görevlendirerek yapılan gezilere iştirak etmez. Cemil'in kendisinden kaçtığını anlayan Juliette araştırmalarını bitirdiğini, Çongara'ya kadar gezinti yapmak için atlarla beraber uşağını rica ettiğini, yarın Gemlik'e kendisini götürecek otomobilin yedide gelmesini ve bunu şoföre bildirmesini anlatan bir tezkire gönderir. Cemil, Juliette'e, Sâlih'in değil bizzat kendisinin arkadaşlığını kabul etmesini bildiren bir tezkireyle cevap verir. Cemil'in anlatımından Juliette'in yüzünde derin bir hüznün bulunduğunu öğreniyoruz. Atın üzerindeyken Cemil, Madam'a kendisine Fransa'dan mektup yazıp yazmayacağını sorar. Juliette'ten "Yakınıınızda iken bile günlerce mevcûdiyetini unuttuğunuz bir insan, sizi uzaktan nasıl alâkadar edebilir?" Ayverdi(2014, s.141) cevabını alır. Bu cevapla okuyucu, Juliette'in Cemil'in yokluğuyla nasıl bir ruh karmaşası yaşadığını hisseder. Juliette bu cevapla bir nevi hislerini de Cemil'e belli etmiştir. Cemil'in sitemkâr olduğunuz kadar beni anladığınızı hissediyorum demesi üzerine Juliette

atını hızlı sürer ve attan düşerek yaralanır. Juliette kısa bir baygınlıktan sonra uyanır. Acısının olmadığını, yarasının önemsiz olduğunu söyleyerek Cemil'i üzdüğü için özür diler. Akşam yemeğini beraber yerler. Cemil, bir iki gün daha kalmasını ister lakin Juliette bunu kabul etmez. Hasta olmadığını söyleyerek yarın Cemil'in kendisini geçirmeye gelmemesini ister. Cemil'in arkadaşlığını, dostluğunu, varlığını unutmayacağını da ekler. Ayverdi(2014, s.146) Bu sözlerden Cemil'in hislerinin karşılıksız olmadığı anlaşılmaktadır. Yazar/anlatıcı, Juliette'e aşkını dile getirmese de davranışlarıyla Cemil'e olan duygularını göstermektedir. Belli ki Juliette, âşık olduğu adamdan kopamayacağı için kaçmaktadır. Yazar, Cemil'in iç çatışmasını açık bir şekilde ortaya koyarken Juliette'in iç muhasebesine yer vermemiştir. Böyle olmakla beraber Madam'ın hareketlerinden yaşadığı fırtınayı hissettirmektedir.

Ertesi gün otomobilde rahatsızlanan Juliette'i şoför Cemil'in evine getirir. Sabaha kadar baş başa bir gece geçirirler. Cemil, Juliette'e, aşkın bir siklona benzediğini, kendisini ta Fransa'dan onu kendisine getirdiğini söyleyip bu gece rahat bir uyku uyumasını dile getirir. Juliette: “-Uyumak mı? Bu geceyi uyanık geçirmek için bütün ömrümden vazgeçmeye hazırım.” Ayverdi(2014, s.150) cevabını verir. Bu sözler hiç şüphesiz ki Juliette'in aşkının itirafıdır. Juliette, masanın üzerinde bir telgraf görür. Telgrafta yarın sabah Kadriye'nin geleceği yazmaktadır. Juliette hemen İstanbul'a dönmek ister. Cemil de onunla gitmek ister. Juliette bunu kabul etmez, mâkul olmasını söyleyip karısını ve çocuğunu bırakıp kendisini takip edemeyeceğini belirtir. Cemil, bir haftalık misafirliği karısına izah edebileceğini söyler. Bunun üzerine Juliette, kişiliği hakkında bilgi veren şu sözleri sarf eder:

“-Ben seven bir kadına bu ıztırâbı verecek kadar bayağı bir ruh mu taşıyorum Cemil Bey? Aramızda bir kadın ve çocuk başı olduğunu biliyordum; fakat karınız, kocasıyla kendi arasında bir başka kadın olduğunu hiç bilmemelidir. Söz veriyor musunuz? Haydi söyleyin karınız beni hiç tanımayacak, bu kâbusu hiç hissetmeyecek değil mi?” Ayverdi(2014, s.154).

İktibas edilen bu metinden de anlaşılacağı üzere Juliette âşık bir kadındır. Görüleceği gibi madamın daha önceki aşk hakkındaki görüşleriyle davranışları örtüşmektedir. Daha evvel de naklettiğimiz üzere Juliette, aşkı tanıyanların çokluğu hâlinde dünyada kötülüğün kalmayacağını düşünüyordu. Böyle bir durumda da kendisi de aşkı tattığı için, aşkın ne olduğunu bildiği için bile isteye kimseye kötülük edemez. Zira bu aşkın özünde yoktur. Juliette bunu bilen bir insan olarak bir kadına, Kadriye'ye ve

yavrusuna bu ızdırabı çektirmez. Bu yüzden de Cemil'in kendisiyle gelmesine karşı çıkar hatta Kadriye'nin kendisini hiç bilmemesini ister. Buradan Juliette'in erdemli bir aşk anlayışına sahip olduğunu da söyleyebiliriz.

Kurgu gereği aradan iki sene geçmiştir. Juliette'in amcası Max, Juliette'in Cemil'e yazdığı ama göndermediği kâğıtları birleştirip defter hâline getirmiş ve Cemil'e bu defteri teslim etmiştir. Bu defterde Juliette'in mazisi hakkında bilgi edinebildiğimiz gibi Juliette'in Cemil'den sonra yaptıklarını ve Cemil'e olan hislerini direkt kadın karakterimizin ağzından öğreniyoruz. Evvela yirmi yedi yıldır yaşadığı amcası hakkında bilgi verir. Kendisinden altı yaş büyük olduğunu, çevresi tarafından sevildiğini, kendisinin sathî hislerinin muhatabı olduğunu söyler. Son zamanlarda sürekli Cemil hakkında konuştuklarını belirtir. Bundan sonra Juliette, Cemil'e olan aşkını anlatır. Juliette, Cemil'i niçin sevdiğini sorgular. "Kimseye benzemeyen rûhî kıymetin, eşsiz zekân, hesapsız incelikler taşıyan varlığın için mi? Yoksa esmer yüzün, siyah kaşların, bir girdap gibi alıcı gözlerin için mi? Yok yok... bunların hiçbiri için değil. Seni yalnız sen olduğun için seviyorum." Ayverdi(2014, s.164). Belli ki Juliette, hayatı boyunca arayıcısı olduğu aşkı bulmuştur. Platon'un dediği gibi o, Cemil'i sevmekle kendi yarısını bulmuş, onu gördükten sonra kendisini en hurda çizgilerine kadar tanımış ve böylece tamamlanmıştır. Olgunlaşmaya meyilli ruhu, kâmil insan mertebesine ulaşmıştır desek yanlış olmaz herhalde. Öyle ki o, aşkın artık âlemden ayrı ve gayri olmadığını, insanın varlığında mevcut ve hâkim olduğunu idrak etmiştir. Juliette'in aşk konusundaki "Biz onda yaşıyoruz, o bizde yaşıyor; onun kuvvetleri bizde hüküm ve buyruk yürütüyor. Ateş, hava, su, toprak da o. O, tabiatın bilcümle varlıkları altında gizli, yalnız insanda mâruf ve mâlûm." Ayverdi(2014, ss.171-172) sözleri, bizi vahdet-i vücud felsefesine götürür. Bilindiği üzere vahdet-i vücud, en basit tanımıyla kâinattaki her şeyin aşkın yani Tanrı'nın bir tecellisinden başka bir şey olmadığı anlayışdır. Sâmiha Hanımefendi de romanlarında bu konuyu işlemektedir. Bu romanında da Fransız asıllı kahramanını vahdet-i vücud felsefesine yaklaştırmıştır. Belki de inancın, kültürlerle geleneklerle bir alâkası olmadığını anlatmak istemiştir. Aslolanın inancın kendisi olduğu anlayışını kahramanı vasıtasıyla okuyucuya anlatmıştır.

Juliette, artık Musa kıssasını anlamaktadır. Vadî-i Mukaddes'te Musa mutlak bir ateşle yandığı için, ateşe ihtiyacı olduğu için Tanrı ateş şeklinde görünmüştü Musa'ya. Juliette'in kendisi de şiddetli bir aşkla yanmaktayken o aşk onun karşısına

insan/Cemil şeklinde çıkmıştı. O yüzden de Juliette, yandığı bu aşka koşarak gitmiştir. O ki bu aşk sayesinde sevginin yeri geldi mi bir ızdırap, yeri geldi mi gözyaşı ve feryat olduğunu anlamıştır. Juliette, ızdırabın da zevkin de çırpınan iki kanat gibi aşkı dengelediğini düşünmektedir. O yüzdendir ki bu ızdırapla her şeyi bırakmak, hayattan vazgeçmek yerine hayatına devam etmiş ve hatta “Toprağın Dili” diye bir kitap bile yazmıştır. Ancak bu kitabını yazarken bir şöhret kaygısı gütmemiştir. Onun ilme intisabı hem cemiyete borcunu ödemek hem de Tanrı’nın azametini bu cepheden seyredebilmektir. Juliette’in bu değişimi, amcasını hayrete düşürmüş hatta farkında olmayarak o da değişme lüzumunu hissetmiştir. Max’e göre Juliette, evvelce de iyi ve aydınlık bir kadındı ama Cemil’den sonra o tam iki senedir güneşin kendisi olmuştur. Ayverdi(2014, s.175).

Romanın sonunda Max’in anlatımlarına göre Juliette, yaptığı bir seyahat sonucu hastalanarak ölmüştür.

Juliette çocukluğundan beri ilgi ve alaka görmüş, muhitinin her zaman gözdesi olmuş biri olarak karşımıza çıkar. Etrafında oldukça zengin talipleri olan Madam, bunlardan hiçbirine rağbet etmemiştir. Hatta bu büyük ilgiden kurtulmak adına samimiyetine inandığı yüzbaşı ile evlenir. Anlaşılan çevresinin yapmacıklı muhitinden kaçmıştır Juliette. Zira Juliette samimiyete, içtenliğe büyük önem vermektedir –ki yazar/anlatıcı, Juliette’in samimiyetine sık sık vurgu yapmıştır. Gerek Cemil’le konuşmalarında Juliette’in sözlerinden gerekse davranışlarından bunu görebiliyoruz. Samimi, içten olmasının yanı sıra maddî ihtirasları olmayan biri olduğunu söyleyebiliriz. Zengin taliplerini elinin tersiyle itmesi, şöhret olma kaygısıyla hiçbir şey yapmaması bunun göstergesidir. Böyle olmakla beraber ilim yolunda sürekli ilerlemek gerektiğini düşünen, zekâsıyla, kültürüyle, sanat hassasiyetiyle, manevi derinliğiyle çevresinde derin izler bırakan biridir. Böyle bir fitrata sahip olduğu için de uzun süre, yirmi altı yıl, kimseye âşık olmamıştır aşka teşne olan bir ruha sahip olmasına rağmen. Bunun şöyle yorumlayabiliriz: Eşiyle aşk evliliği yapmadığını daha önce söylemiştik. Çevresinde pek çok talibi var ama bu talipleri belli ki maddî ihtirasları olan, şekilperest insanlar, yani manevi derinlikleri olmayan tipler. Bu özelliklerinden dolayı Juliette, uzun bir süre kimseyle gönül münasebeti kurmamıştır ta ki Cemil’le karşılaşınca kadar. Benzer yaşamlar ve tecrübeler, aynı bakış açıları, ortak zevkler Juliette’in pek kısa sürede Cemil’e âşık olmasına sebep olmuştur. Ancak Cemil’in evli olması Juliette’in ondan kaçmasına neden olmuştur. Cemil

onunla olmak istemesine rağmen Juliette, aşkı gerçekten tanıyanların kötülük yapamayacağını bildiğinden bu teklifi kabul etmez. Buradan Juliette'in erdemli bir aşk anlayışına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Romanın sonlarına doğru Türkiye'ye kendini tanımak için gelen Juliette'in Cemil'de kendisini bulduğunu ve onunla tamamlandığını görüyoruz.

Jâle (Yolcu Nereye Gidiyorsun) karakterinin kişiliğine, fiziksel görünüşüne, aldığı eğitime, ailesiyle ve çevresiyle ilişkisine, toplum tarafından algılanışına ve erkeklerle (Râmi/Sinan) münasebetlerine konumuz gereği "Bekâr Kadınlar" kısmında değindik. Yetiştiriliş şekli ve karakteri, evlilik ve evlilikten sonraki hayatını etkilediği için burada bir kez daha yer verip daha çok evlilik ve evlilik sonrası yaşamı üzerinde duracağız. Jâle'nin evliliği ve boşandıktan sonraki hayatı Adli'nin yorumlarıyla aktarılacaktır.

"Fransa'dan getirilmiş bir mürebbiyenin terbiyesine kayıtsız ve şartsız teslim" Ayverdi(2013, s.17) edilen Jâle, belki annesi Nemîde Hanım ile babası Âsaf Bey tarafından el üstünde tutulmuştur, evin göz bebeği olmuştur lakin pedagojik ihtiyaçlarının bizzat anne tarafından değil de yabancı bir mürebbiyenin gözetimine bırakılması Jâle'nin kendi fikrine, hissine ve kültürüne yabancı biri olarak yetişmesine neden olmuştur. Kendi kültürüne, geleneklerine-göreneklerine bu kadar bigâne yetişen Jâle'de tıpkı anne-babasından olduğu gibi ne vatan duygusu ne gelenek ve göreneğe kıymet veriş vardır, aksine geçmiş başta olmak üzere her şeyle alay eden, hiçbir şeyi ciddiye almayan bir kişiliğe sahiptir. Adli, kendisinden üç yaş büyük olan ablasının/Jâle'nin bu alaycılığını şu cümlelerle anlatır:

"Acemi bir halayığın oturacağı yere iğne koymak, ökse ile tutulmuş bir kuşu kediye teslim etmek, kelekleri, sinekleri canlı canlı duvara, kapıya iğnelemek her akşam evimizin önünden geçen âmâ dilencinin sesiyle alay etmek, hep onları gülüp eğlendiren şeylerdi. Fakat ben bütün bunlardan, boğazıma tıkanan bir azapla ağlayacak gibi olurdum. Meselâ bir elinde değneği, ileriye doğru uzanan diğer eliyle kendini mânilerden, engellerden koruyarak ağır ağır yürüyen âmâ dilencinin sesini o kadar severdim ki, hiçbir şey istemeden, hiç kimseye avuç açmadan:

-Yâ Sabûr, yâ Rahîm!

Diye sokakların sessizliği içine âdeta hayâlî bir iz bıraka bıraka geçişini âdeta arar ve beklerdim.

Halbuki onların hoşlarına giden bir sebilci vardı ki ben de bu adamı hiç sevmezdim. Başında yeşil sarığı, omzunda kırbası, elinde su tası, gür sesiyle

-Sebil, sebil!

Diye zorba haykırışında:

-İçsen de içmesen de avucuma para koyacaksın! Diyen bir ısrar, bir cebir kokusu alırdım.” Ayverdi(2013, s.29).

Acemi bir halayığın oturacağı yere iğne koymak, ökse ile tutulmuş bir kuşu kediye teslim etmek, kelekleri-sinekleri diri diri duvara asmak, evin önünden geçen kör bir dilenciyle dalga geçmek ama zorbalığın hâkim olduğu sebilciye sempati duymak Jâle'nin karakteri hakkında bizi aydınlatmaktadır. Batılılaşma hadisesinin Türk insanında yarattığı olumsuz vasıfları, bizzat Jâle karakteri üzerinden görebiliyoruz. Âsaf Bey'in Avrupaî görüşüne uygun bir sistemle terbiye gören Jâle'nin insanî yönleri eksik kalmış biri olduğunu söyleyebiliriz. Salt maddî açıdan ihtiyaçları karşılanan Jâle'nin duygusal zekâsının gelişmediği ortadadır. Zaten Adli tarafından psikolojik tasviri yapıldığında da güzelliği, atılganlığı, becerikliliğiyle ön plana çıkan bu kızın kurnazlığından, şirretliğinden, fetanlığından, zorbacılığından ve alaycılığından da bahsedilir. Kurgu boyunca Adli tarafından sık sık Jâle'nin bu taraflarına vurgu yapılmıştır.

Râmi, dönemin Osmanlı Paşası Zîver Paşa'nın beş çocuğundan hayatta kalan tek oğludur. Jâle'nin de kuzenidir. Adli'den öğrendiğimize göre Râmi, amcasıgile uzun zamandır Jâle için gelmektedir. Jâle, halkın nazarında Köse Râmi olarak anılan, çirkinliği dilden dile dolaşan Râmi'ye yüz vermemektedir. Jâle-Râmi ilişkisini etkileyen bir olay yaşanır romanda. Annesini merak eden Adli, Sinan'la kendi evine gider. Râmi'yle buluşacağı için Jâle kapıyı açar. Adli, annesinin nasıl olduğunu sorar. Jâle, alaycı bir üslupla annesinin sabaha kadar piyano çaldığını söyler. Adli'nin yanındaki erkek güzeli olan Sinan'ı fark eden Jâle birden değişir, yumuşar ve havanın serinliğini bahane ederek onları içeri davet eder. Adli kabul etmez. Birkaç adım attıktan sonra Râmi'nin Jâle'yi almaya geldiği görülür. Adli tarafından Jâle-Râmi ilişkisi şu sözlerle yorumlanır:

“Ve demek kızkardeşim, kendisini isteyenleri, şu kapıda beklediği, fakat çirkinliğinden dolayı da bir türlü karar verip evlenemediği adam için boyuna reddetmekte ısrar ediyordu.” Ayverdi(2013, s.145).

Adli'nin sözlerinden Jâle'nin isteyenlerinin bulunduğunu lakin Râmi nedeniyle kendisini isteyenleri reddettiğini öğreniyoruz. Çirkinliğinden dolayı Râmi hakkında da kararsızdır. Bu, bize Jâle'nin dış görünüşe önem verdiğini de gösteriyor. Keza Sinan'ı görüp beğenmesi de bunun kanıtıdır.

Jâle, Sinan'ı görmek için Adli'ye yakın davranır. Adli'ye derslerini arkadaşlarıyla birlikte evde çalışmasını, dayısının evini kendi evine tercih ettiği için haksızlık ettiğini, ders çalışmak için bu evin daha müsait olduğunu ve nihayetinde annesinin buna çok memnun kalacağını belirtir. Jâle, Sinan'la birkaç kez görüşür. Sinan, Adli'ye Jâle'nin ne kadar güzel olduğunu söyler. Adli'den öğrendiğimize göre Sinan, Jâle'den hoşlanmakta ama yakın davranmamaktadır. Sinan'ın Jâle'ye hem yakın hem de uzak davranması Jâle'yi Adli'ye iyi davrandığına pişman eder. Sinan'ın çetin ruh hâlini anlamayan Jâle, Sinan'a darbe vurmak için Râmi'yle evlenmeye karar verir. Ayrıca Jâle'nin Râmi'yle evlenmeyi kabul etmesinde evlerinin önünden ayrılmayan arabasının, konağının, yalısının ve Zîver Paşa'nın tesirinden gelen nüfuzun da etkisi vardır. Uzun zamandır Râmi'yi çevirmemesinin sebebi şüphesiz ki budur. Adli, Jâle'nin halkın dilinde Köse Râmi olarak anılan çirkin ve sevimsiz bir adamı sevebileceğini düşünmemektedir, bununla birlikte Jâle'nin emellerini ve ihtiraslarını karşılayabilecek tek kişi olarak görür Râmi'yi.

“Şüphe yok ki uzun zamandır Râmi'ye yüz veriyordu. Fakat bu bir sevgi ifadesi mi yoksa kapımızın önünden ayrılmayan arabasının, konağının, yalısının ve nihâyet Zîver Paşa'nın tesirinden gelme bir gururun îcâbı mıydı? Kardeşimin Râmi'yi sevebileceğini pek tahmin etmiyordum; zîra Köse Râmi diye anılan amcamın oğlu, çirkin ve cidden sevimsiz bir adamdı. Avurtları çökük, kupkuru bir yüzün üstünde, yayık ve büyük ağzından başka gözleri, kaşları, burnu, sanki uçlarından birer parça çalınarak zorla küçültülmüş gibi lüzumundan fazla ufak ve biçimsizdi. Maamâfih başı, bu dar ve kuru yüzün üstünde fazla büyük, sesi ise fazla ince idi. Jâle gibi güzel, akıllı, muhteris ve mağrur bir kadın bu adamı sevebilir miydi?” Ayverdi(2013, s.184).

Jâle ile Râmi'nin dış görünüşlerinin farklılığından bile evliliklerinin çok uzun sürmeyeceği anlaşılmaktadır aslında. Jâle gibi güzel, alımlı, kibirli bir kadının Râmi'nin nüfuzundan faydalanmak istediği âşikârdır. O hâlde diyebiliriz ki Jâle, kendisini isteyen pek çok kişi olmasına rağmen konumu ve servetinden dolayı Râmi'yle evlenmeyi kabul etmiştir. Sinan'ın ilgisizliği de Jâle'nin uzun zamandır

ertelediği evlilik kararını hızlandırmıştır. Buradan yola çıkarak Jâle'nin Râmi'yi sevmediği ve bu evliliğin bir aşk evliliği olmadığı çıkarımında bulunabiliriz. Romanda bununla ilgili şu kısımlara da yer verilmiştir:

“Râmi'nin uzun zamandan beri Jâle'nin peşinde olduğunu herkes gibi ben de biliyordum; fakat kardeşimin bu işteki tereddüdünden belki anasının ve babasının isteksizliklerinin tesiri de vardı. Ancak hakîkî sebep, Jâle'nin onu beğenmemesinden, kendi kararsızlığından ileri gelmekte idi.” Ayverdi(2013, s.168).

Adli'nin bu yorumundan Jâle'nin Râmi'ye hisleri ve ailenin bu ilişkiye menfi bakışı tam olarak açığa çıkar. Kızını her kıymetin üstünde tutan Nemîde Hanım'ın kederli denebilecek kadar düşünceli olması, selamlık odasının bütün mevzularına karşı kayıtsız kalabilecek kadar Âsaf Bey'in dalgın olması, büyükannenin bu evliliğe susarak tepki vermesi, Nâzım Bey'in memleketin kanını içene kız verilir mi diye hop oturup hop kalkması, Râmi'yi tanıyanların evliliğe taraftar olmaması Jâle-Râmi ilişkisinin sonunu okuyucuya sezdirmektedir. Balık baştan kokar deyimini, yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya hissettirilmeye çalışılmıştır.

Râmi'yle sözü kesilen Jâle'nin gurur ve şımarıklığı son hadde varır. Önceden Sinan'ın hatırına Adli'ye iyi davranan Jâle, sözlendikten sonra Adli'yi kıracak hareketleri bir hocadan ya da bir kitaptan öğrenmişçesine ezbere başarıyla uygular. Küçüklüğünden beri sevilip okşanan Jâle, kendisine her zamankinden daha fazla gösterilen önemden ötürü Adli'ye ve Sinan'a meydan okur bir tavır takınır. Adli'nin Jâle'de en hayret ettiği nokta ise onda bir genç kız acemiliğinin bulunmamasıdır.

Düğün Zîver Paşa'nın Vaniköy'deki yalısında yapılır. Düğüne büyük bir gösteriş ve şatafat hâkimdir. Düğündeki lüks Adli tarafından şu şekilde yorumlanır:

“...Fakat ne yalının dakîkadan dakîkaya artan kalabalığı, ne bir çiçek bahçesine benzeyen muhteşem sofraları, ne elli kişilik saz takımı, hatta ne kapı aralarından kendilerini gösteren ince belli dekolte güzelleri beni alâkalandırıyordu.” Ayverdi(2013, ss.190-191).

Düğündeki bu şatafatın içinde Adli, kız kardeşinin fiziksel ve psikolojik tasvirini de şu sözlerle ifade eder:

“Jâle'de hayretimi çeken en ileri vasıf, bir genç kız hicâbının, daha doğrusu acemiliğinin bulunmaması idi. Bu kadar usta, bu kadar kurnaz bir mahluku, bir türlü, şu telin duvağın altına yakıştıramıyordum. Konuşmasında, gülüşlerinde öyle bir nefis

îtimâdı, bambaşka bir fethanlık beliriyordu ki her bakışında pişman olarak başımı çeviriyor, bir daha bakmamaya niyet ediyor, fakat gene dayanamayarak bakıyordum.” Ayverdi(2013, s.194).

Anlaşılacağı üzere Jâle, düğünde çok rahattır. Onda genç bir kızda bulunması gereken utangaçlıktan, bir genç kızın acemilikten eser yoktur. Kurnazlığıyla, bu işteki ustalığıyla, kendisine olan aşırı güveni ve fethanlığıyla Adli, Jâle’yi telin duvağın altına yakıştıramamaktadır. Jâle’nin bu rahat tavırlarına karşılık Râmi de kayıtsız ve heyecansız bir şekilde ortalarda dolaşmakta hatta Rıdvan’la gizli gizli bir şeyler konuşmaktadır. Adli’de sanki yapılan bu düğün onun değilmiş gibi, ilk defa değil de birkaç defa evlenmiş de bunu kanıksamış bir insan intibası uyandırmaktadır. Uzun süre Jâle’nin peşinden koşan Râmi’nin bu rahat hâlleri, önceki tavırlarıyla çelişmektedir. Belli ki yazar/anlatıcı, Râmi’nin de aslında Jâle’yi hakikaten sevmediğini, fiziksel güzelliğinden etkilendiğini, Jâle’nin kendisine yüz vermemesinden dolayı bir hırs yaptığını okuyucuya hissettirmek istemiştir. Keza Râmi’nin evlenmelerinden daha birkaç gün geçmeden Rıdvan ve Adli’yle dışarı çıkmaları, Rıdvan’la yaptığı kaçamaklar hakkında konuşmaları da bunun göstergesidir. Yine iki günlük evli olan adamın karısının yanında olması gerekirken dışarı çıkması ve çıkarken de “Bana kimse karışamaz” Ayverdi(2013, s.226) sözleri karı-kocanın ilişkileri hakkında önemli ipuçlarını barındırır. Aslında daha bu satırlardan Jâle ile Râmi’nin problemleri bir evliliklerinin olduğunu söyleyebiliriz. Jâle’nin mutsuz olduğu ortadadır.

İki günlük evli olan Jâle, gücün ve ihtişamın bulunduğu yalısında piyano çalmaktadır. Adli, kız kardeşiyle vedalaşmak ister. Jâle, Adli’ye annesinin ellerinden öptüğünü ve çok mesut olduğunu iletmesini ister. Ayverdi(2013, s.237). Jâle ile annesi Nemîde Hanım’ın piyano çalmasını şu şekilde değerlendirebiliriz: Nemîde Hanım, kocasını sevmemektedir. Romanda kocasının çirkinliğine karşın çok güzel bir kadın olduğu Adli tarafından ortaya konmaktadır. Kocasını sevmeyen bu kadın sabahdan akşama kadar bu hayattaki tek zevkim dediği piyano çalmaktadır. Kızın kaderi anneye çekmiş klişesinden Jâle de ruhen olmasa da fiziken çok güzel bir kadındır. Râmi’yi sevmemektedir. Anlaşıldığı üzere Râmi’yi babasının nüfuzundan, servetinden dolayı kabul etmiştir. Evlendikten iki gün sonra piyano çaldığını öğreniriz tıpkı annesi gibi. Osmanlı kültüründe insanların müzikle tedavi edildiğini biliyoruz. Bilimsel olarak da müziğin ruhla ilişkisi kanıtlanmıştır. Belli ki tıpkı

annesini Nemîde Hanım gibi Jâle de mutsuzluğunu piyanoyla yok etmek istemektedir. Yazar/anlatıcı, dolaylı bir şekilde Jâle'nin mutsuzluğunu bu şekilde ortaya koymuştur, diyebiliriz. Burada müzik aleti olarak piyanoya yer verilmesi de mutsuzluğun sebebi olarak ailenin Batılılaşmayı yanlış anlaması, Avrupaî görüşe bağlı olarak anne-babanın çocuklarına yanlış tutumu ve bunun Jâle'nin kişiliğine, dolaylı olarak da evliliğine olumsuz etkisinin ortaya konulması olarak yorumlanabilir.

Jâle ile Râmi'nin evliliklerinin kötü gittiğini gösteren bir olay yaşanır: Jâle'nin anne-babasının gelişigüzel bir idareyle yönetilen evi, masrafların artmasıyla daha da acınacak bir hâle dönüşür. Büyükanne, Nemîde Hanım'a, artık kendilerine yardım edemediğini, Jâle'nin senede yirmi kat elbisenin ikisini eksik alıp ana-babasını düşünmesini söyler. Nemîde Hanım'ın annesinin söyledikleri karşısında dalgınlaşması ve kızını müdafaa edemeyişi, Adli tarafından Jâle'nin evliliğinin iyi gitmediği şeklinde yorumlanır. Geceye yakın bir saatte Jâle'nin çağırması üzerine Nemîde Hanım'ın konağa gitmesi de Adli'nin düşüncelerinde haklı olduğunu gösterir. Anne-babanın araya girmeleri, ara bulma teşebbüsleri, Jâle'nin evliliğini birkaç ay daha uzatır. Jâle, baba evine döner. Ayverdi(2013, s.331-332).

Jâle'nin Râmi'den ayrılmasının nedenlerini Adli şu sözlerle anlatır:

“El'an pek açık olarak bilmediğim sebepler – belki hadden aşan hovardalıklar, dayak ve küfürler- yüzünden Jâle, günün birinde kocasından ayrılmış olarak babasının evine döndü.” Ayverdi(2013, s.332).

Problemlili bir evliliğin altında yatan neden, hiç şüphesiz ki Râmi'nin çapkınlıkları ve Jâle'ye uyguladığı şiddettir. Jâle'nin evlilikleri boyunca şiddet gördüğünü ikizi Rıdvan'ın Adli'ye söylediği “-Bütün kabâhat Jâle'de..evi alt üst eden hep odur; azametini bir kenara koyup kocasını idâre etseydi. Erkek olur da kadına birkaç şamar atmaz mı?” Ayverdi(2013, s.334) sözlerinden de çıkarabiliyoruz. Ayrıca Jâle'nin kibirli, kendinden ödün vermeyen azametinin evlilikleri süresince de devam ettiğini görüyoruz. Belli ki ikisi de evliliğin yüklediği sorumluluğu tam olarak kavrayamamış, karakter-mizaç ve yetiştirme şekli olarak birbirine benzeyen bu iki kişi bu derece benzeştikleri için evliliği devam ettirememişlerdir. Maddî hesaplar yaparak evlenen Jâle için bu sonuç kaçınılmazdır muhakkak. Anlaşılan yazar/anlatıcı, Jâle'yi

bu evlilikte hüsrana uğratarak cezalandırmak istemiş ve bu karakter üzerinden maddî hesaplarla yapılan evlilikleri eleştirmiştir.

Boşandıktan sonra eve dönen Jâle'nin eşyalarının/mücevherlerinin çoğuna kayınvalidesi Yektâ Hanım el koyar. O ana kadar yere göğe sığmayan Jâle'nin saltanatı bir anda yıkılır. Boşandıktan sonra Jâle'nin ailesinin düşüncelerine ve hareketlerine eskisi gibi tasarruf edemediği görülür. Bununla birlikte kurtardığı elmaslarını satarak lüksünden vazgeçmediğini, elbiselerini hâlâ lüks terzilere diktirdiğini, kısa mesafelere bile arabayla gidip geldiğini, bitip tükenmeyen arkadaşlarının sürekli evine geldiğini, evin bu bitmeyen masraflarının Âsaf Bey ile Adli'ye yüklendiğini öğreniyoruz.

Kocasından ayrılan Jâle'de psikolojik olarak değişimlere şahit oluruz. Adli'yle sürekli çatışan Jâle'nin Adli'ye davranışı değişir. Adli, kendisine verilen bu değeri Jâle'nin Sinan'a yaklaşmak isteği olarak yorumlar. İçgüdülerine körü körüne bağlı olan Jâle, Sinan'ı eve çekmek için bu sefer daha kurnaz ve daha becerikli bir şekilde hareket eder. Karşısındaki erkeği esir almak için kendisini esir göstermesi gerektiğini bilen bu kadının bir taktik değişikliğine gittiğini görüyoruz. Sinan, oldukça genç ve güzel olan Jâle'den hoşlanmaktadır.

“Jâle, çok genç ve güzeldi; Sinan'ın da bu güzellikten hoşlandığının farkında idim. Bâzen benimle berâber eve geliyor ve Jâle ile uzun uzun konuşuyorlardı. Bu sohbetlerde kardeşimin güzelliğinin ve zekâsının kuvvetle mevki aldığını söylemek lazımdır. O, karşısındakini teshir yolunda dişiliğinin büyük kudret ve mahâretini gösterirken, bu işte en büyük hüneri, hakîkî şahsiyetini Sinan'dan saklayabilmesi idi. Jâle, Sinan'a temessül etmekte ve ondan görünmekte o mertebe muvaffakiyet gösteriyordu ki ben, yabancı bir lisanı kendi ana dili kadar iyi konuşan bir ecnebînin karşısında duyabileceğim hayreti hissediyordum.” Ayverdi(2013, ss.345-346) ilgili cümleleri Jâle'nin Sinan'a yaklaşımını ve ikisi arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından bir değer ifade eder. Adli, Jâle'nin Sinan'ı çok beğenmese bu fedakârlıklara katlanmayacağını söyler. Öyle ki Jâle'nin Sinan'da beğenmediği hiçbir şey yoktur. Jâle'nin Sinan'da beğendiği hususlar şu cümlelerle aktarılır:

“Fizik mânâda hayran olduğu bu canlı, sıcak, mert ve oldukça vahşî genç adamın, birdenbire dalgınlaşmasını, kayıtsızlaşmasını, uzaklaşmasını ve dâima aralarında

uçurumlar olan his zirvelerinde dolaşmasını birer câzibe unsuru olarak kabul ediyordu.” Ayverdi(2013, s.346).

Görüleceği üzere Jâle'nin Sinan'da beğenmediği hiçbir şey yoktur. Yalnız burada belirtmek isterim ki Jâle, Sinan'ı salt fiziksel olarak beğenmemekte, onun karakterinden de etkilenmektedir. Normalde ortak zevklere sahip insanlar birbirini çekmekte iken burada birbirinden tamamen zıt özelliklere sahip insanların birbirinden etkilenmekte olduğunu söyleyebiliriz. Şüphesiz ki Jâle ile Sinan'ın kişilikleri birbirinden farklıdır, fakat fiziksel olarak Jâle'nin etrafını büyüleyecek bir güzelliğe sahip olduğunu, Sinan'ın da bir erkek güzeli olarak karşımıza çıktığını varsayarsak 'güzellik' vasfında benzeştiklerini görürüz. Muhtemeldir ki fiziksel güzellikleri, aralarında bir çekim kuvveti oluşturmuştur. Jâle'nin pes etmeyip kancasını Sinan'a atmasının birinci sebebi bu olsa gerektir. Keza Râmi'yi uzun süre reddetmesinin sebebi de çirkinliği idi. Ayrıca burada şunu belirtmekte yarar görüyorum: Jâle, Sinan'a gösterdiği fedakârlığı, ilgiyi Râmi'ye göstermemiştir. Sinan'a yaptığı gibi evliliğinde alttan almamıştır. Aslında evliliklerinin ayrılıkla sonuçlanmasında Râmi kadar Jâle'nin payı vardır.

Jâle'nin Sinan'a ilgisi, kardeşi Adli'yle ilişkisini de etkilemiştir. Sinan mevzubahis olduğu için iki kardeş saatlerce ondan konuşabilmektedir. Sinan dışında konuştukları bir konu yoktur.

Jâle, Sinan'la ilgili hayaller kurarken Sinan'ın Balıkesir Lisesi Müdürlüğüne tayinin çıkması, hiçbir ümit vermeden gitmesi Jâle'de derin bir hayal kırıklığı yaşatır. Sinan'ın gitmesiyle Jâle, Adli'den yüz çevirir. Romanın bundan sonraki kısmında toplumu derinden etkileyen bir olay yaşanır. Meşrutiyet ilan edilir. Zîver Paşa azledilir. Rıdvan ve Râmi, ailelerindeki mücevherleri alarak kaçarlar. 31 Mart Vak'ası yaşanır. Hareket Ordusu İstanbul'a girer. Zîver Paşa, kardeşi Âsaf Bey'le barışır. Nemîde Hanım, Yektâ Hanım'la barışır. Jâle, kayınvalidesini affetmez ve ailesinin yumuşamasına şiddetle karşı çıksa da eski hükmü olmadığı için kimse onu dinlemez. Jâle'nin boşandıktan sonra ailedeki durumunu göstermek için şu pasajı buraya almayı uygun görüyoruz:

“Muhakkak ki Jâle'ye karşı haksızlığı büyüktü. Bu ciheti daima kapalı geçen eski kaynanasını, kardeşim asla affetmiyor ve onu eve kabul eden bizlere şiddetle kızıyordu. Fakat Jâle, eski dişli tırnaklı mahlûk olmadığı için, artık âilenin düşünce

ve hareketlerine tasarruf edememekte idi. Gurûru, kibri, saltanat ve azameti harâbelerinin ortasında şaşkın ve çâresiz dolaşan kardeşim, isyan edip bu hissini babasına açtığı zaman:

-Ne yapalım, kardeş hatırı...” denilir. Ayverdi(2013, s.415).

Jâle'nin anne-babasını idare edecek akla sahip olduğunu, lakin kocasından ayrıldıktan sonra tekrar evlenememesinden dolayı muzdarip olduğunu, derin bir gurur yarasıyla sakat ve yaralı olduğunu Adli vasıtasıyla öğreniyoruz. Jâle'nin ayrıldıktan sonra taliplerinin olup olmadığını annesinin şu sözlerinden öğreniyoruz: Nemîde Hanım, kızının kısmetinin kapandığını, isteyenlerin de olacak gibi olmadığını söyler. Adli, Jâle'yi isteyenlerin olduğuna açıkça inanmamaktadır. Ayrıca ablasının bu üzüntü yüzünden gözünün kendi derdinden başka bir şey görmediğini lakin geçirdiği bu ruhsal ve sosyal değişikliğe rağmen Jâle'nin hep aynı Jâle olduğunu; gururunu, kibrini, züppeliğini değiştirmedini, sadece bu taraflarını sindirdiğini, Jâle'den ciddi ve gayeli bir hayat tutumunun beklenemeyeceğini ifade eder. Ayverdi(2013, s.444).

Romanın sonunda Jâle'yle ilgili başka bir bilgi bulunmamaktadır. Görüldüğü gibi Jâle, üç medenî (Bekâr, evli, dul) durumda da karşımıza çıkıyor. Dul kadınlar kısmında Jâle'yi değerlendirecek olursak Tanzimat kurbanı bir ailenin terbiyesinde yetiştirildiği için manevi değerlerden yoksun olan kızın, hafifmeşrep biri olduğunu söyleyebiliriz. Manaya önem vermediği, maddiyata önem verdiği için zorba biri olan Râmi'yle evlenmiştir. Aile tarafından Râmi'nin hovardalığı, eşkıyalığı, zorbalığı bilindiğinden bu ahlâkî zaaflarından ötürü evlenmelerine sıcak bakılmaz. Evlilikleri süresince alttan almadığı anlaşılan Jâle'nin dayak yediğini Adli vasıtasıyla öğreniyoruz. Mutsuz evliliğinin ve bu evliliğin boşanmayla bitmesinin nedeni, Râmi'nin hovardalıkları olduğu gibi, Jâle'nin yanlış yetiştirilmesinde de arayabiliriz. Yabancı bir mürebbiyenin terbiyesine bırakılan Jâle'nin gelenekten kopuk yetişmesi, Türk kadın çizgisinden uzaklaşması boşanmalarında etkili olmuştur. Tanzimat'tan sonra maddiyata önem veren, içi boş bir neslin yetişmesi evlilikleri de bittabi olumsuz etkilemiştir. Jâle'nin içe önem vermediğini hem kocasının dış görünüşünden ötürü uzun süre kararsız kalmasında hem de boşandıktan sonra bir erkek güzeli olan Sinan'a kancayı takmasından da anlayabiliriz. Ayrıldıktan sonra evde eski saltanatını devam ettiremeyen Jâle'nin Adli'ye yaklaştığını, bunun sebebinin de Sinan olduğunu anlıyoruz. Adli'den ikisinin de birbirinden farklı kişiliklere de sahip

olmasa da fiziksel görünüşlerinden dolayı birbirlerinden hoşlandıklarını, Jâle'nin onu tavlayabilmek için karakterinden ödünler verdiğini ama yine de Sinan tarafından terk edildiğini öğreniyoruz. Kendisini isteyenlerin olduğunu ama taliplerinin hiçbirinin olacak gibi olmadığını, güzelliğine güvenen Jâle'nin bu durumdan dolayı gururunun zedelendiğini ve kendi derdinden başka hiçbir şey görmediğini görüyoruz lakin sosyal bakımından sarsılmasına rağmen Jâle'nin hep aynı Jâle olduğu, değişmediği de görülmektedir.

Adli'nin büyükannesi (Yolcu Nereye Gidiyorsun) Adı açıklanmayan büyükannenin eşini kaybettikten sonraki yaşamı, çocuklarıyla ve çevresiyle iletişimi, oğlu Nâzım'ın sözlerinden ve torunu Adli'nin izlenimlerinden aktarılmaktadır.

“İstanbul'un en köklü âilelerinden birine mensup olan” Ayverdi(2013, s.118) büyükanne, eşi Tercüman Hurşid Paşa'yı torunları doğmadan evvel kaybetmiştir. Kızı Nemîde Hanım'ın yaşam tarzından eşinin Batılılaşma sevdasına kapılmış Tanzimat medeniyetinin kurbanlarından birisi olduğunu söyleyebiliriz. Avrupalılaşmayı yanlış yorumlayan ve kızını da kendisine benzeten Tercüman Hurşid Paşa'ya karşı büyükanne; Nedîm'i ve Fuzûlî'yi çok iyi anlayan, yüreğini Battal Gâzi'nin kahramanlık destanıyla coşturan, Yunus'la irfanını besleyen, ceddinin ve devrinin gelmiş geçmiş bütün hikâyelerini bilen, İstanbul'un yarım asır evvelki çehresini keder-sevinç çizgilerine kadar iyi tanıyan, Türk âdet, gelenek ve göreneklerine hâkim bir kadındır. Kibar ve asil bir çevreden gelmesine rağmen büyükanne, evin bütün işlerini yapan, sorumluluk hissiyle uyanık ve daima tetikte olan hamarat bir kadındır. Yazar/anlatıcı, büyükanne ile eşinin ilişkilerine yer vermemiştir lakin diğer karakterler vasıtasıyla karı-kocanın farklılıklarını hissettirmeye çalışmıştır. Karı-kocanın hayata ve yaşama bakışlarından ruh ve fikir birliğine sahip olmadıklarını söyleyebiliriz.

Tercüman Hurşid Paşa'yı seneler evvel kaybeden büyükanne, Avrupalılaşmayı dil öğrenmek, piyano çalıp fikre, hisse ve kültüre arkasını dönmek olarak yorumlayan kızı Nemîde Hanım'ın evinde haftalarca kalmaktadır. Nemîde Hanım'ın piyanonun başından kalkmaması, Âsaf Bey'in selamlık odasından çıkmaması, evin eksikliklerini-ihtiyaçlarını göremeyecek hâlde olması ile büyükanne, romanın aktüel zamanında bu eve daha seyrek gider. Kızının evinin kozmopolit yapısına ayak uyduramayan büyükanne, oğlu Nâzım Bey'le kalır. Nâzım'la yaşamasına rağmen sosyo-ekonomik bakımından orta halli bir kadın olan büyükanne, bir taraftan da kızı

Nemîde Hanım'ın evinin eksiklerini tamamlar, evin ihtiyaçlarını giderir. Mantıklı ve zeki bir kadın olan büyükanne, kızına ev kadını olmakla ilgili nasihatler verse de kızı tarafından ciddiye alınmaz. Kızı tarafından ciddiye alınmamasına mukabil tam bir vatanperver asker olan oğlu Nâzım tarafından büyükanne, "...Hem rûhen münevver, hem de memleketin başına dert olmayacak çalışkan, şuurlu kadın" Ayverdi(2013, s.109) olarak tasvir edilir. Öyle ki karısını kaybetmiş olan Nâzım Bey, kızının ve oğlunun yetiştirilmesini bile annesine bırakır. Romanda büyükannenin torunlarını güzel bir şekilde yetiştirdiği Adli'nin şu sözlerinden anlaşılır:

"...Büyükanem ise oldukça yaşlanmış bulunmasına rağmen eserlerinde muvaffak olmuş sayılabilirdi. Selâmi, çocukluk taşkınlıkları bir tarafa bırakılırsa, bir ayağı geçmişte, bir ayağı gelecekte, Türk'üm diyebilecek bir çocuktur. Kızı Fahrünnisâ, ince güzel elleri, bir taraftan kalem, kitap arasında dolaşıp dururken, diğer taraftan büyükannesinin değdiği noktaları da ihmal etmiyordu. O, Jâle gibi söküklerini başkalarına diktirmiyor, odasının tozunu başkasına aldırıyor, hatta iki gözlüğü üst üste takarak yemeni oyalayan ihtiyar komşusunun yanına sokulup bu ince sanatı çalmayı bile ihmal etmeyecek bir kadınlık hassasiyeti gösteriyordu." Ayverdi(2013, ss.109-110).

Görülüyor ki büyükanne, torunlarını kendisi gibi aydın, çalışkan ve tam bir vatan âşığı gençler olarak yetiştirmiştir. Geçmişini bilen, eğitilmiş, sorumluluklarının bilincinde olacak şekilde torunlarına terbiye vermiştir. Belli ki yazar/anlatıcı, büyükanne vasıtasıyla çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiğini okuyucuya anlatmak istemiştir. Nitekim olumlu(Fahrünnisâ/Mecbûre)-olumsuz(Jâle) yarattığı tiplerle sık sık bunun üzerinde durmuştur.

Romanda büyükanne, salt Selâmi ile Fahrünnisâ'ya bakmaz. Torunu Adli'yle de ilgilenir. Ailede üvey evlat muamelesi gören Adli'nin ihtiyaçları büyükanne tarafından karşılanır hatta bir süre sonra Adli'nin hafta sonları büyükanesinde kalmasına karar verilir. Ablası Jâle'nin Napolyon kolyesini kıran Adli yatılı okula gönderilir. Hafta sonlarını da büyükanesinde geçirecektir. Adli'nin daha fazla üzülmesini istemeyen büyükanne, onu eskisi gibi bol bol göremeyeceği bahanesini ileri sürerek hafta sonları kendisinde kalmasını ister. Adli'nin hazırlıkları ile büyükanne ilgilenir. Burada büyükannenin insanî yönü kuvvetli, merhametli bir yapısının olduğu görülmektedir. Onun bu vasfı, yine yetim ve öksüz kalan

Mecbûre'yi yanına almasında da ortaya çıkar. Adli'ye iki sene boyunca karşılıksız süt veren sütannenin eşi Âtîf Bey'in yeğeni Mecbûre, hem yetim hem de öksüz kalınca büyükanne yanına alır. Mecbûre'yi yanına almasının nedeni, Âtîf Bey'in torununa birçok iyilikte bulunması ve eşinin iki sene boyunca parasız pulsuz Adli'ye süt vermesidir. Bunu oğlu Nâzım'a şu sözlerle anlatır: “Âtîf Bey'in geçimi çok dardır; hem bu adamın Adli'ye az mı iyiliği var? Karısı iki sene parasız pulsuz ona süt verdi.” Ayverdi(2013, s.123).

Büyükannenin Adli'den dolayı Mecbûre'yi eve alması, vefakâr ve fedakâr bir kadın olduğunu gösterir. Çevresine yapılan iyilikleri unutmayan büyükanne, belli ki kadir kıymet bilen biridir. Keza evine aldığı Mecbûre'ye kızı gibi davranması da bunu göstergesidir. Anlaşılan devrin özlenen-aranılan münevver kadın tipini yazar/anlatıcı, büyükanne karakteriyle ortaya koymaktadır.

Romanda Büyükannenin karakterini ve insanlarla ilişkilerini gösteren bir olaya yer verilmiştir: Jâle ile Râmi evlenmeye karar verir. Büyükanne bu olaya üzülmeyle beraber layıklarını buldular der ve pek fazla yorum yapmaz. Adli, büyükannesinin onunla her konuda konuşurken bu konuda yorum yapmamasını çok üzülmeye bağlar. Ardından büyükannesinin günün gençleri hakkında söylediği şu sözlerini aktarır:

“Nâzım'ın hakkı var Adli... Yeni yetişenler korkulacak kadar tembel, işe yaramaz insanlar... der ve fazla olarak dayımın temas etmediği bir yaraya da parmağını koyarak:

-Üstelik bunlarda din îman da yok... Bir yola çıkmışlar ama nereye gittiklerini kendileri de bilmiyorlar der ve bu noktaya gelince artık susardı.” Ayverdi(2013, s.171).

Sâmiha Ayverdi'nin Tanzimat inkılabından sonra yaşam ve kültür bakımından yüzünü batıya çeviren bir neslin profilini vermesi ve bir kuşağa eleştirisini ortaya koyması bakımından bu pasaj önemlidir. Büyükannenin şahsında Sâmiha Ayverdi, kendi düşüncelerini okuyucuya aktarmıştır. Ayrıca bu satırlar büyükannenin de manevi karakterini ve bu yeni nesil hakkındaki görüşlerini ortaya koyması bakımından da bir değer ifade eder. Bu satırlar sayesinde biz büyükanne-torun ilişkisini de görebiliyoruz. Büyükanne, torunuyla her konuda konuşan, bilgilerini-

düşüncelerini paylaşmaktan zevk alan biridir. Oğlundan sonra en büyük dayanağı Adli'dir, desek yanlış olmaz.

Romanda Adli'yle büyükannenin ilişkisini ortaya koyan pek çok olay vardır: Büyükannenin oğlu Nâzım Bey, kızı Fahrünnisâ ile Avrupa'ya kaçacaktır. Büyükanne bu duruma çok üzülür. Fahrünnisâ'nın kalmasını ister. Nâzım Bey, Fahrünnisâ'nın hem kendisine yoldaşlık edeceğini hem de orada tahsilini tamamlayacağını söyler. Büyükanne sonunda metanetle her şeyi kabullenir. Nâzım Bey, Selâmi ile Adli'ye annesine yokluğunu hissettirmemelerini, annesinin bilindiğinden öte çok cesur ve büyük bir kadın olduğunu belirtir. Nâzım Bey, ardından Adli'ye hassas ve samimi olduğunu, bilhassa kendisinin annesiyle ilgilenmesini söyler.

Nâzım Bey gittikten sonra büyükannenin birkaç geliriyle geçinen ev büyük sıkıntı yaşar. Kızının evine de bugüne kadar kayıtsız kalamayan büyükanne, kızından yardımını çeker.

Adli, oğlu gittikten sonra büyükannesinin psikolojik tasvirine şu sözlerle açıklık getirir:

“Büyük annem cesâretini, kuvvetini muhâfaza etmekle beraber bir teselli desteğine çok muhtaçtı. Selâmi'yi de beni de dâima arıyor, istiyor, gözünden ayırmıyordu. Artık babamla hiç kalmaz olmuştum. Bu, hem büyük annemi yalnız bırakmamak, hem de gerek annemin gerek babamın dayıma karşı kullandıkları düşmanca sözleri duymak istemeyişimdendi.” Ayverdi(2013, s.328).

Büyükanne oğlunun gidişini metanetle kabul etmekle birlikte bir teselliye de muhtaçtır. Bir teselli ihtiyacıyla Selâmi ile Adli'yi yanında istemektedir. Hem oğlunun, torununun gidişinden sonra büyükannenin ruh hâlini vermesi hem de torunlarıyla büyükanne arasındaki bağlılığı göstermesi bakımından bu kısımlar önemlidir.

Romanın bundan sonraki kısımlarında büyükanneyi pek aktif bir şekilde göremeyiz. Büyükanne bir iki yerde karşımıza çıkar. Mecbûre'yi eli ayağı tutuyorken evlendirmek istemektedir. Adli'yle bunu konuşur. Adli'nin açıkça bir şey söylememesi üzerine Adli'yle Mecbûre arasında gizli bir anlaşma olduğunu düşünür ve ısrar etmekten vazgeçer. Meşrutiyet ilan edilir. Nâzım'ın kahramanlıklarını duyan büyükanne heyecanlanır. Nâzım Bey, İstanbul'a döner.

Geleneklerine ve göreneklerine bağılı münevver bir Türk kadını olarak karşımıza çıkan büyükannenin görüleceğı üzere eşı, torunları doğmadan evvel vefat etmiştir. Bir oğlu, bir kızı vardır. Oğlu, anne gibi vatan aşkıyla yetişen biriyken; kızı, babası gibi yanlış Batılılaşan Tanzimat kurbanlarından birisidir. Büyükanne, sahip olduğı geliriyle hem kendi evinin geçimini sağlamakta hem de kızının evinin ihtiyaçlarını gidermektedir. Dul kaldıktan sonra oğluyla yaşayan büyükanne, kendisini evlatlarına ve torunlarına adanmıştır. Keza oğlunun yanında kalıp torunlarını büyütmesi, kızına ev hanımlığıyla ilgili nasihatlarla bulunup eksiklerini tamamlaması bunun göstergesidir. Kişiliğı, kültürü ve yaşamıyla seçkin insanlarla ahbablık etmektedir. Adli'nin anlatımlarından kendisini çok iyi geliştiren bir kadın olduğunu, entelektüel kimliğinin yanında bir ev hanımının yapması gereken vazifelerini de aksatmadığını görüyoruz.

Şâhinde Hanım (Yolcu Nereye Gidiyorsun) Binbaşı Nasûhî Bey'in eşidir. Binbaşı Nasûhî Bey, Avrupa'da stajını tamamlamış, parlak bir istikballe memleketine dönmüştür. Devletin ileri gelen insanlarına eğitim vermiş ancak binbaşılıktan öteye gidemediğinden ötürü genç yaşında bunamış ve ölmüştür. Eşinin ölümünden sonra Şâhinde Hanım ve oğlu Âsım'ın ekonomik durumları kötüye gitmiştir. Eşinin ve oğlunun kıymetinin bilinmediğini düşünmektedir. Eşine ve oğluna layık oldukları makamın verilmemesinden ötürü siyasi bir kını de bulunmaktadır. Dönemini şiddetle tenkit etmektedir. Romanın başkahramanı Adli tarafından “vatan haini” olarak görülürken belli başlı aileler tarafından sevilen dalkavuklardan biridir.

Keskin bir zekâyaya sahip Şâhinde Hanım, Emine Hanım'ın oğlu Ali Bey'in sigara satışını, Bekçi Bayram'ın kelimeleri yanlış telaffuz etmesini, su muhallebicisi Aşır Efendi'nin kadına çalan incecik sesini vb. başarılı bir şekilde taklit eder. İnsanların en zayıf noktalarını bulmak ve parmağına dolamak gibi yeteneğı vardır. Bu yeteneğini kullanarak zengin ailelerin sırtından geçinir. Adli'ye göre Şâhinde Hanım, “İstanbul'un belli başlı âilelerinin paylaşılamayan dalkavuşu” Ayverdi(2013, s.59) olmuştur. Romanda oğluyla birlikte “dalkavuk” tipini temsil eder. Ekonomik durumu iyi olan, nüfuzlu ailelerin evinde yaşarlar bilhassa dönemin paşası Zîver Paşa'nın yanaşması konumundadır. Hiç kimsenin gerçek dostu değildir. Zîver Paşa ile kardeşi Âsaf Paşa'nın evi arasında mekik dokur. Düğün haberlerini ve bohçaları Şâhinde Hanım getirir. Jâle ile Râmi'nin düğünündeki gösterişi onun anlatımlarından öğreniriz. Onun kimsenin hakiki dostu olmadığı, insanların

sırtlarından geçinen bir dalkavuk olduğunu Râmi hakkında yaptığı yorumlarda görebiliriz.

Jâle ile Râmi'nin düğün hazırlıkları başlamıştır. Kalabalığın olduğu bir ortamda düğünün Vaniköy'deki yalıda yapılacağını söyler ve Jâle'nin odasının şatafatından söz eder. Jâle'ye ne yapılsa az olduğunu, Râmi'nin biraz yaramaz olduğunu, onun da gençlikten kaynaklandığını, evlenince durulacağını belirtir. Dilşâd Kalfa'yla yalnız kalınca da Râmi gibi çapkın, haylaz oğlana kız vermenin cesaret işi olduğunu söyleyip Râmi'nin, oğlu Âsım'a geçen akşam bıçak fırlattığını, bıçağın pantolonunu yandan delip geçtiğini ve Râmi'nin bununla dalga geçtiğini anlatır. Yine Râmi'yle Jâle'nin boşanmasının ardından Şâhede Hanım, Nemîde Hanımların evinden ayağını çeker. Nemîde Hanım, “-Yazıklar olsun o dalkavuk kadına... kaynımın konağına onu ben sokmuştum; şimdi semtimize uğramıyor.” Ayverdi(2013, s.335) sözleri, Şâhede Hanım'ın insanların gerçek dostu olmadığını, insanları salt kendi çıkarı için kullandığını gösterir. Kaldı ki Meşrutiyet ilan edildikten sonra eski saltanatını kaybeden Zîver Paşa'nın konağından da elini ayağını çekmesi bunun ispatıdır. Oğlu Kambiyocu Âsım, Paşa'yı kandırıp bütün servetini elinden almış, sesini çıkarmasın diye de karısı Yektâ Hanım'la bir ilişki yaşamaya başlamıştır. Romanın bundan sonraki kısımlarından da Şâhede Hanım ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Dul bir kadın olarak yaşamına baktığımızda çok zeki olan bu kadının, eşinin ölümünden sonra fakir bir hayata mahkûm olduklarını ama zekâsı sayesinde zengin insanların sırtlarından geçindiğini görüyoruz. Oğlu Âsım da anasının izinden gitmiştir. İstanbul'un belli ailelerinin aranan dalkavuşu olmuştur. Gittiği evlerde insanların dedikodularını, taklitlerini yaptığını öğreniyoruz. Ayrıca eşine ve oğluna layık oldukları merteye verilmediğini, haksızlık yapıldığını düşündüğü için siyasî bir mizah cephesi de vardır. Adli tarafından bir vatan haini olarak görülen bu ana-oğulun dönemini eleştiren hastalıklı denebilecek bir muhalefet duyguları vardır. Düşmanları memleketinde görmekle apaçık bir zevk alan bu ana-oğuldan Adli nefret ederken; Nemîde Hanım, Şâhede Hanım'ın bu duygusunu bir suç olarak görmez. Toplumun Şâhede Hanım'a bakışını vermesi bakımından bu pasajlar önemlidir. Ayrıca Şâhede Hanım'ın kişiliksiz yapısını ortaya koymaktadır.

Pembe Hanım(Mesihpaşa İmamı) romanın başkahramanı Hâlis Efendi'nin kayınvalidesi, Gülsüm Hanım'ın annesidir. Eski Zağra'nın 93. Muhacirlerinden olan

Pembe Hanım, Rusya'nın yaptığı insanlık dışı işkencelerden malını bağışlayarak kurtulmuş, İstanbul'a sığınmıştır. Romanın aktüel zamanında damadının yanında kalmaktadır. Bilgili, tecrübeli, akıllı, dirayetli ve hoşsohbet bir insan olarak öne çıkar. Evin içinde bir denge unsuru olarak yer alır. Sert bir mizaca sahip Hâlis Efendi ile Gülsüm Hanım arasında bir sorun çıktığı zaman kızına nasıl davranması gerektiğine dair akıl verir. Çocuklarının münasebetsizliklerini eşinden saklayan Gülsüm Hanım'a, çocuklarıyla ilgili her şeyi kocasından saklamamasını, bazı dertlerin el sürülmeden bazılarının ise bıçak vurulmadan şifalanmayacağını söyleyen biridir. Bununla birlikte Hâlis Efendi'nin çetin meşrebini bildiğinden de bu konuda ısrarcı olmaz. Demek ki Pembe Hanım, evde âdeta bir denge görevi görmektedir. Evdeki geçimsizlikleri tanzim eden kişi olması sebebiyle damadı tarafından minnet duyulur.

Pembe Hanım; bir zamanlar evin bütün çamaşırlarını yıkayan, mutfak işlerini bir çırpıda halleden, tezgâhında diktiği elbiselerle bütün ev halkını giydiren çalışkan ve becerikli bir kadinken aktüel zamanda muhtaç bir duruma düşmüştür. Artık kirli çamaşırlarını her sabah kapısının önüne bırakmakta, önüne hazır gelen çorbayı dökmektedir. Ev halkı tarafından “yarı usanılan, yarı acınan, yarı da ölümünün yaklaştığı hissedildiği için ağırlığına tahammül edilen bir angarya” Ayverdi(2013, s.41) olarak değerlendirilir. Yarı bunak olarak tasvir edilen Pembe Hanım, bununla beraber damadı Hâlis Efendi tarafından hâlâ evin en akıllı, en anlayışlı ve en laf anlayanı olarak yorumlanır. Yazar/anlatıcıya göre Hâlis Efendi, Pembe Hanım'ın eski sağlıklı hâline dönmesini çok umut etmiştir.

Hâlis Efendi; dirayeti, isabetli görüşleriyle evde dertleşilecek tek insan olarak kaynanası Pembe Hanım'ı görür. Bunak olarak gördüğü kaynanası ile Hâlis Efendi konuşmaya tenezzül etmez. Zâhit'in bilmediği cephelerini, hırsızlığa cüret edip edemeyeceği durumunu kaynanasıyla konuşmaya karar verir. Etrafın تنها olduğu bir gün Pembe Hanım'la bu durumu konuşur. Pembe Hanım, Zahit'in her fenalığı yapabilecek biri olduğunu düşünmektedir. Zahit'in Abdullah'ın tırnağı bile olamayacağı kanısındadır. Kendisini dinleyip çocuklarına başka türlü babalık etseydi işlerin böyle olmayacağını söyleyerek Hâlis Efendi'nin terbiye sistemini eleştirir. Belli ki yazar/anlatıcı, Abdullah-Zahit hakkındaki yorumlarından Pembe Hanım'ın büyük bir idrake sahip olduğunu ve isabetli kararlar veren yönünü okuyucuya göstermek istemiştir. Nitekim romanın sonunda Zahit'in yanlış yollara

sapması da bunu teyit edecektir. Ayrıca bu pasaj, büyükannenin torunlarına bakışını vermesi bakımından da önemlidir.

Pembe Hanım'ın diğer bir özelliği de ateşli bir vatansever olmasıdır. Eski Zağra'daki anılarından, orada yaşanan facialardan sık sık bahsetmesinden ötürü Abdullah ve arkadaşları tarafından sık sık ziyaret edilir. Gençler, Pembe Hanım'dan Rumeli'nin hikâyelerini ve türkülerini öğrenir, Rusya'nın insanlık dışı işkencelerini dinlerler. Balkan Harbi koştuktan sonra Pembe Hanım da bir genç kız heyecanı görülür, o âdeta kabına sığamaz olur. Torununa ve arkadaşlarına geçmişteki facialardan bahseder, cenk hikâyeleri anlatır hatta yazar/anlatıcıya göre Abdullah'ın askere gönüllü yazılıp gitmesinde büyükannesi etkili olmuştur.

Balkan Harbi sonrası gelen göçmenlerin durumu konuşulur. Abdullah ve arkadaşları, soğuyan havalarla beraber göçmenlerin evlere alınmasını teklif eder. Pembe Hanım, uzun süre zatürreden hasta yatmaktadır. Nekahet dönemine giren Pembe Hanım, gelen muhacirlerin kendi odasına yerleştirilmesini ister. Romanın bundan sonraki kısımlarında Pembe Hanım'la ilgili herhangi bir bölüme rastlanmaz.

Görüleceği üzere dul bir kadın olan Pembe Hanım, roman boyunca okuyucuda iyi bir izlenim bırakmaktadır. Bilgili, görgülü, dirayetli, akıllı, makul, çalışkan ve becerikli olan Pembe Hanım'ın evde geçimsizlikleri tanzim eden biri olduğunu görüyoruz. Hoşsohbet kişiliğiyle büyük torunu Abdullah'ın ve arkadaşlarının da sevdiği bir kişidir. Zamanla bunamış, olgun idrakini kaybetmişse de hâlâ damadının akıl danıştığı tek insandır. Romanın sonlarına doğru düşkün bir hâlde karşımıza çıkan Pembe Hanım'ın 93. muhacirlerinden olduğunu biliyoruz. Kendi yaşadığı felaketlerden, acılardan olsa gerek evine gelen göçmenlerin kendi odasına yerleştirilmesini istemiştir. Pembe Hanım'ın eşine ne olduğunu dair ise tek bir bilgi bulunmamaktadır.

Safiye Hanım (Mesihpaşa İmamı) romanın başkahramanı Hâlis Efendi'nin halasıdır. Geriye dönüş tekniğiyle yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya tanıtılmaktadır. Safiye Hanım'ın kişiliği, eşiyle ilişkileri, eşinin vefatından sonraki yaşamı ve başta çocukları olmak üzere çevresiyle münasebetleri hâkim/ilahi bakış açısıyla anlatılmıştır. Zengin bir tüccarın karısıdır. Karı-koca paraya tapan tiplerdir. Masraftan kısmak adına çocuklarını sevmediğini pervasızca söyleyebilecek biridir. Yazar/anlatıcıya göre sırf masraftan kısmak için çocuklarını kıracak hiçbir

tasarruftan kaçınmamıştır. Safiye Hanım'ın iki oğlu da sırf bu aileye yük olmamak adına yatılı okula gidip erken yaşta başlarının çaresine bakmışlardır. Safiye Hanım'ın eşi nedenini bilmediğimiz bir sebepten ötürü vefat etmiştir. Ölümünden sonra çocukları tarafından Safiye Hanım tamamen ihmal edilmiştir. Öyle ki çocukları ondan bir selamı dahi esirgeyerek intikam almışlardır.

Sert, huysuz, zalim ve korkunç denebilecek kadar cimri yapısıyla öne çıkan Safiye Hanım, salt çocukları tarafından değil, kardeşi Râkım Efendi tarafından da ihmal edilir. Olumsuz vasıflarından dolayı hiçbir akraba-dost bu kişinin kapısını çalmaz. Sırf gururundan en azından bayramlarda çocuklarını yanında görmek ister. Yine sırf övünebilmek için kardeşi Râkım Efendi'nin rütbe ve unvan sahibi olmasını tercih eder. Zengin olmadığı için de kardeşine hep tepeden bakar, küçük Hâlis'e de bir kedi yavrusu kadar kıymet vermez.

Romanın aktüel zamanında da bu menfi vasıflarını korumakla birlikte daha çetin bir meşreple karşımıza çıkarılır Safiye Hanım. Yanında çalışan Cemîle isimdeki kadın Hâlis Efendi'ye halasının hasta olduğuna dair bir telgraf çeker. Yazar/anlatıcıya göre çocukluğundan beri halasını hiç sevmeyen Hâlis Efendi'nin halasıyla görüşmeleri bayram ziyaretleriyle sınırlıdır. Anlaşılan zaman geçmesine rağmen Safiye Hanım'ın karakteri iyileşmek yerine daha da kötüleşmiş ki Hâlis Efendi; halasını hâlâ sevmemekte, pek ziyaret etmemektedir. Safiye Hanım'ın olumsuz karakterini yazar/anlatıcı, yanında çalışan Cemîle'ye davranışlarında da göstermektedir. Cemîle toyluk zamanlarında yaptığı bir yanlış yüzünden oğluyla bu zalim ihtiyarın yanına yerleşmiştir. Hemen burada şu soru aklımıza gelir: Bu karakter bu kadar kötü özelliklere sahipken kimsesiz bu iki insanı nasıl yanına almıştır? Yazar/anlatıcı hemen bu soruyu yanıtsız bırakmaz, bunun nedenini anlatır: Safiye Hanım tek başına yaşamaktan korkmaktadır. Korkmasa onları çoktan dışarı atacaktır. Cemîle ile çocuğuna çok kötü davranır. Aylık vermez. Cemîle konuya komşuya iş dikerek hem çocuğunun masraflarını çıkarır hem de hanımına yardım eder. Safiye Hanım'ın para hırsı burada da göze çarpar. Yazar/anlatıcı Safiye Hanım'ın bu cephesini şu sözlerle ortaya koyar:

“Zîra ihtiyar kadın, kâh kahkaha ile gülünecek kâh acınıp esef edilecek kâh hayretten hayrete düşülecek bir tamahkârlığın sâhibi idi. Kadınlık, analık, hattâ tekmil beşerî insiyakları, yağı bitmiş bir kandil gibi sönmüş, yalnız para biriktirme hırsı, bütün varlığını aydınlatan tek meş'ale olarak kalmıştı.” Ayverdi(2013, s.200).

Aç gözlülüğü, para biriktirme hırsı ile ön plana çıkan Safiye Hanım'ın belli ki bütün insani iç güduları yok olmuştur. Safiye Hanım'ın aç gözlülüğü, bize Moliere'in Cimri'deki Harpagon karakterini hatırlatmaktadır. Samiha Ayverdi, hiç şüphesiz Safiye Hanım'ı oluştururken Moliere'in Harpagon'undan esinlenmiştir. Harpagon'la Safiye Hanım arasındaki benzerlikleri fark eden okuyucu, muhtemeldir ki Safiye Hanım'ın sonuna tahmin edecektir.

Safiye Hanım, kötü bir iç hastalığına yakalanmıştır. Doktora para veren Safiye Hanım eskisinden ziyade daha hırçın, huysuz ve merhametsizdir. Yazar/anlatıcıya göre Safiye Hanım “paradan başka hiçbir şeye acımayan, hiçbir kula dostluk, tebessüm ve iltifat göstermeyen bir zavallı”dır. Ayverdi(2013, s. 201). Hastalığından sonra da Cemile Hanım ile oğlu Ahmet'e çok kötü davrandığı vurgulanmıştır. Ahmet okuldan geldikten sonra yaramazlık yapmasın diye Safiye Hanım'ın yanında ders çalışmaktadır. Göz gözü görmeyene kadar lambayı yaktırmaz. Çevresindekilere bu kadar kötü davranan Safiye Hanım, romanda Hâlis Efendi'nin oğlu Zahit'in yanında kalmasına izin verir. Bunu da biz Cemile Hanım'ın Hâlis Efendi'ye yazdığı telgraftan sonra Hâlis Efendi'nin halasını ziyareti sırasında öğreniyoruz. Hâlis Efendi, halasının bir akrabasını evinde barındırması için işin içinde bir aç gözlülüğün olduğunu düşünür. Hâlis Efendi'nin düşüncesini teyit eden bir olay yaşanır: Safiye Hanım, Hâlis Efendi'ye hemen gelmesini belirten bir telgraf yazar. Zahit, Safiye Hanım'ın para hırsını kullanarak onu bir kese altınla kandırıp bütün mallarını ipotek ettirir. Evin eşyasına haciz gelir. Borçlar ödenmezse evlerine ve dükkânlarına da geleceği bilgisi verilir. Safiye Hanım, hacizcilere bir toplu iğnesini dahi satmayacağını, paraları kendisinin yemediğini, paranın Zahit'ten alınması gerektiğini söyler. Hacizciler, Hâlis Efendi'nin ihtiyar kadını zaptetmesini isterken Safiye Hanım bir çığlık koparır. Göğsünden bir kese çıkarır, “Para, Para!” diyerek son nefesini verir.

Olumsuz bir tip olarak romanda yer alan Safiye Hanım, muhtemeldir ki maddî çıkar peşinde koşan insanların sonunda nasıl zavallı bir duruma düşeceklerini göstermek ve bu dünyada önemli olan şeyin maneviyat olduğunu anlatmak için yer almıştır şahıs kadrosunda. Romanın başkahramanı Hâlis Efendi'deki değişimi biz yine halasına yaklaşımında da görebiliyoruz. Bizi burada ilgilendiren dul bir kadının yaşamı olduğu için bahsettiğim o hususlara değinmeyeceğim. Görüldüğü üzere Safiye Hanım; sert, huysuz, merhametsiz, kadınlık, analık gibi tüm insanlığa ait

içgüdülerden yoksun, para hırsı olan, cimri bir kadındır. Yazar/anlatıcının anlatımlarından kocası da kendisi gibi paraya tapan biridir. Bu sebeple kocasıyla çok iyi anlaşmaktadır. Para hırsı yüzünden çocuklarına da kötü davranmaktan hiç çekinmemişlerdir. Çocukları ana-babanın bu tutumundan yatılı okula gidip kendilerini kurtarmışlardır. Babanın ölümünden sonra da annelerini hiç ziyaret etmemişlerdir. Safiye Hanım, gururundan kandillerde, bayramlarda çocuklarını yanında görmek ister lakin yazar/anlatıcının anlatımlarından çocuklarının Safiye Hanım'la ilişkisi tamamen kestikleri çıkarımında bulunuyoruz. Kardeşi Râkım Efendi bile çok seyrek bir şekilde onu arayıp sorar. Romanın aktüel zamanında da Râkım Efendi'nin oğlu Hâlis pek sevmediği halasını salt bayramlarda ziyaret eder. Muhtemelen bu ziyaretler sırf adet yerini bulsun diyedir. Kaldı ki bunun böyle olduğu yazar/anlatıcının Hâlis Efendi'nin duygularına yer verdiği bölümlerde açıkça ortaya konulur. Safiye Hanım yalnız kalmaktan korktuğu için Cemîle ile oğlu Ahmet'in evinde kalmasına izin verir. Cemîle ve oğluna sürekli eziyet ettiği vurgulanır. Sonunda da Zahit'in iftirası üzerine Safiye Hanım, Cemîle ve oğlunu evden attırır. Zahit'in bir kese altınla onu kandırıp bütün mallarını ipotek ettirmesi üzerine para diyerek canını teslim eder.

Emir Abla (Mâbette Bir Gece-Emir Abla) Kurgu boyunca Emir Abla'nın kişiliği, çevresiyle ilişkisi, buradan yola çıkarak Emir Abla'nın aile içerisindeki konumu/statusü ve dul bir kadın olduktan sonra evlilik kurumuna bakışı, yaşamı hâkim/ilahi bakış açısıyla yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya takdim edilmektedir.

Emir Abla; romanda kocası şehit düşen ve iki yaşındaki oğlu Murat'la birlikte yaşam mücadelesi veren bir kadındır. Emir Abla'nın eşini kaybettikten sonra yaşadıkları yazar/anlatıcı tarafından geriye dönüş tekniğiyle verilir. Emir Abla dul kaldıktan sonra pek çok talibi bulunmasına rağmen “gönlünün sesinden başka arkadaş, eş, dost” Ayverdi(2010, s.31) istemediğinden kimseye varmamıştır. Romanda genç kadının kimseyi istememesi ve taliplerini geri çevirmesi şu sözlerle anlatılır:

“Genç kadın dul kaldıktan sonra kimseye varmamış, ne Kâhya Abdullah'ın uzattığı eli tutmuş, ne toprakları, uşakları olan Süleyman'ın üst üste yolladığı haberleri duymuş, ne de kaynının tehditli ısrarlarına kulak vermişti.” Ayverdi(2010, s.31).

Emir Abla'nın taliplerini geri çevirmesi ve onların tehditlerinden korkmamasının nedeni, hiç şüphesiz ki Allah'a olan inancıdır. Allah'ın kendisine yeteceğine inanan

genç kadın ne kimseden korkar ne de kimseyi incitir. Kendi hâlinde bir kadın olan Emir Abla, bu hareketiyle kendisini köydeki herkese sevdirebilir. Öyle ki Emir Abla'yı köyün ihtiyarları bile sever, sayarlar; hatta derdi olanlar akıl danışmak için yanına gelirler. Belli ki yazar/anlatıcı burada Emir Abla'nın çevresindekilerden farklı olduğu göstermek istemiştir. Kâzım Yetiş de Romancı Olarak Sâmiha Ayverdi kitabında Emir Abla'nın kimseye fenalık etmemesi ve bu sebeple kimseden korkmaması ile Ayverdi hakkında ilgili şu sözleri söyler: “Bu Ayverdi'nin hayat felsefesidir. Kimseye fenâlık etmemek, fenâlık ederse karşılığını bulacağını düşünmek. Bu geleneksel kültürümüzün bir prensibidir. Dolayısıyla yeni bir anlayış değildir. Burada yeni olan bu hayat anlayışına göre olayların kurgulanmasıdır. Sâmiha Ayverdi'yi diğer yazarlardan ayıran budur. Esâsen bizim roman ve hikâyemizin bizim hayâtımızı vermediği hep söylenir. İşte Ayverdi olaylarını ve kahramanlarını bu kültürün ve anlayışın içine oturtur.”⁶

Emir Abla; bir taraftan vakur, ağırbaşlı tavrıyla saygı uyandırırken öte taraftan oğlunu büyütebilmek için eşinin işlerinin başına geçer, tarlada çalışır. Oğlu Murat altı yaşına geldiğinde ise bir buzağı alır. Murat, buzağıya Abraş ismini verir. Aradan beş yıl geçer ve Emir Abla, Murat ve Abraş âdeta bir aile olur.

Romanın aktüel zamanında Emir Abla, dokuz yıldır duldur ve oğlu Murat on bir yaşındadır ve iki aydır tifüsten hasta yatmaktadır. Emir Abla, her zamanki gibi tarladan gelir, oğluna çorba pişirir, oğlu çorbayı bitirinceye kadar çocuğun başını göğsüne dayar. Sabah olup Emir Abla tarlaya gidince oğlu Murat hakkın rahmetine kavuşur. Köyün ihtiyarı Hâfize Molla, çocuğun gözlerini kapatır. Hâfize Molla, haber vermek için iki komşuyu Emir Abla'nın yanına gönderir. Emir Abla oğlunun öldüğü haberini alınca telaşsız bir şekilde: “-Hayır, benim oğlum ölmedi!” der. Ayverdi(2010, s.34). Bir damla gözyaşı dökmeyen Emir Abla, köylülerin şaşkın bakışları arasında oğlunun yanına gider ve oğluna seslenir. Murat, annesine nerde kaldığını sorar. Emir Abla ne olduğunu sorunca da Murat, bir düş gördüğünü, annesi çağırınca da uyandığını söyler. Her akşamki gibi o akşamda ana-oğul kucak kucağa oturup konuşurlar.

Görüleceği üzere Emir Abla'nın evliliği ile ilgili pek bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca Emir Abla'nın eşinin şehit olduğunu, iki yaşındaki oğlu Murat'ı

---

⁶ Kâzım YETİŞ, Romancı Olarak Sâmiha Ayverdi, Hülbe Yayınları, İstanbul, 2016.

büyütebilmek için tarlada çalışmaya başladığını, pek çok varlıklı taliplerinin bulunduğunu, hayatın zorlukları karşısında evlenmesi gerektiğini söyleyenlere Allah bana yeter diyerek karşılık verdiğini, taliplerini de bu doğrultuda reddettiğini, dokuz yıl boyunca namuslu ve dürüst bir hayat yaşadığını, oğlu Murat on bir yaşındayken tifüs olmasına rağmen Emir Abla'nın bir damla gözyaşı dökmeyecek kadar yüksek bir manevi inanca sahip olduğunu biliyoruz.

Âtîfet Hanım (Mâbette Bir Gece-Dert Ortakları), Eski Bakanlardan Celâl Paşa'nın ümmî ve ihtiyar karısıdır. Önce Celâl Paşa'yı, sonra çocuklarını, en nihâyetinde bütün servetini yavaş yavaş kaybetmiştir. Çocuklarını ve eşini neden ve ne zaman kaybettiği hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Hikâyenin aktüel zamanında sattığı köşkünün uşak dairesinde kalmaktadır. Yazar/anlatıcının anlatımlarından çok fazla acı ve çile çektiğini anlıyoruz. Yaşadığı onca acıyı ve felâketi şikâyet etmeden hoşça karşılamıştır. Âtîfet Hanım'ın bütün bu facialara rağmen tebessüm etmesine, zengin olduğu günlerdeki gibi gamsız tavırlarına ve zorluklar karşısında hayret edilecek şekilde mukavemetine herkes şaşırır. Çevresi Âtîfet Hanım'ın bu tavırlarının nedenini kıyıda köşede sakladığı bir altın çömleğine ya da beli kuşatan bir kemerinin olması ihtimaline bağlar. Yazar/anlatıcıya göre onun gizli hazinesi, sonsuz iç huzurudur. Belli ki yazar/anlatıcı burada iç huzuru karşılayabilecek hiçbir maddi varlığın olmadığını anlatmaya çalışmıştır. Bu zevki kaynağını nereden, nasıl edindiğine dair hiçbir ipucu da bulunmaz hikâyede.

Âtîfet Hanım, öyle bir mertebeye gelmiştir ki onun için elemle zevk aynı mahiyettedir. Muhtemeldir ki Âtîfet Hanım, hayatın ızdıraplarıyla kahkahalarıyla bir bütün olduğunu idrak ettiğinden başına gelen felâketleri, faciaları büyük bir olgunlukla karşılamıştır.

Âtîfet Hanım'ın olgun idrakini ve dul bir kadın olarak yaşadıklarını gösteren bir olay yaşanır. Belli ki Âtîfet Hanım, eşini kaybettikten sonra çok zor günler geçirmiştir. Aç kaldığı günlerden bir gün yemek bulmak umuduyla dışarı çıkar. Bir simitçinin yakınında durur. Kendisi gibi aç olan yetim ve öksüz bir çocukla karşılaşır. Yazar/anlatıcı aynı kaderi paylaşan bu iki insanın dert ortağı olduklarını belirtir. Âtîfet Hanım'ın hâli o kadar kötüdür ki kendisini dilenci zanneden biri tarafından kendisine sadaka verilir. Parayla kendisine simit alır. Kendisi gibi aç olan çocuğun bakışlarıyla karşılaşınca simidi çocuğa verir. Çocuğun simidi son lokmasına kadar yemesini izler. Yazar/anlatıcı, Âtîfet Hanım kendisine sille vuran kuvvetten biraz

daha hoşnut yürür gider. Burada yine Âtîfet Hanım, kendisine yakışanı yapmıştır anlaşılır.

Dul bir kadın olarak Âtîfet Hanım'ın hayatına baktığımızda eşinden sonra sırasıyla çocuklarını ve bütün servetini kaybettiğini görüyoruz. Elinde kalan son evini de satmıştır. Evin yeni sahiplerinin ihsanıyla uşak dairesinde aç biilaç yaşamaktadır. Sıkıntılara şikâyet etmeden yaklaşması, çevresi tarafından hâlâ mal varlığı olduğu şeklinde yorumlanır. Düşkün bir duruma düşmesine rağmen hâlâ Âtîfet Hanımefendi olarak hitap edilir kendisine. Kendisi aç olmasına rağmen kader ortaklığı yaptığı çocuğa aldığı simidi vermesi de Âtîfet Hanım'ın üstün meziyetlerini göstermektedir. Zira bizim kültürümüzde aslanan varlıklıyken elindekileri vermek değil, yokken bir ekmeği paylaşabilmektir. Sâmiha Ayverdi, Âtîfet Hanım üzerinden bunu okuyucuya anlatmak istemiştir. Görüldüğü üzere Âtîfet Hanım'ın kişiliği, eşi ve çocuklarının ölümü, eşinin ölümünden sonra yaşadıkları yazar/anlatıcı tarafından hâkim/ilâhi bakış açısıyla okuyucuya takdim edilmiştir.

5. SANATKÂR KADINLAR

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı'yla yeni bir medeniyet dairesine girilmiş, kendisini dış ülkelerin havasına kaptıran Müslüman-Türklerin yaşamında, düşüncelerinde, kültüründe, sanatında vb. ciddi kayıplar meydana gelmiştir. Maziye sırtını dönen, ahlakî zaaf lar gösteren, şekle önem veren, dünyanın kavgası içinde çarpınan köksüz, içi boşaltılmış bir nesil üremiştir. Bu salt Türkiye'ye münhasır kalmamıştır tabii ki. Dünyanın neredeyse tamamında tabiri caizse bir maddileşme hastalığı nüksetmiş, insan bütün değerleriyle unutulmuştur. Maddeye/şekle yatırım yapan dünya, hakiki anlamda insanı ihmal etmiş, insanlığa ait bütün değerler tahrip edilmiş, âdeta tek tip insanlar yetiştirilmeye çalışılmıştır.

Toplumlarda meydana gelen bu değişiklikten edebiyat da hâliyle nasibini almıştır. Tanzimat ve sonraki dönemlerde yazılan eserlerde bu yeni insan tipi eserlere hâkim olmuş, batılılaşma aile hayatını etkilemiştir. Rezaizade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası'nın Bihruz Bey'i, Ahmet Mithat Efendi'nin Felâton Bey'i ve Sâmiha Ayverdi'nin eserlerindeki Dr. Hüsnü, Şevket Bey, Nemîde Hanım, Jâle... hep bu yeni atmosferin neticesinde ortaya çıkan tiplerdir.

İnsanın iç dünyasıyla, millî kimliğiyle, değerleriyle, kültürüyle... bir bütün olduğunu idrak eden mütefekkirimiz Sâmiha Ayverdi de bu yeni dünya düzenine tepkisiz kalmamış, unutulmuş değerlerin gençliğe yeniden hatırlatılması amacıyla sanatını bu noktaya doğrultmuştur. Eserlerinin merkezine bir yaşam şekli olan tasavvufu da koyarak tasavvufî bir bakış açısıyla insanı birçok cephesiyle anlatmıştır. Böylece bir taraftan kendisini Avrupa'nın havasını kaptırmış kişilerin eleştirisini yaparken öte taraftan insanın tasavvuf başta olmak üzere birçok yönüyle bir bütün olduğunu, tek bir yönden anlatılmasının insanı eksik bırakacağı düşüncesini okurlarına aşlamıştır.

İçinden geldiği medeniyete, bu medeniyetin bireylerine kayıtsız kalamayan mütefekkirimiz Ayverdi'nin medeniyetimizin önemli bir parçası olan sanata da ilgisiz olamayacağı da gün gibi aşikârdır. Sanata, sanatçıya ve sanat eserlerine çok önem verdiğini bildiğimiz Sâmiha Ayverdi, eserlerinde millî kültürel değerlerimizin korunmasında, ahlaki değerlerin kazanılmasında ve milletin terakkisinde sanatın

öneminden sıklıkla dem vurmaktadır. Onun hiçbir eseri yoktur ki sanattan bahsetmesin.

Asırlardır âdemoğlunda var olan güzele meyil/zaaf, insanoğlunun sanattan aldığı zevk ve huşu, Sâmiha Ayverdi'nin hassasiyetinden de dile getirilmiş, eserlerinde vücut bulmuştur. Lakin Ayverdi, sanatımızdaki eski estetik anlayışın ve güzelliğin kaybolduğu düşüncesindedir. Bu düşüncesini Ah Tuna Vah Tuna eserlerinde şu şekilde dile getirir: “Eski insanlarda mimari ve coğrafya ikiz kardeşler gibi birbirlerini tamamlardı. Amma yalnız mimari ve coğrafya mı? Musiki, yazı ve çeşitli sanat dalları da aynı hamurun, aynı teknede yoğrularak şekil almış çeşnisi ve bütünü tamamlayan parçaları değil miydi?”⁷ Eserlerinde de bu yüzdendir ki medeniyetimizin diğer sahalarında olduğu gibi sanatın pek çok dalının da eski güzelliğini yitirdiğine vurgu yapılmıştır. Bunun nedeni, şüphesiz ki sanatımızın manadan uzaklaşması, batılılaşmanın tesiriyle sanat eserlerimizin yanlış yorumlanmasıdır. Nitekim Ayverdi, eserlerinde kahramanları vasıtasıyla bunun eleştirisini yapmayı ihmal etmemiştir.

Konumuz gereği bu bölümde Ayverdi'nin sanata, sanatçıya verdiği önemi bildiğimizden eserlerindeki sanatkâr kadınlar ele alınacaktır. Sanatın kadın kahramanlarımız üzerindeki etkisi, insan ilişkilerine nasıl ve ne derece tesir ettiği, sanatçı kişiliklerinin hayatlarına yansımaları gösterilmeye çalışılacaktır.

Selma'nın (Batmayan Gün) sanatçı kimliğini, Aliye'yle birlikte karakterleri hakkında bilgi verilirken ediniz. Aliye'ye göre hayatın yüzeyinde dolaşan sade tiplerden olan Selma, bununla birlikte tıpkı Aliye gibi insanî hisleri kuvvetli, estetik duyguları zengin, zeki, zarif ve kültürlü biridir. Estetik duygularının zenginliği şüphesiz ki ailesinden gelmektedir zira Aliye için tertiplenen davette yazar/anlatıcı tarafından Selma'nın sanatçı portresi şu sözlerle çizilir:

“Doktor Hüsnü'deki pervâsız teşnelikten Selma'da da vardı. Fazla olarak o, bu işte bir mütehassis salâhiyetiyle söz söylüyordu. Zîra bu kız mûsikişinas bir âilenin içinde yetişmiş yüksek bir istîdattı.” Ayverdi(2012, s.57).

Selma'nın müzikteki yeteneğini, tambur alıp fasıla girmesi esnasında görüyoruz. Araya girip doğaçlama yaptığı taksim, Dr. Hüsnü'yü etkilemiştir. Müzikte aileden

---

⁷ Sâmiha Ayverdi, Ah Tuna Vah Tuna, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.

gelen bir yetkinliğe sahip Selma'nın sanatçı kimliğini, Aliye'ye öğrettiği Erzurum türküsüyle de görüyoruz.

Romanda Selma'nın sanatsal kimliğiyle ilgili başka bir bilgi bulunmamaktadır.

Ayşe (Yaşayan Ölü) karakterinin sanatçı kimliği, bu kimliğinin karakterine ve çevresine etkisi, sanatsal duyarlılığı olayları bizzat yaşayan, gören, izleyen kişi olan romanın başkahramanı Leylâ'nın dikkatlerinden okuyucuya tanıtılır.

Ayşe; annesini babasını kaybettikten sonra “yalnız kendi inançları ile mesut olan ve gayesinin mihverine sâdık kalan bir doymuşluk, sebat ve dürüstlük” Ayverdi(2012, s.42) timsali bir büyükanne(Şükriye Hanım) ile müzehhip ve hattat olan insanların yakından tanıdığı mahir bir büyükbabanın(Hattat Gerçek Çelebi) yanında büyümüştür. Küçük yaşlardayken sanatkâr büyükbabadan tezhip öğrenmiştir. Son tahsilini Güzel Sanatlar Akademisi'nin tezhip ve minyatür bölümünde tamamlamıştır. Mezun olduktan sonra Konya'ya, büyükannesi ile büyükbabasının yanına yerleşmiştir. Konya'da basit ve sade üç odalı bir evde yaşamaktadırlar. Bu üç odalı evde “Türk kalemiyle nakışlanmış bir bakır ibrik, kehrübardan nefis bir ağızlık, bir Beykoz çanağı, birkaç çini masa ve nihâyet hârikulâde güzel sadepli bir rahle...” Ayverdi(2012, s.37) gibi kökleri maziden gelme Türk sanat örnekleri vardır. Leylâ'nın izlenimlerinden Ayşe ve ailesinin bu eşyaları süs değil, bir ihtiyacı karşılayan bir eşya olarak kullandıklarını öğreniyoruz. Yine duvarlarındaki ve raflarındaki çeşitli devirlere ait sanat eserleri dikkat çekmektedir. Ayşe'nin odasında da evin her tarafına sinen sanat atmosferine rastlarız. Ayşe'nin odasının duvarları, Hattat Gerçek Çelebi'nin sülüs ve talikle yazılmış levhalarla doludur. Ev, âdeta Türk sanat müzesini andırmaktadır. Küçüklüğünden beri bu evde yaşayan Ayşe'nin bu atmosferden etkilenmemesi düşünülemez. İlgili evin bir dünya görüşü doğrultusunda oluşturulan dekorunda şüphesiz ki dedesi gibi sanatkâr olan Ayşe'nin de katkısı vardır. Belli ki yazar/anlatıcı, mekân üzerinden Ayşe'nin kendine has yaşam tarzını, karakterini, sanatını ortaya koymak istemiştir. Böylece mekân-insan ilişkisinden yola çıkılarak Ayşe'nin sanatındaki hususiyetler ve kişiliği aydınlatılmıştır.

Mezun olduktan sonra büyükanne ve büyükbabasının yanına yerleşen Ayşe, yurt içinden ve yurt dışından gelen siparişleri yaparak geçimini sağlamaktadır. Ayşe'nin evin geçimini sağlamak için çalışması Leylâ tarafından da dikkatlere sunulur:

“Esâsen Ayşe, evde olduğu zamanlar da pek benimle meşgul olmaz. O, büyük ve rakipsiz bir sanatkâr olmasına rağmen, evin ihtiyaçları için de ayrıca çalışmak mecburiyetindedir.” Ayverdi(2012, s.56).

Dedesi gibi büyük bir sanatkâr olduğu anlaşılan Ayşe'nin sanat eserlerini güzelliğinin boyutunu ve kişilerde bıraktığı etkiyi yine Leylâ'nın anlatımlarından öğreniyoruz. Ayşe, siparişlerini postaya vermek için paketlerini hazırlamıştır. Bu paketlerin içinde ince Türk zevkini canlandıran güzel bir sanat örneği minyatür vardır. Leylâ'ya göre bu eserler, Türk tezyin üslubunun dilsiz konuşan harikalarıdır. Rakipsiz bir sanatkâr olan Ayşe'nin sırf akademik bilgilerinden ya da büyükbabasından aldığı eğitimle sanatında bu kadar yükseldiği düşünülmemektedir. Leylâ'ya göre Ayşe'nin bu yaratıcılığında ve sanat kudretinde zevklerini besleyen ve geliştiren bir aşk yatmaktadır. “Seni temin ederim ki o, bir tarih ve eskilik iştîyâkı ve son derece incelmış bir sanat hassasiyeti içinde yaşamasını, sırf bu aşka borçlu” Ayverdi(2012, s.62) ifadeleriyle Ayşe'nin sanatının/yaratıcılığının kaynağının aşk olduğu üzerinde sıklıkla durulur.

Ayşe'nin sanatçı kimliğini gösteren bir olay yaşanır. Ayşe'ye tezhîp öğretmek üzere Roma'dan bir teklif gelir. Altı ay Roma'da kalacaktır. Ekmel'i kıskanan Seniye, Ayşe'nin gitmesini destekler. Ayşe, kendi toprağında çalışmayı ve öğrenci yetiştirmeyi tercih eder. Memleketin tezhîp sanatının canlanmasına ihtiyacı olduğunu düşünen Ayşe, kendisinden ders alanları da zor durumda bırakacağı için teklife sıcak bakmaz. Kanaatimce Ayşe'nin şöhret olmak kaygısıyla sanatını icra etmediğini göstermesi bakımından önemlidir bu kısım. Ayrıca bu bölümle biz Ayşe'nin yurt içi veya yurt dışından gelen siparişlerle sanatını ortaya koyduğu gibi bu sanatın ihyası için öğrenciler yetiştirdiğini de görüyoruz.

Misafirler uğurlanır. Ayşe, avunmak için gece-gündüz çalışır. Seniye, doğum yapar, bir kızı olur. Seniye'ye Selçuklu devrine ait kendi eliyle işlediği bir çiçeklik gönderir.

Gösterişten uzak, sade ve alçak gönüllü tavırlarıyla dikkat çeken Ayşe'nin sanatının karakterinden, ruh dünyasından izler taşıdığını görüyoruz. Aşkın, ruh dünyasının izlerini taşıyan bu eserlerin yurt içinden ve yurt dışından alıcısı bulunmaktadır. Büyük bir sanatkâr olduğu için de kendisine yurt dışından/Roma'dan teklif gelmiştir. Ancak Ayşe, bu sanatı memleketinde canlandırmak istediği ve öğrencilerini zor

durumda bırakmak istemediği için teklifi kabul etmemiştir. Onun sanatçı kimliğinin oluşmasındaki en büyük faktörün aşk olduğu sıklıkla vurgulanmakla birlikte küçük yaşlardan itibaren Gerçek Çelebi'den aldığı sanat terbiyesinin ve Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki tahsilinin etkisi de yadsınamaz. Tanınmış ve mahir bir büyükbabanın eğitiminin Ayşe'nin sanatçı kişiliğinin şekillenmesinde büyük bir katkısı vardır. O bu büyükbabanın gözetiminde tezhip ve minyatür sanatında ilerlemiş ve eğitimle bunu tamamlamıştır. Yalnız sanatındaki kudretin, yaratıcılığının kaynağı aşktır. Belli ki Ayşe, bu aşkla çevresini de güzelleştirebilmiştir. Sanatındaki hususiyetleri, biz evinden, eşyasına kadar her yerde görebiliyoruz. Sâmîha Ayverdi, evin fiziksel cephesinden ve eşyaların bir süs olarak değil, bir ihtiyaç yolunda kullandıklarını ifade ederken hiç şüphesiz Ayşe'nin sanatsal duyarlılığının mekâna etkisini göstermek istemiştir.

Melek (Son Menzil) Eserin terkinde Melek'in sanatçı kimliği üzerinde durulmuştur. Onun sanat kudretinin hangi alanda görüldüğü, sanatını icra edişi ve çevresini sanatsal bir duyarlılıkla ele alışı, yazar/anlatıcı tarafından nakledilmektedir.

Melek; döneminin tanınmış ressamlarından olan Hâşim'in teşvik ve zorlamasıyla Resim Akademisi'ne girmiş ve mezun olmuştur. Melek'in Hâşim'in teşvikiyle girdiğini yazar/anlatıcının "Aziz'le Melek, hayatlarının dış seyrinde, hemen hemen kendi çizdiği yolu tâkip ettiler. Birinin mîmar, ötekini ressam olması doğrudan doğruya kendi tesîrine atfedilecek bir netîce idi." Ayverdi(2014, s.97) sözlerinden açıkça anlaşılmalıdır. Hâşim'in müdahalesi olmasa Melek'in Ali Feyyaz'ın yolunda ilerleyebileceği ifade edilir. Hâşim'in Melek'i resme yönlendirmesi, Melek'in bu alanda kabiliyetini görmesinden kaynaklanabileceği kanaatindeyim. Neticede kendisinin resim alanında tanınmış olması ve kurgu gereği Melek'in on bir yaşından beri yanında büyümesi, Melek'i gözlemlemesini ve yeteneklerini fark etmesini sağlamıştır. Belli ki Melek, resim sanatında da kabiliyetlidir.

Mesleği gereği çevresini de estetik ölçüler içinde değerlendiren Melek'in şehrin görünüşü hakkındaki değerlendirmeleri bu anlamda dikkat çekicidir. Melek ile Aziz, Okçu'yu bir haftadır görmemektedirler. Hem köşke çağırarak hem de Senîha'ya bir gün sonraki davetini haber vermek için Beyazıt kütüphanesinin müdürü olan Okçu'nun yanına giderler. Yazar/anlatıcı tarafından Aziz ile Melek'in vapurdan indikten sonra Beyazıt'a kadar yürümelerinin bir itiyat hâline geldiğini öğreniyoruz. Melek; Yeni Câmî, Mısır çarşısı, Valde Hanı gibi "Türk zevkini bütün asâlet ve

kudretiyle kabartan âbideler”ini Ayverdi(2014, s.49) bir sanat ve kudret zirvesi olarak nitelendirmektedir. Bu yapıların hemen yanında biten birbirinden manasız binaları “şehrin asâlet ve târihi nâmına bir fâcia olarak kabul” Ayverdi(2014, s.50) etmektedir. Türk zevkini yansıtan mimariye hayranlık duyan Melek, şehrin yeni görünüşünden duyduğu memnuniyetsizliği şu sözlerle dile getirir:

“-Bak Aziz son asırlarda şehrin şahsiyeti ne derece kaybolmuş... Tıpkı çıban çıkarmış bir yüz gibi. Memleketin bu yoksul devrinin izlerini, şehrin çehresinden silmeye mecâlimiz yok. Şu perişan ve harap salaşlara bak. Şu birbirinin üstüne yığılmış, birbirinden ifâdesiz, uydurma mîmâriye bak...” Ayverdi(2014, s.50).

Melek’in sanatını icra ettiğini gösteren tek bir bölüme yer verilmiştir. Hâşim, Melek’e aşkından onun Aziz’le yan yana gelmesini istememektedir. Aziz’den uzak tutmak için Melek’i meşgul etmeyi düşünür ve Melek’i aramaya başlar. Burada yazar/anlatıcı tarafından Melek’in bir aydır üstünde çalıştığı bir tablonun olduğu ve Melek’in bu tabloyu bir süredir ihmal ettiği belirtilir. Ayrıca Hâşim’in Melek’i atölyede aramasıyla Melek’in evde mesleğini/sanatını icra ettiği bir atölyesi bulunduğu bilgisine vâkıf oluyoruz. Atölyede bulamayınca odasına yönelen Hâşim, orada üstü bezle örtülü bir tablo görür. Hâşim’in tasavvuru, Melek’in uzun süredir yapmak istediği tablo hakkında bizi bilgilendirir. İki yaşında babasını, beş yaşında annesini kaybeden Melek, “çocuk rûhundan umulmaz bir teslîmiyetle” Ayverdi(2014, s.203) Ali Feyyaz’a bağlanır. Derinden bağlı ve hayran olduğu Ali Feyyaz, Melek’i anası öldüğü gece bağrına basarak eve getirmiştir. Melek, bu mazisini resmetmeyi bütün varlığını istila edercesine istemektedir. Melek, arabanın içinde genç bir adamla bir çocuk resmi çizmeyi uzun süredir planlamaktadır. Birkaç sene önce bu sahneyi bir tablo hâline getirmek istediğini söyler. Hâşim, Melek’in odasındaki üstü örtülü tablonun muhtevasını Melek’in unutmadığı bu sahne olduğunu tasavvur eder. Hâlbuki Melek bu tabloda Aziz’in portresini çizmiştir. Melek, en hurda çizgilerine, seçilemeyecek nüanslarına kadar görmüş ve portresinde de göstermeye muvaffak olmuştur belli ki. Nitekim yazar/anlatıcının “Melek bunda cidden muvaffak olmuş sayılırdı.” Ayverdi(2014, s.204) ifadesiyle de Melek’in resimdeki kabiliyeti ortaya konulur. Melek, Aziz’in fotoğrafından yararlanarak Aziz’e bir sürpriz yapmayı planlar lakin Hâşim’in kıskançlıktan ötürü tabloyu paramparça etmesiyle sürprizini gerçekleştiremez.

Romanda Melek'in sanatı ya da sanatçı kimliğiyle ilgili başka bir bilgiye yer verilmemiştir. Göreceğimiz üzere resme kabiliyetli olan Melek'in Hâşim'in tesiri ve teşvikiyle Resim Akademisi'ne girdiğini ve oradan mezun olduğunu, çevresini bir sanatkâr gözüyle tenkit veya takdir ettiğini, evinde çalışabileceği bir atölyesi bulunduğunu ve atölyede çalıştığını, bir aydır üzerinde çalıştığı bir tablonun olduğunu, bu tabloyla beraber Aziz'e sürpriz yapmak için fotoğrafından faydalanarak bir portresini çizdiğini ama tüm varlığını istila eden çocukluğundan gelen bir maziyi resmetmeyi tüm varlığıyla çok istediğini öğreniyoruz.

Senîha (Son Menzil) adlı kahramanımızın tiyatroya yönelişi, oyunculuğundaki başarısı ve sanatçı kimliğinin hayatına ve çevresine etkisi, yazar/anlatıcı tarafından okuyucuya aktarılmaktadır.

Asil ve müreffeh bir aile ortamında büyüyen Senîha, tam on dört sene evvel "kafası ve rûhu ile denk olmayan" Ayverdi(2014, s.15) üçüncü derecede roller alan oyuncu Sîret'le evlenmiş, evlendikten altı ay sonra da oyunculuğa intisap etmiştir. On dört senedir oyunculuk yapmaktadır. Güzel ve zengin bir kadın olduğu belirtilen Senîha'nın oyunculuğa yönelmesinin nedeni, yazar/anlatıcı tarafından açıkça ortaya konulmaz. Yalnız Senîha'nın oyunculuğa yönelmesi, çevresi –bilhassa dadısı Şöhret Kalfa- tarafından hoş karşılanmadığı belirtilir. Şöhret; oyunculuğun Peruzların, Şamranların, kantocu kızların telli pullu elbiselerle oyun oynamaları kabilinden bir şey zannetmesinden dolayı Senîha'nın yeni yaşam tarzını utandırıcı bulmaktadır.

Senîha'nın hüznü ve elemli bir yapısı vardır. Gülmesini bilmeyen, neşesiz ve durgun bir karaktere sahip Senîha'nın halk tarafından sevilmesi, Şöhret Dadı'nın şaşırmasına neden olur. Yazar/anlatıcı tarafından her geçen seneye Senîha'nın şöhretinin arttığı ve sevildiği belirtilir. Belli ki Senîha, sahnede başarılı performans sergileyen bir oyuncudur. Nitekim Senîha'nın oyunculuktaki başarısı, sergilediği bir oyun vasıtasıyla bizzat kendisi tarafından da ifade edilir.

Senîha; Okçu Bahâeddin, Melek, Aziz ve Ali Feyyaz'ı yalısına davet eder. Sîret, Senîha'nın bir gün evvel sahnedeki başarısından söz eder. Arkadaşları Muhlis ile Bahâ'nın Senîha'yı tebrik etmek istediklerini, alkışlamaktan avuçlarının patladığını söyler. Melek, Sîret'e, Senîha'nın en başarılı olduğu sahneyi sorar. Bir sanatkârın başarısını seyirciden fazla hissettiğini düşünen Sîret, Senîha'nın bizzat anlatmasını ister. Bir gün evvelki oyununda Senîha, bir sanatkâr olarak sahnede bulunmadığını,

bizzat kendisi olduğunu ifade eder. En başarılı olduğu sahne, dua sahnesidir. Seccade üzerinde bulunan Senîha, yaşadığı zevkten dolayı seyircinin bakışlarını hissetmez, büyük kuvvetten yardım isteyen, şifa dileyen kişi olduğunu düşünür. O büyük kuvvetle birleşen Senîha, savaşa giden oğlu için dua eden kadının ta kendisi olmuştur artık. Rolünü unutan Senîha, o huşu ve zevkle piyesle alakası olmayan sözler söyler. Aziz'e göre Senîha'nın sahnedeki bu başarısı kendisini/durumunu hâl diliyle yürekten anlatmasından kaynaklanmaktadır. Senîha, bir gün önceki rolünün etkisinden kurtulamamaktadır. Bir zamanlar annesinin kendisini memnun etmek amacıyla odasında yattığını, sabah namazını kıldıktan sonra Ayet-el Kürsi'yi okuduğunu, manasını sonradan öğrendiği bu duanın içinde canlandırdığı zevki, hâlâ aynı tazeliyle duyduğunu belirtir.

“İnanmak... Baştan başa Allah'ın tasarruf kuvvetlerine inanmak zevki... İşte ben sahnede, annemin hissettiği o vecidden duymuştum. Şimdi anlıyorum ki annem, babamın tahammülfersa hovardalıklarına, çekilmez huysuzluklarına, bütün bunları mat ve mağlûp eden bir iç âsâyişinin sâhibi olduğu, babamdan ve her şeyden daha kuvvetli bildiği bir kudrete tapmak sûretiyle tahammül edebilmişti.

Annemdeki vecd her zorluğun, her fenâlığın karşısında onu desteklemiş ve hayat oyununun devamınca muvaffak etmişti. Benim de sahnede seyrettiğiniz muvaffakiyetim, annemin bu sürekli vecdinin bir kıvılcımından başka bir şey değildir. Ne tuhaf, olgun bir ananın mukallidi olmakta bile huşû ve zevk varmış. Annemin düşünceli ve esrarlı yüzü, sanki hep o sâbit ve sağlam îmanla, bilmediğim, idrak edemediğim duâsını okuyor...” Ayverdi(2014, s.93).

Yazar/anlatıcının verdiği bu pasajda Senîha'nın sanatçı kimliği, sahnedeki başarısının arkasında yatan nedenleri, annesinin sanatındaki etkisini ve sanatını/oyuncululuğunu şekillendirdiği, bizzat kendisi tarafından çizilmiştir. Belli ki Senîha, annesinin manevi şahsiyetinin olgun çehresinden hisselenmiştir. Annesinin ibadetini yerine getirirken yaşadığı zevk, Senîha'nın bilinçaltında öyle bir yer etmiştir ki oyuncululuğunda bile annesinin şekillendirici bir etkisi vardır. Ayrıca Sâmiha Ayverdi'nin sanatın manadan uzak olamayacağı anlayışı bir kez daha burada karşımıza çıkar. Dönemin atmosferi düşünüldüğünde tiyatrodaki bir kadının secde sahnesini sergilemesi, oldukça dikkat çekicidir. Muhtemeldir ki ibadet etmenin insanda uyandırdığı zevki, okuyucuya gösterme tekniğini kullanarak anlatmak istemiştir.

Güzel, güzel olduğu kadar zeki, alımlı ve ağırbaşlı vasıflarla karşımıza çıkarılan Senîha'nın bir diğer özelliği de her türlü laubaliliğe müsait bir mesleği icra etmesine rağmen hayatında tek bir hafifmeşreplik olayına rastlanmamasıdır. Sahne hayatı boyunca aldığı aşk mektuplarını yırtıp atar, eşine ve kendisine söz getirecek hiçbir harekette bulunmaz. Belli ki burada Sâmiha Ayverdi, Senîha karakteri üzerinden tiyatroya olumsuz bir bakış açısının yanlışlığını ortaya koymaktadır. Tiyatroyla uğraşan insanların temiz ve lekesiz bir hayata sahip olabileceği Senîha üzerinden anlatılmıştır.

Tiyatroyla uğraşan Senîha'nın sanatını icra ederken hissettiklerini, sanatçı kimliğini ve çevresinde yarattığı etkiyi ortaya koyan en önemli bölüm, Hâşim'le diyalogunda karşımıza çıkar. Senîha, Hâşim'e kendisini anlatır. Memleketin şöhretli bir kadını olan Senîha'nın ismini bilmeyen, yüzünü tanımayan yoktur. İnsanlar selamını şeref, dostluğunu minnet olarak değerlendirir. Her gittiği yerde saygı görür. Böyle olmakla birlikte alkışlardan, övgülerden hiç hazzetmez. Bilir ki bu alkışlar ve övgüler, kendisine değildir. Kendisini takdir edenlerin iç yüzünü bildiği hâlde aralarından çekilememek, Senîha'ya büyük azap verir. Hayatını zindansız ve zincirsiz bir mahkûmiyete benzetir. Her gün başkalarının heyecan ve hislerini yaşayan, kendisinden zevk alan bir seyirci kitlesinin bakışları altında ezilen Senîha, kendisi olamamaktan, kendi duygularını, heyecanlarını oynayamamaktan dolayı mutsuzdur. İnsanın alın yazısından kurtulamadığını, elinde olsa görünmeyen zincirlerini kırıp bambaşka bir hüviyetle ortaya çıkacağını söyleyen Senîha, kendisiyle barışmış, anlaşmış, olgun ve derin bir insan olmaya özenmektedir. Belli ki Senîha, kendisi olamamaktan dolayı büyük bir çıkmazın içindedir. Mesleği gereği de bu mümkün görünmemektedir. Başkalarının fikir, his ve heyecanlarını sahnede yansıtmak, kişiliğinden soyutlanarak tamamen farklı bir hüviyetle seyircilerin karşısına çıkmak ağır geldiğinden Senîha, meşhur olmaktan zevk alanların aksine halkın şiddetli tezahürleri, alkışları karşısında hüngür hüngür ağlamaktadır.

Asil ve müreffeh bir ailede yaşayan Senîha'nın tiyatroya, oyunculuğa neden yöneldiği yazar/anlatıcı tarafından muğlak bırakılmıştır. Salt on dört yıl evvel ani bir kararla Sîret denilen duygusuz, ikiyüzlü biriyle evlenmesinin akabinde kocasının yaşam tarzına ayak uydurarak oyunculuğa intisap ettiğini öğreniyoruz. Şöhret Dadı nazarında toplumun oyunculuğa ve oyuncu kadına olumsuz bakış da ortaya konulmuştur. Yazar/anlatıcı, toplumun bu olumsuzluğunun yanlışlığını, Senîha'nın

dürüst ve temiz hayatında tek bir yanlış yaptırmayarak ortaya koyar. Senîha'nın tiyatrodaki başarısı da ilk Şöhret Dadı'nın ifadelerinden gözlemlenir. Hüzünle, elemle dolu bir kadının bu kimliğinden sıyrılarak bambaşka bir hüviyetle sahneye çıkmasının ve bu performansı ile halkın teveccühüne mazhar olması, Senîha'nın oyunculuğu hakkında bize ilk ipuçlarını verir. Senîha'nın kendi performansını değerlendirdiği bölümle Senîha'nın haklı bir şöhretin sahibi olduğunu da görürüz. Ayrıca onun oyunculuğunun kudretinin annesinin inanmak kuvvetinden geldiğini anlıyoruz. Annesinin ibadet ettiği anda duyduğu zevk ve huşu, şüphesiz ki, Senîha'nın kişiliğini ve sanatçı kimliğini şekillendirme görevi görmüştür. Bu kadar başarılı bir oyuncu olmakla beraber kendi kimliğiyle sahneye çıkamadığı için de mutsuz olduğunu biliyoruz. Mutsuz bir hayata mahkûm edilen Senîha'nın her türlü laubaliliğe müsait bir mesleği icra etmesine rağmen hayatında tek bir hafifmeşrepliğe yer vermeyen faziletli bir kadın olduğu da yazar/anlatıcı tarafından sık sık vurgulanıyor.

Nemîde Hanım (Yolcu Nereye Gidiyorsun) babası Tercüman Hurşid Paşa ile kocası Âsaf Efendi'nin tesirinde kalarak Avrupalılaşmayı yanlış yorumlamış Tanzimat medeniyetinin kurbanlarından biridir. Bütün inceliğini müzikte/piyanoda gösterip hayatın dış yüzüne kayıtsız bir kadın tasviriyle romanda yer alır. Hayattaki tek zevki, piyano çalmaktır. Öyle ki Avrupalı bestekârları hayrete düşürecek kadar güzel piyano çalar. Romanda Nemîde Hanım'ın bu yeteneği, Rus bestekâr ve oğlu Adli tarafından şu şekilde tasvir edilir:

“...Memleketinden uzaklaşması sebebi belli olmamış bir Rus bestekârı olan hocasının, bu kabiliyetli ve olgun talebe için:

-Nemîde Hanım eğer beste de yapmış olsa, beni geçmiş sayılır.

Demiş olduğunu, etraftan kaç kere duymuştum. Fakat annemde îcat değil, icrâ ve taklit kabiliyeti ziyâde idi. Ben onun bu hayrete şâyan kopyacılığını, yalnız parmaklarında değil, düşüncelerinde, hislerinde de görüyordum” Ayverdi(2013, s.20).

Metinden de anlaşılacağı üzere Nemîde Hanım, Avrupalı bestekârları bile kendisine hayran bırakabilecek şekilde güzel piyano çalmaktadır; lakin oğlu Adli'nin dediği gibi piyanoyu güzel çalmasını sağlayan taklit yeteneğidir. O, sadece piyano çalarken

değil hislerinde de, düşüncelerinde de Batı'yı taklit etmektedir. Piyano çalmayı, evin işleriyle ilgilenmekten daha önemli görmektedir.

Rus bestekârı dışında evine gelen konsoloslara, ataşelere, serveti bitip unvanı kalmış kontlara ve Batı'ya kulluğunu ilan eden münevverlere de piyanosundaki maharetini gösterir. Nemîde Hanım'ın sanatını icra ettiğini gösteren bir bölüm Adli tarafından anlatılır. Fransız Sefarethanesi Başkâtibi M. DE la Pierre'e ve Âsaf Bey'in amiri M. Granje'ye piyano çalarak parmaklarındaki dehasını konuşturduğu ifade edilir.

Meşrutiyet'in ilânından sonra gözden düşen, maddî durumları kötüleşen Nemîde Hanım'ın piyanoyu bıraktığını görüyoruz. Adli, annesine piyano çalmayı neden bıraktığını sorar. Müziğin insanlar için bir teselli, bir şifa olabileceğini ama Nemîde Hanım için bir zorunluluk, bir ihtiyaç olduğu belirtilir ancak Nemîde Hanım, artık piyanoyu dinlemeye bile tahammülü yoktur.

Nemîde Hanım'ın sanatçı kimliği, oğlu Adli'nin hassasiyetleriyle ifade edilmiştir. Belli ki Nemîde Hanım'ın piyano çalması, babasının tesiriyle başlamış, kocasının etkisiyle de devam etmiştir. Bilindiği üzere Tanzimat'tan sonra alafranga yaşama özenerek ortaya çıkan yeni insan tipinde Avrupaîleşmenin koşullarından biri lisan öğrenmekse diğeri piyano çalmaktır. Piyano, kültürümüzde Batı kültürünü çağrıştırmaktadır. Anlaşılan yazarımız Nemîde Hanım'daki bu yanlış batılılaşmayı icra ettiği müzikle de ortaya koymak istemiştir. Öyle ki Nemîde Hanım, piyano çalmakla birlikte yaratıcılığını ortaya koymamakta taklit yeteneğini konuşturmaktadır. Ancak bu taklit etme işinde maharetli olduğu da ifade edilir Adli tarafından. Taklit etmede kabiliyetli olduğu için de çevresi tarafından methedildiğini biliyoruz. Evlerine gelen misafirlere yabancı bestekârların bestelerini çalmakta olduğunu görüyoruz. Romanın sonunda ise artık piyano çalmadığı, piyano çalmamakla birlikte piyanonun sesine bile tahammül edemediği görülür.

6. ÇALIŞAN KADINLAR

Bu bölümde Sâmiha Ayverdi'nin hikâye ve romanlarında yer alan kadın kahramanlarımızın ne işle uğraştıkları, hangi koşullarda çalıştıkları, icra ettikleri mesleklerinin kendilerini ve muhitlerini nasıl etkiledikleri, kısacası meslek sahibi kadınlarımızın çalışma hayatları incelenmiştir. Daha önceki bölümlerde kadın kahramanlarımızın medenî durumları ve tasavvufî boyutları ayrıntılı bir biçimde tespit edildiğinden burada salt meslekî yönleri ele alınacaktır.

Juliette Maurain (Ateş Ağacı) Roman başkahramanımız Cemil Canoğlu'nun hatıralarından teşekkür ettiğinden Juliette Maurain'in meslekî yönü, Cemil Canoğlu'nun bakış açısıyla okuyucuya nakledilmektedir.

Romanın yarısından sonra karşımıza çıkan Juliette Maurain; genç, güzel ve dul bir kadındır. Yirmi altı yaşında olan Juliette Maurain, Fransız asıllı bir jeolog ve gazetecedir. Petit Parisien gazetesinde çalışmaktadır. Bir jeolog gözüyle Anadolu'nun yer şekillerini yakından incelemek ve dinlenmek maksadıyla Bursa'ya gelir. İş amacıyla gelmediği görülmektedir. Nitekim gazetesine yazı yazmayacağı da belirtilir. Bursa'da on gün kadar kalıp oradan Gemlik ve İzmit'e, Toroslar'a, İskenderun'a, Marsilya'ya geçmeyi düşünmektedir. Bursa'da kendisine valiliğin görevlendirdiği Cemil Canoğlu refakat edecektir. Cemil Canoğlu Mudanya'da onu karşılar. Juliette'in tercihi üzerine trenle Çekirge'ye giderler. Belli ki Juliette'in burada treni tercih etmesi, mesleği gereği yer şekillerini yakından ve bir an evvel görmektir. Cemil, yol boyunca Juliette'i dikkatli bir şekilde inceler. Burada Cemil'in gözünden Juliette'in anlatılması önemlidir, zira bu sayede Juliette'in mesleğinin karakterine tesiri ortaya konulur. Dışardaki baharın devamı olarak görülen Juliette'te “bir âlim kuruluşundan ve bir muharrir tecessüsünden ziyâde anlaşılması ve idâre edilmesi müşkül, derin bir çeşitlilik” Ayverdi(2014, s.101) bulunmaktadır.

Mesleğinin de gereği olarak çok boyutlu bir kişiliğe sahip olduğunu düşündüğümüz Juliette'te, Cemil Canoğlu'nun ifadelerinden de anlaşılacağı üzere bir bilim adamının resmiyetinden ya da bir yazarın merakından öte derin bir çeşitlilik vardır. Geniş

fihristli bir kitaba benzetilmesi de Juliette Maurain'in karmaşık, derin ve çok boyutlu kişiliğini gösterir.

Cemil Canoğlu'nun "Bir an gergin, uyanık ve ateşli, bir an düşünceli ve derin; bir an mûnis, mûti ve sâkin. Fakat her bir tavrından zekâ ve tetkik kudreti taşan bir tip" Ayverdi(2014, s.105) cümlelerinden hareketle Juliette'in ortaya konulan kişiliğiyle meslekî özelliklerinin örtüştüğü söylenilebilir. Zeki olması ve araştırmacı tarafı, hem jeolog hem de gazeteci kimliğiyle örtüşmektedir.

Juliette Maurain'in gazetecilik mesleğine bakışını, Cemil'le edilen sohbet vasıtasıyla öğreniyoruz: Cemil, Juliette'i Çekirge'de bir otele yerleştirir. Çay masasında otururlarken Cemil ile Juliette kısaca birbirlerini tanıtır. Cemil'in anlatımlarından Juliette'in geçmişi, yaşamı aktarılır. Daha önceki bölümlerde Juliette'in yaşamı, kişiliği üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulduğundan burada değinmeyeceğiz. Masada ertesi günün programı yapılır. Tarihî abideler ziyaret edildikten sonra şehrin içinde bir gezinti yapılmasına karar verilir. Geri kalan günlerde Uludağ ve etrafının gezilmesi kararlaştırılır. Bu esnada Juliette, arkadaşlık ettiği insanlarda yanlış bir izlenim bırakmak istemediğini ifade eder. Kendisi bir gazetenin yazarıdır. Bu mesleği, her gördüğünü dile getiren bir fırsat düşkünü olarak yorumlamaktadır. Sevimsiz ve vahşi bir mesleğe sahip olmakla birlikte yabancı bir memlekette bir arkadaşına ihtiyacı olan samimi bir yolcu olduğunu belirtir. Gazetecilik mesleğinin algılanışı hakkındaki bu bölümler önemlidir. Anlaşılan Juliette Maurain üzerinden yazarımız Sâmiha Ayverdi'nin gazetecilere olumsuz bakışı ortaya konmuştur. Haber yapmak uğruna her gördüğünü dile getiren bir fırsat düşkünü olarak tasvir ettiği gazetecilere Juliette üzerinden eleştiri yapılmaktadır. O hâlde burada Juliette Maurain'in neden gazeteciliği tercih ettiği sorusu akıllara gelebilir. Bu nokta muğlak bırakılmakla birlikte kurgu gereği Juliette'in karakterine baktığımızda mesleğini bu şekilde eleştiren birinin mesleğine aykırı bir karaktere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Kaldı ki romanın ilerleyen bölümlerinde benlik tahrik eden zevklerden hoşlanmadığını ifade etmesi; rekorla, iddiayla yükselişi küçüklük olarak değerlendirmesi, karakteri hakkında bizi bilgilendirir.

Juliette ile Cemil'in sohbetleri, neden jeolog oldunuz sorusu üzerine gelişir. Juliette, atalarıyla olan ilgisini artırmak için jeolog olmuştur. Cemil atalarının yalnız toprak olmadığını söyleyince Juliette, manevi ecdadını bilmek için vasıtalara mâlik olmadığını belirtir. Kendisini tanımakla aradığı vasıtaya sahip olacağını dile getiren

Cemil'e, Juliette tahmininde yanılmadığını, kendisinin yer kürenin sırlarını keşfetmenin her zaman mümkün olduğunu, araştırılacak asıl mevzunun Türkler olduğunu, mesleğinin zanlar üzerine kurulduğunu, basit bir hücreden vücut bulan insanın değil yaratılmışların kendi yaşadığı toprağın sırlarını bilemeyeceğini fakat toprağın eski-yeni dilini bilmenin kendisine bir zevk verdiğini, ilimde ilerlemekle beraber hilkatin sırlarını hâlâ elde edemediğini, aksine ilimde ilerledikçe cehaletin âdeta bağırdığını, önemli görülen keşiflerin bir serçenin semaları dolaşmak iddiası kadar aciz bir şey olduğunu, bununla beraber ilimde ilerlemek, ilmin kollarını genişletmek gerektiğini, zira acizlikten kurtulmanın tek yolunun bu olduğunu ve kendisinin bu sırları fethetmek istediğini dile getirir.

Görüleceği üzere Juliette'in neden jeolog olduğunun cevabı verilmiştir. Kendini tanıma yolculuğunda olan Juliette, eski cetlerini tanımak amacıyla bu arzusunu gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Böylece Juliette'in kendini tanıma yolculuğunun jeoloji ilmiyle başladığını söyleyebiliriz. Juliette, bu ilmin hakikat karşısında aciz kaldığının da farkındadır. İlimde ilerledikçe hiçbir şey bilmediğini idrak etmektedir buna rağmen ilimde ilerlemekten, araştırma yapmaktan Juliette hem zevk almakta hem de boynunun bir borcu olarak görmektedir. Kendisini yeryüzünün sırlarını fethetmeye savaşanlardan biri olarak nitelendirmektedir.

Ertesi gün Juliette ile Cemil, şehrin içini dolaşıp Vali Râsim Bey'i ziyaret ederler. Akşam çayını beraber içip yemek yerler. Doğu-Batı medeniyetleri, madde-mana, yaşadıkları zaman gibi pek çok konuda konuşurlarken bugünkü maddileşme hastalığını zamanla değişeceğini söyleyen Cemil, kanaatlerini her önüne gelene tekrarlamaktan hoşlanmadığını ifade eder. Juliette buna karşı çıkar:

“-Yanlış, çok yanlış... her yüksek gaye sâhibi bildiğini bildirmeye, gördüğünü göstermeye borçludur. Faraza ben bir hatip olsam, konferanslarımın mevzûunu, yalnız inandığım ve benimsediğim kıymetler teşkil eder. Bir romancı olsam hayâta bir seyirci gibi bakıp gördüklerimi yalnız sanat meftunlarını tatmin edecek ölçüler içinde gösteren bir “metteur en scene” olamam. Ona, korumak istediğim idealden bir çeşni karıştırırım. Bir ressam olsam, fırçamın diline içimin dilini, boyamın rengine duygumun rengini bulaştırırım.” Ayverdi(2014, s.117).

Böyle düşünen bir kişinin jeolog ve gazeteci kimliğine idealini, özünü yansıtmaması düşünülemez. Şüphesiz ki Juliette Maurain, hem bir jeolog hem bir gazeteci olarak bildiğini bildirmeye, gördüğünü göstermeye çalışmıştır.

Juliette Maurain, Cemil’le birlikte ertesi gün tetkik için Çongara’ya giderler. Yol üstünde su sesi duyan Juliette, hemen suyun yanına gider. Durdukları ilk köyde meslekî araştırmasını yapmak için bir köylüyle sohbet eder. Sohbetin içeriği hakkında bilgi verilmez ancak Cemil’in ilim dünyasını ilgilendiren mevzuları araştırmasında Juliette yalnız bıraktığını belirttiği cümleden sohbetin konusunu tayin edebiliyoruz.

Romanın devamında Juliette tek başına Uludağ’a gider. Cemil’in eşlik etmemesinden dolayı normalde dağ yolculuklarında atı tercih eden Juliette, bu sefer otomobille gider. Cemil’den Juliette’e iki gündür Sâlih’le İdris Kâhya’nın oğlunun refakat ettiğini öğreniyoruz. Araştırmalarını bitiren Juliette son olarak gezisini Çongara’ya yapmak ister. Bu gezi esnasında attan düşüp yaralanır. İstanbul üzerinden Fransa’ya geçer.

Kurgu gereği iki sene geçer. Bu süre içinde Juliette’in meslekî olarak ne icraatlarda bulunduğunu amcası Max’dan öğreniyoruz. Cemil’in aşkıyla yanan Juliette’in hayattan kopacağı düşünülürken aksine Juliette işine daha çok bağlanır. Araştırma seyahatleri yapar, bilimsel çalışmalarına devam eder. Juliette’in işine bağlı olması, ilme kıymet verdiği için değil, dünya ile ilişkisini koparmamak kaygısından dolayıdır. Mesleğinin hayatında oynadığı rolü göstermesi bakımından burası önemlidir. Juliette, bilimsel çalışmalarını hayatla ilişkisini kesmemek adına devam ettirmektedir. Keza “Toprağın Dili” adlı kitabını da aynı sebeple yazmaktadır. O, hem topluma borcunu ödemek hem Allah’ın azametini bu sahadan seyretmek isteğinden ilimle ilgilenmekte ve bu amaçla kitabını yazmaktadır. Bir jeolog gözüyle yeryüzünün sırlarını keşfetmekle belli ki Juliette, Allah’ın azametini bu alanda görmektedir.

Juliette, romanda hem jeolog hem gazeteci kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Gazetecilik mesleğine olumsuz bir bakış açısına sahipken jeolojiye olumlu bakmakta, kendi tanıma yolculuğunda bu mesleği bir yardımcı olarak görmektedir. Gazeteciyi bir fırsat düşkünü olarak yorumlamasının sebebi, toplumunun nazarında gazeteciliğin algılanışındır. Juliette kurgu boyunca olumlu vasıflarıyla bu önyargıyı yıkmıştır. Sâmiha Ayverdi, burada âdeta Juliette üzerinden gazeteciliğin nasıl olması

gerektiğini anlatmıştır. Juliette gerek gazeteci kimliğine gerekse bir jeolog olarak mesleğine kendi yüksek gayesini katabilmiş, şöhret olmak kaygısından uzak durabilmiş bir kadındır. Benlik tahrik eden zevklerden hoşlanmayan Juliette, eserin sonunda “Toprağın Dili” adında bilim dünyasına hizmet edecek bir kitap yazmıştır. Buradaki maksat, hem topluma hizmet etmek hem de bir jeolog olarak yaratıcının azametine şahitlik edebilmektir. Burada Sâmîha Ayverdi, belli ki mesleklerimizi icra ederken önceliklerimizin ne olması gerektiği kısmında okurlarının dikkatini çekmektedir.

Leylâ (Yaşayan Ölü) kahramanımızın mesleği, bu mesleği seçme nedenleri, muhitinin mesleğine ve kendisine bakışları, mesleğinin kişiliğine etkisi, kısacası çalışan bir kadının yaşamı, olayları bizzat yaşayan, tanık olan ve gözleyen Leylâ'nın kendisi tarafından aktarılmaktadır yani romana hâkim olan anlatıcı Leylâ'dır.

Romanın aktüel zamanında yirmi altı yaşında olan Leylâ, Konya'daki bir lisede iki senedir fizik öğretmenliği yapmaktadır. Mesleği gereği velilerle ve arkadaşlarıyla zarurî bir bağ kurmuştur. Seniye'ye yazdığı mektupta yabancısı olduğu bu yeni hayata istediği gibi uyum sağlayamadığını söyler. Uyum sağlayamamasının nedeni olarak da kendi yetiştiği aristokrat çevreden sade bir hayatın içine girmesiyle birlikte yeni çevrenin eksikliklerinin eski hayatın fazlalıklarını atmaya mecbur tutması gösterilir. Atandığı ilk aylarda en büyük derdi, yalnızlıktır. İdare ile bir yakınlık kurmamıştır, hatta daha sonraki anlatımlarından müdürle bir çatışma içinde olduğu belirtilir. Ders dışındaki saatlerde tercüme yapar. Bütün bu çalışmalar/yoğunluk, belli ki Leylâ'ya yalnızlığını unutturamaz. Konya'nın başhekimi Doktor Şerif'in ilgisi, yalnızlığına derman olmaz aksine yalnızlığını daha da hissettirir. Öyle ki Doktor Şerif'in bunaltan ısrarı devam ettiği takdirde kendisini fakülteye çağırın Profesör Zühdü Âkif'in davetini kabul etmeyi düşünür lakin İstanbul'a gelmek ona cazip görünmemektedir.

Konya'daki ilk eğitim-öğretim günlerinin yoğunluğundan sonra “çekilmez bir zevksizlik ve yavanlıkla büsbütün yalnız” kalır. Ayverdi(2012, s.31). Çalışmaya ihtiyacı olmadığı hâlde öğretmenliği tercih ettiğine ve İstanbul'dan ayrıldığına pişman olur. Şüphesiz ki pişman olmasının sebebi, İstanbul'daki hayatını özlemesi değil, hissettiği yalnızlıktır. Kendisinin de belirttiği gibi Leylâ'nın çalışmaya ihtiyacı yoktur zira varlıklı bir aileye mensuptur. Sadrâzam Halil Paşa'nın torunu ve Âyan Reîsi Reşit Bey'in kızıdır. Çok küçük yaşlarda anne ve babasını kaybeden Leylâ,

büyükannesi tarafından yetiştirilmiştir. Ailesinden Leylâ'ya muazzam bir servet kalmıştır. Müreffeh bir hayat yaşamasına rağmen Konya'ya öğretmen olarak atanması, öğretmenliği tercih etmesi, okuyucunun aklında soru işaretleri bırakmaktadır. Sâmiha Ayverdi okuyucunun aklında soru işaretleri olabileceğini bildiğinden Leylâ'nın bu lüks yaşamı bırakıp öğretmenliğe yönelmesine, Konya'ya atanmasına, direkt romanın başkahramanı Leylâ'nın anlatımlarıyla açıklık getirir: Leylâ, dünyaya gözünü açtığı andan itibaren “benliklerini, menfaat, vefasızlık ve yalan mihverî etrafında döndüren refahlı insanlar kfilesinden uzaklaşarak içtimâî seviyeleri ve mâlî kudretleri, daha mütevazî daha sâde olmalarını îcap ettiren orta sınıf arasına karışmak” istemektedir. Ayverdi(2012, s.32). Leylâ'nın yetiştiği muhit hakkında bizi bilgilendirmesi ve öğretmenliği tercih etmesinin nedenleri hakkında aydınlatması bakımından bu pasaj dikkat çekicidir. Belli ki sosyal statüsü ve konumu gereği etrafında çok fazla insan peyda olmuştur lakin bu insan kalabalıklarında menfaat, vefasızlık ve yalan öne çıkmaktadır. Leylâ, bu insanlardan uzaklaşmak istemektedir.

Leylâ, bir zaman sonra menfaat, yalan ve vefasızlık gibi olumsuz vasıfların sosyal statü fark etmeksizin her insanda bulunduğunu idrak eder. Bu, bize Konya'da da aynı insanlara maruz kaldığını gösterir. Menfaatten ve ihtirastan uzak insanlar bulacağını zannederek öğretmenlik mesleğine intisap eden Leylâ, daha ilk günlerde yanıldığını anlar.

Konya'ya gelme sebeplerinden bir diğeri ise “bütün zevki, kesesinin kuvvetine dayanarak, muhîmini kasıp kavuran müstebit, mütehakkim bir büyük annenin nüfûzundan kurtulmak” arzusudur. Ayverdi(2012, s.32). Çocukluğunu ve genç kızlığını bu büyükannenin yanında geçiren Leylâ, Seniye'ye yazdığı mektubunda küçüklüğünden beri büyükannesinin bu çetin meşrebini, olumsuz özelliklerini eleştirdiğini ifade eder lakin istemeden de olsa yetiştiği muhitin de etkisiyle onun gibi gururlu, kibirli, inatçı, asi ve bencil biridir. Leylâ'ya göre bu vasıflar, onda iğreti durmaktadır ve biraz da özünde olmayan bu vasıflardan kurtulmak, kendisini bulmak için öğretmenlik mesleğini tercih edip Konya'ya yerleşmiştir.

Bu satırlar, Leylâ'nın öğretmenliği neden tercih ettiğine açıklık getirmesi adına önemlidir. Belli ki Leylâ, bulunduğu çevreden ve kendinden memnun değildir. Bu memnuniyetsizlik onu bir arayışa yöneltmiş, o da öğretmenlik mesleğini tercih etmiştir. Leylâ'nın branşının fizik olması da burada dikkat çekicidir. Şüphesiz ki

Sâmiha Ayverdi tarafından Leylâ'nın fizik öğretmeni olması, bilinçli bir tercihtir. Çevresinin manadan yoksun olması ve branşının onu manadan uzak tutması, Leylâ'da bir mutsuzluğa/yalnızlığa neden olmaktadır. Ayrıca fizyolojist olması, çevresini ve kendisini gözlemci bir yaklaşımla değerlendirmesini sağlamıştır. Mesleğinden kaynaklı gözlemci, araştırmacı tarafı sayesinde romandaki karakterlerin ruhî ve fizikî yapısı ayrıntılı bir biçimde ortaya konmuştur. Leylâ'nın branşının da tesiriyle okuyucu Ayşe'yi, Gerçek Çelebi'yi, Ekmel Haydar'ı, Seniye'yi hatta okul müdürünü çok iyi tanımaktadır. Daha önceki bölümlerde bu karakterlerin üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulduğunda bu bölümde Leylâ'nın meslekî yönü verilmeye çalışılacaktır.

Leylâ'nın öğretmenlik mesleğini tercih etmesinin çevresinde uyandırdığı etki, yine Leylâ'nın bizzat kendisi tarafından ortaya konur: Sahtelikten, menfaatten ve riyadan uzak insanların arasına karışmak arzusuyla öğretmenlik mesleğine yönelen Leylâ, Konya'da Güzel Sanatlar'ın bir çayında tanıştığı Ayşe'yle karşılaşır ve Ayşe, Leylâ'yı evine davet eder. Leylâ, bir zaman sonra dostluğunu suiistimal edenlerin, gülen yüzlerinin arkasında alçak çehreler saklayanların, ikiyüzlü insanların arasında şiddetle bunalır. Arkadaşları arasında dilden dile dolaşan serveti, Leylâ'ya çok fazla arkadaş kazandırır lakin Leylâ, onların sahteliklerinin ve ikiyüzlülüklerinin farkındadır. Dünyada menfaat ortadan kalksa kimse kimseye dostluk göstermeyecektir. Bunu anlayan Leylâ, büyükannesinin muhitinden boşuna iğrendiğini düşünür. Dedikodudan bıkan Leylâ, kibar muhitiyle ilişkisini koparmış ve büyükannesinin “-Senin hocalığa ne ihtiyâcın var?” Ayverdi(2012, s.36) diyen sesini unutup büyükannesinin bir günah olarak addettiği mesleğine intibak etmiştir lakin Leylâ, aradığını bu orta sınıfta da bulamamıştır.

Anlaşılabacağı üzere Leylâ'nın Konya'ya öğretmen olarak gitmesi, büyükannesi tarafından olumsuz karşılanmaktadır. Öğretmenlik mesleğine intisabının çevresine etkisini şöyle izah eder:

“Biliyorsun ki benim Konya'ya hoca olarak gelişim, muhîtimin idrâkine hazmedilemeyecek kadar ağır gelmişti.” Ayverdi(2012, s.91).

Arkadaş çevresinin ve öğrencilerinin yapmacıklı alakalarından bunaldığı bir gün Leylâ, Ayşe'nin evine gider. Eski ve tokmaksız bir kapıyı iterek içeri giren Leylâ'nın dikkatlerinden Gerçek Çelebi-Şükriye Hanım ve Ayşe üçlüsünün yaşadığı mekân

verilir. Üç kişilik ailenin barındığı tek katlı ev, üç odadan ibaret. Bu üç odalı evde “Türk kalemiyle nakışlanmış bir bakır ibrik, kehrübardan nefis bir ağızlık, bir Beykoz çanağı, birkaç çini masa ve nihâyet hârikulâde güzel sadepli bir rahle...” Ayverdi(2012, s.37) gibi kökleri maziden gelme Türk sanat örnekleri var. Leylâ'nın izlenimlerinden Ayşe ve ailesinin bu eşyaları süs değil, bir ihtiyacı karşılamak yolunda kullandıklarını öğreniyoruz. Yine duvarlarındaki ve raflarındaki çeşitli devirlere ait sanat eserleri dikkat çekmektedir. Ayşe'nin odasının duvarları, Hattat Gerçek Çelebi'nin sülüs ve talikle yazılmış levhalarıyla doludur.

Leylâ, eski Türk sanat örnekleriyle dolu bu tek katlı mütevazı evle, insanı meşgul eden manalı bir yüze sahip Ayşe'yle, “tezhip ve hat sanatıyla az çok alâkalı olan herkesin âşinâ olduğu” Ayverdi(2012, s.36) Hattat Gerçek Çelebi'yle ve “yalnız kendi inançları ile mesut olan ve gayesinin mihverine sâdık kalan bir doymuşluk, sebat ve dürüstlük” Ayverdi(2012, s.42) timsali Şükriye Hanım'la arzu ettiği sade ve gösterişten uzak insanlara kavuşur.

Leylâ, Seniye'ye yazdığı bir mektupta bu hayatta gösterebileceğim yegâne ferasetin “hakîkî kıymetin, onların îtibar ettiği şeyler olduğunu çabuk” Ayverdi(2012, s.43) anlaması olduğunu söyler. Görüleceği üzere aradığını bulmasına engel olan branşı, deneyci, araştırmacı ve gözlemci kimliğiyle onun hakiki kıymetlerin ne olduğunu idrak etmesine yardımcı olmuştur.

Leylâ'nın mesleğinden kaynaklı gözlemci kimliği kurgu boyunca devam eder: Onuncu sınıfların çayından istifade eden Doktor Şerif, Leylâ'yı görmek maksadıyla toplantıya gelir. Leylâ'yı gördükçe Doktor Şerif'in yükselişi ve başkalaşışı, Leylâ'da gayriihtiyari merhametle karışık bir hürmet hissi uyandırmaktadır. Doktor Şerif'in âşık olduğu kadın karşısında yaşadığı ruh hâli ve bunun fiziksel belirtileri, Leylâ tarafından başarılı bir şekilde anlatılması branşından kaynaklanmaktadır.

Leylâ'nın ateşi otuz sekiz dereceye çıkmıştır. Doktor Şerif, Leylâ'yı muayeneye gelir. O gün Ayşe, Leylâ'yı evine götürmek ister, Leylâ'yla yalnız kalmak isteyen Doktor Şerif buna izin vermez. Ciddi bir doktor tavsiyesinden ziyade âdeta yalvarır bir şekilde Ayşe'yle konuşur. Leylâ, ikisinin arasına girerek kararı ertesi güne bırakır. Doktor Şerif reçeteyi yazıp gittikten sonra Ayşe, Doktor Şerif'in Leylâ'ya zaafını görüp ona acır ve Leylâ'ya Dr. Şerif için ne yapılması gerektiğini sorar. Leylâ'nın: “-Ne yapacağız, güzel bir kız bulup veririz... meselâ seni...”

Ayverdi(2012, s.69) demesi üzerine Ayşe sararıp büyük bir korku geçirir. Ayşe'nin hâletiruhiyesi, Leylâ tarafında şu sözlerle ortaya konur:

“O, gönlünden bir tek kıvılcımı dışarı vermeyen Ayşe'yi bir görseydin Seniye... Birdenbire o kadar sarardı ki, irâdeli ve hâkim yüzünün bu kadar büyük bir korku geçirdiğine ilk defa şahit oldum. Gerçi bu latîfeme sözle mukabele etmedi, fakat renkten renge giren yüzünün verdiği menfi cevap, her ifadeden daha kuvvetli idi.” Ayverdi(2012, s.69).

Leylâ'nın fizik öğretmeni olması ona mesleği gereği olayları ve kişileri iyi bir şekilde gözleme ve bu gözlemlerini tarafsız bir bakış açısıyla ifade etme imkânı vermektedir. Bu sebeple Leylâ, Ayşe'nin üstüne titrediği ve bir şakanın ikiliğini bile reva görmediği bir aşkı olduğuna net bir şekilde karar verir. Leylâ'nın Ayşe, Çelebi, Ekmel Haydar ve Seniye'yle ilişkilerine önceki bölümlerde değindiğimiz için burada değinmeyeceğimiz için Ayşe üzerinde durmayacağım.

Leylâ'nın iş hayatı hakkında en önemli bilgiyi Seniye ile Ekmel Haydar'ın Konya'ya gelmesiyle birlikte öğreniriz. Leylâ'nın çalıştığı okulda senelik müsamere için hazırlıklar yapılmaktadır. Okulun müdürü gösterişten hoşlanan kimselerin aşırı faaliyetiyle hazırlıkları tamamlamaya çalışmaktadır. “Koridorlarda onun ayak sesleri, provalarda onun tenkit edici kontrolü, salonun, büfenin tanzîminde hep onun emirleri, mektebin gündelik hayâtına ateşli bir çalışma ilâve ediyor. Bu adamın maiyetini sevk ve idare edişi cidden dâhiyânedir.” Ayverdi(2012, s.119). Leylâ, müdürün yüzlerce kişinin emeğinin bulunduğu şerefe kimseyi ortak ettirmediğini söyler. Her fırsatta toplantılar düzenleyen müdür, buraya vali ve devlet erkânını davet eder, muhabirlere imtiyazlı bir müsaadekârlıklarda bulunur, fotoğrafçıları çağırır. Leylâ'ya göre müdürün bu kadar külfete katlanmasının sebebi, kendisinden bahsettirmektir. Kendisiyle aynı şerefe ortak olmak isteyenler olursa müdürün onlarla çarpıştığı, gücüyle yenemediklerine iyi davrandığını fakat davasını unutmayıp fırsatını bulunca düşmanından intikamını aldığı ifade edilir. Leylâ tarafından müdürün ruhî portresi “inatçı, kinci ve biraz da dalkavuk tabiatlı” Ayverdi(2012, s.119) olarak çizilir. İstanbul'daki riyakâr çevreden kaçan Leylâ'nın böyle bir müdürle anlaşması düşünülemez. Nitekim Leylâ, müdürün kendisiyle bir hayli uğraştığını, sosyal durumunun mali müsaadekârlığına kıskanç ve iğrenç bir mizahla takıldığını söyler. Çelebi'nin dünya görüşüyle tanıştıktan sonra Leylâ, müdürün ve etrafının saldırılarına eskisi gibi aldırılmaz.

Geriye dönüş tekniğiyle Leylâ'nın ilk zamanlarda okul müdürüyle olan ilişkileri ortaya konulur. Leylâ'nın gösteriş meraklısı, hasetçi, kinci ve dalkavuk bir tip olan müdürle çatışma içinde olduğu görülür. Müdürün Leylâ'yla çatışmayı bırakması, Ekmel Haydar sayesinde gerçekleşir.

Öğle teneffüsünde Leylâ ve arkadaşları otururlarken müdür içeri girer. Ünlü yazar Ekmel Haydar'ın Konya'da olduğu duyulmuştur ve okul müdürü, felsefe hocası Râmiz Bey'den Ekmel Haydar'ı bulmasını ister. Felsefe hocasından olumsuz yanıt alan müdürün yardımına Leylâ yetişir. Yazarın, Leylâ'nın arkadaşının eşi olduğunu öğrenen müdürün iltifat edici tavırları, müsamere gününe kadar artan bir alaka ile devam eder. Müsamere günü Leylâ'nın Ekmel Haydar'la yakınlığı, onunla alay eden kesimin yine bir menfaat nedeniyle etrafında birikmesine neden olur. Burada öğreniyoruz ki Leylâ'nın Çelebi ve ailesine yakın oluşu, birtakım alaylara sebep olmuştur lakin ünlü bir yazarla tanışıklığı, kendisine edilen düşmanlıkları övgüye dönüşmüştür.

Seniye, Çelebi ve Ayşe birlikte Konya'nın dikkate değer abidelerini gezmeye gideceklerdir. Akşama kadar dersi olan Leylâ, bu geziye iştirak edemeyecektir. Öğrencilere aşı yapılırken son dersleri boş kalan Leylâ, geziye yetişebilmek için Çelebilere gider. Vaktinden evvel çıktıkları için onlara yetişemez. Leylâ, Çelebi'nin odasına girip kitap okuyup oyalanırken Ekmel Haydar ile Ayşe içeri girer. Burada Ayşe ile Ekmel Haydar'ın aşklarına bir kez daha şahit olur ve pencereden kaçır gider.

Seniye ile Ekmel Haydar, İstanbul'a dönerler. Leylâ, Anadolu'nun temiz ve asude yaylalarında istirahat ederken bir taraftan da ana hatlarını tespit ettiği ilk eserini yazmak ister. Bu eserle insanların fizikle/maddeyle maneviyat arasına koydukları perdeyi yırtmak ister. Leylâ, maddî bilgilerin fizikötesini gözlemlememiz için bir arkadaş mahiyetinde olduğunu, bu arkadaşına basarak fizikötesine kısa bir göz atabildiğimizi, ancak bunu yaparken kimi zaman yaralandığımızı söyler. Leylâ kitabında insanlara fizikötesini kazasız bir sükûnla gözlemeleri için örülen bu duvarı yıkmayı tavsiye edecektir.

İki arkadaşın mektuplaşmalarıyla başlayan romanda görüleceği üzere hâkim anlatıcı Leylâ'dır. Okuyucu olayları, kişileri, kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerini Leylâ'nın gözlemlerinden öğrenir. Daha evvel kişilere ve kişilerin ilişkilerine ayrıntılı bir

şekilde değindiğimizden bu bölümde Leylâ'nın çalışma hayatına değinildi. Zengin ve aristokrat bir aileye mensup Leylâ'nın öğretmenliğe intisap etmesinin, Konya'ya gitmesinin en büyük nedenlerinden biri, sahte ve ikiyüzlü insanlardan kaçmak arzusuymdu. Ne var ki Konya'da okul müdüründen, meslektaşlarına, velilerden öğrencilere kadar insanların menfaatçiliklerinden, vefasızlıklarından ve yalanlarından nereye giderse gitsin kurtulamayacağını idrak eder. Öğretmen olmasının diğer bir sebebi ise büyükannesinin nüfuzundan kurtulmak istemesidir ve belki de en önemlisi, büyükannesinden kendisine geçen gururlu, kibirli, şımarık ve bencil Leylâ'dan kurtulmak arzusudur. Özünden bunların olmadığını bilen Leylâ, öğretmenliği ve Konya'ya yerleşmeyi bir fırsat olarak değerlendirir. Tabii ki onun aristokrat bir çevreden basit bir yaşama tenezzül etmesi, başta büyükannesi olmak üzere muhitine ağır gelir. Büyükannesi tarafından onun öğretmenliğe geçişi, büyük bir günah olarak görülür. Konya'da da istediği masumiyeti bulamayınca çalışma hayatını tercih ettiğine pişman olan Leylâ, bu yalnızlıktan bunaldığı bir gün Ayşe'yle karşılaşır. Ayşe ve ailesinden gördüğü insanlıkla bir değişim dönüşüm yaşar. Artık o, manadan habersiz değildir. Çevresinin ve okuduğu branşın tesiriyle başlangıçta manadan uzak kalan Leylâ'nın yine branşının gözlemci, araştırmacı yönleriyle insanların ruhî ve fiziksel tasvirini başarılı bir şekilde yaptığı, mesleğinden kaynaklı yaptığı doğru değerlendirmelerle kendi yolculuğunu tamamladığı gözlemlenir. Onun gözlemci kişiliğinden istifade ederek Konya'daki çevresi hakkında bilgi ediniriz. İş hayatı bizi daha çok alakadar ettiğinden müdürün ruhî portresi burada önemlidir. İnatçı, kinci, gösteriş meraklısı, kıskanç ve dalkavuk bir profil çizen okul müdürünün Leylâ'yla uğraştığı görülür. İlk başta müdürün bu tavrına üzölen Leylâ'nın Çelebi ile tanıştıktan sonra bu saldırılardan etkilenmediği gözlemlenmektedir. Mesleği gereği veliler ve arkadaşlarıyla zaruri bir bağ kuran Leylâ'nın ders saatleri dışındaki bütün vakitlerini Çelebilerde geçirdiğini öğreniyoruz. Burada tercümelerle vakit geçirdiğini, Çelebi'nin yazdıklarını okuyup kendinin bir değişim-dönüşüm arifesini nasıl tamamladığını görüyoruz.

Ayşe (Yaşayan Ölü) karakterinin kişiliğine, eğitimine, sanatçı kimliğine ve muhitiyle (Gerçek Çelebi, Ekmel Haydar, Leylâ, Seniye) ilişkilerine bir önceki konularda değindik. Bu kısımda çalışan aynı zamanda sanatkâr bir kadın olan Ayşe'nin mesleği, mesleğindeki başarısı, mesleğinin kişiliğine etkisi incelenecektir. Romanın

başkahramanı aynı zamanda hâkim anlatıcı olan Leylâ tarafından çalışan bir kadın olan Ayşe'nin hayatı aktarılacaktır.

Alçak gönüllülüğü, sadeliği ve samimiyetiyle öne çıkan Ayşe; annesini ve babasını kaybettikten sonra küçük yaşlardan itibaren herkesin tanıdığı bir büyükbabadan/Hattat Gerçek Çelebi'den tezhip ve hat sanatını öğrenen, eğitimini de Güzel Sanatlar Akademisi'nde tamamlayan “büyük ve rakipsiz bir sanatkâr”dır. Ayverdi(2012, s.56). Eğitimini tamamladıktan sonra büyükannesi ile büyükbabasının yanına, Konya'ya, yerleşmiş ve burada çalışmaya başlamıştır. Hattat Gerçek Çelebi çalışmadığından Ayşe, yurt içinden ve yurt dışından gelen siparişleri yaparak geçimlerini sağlar.

Ayşe; “Türk kalemiyle nakışlanmış bir bakır ibrik, kehrübardan nefis bir ağızlık, bir Beykoz çanağı, birkaç çini masa ve nihâyet hârikulâde güzel sadepli bir rahle...” Ayverdi(2012, s.37) gibi kökleri maziden gelme Türk sanat örnekleri dolu bir evde yaşamaktadır. Ayşe ve ailesi bu eşyaları süs değil, bir ihtiyacı karşılamak yolunda kullanmaktadır. Yine duvarlarındaki ve raflarındaki çeşitli devirlere ait sanat eserleri dikkat çekmektedir. Ayşe'nin odasında da evin her tarafına sinen sanat eserlerine rastlanılır. Ayşe'nin odasının duvarları, Hattat Gerçek Çelebi'nin sülüs ve talikle yazılmış levhalarıyla çevrilmiştir. Belli ki Ayşe'nin yaşadığı ev kendine has bir yaşam tarzını, kimliğini ve sanatını yansıtacak bir dekora sahiptir. Gerçek Çelebi'nin olduğu kadar Ayşe'nin de dünya görüşünü ortaya koyan bu evin dekorunda dedesi gibi sanatkâr olan Ayşe'nin etkisi olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu bağlamda Ayşe'nin sanatının dolayısıyla mesleğinin etkisini, evde de, evin içindeki eşyalarda da görebileceğimizi söyleyebiliriz. Eşyaları bir süs değil de bir ihtiyacı karşılamak yolunda kullanmaları da mütevazı kimlikleri hakkında bilgi vermek adına ayrıca ilgi çekicidir.

Ayşe'nin sanatında/işinde başarılı olmasının nedeni, Leylâ tarafından ortaya konulur: Ayşe'nin üç türlü ruh hâline şahit olan Leylâ; onun bazen öfkeli olduğunu, bazen kendinden geçmiş bir hâlde boyun eğdiğini, bazen de şen, canlı, hareketli ve çalışkan olduğunu ifade eder. İlk iki hâli(öfkeli/cezbeli) yüksek ruhlara ait bir özelliktir. Ayşe'nin başkallığı, sevgiden kaynaklanmaktadır. Ayşe'nin böyle büyük bir sanatkâr olmasının, ince bir sanat hassasiyetinin bulunmasının ve işinde bu kadar başarılı olmasının altında büyük bir aşk yatmaktadır.

“Öyle zannediyorum ki, devrini, bir yaratıcılık hamlesi ve coşkun bir sanat kudretiyle yeni bir çığırın başlangıcı yapan bu kız, zevklerini tekâmül ettiren, besleyen heyecânı, bir aşk ve mâzî hasretinden emiyor.

Seni temin ederim ki o, bir târih ve eskilik iştiyâkı ve son derece incelmış bir sanat hassasiyeti içinde yaşamasını, sırf bu aşka borçlu.” Ayverdi(2012, s.62).

Ayşe, bu aşkın etkisiyle ince Türk zevkini ihya eden muhteşem sanat eserleri meydana getirmektedir. Postaya verilmek üzere hazırlanan paketlere bakan Leylâ, paketlerde ince Türk zevkini canlandıran güzel bir sanat örneği minyatür görür. Leylâ’ya göre bu eserler, Türk tezyin üslubunun dilsiz konuşan harikalarıdır. Rakipsiz bir sanatkâr olan Ayşe’nin sırf akademik bilgilerinden ya da büyükbabasından aldığı eğitimle sanatında bu kadar yükseldiği düşünülmemektedir. Aslında romanda inceden inceye Ayşe’nin sanatçı kimliğinin ve yarattığı eserlerinin altında büyükbabasından ve Güzel Sanatlar Akademisi’nde aldığı eğitimden ziyade büyük bir aşkın varlığı olduğu sezdirilir. Nitekim yaşanan bir olayın neticesinde Leylâ tarafından bu açıkça dile getirilir: Leylâ, üşütmekten kaynaklı otuz sekiz derece ateşle yatmaktadır. Ayşe, Leylâ’nın hasta olduğunu duyunca eve götürmek üzere okula gelir. Leylâ’yla bizzat kendisi ilgilenmek isteyen doktor buna şiddetle karşı çıkar. Leylâ’nın araya girmesiyle karar bir sonraki güne bırakılır. Ayşe, Doktor Şerif’in Leylâ’ya ilgisini bilmekle beraber bu kadarını tahmin etmeyince ne yapmalı diye sorar. Leylâ’nın bu suale “...güzel bir kız buluruz... meselâ seni...” Ayverdi(2012, s.69) demesiyle Ayşe sararıp büyük bir korku geçirir. Ayşe’nin renkten renge giren yüzünün verdiği olumsuz cevapla Leylâ onun üstüne titrediği ve bir şakanın bile ikiliğini görmediği bir aşkı olduğuna emin olur. Anlaşılır ki Ayşe “sevdiğine yetemediği için her duygusunu bir kanal olarak kullanıyor ve kanı süt yapan kudret, onun aşkını da, elinde tezyin, tezhip, tasvir, dudaklarında nükte, hikmet, gözlerinden aşk olarak” belirir. Ayverdi(2012, s.70).

İktibas edilen metinden de anlaşılacağı üzere Ayşe’nin sanatında/işinde ortaya koyduğu eserler, aslında geçmişten gelen bir aşkın ifadesidir. Gerek tezyinlerinde gerek tezhip ve resimlerinde Ayşe’nin aşkının etkisi görülür. Bu aşkın tesiriyle Ayşe, âdeta insanla konuşan sanat eserleri ortaya koymaktadır. Okuyucu, Ayşe’nin rakipsiz bir sanatkâr olmasını sağlayan aşkın sahibini merak ederken yaşanan bir olayla bu sorunun cevabı verilir.

Leylâ, kilim perdenin ardında Seniye'ye mektup yazarken Çelebi ve Ayşe bir misafirle içeri girer. Konuşmanın seyri içerisinde Ayşe'nin aşkının Ekmel Haydar olduğu öğrenilir. Konuşmanın içeriğine daha önceki bölümlerde değindiğimiz için burada durmayacağız.

Ayşe'nin yurt içinden ve yurt dışından aldığı siparişler neticesinde yaptığı eserlerde bu kadar başarılı olmasının nedeni, Ekmel Haydar'a hissettiği aşktır. Leylâ'ya göre Ekmel Haydar Ayşe'nin “hayat zenbereğinin anahtarı, vahşî ve hayran rûhunun ve sanat hassâsiyetinin menbai”dır. Ayverdi(2012, s.109). O, bu aşkla insanla “veciz bir hitâbe” Ayverdi(2012, s.126) gibi konuşan eserler vermiştir.

Romanda Ayşe, misafirlerine ev sahipliği yapabilmek adına gelen siparişleri ihmal ettiğini ve büyükbabasının bu siparişleri tamamladığını görüyoruz. Ayşe'nin çalışan kimliğine pek yer verilmemiştir. Bir iki yerde onun işiyle ilgili bilgilere ulaşıyoruz.

Ayşe; Seniye ve Çelebi ile Konya'daki abideleri gezmeye giderler. Sabahleyin acil bir sipariş alınca eve dönmek zorunda kalır. Burada siparişin ne olduğu, kim tarafından verildiği, Ayşe'nin siparişi tamamlayıp tamamladığı hakkında bilgi verilmez.

Ayşe'ye tezhip öğretmek üzere Roma'dan bir teklif gelir. Roma'da altı ay kalacaktır. Ekmel Haydar'ı kıskanan Seniye, uzaklaşacağı için Ayşe'nin gitmesini destekler. Ayşe, kendi toprağında çalışmayı ve öğrenci yetiştirmeyi tercih eder. Memleketin tezhip sanatının canlanmasına ihtiyacı olduğunu düşünen Ayşe, kendisinden ders alanları da zor durumda bırakacağı için belli ki teklife sıcak bakmaz. Kanaatimce Ayşe'nin şöhret olmak kaygısıyla sanatını icra etmediğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca bu bölümle biz Ayşe'nin yurt içi veya yurt dışından gelen siparişlerle sanatını ortaya koyduğu gibi bu sanatın ihyası için öğrenciler yetiştirdiğini de öğreniyoruz.

Misafirler uğurlandıktan sonra Ayşe, kafasını dağıtmak için gece gündüz çalışır.

Romanda en son Ayşe'yi doğum yapan Seniye'ye Selçuklu devrine ait kendi eliyle yaptığı çiçeklikle uğraşırken görürüz.

Kurgu kendini bulma yolculuğuna çıkan Leylâ'nın etrafında geliştiği için Ayşe'nin meslekî yönüyle ilgili bilgileri bize Leylâ aktarmaktadır. Anlatılan yönleriyle Ayşe romanda yer aldığı için Leylâ'nın anlattığı kadarıyla bilgi sahibi olabiliyoruz. Öncelikle Ayşe sanatını icra ederek para kazandığı, geçimini sağladığı için sanatçı

kimliğiyle ele alarak çalışma hayatı ortaya konulmaya çalışıldı. Anne ve babasını küçük yaşlarda kaybeden Ayşe'nin büyükbabasından tezhip ve hat sanatını öğrendiğini ve son tahsilini Güzel Sanatlar Akademisi'nde tamamladıktan sonra Konya'ya yerleştiğini Leylâ'dan öğreniyoruz. Alçak gönüllülüğü, sadeliği, samimiyeti ve irfanıyla öne çıkan Ayşe'nin yurt içinden ve yurt dışından gelen siparişleri tamamlayarak evin geçimini sağladığını biliyoruz. Konya'nın tek katlı evinde yaşayan bu üç kişilik ailenin geçimini Ayşe karşılamaktadır. Büyük ve rakipsiz bir sanatkâr olarak görülen Ayşe'nin işinde başarılı olduğu ortadadır. Yurt dışından bilhassa Roma'dan siparişler almaktadır. En nihayetinde Roma'dan kendisine bir iş teklifi gelir. Altı aylığına Roma'da tezhip öğretecektir. Ayşe, kendi memleketinin bu sanatın ihyasına ihtiyacı olduğundan teklifi kabul etmez. Ayrıca bu alanda yetiştirdiği öğrencilerini yarı yolda bırakmak istemediğini de dile getirir. Seniye'nin şöhret olmak amacıyla gitmesini söylemesine rağmen kabul etmemesi, Ayşe'nin meşhur olmaktan daha önemli kıymetlere değer verdiğini gösterir. Ayşe'nin insanla veciz bir hitabe gibi konuşan sanat eserleri ortaya koymasının altında da kökü geçmişten gelen büyük bir aşkın olduğu ifade edilir. Denilebilir ki Ayşe, ortaya koyduğu eserleriyle aşkını somutlaştırmıştır. Aşkına kavuşamadığından aşkını tezhip, tezyin ve resim olarak ortaya koymuştur.

Melek (Yaşayan Ölü) Leylâ'nın meslektaşısıdır. Edebiyat öğretmenidir. Okul müsamesesinde karşımıza çıkar. Ekmel Haydar'la yakından ilgilenmesiyle Seniye'nin dikkatini celb eder. Çalışma hayatıyla ilgili pek bir bilgi bulunmamaktadır.

Senîha (Son Menzil) adlı kahramanımızın meslekî yönü, mesleğinin toplum nezdinde değerlendirilişi, mesleğinin/oyunculunun Senîha'ya ve yaşamına etkisi, yazar/anlatıcı tarafından dikkatlere sunulur.

Güzel, zengin, zeki ve kibar bir kadın olan Senîha; tam on dört sene evvel ani bir kararla “havâî ve züppe bir adam” Ayverdi(2014, s.77) olan, üçüncü derece roller alan aktör Sîret ile evlenmiş, evlendikten altı ay sonra da eşinin yaşam tarzına ayak uydurup oyunculuga yönelmiştir. Sosyo-ekonomik durumu iyi olmasına rağmen neden oyunculuk mesleğine intisap ettiği hakkında bilgi verilmemiştir.

Şöhret Dadı oyunculugu Peruzların, Şamranların, kantocu kızların telli pullu elbiselerle oyun oynamaları kabilinden bir şey zannetmekte ve uğursuz bir dönüm

noktası olarak gördüğü Senîha'nın bu yeni hayatını utandırıcı bulmaktadır. Görüldüğü gibi Şöhret Dadı, Senîha'nın oyunculuğa yönelmesini kabullenemez. Müslüman bir Türk kadınının sahneye çıkışının halkın nazarında değerlendirilişi Şöhret Dadı tarafından ortaya konulduğundan bu kısım önem arz etmektedir.

Gülmesini bilmeyen, neşesiz ve durgun bir kadın olan Senîha, halk tarafından çok sevilir. Şöhret Dadı buna şaşırır zira Senîha'nın hüznü ve elemli bir yapısı vardır. Şöhret Dadı, Senîha'nın bu karakterinden ötürü tutunamayacağını düşünmektedir. Şöhret Dadı'nın düşüncesinin aksine her geçen sene ile Senîha'nın şöhreti artar, halk tarafından sevilir. Romanın aktüel zamanında otuz üç yaşında olan Senîha, yüksek bir sanatkâr olarak karşımıza çıkar. Nitekim Senîha'nın mesleğindeki başarısı, bizzat kendisi tarafından da ifade edilir.

Okçu, Melek, Aziz ve Sîret'in olduğu bir ortamda Senîha'nın bir gün evvelki oyunundaki performansı konuşulur. Sîret, Senîha'nın sahnedeki başarısından dolayı arkadaşları Muhlis ile Bahâ'nın Senîha'yı tebrik etmek istediklerini söyler. Melek, Sîret'e, Senîha'nın en başarılı olduğu sahneyi sorar. Bir sanatkârın başarısını seyirciden fazla kendisinin hissettiğini düşünen Sîret, bunu Senîha'nın anlatmasını ister. Bir gün evvelki oyununda Senîha, bir sanatkâr olarak sahnede bulunmadığını, bizzat kendisi olduğunu ifade eder. En başarılı olduğu sahne, dua sahnesidir. Seccade üzerinde bulunan Senîha, yaşadığı zevkten dolayı seyircinin bakışlarını hissetmemekte, büyük kuvvetten yardım isteyen, şifa dileyen kişinin kendisi olduğunu düşünmektedir. O büyük kuvvetle birleşen Senîha, savaşa giden oğlu için dua eden kadının ta kendisi olmuştur artık. Rolünü unutan Senîha, o huşu ve zevkle piyesle alakası olmayan sözler söyler. Aziz'e göre Senîha'nın sahnedeki bu başarısı kendisini/durumunu hâl diliyle yürekten anlatmasından kaynaklanmaktadır.

Senîha, bir gün önceki rolünün etkisinden kurtulamamaktadır. Bir zamanlar annesinin bazen kendisini memnun etmek amacıyla odasında yattığını, sabah namazını kıldıktan sonra Ayet-el Kürsi'yi okuduğunu, manasını sonradan öğrendiği bu duanın içinde canlandırdığı zevki, hâlâ aynı tazeliyle duyduğunu belirtir.

“İnanmak... Baştan başa Allah'ın tasarruf kuvvetlerine inanmak zevki... İşte ben sahnede, annemin hissettiği o vecidden duymuştum. Şimdi anlıyorum ki annem, babamın tahammülfersa hovardalıklarına, çekilmez huysuzluklarına, bütün bunları

mat ve mağlûp eden bir iç âsâyîşinin sâhibi olduğu, babamdan ve her şeyden daha kuvvetli bildiği bir kudrete tapmak sûretiyle tahammül edebilmişti.

Annemdeki vecd her zorluğun, her fenâlığın karşısında onu desteklemiş ve hayat oyununun devamınca muvaffak etmişti. Benim de sahnede seyrettiğiniz muvaffakiyetim, annemin bu sürekli vecdinin bir kıvılcımından başka bir şey değildir. Ne tuhaf, olgun bir ananın mukallidi olmakta bile huşû ve zevk varmış. Annemin düşünceli ve esrarlı yüzü, sanki hep o sâbit ve sağlam îmanla, bilmediğim, idrak edemediğim duâsını okuyor...” Ayverdi(2014, s.93).

Görüldüğü üzere Senîha da tıpkı annesi gibi inanmak zevkini tatmış ve bu zevkle performansını sergilemiştir. Annesinin ibadet ederken hissettiği zevk, Senîha'nın bilinçaltında öyle bir yer edinmiştir ki onun kişiliğini şekillendirirken bir taraftan da sanatçı kimliğine/mesleğine de tesir etmiştir. Belli ki yazar/anlatıcı tarafından annenin çocuğun kişiliğindeki etkisi ortaya konulmak istenmiştir. Kaldı ki Senîha'nın kâmil bir annenin taklitçisi olmakta bulunduğu zevk de bunu göstermektedir.

Senîha'nın mesleğini nasıl icra ettiği gösterme tekniğiyle ortaya konulduğu, mesleğindeki başarısının altında yatan neden verildiği ve çevresinin mesleğindeki performansını değerlendirdiği için bu bölüm bir değer ifade eder. Burada bir değerlendirme yapmak gerekirse Senîha'nın mesleğinde bu denli başarılı olmasının nedeni, annesinin inanmak zevkini yaşaması ve bunu içinden geldiği gibi hâl diliyle anlatmasıdır diyebiliriz.

Her türlü laubaliliğe müsait bir mesleği icra etmesine rağmen Senîha'nın hayatında tek bir hafifmeşreplik olayına rastlanmamaktadır. Yazar/anlatıcı tarafından Senîha'nın küçük bir kız öğrenci gibi temiz olan yaşamı şu sözlerle ifade edilir:

“Senîha'ya bilhassa düşmandır; çünkü o sevilen, tutulan, alkışlanan, bâhusus her türlü laubaliliğe müsâit olan mesleğinde, tek yüz karası duyulmamış olan fazîletli bir kadındır.” Ayverdi(2014, s. 128).

Belli ki yazar/anlatıcı, Senîha karakteri üzerinden tiyatroculuk mesleğine menfi bakışı ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Senîha'nın ağırbaşlı hâli, başarısından gururlanıp kibre kapılmaması, kendisine yüzlerce mektup gelmesine rağmen eşiyile beraber mektupları yırtıp atması, yazar/anlatıcının Senîha'yı olumlu yönde ortaya koyma çabasıdır.

Sîret, Senîha kadar herkes tarafından tanınmış bir sanatkâr olmamasına rağmen alkışlandığında zevkten kabına sığamadığını ama Senîha'nın halkın şiddetli tezahürleri karşısında ağladığını söyler. Belli ki Senîha, gururdan kaynaklı adı hislerle değil, insanlıktan gelen büyük ve derin hislerden zevk duymaktadır zira annesinin inanmak zevkini tattığında yaşadığı hâletiruhiye de bize bunu göstermektedir.

Senîha, Hâşim'le diyalogunda kendini ve mesleğini anlatır. Memleketin şöhretli bir kadını olan Senîha'nın ismini bilmeyen, yüzünü tanımayan yoktur. İnsanlar selamını şeref, dostluğunu minnet olarak değerlendirir. Her gittiği yerde saygı görür. Böyle olmakla birlikte alkışlardan, övgülerden hiç hazzetmez. Bilir ki bu alkışlar ve övgüler, kendisine değildir. Kendisini takdir edenlerin iç yüzünü bildiği hâlde aralarından çekilememek, Senîha'ya büyük azap verir. Hayatını zindansız ve zincirsiz bir mahkûmiyete benzetir. Her gün başkalarının heyecan ve hislerini yaşayan, kendisinden zevk alan bir seyirci kitlesinin bakışları altında ezilen Senîha, kendisi olamamaktan, kendi duygularını, heyecanlarını oynayamamaktan dolayı mutsuzdur. İnsanın alın yazısından kurtulamadığını, elinde olsa görünmeyen zincirlerini kırıp bambaşka bir hüviyetle ortaya çıkacağını söyleyen Senîha, kendisiyle barışmış, anlaşmış, olgun ve derin bir insan olmaya özenmektedir. Belli ki Senîha kendisi olamamaktan dolayı büyük bir çıkmazın içindedir. Mesleği gereği de bu mümkün görünmemektedir. Başkalarının fikir, his ve heyecanlarını sahnede yansıtmak, kişiliğinden soyutlanarak tamamen farklı bir hüviyetle seyircilerin karşısına çıkmak ağır geldiğinden Senîha, meşhur olmaktan zevk alanların aksine halkın şiddetli tezahürleri ve alkışları karşısında ağlamaktadır.

Senîha'nın varlıklı bir aileye mensupken oyunculuğa yönelmesinin nedeni, kanaatimce yaşadığı dünyayı da bir sahneye benzetmesidir. Senîha, bu sahnenin büyük ve geniş olmasından dolayı insanların kendilerinin hakiki bir piyes kahramanı olduklarını göremediklerini düşünür.

Senîha'nın kişiliği, eğitimi ve muhitindeki insanlarla iletişimi, daha önceki bölümlerde incelendiği için bu bölümde sanatçı kimliğiyle bağlantılı meslekî yönü üzerinde durulmuştur. Senîha'nın çalışan diğer kahramanlarımızdan farkı, döneminde olumsuz bir meslek olarak görülen tiyatroyu tercih etmesidir. Müslüman bir Türk kadının tiyatrodaki yer almasının Şöhret Dadı aracılığıyla toplum tarafından olumsuz bakışı ortaya konmuştur. Senîha mesleğini icra ederken belli ki bir taraftan

bu olumsuz bakış açısıyla mücadele etmiştir. Bu mücadeleden alınının akıyla çıktığını söyleyebiliriz zira romanın aktüel zamanında on dört senedir bu işin içinde olmasına rağmen tek bir hafifmeşreplik olayına rastlanmamış, tek bir kara leke sürmemiştir yaşamına. Seneler geçtikçe alkışlanan Senîha'nın mesleğinde başkalarının his ve düşüncelerine tercüman olurken kendi duygularını hiçe saymasından dolayı mutlu olmadığı da görülür. Burada peki, neden bu mesleği yapıyor sorusu akla gelebilir. Bu konuda okuyucunun kafasında sorular olmasına rağmen yazar/anlatıcı tarafından bu sorular muğlak bırakılmıştır. Bununla birlikte Senîha'nın on dört senedir yaptığı oyunculuktan alınının akıyla çıktığını söyleyebiliriz.

Sirarpi (Mesihpaşa İmamı) Şehzâdebaşı'ndaki tiyatro kumpanyalarından birinde çalışan bir Ermeni kızıdır. Kumpanyada çalışmasının nedeni; süs, para ya da şatafat için değil, ekmek parasıdır. Evin kadını olmak isteyen Sirarpi, çalıştığı işten “karşıdan bakan için cennet, içine giren için cehennem” Ayverdi(2013, s.145) olarak bahseder.

Emir Abla (Mâbette Bir Gece-Emir Abla) oğlu Murat iki yaşındayken yetim kalmış bir şehit eşidir. Eşini kaybettikten sonra bir erkeğin yapması gereken bütün işleri üstlenmiştir. Oğluna bakabilmek için işin başına geçer. Çift zamanı öküz bulmuş, tarlaya tohum almış, kasabaya mal indirmiştir.

Genç ve güzel bir kadın olmasına rağmen kocası şehit olduktan sonra kimseye varmamış. Kâhya Abdullah, toprakları ve uşakları olan Süleyman ve kayını gibi pek çok talipleri olmuş ama Allah, bana yeter diyerek kimseyi istememiştir.

“Emir Abla, gönlünün sesinden başka arkadaş, eş, dost istemiyordu.” Ayverdi(2010, s.31).

Yazar/anlatıcı, Emir Abla'nın farkını ise şu sözlerle ortaya koyar: Emir kadının kimseye kötülük etmediği için kimseden korkmaz, kimseyi incitmediği için de incinmez. Genç bir kadın olmasına rağmen ihtiyarlar tarafından saygı duyulur, akıl danışmak için yanına gidilir.

Murat altı yaşına girdiği zaman bir buzağı alır. Murat, buzağıya Abraş ismini verir. Beş yıldır birlikte yaşayan Emir Abla, Murat ve Abraş âdeta bir aile gibi olurlar. Vakur ve ciddi bir şekilde işlerini yapan Emir Abla'nın oğlu Murat iki aydır tifüsten yatmasına rağmen işlerinin başındadır. Köyde Murat'ı herkes sever. İlaç getiren, alaka gösteren köy halkı Emir Abla'ya oğlunun çok hasta olduğu gün tarlaya

gitmemesini söyler. Emir Abla, o gün dinlemez, tarlaya gider. Murat ölür. Köylüler Emir Abla'ya haber vermek için iki komşu kadını tarlaya yollar ama Emir Abla, oğlunun öldüğüne inanmaz. Oğlunu çağırır ve Murat, annesine nerde kaldığını sorar. Annesinin ne olduğunu sorması üzerine Murat bir düş gördüğünü söyler.

Sâmiha Ayverdi'nin bu hikâyesinde yer alan kadın kahramanımızın diğerlerinden farkı köyde yaşamasıdır. Köyde tarlada kadınların çalışması normal karşılanmaktadır. Burada da dokuz senedir dul olan Emir kadının oğluna bakabilmek için tarlada çalıştığını, kasabaya malları götürdüğünü görüyoruz. Vakur bir edayla huşu içinde çalışan Emir kadının hasta oğlunu bırakarak tarlaya gitmesi biraz insafsızca görülebilir lakin belli ki burada yazar/anlatıcı, Emir kadının inancının büyüklüğünü ortaya koymak istemiştir.

Çalışan kadınlar bölümünde görüleceği üzere az sayıda kadına yer verilmiştir. Sâmiha Ayverdi'nin hikâye ve romanlarına baktığımızda çalışan kadınların sayısı çok azdır. Bunun nedeni, hiç şüphesiz ki, günümüzde olduğu gibi o dönemde kadınların çalışma hayatlarında çok yer almamasıdır. Ayverdi'nin eserlerindeki çalışan kadınlara baktığımızda, kadınlarımızın meslekleriyle kişilikleri, hayata bakışları arasında paralellik çarpılmaktadır. Söz gelimi Ateş Ağacı'ndaki Juliette Maurain, hem gazeteci hem jeologdur. Jeolog olan Juliette Maurain toprakla ilişkisinden kendini arama yolculuğuna çıkmıştır. Araştırmacı, sorgulayıcı tavrı da gazeteciliğiyle bağlantılıdır. Kezâ Yaşayan Ölü'deki Leylâ ile Ayşe'de de bunu görebiliriz. Leylâ, fizik öğretmenidir. Mesleğinin gözlemci tarafıyla karakteri arasındaki ilişkiden dolayı Leylâ'nın çevresindeki insanları gözlemlemesi ve bize onları tanıttığındaki başarısına şahit oluruz. Aynı romanda Ayşe'nin müzehiptir. Son Menzil'deki Senîha, anlatılan diğer karakterlerden biraz farklıdır. Senîha, oyunculuk yapmaktadır. Onun nezdinde biz döneminin insanının tiyatrocu bir kadına bakışını görürüz. Burada Ayverdi, lekesiz bir hayata sahip olan Senîha'nın nazarında tiyatroyla uğraşan insanların nasıl olması gerektiğini anlatırken öte taraftan tiyatroyla uğraşan kadınlara olumsuz bakışın da eleştirisi yapmış gibidir. Ayrıca Senîha'nın dünyayı da bir sahneye benzetmesi, onun yaşam felsefesini vermesi bakımından önemlidir. Son Menzil'de olumlu bir intiba bırakan Senîha'nın aksine Mesihpaşa İmamı'nda Sirarpi, okuyucu da olumsuz bir izlenim bırakmaktadır. Burada da Sirarpi, evinin kadını olmak istemesine rağmen ekmek parası için tiyatrodan çalıştığını söyler. Sirarpi için yaptığı meslek, dışardan bakan için cennet, içinde yaşayan için bir

cehennemdir. Mâbette Bir Gece hikâye kitabındaki Emir ablanın da köylü bir kadın olduğunu ve tarlada çalıştığını görüyoruz.

7. SONUÇ

Çalışmamızda, yaşadığı ve yazdığı dönemde eserleriyle yepyeni bir çığır açan mutasavvıf, mütefekkir, araştırmacı, yazar Sâmiha Ayverdi Hanımefendi'nin hikâye ve romanlarındaki kadın kahramanları tespit etmeye çalıştık. Bu çalışmayı yaparken amacımız Sâmiha Ayverdi'nin eserlerindeki kadın perspektifini yakalamaktır.

Sâmiha Ayverdi'nin hikâye ve romanlarında kadının nasıl ve ne şekilde yer aldığını daha net bir şekilde belirleyebilmek için şöyle bir bölümlenme yaptık: “Sâmiha Ayverdi'nin Hikâye ve Romanlarında Önceden Psikolojik/Tasavvufî Eğitim Aldığı Anlaşılan Kadınlar”, “Sâmiha Ayverdi'nin Hikâye ve Romanlarının Aktüel Zamanında Psikolojik ve Tasavvufî Eğitim Alan Kadınlar”, “Medeni Durumlarına Göre Kadınlar”, “Sanatkâr Kadınlar” ve “Çalışan Kadınlar” Her bölümde eserlerin kronolojisine dikkat ettik. Bu bölümlerin başında Ön Söz, Giriş ve sonunda Sonuç ve Kaynaklar bulunmaktadır.

Tezimizin ilk iki bölümünde yazarımızın hikâye ve romanlarının özünü ve mesajını oluşturan tasavvufa göre kadın kahramanların nasıl canlandırıldığını ve nasıl eğitildiğini belirlemek istedik. İslam'ın özünü oluşturan, İslamiyet'in daha içten ve samimi bir şekilde yaşanması şeklinde karşımıza çıkan tasavvuf, eserlerde hâkim temayüldür. Bu bakımdan bu konuya öncelik vermek istedik. Nitekim Sâmiha Ayverdi, bir yaşam şekli olan tasavvufu insanlara bir kurgu içerisinde öğretebilmek gayesini gütmektedir.

Sâmiha Ayverdi, romanlarında kadın kahramanların tasavvur ettiği olgunlaşma süreçlerini göstermek istemiştir. İki bölümün de ortak noktası, kadınların kurgu boyunca olumlu tipler olmalarıdır. Sürekli bir murakabe ve arayış içinde olan kadınlarımız, tanıştıkları gönül ehli insanlarla kurdukları iletişim neticesinde kendini arama yolculuğuna çıkarlar. Bu yolculuğun sonunda bütün ihtiraslarından, zaaflarından, zayıflıklarından kurtularak insan-ı kâmil olma yolunda ilerlerler. En son basamak ise beşerî aşkı tadararak ilahî aşka ulaşmalarıdır.

Bu kadın kahramanlar bir manevi terbiyeden geçme süreci yaşamaktadırlar. İnsana değer veren Ayverdi'ye göre insan olabilmenin koşulu tasavvufun, bir bilgi olarak değil, bir yaşayış şekli olarak benimsenmesidir.

Medeni durumlarına göre kadınlar; evli, bekâr ve dul kadınlar olarak üç başlıkta incelendi. Aşkın ekseninde idealleşen kadınlarımız –medeni durumları da göz önünde bulundurularak- vazife bilincine sahip, dürüst, vefakâr, fedakâr, milletini ve tarihini seven, maziyle hâli sentezleyen, aşkı Allah'a ulaşmada bir basamak olarak gören kişilerdir. İdeal kadınların tam aksi olan kadınlar ise Tanzimat'ın getirdiği yeni havanın rüzgârına kapılan, sorumluluk bilincinden yoksun, zaaflarının esiri olmuş, başlangıçta fiziksel görünüşüyle dikkatleri çekerken kalbinin çirkinliğiyle bir süre sonra kendisine âşık olan insanları kendisinden uzaklaştıran, nihayetinde de cezalandırılan tiplerdir. İnsan ve Şeytan romanındaki Güzin, bu anlamda iç huzuru yakalamış olumlu bir genç kızı temsil ederken; aynı romanda yer alan Lâle, Ayverdi'nin tasavvur ettiği kadının nasıl olması gerektiğini anlatmak için kullandığı olumsuz bir tipi temsil eder.

Dördüncü bölüm olan “Sanatkâr Kadınlar” kısmında; kadınlarımızın sanatçı kimlikleri, sanatının kişiliğine, çevresine etkisi ve sanatsal hassasiyetleri incelenerek kadın karakterlerimiz vasıtasıyla Ayverdi'nin sanata bakışı da verilmiştir. Ayverdi, insanın birçok cephesinin bulunduğunu ve insanı tek bir yönden anlatmanın eksik kalacağı düşüncesinden hareketle insanın özünde bulunan sanata/güzele meyletmesini kadın kahramanlarımız vasıtasıyla ortaya koymuştur. Söz gelimi Selma, Türk kültür ve medeniyetine ait olan tamburu çalmaktadır. Melek, Resim Akademisi'ni bitirmiş, resimle uğraşmaktadır. Son Menzil'deki kadınlarımızdan bu anlamda en dikkate değer olanı, hiç şüphesiz ki, Senîha'dır. Tiyatroyla uğraşan kadınlara iyi gözle bakılmadığı bir dönemde Senîha; dürüstlüğü, ağırbaşlılığı, lekesiz yaşamıyla dikkati çeker. Senîha'nın nazarında Ayverdi, toplumun tiyatroya bakışını ortaya koyarken bir taraftan bu yanlış algıyı yok etmeyi, öte taraftan da tiyatroyla uğraşan bir kadının nasıl olması gerektiğini de anlatır. Senîha karakterindeki önemli noktalardan biri de, muhakkak ki, secde sahnesidir. Bu sahneyle aslında Ayverdi'nin sanata bakışı ve sanatçılardan beklentileri ortaya konulur. Secde sahnesine tiyatrodaki yer verilmesi ve o sahneyle Senîha'nın bütünleşmesi önemli bir kültür hadisesidir.

Bilindiği üzere Tanzimat Fermanı ile birlikte hayatın her alanında olduğu gibi sanatta da bir değişim-dönüşüm olmuştur. Garba âşık olan aydınlarımız; kayıtsız şartsız Avrupalaşmaya başlamış, şuursuzca ilerlediği bu yolda sanatımız da hâliyle manadan uzaklaşmıştır. Sanatçı kadınlar bölümünde biraz da bu anlamda kadınlarımız ele alınmıştır, desek yanlış bir şey söylemiş olmayız.

“Çalışan Kadınlar” olarak adlandırılan son bölümde ise çalışan bir kadının yaşam şekli, çevresinin mesleğine bakışı verilirken kişilikleriyle işleri arasında paralellik bulunduğunu tespit ettik. Görüldü ki meslekleriyle kimlikleri örtüşmektedir. Çalışan bir kadının özelliklerinin nasıl olmasını ya da daha doğru bir ifadeyle insanların işleriyle uğraşırken nelere dikkat etmesi gerektiğini de Ayverdi, Ateş Ağacı’ndaki bir bölüm vasıtasıyla dile getirmektedir:

“Evet madam, uzun söyledim; fakat sizi ikna etmek için değil. Zîra en tesirli sözler bile sırasında kanâati mûcip olamaz; zîra kanâat, bir idrak, bir anlayış ve fikir birliğiyle hâsıl olur. Esâsen kanâatlerini her önüne gelene ısrarla tekrarlamak, bunu bir illet hâline sokmak, hiç hoşuma gitmez.

-Yanlış, çok yanlış... her yüksek gaye sahibi bildiğini bildirmeye, gördüğünü göstermeye borçludur. Faraza ben bir hatip olsam, konferanslarımın mevzûunu, yalnız inandığım ve benimsediğim kıymetler teşkil eder. Bir romancı olsam hayâta bir seyirci gibi bakıp gördüklerimi yalnız sanat meftunlarını tatmin edecek ölçüler içinde gösteren bir “metteur en scene” olamam. Ona, korumak istediğim idealden bir çeşni karıştırırım. Bir ressam olsam, fırçamın diline içimin dilini, boyamın rengine duygumun rengini bulaştırırım.”⁸

İktibas edilen metinden de anlaşılacağı gibi Sâmiha Ayverdi, çalışan kadın kahramanlarını bu görüşe göre idealize etmiştir.

Sonuç olarak, Sâmiha Ayverdi’nin hikâye ve romanlarında kadın kahramanların bir yaşam şekli olarak tasavvufu benimsedikleri, aşkın ekseninde idrak ettikleri bu kültürü hayatlarının her aşamasına uyguladıkları; medenî durumlarından sanatçı kişiliklerine hatta çalışma hayatlarına kadar aldıkları manevi eğitimin terbiyesinde hareket ettikleri görülmüştür. Bugünün penceresinden geçmişe bakan, mazi ile hâli sentezleyen, millî kültür ve gelenekten beslenerek geleceğe yön veren, dürüst,

---

⁸ Sâmiha Ayverdi, Ateş Ağacı, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2014, s.116-117.

ahlaklı, fedakâr, insanların mutluluğunu kendi mutluluğuna tercih eden, ikiyüzlülük, menfaat gibi iğreti duygulardan uzak, beşerî aşktan ilahî aşka ulaşmış, aşkın ne olduğunu hakikatte bildiği için kötülükten uzak duran kadın kahramanlarla olunması gerekenleri anlatırken Tanzimat Fermanı'yla beraber türeyen yeni, olumsuz kadın tiplerine de yer vermiştir. İdeal karakterin kendi aralarında benzerlik göstermesi dikkat çekerken yazarın hikâye ve romanlarını tasavvufî dünya görüşünü aktarmada bir araç olarak kullanması düşünüldüğünde yadırganacak bir durum olmadığı fark edilir. Buradan anlaşılıyor ki Sâmiha Ayverdi Hanımefendi, döneminin etkisinde kalmadan, kendi sanat ve edebiyat anlayışını bir dava uğrunda oluşturarak, davasıyla ve yaşamıyla paralel, kendine özgü kadın kahramanlar meydana getirmiştir.

KAYNAKLAR

- Ayverdi, S.**(1938). *Aşk Budur*. İstanbul: Marifet Basımevi. [1938]
- Ayverdi, S.**(1939). *Batmayan Gün*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı. [2012]
- Ayverdi, S.**(1940). *Mâbette Bir Gece*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı. [2010]
- Ayverdi, S.**(1941). *Ateş Ağacı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı. [2014]
- Ayverdi, S.**(1942). *Yaşayan Ölü*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı. [2012]
- Ayverdi, S.**(1942). *İnsan ve Şeytan*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı. [2013]
- Ayverdi, S.**(1943). *Son Menzil*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı. [2014]
- Ayverdi, S.**(1944). *Yolcu Nereye Gidiyorsun*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı. [2013]
- Ayverdi, S.**(1948). *Mesihpaşa İmami*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı. [2013]
- Başkal, Z.** (2013). *Hatıraları Hayallerinden Güzel Bir Hanımefendi Sâmîha Ayverdi*. Ankara: Taşhan Kitap Yayınları.
- Göze, H.**(2005). *Mâveradan Gelen Ses*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Kırzioğlu, B.** (1990) ‘Sâmîha Ayverdi Hayâtı-Eserleri’, cilt: 2. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü, Erzurum, Türkiye.
- Özgürel, EG.** (2011). Sâmîha Ayverdi’nin Romancılığı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Pala, İ.** (2004). *Kronolojik Divan Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Tanpınar, AH.** (2008). *Huzur*. İstanbul:Dergâh Yayınları.
- Şişman, G.** (2009). Sâmîha Ayverdi’nin Eserlerinde Aşk Mefhumu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, Türkiye.
- Yaşar, H.**(2013). *Sâmîha Ayverdi’nin Kurgusal Eserlerinde İdeal Kişiler*. Konya.
- Yetiş, K.**(2016). *Romancı Olarak Sâmîha Ayverdi*. İstanbul: Hülbe Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Pınar YURTSEVEN

Doğum Yeri Ve Tarihi : Sivas-1989

E-mail: : marifetiltifatatabidir@hotmail.com

Öğrenim Durumu

Lisans : 2011, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

Yüksek Lisans : 2019, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

